






















OPERA OMNIA

SANCTORUM PATRUM

LATINORUM.

VOLUMEN IX.



S. HILARII
PICTAVORUM EPISCOPI
OPERA OMNIA.

RECUDI CURAVIT

DR. FRANCISCUS OBERTHÜR.



TOMUS II.

WIRCEBURGI,
In Officina Libraria STAHELIANA.

MDCCLXXXV.

CONTINENTUR HOC II. TOMO.

SUMMARIA CRISIS
IN
SCRIPTA HILARII.

I.

Censores nactus est Hilarius aliquot de obscuritate suæ scriptionis multum conquerentes, atque inde etiam de ejus, quoad certa dogmata fide recta rigorosius judicantes. Hos inter primus jam alias memoratus, Joannes quidam, quocum Philippus bonæ spei Ordinis Præmonst. Abbas pro Hilario contendebat. Est etiam, quod mireris, sagacissimus alias Erasmus, ceteroquin de Hilario, quod eum & ipse edi curaverit, bene meritus, in hoc numero censorum. Centuriatores Magdeburgenses, & Sculletus reliqui sunt, quorum quidem nomen aliquid authoritatis talibus censuris adjicere posset.

Crisin, quam inscriptio promittit, ita instituemus, ut primo de illa, quam alii accusant, obscuritate, deque talis obscuritatis vera causa, post autem de Hilarii orthodoxa, quantum ad dogmata controversa fide, judicium habituri simus.

Ab omni obscuritatis nota absolvere Hilarium nemo æquus judex poterit. Fatentur id ii etiam, qui ceteroquin in sanctum Doctorem multa religione fe-

runtur: Hieronymus, is ipse, de quo haud ita pridem Philippus, bonæ ſpei Abbas, Trombellius jam ſupra nominatus, & Maurini éditores.

Excuſari tamen variis ex rationibus non difficulter poteſt, ex iisdem nimirum, ex quibus ea, qua laborat, obſcuritas repetenda eſt. Et præcipiti nimis ſententia quis exinde hujus Doctoris ſcripta reſpueret, aut errorum gravium ſuſpecta haberet.

Bene Philippus ille Abbas ſui Joannis quondam in Hilarii de Trinit. libros iniquæ criſi, quam ipſemet in reſponſoria ſua his verbis conceptam, adducit: „Etſi in multis bene ſentit de conſubſtantialitate, & perſonarum diſcretione, quoniam nulla eſt falſa doctrina, quæ non aliqua vera intermiſceat, tamen in pluribus ſcrupuloſiſſime diſputat, in quibusdam etiam errorem pertinaciter prædicat, ut merito propter hoc ab his, qui ruminant, prorſus reſpuendus ſit." Illique ejus in Comment. Hilarii in Mathæum: „Abundant enim ſimplices libri, ut jure ſcrupuloſi propter offenſam debeant evitari."

Id ſuo amico & ſapientior, & æquior reſpondet: „Nunquid etiam debent, quæ ſcrupuloſa & ſubtilia ſunt, evitari; vel forte lecta, & non intellecta inconſulto judicio reprobari, eisque pro vitio ipſa ſcrupuloſitas & ſubtilitas imputari, & non inde multo potius, multoque reverentius honorari?"

Et ingenue fatetur ſeſe in iis libris plura invenisse, quæ non caperet vel ob obſcuritatem ſermonis, vel ob mendoſitatem codicis; ac rurſum in aliis ... iſſe, quæ propter ſui aliquantulam novitatem

non

non satis placuerunt. Primum a sententia ferenda sese sustinuit, „ne, inquit, temere damnans ea, in quibus cæcitas mea offendit, jure perdam cetera, quæ meus intellectus utcumque comprehendit:" tum, quæ percipere primum non valuerat, attentiori lectione se assecutum esse declarat in hunc modum: „Ea ipsa igitur diligentius relegens, tandem mihi visus sum invenire, cujusmodi sensum videretur illorum obscuritas operire."

Maurini quoque multo studio in Hilarium incubuerunt, ut prouti æquum & justum decet judicem, omnisi ejus sensis sedulo & diu examinatis, & rite perspectis, de hoc Doctore sententiam ferrent, ubi præter æquitatis, & multi studii Hilario impensi laudem etiam sagacitatis, & acris judicii encomium sibi meruerunt. Et ex horum in Hilarium lucubrationibus mutuati sumus, quæ posthac proferemus. Igitur Hilariani sermonis obscuritas non uno ex capite ortum habet. Eam Hieronymus Gallicano genio videtur adscribere. Quamvis enim ubertatem & nitorem Gallorum sermoni in epist. ad Rusticum tribuat, de eorum tamen, ac nominatim Hilarii stilo scribit ad Paulinum: „S. Hilarius Gallicano attollitur cothurno: & cum Græciæ floribus adornetur, longis interdum periodis involvitur, & a lectione simpliciorum fratrum procul est." Pauca hæc Hieronymus. Omnibus autem numeris absolvunt ceptam imaginem, & stili Hilariani omnes characteres, & totidem obscuritatis causas ita describunt Maurini: Etsi periodi longæ, densæ tamen sunt sententiæ, frequentes elli-

 pses,

pſes, & ubi vox aliqua duabus phraſibus repetenda eſſet, ea inter utramque ita collocatur, ut reſpondeat utrique. Lectori etiam interdum incommodæ ſunt nonnullæ verborum metatheſes, dum, quæ ex natura ſermonis cohærere proximis verbis deberent, ad ea, quæ longius diſtant, ſæpius ſint referenda. Nonnunquam, rarius tamen, negliguntur etiam Grammaticæ leges.

Non pauci tales nævi videntur ipſi ingenio Hilarii facili & fecundo adſcribendi eſſe; feſtinare ſolent, qui ejuſmodi ſunt ingenii, homines, parere, quod ubertim animo conceperunt.

Obſcuritatem quoque parit rerum, de quibus Hilarius diſſerit, ſublimitas. Fere enim totus eſt aut in reconditioribus ſcripturarum ſenſibus eruendis, aut in aſſerenda Patris & filii tum conſubſtantialitate, tum diſcretione, quo quidem nihil abſtruſius, ſubtilius nihil cogitari poteſt.

His accedit, quod in iis, quæ tractat, Latinorum nemo, quem imitaretur, ei præiverit. Ex omnium quippe conſenſu Arianos aggreſſus eſt Latinorum primus, ut merito Hieronymus adverſus Ruffinum Lib. II. eum appellarit contra Arianos latini ſermonis tubam. Primus quoque, Iſidoro teſte, ex latinis ſcriptor hymnorum fuit: Primus etiam in eos Scripturæ S. libros, quos exponendos ſuſcepit, commentatus, ſaltem nullius, quem ante oculos habuerit, aut tale aliquid ſuſcepiſſe ſciverit, interpretis imitator: cujus quidem ordinis prærogativæ Hilario tribuendæ indicium eſt, quod Mathæum explicans Orationem

domi-

dominicam, quia a Tertulliano & Cypriano exposi-tam rescisset, consulto præterierit.

Ipse demum Hilarius primi, inter Latinos idem argumentum tractantes scriptores, Ordinis prærogativam sibi asserit sub finem libri de synodis non sine modesta quadam præfatione, dum ait se in eo opere locutum esse de rebus absconditis, & usque ad hanc ætatem suam intentatis.

Jam vero, cum ad res divinas, de quibus loquendum ei erat, nondum satis accommodatæ essent latinæ voces, in idoneis quæritandis tanto magis laboravit, quanto latina lingua angustior, & minus copiosa erat, quam græca, unde frequentem tunc temporis fuisse jurgiorum causam Gregorius Nazianz. Orat. 21. §. 46. tradit his verbis: „δια ςενοτητα τ παρα τοις Ιταλοις γλωττης, και ονοματων πενιαν."

In universum bene notat idem Gregorius Orat. ... §. 2. triplex imminere de Deo loquentibus periculum; in mente scilicet, in sermone, in auditu. Nam & res divinas, inquit, mente consequi arduum, verbis explicare perdifficile, & purgatas aures nancisci, majoris laboris & difficultatis."

Triplex hoc periculum sensit, ac timuit Hilarius, ... vicem suam dolet, quod hæreticorum blasphemantium vitio illicita agere, ardua scandere, ineffabilia eloqui, inconcessa præsumere compellatur. ... vero animi sensa explicare propria non valentis ...am & anxietatem declarat his verbis: „Mihi certe ... respondenti in curis æstus est, in sensu labes est,

 in.

in intelligentia ſtupor; in ſermone autem non jam infirmitatem, ſed ſilentium confitebor: cum difficillimum ſit, ſenſum ipſum propriæ meæ fidei ſecundum intelligentiæ interioris affectum loquendo proferre.“ Demum ab auditu ſibi timet, dum ait: „Mementote non ſenſum mihi deeſſe, ſed verba: arguam forte in in eo naturam meam, non tamen arguam voluntatem & ignoſco naturæ, ſi loqui de Deo, quod vult, non poteſt.“ Conſcius enim ſibi, quód in rebus divini verborum adhuc ſignificatio anguſtior, quam intelligentia ſit, tanto magis formidabat, ne aures offenderet, quanto minus tum de vi cujusque vocis inter homines convenerat, cum plerumque, ut loquitur ipſe Hilarius, ignorata verborum opinione plurimum inter ſe digladiarentur. Quippe, inquit Gregor. Naz. Or. 21. §. 97., „cum exigua res quotidie accedere quæ moleſtiam afferret, eo tandem res adducta eſt ut periculum eſſet, ne orbis terrarum fines una cu ſyllabis abrumperentur.“

Quocirca verba de Deo facturus, ut ſibi rec ſentiendi ac loquendi difficultas, quam ſenſerat, co planaretur, ipſius opem ſupplex implorabat: „E poſui, inquit, chariſſimi, quantum humani ſermor conſuetudo patiebatur, & Dominus mihi ſemper, ipſe ſcit, a me oratus indulſit, communis fidei co ſcientiam.“

Etiam quo facilius cogitata ſua ab aliis percip rentur, ea variis modis explicabat, ut, ſi cui una tione obſcura eſſent, ea altera ratione fierent ap tiora.

Hanc-

Hanc ſcriptionis rationem vel maxime in divino tractando argumento neceſſariam ſibi videri proteſtatur, dicens: „Neque enim infinitus & immenſus Deus brevibus humani ſermonis eloquiis intelligi potuit, vel defendi: fallit enim plerumque audientes & docentes brevitas ſermonum.“

Atque pro adhibita tali in commodum lectoris cautela, quod ſcilicet veritus, ne falleret brevitate, ſermonis copiam ſectatus ſit, id ſibi viciſſim repetitis ſæpius talibus monitis, præſtari poſtulat, ne quis de ſe ante ſermonis conſummationem per litterarum exordia exiſtimet judicandum, quod Eulogius Alexandrinus apud Photium cod. 215. in univerſum in omnium Patrum lectione obſervandum eſſe præcipit dicens: „Oportet igitur ſanctorum, qui certis temporibus Eccleſiæ Doctores extiterunt, doctrinam integre perlegere, & non ex parte illorum proferre ſententias, indeque de tota eorum mente non ſine periculo conjecturam facere, quandoquidem ex uno aliquo dicto, ſive epiſtola, ſive lucubratione, tota ſcriptoris pietas oſtendi non poteſt.“

Præterea verba antiqui Doctoris Hilarii non ſemper ad noſtros loquendi modos ſunt exigenda. Eorum enim plurimi, quos poſtea, Auguſtino præſertim Doctore, invexit uſus, aut comprobavit, Hilarii ævo aut inauditi erant, aut nondum ſatis recepti: ut merito, quod de ſe Ambroſius ad Sabin. ſcribit, ſibi applicaverit Hilarius: „Verbum ſi offendero, virtutem Profeſſionis interrogato: ſi verba movent, non præjudicant fidei. Etenim ſermonem mens non du-

bia obumbrat, & defendit a lapſu." Ita fiet, ut neminem offendat vox *perſona* eo ſenſu accepta, quo nunc vocabulum *naturae*; aut cum *uti* Deo, pro *frui* Deo occurret: aut alia hujusmodi, quæ recenſere longius foret.

Poſtremo quia in latinis non habuit, quos in rebus a ſe tractandis imitaretur, ad mentem Græcorum, quorum ei lectio familiaris erat, multa eum expreſſiſſe advertendum eſt.

Ex hac, ſicut & ex ſuperiori obſervatione conficitur, illius ſermonem cum græcis, aut certe latinis Patribus, qui eum præceſſerunt, non cum iis, qui eum ſecuti ſunt, eſſe comparandum. Quod ſi feciſſent, qui plures in eo opiniones ac dicendi modos ſingulares notarunt, in nullo fere eum ſingulariter aut ſenſiſſe, aut locutum eſſe deprehendiſſent.

Nec omni vacat culpa iſte, quo Hilarii cenſores uſi ſunt, textus, in pluribus locis emendatione egens, unde ſcriptori ipſi obſcuritatis accuſatio impingebatur, nunc autem Maurinorum ope licet hunc emendatiorem, atque quod pariter horum beneficio debemus, commodius legere, & facilius intelligere, ut alias rurſus memorabitur.

II.

Animadverſiones varii generis, quæ quidem brevius expediri poterunt, omnibus Hilarii ſententiis, quæ iis indigere nobis videbuntur, ſubjiciemus in fine ulti-

ultimi voluminis, quo Wirceburgenſis editio claudenda eſt, unde multum lucis lectori ſuppeditabimus, ſi talem noſtrum apparatum in manu tenens, & loca ibi illuſtrata ſibi notans, ad lectionem Hilarii accingatur. Hic loci eas vindicias præmittere placuit, quæ Hilarii fidem, quoad ea dogmata, circa quæ nonnullis male audiit, reddere immunem ab heterodoxiæ nota debent, & longiores ſunt, quam ut inter animadverſiones, quas promittimus, quæque pro inſtituto breviores eſſe debent, rejici queant. Sunt autem dogmata, circa quæ Hilarii fidem ſuſpectam illi cenſores habuerunt hæc ſequentia: Conceptio Chriſti ex Maria Virgine. Unitas hominum cum Chriſto, & Patre. Chriſtus humanæ naturæ affectionibus ſubjectus. Chriſti mors. Chriſti poſt mortem glorificatio. regnum Chriſti. Judicium noviſſimum. Gratia Chriſti. Sequamur ordinem hunc, & de fide Hilarii circa ſingula inquiramus.

I. Joannes ille apud Philippum, bonæ ſpei Abbatem repetitis epiſtolis contendit, Hilarium in L. de Trinitate aſſerere „Dominum noſtrum corporis initium non accepiſſe ex Maria, ſed quaſi ex Spiritu S., cum econtra, inquit, Eccleſia catholica teneat, quia in illa conceptione Domini Jeſu Spiritus S. non fuerit cauſa materialis, ſed efficiens, caro autem ſacræ Virginis fuerit cauſa materialis.“

Unde, ſi non fallitur Joannes, duplex Hilarii in explicanda Chriſti conceptione error fuit: Unus, quod Mariam carnis illius cauſam materialem negaverit, extitiſſe; alter, quod Chriſtum ex Spiritus S. ſubſtan-

tia carnem ſuam ſumſiſſe crediderit: abierit proinde in abſurdam illam opinionem, quæ aliquamdiu inter Corinthios pervagata, Athanaſii ad Epictetum epiſtola acriter exagitata eſt, qua nimirum carnem Chriſti divinæ naturæ conſubſtantialem eſſe diſputabant.

Eandem accuſationem repetit Eraſmus in Præfat. in Hilarium: „Libro III., inquit, ſed magis Lib. X. ſic loquitur de corpore Chriſti, ut ſentire videatur, Mariam Virginem præter concipiendi, geſtandi, & pariendi miniſterium nihil addidiſſe de ſuo.“

Repetit etiam Scultetus: „Sentire videtur, ait, Chriſtum non accepiſſe carnem a B. Virgine.“

Levioris forſan momenti videretur illa Joannis cenſura utpote hominis multis occupati, & cui, cum vix ſpatium cogitandi, nedum ſcribendi ſuppeteret, deerat, unde ſententiam ſatis gravem dixiſſe judicaretur. Quod autem Eraſmus conſentiat, & Scultetus ſuffragetur, id mirum, quippe viri, qui Hilarii ſcripta non ex parte tantum, aut celeriter percurriſſe exiſtimantur.

Vindicabimus autem ab hoc errore Hilarium argumento primum quodam foris accito, dein interno ex tota ejus circa Chriſti conceptionem dogmatica eruto, ac demum quænam in ſpecie ratio cenſoribus Hilarii hanc de tali errore ſuſpicionem moverit, videbimus.

Externum quidem argumentum inde deſumitur, quod nova, & inexperti in rebus fidei hominis doctrina talis viſa fuerit, cum eam longe poſt Hilarium proferret Eutyches, ac ut impia damnata. Chriſtum

non

non accepisse carnem a B. Virgine: corpus Domini, quod ex Maria factum est, non esse nostræ substantiæ, neque humanæ consperſionis, sed humanum quidem illud vocari, non tamen nobis consubstantiale, neque genitricis ejus secundum carnem: docuit Eutyches.

Hanc doctrinam Flavianus apud Leonem velut novam, & impiam denuntiat. Leo ipse ad Julianum Coensem non modo significat, Eutychem Unigenitum Dei filium sic de utero B. V. prædicare natum, ut humani quidem corporis speciem gesserit, sed humanæ carnis veritas verbo unita non fuerit; sed & hanc sententiam prodigium appellat falsitatis, unde innumera opinionum monstra nascantur, ac instaurentur errores Valentini, Manetis, Apollinaris, quorum nullus in Christo humanæ carnis credidit veritatem, qua utique non recepta fides nostra de Unigeniti Dei passione, morte, resurrectione &c. abnuatur.

Et ad Pulcheriam scribit, talem opinionem nonnisi imperitiæ partum esse potuisse, longeque ab ea Eutychem futurum fuisse alienum, si symboli plenitudinem puro & simplici voluisset corde concipere. „Non enim, inquit, de portiuncula fidei nostræ, quæ minus lucide declarata sit, quæritur; sed hoc stultissima resultatio audet incessere, quod Dominus noster in Ecclesia neminem sexus utriusque voluit ignorare.“

Atqui Hilarius, & Eutyche antiquior fuit, & rerum divinarum peritissimus, & fidei egregius Doctor omnibus audiit. Atque adeo, quod argumento huic maximam vim addit, Concilium Chalcedonense Act. I.

Hila-

Hilarium cum paucis aliis Patribus recensuit, ex quorum doctrina condendum esset fidei adversus Eutychem de incarnationis mysterio decretum.

Argumentum internum, quod ex ipso Hilario petitur, hoc compendio comprehenditur: quod carnem Christi ex carne B Virginis Mariæ vere susceptam passim in pluribus suorum scriptorum locis doceat.

Variis autem modis nec uno in loco de hoc mysterio loquitur Hilarius. *a*) Asserit Christum ex utero S. Virginis verum hominem natum, & hoc quidem tractatu in Ps. 138., ubi non tantum ait: Quæcumque homini illi, quem ex utero S. Virginis assumsit, & in quo se nasci hominem, qui Deus erat, voluit, apta & congrua esse videbuntur, cum debita cœlesti naturæ suæ dignitate tractentur:" sed & addit: „Non alienæ aut simulatæ naturæ hominem assumsit."

Hæretici autem, qui carnem Christi ex Maria conceptam negarunt, aut Christum carnis speciem gestasse, aut corpus de cœlo esse advectum, aut certe illud per Mariam potius transiisse, quam ex ea acceptum esse volunt. Hos Hilarius uno citato loco omnes repellit. Primæ enim sententiæ repugnat, quod caro Christi „non simulatæ naturæ"; alteri, quod „non alienæ": postremæ, quod „in utero & ex utero S. Virginis assumta" dicatur.

b) In conceptu Christi Mariam sexus sui naturam esse executam sive suppeditasse, quæ suppeditare solent aliæ matres, dicit. Et quidem in ipso illo decimo de Trinit. libro, ex quo præsertim ortæ dicuntur sinistræ illæ suspiciones, hoc dicit: verba ejus sunt

ſunt §. 17.: „Quæ (B. V.) officio uſa materno ſexus ſui naturam in conceptu, & partu hominis executa eſt," & §. 15.: „Virgo enim nonniſi ex S. Spiritu genuit, quod genuit: & quamvis tantum ad nativitatem carnis ex ſe daret, quantum ex ſe feminæ edendorum corporum ſuſceptis originibus impenderent, non tamen Jeſus Chriſtus per humanæ conceptionis coaluit naturam." Ubi Spiritus S. virtutem ſuppleviſſe officium viri, ſed Virginem nihilominus matris munus impleviſſe declarat. Præterire licet alia loca exinde præſertim, quod Joannes ille ab amico Philippo Abbate monitus, ad hæc loca attendere, confiteri jam ſit coactus, talia verba ejus eſſe non poſſe, qui Chriſtum ex Maria corporis initium accepiſſe negaret, quanquam illatam a ſe Hilario injuriam adhuc non deprecaretur, malueritque, -- quæ eſt præjudicatæ opinionis, & philautiæ, qua homines laboramus, vis — Hilarium pugnantia, quam ſe temeraria locutum eſſe reſpondere.

c) Carnem Chriſtum ex Virgine aſſumtam prædicat, hocque rurſus variis formulis: corpus enim Chriſti modo prædicat aſſumtam ex Virgine carnem; ut in Pſ. 65. §. 12.: „in æternam gloriam ejus aſſumtæ ex Virgine carnis natura transfertur"; modo noſtræ carnis, aut noſtri corporis carnem nuncupare ſolet: ut I. de Trin. §. 11.: „Ac ne Verbum caro factum aut aliud eſſet, quam Deus Verbum, aut non noſtri corporis caro eſſet, habitavit in nobis; ut, dum habitat, non aliud quam Deus maneret; dum autem habitat in nobis, non aliud quam noſtræ carnis

Deus

Deus caro factus esset: quia, ut 11. de Trinit. §. 16. addit, per id, quod in nobis habitat Verbum caro factum, Deus est in nostri corporis veritate" &c.; modo non ex Maria tantum, sed etiam ex Mariæ parentibus carnem Christi procreatam asserit: ut in Ps. 67. §. 28. Christum de Judæ frutice futurum: in Ps. 68. §. 19. ex utero David esse prædicat. Et cum in rationem inquirit commentario in Ps. 131. §. 2., cur Christus se nomine David significet quandoque, hanc invenit, quod ex ipsius genere natus sit: „Qui, inquit, nomen parentis secundum originem carnis accepit, nomen sumens ejus, cujus ex genere sumebat & corpus." Immo scribit ex ipsa gente Moab per Ruth salvatoris nostri carnem acceptam, ideoque cruditatem atque impuritatem illius, priusquam assumeretur, per varias generationes, veluti per ollam, decoctam fuisse atque mundatam. „Quia, inquit, in Ps. 59. §. 11. non solum ex hac generatione Sanctorum, sed etiam ex peccatorum origine huic Dei sancto carnis nostræ ineunda esset susceptio, quia in similitudinem carnis peccati Deus filium suum misit, idcirco Moab olla spei ejus est." Tum memorata gentis Moab maledictione, ejusque per varias generationes purgatione, subjicit: „Sanctusque hic ex Juda & Moab originem sumens, decocta tanquam per ollam carnis cruditate, in speciem cibi significatur æterni, cum caro ejus vere cibus sit."

Altius etiam in Ps. 68. Christi ortum ducit Hilarius, nam & „naturam corporis primi Adam" ab eo assumtam dicit, & homines vocat ipsius „secundum eundem consanguineos." Adeo

Adeo ſenſit Hilarius carnem Chriſti ex Adam, ac poſteris peccatoribus propagatam, ut eam & carnem peccati, & peccatum vocitare non dubitet. „Carnem enim peccati, inquit 1. de Trinit. §. 13., recepit, ut aſſumtione carnis noſtræ delicta donaret, dum ejus fit particeps aſſumtione, non crimine.“ Alii quidem Patres Chriſtum peccatum factum eſſe ſic interpretantur, quod factus ſit hoſtia pro peccato. At Hilarius Chriſti corpus peccati noſtri corpus, & peccatum non tam inde dici intellexit, quod immolatum ſit pro peccato, quam quia ex peccatoribus eſt procreatum. Eam ob cauſam L. 9. de Trinit. §. 13. in illud Pauli: „Quod enim mortuus eſt peccato,“ ſubjecit, „mortem peccato, id eſt, corpori noſtro adſcribens:“ & paulo poſt: „Qui peccati noſtri corpus aſſumens, totus jam Deo vivit.“

Eodem reſpectu dixit Tertullianus Lib. de carne Chriſti: „Defendimus autem non carnem peccati evaacuatam eſſe in Chriſto, ſed peccatum carnis, non materiam, ſed naturam; non ſubſtantiam, ſed culpam.“

Sic & Gregorius Naz. Orat. 51. Author eſt, quod a Chriſto aſſumta ſit „caro damnata.“

Nec ſecum pugnat Hilarius, cum de eadem Chriſti carne Lib. 10. de Trinit. §. 25. dicit: „Neque caro illa caro peccati, ſed ſimilitudo carnis peccati.“ Quam enim hic carnem peccati negat, ut oſtendat, a dominantibus carnis noſtræ vitiis immunem, illic ſane & recte affirmat, ut carnis ab hominibus acceptæ probet veritatem.

d) Ea-

d) Eadem argumenta, quibus alii Patres carnis nostræ veritatem in Christo extitisse approbarunt, Hilarius non minus dilucide illustravit.

Eo præsertim adversus hæreticos nititur Irenæus L. 3. c. 32., quod Christus vere cognominari filius hominis non potuerit, nisi ab homine vere acceperit substantiam corporis. Idem argumentum adversus Eutychem urget Ferrandus Diaconus epist. ad Anatolium. At vero Hilarius nihil frequentius inculcat quam ut Christum & filium Dei, & filium hominis esse meminerimus. Si attendimus ad hunc §. 15. Lib. 10. de Trinit. locum: „Quomodo filius Dei hominis filius erit natus, vel manens in Dei forma formam servi acceperit, si non potente verbo Deo ex se & carnem intra Virginem assumere, & carni animam tribuere, homo Christus Jesus ad redemtionem animæ & corporis nostri perfectus est natus, & corpus quidem ita assumserit, ut id ex Virgine conceptum formam eum servi esse effecerit &c.“ Contendit ibi Hilarius Christum falso filium hominis nuncupandum primo nisi homo perfectus sit, ex anima scilicet & corpore nostro, deinde nisi hoc non ex quavis assumtione, sed ex nativitate obtineat, ut perfectus homo natus sit; ac demum, quasi hoc dixisse non sufficeret vult corpus ita ab eo assumtum esse, ut id ex Virgine conceptum sit.

Præterea, cum Christum asserens perfectum hominem natum esse, adjicit: „Ad redemtionem animæ nostræ & corporis nostri,“ attingit alteram rationem qua vulgo utuntur Patres adversus hæreticos, qui Christi nega-

negarunt humanæ naturæ integritatem." Nam, ut ait Gregorius Naz. Orat. 51., quod assumtum non est, curationis est expers, quod autem Deo unitum est, hoc quoque salutem consequitur. Si dimidia tantum ex parte Adamus lapsus sit, dimidiatum quoque sit, quod assumtum est, & salutem consequitur." Sic Fulgentius ad Trasimundum Lib. 1. c. 13. ait: „Quodsi totus homo tenebatur captivitatis vinculo, totus eguit liberatoris auxilio. Si autem totum debuit liberare pietas, totum debuit suscipere majestas." Neque forsan sine causa Hilarius rursum in Math. cap. 10. §. 18. Christum non simpliciter hominis redemtorem nuncupat, sed corporis & animæ redemtorem.

Haud absimili ratione adversus Apellem, qui corpus Domini ex siderea materia, non ex materna substantia constare contendebat, Tertullianus de resurrectione carnis concludit, vanam esse spem resurrectionis, si Dominus matris substantiam non accepit. „Sequitur enim, inquit, ut salutem ejus substantiæ excludant, cujus Christum consortem negant." Quo & illud Irenæi L. 5. c. 1. spectat: „Vani igitur, qui a Valentino sunt hoc dogmatizantes, Christum nihil ex Maria accepisse, uti excludunt salutem carnis."

At vero Hilarius ob illud Christi nobiscum consortium, nobis resurrectionem non tantum sperandam, sed jam aliqua ratione indultam esse confirmat, ut carnem nostram jam in eo excitatam contemplemur. „In quo, inquit in Ps. 124. §. 4., nosmet ipsos per assumtionem carnis nostræ, corporisque specula-

mur. In eo enim ſumus reſurrectionem noſtram re ſurrectione noſtri in eo corporis ſpeculantes.“

Leo in epiſtola ſupra laudata Eutychem, Chri ſtum mediatorem negare ſic arguit, quaſi hoc ei au ferat nomen, quisquis ipſi matris ſubſtantiam dene gat. Ita & Fulgentius L. 1. ad Traſim. docet Chri ſtum Dei, hominumque mediatorem incaſſum cogno minari, niſi in ſe ut totum verumque de homine n tum hominem contineat.

Eandem quoque Chriſti nuncupationem cum ſ pius explicet Hilarius, nunquam aliter explicat, qua quod & ex nobis carnem, & ex Deo habens divir tatem, Deum, hominemque in ſe uno conjung Unde in Pſ. 67. §. 37. intuens in illud Chriſti medi toris officium, nos in unitatem paternæ majeſtatis ſumendos prædicat, dum nimirum & in eo per nat ram Pater eſt, & ille rurſum per ſocietatem carnis nobis eſt.

e) Demum multa alia argumenta ſuppeditat L 10. de Trinit., in quo cum Hilarius a §. 16. ac de ceps data opera refellit hæreticos, qui aut human Chriſti naturam, antequam aſſumeretur, præextitiſ aut corpus ejus de cœlis advectum eſſe aſſerebant, verba ſymboli: „Qui conceptus eſt de Spiritu S., natus ex Maria Virgine,“ fidem ſuam conſtanter igit. Juxta quæ totam diſputationem concludit in hu modum: „Genuit enim Virgo ex ſe corpus, ſed qu conceptum eſſet ex ſpiritu, habens quidem in ſe corporis veritatem, ſed non habens naturæ infir tatem.“

Qua

Quæ cum ita sint, nemo non mirabitur, qui non-
is visus sit sic sentire, Christum non accepisse car-
a B. Virgine. Sed simus æqui, & ne iniquos
iso Hilarii censores dicamus, inquiramus fontem,
illis hæc de Hilario sit suspicio nata.

Varii sunt loci, qui Hilarii censores offenderunt,
nem quidem illum id vel maxime offendit, quod Lib.
le Trinit. aliisque locis corpus Christi a Spiritu S.
modo formatum, sed etiam assumtum legerit.
Spiritus S. nomine Joannes iste more nostro ter-
Ss. Trinitatis personam significari existimaverat,
Hilarius intelligeret secundam. En causam erro-
Joanne, & vindicias pro Hilario!

Certe Hilarius his Lib. 2. §. 27. verbis: „Spiri-
desuperveniens naturæ se humanæ carnis immi-
:" non sentit, ut Joannes animo sibi finxerat,
umS. carnis a verbo assumtæ fuisse causam materia-
sed verbum ipsum sibi naturam humanam intime
nxisse. Hæc enim Angeli ad B. Virginem verba:
itus S. superveniet in te:" perinde ei sunt, ac
m, & sapientia Patris descendet in te, & ex te
sibi coaptabit.

Neque inaudita, ac soli Hilario propria videri
hæc interpretatio. Eadem quippe Angeli verba
io modo interpretatur Tertullianus contra Pra-
Nec alio spectat illud ejusdem libro de carne
i: „Sic denique homo cum Deo, dum caro ho-
um spiritu Dei."

ipsa loquendi ratione Lactantius Verbi in ute-
irginis descensum enuntiat, cum ait: „Descen-

 dens

dens itaque de cœlo S. ille Spiritus, S. Virginem cujus utero se insinuaret, elegit."

His adjungere licet Pastorem Lib. 3. Similit. ubi hæc de corpore Christi habet: „Hoc ergo c pus, in quod inductus est Spiritus S." maxime c ibidem paulo ante præmiserit: „Filius autem Spiri S. est."

Neque aliter intelligendum videbitur illud I næi Lib. 5. c. 1.: „Spiritus S. advenit in Mariam ubi expensum fuerit, quod proxime subjecit: „V bum Patris & Spiritus Dei adunitus antiquæ subst tiæ plasmationis Adæ viventem & perfectum effe hominem."

Apertior est Justini sententia Apol. 2. ubi prim filium vim ac virtutem Dei esse declarat his verl „Prima autem vis ac virtus secundum Deum omni parentem ac Dominum Filius etiam verbum est, q quodammodo caro factum homo factus est:" qui post pauca subnectit: „Dei vis ad virginem adv ens ei obumbravit, fecitque, ut virgo gravida esse demum utramque propositionem conjungens con dit: „Spiritum ergo vimque Dei nefas est aliud ir ligi (Luc. 1. v. 35.) nisi verbum, quod etiam pr genium est, sicuti Moyses propheta, quem dixin indicavit: atque hic suo ad Virginem adventu adumbratione, non concubitu, sed vi eam gravi effecit."

Cyprianus Lib. de Idol. vanitate secundum c cis antiqui Germanensis optimæ notæ, & quatuor rum, queis Pamelius usus est, Mss. lectionem ha

„H

ſe in Virginem illabitur, carne Spiritus S. indu-
r."

Antiquus author, quem ab Auguſtino epiſt. 148.
gorii S. Epiſcopi Orientalis nomine laudari valde
babile eſt, & apud Ambroſium in appendice Tom.
ovæ edit. legitur, habet ibidem pag. 354. „Cum
ius eſt in Mariam, cum Virginis uterum opple-
liud utique ex illa, quam quod venerat, natum
" Et planius pag. 356.: „Spiritus Dei veniet in
& virtus Altiſſimi obumbrabit te. Propterea,
naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius Dei.
s ergo ipſum ſpiritum, id eſt, filium Dei, veniſſe
rginem, & inde Dei & hominis filium proceſſiſſe."

Si Athanaſium in eadem verba evangelica eodem
accepta reſpexiſſe intelligas, haud difficulter aſ-
ris, cur Lib. de Incar. dicat: „Ideoque cum pri-
ad nos accederet, ex Virgine ſibi ipſi corpus
avit, ut nobis non tenue argumentum ſuæ di-
itis exhiberet, eum, qui hoc ſibi corpus forma-
, aliorum quoque conditorem & formatorem
" Nam cum Patres hactenus nominati verbis
li ad Virginem declarari exiſtiment, primum filii
d nos adventum, ut in Virgine, & ex Virgine
us ſibi formaret, hinc recte colligitur, eum cor-
m noſtrorum conditorem ac proinde Deum eſſe,
Evangelia nobis ſignificant proprii corporis ſui
atorem.

Sin alio reſpexit, unde quæſo ei conſtitit filium
cum ad nos primum acceſſit, corpus ſibi for-
, ut exinde eum cetera corpora pariter condidiſſe,
eum eſſe conficeret.

 Certe

Certè Athanasius Verbum aliquando in Scriptu Spiritus S. vocabulo significari non dubitavit, cu epist. 4. ad Serap. blasphemiam in Spiritum S. eam e interpretatur, quæ Christi neget divinitatem.

His accedit Ruffinus in expositione symboli: q licet priora hæc verba: „Spiritus S. superveniet te;" de tertia Ss. Trinitatis persona dicta esse, r stro more intelligat, subsequentibus tamen filium dicari arbitratur. „Quæ est autem, inquit, Vir Altissimi, nisi ipse Christus, qui est Dei virtus, & I sapientia."

Maximus quoque teste Augustino, quamvis sentiente, priora illa verba ad Spiritum S. ad verb autem postrema referebat. „Asserere, ait Aug Lib. 2. contra eundem Maximinum cap. 17., cona ris, Spiritum S. præcessisse, ut mundaret, & sanc caret Virginem Mariam, ac deinde veniret Virtus tissimi, hoc est sapientia Dei, quod est Christus: ipsa, sicut scriptum est, ædificaret sibi domum, est, ipsa sibi crearet carnem, non Spiritus S."

Si jam quæras, unde Hilarius cum antiquis tribus in eum intelligendi modum conspirarit, deerit responsio. Ac primo quidem nemo in Vete lectione versatus inficias ierit, *Spiritus*, aut *Spi sancti* vocabulum apud eos non singulare esse u personæ nomen, sed commune totius naturæ div quod Patri, Filio, ac Spiritui S. indifferenter ab attribuatur.

Hujus rei passim occurrunt exempla in epi Barnabæ apud Pastorem Lib. 3. similit. apud Iren lib. 5. cap 1. Ha

Hanc vocem Theophilus Antioch. ad Autolicum
duti filii propriam recenset in hunc modum: „Ver-
m operum suorum administrum Pater adhibuit, ac
r ipsum universa molitus est. Hoc appellatur prin-
ium, quoniam principatum ac dominationem habet
omnia, quæ per ipsum fabricata sunt. Hoc igitur
s sit *Spiritus Dei*, & principium, & sapientia, &
tis Altissimi, labebatur in Prophetas."

Vox eadem naturam divinam sonat Athenagoræ:
um Pater, ait ille, & Filius unum sint, ita ut Fi-
sit in Patre, & Pater in Filio unitate, & poten-
Spiritus."

Et Tertulliano contra Praxeam scribenti: „Di
tes filium carnem esse, id est, hominem, id est,
m, Patrem autem *Spiritum*, id est, Deum."

Clementi epist. 2.: „Jesus Christus Dominus no-
, qui nos reservavit, cum primum esset *Spiritus*,
s factus est."

Augustino ad Honoratum: „Verbum caro factum
& habitavit in nobis: reddite vicem, & efficimini
itus, & habitate in illo."

Athanasio ad Serap.: „In evangelico sermone,
pe memini, cum diceret Christus, se filium ho-
s esse, eo ipso humanitatem suam præsefert, quem-
odum, ubi de spiritu mentionem facit, suum ille
itum S. esse declarat, in quo omnia faciebat."
ib. de Incar. Christi: „Spiritus enim est Verbum
is."

Authori libri de communi essentia P. & F. & Sp.
pud eundem Athanas.: „Deitatem ergo Verbi ipse

Christus Spiritum S. appellat, & vicissim humanitate suam filium hominis appellavit."

Gregorio Nazian. Or. 42.: „Christus extitit duobus contrariis, carne nimirum, & Spiritu, qu rum alterum Deitatem dedit, alterum accepit."

Authori commentarii in epist. ad Rom. olim A brosio adscripti: „Eum, qui erat Dei filius secundu Spiritum S., id est, secundum Deum, quia Deus s ritus est, & sine dubio sanctus est, factum dicit jux carnem Dei filium ex semine David."

Authori tractatus de fide orthod. apud eunde Ambros.: „Cum hominem induere dignatus est Ch stus, non labem aeternitati intulit, ut spiritum in ca nem mutaret."

Hilarius adeo data opera Lib. 8. de Trinit. eg. exemplis e Scriptura S. petitis demonstrat, s ritus vocem Patri, Filio, & Spiritui S. esse comm nem. Atque hinc apparet, illam tam Hilario, qu ceteris Patribus fuisse ad ipsam divinitatem significa dam familiarem.

Quod cum ita esset, cui ex tribus personis apt congrueret illud Angeli: „Spiritus S. superveniet te;" ex adjunctis dijudicandum fuit. Subjunxit ve Angelus: „Et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Unde facile oborta est cogitatio, totum illius de I filio esse sermonem. Nam & filium, Dei virtut Apostolus 1. ad Corinth. 1., 24. cognominat; & virtutem Altissimi esse, proprium videtur, per qu Pater, qui Altissimus est, universa condidit.

Intel-

Intellectum hunc non mediocriter confirmabat il- :Proverb.9., 1.: „Sapientia ædificavit sibi domum;" od de verbi corporatione per prophetiam dici vulgo :rpretantur Patres. Exemplum est Leo ad Flavia: :bens: „Ædificante sibi sapientia domum, verbum o factum est, & habitavit in nobis, hoc est, in carne, quam assumsit in homine."

Hilarius vero hujus, ut putabat, prophetiæ authoteadeo convictus fuit, Filium ipsum sibi corpus forse, atque coaptasse, ut propter eam ambigere se t, an Christus secundum formam servi formatus tre dici possit. „Et nescio, ait, an quod forus in forma servi est, referri possit ad Patrem, ut atus ab ipso sit. Sapientia enim ipsa ædificavit domum, ut habitaret in nobis." Quæ tamen ejus ratio non sic intelligenda est, quasi Christi cor- Patris ac Spiritus S. opus esse non sentiat; sed d illud a Filio propria quadam ratione, quæ in em, aut Spiritum S. non conveniat, conditum ormatum esse opinetur: eum omnino ad modum, sapientiæ cognomen uni filio attribuimus, licet n esse credamus Patris, Filii & Spiritus S. sapien- . Alias enim omne Filii opus, opus Patris esse o fidei studio propugnat, ut eum inseparabilia Trins opera credidisse nullum dubium sit.

At quovis loco permotus sit Hilarius, ut spiriin Virginem supervenientem filium intelligeret, stat certe, ei conceptionem Christi ex Virgine tanti synonymas fuisse *Spiritus* ac *Verbi* voces. odsi quis per se experiri volet, conferat vicinos

unius, ejusdemque libri 10. locos, & ub[illegible] rit: „Christo omnis causa nascendi inve[illegible] tum;" quid hoc sibi velit, declarabit [illegible] „Caro non aliunde originem sumserat, quar[illegible]

Rursum si offendit, quod ibidem hab[illegible] enim nonnisi ex suo S. Spiritu genuit, qu[illegible] & quod §. 17. afferat, filii hominis „ori[illegible] pervenientis in Virginem S. Spiritus aditu[illegible] lum levabit §. 18., ubi de Christo affir[illegible] enim corporis sui origo est, utpote in for[illegible] ris nostri, virtutis suæ potestate subsistens; [illegible] post pauca prædicat: „Nostris eum carere virtutem profectæ ex se originis."

Neque hic silendum est Philippi ad Joa[illegible] sponsum. Cum enim in illis Hilarii lib. 2. „Spiritus S. naturæ se humanæ carnis immiscu[illegible] blasphemiam cogitaret, prudenter epist. 5. r[illegible] Abbas longe sapientior: „Cum ergo dicitur v[illegible] de spiritu concepisse, vel Christus carnis o[illegible] accepisse, non intelligitur, quod divina subst[illegible] carnem transierit, vel conceptionis hujus ca[illegible] terialis extiterit, sed adventus ejus in Virgi[illegible] mira operatio designatur, per quam Virgo ger[illegible] & Christus generatur." Recte quidem ille, si t[illegible] in his: „adventus ejus in Virgine" Verbi, & nor[illegible] ritus S. adventum intellexit.

Adjicimus pauca adhuc huic quasi ex Idiotico tristico specimini, quæ ad recte intelligendam Pat[illegible] tali ratione vocabulo *spiritus* utentium sanam me[illegible] faciunt. Aliud est certe, primos Patres ad en[illegible]

II

USTU

ſſime Augu
ordat. E
iſericordia
impetrare
etiam la-
Eccleſiæ
iles fuſti-
d eſt ne-
lecernat
quibus
d quos
perti-
ne-
tent
omi-
ri-

Ut Hilario jam quaſi in limine hujus apologiæ continuatæ conciliemus animos Lectorum, juvat monuiſſe, eum, cum nulla eſſet de Chriſti ex carne Virginis generatione controverſia, non multum laboraſſe, ut eam comprobaret: immo cum hanc ultro concederent adverſarii, atque ex ejus humilitate Chriſti divinitatem extenuare & infirmare contenderent: in hoc potius maxime laborare debuiſſe, ut in Chriſto præter humanam naturam, etiam divinam eſſe demonſtraret, argumentumque dilueret, quod ex humili illius de Maria generatione conficiebatur: hoc vero ut præſtaret, oſtendiſſe, Mariam Virginem nequaquam virtute naturali, ſed præter legem communem, Chriſtum peperiſſe, S. vero Spiritum, hoc eſt, ipſummet Dei filium in eam ſupervenientem, divina virtute ſua corpus ſuum ex Virginis carne efformaſſe, atque aſſumſiſſe.

Qui hæc obſervaverit, facile dabit benigniorem ſenſum ineſſe ſequentibus textibus Hilarii, quos cenſores virgula notarunt; illi Lib. 10. §. 16. de Trinit.: „Non enim corpori Maria originem dedit" cui Erasmus obnitentibus Mſs. addidit: „ex ſe."

Nullo negotio percipiet ita dictum, quod videlicet Maria corpori Chriſti originem atque principium naturali ſua virtute non dederit: „Ut quia, inquit Leo ad Flav. conceptus Virginis divini fuerit operis, non de natura concipientis fuerit caro concepti."

Nec cum Joanne Hilarium ſecum pugnantem cenſebit, ſed in conceptione Chriſti quid Dei, quid Matris ſit, accurate diſtinguentem ſuſpiciet, cum poſt

allata

allata verba: „Non enim Maria corpori originem dedit," continuo legerit: „Licet ad incrementa partumque corporis omne, quod ſexus ſui eſt, præſtiterit." Æque parum ſecum hic pugnat Hilarius, ac Leo, Gregorius Naz., Tertullianus ſibi contraria dixere, ſimilibus uſi formulis, quorum poſtremus hanc ponit antitheſin, quæ mentem ſuam clare aperit Lib. de carne Chriſti: „Peperit, & non peperit: peperit enim, quæ ex ſua carne, & non peperit, quæ non ex viri ſemine, ſed ex Verbi virtute."

Certe, cum in Virgine nunquam conceptum fuiſſet Chriſti corpus, niſi ſuperveniens in eam ſpiritus fœcunditatem ei præſtitiſſet, non ipſa Virgo, ſed ſpiritus dicendus eſt corpori Chriſti originem præbuiſſe. Recte igitur dixit Hilarius: „Non enim corpori Maria originem præbuit;" nec minus vere ſubjecit §. 18. ejusdem libri: „Ipſe enim corporis ſui origo eſt."

Illi, quem Scultetus ex Lib. 10. adducit: „Hominis habitus eſt, non origo hominis;" quem forſan ex §. 25. deſumſerit, ubi legitur: „Non fuit habitus *ille* tanquam hominis, ſed ut hominis, dum & habitus carnis in nativitatis eſt veritate;" aut cum eo, quem ſupra protulimus: „Non enim Maria corpori originem dedit;" confuderit. Quanquam hic vindicare Hilarium novo quodam argumento non erit opus, cum quod ad priorem textum attulimus, huc quoque quadret: & Hilarius eodem §. 25., unde Scultetus hæc verba depromſit: „Habitus hominis;" Chriſtum ob veram ex homine nativitatem verum hominem eſſe ter *diverſis modis repetat*, atque hoc ipſum

in

in §. subsequenti non semel inculcet, ac veram non esse nativitatem eam, quæ propriam ejus, ex quo ortum habet, substantiam non acceperit, quanto studio ubique defendat.

Illi ex Lib. 10. §. 35.: „Dum & corpus illud corporis veritas est, quod generatur ex Virgine; & extra corporis nostri infirmitatem est, quod spiritualis conceptionis sumsit exordium.“ Spiritualis conceptio hic dicitur ab illo divino spiritu, cujus virtute Virgo concepit; sicut ob eandem causam caro Christi etiam a Tertulliano Lib. de carne Christi, & a Leone Papa serm. 5. de Nativ. „spiritualis“ nuncupatur.

Illi ex Lib. 10. §. 23.: „Caro illa, id est, panis ille de cœlis est;“ & 18.: „Ut per hoc, quod descendens de cœlis panis est, non ex humana conceptione, origo corporis esse existimaretur, dum cœleste esse corpus ostenditur.“ Eadem enim denominatio: „Corpus cæleste:“ ab aliis etiam Patribus corpori Christi tribuitur, a Gregorio Naz. ab Augustino &c. propter cœlestem unionem, commixtis videlicet ut naturis, ita etiam nominibus, atque ob arctissimam conjunctionem inter se vicissim commeantibus, propter unitatem personæ in utraque natura. Hilarius autem ex alio adhuc capite denominationis hujus rationem repetit: videlicet, quod sacrum illud corpus Verbi opus sit de cœlo descendentis. Quanquam cum inter conditionem corporis, & ejus assumtionem nullum intervallum constituat, sed unum & idem esse innuat momentum, quo Spiritus S. desuper veniens Vir

nis admiscuit, & id, quod alienum a se erat, vi
ac potestate præsumsit; ipsius interpretatio non
tum abest ab explicatione ceterorum: insuper &
firmat, quod communi fide receptum, Leo epist.
lavianum, Augustinum in Lib. contra serm. Arian.
itus sic enuntiat: „Natura nostra non sic assumta
ut prius creata, post assumeretur, sed ut ipsa as-
ione crearetur."

Erasmum præterea movit illud Lib. 3. §. 19.:
certe non suscepit Maria, quod edidit, sed caro
em sine elementorum nostrorum pudore prove-
" Sed

Si quid hic obscuri est, certo postremis in ver-
at prima jam lucem præferunt. Si enim Maria
nde non suscepit, quod edidit, necesse est, ut pro-
m ipsa substantiam subministraverit. Nec aliud
vult apud Hilarium, carnem Christi sine elemen-
m nostrorum pudore provectam esse, quam quod
d Leonem serm. 5. de Nativ. Dom.: „Conceptui
tuali nulla fuisse terreni seminis mixta contagia."
n mentem ipse suam absque ulla ambiguitate ape-
ib. 12. de Trinit. §. 50., ubi quæstione instituta,
Christum factum ex muliere Apostolus dixerit,
respondet, „eum non extra rationem, *factum de*
re locutum esse, quem *natum* sciebat, frequen-
e dixisset: ut & nativitas veritatem generatio-
stenderet, & factura *unius ex uno nativitatem* pro-
retur; quia humanæ permixtionis conceptum fa-
nomen excluderet, cum factus esse *ex Virgine*
atur, qui *natus* magis esse non ambigebatur."

Qua

Qua quæso ratione plenius potuit Christi ex V
gine singularis conceptionis modus ita explicari,
& ipsius ex vera matre vera nativitas assereretu
Cui non est perspicuum, Hilarium, dum Lib. 3. e
mentorum nostrorum pudorem a conceptione Chri
removet, non maternæ carnis substantiam, sed ta
tum humanæ permixtionis conceptum negare, & a
struere unius ex uno nativitatem?

Igitur id ei omnino sunt *elementa nostra*, qu
initia nostra. Neque his verbis tam rei concep
substantiam, quam modum, quo concipitur, exp
cat. Hoc illustratur §. 35. Lib. 6. de Trinit. ubi
effabilem æternæ generationis modum ad nostram n
scendi rationem cogitandam esse sic admonemur: „N
enim per consuetudinem humani partus Deus ex D
nascitur, neque per elementa originis nostræ ut hor
ex homine propellitur."

Hinc & id diluitur, quod Joannes, ut ex e
stola Hunaldi apud laudatum Philippum apparet,
Lib. 10. de Trinit. §. 35. objiciebat: „Quia quam
forma nostri corporis esset in Domino, non tam
in vitiosæ infirmitatis nostræ esset corpore, qui n
esset in origine, quod ex conceptu Spiritus S. Vir
progenuit: quod licet *sexus sui officio genuerit*, tam
non terrenæ conceptionis genuit elementis. *Gen*
etiam *ex se* corpus, sed quod conceptum esset ex S
ritu, habens quidem in se sui corporis veritate
sed non habens naturæ infirmitatem: dum & corp
illud corporis veritas est, quod generatur *ex Virgi*
& extra corporis nostri infirmitatem est, quod spirita
conceptionis sumsit exordium." Mirum

Mirum sane, quod ne unum quidem locum re-
:endere valuerunt censores Hilarii, in quo non
:tis verbis assereret aliud, quam quod eum opi-
i voluerunt. Quomodo potuerunt illi carpere:
on terrenæ conceptionis genuit elementis;" quin
:derent ad ea, quæ proxime præcedunt: „quod
s sui officio genuerit;" aut ad ea, quæ statim sub-
intur: „Genuit etenim ex se corpus."
Sed ut homines sumus! rapimur præcipites ad ju-
, raro illa differimus, dum rem penitius ex omni
: lustrassemus! De simili quodam, ac Hilarius tu-
fato queritur jam olim Cyrillus ad Joannem scri-
, se ab adversariis insimulatum, „quasi sanctum
sti corpus non ex S. Virgine sumtum" diceret:
m, inquit, intelligere oportuisset, universum
certamen pro fide a nobis esse susceptum, quod
irginem Dei genitricem esse constanter affirma-
. At si sanctum corpus nostri omnium salvatoris
sti non ex Virgine natum, sed e cœlo allatum as-
mus, quomodo illam Dei genitricem esse intelli-
us"?

---

2. Inter sententias Hilarii sibi suspectas Erasmus
præfatione sua recenset, quod „cum alias, tum
lib. 8. de Trinit. magna contentione defendit, nos
que cum Patre & Filio unum esse natura, non ad-
ione, neque consensu."

Hac in censura dupliciter peccare videtur Era smus: primo, quod non attendens, quid Hilarius na tura unum definiat, de his vocabulis ex nostro usu di judicet: deinde, quod, qua ratione cum Patre, qu cum filio nos natura unum senserit, non distinguat Sed cum Hilarius nos cum filio natura unum eo ma xime probet, quod ipsammet carnis nostræ naturar assumserit, qui hæc sententia illius Erasmo perspect esse potuit, cui visus est carnis nostræ substantiar Christo denegare? Hinc nemo non videt, quam cur superiore connexa hæc disputatio. Quam autem si necessaria, hinc probatur, quod qui ignoraverit Hi larii ea de re sententiam, toto Lib. 8. de Trinit. aliis que passim locis, plurimum laboret, necesse est Hunc laborem, age, paululum levemus!

Primum igitur observare juverit, Hilarium non una ratione nos cum Patre & Filio, sed proxime cur Filio, eoque tantum mediante cum Patre natura unun dicere, quod ex sequentibus perspicuum fiet.

Deinde, cum ex hominum arbitrio pendeant no minum definitiones, quid *unum natura* definiat, atten dendum est.

Hæc autem vocabula latius apud eum, quam apud nos patere, manifestum est: generatim enim Lib. 8 §. 9. dicit: „Qui per rem eamdem unum sunt, na tura unum sunt, non tantum voluntate;" ex que concludit §. 7. fideles, qui per fidem, quæ una est unum sunt, non modo consensu unum esse: „Si ergo inquit, per fidem, id est, per fidei unius naturam

unum

cum omnes erant, quomodo non naturalem in his intelligis unitatem, qui per naturam unius fidei unum sunt?«

Rursum naturalem eorundem unitatem §. 8. confirmat, quod his unum Christum indutis baptisma sit unum. „Quod unum sunt, inquit, in tanta gentium, conditionum, sexuum diversitate, nunquid ex assensu voluntatis est, aut ex sacramenti unitate, quia his & baptisma sit unum, & unum Christum induti omnes sunt."

Sic §. 9. rigantem & plantantem ex eo unum esse concludit, „quia ipsi in uno baptismo renati, una ipsis regenerantis baptismi dispensatio sint." Et paulo post: „Quia & ipsi res eadem effecti sunt, ut eidem rei, & efficientiæ sint ministri;" quasi diceret: ideo unum sunt, qui rigat, & qui plantat, quia in unum effectum, ad unum scilicet baptisma conferendum, unum instrumentum sunt.

Demum §. 12. natura eos unum esse inquit, qui honore uno potiuntur, quia „honor naturæ aut speciei sit, aut dignitas."

His præmissis propius dispiciamus, in quo Hilarius homines cum Christo natura quid unum esse voluerit.

Unum *spiritum* id efficere tam apud Hilarium, quam apud alios Patres, pronum est dicere, si minus attente lecto ipso Hilario, solum ad alios Patres hac de re loquentes, ad Scripturam, ad dogmaticam nostram attentes respondere voluerimus.

Spiritus enim Dei, qui christianarum animarum ut anima, vitam eis tribuit & motum, sic nexu

naturali cum Chriſto devincire fideles, dicendus eſſe videtur; quo ſenſu & Petrus fideles dixit cum Chriſto unanimes. Inde etiam fit, ut quemadmodum ſingula cujusque hominis membra cum anima ad conficiendum unum corpus, ita ſinguli fideles cum ſpiritu Chriſti ad componendum unum Chriſti corpus, quod eſt Eccleſia, nexu naturali devinciatur.

Neque alio ſenſu Gregorius Naz. Orat. 26., cum præmiſiſſet, alios in Eccleſia eſſe, qui dominentur, & præſint, qui pareant, ac regantur, ſubjecit: „Fiunt tamen utrique unum in unum Chriſtum ab eodem ſpiritu conſtricti & compacti."

Quo & illud Auguſtini ſpectat ſerm. 268.: „Quod eſt ſpiritus noſter, id eſt, anima noſtra, ad membra noſtra, hoc Spiritus S. ad membra Chriſti, ad corpus Chriſti, quod eſt Eccleſia;" & ſerm. 267.: „Hoc agit Spiritus S. in tota Eccleſia, quod agit anima in omnibus membris unius corporis."

Immo etiam Hilarius videtur in citatis jam locis unitatis talis nexum a ſpiritu fieri, ſtatuere, cum omnes in quantalibet diverſitate natura unum eſſe dicit, „quia unum Chriſtum induti ſunt omnes."

Interim tamen, ſi penitus totum Hilarium inſpiciamus, deprehendimus, minus eum ad *ſpiritum*, quam ad *corpus* Chriſti rationem habere, cum naturalem illam hominum cum Chriſto unitatem conſiderat. Atque ſicut triplex quodammodo Chriſti corpus eſt, naturale videlicet, quod ſumſit ex Virgine; ſacramentale, quod nobis in Euchariſtia reliquit; & glorioſum, quod in cælum revexit: ita ex triplici illo capite nos

cum

um Christo natura unum esse ostendit, dum & ille naturam nostram assumit in incarnatione: & nos vero illius carnem recipimus in sacramento Eucharistiæ: demum eandem, quam a Patre accepit, gloriam nobis retribuit in corporum reparatione.

De triplici hac unitate singillatim videamus; ac de illa primum, quæ ob humanam naturam a Christo sumtam, nobis cum illo est.

Philosophi veteres, Tullio teste L. 1. Quæst. ad.: „hominem esse censebant, quasi partem quandam civitatis & universi generis humani, eumque esse conjunctum cum hominibus humana quadam societate."

Haud procul ab hac Philosophorum illorum sententia abest Hilarius, cum in Ps. 54. §. 9. de Christi corporatione ait: „Universitatis nostræ caro est facta;" & in Ps. 51. §. 16.: „ut & filius hominis esset filius Dei, naturam in se universæ carnis assumsit, per quam effectus vera vitis, genus in se universæ propaginis tenet:" & §. 17.: „Verbum caro factum est, & habitavit in nobis, naturam scilicet in se totius humani generis assumens."

Pluribus aliis locis id ipsum significat, sed lucuentum est illud cap. 4. in Math. §. 12. ubi civitatem supra montem positam, carnem a Filio Dei assumtam interpretatur in hunc modum: „Civitatem carnem, quam assumserat, nuncupat, quia ut civitas varietate & multitudine consistit habitantium, ita in eo per naturam suscepti corporis, quædam universi generis humani congregatio continetur. Atque ita & ille ex

nostra in se congregatione fit civitas, & nos per con sortium carnis suæ sumus civitatis habitatio."

Haud absimili ratione alii Patres de Christo sunt locuti, ut: Gregorius Nyssen. in I. ad Corinth. 15 8.: „Corpus ejus omnis est natura humana, cui est admixtus;" ut Cyprianus in Orat. Dom.: „Ipse in uno omnes portavit;" ut Augustinus in Psal. 85. „Nos faciens unum hominem, caput & corpus;" ut Athanas. Orat. 4. contra Ari., ubi hæc Christi verba: „Ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te" sic interpretatur: „Uti omnes tanquam a me gestati, omnes unum sint corpus, & unus spiritus, & in virum perfectum occurrant;" ut Cyrillus Alex. dial. 1. Nos quotquot homines sumus, naturali vinculo in identitatem esse constrictos &c. &c

Eodem modo, quo tribuit Hilarius Christo, *in eo omnes existere*: id ipsum etiam de Adam & Abraham affirmat: de Adam quidem cap. 8. in Math. §. 5. „In Adam uno peccata universis gentibus remittuntur;" de Abraham vero cap. 18. §. 6.: „In uno enim Abraham omnes sumus, & per nos, qui unum omnes sumus, cœlestis gloriæ numerus est explendus."

Perspicuum est ex hisce, eos omnes, qui naturæ humanæ consortes sunt, Hilarii, aliorumque Patrum sententia, naturali unitate esse conjunctos: & uniri quidem in illa massa, ex qua omnes omnino originem habent, & ex qua Christus ipse carnis suæ substantiam sumere non recusavit.

Idem vult Hilarius cum Lib. 8. ad hæreticos, qui nullam nobis cum Christo nisi consensus unitatem re

cipie-

:piebant, sermonem sic convertit §. 13.: „Interrogo, trumne per naturæ veritatem hodie Christus in no-is sit?" ac deinde prosequitur: „Si enim vere Ver-m caro factum est, quomodo non naturaliter ma-re in nobis credendus est, qui & naturam carnis no-æ jam inseparabilem sibi homo natus assumsit?"

Juxta hæc Ambrosius etiam Lib. 4. de fide cap. ait: „Sicut unitatem fateor esse vitæ cœlestis in tre & Filio per divinæ unitatem substantiæ, ita vel inæ naturæ, vel dominicæ incarnationis excepto ivilegio, societatem nobiscum vitæ spiritalis in filio e profiteor per humanæ unitatem naturæ: qualis in cœlestis, tales & cœlestes. Denique sicut in illo demus ad dexteram Patris, non quia cum ipso sede-is, sed quia sedemus in Christi corpore, sicut, in-am, sedemus in Christo per corporis unitatem, ita n Christo vivimus per corporis unitatem."

Ob naturalem illam humani generis cum carne a risto assumta unitatem Hilarius in Ps. 51. §§. 16., docet, toti humanæ naturæ factum esse jus ad re-m Dei, a quo nemo cadat, nisi aut per infideli-em, aut per sterilitatem a Christo, in quo jam ve-insitus est, eradicetur; „Non prohibitus unquam sse, quia per naturæ assumtionem incola sit rece-is, sed ob infidelitatis crimen naturæ consortio in-nus existens."

Sic & in Ps. 143. §. 18, salutem carnis suæ in con-nplatione resurrectionis Christi gentes jam intueri ibit: „In eo enim, inquit in Ps. 124. §. 4., sumus urrectionem nostram resurrectione nostri in eo cor-ris speculantes."

Ex his confirmatur, quod superiori disputation satis jam aliunde demonstratum erat, quam non ne garit Hilarius Christum ex Mariæ substantia carnem assumsisse, cum homines Christo natura unitos ide affirmarit, quod eam ipsam susceperit carnis naturam atque substantiam, qua constamus. Cum autem na turalis hujus unitatis gloriam nulli homini neget, pa tet, quod diximus, minus eum ad spiritum Christi quo soli fideles ac boni cum Deo uniuntur, quam a corpus illius respexisse.

Alter ejusdem unitatis explicandæ modus pet tur ex communione carnis Christi, quam in Euchar stiæ sacramento percipimus.

Hoc argumentum alterum proprie non separ Hilarius, sed utroque potius in unum composito no stram cum Christo naturalem unitatem sic declarat „Si enim vere Verbum caro factum est, & nos ve Verbum carnem cibo dominico sumimus, quomod non naturaliter in nobis manere existimandus es qui & naturam carnis nostræ jam inseparabilem si homo natus assumsit, & naturam carnis suæ ad nat ram æternitatis, sub sacramento communicandæ ca nis, admiscuit?"

Mirum est, quantum se torqueat Scultetus in an lysi hujus loci, ut propositi argumenti vim elida Nam quæ de communicatione carnis Christi in Euch ristiæ sacramento perspicua sunt, dum detorquere c natur ad gloriæ ipsius consortium, ita intricatus e illius sermo, ut vel ex perplexa illa dicendi ratior appareat interpretationis falsitas: sic enim verba a

lata

lata explicat: „Natura humana in Christo divinitati juncta est hac ratione summe mystica, ut ipsa Christi caro nobis quoque communicetur, id est, ut natura unum simus cum illa, participes immortalitatis, & gloriæ resurrectionis, qua illa fruitur. Hoc sibi volunt verba Hilarii, cum ait: *Naturam nostræ carnis ad naturam æternitatis admiscuit*; addit: *Sub sacramento nobis communicatæ carnis*; ubi non de symbolo cœnæ loquitur: aliter enim vocabulo *sacramenti* utitur Hilarius: sed docet humilitate filii Dei assumentis carnem nostram commendari nobis sacramentum, id est, arcanum illud, quod & naturam suam nobis communicarit, ut immortales etiam nos efficiamur.“

Plura contra hanc tortuosam interpretationem retorquere in promtu est. Ac primo quidem nullum in exposito loco *de Filii humilitate* verbum reperit. Deinde verbum *communicatæ* loco *communicandæ* substituit contra fidem omnium codicum sive scriptorum, sive excusorum. Temere etiam negat Hilarium de Eucharistia locutum esse, quia ille *sacramenti* voce non id, quod vulgo solet, sed *arcanum* quid significet: nonne enim initio Lib. 2. baptismus *sacramentum salutis humanæ* appellatur? An in hoc ipso libro 8. *sacramenti* vox aliud sonat, quam apud nos, ubi ait: „Quod unum sunt in tanta gentium, sexuum diversitate, nunquid ex assensu voluntatis est, aut ex *sacramenti* unitate, quia his & baptisma sit unum?“ Et quid sibi volet illud §. 15. „Christum, cum ipsius sanguinem bibimus, manducavimus carnem, in nobis per *sacramentorum* inesse mysterium?“ *Nunquid inesse* per mysteriorum myste-

 rium?

rium? Ac ne plura congeramus, sufficiat meminisse adhuc, tract. in Ps. 131. §. 23., cœlestem Jerusalem definiri „concordem fidelium cœtum, & sanctificatas *sacramentis* Ecclesiæ animas.“

Præterea lusit Scultetus in verbo *æternitatis*: Nam cum æternitatem natura divina sola proprio sibi jure vindicet, uti cap. 23. in Math. §. 5. docetur, hanc ab Hilario *æternam* vel æternitatem simpliciter appellari aut non advertit, aut dissimulavit. Certe cum adversus hæreticos, qui mœstitudinem in Deum propter se cadere posse asserebant, cap. 31. in Math. §. 2. ait: „Ac si æternitas naturam fragilitatis acceperit;“ & postea: „Ac sic æternitas demutata in metum“ &c. an aliud sonat *æternitas*, quam quod divinitas?

Quis etiam neget, his Fragmenti II. §. 32. verbis: „Idcirco immutabilis & inconvertibilis filius Dei, ut in assumtione hominis corruptioni potius gloriam intulerit, quam labem *æternitati*;“ divinitatem æternitatis vocabulo enuntiatam esse? Nihil enim his fere aliud significatur, quam quod illis Lib. 9. de Trinit. §. 4.: „Contumeliæ suæ voluntas, nostra provectio est, dum nec amittit ille, quod Deus est, & homini acquirit, ut Deus sit;“ Verbo scilicet assumtione carnis nostræ nil periisse, nobis autem plurimum gloriæ accessisse, quod illustrant hæc antiqui authoris apud Ambros. verba Libr. de fide orthod.: „Cum hominem induere dignatus est, non labem æternitati intulit, ut spiritum in carnem mutaret.“ &c.

Cum

Cum igitur Hilarius divinam naturam verbo *ætermitatis* significare soleat, dum loco laudato Lib. 8. ait: Naturam carnis suæ ad naturam æternitatis admiscuit;" simplex, ac germanus sensus est: Non nudam a Verbo absolutam carnis suæ naturam sub sacramento Eucharistiæ reliquit, sed divinitati suæ admixtam, atque conjunctam, ut communicando carnem, divinitatis suæ consortes nos efficeret.

His verbis ita intellectis plana est Hilarii demonstratio. Si enim vere nobis præstatur natura carnis Christi, substantialiter unita Verbo, quod cum Patre unum est, sequitur, ut nos cum Christo, eoque mediante cum Patre naturaliter unum simus, quod probandum susceperat. Unde duæ illæ superius allatæ propositiones: „Si vere nos Verbum carnem cibo dominico sumimus," &: „Si naturam carnis suæ ad naturam æternitatis sub sacramento communicandæ carnis admiscuit;" hoc tantum differunt, quod prima sacramenti Eucharistici naturam simul, & perceptionem sonat, altera vero naturam duntaxat, & institutionem.

Intellectum eundem confirmat, quod conclusionis in modum subjicit: „Si vere igitur carnem corporis nostri Christus assumsit, & vere homo ille, qui ex Maria natus fuit, Christus, hoc est, Deus est, nosque vere sub mysterio carnem corporis sui sumimus: & per hoc unum erimus, quia Pater in eo est, & ille in nobis, quomodo voluntatis unitas asseritur, cum naturalis per sacramentum proprietas, perfectæ sacramentum sit unitatis?" Quid enim hoc

sibi

ſibi vult, niſi quod, cum illius, qui vere Deus eſt, veram carnem ſumimus, habemus, unde cum Patre copulemur: quia per veram Chriſti carnem nobis impertitam in eo ſumus, qui per naturam divinitatis in Deo Patre eſt. Sicque naturalis per ſacramentum proprietas perfectæ ſacramentum eſt unitatis: hoc eſt, propriæ carnis Chriſti natura, per ſacramentum Eucharistiæ nobis præſtita, vinculum eſt perfectæ inter nos, Chriſtum, ac Patrem unitatis.

Fruſtra igitur Scultetus eum ſermonem, in quo ſe Hilarius de noſtra cum Deo per Eucharistiam communione loqui, tot, tamque diverſis modis declarat non de ſymbolo cœnæ, ſed de quodam gloriæ conſortio dictum eſſe contendit. Neque vero in coacta illa interpretatione conſtare ipſe ſibi potuit. Ubi enim locum attigit proxime allatum: „Nosque vere ſub myſterio carnem corporis ſui ſumimus.“ Concedit tandem etiam ſuperiorem: „Vere nos Verbum carnem cibo Dominico ſumimus;“ dictum eſſe de ſacramento cœnæ. In hoc enim altero ſe habere putat unde fucum faciat, quia in eo adjectum reperit: *ſub myſterio.* Quaſi vero nudam, & crudam Chriſti carnem, & non ſub myſticis ſpeciebus velatam in hoc ſacramento nos accipere Eccleſia unquam docuerit, aut crediderit. Sed ſi placet in uno loco; *ſub myſterio:* placeat in utroque: *vere carnem ſumimus*; placeat in primo: *vere Verbum carnem ſumimus*; hoc eſt, eam ipſam carnem, quam Verbum ex Maria jam ſibi inſeparabilem aſſumſit. Certe, qui totum Hilarii locum expendet, illum credidiſſe non inficias ierit, non

in

Eucharistiæ perceptione Christi carnem tam vere nere, quam vere in temporaria generatione sua assumille nostram, & quam vere in æterna accepit substanm Patris.

Immo cum hoc postremum, de quo litigabant iani, persuadere conetur ex ea ratione, qua carn Christi in hoc sacramento accipimus, apud illos confesso fuerit necesse est, nos in Eucharistia perpienda veram carnis Christi naturam percipere. uippe ex Evangelicis hisce verbis: „Sicut misit me vins Pater; & ego vivo per Patrem; & qui manducavecarnem meam, & ipse vivet per me:" concludit: „Vit ergo per Patrem, & quo modo per Patrem vivit, dem modo nos per carnem ejus vivimus." Postea tat: „Si ergo nos naturaliter secundum carnem per m vivimus, id est, naturam carnis suæ adepti, quoodo non naturaliter secundum spiritum, id est, secdum divinitatem, in se Patrem habeat, cum vivat e per Patrem." Tum prosequitur: „Per Patrem tem vivit, dum nativitas non alienam ei intulit, ersamque naturam" &c. Quod ex instituta comratione nequaquam conficeretur, si carnis Christi am figuram vel etiam diversam & alienam substanm acciperemus. Sed de nostro cur hic quidquam iciamus, cum quid Hilarius intelligat: „naturalisecundum carnem per eum vivimus:" continuo erpretetur: „Id est, naturam carnis suæ adepti." ullus hic figuræ intelligendæ locus? Quæ porro uræ carnis, cum carnis natura confessio?

At

Ac ſicui necdum ſatis probata, perſpectaque fuerit Hilarii ſententia, expendat & illud ejusdem loci: „Hæc ergo vitæ noſtræ cauſa eſt, quod in nobis carnalibus manentem per carnem Chriſtum habemus, victuris nobis per eum ea conditione, qua vivit ille per Patrem.“ Quæ eſt enim illa conditio, qua Filius per Patrem vivit? Nulla profecto alia, niſi quod veram & non figuratam accipiat ipſius ſubſtantiam. Aut igitur vera Chriſti caro in Euchariſtiæ ſacramento accepta nobis per eum vivendi cauſa futura eſt, aut non victuri ſumus ea conditione, qua vivit ille per Patrem.

Deinde ſpiritualem duntaxat manducationem, quis hic cogitet, ubi „in nobis carnalibus manentem per carnem Chriſtum habemus?“ Quid eſt per carnem, niſi non modo ſecundum ſpiritum, ſed & ſecundum ipſammet carnis ſubſtantiam, ſive non ſpiritualiter tantum, ſed & carnaliter?

Neque vero hoc ipſum vocabulum prætermiſit. Nam hæreticos, qui nullam nobis cum Patre & Filio naturalem unitatem concedebant, cum ſugillaſſet his verbis: „Quaſi nulla per ſacramentum carnis & ſanguinis naturalis communionis proprietas indulgeretur:“ confirmat ſubinde veram ac naturalem unitatem „per manentem in nobis carnaliter Filium“ in hoc ſacramento indulgeri.

Hanc autem carnalem, ut ita dicam, Chriſti præſentiam non in nobis tantum, ſive non in ſolo uſu ponit Hilarius: ſiquidem abſolute, & ante omnem uſum carnis & ſanguinis veritatem ſic aſſerit: „De veritate carnis

rnis & sanguinis non relictus est ambigendi locus; unc enim & Domini professione, & fide nostra vere ro est, & vere sanguis;" ac deinde sacramenti hu- s usum, & effectum declarat his verbis: „Et hæc ulta, atque accepta id efficiunt, ut & nos in Chri- o, & Christus in nobis sit."

Præterea non esse ambigendum dicit de veritate rnis & sanguinis, postquam Christus professione sua oc testatum fecit: Atqui ante usum Christus professus t: „Hoc est corpus meum. Hic est sanguis meus."

Quid? cum superius memorat a Christo naturam rnis suæ ad naturam divinitatis „sub sacramento mmunicandæ carnis" admixtam, nonne satis indi- t & carnis & divinitatis, etiam antequam commu- catur caro, & dum adhuc est communicanda, ad- s præsentiam?

Legit quidem Scultetus ibi: „Sub sacramento mmunicatæ carnis;" sed mala fide, uti jam mo- imus.

Denique hoc ipsum confirmari potest ex verbis ri in Constant. §. 11., ubi deplorans Hilarius, quæ impiis Constantii satellitibus Tolosæ gesta fuerant, : „Diacones plumbo elisi, & in ipsum, ut sanctis- i mecum intelligunt, in ipsum Christum, manus sæ." Ut enim his verbis: „In ipsum Christum:" charistiam intelligamus, facit intercedens ad moni- ncula: „Ut sanctissimi mecum intelligunt:" quæ idem hic perinde est, atque aliis Patribus, quoties hoc sacramento ad cautelam paulo obscurius lo- untur, usitata formula: „Norunt fideles." Eu-

chari-

chariſtia igitur eſt ipſe Chriſtus: Chriſtus autem ita, ut impiorum manus in eum potuerint mitti, ac miſſæ reipſa fuerint. Porro non miſſæ fuerunt in ſacramenti uſu: relinquitur itaque, ut etiam ante uſum Chriſtus in illo fuerit.

Vidit quidem Hilarius, huic noſtræ de veritate carnis Chriſti in Euchariſtia fidei, ſenſus, humanamque ſapientiam repugnare. Verum iis quantumvis obſtrepentibus ſapienter occurrit, ac ſilentium prorſus indicit his verbis: „Non eſt humano, aut ſeculi ſenſu in Dei rebus loquendum: neque per violentiam, atque imprudentem prædicationem, cœleſtium dictorum ſanitati extorquenda perverſitas eſt. Quæ ſcripta ſunt, legamus.“ Legimus autem, Chriſtum nobis corpus ſuum tradidiſſe. Non eſt igitur audiendum, quidquid reclamet infirma hominum ratio. “ Nunc enim ipſius Domini profeſſione & fide noſtra vere caro eſt, & vere ſanguis eſt. “

At quomodo unum, & idem corpus poteſt eſſe ſimul in tot, tamque diſſitis locis? Reſpondet ibi Hilarius: „Quod Chriſtus affirmavit, anne hoc veritas non eſt? Contingat plane his verum non eſſe, qui Chriſtum Jeſum verum eſſe Deum denegant;“ hoc eſt, qui Chriſtum negant eſſe omnipotentem, aut præſtare poſſe, quod præſtare ſe dicit. Hoc totum eſt ipſius in rebus creditu difficilibus confugium. Quamvis non aſſequatur, quomodo Filius ex Patris ſubſtantia genitus ſit, qui januis clauſis ad diſcipulos ingreſſus ſit Chriſtus, aut qua ratione veram nobis carnem ſuam ſub myſticis ſpeciebus porrigat; nunquam

tamen

tamen vel minimum de dictis Domini dubitat, quem certo scit plura posse, quam valeat humana ratio comprehendere.

Hujus fidei suæ exemplum denuo præbet, cum tum a duobus præcedentibus explicat nostræ unitatis modum, de quo modo paucis. Ante tamen non videtur silendum, etiam Cyrillum Alex. dial. 1. exemplo Eucharistiæ uti, ut eos refellat, qui non aliam inter nos putant, nisi voluntatis consensionem. „Concorporei enim, inquit, facti sumus in Christo, una cœne pasti, & uno spiritu obsignati: & cum Christus sit indivisibilis, neutiquam enim divisus est, unum omnes sumus in ipso. Ideoque ad Patrem dicebat: Ut unum sint, sicut & nos unum sumus. Vide enim, in Christo & sancto Spiritu omnes unum sumus, tum secundum corpus, tum secundum spiritum.“

Tertius unitatis modus, quem Hilarius primum dictat, futuram spectat vitam.

Quam enim unitatem suis precatur Christus his verbis: „Ut sint unum, sicut & nos unum sumus;“ intelligendum putat ex his subsequentibus: „Et ego honorem, quem dedisti mihi, do his;“ ut tum futuri sint unum, cum gloriæ illius, quam a Patre accepit, participes efficientur. „Omnes, inquit Lib. 8. §. 12., qui credituri sunt in eum, unum cum Patre & Filio sint. Et quomodo erunt, mox docemur: Et ego honorem, quem dedisti mihi, dedi eis. Et nunc interrogo, utrum id ipsum sit honor, quod voluntas, cum voluntas motus mentis sit, an vero honor naturæ aut species, aut dignitas.“ Ex quo postea con-

cludit: „Jam igitur unum sunt omnes, Pater, Filius, fideles, in honore, quia non alius, quam qui a Patre acceptus est, honor datus est a filio fidelibus: neque ob aliud datus est, quam ut unum omnes essent.“ Unde fit, ut „credentes omnes honor Filii ad unitatem paterni honoris assumat.“

Quamvis autem de hac unitate sibi a Christo promissa certum se dicat per fidem, ipsius tamen rationem nondum se probe scire fatetur, ibidem subjiciens: Fidem teneo, atque causam unitatis accipio: sed non apprehendo rationem, quomodo datus honor unum omnes esse perficiat.“

Triplicem illum unitatis modum paucis complectitur §. 16., ubi & causam exponit, ob quam ea de re disputarit: „Hæc autem idcirco a nobis commemorata sunt, quia voluntatis tantum inter Patrem & Filium unitatem mentientes, unitatis nostræ ad Deum utebantur exemplo. — En causa! — tanquam nobis ad Filium, & per Filium ad Patrem, obsequio tantum ac voluntate religionis unitis, nulla per sacramentum carnis & sanguinis naturalis communionis proprietas indulgeretur, cum & per honorem nobis datum Filii (Hic est primus gradus unitionis cum Christo, gloria communis!) & permanentem in nobis carnaliter Filium (secundus gradus, caro illius nobis in Eucharistia data!) & in eo nobis corporaliter & inseparabiliter unitis, (tertius gradus, caro nostra ab eo assumta, & nunquam dimissa!) mysterium veræ ac naturalis unitatis sit prædicandum.

Hæc

Hac nostra cum Christo naturæ unitate ita ex-
plicata, non erat, unde Erasmo oboriretur ulla er-
rori suspicio.

Sed neque magis suspectum est, quod nos etiam
cum Patre natura unum asserit. Non enim hoc pro-
nit, nisi Christo intercedente, ac fungente Mediato-
ris officio. Nam cum carnis Christi & nostræ sit una
substantia, verbi autem carnem nostram habentis, &
Patris una natura, fit ut conjuncti naturaliter cum
Christo, cum Patre pariter conjungamur, cum quo ille
naturaliter conjunctus est. „Ita enim, inquit §. 13.,
omnes unum sumus, quia & in Christo Pater, & Chri-
stus in nobis."

Luculentius autem §. 15. sententiam suam sic ex-
plicat: „Si voluntatis tantum unitatem intelligi vel-
let, cur gradum quendam atque ordinem consummandæ
unitatis exposuit, Joan. 14., 19. nisi ut cum ille in
Patre per naturam divinitatis esset, nos contra in eo
per corporalem ejus nativitatem, & ille rursum in no-
bis per sacramentorum inesse mysterium crederetur:
ac sic perfecta per Mediatorem unitas doceretur, cum
nobis in se manentibus ipse maneret in Patre, & in
Patre manens maneret in nobis, & ita ad unitatem
Patris proficeremus, cum qui in eo naturaliter secun-
dum nativitatem inest, nos quoque in eo naturaliter
inessemus, ipso in nobis naturaliter permanente?"

In hac hominum cum Deo unitate commendanda
cum Hilario consentiunt & alii Patres, Greg. Nyss.
in verbis 1. Corinth. 15., 8., ubi dicit: „Ex omni
autem humana natura, cui admixta fuit divinitas, vel-

uti primitiæ conſperſionis is, qui in Chriſto eſt, homo conſtitit, per quem divinitati univerſa adnata, & admixta ſunt;" tum Mediatoris officium ea ratione a Chriſto impleri docet, „quod omnes ſibi univerit."

Paulinus Nol. epiſt. alias 33., cujus hæc ſunt verba præclara: „Per Chriſtum Deo juncti & inſiti ſumus, ut Dei arrhabonem teneamus in terra noſtra Spiritum S., quem dedit nobis, & noſtri pignus habeamus in Deo carnem Chriſti, quia intervallum iſtud immenſum, quo a divinis mortalia diſparantur, medic & inter utraque communi interventu ſuo velut quodam, ut ſic dixerim, ponte continuat; ut ejus tramite terrena cœleſtibus conferantur."

Quærit Cyrillus Alex. dial. de Trinit.: „An ean ſolam ob cauſam Unigenitus Mediator eſſe cenſebitur quod peccatum, quod nos a Dei charitate & conſortio arcebat, procul repulit?" reſpondetque: „Aliam præterea ei rationem arcanam, & myſticam ad mediationis nomen, & rem ſuppetere." Quod myſterium ſic poſtea exponit: "Mediator igitur hoc pacto etiam cenſetur eſſe, ea, quæ natura multum diſſita, & immenſo disjunguntur intervallo, Deitatem nimirum & humanitatem, conjuncta & unita oſtendens in ſe ipſo & nos per ſe ipſum Deo & Patri conjungens. Ejusdem enim eſt cum Deo naturæ, quia ex ipſo eſt, in ipſo, & ejusdem quoque nobiscum eſt naturæ, nam ex nobis etiam eſt, & in nobis."

---

3. Quid

3. Quid Hilarius de Christi humanitate senserit, n esuriendi, timendi, dolendi, aliisque humanis affectibus obnoxiam eam negarit, non minimi momenti st controversia, quam præterire nullo pacto licet. n hac porro causa nec illi defuere olim, neque etiamnum desunt & accusatores, & patroni, quorum illi firmant eum sensisse Christum omnino tristitiæ, metus, doloris, aliarumque hujusmodi affectionum expertem, hi negant.

Hic autem ita versabimur, ut simus primo præcipuos Hilarii in hac causa reprehensores ac defensores nominaturi: plures deinde Hilarii adducturi textus, qui objecto sibi errori plane adversa docuit: denique momenta examinaturi, ex quibus accusatores Hilarii agunt: si forte maturiori examine instituto illæsam etiam ibi fidem Hilarii ex specialibus rationibus servare, & ostendere valeamus, experturi. Igitur

A) Primus inter Veteres, Claudianus Mamertus lib. 2. de statu animæ cap. 9. in Hilarii scriptis duo veris adversa animadvertit: „Unum, quod nihil corporeum creatum dixit: aliud, quod nihil dolorem Christum in passione sensisse" dixerit: additque: „Cujus si vera passio non fuit, redemtio quoque nostra vera esse non potuit." Reprehensionis hujus primæ parti suus infra erit locus: postremo solum hic pendimus.

Multis post seculis Berengarius, veritus haud dubie, ne suum ipsius de Eucharistia commentum Hilarianæ authoritatis pondere opprimeretur, eam ut declinaret, tanti viri famam labefactare conatus est, ac

divulgare Lanfranco teste, epist. 50.: „Quod in tractatu fidei perversa senserit, & in libro de div. Trinitate improbabiles sententias de Domino Jesu Christo protulerit."

Non ita multo post idem ille Joannes, qui Hilarium de conceptione Christi male sensisse pertinaciter voluit, epistolis iisdem non minus præfracte contendit, ipsius de passione Christi opinionem a recta fide abhorrere.

Ea quoque in re Baronius ad annum 563. n. 4. minus circumspecte, quam solet, de Hilario loquitur, cum scribit eum ab Aphthardocitis instauratum esse errorem, qui in Hilario jam damnatus fuerat, ac præter Claudiani Mamerti judicium, nullam affert damnationis hujus authoritatem.

Neque illi in hac causa parcunt Erasmus, atque Scultetus.

Plures alii, etsi non aperte S. Præsulem damnant, eum tamen aut frigide defendunt, aut in eorum propendent sententiam, qui illum errasse opinantur.

Mediam nonnulli sententiam ineunt, qui, cum confiteantur, eum Lib. de Trinit. prava, & a recta fide aliena docuisse, hoc erratum posterioribus scriptis ab ipso castigatum, ac retractatum esse existimant.

Non minus celebres fuere, qui venerandi Doctoris fidem adversus reprehensores vindicarunt.

Ac primo quidem uni Claudiano Mamerto opponere licet, quotquot Ecclesiæ Patres Hilarium laudarunt. Hoc jam eleganter præstitit Lanfrancus epist. 50., ubi Berengarii censuram eo maxime argumento repel-

repellit, quod „quisquis Hilario alicujus hæreſeos notam imponit, multos orthodoxos principes, qui magnis eum laudibus extulerunt, ejusdem erroris macula involvit.“ Ut enim poſtea ſubjicit: „Gelaſius Papa in decretis ſuis libros ejus inter catholicas ſcripturas enumerat. . . Ejus authoritas in SS. Canonibus (puta in Concil. Chalced. Tolet IV. &c.) decentiſſime memoratur, recipitur, & laudatur. S. Auguſtinus in Lib. de Trinit. excellenti eum laude extollit. . . B. Hieronymus, epiſt. ad Lætam, quantis eum omnesque libros ejus in quibusdam ſuis præconiis effert? Quicunque de eo aliquid locuti ſunt, ab horum ſententia in hac parte non diſſenſerunt.“

Tum iis, qui in lectione SS. Patrum ſententias difficiles offenſuri eſſent, egregiam hanc regulam proponit: „Tutius igitur eſt lectori in difficillimis SS. PP. ſententiis, quas ingenii ſui imbecillitas capere non poteſt, interrogato, quod neſcit, dicere ſe neſcire, quam pertinaci arrogantia non ſine ſua, & aliorum pernicie fidei contraria definire, præſertim ſi talis perſona *ſit*, quæ vel ſcientia litterarum, vel probitate morum, vel potius utraque parte, authoritatis pondus præ ſe gerere videatur.“

Similem regulam ſecutus Philippus Abbas non eam eſſe Hilarii doctrinam, quam illi affingebat Præpoſitus Joannes, tribus epiſtolis conſtanter propugnavit. Sed cum Præpoſitus pertinaciter repugnaret, motæ litis arbiter quæſitus eſt Hunaldus: qui quidem utrumque ita conatus eſt conciliare, ut Hilarii fidem ſuſpectam haberi nullo *pacto* permiſerit. Hæc Hunaldi

ſententia cum tribus Joannis epiſtolis extat ad calcem epiſtolarum Philippi Abbatis.

Non longe poſtea Petrus Lomb. Thomas, Bonaventura pariter operam navarunt, ut catholici Præſulis dicta catholice intelligerentur; diluerunt objecta & quæ nonnullam erroris ſpeciem præ ſe ferre videbantur, ſanæ fidei reddiderunt.

Prolixitatis vitandæ gratia referre ſuperſedemus quæ in hac cauſa eruditi illi viri, Lanfrancus, Philippus, Lombardus, Thomas, Bonaventura, aliiqu plurimi adverſariis reſponderint, ut ex ipſis Hilar dictis genuinos illius ſenſus exploremus.

B) Hoc in Hilarium quærelarum caput eſt, quo timorem, triſtitiam, aliasque ejusmodi affectiones a præſertim dolorem in Chriſtum nequaquam cecidiſ exiſtimarit.

Quid autem errori huic tam adverſum, tamqu contrarium, quam ut omnes noſtræ affectiones atqu infirmitates a Chriſto ſuſceptæ prædicentur? Atqui Pſ. 53. §. 4. docet, Chriſtum ita orationem temp raſſe, „ut qui omnia ſecundum hominem paſſus eſ omnia ſecundum hominem & loquatur, & quorum i firmitates portavit, eorum ad Deum deprecetur el quio.“ Quid eſt: „Omnia ſecundum hominem pa ſus eſt,“ niſi omnia, quæ homines pati ſolent? Sæp enim apud eum particulæ *ſecundum* ea vis eſt, ut ide ſonet, quod: *more*; nec dubium ſit, quin hic *ſecundu hominem*: perinde accipiendum ſit, ac: *more ceteroru hominum.*

Dictum

Dictum ipse suum Hilarius sic enucleatius exposit: „Ut absolutissimum nobis humanæ humilitatis ...et exemplum, omnia, quæ hominum sunt, & ora... , & passus est. Et communi nostra infirmitate fa...tem sibi est deprecatus a Patre, ut nativitatem (id ..., naturam) nostram cum ipsis infirmitatis nostræ ...isse intelligeretur officiis. Hinc illud est, quod ...rivit, sitivit, dormivit, lassatus fuit, impiorum ...us fugit, mæstus fuit, & flevit, & passus, & mor...us est.“ An hæc omnia, quæ sine aliquo doloris ...su aut animæ cruciatu nemo experitur, Christum ...ter expertum esse intellexerit? Falso igitur asserue..., „omnia, quæ hominum sunt, passum eum esse.“

Deinde si famem, sitim, lassitudinem, fletum, ...ius carnis dixeris, non animæ esse passionem, num ...am mœstitiam? At vero hanc §. 8. non in carne, ...d in anima Christi positam se intelligere declarat his ...rbis: „Potentes animam ejus exquirunt, quæ fre...enter in Evangeliis tristis & mœsta est.“

Neque quisquam inficias ierit, anxietatem animæ ...e propriam affectionem. Ab Hilario tamen in Psl. ...9. §. 2. Christus prædicatur: „Ex infirmitate cor...oris anxius:“ & hoc quidem, ut declarat in Psl. 141. ... 1.: „Non ob naturalem (Verbo) quasi passionis ...etum, sed affectum hominis, quem gerebat, osten...ens, ut ipse non simulatus, sed verus homo posset ...telligi.“

Ex quo id etiam conficitur, verum, & non si...ulatum fuisse illum Christi metum, quem ut verus,

& non simulatus homo posset intelligi, susceperit
Cur autem naturalis negetur, dicetur infra copiose

Eundem humanae mentis affectum de Christo pla nius affirmat in Ps. 139. §. 11., ubi cum quaesiisset unde unius ejusdemque Christi oratio sit cum trepi datione simul & securitate? Reponit: „Hoc ab ec dici ex ratione poterit, qui gerens hominis Deiqu naturam, habeat & ex hominis infirmitate trepidatio nis affectum, & ex conscientia divinitatis, fiducian securitatis.

His accedit illud tract. Psal. 54. §. 6.: „Et hae quidem in eum omnia, quae nostrae necessitatis sunt irruerunt; sed ab eo naturae suae virtute suscepta sunt dum mortem nostram potens non mori, etiam timo rem in se mortis ingruentem non renuit."

Multa hic locus continet notatu digna. Primc enim haec dixit Hilarius ad enarranda Psalmi verba „Cor meum conturbatum est in me, & formido mor tis cecidit super me, timor & tremor venit super me:" quae de Christo interpretari non dubitat. Deinde quasi non satis sit, cordis turbationem, timorem, ac tremorem Christo attribuisse, etiam generatim de ec pronuntiat: „Pati omnia in se ipso constituit." Et mox: „Omnibus, quae infirma sunt, perfunctus." Et continuo: „Universa, quae mortis nostrae sunt, ac timoris, pertulit." Tum attingit causam, cur omnia passus sit, quod nimirum non propter se haec pertulerit, sed ut „humanae salutis sacramenta perficeret." Post rationem, qua sit passus, explicat: 1) ut cum „dif ficillimum hominis infirmitati sit, intra se ipsum per

turba-

rbationes mentis, commotionesque cohibere, ut n erumpant:" Christus eas intra se cohibuerit, ac inde Dominus earum fuerit. 2) Ut quia „divinitatis suæ non est abolita natura, omnibus, quæ rma sunt, salva majestatis suæ dignitate perfunctus" Ex quo sequitur postremo, ut universa, quæ assumta carne pertulit, in Dei assumentis personam iderent potius, quam inessent in propria illius na-ı.

In his summatim habetur prope tota Hilarii de passe Christi doctrina, a catholica fide nihil dissonans, Forte adhuc de dolore Christi, unde major est ntroversia, perspicuam exspectas sententiam? Ha- in Ps. 68. §. 22. & perspicuam, & disertam: „Per- sus ergo est Dominus peccata nostra suscipiens, & nobis dolens." Et paulo post: „Hunc igitur Deo percussum persecuti sunt, super dolorem secutionis hujus addentes. Pro nobis enim secun- Prophetam dolet."

Rursum altera non minus evidens occurret §. 25. Hilarius primum asserit, Verbi assumentis natu-, formæ servilis assumtione abolitam non esse, o, „ut quod assumtum est, non proprietas interior sed exterior accessio." Tum hoc dictum suum firmat ex verbis Psal.: „Pauper & dolens ego sum: alus vultus tui, Deus, suscepit me." Quæ qui- sic enarrat: „Pauper est, qui secundum Aposto-, cum esset omnium dives, se ipsum, ut nos di- eremus, paupertavit: dolens est, qui secundum phetam pro nobis dolet. Sed hunc pauperem ac dolen-

dolentem salus ea, quæ vultus Dei est, suscepit.“ Paucis subinde explicat, quomodo, qui imago, vul tus ac forma Dei est, homini illi pauperi ac dolenti quem assumsit, salutem in se impertierit. Agnosci itaque laudatis Psalmi verbis duplicem Christi naturan significari, divinamque adeo non defecisse, ut huma næ salutem & gloriam præstiterit, & id quidem, post quam paupertatem ac dolorem experta est.

Neque hic omittendum, quod enarrans Ps. 57 §. 5. habet: „Peccatorum autem vim & dolorem si gnificari meminimus in spina, cum dicitur, in ærumnan incidi, dum configitur spina; quia usque ad morter humiliatus (Christus) de peccato condemnavit pec catum in carne, velut cum spina configitur.“ Cur enim in spina dolorem afferat significari, & unicu de Christi passione testimonium in hujus rei probatic nem afferre satis habeat, palam facit, se ne quidei ambigere, quin Christus in passione non sine dolor sensu fuerit. Certe si Christum sensit doloris expe tem, aut ad Christum, referre non debuit: „ i ærumnam incidi, dum configitur spina: “ aut frust eo loco commotus est, ut peccatorum vim & dol rem in spina significari admoneret.

Sed quam a Christo dolorem non removerit, ru sum fidem faciunt hæc in Ps. 68. §. 1. verba: „Un versarum itaque humanarum passionum sorte perfu ctus secundum susceptas infirmitates nostras loquitu & dolet ipse quidem extra necessitatem & timoris p ctus, & doloris; sed his se tamen, quæ suscepit, a commodans, ut qui carnis nostræ homo natus esse

&

t dolorum nostrorum querelis & infirmitatis preca-ione loqueretur."

Manet ex hisce, Hilarium commentario in Psal-mos, non modo non sensisse Christum tristitiæ, me-tis, ac doloris expertem, sed huic etiam errori multa ontraria docuisse. Videamus, num idem de Libris e Ss. Trinitate dici possit. Attentiores ad hæc, quæ abimus, loca simus, oportet, quod ex his libris, i adhuc videbimus, suæ accusationis in hac causa ateriem reprehensores Hilarii potissimum desumsere.

Primum ergo sinceræ quoad hoc fidei occurrit te-stonium lib. 3. §. 10.: „A cunis & infantia usque ad consummatum venerat virum, per somnum, famem, tim, lassitudinem, lachrymas hominem egerat."

Deinde Lib. 6. §. 25. Christum corpoream humi-litatem suam non solum non siluisse, sed & sæpenu-mero declarasse cum Hilarius multis exemplis probet, ac etiam refert illius dictum: „Nunc anima mea tur-bata est." Sensit igitur animam Christi turbari po-tuisse, ac re ipsa turbatam: adeoque passionis motum animam illius æque ac in carnem incidere potuisse.

In Libro 10. tristitiam a Christo susceptam fre-quens docet. „Qui ergo, inquit §. 36., non pro-pter mortem, sed usque ad mortem tristis est, quæ-rendum est, unde sit tristis." Et mox: „Adeo au-tem non propter mortem suscepta tristitia est, ut sit stituta per mortem." Quod & repetit §. 39. Sic 63. docet: „Christum non sibi flere, sed nobis, assumti hominis veritatem ipse quoque affectus hu-manæ consuetudinis susceptus protestaretur."

Si

Si plura cupis, habes §. 42.: „Nec propter mortem timet, qui usque ad mortem anxius est.“ §. 55. „Vere Jesum Christum flesse non dubium.“ §. 56. „Qui & flevit, & doluit.“ Hoc autem eo magis notandum, quod eo loci verum Christi fletum, proindeque verum dolorem propugnet. Deinde §. 67. generatim audies: „Passus quidem est unigenitus Deus quæ homines pati possunt.“

§. 48. iis, quæ ad humanam ipsius naturam, & quæ ad divinam pertineant, diffuse enumeratis, concludit Christum „secundum hominem pro nobis infirma omnia pati, sed secundum Deum in his omnibus triumphare.“ Ea ipsa distinctione rursum utens §. 62. ait: „Habes in conquerente, ad mortem se relictum esse, quia homo est: habes eum, qui moritur, profitentem se in paradiso regnare, quia Deus est.“

Ut etiam conjectura eorum elidatur, qui Hilarium ab infirmitatis nostræ affectionibus divinam humanamque Christi naturam eximere, eo argumento confirmare se putant, quod, cum adhibita duplici hujus naturæ distinctione ab objectis sese expedire facile potuisset, aliam tamen viam inierit, & ad alia confugerit responsionum præsidia, distinctionis hujus quam non negligens fuerit, documentum adducimus §. 2. comment. in Ps. 55., ubi sermonem ita sibi temperandum proponit, „ut quia Christus infirmitates omnium portavit, & peccatorum nostrorum frequenter & voce sit usus, & lachrymis; extra contumeliam Dei sit & affectus, & sermo, qui hominis est.“ Ibi

quippe

quippe in Christo secernuntur Deus & homo; & cum in homine hominis infirmi, non tantum sermo, sed & affectus fuisse concedatur, hoc extra contumeliam Dei intelligendum esse admonemur.

Ita & commentario in Mathæum, quem ante libros de Trinit. scriptum esse prope certum est, in Christo carnis infirmitatem a Verbi virtute distinguit; & veram illius esuritionem fuisse concedit secundum infirmitatem carnis, ut non obrepserit illa, nisi quantum Verbi virtus voluerit, ac permiserit. „Igitur, inquit cap. 3. §. 2., cum esuriit Dominus, non incaute subrepsit operatio, sed virtus illa quadraginta dierum non mota jejunio, naturæ suæ hominem dereliquit. Non enim erat a Deo diabolus, sed a carne vincendus, quam utique tentare non ausus fuisset, nisi in ea per esuritionis infirmitatem, quæ sunt hominis, recognovisset" Et §. 3.: „Eam ergo in tentando conditionem operis proposuit, per quam & in Deo, ex demutatione lapidum in panes, virtutem potestatis agnosceret; & in homine, oblectatione cibi, patientiam esuritionis illuderet." Adeo novit Hilarius in Christo distinguere, quæ Dei, quæque hominis sunt, ut cum in ipso adstruat virtutem, quæ famem arcere valeat, ultro etiam confiteatur infirmitatem, quæ esuritioni permissa sit ita veræ, ut propter hanc ei patientiæ meritum attribuat.

Sed & cum Hilarius passim, ac nominatim Lib. 5. §. 6. observet hunc errorum omnium, quos refellendos suscepit, fontem esse, quod adversarii „dis-

divinitatis, & impietatis causas arripiunt de salutis nostræ sacramento:" atque cum illis ita agendum, ut distinctis iis, quæ Dei essent, „& quæ essent temporum ac mysteriorum, nec contumeliam divinitas susciperet, nec dispensatio afferret errorem;" eaque ratione omnia eorum objecta dilui, seque superioribus libris diluisse admoneat, mirari satis non possumus, unde hanc respondendi rationem dictus sit neglexisse. An quod ei uni non hæret, aut saltem illam non satis frequens inculcat? At Arianis Christi divinitatem ob ea, quæ passus est, negantibus, num fecisset satis, si hæc in humanam, non in divinam illius naturam cecidisse duntaxat respondisset? An non visus esset principium, ut loquuntur, petere? Non tantum dicendum, sed & demonstrandum ei erat, præter naturam infirmam nostræque similem, aliam in Christo esse longe potiorem, infirmitatis prorsus nesciam, incorruptibilem, immutabilem, cujus potestati nihil non cederet. Hoc tum opus, hic labor erat. Is etiam est totius libri decimi scopus, ex cujus potissimum cognitione pendet intelligentia eorum ob quæ catholicus Præsul in erroris suspicionem veni

C) Aliqua mox prælibavimus, quæ tam ad detegendas accusationis in Hilarium ex hoc capite mot causas veras, simulque ad vindicias pro illo instruendas ex iisdem, ex quibus accusatur, locis, faciun Uberius utrumque nunc præstitum imus, & causas detegimus veras accusationis hujus, & inde versa vice vindicias depromimus.

Infi-

Inficiandum vere non eſt, iis, qui Chriſti indolentiam ab Hilario propugnatam volunt, in Lib. 10. de Trinit. adeſſe plurima, quæ ipſorum opinioni faveant. Quid enim aliud ſonare videatur hoc §. 23., quod in Chriſtum quamvis ictus & vulnus inciderent, „afferrent hæc quidem impetum paſſionis, non tamen dolorem paſſionis inferrent?“

Id porro cum illuſtratur ſimilitudine teli in aquam aut ignem, aut aerem immiſſi, quod quamvis a natura habeat, ut & foret, & pungat, & vulneret, nec forat tamen, nec pungit, nec vulnerat, quia de natura non ſit aut aquæ forari, aut aeris pungi, aut ignis vulnerari; præconcepta ex prioribus verbis opinio mirum in modum confirmatur.

Nec minus illis favere videtur illud §§. 15. & 25., quo negatur Chriſtus dolorem corporis noſtri ſenſiſſe, quia non humano more, ſed ex virtute Spiritus S., a Virgine conceptus ac natus ſit: adeo, ut vere quidem in forma ſervi extiterit ob carnem ex Virgine aſſumtam, ſed ob ſpiritalem conceptionem a peccatis & vitiis humani corporis liber fuerit.

Maurinus etiam in Hilarium commentator fatetur, ſe delibatis prioribus hujus libri paginis ab Hilario vindicandi propoſito pæne fuiſſe abſterritum, ſatiusque duxiſſe cedere, quam apertæ contradicere veritati.

At cum aſſenſum, ipſius Hilarii præcepto admonitus ad finem usque libri ſuſtinuiſſet, ex dictis poſterioribus illi affulſit lux, qua priorum caligo depelleretur. Sic enim, quo ſcopo Hilarius talia ibi ſcri-

pſerit, quamque recte ex hoc ſcopo talia ſcripſerit, tandem deprehendere licuit. Contra eos enim diſputat ibi, qui divinitati Chriſti eas ipſas, quas humanitati tribuit vera fides, affectiones, triſtitiam, metum, dolorem &c. tribuebant.

Eandem accuſationem inſtituunt reprehenſores Hilarii ex ejus in Mathæum commentario, cap. 31.

Sed eodem etiam modo, ac contra criminationes ex Lib. 10. de Trinit. depromtas, vindicatur contra iſtam accuſationem, habita ſcilicet ratione ſcopi ejusdem, quem ſibi hic quoque ſicut in Lib. 10. de Trinit. propoſuerat.

Juvat autem, ut verum Hilarii ſcopum cognoſcere liceat, indeque pro eo vindicias inſtruere, prius hæreſim, quæ humanas illas affectiones in Chriſti divinitatem rejiciebat, magis ex propinquo intueri.

Poſt Philaſtrium Brixienſem Auguſtinus ad Quodvultdeum hæreſ. 73. quandam hæreſin tacitis illius authoribus commemorat, quæ „in Chriſto divinitatem doluiſſe, cum figeretur caro ejus in cruce, afferebat.“

Hanc Rom. Concilium ſub Damaſo epiſt. ad Paulinum Antioch. apud Theodoret. Lib. 5. hiſt. Eccl. c. 11. configit his verbis: „Si quis dixerit in cruci paſſione dolorem ſuſtinuiſſe Filium divinitate ipſa, & non carne, animaque rationali, quam aſſumſit in forma ſervi, ut Scriptura S. loquitur, anathema ſit.“

Hinc forte mos antiquus obtinuit, ut epiſcopus ordinandus interrogaretur: „Credis Filium Dei impaſſibilem, & immortalem divinitate, ſed in humanitate

itate pro nobis, & pro ſalute noſtra paſſum vera
rnis paſſione?"

Certe Pelagius apud Auguſtinum in appendice
m. 236. §. 5. in confeſſione fidei ad apoſtolicam
dem miſſa, eundem errorem conceptis verbis da-
nat.

Apollinarium hæreſis hujus aſſertorem fuiſſe tra-
t Gregorius Naz. Orat. 64., teſtaturque ſibi in ma-
bus extare libellum ipſius, in quo „ipſum unige-
tum Deum omnium judicem, vitæ authorem, mor-
i extinctorem, mortalem eſſe docet, ac probare ni-
tur, propriaque ſua divinitate paſſum eſſe, atque in
dana illa corporis morte divinitatem quoque ſimul
n corpore mortuam fuiſſe, ſicque rurſus Patris
era a morte ad vitam revocatam."

Gregorio plane ſuffragatur Leo Papa epiſt. alias
., nunc 97. c. 2.

Ab ea tamen apud Leontium adverſus fraudes
ollinariſt. ſeſe alienum probat Apollinarius, ubi ei
athema dicit, „qui non dicit carnem Chriſti ex Ma-
, & qui dicit eam carnem eſſe naturæ non creatæ,
homouſion Deo, immo & qui dicit divinita-
n eſſe paſſibilem, & ex ipſa eſſe paſſiones animæ."
l cum epiſtolam Athanaſii ad Epictetum ad eundem
orem comprimendum ſcriptam ſuo calculo ſic com-
bat." Epiſtolam vero Domini mei Corinthum
ſam vehementer approbavimus: eorum autem, qui
unt carnem Deo conſubſtantialem, magnam inſa-
m damnavimus."

Quanquam hæ videri possunt aut falsæ, aut potius hominis inconstantis epistolæ. Neque enim Apollinarium, ejusque discipulos sibi constitisse Gregorius Naz. monet: Ac sub finem Orat. 52. demonstrat, eos modo diversas Christi naturas distinguere, modo nolle distingui. Similem in Apollinarii doctrina inconstantiam notat Theodoretus Lib. 5. hist. eccl. c. 3. citatus a Liberato c. 3.

Quamvis autem Apollinarius ægre admodum a Theopaschitarum opinione purgetur, primum tamen illius authorem eum non fuisse, fidem faciunt Concilii Ariminensis anni 351. Canones 11., 12.: „Siquis Verbum in carnem translatum putet, vel demutationem sustinuisse accipiendo carnem, anathema sit. Siquis unicum Dei Filium crucifixum audiens, Dealitatem ejus corruptionem vel passibilitatem (παθος) aut demutationem, vel interfectionem sustinuisse dicat, anathema sit.“ Non enim ante annum 360. hæreticus audire cepit Apollinarius.

Et vero qui contra ipsum scripserunt, Liberatus cap. 3. Gregorius Naz. Orat. 51. Athanas. sub finem libri de salutari adventu J. C. eum non ut commenti hujus parentem, sed ut imitatorem Arianorum tradidere. Et ex verbis quidem Phœbadii Agennensis apparet, Potamium hæreseos ejusdem fuisse doctorem.

Item si epistolæ synodi Sardicensis, ea parte, qua apud Theodoretum prolixior est, habenda fides, abdicati sunt Ursacius & Valens, quod Verbum & Spiritum crucifixum, vulneratum, & mortuum esse, & resurrexisse“ asseruerint.

Euse-

Eusebium quoque Pamphili Theopaschitarum errore imbutum esse, scribit Baronius ad annum 324. §. 109., 110. At quod ad hujus rei probationem ex ...ius ad Constantiam epistola affert, nihil evincit. ...mo aliud eum sensisse, ex libro ejusdem 4. de ...nst. Evang. c. 13. commodius confeceris.

Neque vero hic error erat omnium, qui Ario ...rebant, communis, sed insignium quorundam Aria...rum, & maxime Anomœorum proprius.

Hi ut suam doctrinam facilius tuerentur, com...enti sunt, corpus solum sine anima a Verbo assum...m esse. Quod enim hoc commentum Apollinarius ...on finxerit primus, sed ab Arianis acceperit, testis ...Theodoretus sub dialogi 2. initium, ubi ait: „Arius ... Eunomius creatam volunt unigeniti divinitatem: ...lum corpus assumsisse dicunt."

Neque Augustinum fugit hæc Arianorum opinio, ...am aliis minus notam existimavit: Sic porro habet ... de hæref. c. 19. „In eo autem, quod Christum ...e anima carnem accepisse arbitrantur Ariani, mi...us noti sunt, nec adversus eos ab aliquo inveni de ...ac re fuisse certatum. Sed hoc verum esse & Epi...anius, hæresi 69. §§. 49. & 50., & in Ancorato §. ... non tacuit, & ego ex eorum quibusdam scriptis ... collocutionibus certissime comperi."

Nihilo tamen minus hoc alii plures comperere. ...thanasius hanc eorum sententiam sub initium libri de ...lutari adventu J. C. aperte sic prodit: „Arius car...em solam ad occultationem Deitatis confitetur: & ...ro nostro interiori homine, id est, anima, Verbum

 dicit

dicit in carne fuisse, passionisque sensum, & ab inferis resurrectionem divinitati audens adscribere;" Ea quoque in re Eustathio, Antiocheno, Gregorio Naz. & Phœbadio probe noti fuere Ariani.

Hi ab Apollinaristis hoc tantum dissidebant, quod primarium apud Apollinaristas decretum esset: Verbum sine anima corpus assumsisse; Ariani vero id ipsum tantum secundario docerent, ut palmaris eorum sententia de infirma Verbi divinitate obtineret. Discrimen hoc inter utrosque nonnihil tangit Athanasius sub finem lib. de salutari adventu J. C., ubi eos, qui Verbum vires animæ suppleviſſe sentiebant, refellens ait: „Ita futurum est, ut vulneratio corporis passio ipsius Verbi habeatur. Hinc enim proficiscitur, quod Deum passum esse asseveratis. Congrua vox, & quæ optime vos deceat, & quæ cum Arianis pulcherrime convenerit. Idem enim ipsi in suis dogmatibus statuunt."

Sed Arianorum in asserenda corporis inanimi susceptione consilium Eustathius Ant. apud Theodoret. dial. 3. planius retegit, dum quærit: „Cur magni faciunt ostendere Christum corpus inanimum suscepisse?" ac respondet, ut si possint id aliquibus persuadere, „tunc affectionum mutationes divino ipsius spiritui tribuentes, facilius persuadeant, ex immutabili natura genitum non esse, quod mutabile est."

Sic Gregorius Naz. Orat. 51. §. 13. testatur, Christum ab illis inanimatum prædicari, „ut passionem divinitati tribuant, tanquam videlicet, quod movet, *idem quoque* patiatur."

Et

Et Leontius de sectis act. 3.: „Idcirco Arianum dogma Christi corpus inanimum esse tradebat, ut humiles hujusmodi voces Christo non ut homini attribueremus, sed ut Dei filio, deque ipsius sententia filius Patre minor deprehenderetur."

Eodem spectant, quae Phoebadius Agenn. Hilario aequalis de epistola ab Oriente, & Occidente, (sive ut conjectura est, ad Orientem ex Occidente) transmissa habet: „Unus vestrum asserit, carne, & spiritu Christi coagulatis per sanguinem Mariae, & in unum corpus redactis, passibilem Deum factum." — Necesse non erit, ut moneamus hic, *spiritus* nomine hic Veterum more naturam div. intelligi. —

Quod autem haec non unius, sed plurium sententia sit, subinde significat his verbis: „Vos quidquid de homine ejus dictum est, Deo applicatis, ut Deus ipse hominis imbecillitate societur (forte) saucietur."

Hi Deum more animae ac vice animae cum carne a Maria accepta conjunctum sentientes, sic eum passibilem factum cogitare potuerunt, quomodo anima, cui quam ex se corporibus nulla potestas est, ex carnis societate passioni fit obnoxia. Sed maneat Arianos sensisse, quod „Deus Verbum, ut loquitur Hilarius Lib. 10. de Trinit. §. 50. in animam defecerit:" neque eos ideo sensisse, ut Christum secundum naturam divinam esuritioni, timori, tristitiae, dolori subjicerent.

Quod licet jam satis superque constet, hujus tamen rei veritatem ex schismaticorum quorundam adversus Cyrillum contumeliose debachantium, juverit

illuſtrare mendaciis. „Docet, ajunt de Cyrillo, divinitatem unigeniti Filii Dei paſſam eſſe, non autem humanitatem, cum divinitas inhabitans paſſiones corporis quaſi proprii ſibi attribuerit, & tamen in propria natura nihil ipſa pateretur. Addit præterea, ex divinitate, & humanitate unam factam eſſe naturam. Ad hæc eos execratur, qui evangelicas, apoſtolicasque voces de Chriſto Domino diſtinguunt, ut humiles quidem ad humanitatem, divinas vero ad Chriſti divinitatem referant. Quod Ariani & Eunomiani ſentientes, humilesque diſpenſationis voces ad divinitatem referentes, Deum Verbum creaturam & facturam, alteriusque ſubſtantiæ, & Patri inæqualem eſſe affirmare non dubitarunt. Quæ vero blaſphemia ex hisce principiis conſequatur, quivis facile intelligit. Nam & naturarum inducitur confuſio, & Deo Verbo attribuitur illud: Deus, Deus meus, ut quid dereliquiſti me? Et illud: Pater mi, ſi poſſibile eſt, transeat a me calix iſte: rurſum fames, ſitis, angelica confortatio &c. Quæ perſpicue cum Arii & Eunomii impietate congruere facile quis viderit." Vid. epiſt. ad Rufum Tom. III. Concil. Labb.

His ita præmiſſis, quid Hilarius criticis illis in locis ſibi propoſuerit, quæque ei ſententia fuerit, facilius deprehendetur.

Cum doctrinam toti Arianæ ſectæ communem ſuperioribus de Trinitate libris expugnaſſet, jam in libro hoc decimo aggreditur, non quod Ariani omnes, ſed quod plerique eorum defendebant, quorum argumenta priusquam ſibi opponat, ſic §. 9. exponit

placi-

placita: „Volunt enim plerique eorum non in natura eum impaſſibilis Dei fuiſſe, ut qui timuit, & doluit, non fuerit in ea poteſtatis ſecuritate, quæ non timet, vel in ea ſpiritus incorruptione, quæ non dolet, ſed inferioris a Deo Patre naturæ, & humanæ paſſionis trepidaverit metu, & ad corporalis pœnæ congemuerit atrocitatem.“ Tum eorum ſubnectit objecta, quæ libro toti materiam præbent.

Atqui hæreticos hosce impugnare, Chriſtum ſecundum humanam naturam paſſum fuiſſe, propugnare eſt: „Cum enim, inquit Gregorius Nyſſ. Orat. 5. contra Eunom. relatus a Theodoreto dial. 3. duplex & ambigua ſit opinio, divinitasne, an humanitas paſſa ſit; unius rejectio, alterius erit confirmatio.“

Hilarium autem ab una Chriſti divinitate noſtras infirmitates rejeciſſe inde perſpicuum eſt, quod, ubi dixit hæreticos velle ex aſſumtione corporis ærumnam adhærere divinitati, eos ſugillat his verbis: „Ac ſi virtutem illam incorruptæ ſubſtantiæ imbecillitatis ſuæ forte aſſumtio carnis infecerit, & æternitas naturam fragilitatis acceperit. Quæ ſi ad metum triſtis eſt, ſi ad dolorem infirma, ſi ad mortem trepida, jam & corruptioni ſubdita erit.“ Tum Deum corruptionis aut demutationis prorſus expertem eſſe oſtendit: At de homine nihil omnino cogitat. Immo ſe eandem humanæ Chriſti naturæ prærogativam tribuere nolle ſatis indicat, dum hanc Arianorum doctrinam fatetur ei opinioni conſentaneam eſſe, qua Filium Dei creatum, & non æternum credunt. „Sed eorum, inquit, omnis hic *ſenſus eſt,* ut opinentur metum mor-

tis in Dei filium incidiſſe, qui aſſerunt, non de æternitate eſſe prolatum, neque de infinitate paternæ ſubſtantiæ extitiſſe, ſed ex nullo per eum, qui eum creavit, effectum, ut aſſumtus ex nihilo ſit, & ceptus ex opere, & confirmatus in tempore: & ideo in eo doloris anxietas, ideo ſpiritus paſſio cum corporis paſſione.“

Unde ſicut illi creatam ſibi finxerant Unigeniti divinitatem, eam conſequenter paſſam & crucifixam adſtruebant, ita ipſe, ubi eam increatam demonſtravit, & æternam, longe efficacius concludit: „Mori igitur nihil in Deo potuit, neque *ex ſe* metus Deo ullus eſt.“ Cur quæſo, addidit: *ex ſe;* niſi quia ex parte hominis, cui Deus in Chriſto conjunctus eſt, & metum, & mortem Deo eſſe potuiſſe non ambigeret?

Adeo non ambigebat, ac rem ſcripturis ita conſtantem & evidentem exiſtimabat, ut huic probandæ non immoratus, ſtatim ad hujusmodi affectionum cauſas explorandas proſilierit; ſic enim proſequitur: „Quia mœſtum fuiſſe Dominum legimus, cauſas mœſtitudinis reperiamus.“ Quibus perquiſitis ſubjicit: „Triſtis ergo eſt usque ad mortem. Non itaque mors, ſed tempus mortis in metu eſt.“ Rei autem, quæ non eſt, cauſæ a nemine ſano requiruntur.

De Commentario in Mathæum hæc pauca ſufficiant. Quantum ad decimum de Trinitate librum plura videamus.

Quod in unos illos, quos diximus, hæreticos intendatur decimus de Trinitate liber, Hilarius ipſe in hujus libri argumento, initio operis ſui præpoſito ſa-

tis

tis declarat in hunc modum: „Quia ex passionis Christi genere & professione quaedam per stultae intelligentiae sensum ad contumeliam divinae in Domino J. C. naturae virtutisque rapuerunt, ea ipsa demonstranda fuerunt, ab his impiissime intellecta."

Hic igitur unus est Libri 10. scopus, ut haeretici, qui Christi in passione sua gesta, dictaque ad divinae ipsius naturae contumeliam rapuerunt, convincantur, ea impiissime intellexisse. Quatenus autem impiissime intellexerint, apertius subinde significat: quod nimirum „divinae professionis naturaeque immemores, ad argumentum impietatis suae, dispensationis gesta & dicta tenuerunt." Quae verba, si cui ambigua sunt, conferat cum his Lib. 9. §. 5. „Hinc itaque fallendi simplices atque ignorantes haereticis occasio est, ut quae ab eo secundum hominem dicta sunt, dicta esse secundum naturae divinae infirmitatem mentiantur."

Unde hoc confici potest argumentum: profitetur Hilarius se Lib. 10. cum haereticis disputaturum, qui, quae dispensationis dicta, gestaque sint, in Deum cadere velint. Atqui haeretici, cum quibus ei disceptatio est, rapiunt, quidquid de Christi timore, tristitia, dolore, est scriptum, ut eum infirmum Deum ostendant: Concedit igitur ea omnia, quae de Christi timore, tristitia, dolore, scripta sunt, dispensationis dicta, gestaque esse, hoc est, in hominem a Verbo assumtum cadere. Sed ad librum ipsum veniamus.

Quemadmodum Hilarius in eo a praedictis haereticis mentis aciem non deflectit, ita neque debet Lector ab eorum sententiis animum avertere. Varie

qui-

quidem sunt, sed quæ ad duas commode revocentur. Verbum enim alii ita cum carne confundunt, ut ex eorum sententia: „De se defecerit Deus Verbum, dum corpus officio animæ vivificat.“ Alii ita ab homine dividunt, ut sicut „In prophetis spiritus prophetiæ, ita in Jesu Verbum Dei fuerit.“

Qui in hæc attenderit, non laborabit in plurimis locis, in quibus sæpe negare videtur Hilarius, quod demonstrare duntaxat vult ex adversariorum placitis explicari nullo pacto posse. Neque latebit, cur v. g. §. 10. prius, quam objecta diluat, adversarios aggrediatur his verbis: „Et interrogo eos, qui hoc ita existimant, an ratione subsistat, ut mori timuerit, qui omnem ab Apostolis terrorem mortis apellens ad gloriam eos sit martyrii adhortatus: tum deinde, quem dolorem mortis timeret, potestatis suæ libertate moriturus?“ Hoc enim argumenti genere, quod in eo libro frequens est, veluti gladio ancipiti fodiuntur sententiarum etiamsi adversarum patroni: cum neutris succurrat, unde Christi virtutem simul cum infirmitate componant. Certe dum §§. 55., 56. hæreticos illos hac ratione persequitur, ipsum fletus Christ veritatem prorsus respuisse crederes, nisi & ad calcem §. 55. adjecisset: „Et tamen vere Jesum C. flesse non dubium est:“ & §. 56. sic clausisset: „Non est vivificaturi flere, nec glorificandi dolere: & tamen vivificat, qui & *flevit*, & *doluit*.

Illa autem argumentandi ratione eo usus est libentius, quo magis idonea erat ad arrogantiam eorum retundendam, qui omnia se Christi mysteria comprehen-

prehendere jactitantes, ea pro libito definiebant. Quod enim Athanafius in exitu libri de falutari adventu J. C. obfcurius dicit: „Stolidi, qui divinitati ejus paffionem adfcribunt, aut humanitati ejus fidem non habent, aut qui unum in duo feparant, aut qui carnis ejus dimenfionem conantur facere, & quantum, & quomodo præter S. Scripturas definiunt:" illuftratur ex hoc Hilarii libro 10. cujus poftrema pars tota in iis coercendis occupatur, qui aliam fibi de Chrifto fcientiam ufurpant, quam quæ fcripturis revelata eft.

Neque tantum os iniqua loquentium obftruere contentus, poftquam illos quæftione §. 10. propofita nonnihil torfit, ad ipforum opiniones funditus evertendas convertitur, jactatque fundamenta, quibus veritas adftruatur. Quippe continuo fingularem Chrifti ortum conceptumque confiderans, ipfum verum Deum hominemque perfectum oftendit, naturis ita diftinctis, ut Verbi virtus ac natura a fe non defecerit: ita unitis, ut non fit alius filius Dei, alius hominis filius. Quorfum, quæfo, ad removendam a Chrifto paffionum noftrarum ignominiam, naturarum in eo diftinctio, conjunctioque afferatur?

Ne nobis excidat, illum eis refiftere hæreticis, quos Phœbadius alloquens ait: Non diftinguentes Dominicæ potentiæ duplicem ftatum, in fua unumquemque proprietate diftantem, quidquid de homine ipfius dictum eft, Deo applicatis, ut ipfe Deus homini imbecillitate focietur. Et idcirco duplicem hunc ftatum non conjunctum, fed confufum vultis videri:" & aliquanto *poft:* „*Non ergo* fit fpiritus caro, nec caro

fpiri-

ſpiritus, quod iſti volunt egregii Doctores, ut factus ſit ſcilicet Dominus & Deus noſter ex hac ſubſtantiarum permixtione paſſibilis:" quorum patronus apud Theodoretum dialogi 3. initio primum affirmat: „Chriſtus ideo carnem aſſumſit, ut id, quod erat impatibile, paſſionem ſuſtineret:" ac deinde ab Orthodoxo interrogatus: „Cujus exiſtimanda eſt laſſitudo? divinitatis, an corporis?" reſpondet: „Non audeo unita dividere." Orthodoxus: „Divinæ igitur, ut apparet, naturæ laſſitudinem tribuis?" Eraniſtes: „Sic mihi videtur."

Hæc quippe non oblitus, facile deprehendet, naturarum in Chriſto diſtinctionem conjunctionemque eam tantum ob cauſam ab Hilario tam operoſe explicari, ut hinc rationem reddat, cur Deo impatibili attribuantur paſſiones, quæ in unam hominis naturam proprie cadant. Dum igitur Chriſtum Deum ex paſſionibus corporis nullum doloris ſenſum percepiſſe adverſus hæreticos illos propugnat, perinde eſt, ac ſi diceret: Vos Chriſtum ea naturæ proprietate deſtituitis, quæ pati neſciat, quia Verbum vel confunditis cum carne, vel ab ea ſeparatis: ſed falſa eſt veſtra opinio. Etſi enim cum corpore ita conjunctum eſt, ut ei attribuantur paſſiones hominis, & propter hoc putetur dolere, adeo tamen inconfuſum perſeverat, ut, cum corpus eas excipiat paſſiones, ex quibus per ſe ſequatur dolor, eo in propriam ipſius naturam effectu careant. Hæc explicatio, quam nunc argumento probabili præſtamus, ſed ex poſtremis libri *paginis certa ratione* licebit demonſtrare, toti libro in*telligendo non parum* conducet. Nego-

Negotium tamen facessit, quod eo loci de singulari Christi conceptione ita differit, ut non divinam tantum unigeniti Dei naturam, sed & corpus ipsius a communi passionum nostrarum lege eximere videatur. Queis quidem Maurinus Editor adeo se commotum dicit, ut a vindicando Hilario pæne absterritus sit, donec hæreticorum, contra quos congreditur Hilarius sententias relegens deprehenderit Christum ab iis prædicari merum hominem, qui, „quia & corpus & anima Adæ in peccato fuit, carnem quoque Adæ atque animam acceperit, & in cujus animam dominans *metus* tristitiæ imminentis inciderit:“ videritque deinceps quam salva & integra fide suum etiam corpori Christi privilegium tueatur.

Cum enim tantum ob originis peccatum metus, tristitia, dolor nostri dominentur, Christum etiam secundum hominem dominantibus illis passionibus obnoxium non fuisse recte defendit, quem ex conceptionis modo demonstrat ab originis nostræ vitiis absolutum. Hinc, quod ait §. 27.: „An in corpore ejus infirmitas fuit, ad cujus occursum consternata persequentium agmina conciderunt?“ intelligitur ex proxime subnexis: „Quam igitur infirmitatem dominatam hujus corpori credis, cujus tantam habuit natura virtutem?“ ut non omnem a Christi corpore infirmitatem removerit, alias enim pugnaret ipse secum, sed tantum dominantem.

Eodem spectat illud §. 24.: „Assumta caro, id est, totus homo, passionum est permissa naturis; nec tamen ita permissa, ut passionum conficeretur injuriis:“

riis:" quasi diceret: Assumtus homo tum secundum corpus, tum secundum animam passionibus nostris permissus est, quatenus naturales sunt, non quatenus injuriosæ, atque contumeliosæ. Porro homini naturale est, ut, cum patitur corpus, anima motu aliquo moneatur: at quod motum illum, quoties vult, comprimere non valeat, injuriosum ei, utpote peccati pœna, atque contumeliosum est.

Eo pacto licuit §. 15. negare, quod Christus senserit dolorem corporis nostri; ac §. 47. dicere: „Et pro nobis dolet, & non doloris nostri dolet sensu." Noster quippe dolor necessario nos pungit, nobisque invitis & reluctantibus dominatur; ipsius vero voluntarius omnino fuit, ac sponte assumtus. Oblatus enim quando voluit, ut pro potestate animam posuit, ita & assumsit dolorem. Immo, si vera est Augustini definitio, qui sponte patitur, dolere negandus est. „Dolor enim carnis, (ut definit Lib. 14. de Civit. Dei cap 15.) tantummodo offensio est animæ ex carne, & quædam ab ejus passione dissensio: sicut animæ dolor quæ tristitia nuncupatur, dissensio est ab his rebus quæ nobis nolentibus accidunt."

His ita intellectis nulla errati vel levis suspicio remanebit in iis, quæ Hilarius in commendanda singulari Christi conceptione edisserit. Inde enim merito probat, Deum hominem assumsisse, & assumendo a se non defecisse; ac proinde esse aliquid in Christo quod expers sit infirmitatis nostræ. Neque minus congruenter fidei nostræ demonstrat, Christum etiam secundum hominem, cum ex Verbi virtute, & non nostro

stro concipiendi modo originem habeat; passionibus nostris obnoxium non fuisse, quamvis eis se sponte permiserit.

In hoc potissimum de singulari Christi conceptione argumento versatur usque ad §. 26. Tum redit ratio, qua primum usus est, quæque in toto libro principatum obtinet: qua nimirum hæreticis aut nullam, aut exinanitam esse Christi divinitatem affirmantibus ostendit, in omnibus ipsius gestis ac dictis, etiam quibus hominem se, & infirmum significat, quandam aliam internosci naturam, quæ omnem a se infirmitatem depellere, & nullam non valeat exercere virtutem.

Ut enim observat, dum nascitur, ortum ducit ex Virgine, & Spiritu S., dum esurit, solo jussu arefacit arborem; flumina ex se præbet aquæ vivæ, etiam dum sitit; corpus gerit, & calcat undas, flet, & tamen gaudet de Lazari morte; moritur, & nemo ei auffert animam, sed ipse tradit, ejusque resumendæ potestatem habet.

Alia hujusmodi passim dispersa legere est, ex quibus hic seligimus, quæ §. 67. pressius, & conclusioris in modum sic habet: „Natus ex Virgine Christus est; sed secundum scripturas conceptus de Spiritu S. est. Flevit Christus; sed secundum scripturas, ut in eo, quod flevit, gratulatus sit. Et esurivit Christus; sed secundum scripturas fine cibo in non habentem fructus arborem Deus operatus est. Passus Christus est; sed secundum scripturas tunc a dextris Virtutis sessurus est. Derelinqui se ad mortem questus est; sed secundum scripturas tunc confessorem suum secum

in regno paradisi recepit. Mortuus est; sed secundum scripturas resurgens a dextris Domini Dominus assedit."

His autem in locis sic verba sua format, ut cum eas in Christo infirmitates & affectiones neget, quæ hominem dedeceant Deo substantialiter sociatum, earum tamen in eo Veritatem fuisse sæpius confirmet: adeo, ut prædicti §. 67. hoc sit exordium: „Passus quidem est unigenitus Deus, quæ homines pati possunt." Quod rursum evidens est ex iis, quæ §§. 55. 56. de Christi fletu habet. Sæpe etiam ex adjunctis intelligitur, eum ab una illa natura, cujus virtus prorsus divina est, omnem infirmitatis notam removere: ut v. g. cum ait §. 34.: Non habet hunc metum corporalis, penetrantem quidem inferos, sed ubique naturæ virtute distentum." Et §. 44.: „Non est itaque in ea natura, quæ supra hominem est, humanæ trepidationis anxietas."

Verum ex iis locis, in quibus tristitiæ, timoris, ac doloris Christi caussas aut exquirit, aut explicat, longe certius persuademur, eum ab humana Mediatoris ac Redemtoris nostri natura harum affectionum dedecus tantum, non veritatem auferre. In hoc porro situm erat illud dedecus, ut aut propter se doleret, aut dolore dominante conficeretur. Sane, ut jam observatum, procul abest quis, ut tristem aut dolentem neget, de quo quærit, unde tristis sit, aut unde doleat.

Ne vero singularis videretur hæc illius in hisce caussis explicandis sententia, huc referenda essent verba

Ambro-

Ambrosii tum Lib. 10. in Lucam §§. 57. 61. tum Lib. 2. de fide cap. 7. §. 54. Augustini in Ps. 40., §. 6. Hieronymi in Mathæum cap. 26. a Beda in eundem locum exscripti. Sed quod Augustinus loco memorato habet, conferat, cui libuerit, cum libro Hilarii 10. §. 10. Verba autem Ambrosii, Hieronymi, Bedæ cum §. 37. ejusdem libri, nec non cum cap. 31. in Math. Nos interim ad finem dicti libri 10. properemus.

Tandem ubi hæreticis in unam Christi infirmitatem respicientibus multimodam ipsius virtutem objecit, eosque convicit, nihil in sua ipsorum fide suppetere, unde in dictis gestisque tam diversis se extricent, expeditam eis viam aperit in Ecclesiæ fide, quæ cum distinctas in una Christi persona naturas confiteatur, in componenda rerum tam contrariarum pugna non laborat. „Unus enim, inquit §. 62., atque idem est Dominus Jesus Christus Verbum caro factum, se ipsum per hæc universa significans: qui, dum ad mortem derelinqui se significat, homo est: dum vero homo est, in paradiso Deus regnet.“ Et in exitu ejusdem §.: „Habemus in sacramento filii hominis & filii Dei, & mori regnantem, & regnare morientem.“ Et deinceps ad finem usque totus est in commendanda & exponenda hac Ecclesiæ fide.

Unde liquet, quorsum primis libri sui paginis hæreticos adorsus sit, qui naturas Christi aut confundebant, aut dividebant: scilicet ut convulsis eorum præsidiis, fundamenta jaceret catholicæ fidei, qua cum Deus ob conjunctionem cum homine vere passus, & cruci-

crucifixus dicatur, passus tamen creditur salva & integra divinitatis suæ natura. Hinc doctrina illius sanæ, & orthodoxæ fidei prorsus consentanea approbatur.

Hoc ut adhuc planius fiat, vocabulorum nonnullorum vis est expendenda: quid nimirum Hilario sit passio, sive pati, quid Christus, quid Christi natura, aut virtus, examinandum.

Non ambigue explicat ipse libro de synodis §. 49., quid passionis nomine sibi velit, dum ad Sirmiensis Concilii canonem 12. subjicit: „Absolute ostenditur, cur Verbum licet caro factum sit, non tamen translatum fuerit in carnem. Cum enim hæc passionum genera infirmitatem carnis afficiant; Deus tamen Verbum caro factus non potuit a se demutabilis esse patiendo. Non enim idipsum est pati, & demutari: quia omnem carnem passio cujusque generis demutet sensu, dolore, tolerantia. Verbum autem, quod caro factum est, licet se passioni subdiderit, non tamen demutatum est passibilitate patiendi. Nam pati potuit, & passibile esse non potuit: quia passibilitas naturæ infirmis significatio est, passio autem est eorum, quæ sint illata, perpessio: quæ quia indemutabilis Deus est, cum tamen Verbum caro factum sit, habuerunt in eo passionis materiam sine passibilitatis infirmitate. Manet itaque indemutabilis etiam in passione natura, quia authori suo indifferens ex impossibilis essentiæ nata substantia est."

An hic Verbum pati potuisse confessus, passibile non fuisse congruenter dixerit, non est institutæ quæstionis. Forte ad hunc loquendi modum coactus est,

quo

quo omnem hæreticis aditum præcluderet, qui Verbum assumtione carnis in propria substantia sua patibile factum esse sentiebant. At vero, cum ex arbitrio pendeant nominum definitiones, nihil est discriminis, ubi singula distincte explicata sunt. Neque obscurum est, passionem id ab eo vocari, quod Verbum denominet passum; passibilitatem vero, quod ipsammet Verbi naturam afficiat, ac demutet. Quo posito Verbum ex passione carnis patibile nequaquam fuisse recte negat.

At hoc impassibilitatis privilegium uni Verbo se vindicare satis significat, dum illud ipsi ea una ratione tuetur, quod natura illius indemutabilis sit. Immo cum concedit: „Quia omnem carnem passio cujusque generis demutet sensu, dolore, tolerantia," fateturque Verbum, quod caro factum est, se subdidisse passioni, fatetur Christum secundum assumtum hominem esse demutatum sensu, dolore, tolerantia. Sicut enim Verbum carnem factum cum dicit, totum hominem a Verbo assumtum intelligit, ita intelligit totum hominem a Verbo subditum esse passioni, cum Verbum carnem factum dicit sese passioni subdidisse. „Assumta caro, inquit Lib. 10. de Trinit. §. 24., id est, totus homo passionum est permissa naturis."

Si attenderis deinde, quid *Christus* apud Hilarium sonet, eum hoc vocabulo simpliciter posito solam Verbi naturam intelligere, ac significare solere animadvertes. Hujus rei perspicuum est exemplum in his Lib. 9. de Trinit. §. 14.: „Evacuatio ea profuit, ut proficiat *forma servi*, non ut Christus, qui in

forma Dei erat, Christus esse non maneat, cum formam servi nonnisi Christus acceperit.“

Plura huc referre esset supervacaneum, cum quisque hoc per se præstare jam monitus valeat.

Hac loquendi ratione ideo forsitan usus est, quod Christus personæ nomen est, neque alia in eo persona est, nisi Verbi. Vel etiam ad tuendam Christi divinitatem totus intentus, nihil in eo intueri solebat libentius, quam quod in ipso divinum est. Unde dulce Christi nomen Deum ipsi sapiebat, Deum resonabat.

Qua in opinione non mediocriter confirmamur his ejusdem libri §. 5. verbis: „Hinc itaque fallendi simplices atque ignorantes hæreticis occasio est, ut, quæ ab eo secundum hominem dicta sunt, dicta esse secundum naturæ div. infirmitatem mentiantur: & quia unus atque idem est loquens omnia, quæ loquatur, de se ipso locutum esse eum contendant.“ Cur quæso ea, quæ a Christo secundum hominem a se assumtum dicta sunt, ab eo dicta esse de se ipso neget? Non ideo sane, quia Verbi, hominisque assumti, non unam personam sentiat, cum hinc ab hæreticis fallendi ansam arripi queratur; sed potius, quia assumtum, ac proinde velut adventitium, & extraneum, in Christo spectet, quidquid in eum non convenit ut Verbum, & Deus est.

In hoc loquendi modo Ambrosium consentientem habet. Quippe in Lucam Lib. 16. §. 61. hæc Christi verba: „Tristis est anima mea, & turbata est anima mea:“ perpendens ait: „Non ergo suscipiens, sed suscepta turbatur. Anima enim passionibus obnoxia,

xia, divinitas libera. Denique spiritus promtus, caro autem infirma. Tristis autem est, non ipse, sed anima."

Cum utroque facit Augustinus cum pluribus locis, tum maxime in Ps. 37. §. 11., ubi habet: „Non enim se ipse Christus demonstravit in terra, sed demonstravit carnem suam."

Ita Justinus Apologiæ 1. initio, Christi & Jesu nomina distinguenda esse, & hoc ad carnem, illud vero ad divinitatem referendam tradit. „Filius Dei, inquit, qui solus proprie dicitur filius, Christus quidem ex eo, quod per illum Deus omnia conformaverit, atque ornaverit, appellatur. Jesus vero & hominis & servatoris nomen, & designationem habet."

Ex hac observatione sequitur, ut, quod Hilarius de Christo simpliciter affirmat, vel negat, ad divinam ipsius naturam ut plurimum referendum sit. Si autem huic, quod de passionis vocabulo proxime observatum est, adjunxeris, haud ægre audies Christum habuisse corpus ad patiendum, ac passum esse, sed naturam non habuisse ad dolendum. His enim verbis nihil tibi occurret aliud, nisi Verbum in Christo capax quidem esse passionis, siquidem carnem patibilem sumsit, sed non capax esse doloris, cum in naturam ejus nequaquam cadat demutatio.

Interdum etiam reminisci juverit, solo carnis, vel corporis nomine totam naturam humanam, divinam vero Spiritus, aut æternitatis vocabulis sæpe significari.

Longe majoris momenti eſt vocis naturæ notitia. Hujus intelligentiam ad aſſequenda Hilarii dicta neceſſariam eſſe advertit Hunaldus apud Philippum bonæ ſpei Abbatem, ſed ipſe non ſatis perſpectam habuit. Porro naturam Chriſti diſpenſationi & aſſumtæ infirmitati, ſicut naturalia illius attributa aſſumtis, ab Hilario conſtanter opponi pluribus exemplis liquet. Hinc Lib. 9. §. 33. omnia Chriſti prænomina & cognomina in naturalia, & aſſumta partitur. Et Lib. 10. defendens Chriſtum in forma Dei ſimul, & in forma ſervi eſſe, quo diſcrimine utramque illam formam in ſe contineat, ſic aperit §. 22: „In forma enim ſervi eſt, qui & in forma Dei eſt: & cum hoc naturæ, illud diſpenſationis ſit &c.“ Rurſum §. 65.: „Habens in ſe uno eodemque per diſpenſationem atque naturam, in Dei forma, & in forma ſervi &c.“ §. 66.: „Qui cum ex diſpenſatione homo eſſet, maneret tamen ex natura Deus.“ Et mox: „Ut cum infirmitas eſſet ex forma ſervi, & natura maneret ex forma Dei.“

Hæc ſi obſervaſſet Erasmus, cum in Pſ. 68. §. 9. offendit: „Non fuit ergo in unigenito Deo naturalis infirmitas, ſed aſſumta.“ Et §. 18.: „Cunctæ noſtræ, quæ in eo fuerunt, infirmitates non naturales ſunt, ſed aſſumtæ,“ minime reclamaſſet: „Quomodo non naturales ei, qui naturam aſſumſit?“ Intellexiſſet quippe eas non homini aſſumto, ſed Verbo aſſumenti negari naturales, ideoque vocari aſſumtas, quia eas, naturam carnis aſſumendo, in ſe aſſumſerit, a quibus antea ex natura ſua alienus erat.

Ut

Ut enim ait Auguſtinus in Pſ. 93. §. 19.: „Deus unigenitus triſtitiam ſic aſſumſit, quomodo carnem:" Atqui ut loquitur Hilarius noſter in Pſ. 68. §. 9.: „Alienum a natura ſua corpus aſſumſit."

Unde & in epiſtola Dionyſio Alex. adſcripta tom. 1. Concil. edit. Labb. pag. 854. Chriſtus non natura homo, ſed natura Deus aſſeritur. Et Cyrillus Lib. 11. in Joan. cap. 12. naturam humanam ad Deum Verbum σχετικως, non φυσικως adſcendiſſe docet, quia nimirum ex ſe, & ex ſuapte conditione non habeat, ut cum Deo unum ſit.

Triſtitia igitur, aliæque infirmitates noſtræ a natura Chriſti alienæ fuerunt, & conſequenter ei non naturales. Non naturales, inquam, non naturæ mortali, ſed naturæ, a qua ei virtus fuit reſurgendi. Quod Hilarius in Pſ. 53. §. 7. declarat, ubi, cum præmiſiſſet: „Omnia, quæ hominum ſunt, & oravit, & paſſus eſt; hinc eſt, quod eſurivit, ſitivit &c." ſubjicit: „Et ut his omnibus non natura, ſed ex aſſumtione ſubjectus eſſe poſſet intelligi, perfunctus his omnibus reſurrexit."

Neque obſcurum eſt, cur ea uſus ſit loquendi ratione. Quod enim ſuperius de vi vocis Chriſti eſt obſervatum, longe magis hic locum habet. Et quidem cum una in Chriſto Verbi perſona ſit, cujus propria natura divina eſt, cuique humana, quamvis per conjunctionem ſubſtantialem, tamen per voluntariam aſſumtionem acceſſit; cur hanc non liceat velut extraneam reſpicere? Si autem Chriſto velut quid extraneum eſt aſſumtus *homo*, pariter extraneum ei erit,

quidquid in hominem assumtum conveniet. Quocirca cum in Ps. 139. §. 2. dicat: „Quod enim Deus est, naturæ suæ est, quod autem homo fuit, naturæ nostræ assumtio est;" cumque in Ps. 68. §. 25. hoc dictum, quod „neque formæ servilis assumtio tanquam genuinæ originis conditionisque natura est:" ea ratione probet, quia „id, quod assumtum est, non proprietas interior sit, sed exterior accessio:" consentanea sibi loquitur Lib. 9. de Trinit. §. 7., cum res hominis assumti „res naturæ nostræ," res autem divinas „naturæ suæ" vocat in hunc modum: „Homo natus secundum consuetudinem naturæ nostræ locutus est. Nam tametsi in partu & passione, & morte naturæ nostræ res peregerit; res tamen ipsas omnes virtute naturæ suæ gessit, dum sibi ipse origo nascendi est, dum pati voluit, quod eum pati non licet, dum moritur, qui vivit."

Jam itaque perspicuum est, qui salva fide dixerit in Ps. 138. §. 3. „Assumtio autem infirmitatis non fecit infirmum, quia aliud est naturam esse, aliud assumsisse naturam: & extra generis necessitatem voluntatis accessio est." Neque magis suspectum est illud tract. Ps. 54. §. 6.: „Universa, quæ mortis nostræ sunt ac timoris, ita pertulit, ut in eum inciderent hæc potius, quam inessent, dum infirmitas nostra magis est, quam naturalis in Deo est." incidunt quippe infirmitates nostræ in personam divinam, cui attribuuntur, sed in propria illius natura non insunt: dum illis ea subjacet natura, quæ de nobis assumta est.

Faci-

Facilius quoque jam assentietur quisque, Hilarium in iis locis, in quibus Christum omnino a nostris infirmitatibus eximere videbatur, tantum naturam illius propriam, non eam, quam a nobis suscepit, ab iis vindicare.

Quod ut magis ac magis exploratum sit, quae ab Hilario virtutis vocabulo vis attribuatur, nunc considerandum.

Nihil apud Veteres usitatius esse, quam ut virtutis voce Christi divinitatem enuntient, vel ea sola testimonia, quae ex ipsis Theodoretus ad calcem dialogi 3. adversus Theopaschitas collegit, amplam fidem faciunt. Quibus addimus unum illud Ambrosii Lib. 1. de fide cap. 7. §. 56.: „Christus ut homo turbatur: non turbatur ejus virtus, non turbatur ejus divinitas; sed turbatur anima: turbatur secundum humanae fragilitatis assumtionem."

Ad Hilarium vero, quod attinet, quamvis hac voce cum de Christo ei sermo est, saepius utatur, non occurrit tamen animo, utrum eam usquam non ad divinitatem ipsius referat. Hanc eo vocabulo perspicue significat in Ps. 2. §. 25. dum ait: „Non idcirco non Dei filius, quia & hominis est filius. Non enim cum divinitatis decessione fit humilitatis accessio, nec per consortium infirmitatis contumeliam Virtus excepit; quippe cum infirmitas honore sit donata virtutis."

Nec minus clare cap. 9. in Math. §. 7. habent „Assumtio corporis non naturam virtutis inclusit, sed ad redemtionem suam, fragilitatem corporis virtus assumsit."

Huic

Huic loco similis est alter tract. in Ps. 143. §. 7. quo Verbi exinanitio sic exponitur: „Neque virtus in humilitatem sese licet cohibens defecit ex sese, & humilitas cohibita in sese Virtute suscepta, cum, quod non erat, esse cepit, profectum ejus, quæ a se non defecerat, Virtutis accepit."

Ita Lib. 10. de Trinit. §. 16. „Verbi virtus non corporalibus modis manens, nec deerat, unde descenderat."

Sed ad rem nostram propius pertinet, quod ibidem §. 66. enarrans illud Pauli: „Etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex Virtute Dei:" Virtutem Christi divinam naturam, infirmitatem vero humanam ejusdem naturam interpretatur in hunc modum: „Eundem ex infirmitate crucifixum ait Paulus, qui ex virtute Dei viveret, ut, cum infirmitas esset ex forma servi, & natura maneret ex Dei forma, non ambiguum esset, in quo sacramento (id est, in qua natura) & passus esset, & viveret; ut, cum in eodem esset & infirmitas ad passionem, & ad vitam Dei Virtus, non alius ac divisus a se esset, qui & pateretur, & viveret."

Quæ cum ita sint, quid vetat, quo minus in his Lib. 10. §. 48.: „Succumbere ergo tibi videtur Virtus ista vulneris clavo, & ad ictum compungendi exterrita demutasse se in naturam dolendi:" solam Verbi naturam a dolore eximi intelligamus? Immo quis ea verba aliter intelligenda censeat?

Neque solum vox: Virtus, aut: Virtus Dei, sed etiam: Virtus Corporis: apud Hilarium ad Verbi naturam

turam attinet, adeo, ut libris de Trinit. „Virtus corporis“ perinde ei sit, ac in Math. cap. 9. §. 7.: „Potestas intra corpus manens:“ aut cap. 8. §. 7.: „Ipse in corpore positus.“ Certe Verbum homini conjunctum Virtutem corporis nuncupare ei licuit, tum quia assumta caro ex ipsius præsentia ac societate mutuata est, quidquid potentiæ obtinuit, tum quia specialiter sensit, uti jam satis demonstratum est, ex Verbi virtute conceptum esse corpus, quod ex Virgine suscepit.

Accepta hac notione tota dirimitur controversia, *quæ* maxime nata est ex verbis Lib. 10. §. 23.: „Passus quidem est D. J. C., dum cæditur, dum suspenditur, dum crucifigitur, dum moritur: sed in corpus Domini irruens passio nec non fuit passio, nec tamen naturam passionis exercuit, dum & pœnali ministerio desævit, & virtus corporis sine sensu pœnæ vim pœnæ in se desævientis excepit.“ Si enim ibi virtus corporis intelligitur Verbum, quod corpus assumsit, hæc sibi volent, passionem scilicet, qua cæsus st Christus, & veram fuisse, & non veram: veram quidem in corpus ipsius sive in hominem ab eo assumtum, quem proinde demutarit dolore, sensu, tolerantia, ti jam observatum, non veram autem in Verbum rni conjunctum, in quod mox dicto demutationis fectu caruerit. Nulla igitur hinc disceptandi causa, m nemo Catholicus ambigat, quin filius Dei, postam factus est filius hominis, sine sensu pœnæ vim enæ in se desævientis exceperit, hoc est, dictus sit ti, quod in carne absque ulla sui demutatione perssus sit.

At

At quod allato loco „Virtus corporis“ Verbum intelligatur, non ambiget, qui cum eo contulerit hoc tract. in Ps. 54. §. 6. „Et hæc quidem in eum omnia, quæ nostræ necessitatis sunt, irruerunt, sed ab eo naturæ suæ virtute suscepta sunt, dum mortem nostram, potens non mori etiam timorem in se mortis ingruentem non renuit.“ Vel illud Lib. 10. de Trinit. §. 47.: „Passus igitur unigenitus Deus omnes incurrentes in se passionum nostrarum infirmitates, sed passus virtute naturæ suæ, ut & virtute naturæ suæ natus est, neque enim cum natus sit, non tenuit omnipotentiæ suæ in nativitate naturam.“ Et post pauca pro „Virtute naturæ suæ:“ ait: „Virtute corporis sui:“ puta: „secundum quod ita ex infirmitate corporis nostri passus in corpore est ut passiones corporis nostri, corporis sui virtute susciperet.“ Quod in Ps. 141. §. 8. brevius ac clarius sic elocutus est: „licet se passioni daret, non tamen virtus æterna dolorem passionis exciperet.“ Unde liquet, Virtutem corporis Virtutem naturæ suæ, & Virtutem æternam Hilario synonyma fuisse, iisque significari Verbum, a quo homo cum iis, quæ hominis sunt, absque ulla sui demutatione susceptus est.

Verbum quoque carnem factum virtutem corporis, & virtutem in corpore ab Hippolyto appellatum esse apud Theodoretum ad calcem dialogi: *Impatibilis;* legimus: „Corpus, inquit, quamvis humano more mortuum, magnam in se vitæ virtutem habet. Quæ enim ex mortuis corporibus non profluunt, ex illo manarunt, sanguis & aqua: ut sciremus;

mus, quantum ad vitam valeat virtus, quæ in corpore habitavit." Item ait: „Non confringitur os sancti agni, ostendente figura passionem non attingere virtutem. Corporis enim virtus sunt ossa: & ideo Verbum adumbrant, quod assumti corporis virtus est."

Sed ad superiorem Lib. 10. de Trinit. locum illustrandum nullus aptior est, quam qui in Ps. 53. §. 12. habetur. Ex hoc enim evidenter patebit, quam in illo virtus corporis perinde Hilario fuerit, atque natura divinitatis. Nec ingratum erit ab ipsomet audire, non quid recens de passione Domini senserit, sed quid de ea semper prædicarit, ut illuc provocentur, qui eum libris de Trinitate errasse, sed postmodum tractatibus in Psalmos errorem retractasse sentiunt. --- Testis est Bonaventura Lib. 3. sentent. dist. 16. qu. 1. art. 2. quosdam dicere, Hilarium priorem suam sententiam retractasse, sesequе audiisse nominatim Parisiensem Episcopum Guillelmum referre, se librum illius retractationis vidisse & perlegisse. Quem retractationis librum Dionysius Petavius Lib. 10. de Incar. cap. 5. suspicatur ipsius esse in Psalmos commentarium. Fatetur enim in eo, ac præsertim tract. in Ps. 68. multa esse errori, cujus hic incusatur contraria, a quo alias, maximeque libris de Trinit. purgari eum non posse arbitratur.

Porro in eo libro brevem totius doctrinæ suæ de Christi passione summam sic complexus est: „Quod autem spectat & in crucem actum unigenitum Dei Filium, & morte damnatum eum, qui nativitate, quæ sibi ex æterno Patre est naturalis, æternus sit, frequen-

quenter, immo femper prædicamus, non ex naturæ neceffitate potius, quam ex facramento humanæ falutis paffioni fuiffe fubditum, & voluiffe fe magis paffioni fubjici, quam coactum. Et quanquam paffio illa non fuerit conditionis & generis, quia indemutabilem Dei naturam nulla vis injuriofæ perturbationis offenderet: tamen fufcepta voluntarie eft, officio quidem ipfa fatisfactura pœnali, non tamen pœnæ fenfu læfura patientem: non quod illa lædendi non habuerit pro ipfa paffionis qualitate naturam, fed quod dolorem divinitatis natura non fentit. Paffus ergo eft Deus, quia fe fubjecit voluntarius paffioni: fed fufcipiens naturales ingruentium in fe paffionum, quibus dolorem patientibus neceffe eft inferri, virtutes, ipfe tamen a naturæ fuæ virtute non excidit, ut doleret."

Jam vero hæc confer. cum verbis §. 23. Lib. 10. de Trinit., quæ hactenus multis difficilia, pluribus autem fufpecta vifa funt, nec ulla occurret, nifi in verborum fonis difcrepantia. In uno fiquidem loco Chriftus dicitur paffus, in altero paffioni fubditus, in hoc, cum pœnali officio, in illo, cum pœnali minifterio, in utroque, fine pœnæ fenfu, in utroque ipfi paffionis qualitati non negata lædendi natura: in utroque etiam ftatim fubjicitur ratio, cur hæc naturali effectu deftituta fit, libro quidem de Trinit. obfcurius, quod „Virtus corporis vim pœnæ in fe defævientis excepit:" manifeftius autem in Pfalmos, „quod dolorem divinitatis natura non fentit," & quod „paffus Deus a naturæ fuæ virtute non excidit,

ut

ut doleret." Sed hinc discutitur caligo, quæ illinc inducebatur.

Aptissime deinde Virtus illa Verbi, qua carnis passiones absque ulla sui demutatione excepit, teli in aquam aut ignem, aut aerem immissi comparatione illustratur. Quemadmodum enim telum, dum ex natura sua pungere, forare, vulnerare idoneum sit, *his* tamen effectibus in hæc elementa immissum caret, quia illa eos in se minime recipiant: sic & quia in divina natura nullus patet dolori locus, in Christi divinitatem ad irritum cadit passio, per se inferendo dolori nata.

Aliis etiam similitudinibus eandem fidei nostræ veritatem explicant & confirmant alii Hilario nostro æquales aut etiam superiores. Solis similitudine utitur Eustathius Antioch. apud Theod. dial. 3. „Si autem, inquit, sol, cujus corpus cerni, & sensu percipi potest, tot, tantasque ubique terrarum ferens contumelias, non mutat ordinem, nec ictum ullum parvum, magnumve sentit: incorpoream existimamus pollui sapientiam, & mutare naturam, si ejus templum cruci affigatur, aut destructionem sustineat, aut vulnera excipiat, aut corruptionem admittat? Sed templum quidem patitur: labis autem expers substantia omni ex parte impollutam retinet dignitatem." Eandem comparationem ob eandem causam adhibet Eusebius Pamph. L. 4. Demon. Evang. cap. 13.

Se quoque hac in parte Arianis non ſociatum eſſe oſtendit Euſebius Emeſenus, cum in laudato Theodoreti opere ait: „Si dixero camelum volare, vos protinus abſurdum dicitis, quia naturæ non convenit: & recte facitis. Si dixero homines in mari habitare, non toleratis, & recte facitis, natura enim non patitur. Ita ſi dixero, quod illa potentia, quæ eſt ante ſecula, & natura ſua incorporea, & dignitate impatibilis, & apud Patrem & ad dextram, & in gloria, ſi dixero naturam illam incorpoream pati, nonne aures veſtras obturatis?" &c. &c.

His perſpectis, cui jam perſuaſum non erit, Hilarium in unos reſpexiſſe Theopaſchitas, & unam Verbi naturam a dolore immunem demonſtrare voluiſſe, cum Lib. 10. teli comparationem inſtituit? Si quod aliud privilegium in eodem loco, aliisve carni aſſumtæ attribuere videatur, eo redit, ut hoc tantum velit, quod in memorato tractatu Pſ. 53. §. 12. docet, Chriſtum ſcilicet etiam ſecundum carnem voluiſſe ſe magis paſſioni ſubjici, quam coactum. Nulli itaque ambiguum eſſe jam debet, quin & de Hilario vera ſit hæc Theodoreti ex Gregorio Nyſſ. deſcripta ſententia: „Cum duplex & ambigua ſit opinio, divinitasne, an humanitas paſſa ſit, unius rejectio erit alterius confirmatio."

Synopſin adjicimus, vel anacephaleoſin argumentorum, quibus Hilarius de paſſione Chriſti recte ſenſiſſe probatur, ut quisque ea recolere facilius valeat.

Primo

Primo ante Claudianum Mamertum nullus, poſt hunc primus Berengarius eum reprehendit, quod paſſionum Chriſti veritatem negaret. Contra a nominatiſſimis quibusque Doctoribus, ſacrisque Conciliis ut venerandus & Catholicus Doctor, & acerrimus fidei defenſor ſemper audiit. At ſi in ea fuiſſet ſententia ita ſingulari, ut nullum ejus veſtigium in ætatis illius ſcriptoribus deprehendere ſit, immo quæ fidei omnium conſenſu receptæ repugnet, tot eum laudibus minime celebraſſent. Longe minus ei pepercissent hæretici, qui cum adverſantes ſibi catholicos alios confictis hæreſibus calumniisque infamare pro nihilo ducerent, ipſius tamen integritatem authoritatemque ſemper ſummopere reformidarunt.

Deinde Aphthardocitis, qui Juſtiniano regnante ac favente errorem Hilario a nonnullis adſcriptum defendebant, nunquam venit in mentem, ut ſententiam ſuam tanti viri nomine munirent, cujus jam pridem apud Græcos celebria erant ſcripta.

3. Huic errori revera minime favet, quod ait Lib. 10. §. 24. „aſſumta caro, id eſt, totus homo, paſſionum naturis permiſſa eſt.“

4. Eidem paſſim adverſatur, qui non ſolum conſtanter docet Chriſtum geſſiſſe, dixiſſe, ac paſſum eſſe, quæcunque hominum ſunt, ſed & eum ſitim, eſuriem, triſtitiam ac timorem ſuſcepiſſe, nec non

anxium & turbatum fuisse, flevisse, ac doluisse variis in locis confitetur.

5. Omnes illas hominum affectiones vere a Christo susceptas esse, adeo persuasum ei erat, ut in earum caussis explicandis studium & operam collocarit, probaritque illum eas non sua, sed nostra caussa, & ut hæreticos carnis ab ipso assumtæ veritatem negantes mendacii convinceret, perpessum esse.

6. Cum Lib. 1. de Trinit. §. 32. declaret, se librum decimum instituisse adversus hæreticos, „qui divinæ professionis naturæque immemores ad impietatis suæ argumentum dispensationis gesta dictaque tenuerunt:" hoc est, ut planius loquitur Lib. 9. §. 5. „qui, quæ a Christo secundum hominem dicta sunt, dicta esse secundum naturæ divinæ infirmitatem mentiuntur:" contuendum est, quænam illa sint, quæ Lib. 10. adversus Christi divinitatem hæretici objiciant. Atqui quæ de Christi tristitia, timore, dolore sunt dicta, objiciunt. Ultro igitur concedit Hilarius, ea de ipso secundum hominem vere dicta esse.

7. Ne hanc ignoremus instituti sui rationem, libri 11. initio, §. 6. pro more suo memorans, quid superiore confecerit, confirmat sese in decimo adversus hæreticos disputasse, qui „dispensationem assumti corporis rapiunt ad contumeliam divinitatis, & impietatis caussas arripiunt de salutis nostræ sacramento:

qui

qui si apostolicæ fidei tenaces essent, intelligerent eum, qui in forma Dei esset, assumsisse formam servi, neque formam servi assumerent ad formæ Dei dehonestatem." Hæc igitur una ei de hæreticis querela est, non quod infirmitates nostras Christo attribuant, sed quod formam Dei, & formam servi distinguere nescientes, quæ sunt assumti hominis, ad formam Dei referant. In Libr. autem 10. ad contumeliam divinitatis rapiunt, quidquid de Christi tristitia, dolore, timore est scriptum. Ea ergo ex Hilarii sententia assumti corporis fuerunt.

8. Si expendantur hæreticorum, quos Lib. 10. refellit, sententiæ, qui nimirum Christum dividerent, aut cum carne confunderent; si rursum attendatur, quorsum institutæ tot quæstiones, & cur naturarum in uno, eodemque Christo distinctio tam operose inculcata; non latebit, omnia prudentissimi Doctoris argumenta eo spectare, ut multis hæreticos convincat, diversa Christi gesta dictaque ex sua ipsorum opinione explicari omnino non posse, convictosque sensim perducat ad Ecclesiæ fidem, quæ unam Christi personam duasque naturas confitens, habet, unde in uno eodemque virtutis simul & infirmitatis evidentia signa componat. Scopum hunc sibi in superioribus dixisse §. 30., ac deinceps aperte significat.

Hanc itaque Ecclesiæ fidem, qua Christus omnibus, quæ infirma sunt, salva Majestatis suæ dignitate persun-

perfunctus creditur, unice propugnat, dum acriter persequitur hæresin, quæ ex doloribus carnis assumtæ infirmitatem Dei assumentis adstruebat. Hanc non semel notat prænuntiatam Isaiæ verbis: „Pro nobis dolet, & nos existimavimus eum in doloribus esse:“ quasi diceret: Pro nobis dolet secundum naturam a nobis in tempore assumtam, & nos existimavimus eum secundum potiorem sui naturam, quam ante tempora obtinet, in doloribus esse.

Non aliud sonat illud in Ps. 68. §. 23. „Hunc igitur ita a Deo percussum persecuti sunt, super dolorem vulnerum dolorem persecutionis hujus addentes. Pro nobis enim secundum Prophetam dolet, & idcirco est esse in doloribus æstimatus.“ Ex quo commode intelligitur hoc Lib. 10. de Trinit. §. 46.: „Fallitur ergo humanæ æstimationis opinio, putans eum dolere, quod patitur.“

Illustratur hoc ex tract. Ps. 138. §. 3. ubi præmissis verbis Isaiæ: „Infirmitates nostras portavit:“ proxime subjicit: „Et ne quid in impassibilem atque indemutabilem divinitatem infirmitatis incidere existimaretur, adjecit Isaias: Et nos putabamus eum in doloribus esse. Suscepit ergo infirmitates, quia homo nascitur, & putatur dolere, quia patitur: caret vero doloribus ipse, quia Deus est.“ Cui enim Hilarius hic non videatur priora Isaiæ verba: „Pro *nobis dolet*:“ de Christi carne dici concedere, tan-

tumque

m ad infirmitatis tribuitur exemplum, contra di-
m. "

Quia vero ii ipsi perturbationes humanas in Chri-
non secus ac in nos incidisse, ejusque domina-
esse jactitabant, ostendendum ei fuit, Christum
ex se minime obnoxium fuisse, ac susceptarum
mitatum semper extitisse dominum. Primum præ-
fuse exposita originis illius sanctitate: alterum
m ex virtute gestorum demonstrat, quippe qui
Christus omnem a se infirmitatem arcere se po-
e non obscure significavit.

Itaque ut tam longam disputationem paucis com-
endamus, Hilarius contra hæreticos disputans,
unam Christi ceterorumque hominum in passione
ditionem fuisse sentiebant, infirmitates illius a no-
quadruplici ratione differre ostendit. Nostræ

quæ temperatas eſſe, neque eam naturam, quam æterna nativitate habuit, ſed eam tantum, quam ex temporaria aſſumtione ſuſcepit, attingere. Ad hæc quatuor Chriſti privilegia vindicanda revocatur, quidquid Hilarius de ſervatoris noſtri paſſione ediſſerit.

Hic filum abrumpimus longioris, quam ut hoc adhuc in Volumine per omnia memorata dogmata proſequi liceret, apologiæ, continuaturi eum in limine tertii Voluminis, & ſummariam in ſcripta Hilarii criſin abſoluturi.

S. HILARII

AD

CONSTANTIUM AUGUSTUM

LIBER I.

1. Benignifica natura tua, domine beatissime Auguste, cum benigna voluntate concordat. Et quoniam de fonte paternæ pietatis tuæ misericordia largiter profluit; quod rogamus, facile nos impetrare posse confidimus. Non solum verbis, sed etiam lacrymis deprecamur, ne diutius catholicæ Ecclesiæ gravissimis injuriis afficiantur, & intolerabiles sustineant persecutiones & contumelias, & quod est nefarium, a fratribus nostris. Provideat & decernat clementia tua, ut omnes se ubique judices, quibus provinciarum administrationes creditæ sunt, ad quos sola cura & sollicitudo publicorum negotiorum pertinere debet, a religiosa se observantia abstineant: neque posthac præsumant, atque usurpent, & putent se causas cognoscere clericorum, & innocentes homines variis afflictationibus, minis, violentia, terroribus frangere, atque vexare.

2. Intelligit singularis & admirabilis sapientia tua, non decere, non oportere cogi & compelli invitos & repugnantes, ut se his subjiciant & addicant vi oppressi, qui non cessant adulterinæ doctrinæ corrupta semina adspergere. Idcirco laboratis, & salutaribus consiliis rempublicam regitis; excubatis etiam, & vigilatis: ut omnes, quibus imperatis, dulcissima liber-

tate potiantur. Non alia ratione, quæ turbata sunt, componi, quæ divulsa sunt, coerceri possunt; nisi unusquisque nulla servitutis necessitate adstrictus, integrum habeat vivendi arbitrium. Certe vox exclamantium a tua mansuetudine exaudiri debet: Catholicus sum, nolo esse hæreticus; Christianus sum, non Arianus: & melius mihi in hoc seculo mori, quam alicujus privati potentia dominante castam veritatis virginitatem corrumpere. Æquumque debet videri sanctitati tuæ, gloriosissime Auguste, ut qui timent Dominum Deum, & divinum judicium, non polluantur, aut contaminentur execrandis blasphemiis; sed habeant potestatem, ut eos sequantur episcopos & præpositos, qui & inviolata conservant fœdera charitatis, & cupiunt perpetuam & sinceram habere pacem. Nec fieri potest, nec ratio patitur, ut repugnantia congruant, dissimilia conglutinentur, vera & falsa misceantur, lux & tenebræ confundantur, dies quoque & nox habeant aliquam conjunctionem. Si igitur, quod sine dubitatione & speramus, & credimus, hæc permovent non insitam, sed ingenitam tuam bonitatem; præcipue ut non studium, non gratiam, non favorem, locorum Rectores gravissimis hæreticis præstent. Permittat lenitas tua populis, ut quos voluerint, quos putaverint, quos delegerint, audiant docentes, & divina mysteriorum solemnia concelebrent, & pro incolumitate & beatitudine tua offerant preces.

3. Non quisquam perversus, aut invidus maligna loquatur: nulla quidem suspicio est non modo seditionis, sed nec asperæ obmurmurationis. Quieta sunt omnia, & verecunda. Et nunc, qui Ariana & pestifera contagione inquinati sunt, non cessant ore impio & sacrilego animo Evangeliorum sinceritatem corrumpere, & rectam Apostolorum regulam depravare. Divinos Prophetas non intelligunt. Calli-

&

& astuti artificio quodam utuntur, ut inclusam perniciosam corruptelam inquisitorum verborum velamine contegant, & non prius venenatum virus effundant, quam simplices & innocentes sub prætextu nominis Christiani raptos, atque irretitos, ne soli pereant, participes horrendi criminis sui reos faciant.

4. Et hoc obsecramus pietatem tuam, ut eos, qui adhuc (egregi videlicet sacerdotes, qui tanti nominis præpollent dignitate,) aut in exilio, aut in desertis locis tenentur, jubeas ad sedes suas remeare, ut ubique grata libertas sit, & jucunda lætitia.

5. Quis non videt, quis non intelligit? Post quadringentos fere annos, post quam Dei Unigenitus Filius humano generi pereunti subvenire dignatus est, quasi ante non Apostoli, non post eorum martyria & excessus fuerint Christiani, novella nunc & terrima lues, non corrupti aeris, sed exsecrandorum blasphemorum, Ariana effusa est. Ita illi, qui ante crediderunt, inanem spem immortalitatis habuerunt? Nuper didicimus commenta hæc fuisse inventa, & a duobus Eusebiis, & a Narcisso, & a Theodoro, & a Stephano, & Acacio, & Menophanto, & imperitis, atque improbis duobus adolescentibus Ursacio & Valente: quorum epistolæ proferuntur, & idoneis testibus etiam convincuntur, qui eos magis oblatrantes, quam disputantes audierunt. Quibus qui communionem suam imprudenter & incaute commiscent, quia sunt socii scelerum, participes criminum necesse est etiam eos, qui jam in hoc seculo abjecti sunt, & abdicati, cum advenerit dies judicii, pati supplicia sempiterna.

6. Jam nemini dubium est, cujuscemodi curam in absolutionem Athanasii, sancti illi viri receperint: ut post synodi sententias, quas pro sacerdotalis judicii reverentia, fas fuerat sacerdotali vel ecclesiastica conscientia contineri, scribi ad regem, legationemque instrui oportuerit. Sed quid aliud his litteris, quam libertatem

fidei & contagionem Ariani nominis deprecantur, orantque vincula, carceres, tribunalia, & omnem illum feralem habitum, novas etiam in reos quæstiones inhiberi? Deus cognitionem sui docuit potius, quam exegit: & operationum cœlestium admiratione præceptis suis concilians auctoritatem, coactam confitendi se adspernatus est voluntatem, si ad fidem veram istiusmodi vis adhiberetur; episcopalis doctrina obviam pergeret, diceretque: Deus universitatis est Dominus, obsequio non eget necessario, non requirit coactam confessionem. Non fallendus est, sed promerendus. Nostra potius, non sua causa venerandus est. Non possum nisi volentem recipere, nisi orantem audire, nisi profitentem signare. Simplicitate quærendus est, confessione discendus est, charitate amandus est, timore venerandus est, voluntatis probitate retinendus est. At vero quid istud est, quod sacerdotes timere Deum vinculis coguntur, pœnis jubentur? Sacerdotes carceribus continentur, plebs in custodia catenati ordinis constricta disponitur, virgines nudantur ad pœnam, & sacrata Deo corpora, publico exposita conspectui, ad fructum spectaculi & quæstionis aptantur. Cogunt nempe, non ut Christiani omnes sint, sed ut Ariani: & confessam in Deo fidem ad consortium piaculi sui scelere compellunt. Auctoritate etiam nominis sui in errorem Imperatorem transducunt: rectum affirmantes, ut sub specie timoris Dei, in hac perversitate subditos sibi tradant. Quæstiones poscunt, judiciorum subsidia desiderant, auctoritatem regiam implorant: & nec sic perversitatem sceleris sui erubescunt extorquere conniventiam plebium nec cogendi jure potuerunt.

7. Hæc si de veteribus chartulis prolata ætati nostræ tempus instruerent, ambigendum ut opinor tantis de rebus fuisset. Et cum ab aliis quibusque

pro-

pronuntiari posceretur reus; quæreretur in fidem litterarum, in judicum vitam, in accusatorum fidem, in ipsius quoque hominis mores, atque actus. Moveret enim absolutionem ejus Arianorum juncta damnatio: magnique periculi esset, judicium simul cum reatus & innocentiæ non suscepta rursum inquisitione dissolvere: totaque in patrocinium suum, cum fidei doctrina, auctoritas sibi antiquitatis assisteret. At cum ipsi, qui tunc Ariani hæretici damnati sunt, rem exagitent, turbent omnia, omnesque ex potestate & ambitione corrumpant, & Athanasius si fuit, esse adhuc reus potest; testes loquantur, videant judices, fidei doctrina præceptis evangelicis atque apostolicis eluceat: quæ obtusio intelligentiæ est? Quæ cordis hebetudo? Quæ oblivio spei? Qui amor scelerum? Quod odium veritatis? In damnatorum favorem, Dei amorem transducunt.

8. Venio nunc ad id, quod recens gestum est, e quo se etiam professio sceleris in secreto artis suæ designata est continere. Eusebius Vercellensis Episcopus est vir omni vita Deo serviens. Hic post Arelatensem synodum, cum Paulinus Episcopus tantis istorum sceleribus contraisset, vere Mediolanum præcipitur. Collecta jam illic malignantium synagoga, decem diebus ad Ecclesiam est vetitus accedere, dum adversus tam sanctum virum malitia se perversa communit. Suppuratis deinde consiliis omnibus, ubi libitum est, advocatur. Adest una cum Romanis clericis, & Lucifero Sardiniæ Episcopo. Conventus ut Athanasium subscriberet, ait: De sacerdotali fide eius debere constare; compertos sibi quosdam ex his, qui adessent, hæretica labe pollutos. Expositam fidem apud Nicæam, cujus superius meminimus, posuit in medio: spondens omnia se, quæ postularent, esse facturum, si fidei professionem scripsissent. Dionysius Mediolanensis Episcopus chartam primus accepit:

 cepit:

cepit: ubi profiteri ſcribendo cepit, Valens calamum & chartam e manibus ejus violenter extorſit, clamans non poſſe fieri, ut aliquid inde gereretur. Res poſt clamorem multum deducta in conſcientiam plebis eſt: gravis omnium dolor ortus eſt, impugnata eſt a Sacerdotibus fides. Verentes igitur illi populi judicium, e Dominico ad palatium tranſeunt. Cujusmodi ſententiam in Euſebium longe ante, quam Eccleſiam ingrederetur, ſcripſerint: de ſe loquitur ipſa ſententia.

S. HILARII

AD

CONSTANTIUM AUGUSTUM

LIBER II.

1. Non ſum neſcius, piiſſime Imperator, ea, quæ de nonnullis negotiis ad conſcientiæ publicæ audientiam proferantur, pro dignitate eorum, qui eloquuntur, vel gravia exiſtimari ſolere, vel levia: dum diſtantibus opinionibus, ambiguam ſententiam ad ſtudium intelligentiæ promovet hominis contemtus, aut gratia. Sed mihi apud te de divina re pia dicturo, nullus vulgatæ conſuetudinis metus eſt: quia, cum ſis bonus ac religioſus, nec vitium judicii apud prudentes religionum, quid a quo audiat, ſed an quæ audiat, ſint religioſa, dijudicet. Et quia mihi a Deo præſentiæ tuæ opportunitas præſtita eſt, nec erga hæc quidem conſcientiæ meæ ceſſavit officium: ut in-

eum,

eum, quem apud te habeo, de religione sermonem, indignitas forte aliqua tecum loquentis offendat.

2. Episcopus ego sum in omnium Gallicarum ecclesiarum, atque episcoporum communione, licet in exilio, permanens, & Ecclesiæ adhuc per presbyteros meos communionem distribuens. Exulo autem non crimine, sed factione; & falsis nuntiis synodi ad te Imperatorem pium, non ob aliquam criminum meorum conscientiam, per impios homines delatus. Nec levem habeo querelæ me testem dominum meum religiosum Cæsarem tuum Julianum: qui plus in exilio meo contumeliæ a malis, quam ego injuriæ, pertulit. In promptu enim sunt pietatis vestræ litteræ: falsa autem eorum omnia, quæ in exilium meum procuraverunt, non in obscuro sunt. Ipse quoque vel minister, vel auctor gestorum omnium, intra hanc urbem est. Circumventum te Augustum, illusumque Cæsarem tuum ea confidens conscientiæ meæ conditione patefaciam, ut si indignum aliquid non modo episcopi sanctitate, sed etiam laici integritate gessisse docear, non jam sacerdotium per veniam exspectem, sed intra pœnitentiam laici consenescam.

3. Hæc autem nunc, dignantissime Imperator, arbitrio tuo derelinquo, quatenus & quomodo me jubes loqui, & ea, quæ maxime tecum in tempore hoc agenda sunt, prosequor. Dabis quidem id in præsens instructionis ad causam, ut præsentem eum, cujus ministerio exulo, usque ad confessionem falsorum, quæ gessit, adducam. Sed nihil de eo, nisi cum jusseris, loquar. Nunc autem, quia mihi metus est de mundi periculo, de silentii mei reatu, de judicio Dei, cura autem est de spe, de vita, de immortalitate non tam mea, quam tua, universorumque. Quæ quia mihi cum plurimis communis est, hæc a me communis spei exspectatio est.

4. Recognoſce fidem, quam olim optime ac religioſiſſime Imperator ab epiſcopis optas audire, & non audis. Dum enim, a quibus ea requiritur, ſua ſcribunt, & non, quæ Dei ſunt, prædicant; orbem æternum erroris & redeuntis in ſe ſemper certaminis circumtulerunt. Oportuerat enim, humanæ infirmitatis modeſtia, omne cognitionis divinæ ſacramentum illis tantum conſcientiæ ſuæ finibus contineri, quibus credidit, neque poſt confeſſam & juratam in baptismo fidem *in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti*, quidquam aliud vel ambigere, vel innovare. Sed quorumdam aut præſumtio, aut facilitas, aut error, apoſtolicæ doctrinæ indemutabilem conſtitutionem partim fraudulenter confeſſa eſt, partim audacter egreſſa: dum in confeſſione Patris, & Filii, & Spiritus ſancti veritatem naturalis ſignificationis eludit, ne id maneret in ſenſu, quod in regenerationis ſacramento eſt confitendum. Ob hoc penes quorumdam conſcientiam nec Pater pater, nec Filius filius, nec Spiritus ſanctus ſpiritus ſanctus eſt. Sub cujus neceſſitatis tamquam improbabili occaſione, ſcribendæ, atque innovandæ fidei exinde uſus inolevit. Qui poſtquam nova potius cepit condere, quam accepta retinere; nec veterata defendit, nec innovata firmavit: & facta eſt fides temporum potius, quam Evangeliorum, dum & ſecundum annos deſcribitur, & ſecundum confeſſionem baptismi non tenetur. Periculoſum nobis admodum, atque etiam miſerabile eſt, tot nunc fides exſiſtere, quot voluntates; & tot nobis doctrinas eſſe, quot mores, & tot cauſas blasphemiarum pullulare, quot vitia ſunt: dum aut ita fides ſcribuntur, ut volumus, aut ita, ut nolumus, intelliguntur. Et cum ſecundum unum Deum, & unum Dominum, & unum baptisma, etiam fides una ſit, excedimus ab ea fide, quæ ſola eſt: & dum plures fiunt, *ad id ceperunt eſſe*, ne ulla ſit.

5. Con-

5. Conscii enim nobis invicem sumus, post Nicæni conventus synodum, nihil aliud, quam fidem scribi. Dum in verbis pugna est, dum de novitatibus quæstio est, dum de ambiguis occasio est, dum de auctoribus querela est, dum de studiis certamen est, dum in consensu difficultas est, dum alter alteri anathema esse cepit: prope jam nemo Christi est. Incerto enim doctrinarum vento vagamur: & aut dum docemus, perturbamus; aut dum docemur, erramus. Jam vero proximi anni fides, quid jam de immutatione in se habet? Primum, quæ homousion decernit taceri: sequens rursum, quæ homousion decernit & prædicat: tertium deinceps, quæ usiam simpliciter a patribus præsumtam, per indulgentiam excusat: postremum quartum, quæ non excusat, sed condemnat. Et quo tandem processum est: ut neque penes nos, neque penes quemquam ante nos, sanctum exinde aliquid, atque inviolabile perseveret. De similitudine autem Dei filii ad Deum patrem, quod si miserabilis nostri temporis fides est, ne non aut ex toto, aut tantum ex portione sit similis; egregii scilicet arbitri cœlestium sacramentorum, conquisitores invisibilium mysteriorum, professionibus de fide Dei calumniamur. Annuas atque menstruas de Deo fides decernimus, decretis pœnitemus, pœnitentes defendimus, defensos anathematizamus; aut in nostris aliena, aut in alienis nostra damnamus; & mordentes invicem, jam absumti sumus ab invicem.

6. Fides deinde quæritur: quasi fides nulla sit. Fides scribenda est: quasi in corde non sit. Regenerati per fidem, nunc ad fidem docemur quasi regeneratio illa sine fide sit. Christum post baptisma discimus: quasi baptisma aliquod esse possit sine Christi fide. Emendamus: quasi in Spiritum sanctum peccasse sit venia. Sed impietatis ipsius hinc vel præcipue causa perpetua est, quod fidem apostolicam seculo proferentes, ipsi tamen fidem evan-

lumus confiteri: dum impietates nostras nobis in populis multiloquiis defendimus, & magniloquentiæ vanitate aures simplicium verbis fallentibus illudimus; dum evitamus de Domino Christo ea credere, quæ de se docuit credenda, & per speciosum pacis nomen in unitatem perfidiæ subrepimus, & sub rejiciendis novitatibus rursum ipsi novis ad Deum vocibus rebellamus, & sub Scripturarum vocabulo non scripta mentimur: vagi, prodigi, impii, dum & manentia demutamus, & accepta perdimus, & irreligiosa præsumimus.

7. Quod hieme undoso mari observari a navigantibus maxime tutum est, ut naufragio desæviente in portum, ex quo solverant, revertantur; vel incautis adolescentibus convenit, ut cum in tuenda domo sua, mores paternæ observantiæ transgressi, profusa libertate sua usi sunt, jam sub ipso amittendi patrimonii metu solus illis ad paternam consuetudinem necessarius & tutus recursus sit: ita inter hæc fidei naufragia, cœlestis patrimonii jam pene profligata hæreditas, tutissimum nobis est, primam & solam evangelicam fidem confessam in baptismo intellectamque retinere, nec demutare, quod solum acceptum atque auditum habeo bene credere: non ut ea, quæ synodo patrum nostrorum continentur, tamquam irreligiose & impie scripta damnanda sint, sed quia per temeritatem humanam usurpantur ad contradictionem, quod ob hoc sub nomine novitatis Evangelium negaretur, ut periculose tamquam sub emendatione innovetur. Quod emendatum est, semper proficit, ut dum omnis emendatio displicet, emendationem omnem emendatio consecuta condemnet: ac si jam, quidquid illud est, non emendatio aliqua sit emendationis, sed ceperit esse damnatio.

8. *In quantum ego nunc beatæ religiosæque voluntatis vere te, domine* Constanti Imperator, admi-

ror,

ror, fidem tantum secundum ea, quæ scripta sunt, desiderantem: & merito plane ad illa ipsa Unigeniti Dei eloquia festinans, ut imperatoriæ sollicitudinis capax pectus etiam divinorum dictorum conscientia plenum sit. Hoc qui repudiat, antichristus est: & qui simulat, anathema est. Sed unum hoc ego per hanc dignationis tuæ sinceram audientiam rogo, ut præsente synodo, quæ nunc de fide litigat, pauca me de Scripturis evangelicis digneris audire, & loquar tecum verbis Domini mei Jesu Christi, cujus vel exul sum, vel sacerdos. Habent enim vasa testea non ignobiles thesauros: & infirmiora corporum magis reverenda sunt: & apud nos modo Deum indocti piscatores locuti sunt. Super humilem & trementem verba sua, secundum prophetam, Deus respicit. Fidem Imperator quæris: audi eam, non de novis chartulis, sed de Dei libris. Scito & posse eam in Occidente donari, unde venientes in regno Dei cum Abraham, & Isaac, & Jacob recumbent. Memento eam non quæstionem philosophiæ esse, sed Evangelii doctrinam. Non tam mihi autem rogo audientiam, quam tibi, atque ecclesiis Dei. Ego enim penes me habeo fidem, exteriore non egeo: quod accepi, teneo, nec demuto, quod Dei est.

9. Sed memento tamen, neminem hæreticorum esse, qui se nunc non secundum Scripturas prædicare ea, quibus blasphemat, mentiatur. Hinc enim Marcellus, Verbum Dei cum legit, nescit. Hinc Photinus, hominem Jesum Christum cum loquitur, ignorat. Hinc & Sabellius, dum, quod *ego & Pater unum sumus*, non intelligit, sine Deo patre, & sine Deo filio est. Hinc & Montanus per insanas feminas suas paracletum alium defendit. Hinc & Manichæus & Marcion legem odit: quia littera occidit, & mundi princeps diabolus est. Omnes Scripturas sine Scripturæ sensu loquuntur, & fidem sine fide prætendunt.

Scriptu-

Scripturæ enim non in legendo sunt, sed in intelligendo; neque in prævaricatione sunt, sed in charitate.

10. Audi, rogo, ea, quæ de Christo sunt scripta: ne sub eis ea, quæ non scripta sunt, prædicentur. Submitte ad ea, quæ de libris locuturus sum, aures tuas: fidem tuam ad Deum erigas. Audi, quod proficit ad fidem, ad unitatem, ad æternitatem. Locuturus tecum sum cum honore regni & fidei tuæ, omnia ad Orientis & Occidentis pacem proficientia, sub publica conscientia, sub synodo diffidenti, sub lite famosa.

11. Præmitto interim pignus futuri apud te sermonis mei. Non aliqua ad scandalum, neque quæ extra Evangelium sunt, defendam: sed intelliges a me in sacramento solius Dei veri, & quem misit Jesum Christum, prædicari unum Deum patrem, ex quo omnia, & unum Dominum Jesum Christum, per quem omnia, natum ex Deo, qui est ante tempora æterna, & erat in principio apud Deum Deus Verbum, qui est imago Dei invisibilis, in quo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter: qui cum in forma Dei esset, humilians se salutis nostræ causa, formam servi ex conceptu Spiritus sancti de virgine accepit, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: & post resurrectionem mortis deinde in cœlestibus sedens, aderit judex vivorum & mortuorum, & rex omnium æternorum seculorum. Est enim Unigenitus Deus, & Deus verus, & Deus magnus, & super omnia Deus: & omnis lingua confitebitur, quia Dominus Jesus Christus in gloria Dei patris est. Hæc ego in Spiritu sancto ita credidi, ut ultra hanc de Domino Jesu Christo fidem non possim doceri: non per hæc adimens patrum fidei religionem, sed secundum regenerationis meæ symbolum, & doctrinæ evangelicæ *scientiam*, ab ea juxta ista non dissonans.

S. HILA-

S. HILARII
CONTRA
CONSTANTIUM IMPERATOREM
LIBER UNUS.

1. Tempus eſt loquendi: quia jam præteriit tempus tacendi. Chriſtus exſpectetur: quia obtinuit antichriſtus. Clament paſtores: quia mercenarii fugerunt. Ponamus animas pro ovibus: quia fures introierunt, & leo ſæviens circuit. Ad martyrium per has voces exeamus, quia angelus ſatanæ transfiguravit ſe in Angelum lucis. Intremus per januam: quia nemo vadit ad Patrem, niſi per Filium. Manifeſtentur in pace ſua pſeudoprophetæ: quia in hæreſi & ſchismate manifeſtabuntur probati. Suſtineatur tribulatio, qualis non fuit a conſtitutione mundi: ſed intelligantur breviandi dies propter electos Dei. Impleta eſt prophetia, dicens: *Erit tempus, quando ſanam doctrinam non ſuſtinebunt, ſed ad ſua deſideria coacervabunt, ſibi magiſtros ſcalpentes aures: & a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur*; ſed expectetur promiſſio proteſtantis: *Beati eſtis, cum vos maledicent, & perſequentur, & dicent omne malum adverſum vos propter juſtitiam. Gaudete & exultate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cælo. Sic enim perſecuti ſunt & prophetas, qui erant ante vos.* Stemus ante judices & poteſtates pro Chriſti nomine: quia beatus eſt, qui usque in finem perſeveraverit. Non timeamus eum, *qui poteſt corpus occidere*, animam autem

tem non potest: sed timeamus eum, qui potest corpus & animam occidere in gehennam. Nec solliciti de nobis simus: quia capilli capitis nostri numerati sunt. Et per Spiritum sanctum sequamur veritatem: ne per spiritum erroris credamus mendacio. Et commoriamur Christo: ut Christo conregnemus. Ulterius enim tacere, diffidentiæ signum est, non modestiæ ratio: quia non minus periculi est, semper tacuisse, quam nunquam.

2. Ego, Fratres, ut mihi omnes, qui me vel audiunt, vel familiaritate cognitum habent, testes sunt, gravissimum fidei periculum longe antea prævidens, post sanctorum virorum exilia Paulini, Eusebii, Luciferi, Dionysii, quinto abhinc anno, a Saturnini & Ursacii & Valentis communione me cum Gallicanis episcopis separavi, indulta ceteris consortibus eorum resipiscendi facultate: ut nec pacis abesset voluntas, & principalium morborum fœtida, & in corruptionem totius corporis membra proficientia desecarentur; si tamen hoc ipsum beatissimis confessoribus Christi editum decretum tum a nobis manere placuisset. Qui postea per factionem eorum pseudoapostolorum ad Bitterrensem synodum compulsus, cognitionem demonstrandæ hujus hæreseos obtuli. Sed hi timentes publicæ conscientiæ, audire ingesta a me noluerunt: putantes se innocentiam suam Christo posse mentiri, si volentes nescirent, quod gesturi postmodum essent scientes. Atque exinde toto hoc tempore in exilio detentus, neque decedendum mihi esse de Christi confessione decrevi, neque honestam aliquam ac probabilem ineundæ unitatis rationem statui respuendam. Denique exinde nihil in tempora maledictum, nihil in eam, quæ tum se Christi ecclesiam mentiebatur, nunc autem antichristi est synagoga, famosum ac dignum ipsorum impietate scripsi, aut locutus sum: *neque interim* criminis loco duxi, quemquam aut cum *his colloqui, aut suspensa* licet communionis societate

oratio-

orationis domum adire, aut paci optanda sperare; dum erroris indulgentiam, ab Antichristo ad Christum recursum, per pœnitentiam præpararemus.

3. Si quis igitur prudens rationem silentii mei percipit; profecto me usque nunc recentis injuriæ acerbitatem moderatum, nunc demum fideli in Christo libertate testante, non aliquo vitio humanæ perturbationis, ad hæc scribenda arguet incitatum. Neque enim immature loquar, qui diu tacui: nec sine modestia tacui, qui aliquando jam loquor: neque injuriam queror, qui dissimulavi recentem; & qui, ne quid ex causa mea loqui existimarer, tantum adhibui ad silentium temporis. Nunc mihi non alia ad dicendum causa, quam Christi est: cui & hoc debui, quod usque nunc tacui, & ex reliquo me intelligo debere, ne taceam.

4. Atque utinam illud potius, omnipotens Deus & universorum creator, sed & unius Domini nostri Jesu Christi pater, ætati meæ & tempori præstitisses, ut hoc confessionis meæ in te, atque in Unigenitum tuum ministerium Neronianis, Decianisve temporibus explessem. Nec ego, per misericordiam Domini & Dei filii tui Jesu Christi calens Spiritui sancto, equuleum metuissem, qui desectum Esaiam scissem: nec ignes timuissem, inter quos Hebræos pueros cantasse meminissem: nec crucem & fragmenta crurum meorum vitassem, post quam in paradisum translatum latronem recordarer: nec profundum maris & Pontici æstus absorbentem rheumam trepidassem, cum per Jonam & Paulum docuisses fidelibus esse in mari vitam. Adversus enim absolutos hostes tuos felix mihi illud certamen fuisset, quia nec dubium relinqueretur, quin persecutores essent, qui ad negandum te pœnis, ferro, igni compellerent: neque ad testificandum plus tibi nos, quam mortes nostras liceret impendere. Pugnamus enim palam & cum fiducia contra negantes,

contra

contra torquentes, contra jugulantes: & nos popul
tui, tanquam duces suos, ad confessionis religionen
intelligentia persecutionis publice comitarentur.

5. At nunc pugnamus contra persecutorem fal
lentem, contra hostem blandientem, contra Constan
tium Antichristum: qui non dorsa cædit, sed ventrer
palpat; non proscribit ad vitam, sed ditat in mortem
non trudit carcere ad libertatem, sed intra palatiur
honorat ad servitutem; non latera vexat, sed co
occupat; non caput gladio desecat, sed animam aur
occidit; non ignes publice minatur, sed gehennar
privatim accendit. Non contendit, ne vincatur
sed adulatur, ut dominetur. Christum confitetur, u
neget; unitatem procurat, ne pax sit; hæreses con
primit, ne Christiani sint; sacerdotes honorat, n
episcopi sint; ecclesiæ tecta struit, ut fidem destrua
Te in verbis, te in ore circumfert; & omnia omnin
agit, ne tu Deus ita, ut Pater, esse credaris.

6. Cesset itaque maledictorum opinio, & mer
dacii suspicio. Veritatis enim ministros decet ver
proferre. Si falsa dicimus, infamis sit sermo mal
dicus: si vero universa hæc manifesta esse ostendimu
non sumus extra apostolicam libertatem & modestian
post longum hæc silentium arguentes. Sed temerariu
me forte quisquam putabit, quia dicam Constantiu
Antichristum esse. Quisquis petulantiam istud magi
quam constantiam judicabit, relegat primum Joanne
dixisse ad Herodem: *Non tibi licet facere istud*, sciat
Martyre esse dictum regi Antiocho: *Tu quidem iniqu
de præsenti vita nos perdis, sed Rex mundi defunctos n
pro suis legibus in æternam vitam in resurrectione suscit
bit*; & rursum beata fidelique voce alium increpasse
Potestatem, inquit, *inter homines habens, cum sis co
ruptibilis, facis, quod vis: noli autem putare genus n
strum a Deo esse derelictum. Patienter sustine, & vi
magna potestas ipsius qualiter te & semen tuum torque*

Et

Et quidem ita pueri. Atvero femina nihil minus perfectis & beatis viris locuta est, dicens: *Tu vero, qui inventor omnis malitiæ factus es in Hebræos, non effugies manum Dei. Si enim nobis vivis propter increpationem & correptionem Dominus modicum iratus est, sed iterum reconciliabitur servis suis.* Non est istud temeritas, sed fides; neque inconsideratio, sed ratio; neque furor, sed fiducia.

7. Proclamo tibi, Constanti, quod Neroni locuturus fuissem, quod ex me Decius & Maximianus audirent: Contra Deum pugnas, contra Ecclesiam sævis, Sanctos persequeris, prædicatores Christi odis, religionem tollis, tyrannus non jam humanorum, sed divinorum es. Hæc tibi a me, atque illis socia, quæ communia sunt: at vero nunc propria tua accipe. Christianum te mentiris, Christi novus hostis es, antichristum prævenis, & arcanorum mysteria ejus operaris. Condis fides, contra fidem vivens. Doctor profanorum es, indoctus piorum. Episcopatus tuis donas, bonos malis demutas. Sacerdotes custodiæ mandas, exercitus tuos ad terrorem Ecclesiæ disponis, synodos contrahis, & Occidentalium fidem ad impietatem compellis, conclusos urbe una minis terres, fame debilitas, hieme conficis, dissimulatione depravas. Orientales autem dissensiones artifex nutris, blandos elicis, fautores instigas: veterum turbator es, profanus novorum es. Omnia sævissima sine invidia gloriosarum mortium peragis. Novo inauditoque ingenii triumpho de diabolo vincis, & sine martyrio persequeris.

8. Plus crudelitati vestræ, Nero, Deci, Maximiane, debemus, Diabolum enim per vos vicimus. Sanctus ubique beatorum Martyrum sanguis exceptus est, & veneranda ossa quotidie testimonio sunt: dum in his dæmones mugiunt, dum ægritudines depellun[tur] ...m admirationum opera cernuntur: elevari sin[e] laque-

laqueis corpora, & suspensis pede feminis vestes non defluere in faciem, uri sine ignibus spiritus, confiteri sine interrogatione vexatos, agere omnia non minus cum profectu examinantis, quam incremento fidei. At tu omnium crudelium crudelissime, damno majore in nos, & venia minore desævis. Subrepis nomine, blandimento occidis, specie religionis impietatem peragis; Christi fidem Christi mendax prædicator exstinguis. Non relinquis saltem miseris excusationes, ut æterno Judici suo pœnas & aliquas laniatorum corporum perferant cicatrices, ut infirmitas defendat necessitatem. Scelestissime mortalium, omnia persecutionis mala ita temperas, ut excludas & in peccato veniam, & in confessione martyrium. Sed hæc ille pater tuus artifex humanarum mortium docuit, vincere sine contumacia, jugulare sine gladio, persequi sine infamia, odire sine suspicione, mentiri sine intelligentia, profiteri sine fide, blandiri sine bonitate, agere, quod velis, nec manifestare, quæ velis.

9. Sed me ipse Unigenitus Deus, quem in me persequeris, admonuit, ne tibi crederem, neque me hoc fallax in te ementitumque nomen illuderet, dicens: *Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum: sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, hic intrabit in regnum cælorum.* Agnoscisne nunc divinæ in te prophetiæ veritatem, & dominicæ sententiæ fidem, qua non professio nominis in cœleste regnum, sed obedientia paternæ voluntatis admittitur? At vide tu, si præferens nomen Domini in verbis, voluntatem efficias Dei patris in rebus. Clamat ille: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*: & tu decernis non esse filium, neque esse patrem; sed adoptionis nomina, externas nuncupationes, & simulantem de se omnia Deum novus hodie religionis divinæ persecutor inducis. Antehac patres tui in solum Christum hostes fuerunt: tu

autem

autem ad Patrem Deum certas, ut mendax sit, ut fefellerit, ut hoc de se professus sit, quod non esset, quasi neque esse possit. Clamat Filius: *Ego & Pater unum sumus*, &, *Operibus meis credite, quia Pater in me, & ego in Patre*, &, *Omnia, quæ Patris sunt, mea sunt*; tu Christum objurgas veritatis, tu Patrem arguis professionis. Emendas Deum homo, vitam moderaris corruptio, & nox lucem illuminas, & promulgas fidem infidelis, & pietatem impius mentiris, & orbem terræ profana simultate commitis: negans hoc de Deo, quod ipse de se professus est.

10. Sed præter hanc emendationem falsitatis, aliud me Dominus, ad intelligendum te, dictum docuit, dicens: *Attendite a pseudoprophetis, qui veniant ad vos in vestimentis ovium, ab intus autem sunt lupi rapaces: a fructibus eorum cognoscetis eos.* Est enim aliquid in corde, quod dissimulatur in vultu, & velatum est mente: & ovem putantes, lupum senserunt. Si, quæ ovium sunt, agunt, credantur & oves esse: si autem rapacium luporum opus peragunt, lupi esse per opus suum intelliguntur; & gestorum fructu, vestimentorum species arguitur. Vestem ovis tuæ, lupe rapax, cernimus. Auro reipublicæ sanctum Dei oneras, & vel detracta templis, vel publicata edictis, vel exacta pœnis Deo ingeris. Osculo sacerdotes excipis, quo & Christus est proditus: caput benedictioni submittis, ut fidem calces: convivio dignaris, ex quo Judas ad proditionem egressus est: censum capitum remittis, quem Christus, ne scandalo esset, exsolvit: vectigalia Cæsar donas, ut ad negationem Christianos invites: quæ tua sunt relaxas, ut, quæ Dei sunt, amittantur. Hæc tua, falsa ovis, indumenta sunt.

11. At nunc fructus operum tuorum lupe rapax audi. Neque ego alia potius, quam quæ gesta sunt, in Ecclesia refero, aut tyrannidem aliam præter quam Dei proferam. Non queror, quia causam ignoro,

ſed tamen querela famoſa eſt, juſſos a te epiſcopos non eſſe, quos condemnare nullus audebat, etiam nunc in eccleſiaſticis frontibus ſcriptos metallicæ damnationis titulo recenſeri. Adeſt mecum Alexandria tot concuſſa bellis, tantum commotarum expeditionum pavens tumultum. Brevius enim adverſum Perſam, quam adverſum eam armis certatum eſt. Mutari præfecti, electi duces, corrupti populi, commotæ legiones, ne ab Athanaſio Chriſtus prædicaretur. Taceo de minoribus populis & civitatibus, quibus per totum Orientem aut terror, aut bellum eſt. Poſt quam omnia contuliſti arma adverſum fidem Occidentis, & exercitus tuos convertiſti in oves Chriſti: fugere mihi ſub Nerone licuit. Aut tu Paulinum beatæ paſſionis virum blandimento ſollicitatum relegaſti, & eccleſiam ſanctam Trevirorum tali ſacerdote ſpoliaſti. Edictis fidem terruiſti. Ipſum usque ad mortem demutaſti exiliis & fatigaſti, extra Chriſtianum quoque nomen relegaſti: ne panem aut de horreo tuo ſumeret, aut de Montanæ Maximillæque antro profanatum exſpectaret. Mediolanenſem piiſſimam plebem, quam tu furore terroris tui turbaſti? Tribuni tui adierunt ſancta ſanctorum, & viam ſibi omni per populum crudelitate pandentes, protraxerunt de altario ſacerdotes. Levius te putas, ſceleſte, Judæorum impietate peccaſſe? Effuderunt quidem illi Zachariæ ſanguinem; ſed, quantum in te eſt, concorporatos Chriſto a Chriſto diſſcidiſti. Vertiſti deinde usque ad Romam bellum tuum, eripuiſti illinc epiſcopum: & o te miſerum, qui neſcio utrum majore impietate relegaveris, quam remiſeris! Quos tu deinde in eccleſiam Toloſanam exercuiſti furores? Clerici fuſtibus cæſi, diacones plumbo eliſi, & in ipſum, ut ſancti mecum intelligunt, in ipſum Chriſtum manus miſſæ. Hæc, Conſtanti, ſi ego mentior, ovis es: ſi vero tu peragis, Antichriſtus es.

12. Nunc

12. Nunc quia hæc, quæ conſcientia publica tenentur, non magis a me maledicta ſunt dicta, quam vera; ſi cui in Chriſto reliqua ſpes eſt, ſi quis judicii diem metuit, ſi quis diabolo renuntiavit, ſi quis ſe regeneratum in vitam recordatur, accipiat, quæ dico, & de his judicio, quo in ſe judicandum eſt, judicet. Quæ enim dicturus ſum, non aliunde cognovi: ſed ipſe audivi, & præſens adfui, cum gerebantur. In Chriſto itaque non mentior, quia diſcipulus veritatis, teſtis quoque nunc veritatis. Aſſiſto Orientalium in Seleucia ſynodo, ubi reperi tantum blaſphemorum, quantum Conſtantio placebat. Nam prima ſeceſſione in ea deprehendi, ut centum & quinque epiſcopi homœuſion, id eſt, ſimilis eſſentiæ prædicarent, & decem & novem anomœuſion, id eſt diſſimilis eſſentiæ, profiterentur, & ſoli Ægyptii præter Alexandrinum hæreticum homouſion conſtantiſſime obtinerent. Cogente itaque Leona Comite, in unum omnes congregati ſunt. Ex his, qui homœuſion prædicabant, aliqui nonnulla pie verbis præferebant: quod & ex Deo eſſet, id eſt, de ſubſtantia Dei filius, & ſemper fuiſſet. Qui vero anomœuſion defendebant, nihil niſi profaniſſimum aſſerebant: negantes quidquam ſubſtantiæ Dei ſimile eſſe poſſe, neque de *Deo* poſſe exiſtere generationem, ſed eſſe Chriſtum creaturam; ita quod creatus eſt, id ei nativitas deputaretur: ex nihilo autem eſſe; & idcirco non eſſe filium, nec Deo ſimilem.

13. Loquor autem vobis, quod ego ipſe recitari in conventu publice audivi, quod prædicante epiſcopo Antiochiæ exceptum habebatur. Hæc ergo ita dicta eſſe ab eo commemorabantur. „Erat Deus,
„quod eſt. Pater non erat, quia neque ei filius:
„nam ſi filius, neceſſe eſt, ut & femina ſit, & col-
„loquium, & ſermocinatio, & conjunctio conjuga-
„lis verbi, & *blandimentum*, & poſtremum ad ge-

„ nerandum naturalis machinula." O miseras aures meas, quæ tam funestæ vocis sonum audierunt, hæc de Deo ab homine dici, & de Christo in ecclesia prædicari! Post multas autem istiusmodi impietates, cum Patrem & Filium ex nominibus potius, quam ex natura comparasset, ait: „Quantum enim Filius se ex-„ tendit cognoscere Patrem, tantum Pater superex-„ tendit se, ne cognitus Filio sit, quibus recitatis, „ tumultus exortus est."

14. Cum autem intellexissent & hi, qui dissimilem Deum dicunt, humanas aures tantæ impietatis verba non suscepturas esse; rursum hi ipsi fallaces potius, quam Ecclesiæ episcopi, fidem scribunt, homousion, & homœusion, & dissimilitudinem damnant. Quod cum contrarium ipsis sensu audientium esset: ipse ego quemdam eorum, qui forte ad me pertentandum accesserat, quasi ignorans rerum gestarum percontatus sum, quid sibi vellet istud, ut qui unam substantiam Filii esse cum Patre damnasset, vel esse similis substantiæ denegassent, dissimilitudinem damnarent. Tunc mihi ait: Christum Deo similem non esse, sed similem Patri esse. Rursus hoc obscurius mihi adhuc videbatur. De quo cum iterum interrogarem, tunc hæc ita locutus est: Dico eum dissimilem Deo esse, similem Patri posse intelligi; quia Pater voluisset creaturam istiusmodi creare, quæ similia sui vellet: & idcirco similem Patri esse, quia voluntatis esset potius filius, quam divinitatis; dissimilem autem Deo esse, quia neque Deus esset, neque ex Deo, id est, de substantia Dei natus esset. Hæc audiens hebui, neque credidi, donec cum publice ex consensu omnium eorum profanissimæ hujus similitudinis ratio prædicaretur.

15. Hi autem, qui homœusion prædicabant, omnes eos, qui maxime sine aliquo impietatis pudore impudentissime hæc loquebantur, condemnaverunt.

Con-

Condemnati ad regem suum advolaverunt: exceptique honorifice impietates suas, quanta potuerunt, ambitione confirmaverunt, similem Deo esse, vel ex Deo natum, vel naturalem esse filium denegantes. Pauci plurium dominati sunt. Constantius res blasphemiæ suæ metu extorsit exilii. Vicisse se jam Orientales gloriatus, quia decem legatos voluntati suæ subdidisset, cominatusque & populo per præfectum, & episcopis intra palatium, per maximas Orientis civitates hæreticos episcopos subrogatos communione hæretica munivit. Nihil prorsus aliud egit, quam ut orbem terrarum, pro quo Christus passus est, diabolo condonaret.

16. Utitur autem etiam nunc, ut in ceteris ante, artis suæ consuetudine, ut per recti speciem prava confirmet, & per rationis nomen insana constituat. Nolo, inquit, verba, quæ non scripta sunt, dici. Hoc tandem rogo, quis episcopis jubeat, & quis apostolicæ prædicationis vetet formam? Dic prius, si recte dici putas: Nolo adversum nova venena novas medicamentorum comparationes, nolo adversum novos hostes nova bella, nolo adversum novas insidias consilia recentia. Si enim Ariani hæretici idcirco homoeusion hodie evitant, quia prius negaverunt; nonne tu hodie idcirco refugis, ut hi nunc quoque denegent? Novitates vocum, sed profanas devitare jubet Apostolus: tu cur pias excludis? Cum præsertim ab eo dictum sit: Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est. Innascibilem scriptum nusquam legis: numquid ex hoc negandum erit, quia novum est? Decernis *similem Patri Filium*. Evangelia non prædicant: quid est, quod non refugis hanc vocem? In uno novitas eligitur, in alio submovetur. Ubi impietatis occasio patet, novitas admittitur: ubi autem religionis maxima & sola cautela est, excluditur.

 17. Sed

17. Sed diabolici ingenii tui fallentem subtilitatem non tacebo. Similem, quod scriptum non est, Patri Filium decernis prædicari: ut æqualem Christum Deum, quod scriptum est, taceas. Domini enim mortis hæc causa est: *Propter hoc magis Judæi quærebant eum occidere, quia non solum solvebat sabbatum, sed quod patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.* Hoc Joannes loquens magna voce proclamabat: ut professus Filius sibi patrem Deum, professus se æqualem esse Deo intelligatur. Quod si forte dicis, æqualitatem sibi & Deo negasse Christum, quia dixerit: *Non potest Filius ab se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem:* memento Christum & respondisse de sabbato, quod violasse arguebatur, ut in hoc ipso Patris in se operantis præferret auctoritatem, & æqualitatem sibi virtutis honorisque sumsisse: *Omnia, quæcumque Pater facit, eadem & Filius facit similiter;* & iterum: *Ut honorificent Filium, sicut honorificant Patrem;* &, *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum.* Si virtus eadem est, si honor idem est; quæro, in quo desit æqualitas?

18. Sed similitudo tibi placet; ne audias: *Ego & Pater unum sumus?* Numquid & hoc, quod *unum sumus*, in quo neque unio, neque diversitas relinquebatur, calumniantibus rursum Judæis, quod se per hoc dictum Deum faceret, Dominus denegavit, dicens: *Si non facio opera Patris mei, nolite mihi credere: sin autem facio, & non vultis mihi credere, vel operibus meis credite, quia Pater in me est, & ego in Patre?* Quid, rogo, æqualitati Dei deest? An opus? an natura? an professio? Nam *Pater in me est, & ego in Patre,* æqualitas est: quæ vicissitudinem æqualitatis expressit, dum inesse atque esse commune est. Opera vero Patris sui facere, non aliud est, quam virtutem in se paternæ divinitatis operari. Unum vero quod sunt, hoc

hoc est non æqualitatem abnuere, sed incremento intelligentiæ fidem æqualitatis instruere.

19. Vetas igitur non scripta dici: & ipse tamen non scriptis uteris, neque, quæ sunt scripta, loqueris. Similem vis Patri Filium prædicari: ne ab Apostolo audias: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed exinanivit se formam servi accipiens.* Non rapit, quod erat Christus, id est, in forma Dei esse. Non est æqualitas Dei in forma Dei esse, si non æqualitas hominis est esse in forma servi. Quod si in forma servi homo Christus est; quid aliud in forma Dei, quam Christus Deus est? Similem itaque ob id prædicari vis, ne in fide tua sit: *Et omnis lingua confiteatur, quoniam Dominus Jesus in gloria est Dei patris.*

20. O fallax blandimentum tuum! Paleis enim aquas tegis, & foveas cespitibus occultas, & escis laqueos supponis. Satisfacere te ignorantibus putas, quia dicis *similem Patri secundum Scripturas.* Audi etiam nunc impietatis tuæ artem. Numquid non pie dicimus hominem similem Deo secundum Scripturas: quia dictum est: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Homo ergo ad imaginem & similitudinem Dei patris & Dei filii est. Et cujusmodi imago est, catholici si requirantur, docebunt. Nunc autem homo ad similitudinem & imaginem Dei conditur: non etiam similitudo intra Patrem & Filium prædicatur. Id enim, quod ait *nostram*, æqualitatis est demonstratio; dum non differat, cujus in sacramento & imago sit, & similitudo.

21. De Filio autem nusquam similitudinem reperies. Imaginem autem eum Dei esse Apostolus dicit, sed cum additamento fidei: ne imaginem conformationem sentires. Ait enim: *Qui est imago Dei invisibilis;* ut imago invisibilis Dei, etiam per id, quod ipse invisibilis est, invisibilis Dei imago esset. Simi-

litudinem vero cum imagine ad Deum homini deputavit: ne veritatis esse proprietas existimaretur, cui ad imaginem similitudo esset adjuncta. Denique ubi ad significationem virtutis æquatur, & similitudo in Filio demonstratur operandi: cum profectus vero intelligentiæ prædicatur: tum ita dicitur: *Omnia, quæcumque facit Pater, eadem & Filius facit similiter.* Facere *similiter* parum visum est, nisi eadem fierent, quæ similia fiebant. Atque ita similitudo faciendi pie demonstrata est in eorumdem proprietate factorum. Est autem & similitudo in Domino carnis peccati: sed illi non similitudo carnis est, sed similitudo carnis peccati est: ut quod in forma Dei est, homo sit; quod autem in similitudine carnis peccati est, hominis sit similitudo, dum in hominis statura est, & extra hominis peccatum est. Quæ ergo callida religionis tuæ professio est, similem secundum Scripturas Patri Filium dicere, cum ad imaginem & similitudinem Dei homo tantum factus sit? Quid itaque verbis fallis? Quid arte eludis? Cur non æqualem Deo (hoc enim secundum Scripturas) pie dicis.

22. Sed vereris, ne æqualem dicens, innascibilem significes? Sed verum intellige, quod hinc æqualis Deo esse intellectus est, quia sibi proprium Deum professus est esse; & protestari patrem sibi proprium Deum esse, nativitatis demonstratio est. Mihi quidem similitudo, ne unioni detur occasio, sancta est: sed tibi a me non concedenda est: quia æqualem eumdem, & similem postea pie fatebor. Similem autem Patri, similem quoque & Deo, religiose prædicabo; similem vero ita, ut similitudini hoc dictum semper anteferam: *Ego & Pater unum sumus;* tu autem his omnibus contradicis, quia similitudinem excusatione defendis. Negas Filium per nativitatem, negas Deum per naturam, negas similem per æqualitatem, negas verum per unitatem. Et jam quæro, quid ei relinquas similitudinis, cui nihil, ad quod filius est, proprietatis impertias.

23. Hoc

23. Hoc nunc a te, Conſtanti, requiro, in qua tandem fide credas. Pergo enim nunc per demutationis tuæ tempora, quibus usque in imum blasphemiæ tuæ barathrum deſcendens, per gradus præcipites cucurriſti. Namque poſt primam vere fidem ſynodi Nicænæ, congregato rurſum Antiochiæ Concilio, fidem tibi renovas. Sed accidit tibi, quod imperitis ædificatoribus, qua ſua ſemper diſplicent, accidere ſolet: ut ſemper deſtruas, quod ſemper ædifices. Ac ne me iniquum voluntatis tuæ judicem arguas, quid tibi in eadem Encæniorum fide displiceat, renuntiabo. Ni me fallit illud, quod tuum eſt: „Qui „ generatus eſt ex Patre, Deum de Deo, totum de „ toto, unum de uno, perfectum a perfecto, regem „ de rege inconvertibilem, divinitatis eſſentiæque, „ virtutis & gloriæ incommutabilem imaginem.“ His quidem ego, intra Nicæam ſcripta a patribus fide fundatus manensque, non egeo: ſed tamen hæc tu emendando reſcindis, ac ſine fidei meæ damno tibi requiris perfidiæ occaſionem. Poſt ſynodum deinde Sardicenſem, omnem rurſum adverſum Photinum Sirmium catholicæ doctrinæ tuæ commoves curam. Sed tibi ſtatim hoc, quod utraque fide continebatur, exhorret: „Eos autem, qui dicunt de non exſtantibus „ eſſe Filium Dei, vel ex alia ſubſtantia, & non ex „ Deo, & quod erat aliquando tempus aut ſecu„ lum, quando non erat, alienos novit ſancta & ca„ tholica Eccleſia.“ Tuis ipſis diſſides, & adverſus tuos hoſtis rebellas. Novis vetera ſubvertis, nova ipſa rurſum innovata emendatione reſcindis, emendata autem iterum emendando condemnas. Suſcipis etiam adverſum deliramenta Oſii & incrementa Urſacii ac Valentis, emendationum tuarum damnationes: ſed mox emendanda tua omnia eſſe, vel potius damnanda conſtituis. Offenderis enim his paucis inimiciſſimis tibi verbis: *Et ſi quis ſeniorem tempore Patrem*

trem dicat Filio eſſe unigenito, juniorem autem Filium Patre, anathema ſit.

24. Non calumniamur de reſciſſis, de quibus magis poſt Nicænam ſynodum inſtitutis conquerimur. Nam etiamſi in his omnibus nihil vitiorum ſubjacere affirmetur, non tamen cauſa religioſæ voluntatis ineſſet: quia mali meditatio eſt, bonorum demutatio; & non neceſſaria emendatio perverſitatis occaſio eſt. Taceo, cur noſtra apud Nicæam a patribus geſta reſcindis; non enim cum his tibi convenit: hoc tantum quæro, cur tua damnas? Fidem enim unam & unum baptisma Apoſtolus prædicat: jam quidquid apud te præter fidem unam eſt, perfidia non fides eſt. Nam qui fidem emendando condemnas damnationem fidei eſſe conſtituis; dum apud te aboletur per alteram, quæ per alteram rurſus abolenda eſt.

25. Cujus enim tu exinde epiſcopi manum innocentem reliquiſti? Quam linguam non ad falſiloquium coegiſti? Quod cor non ad damnationem anterioris ſententiæ demutaſti? Damnare homouſion decernis, antiquitatis fidem, & pietatis ſecuritatem anathematizari homœuſion ab his ipſis, a quibus uſurpatum eſt, conſtituiſti: quod tametſi nobis ad fidem otioſum eſt, tamen reſcindentibus fidei ſuæ damnatio eſt. Damnas quoque & ſubſtantiæ nomen, quo te & Sardicenſi ſynodo & Sirmienſi pium eſſe Occidentalibus mentiebaris: quod tamen prophetica auctoritate ſuſceptum, fidei intelligentiam continebat. Omne itaque, quod probatum antea eſt, damnare jubes: quod improbatum ſemper eſt, ſanctificare compellis. O tu ſceleſte! qui ludibrium de Eccleſia facis! Soli canes ad vomitum ſuum redeunt: tu ſacerdotes Chriſti reſorbere ea, quæ exſpuerant, coegiſti. Probare eos id in ſe confeſſionibus ſuis præcipis, quod ante damnaverant: in negando reos ſuos abſolvunt, & ſe ipſos *reos reddunt.* Omnia in impietatem, & in reatum

detru-

detrusisti: dum omnes reos se esse atque impios, aut ex præsentibus statuunt, aut ex præteritis confitentur. Non recipit mendacium veritas, nec patitur religio impietatem.

26. Christianum te loqueris: sed quam non sis, ipse testaris: nec professioni tuæ gesta conveniunt. Substravisti enim voluntati tuæ Orientales episcopos, neque solum voluntati tuæ, sed & violentiæ. Mandas tibi subscriptiones Afrorum, quibus blasphemiam Ursacii & Valentis condemnaverant, reddi. Renitentibus comminaris, & postremum ad diripiendos mittis. Quid? existimas Christum non nisi per litteram judicare, & ad arguendam voluntatem egere chartula Deum? Aut quod semel scriptum est, & per te violenter abreptum, id de conscientia posse divinæ potestatis aboleri? Sequentur te quidem in cineres chartulæ, sed criminosorum apud Deum vivent damnationes. Unum tantum proficis, ut posteritas quid decernere in eos debeat, instructa sit timendo.

27. Et o quantis ad impietatem proficis incrementis! Et ceteri quidem mortales semper cum vivis bella gesserunt, dum homini ad hominem ultra mortem nihil causæ est: tibi vero inimicitiarum nullus est finis. Receptos enim jam in æternam quietem patres nostros lacessis, & in decreta eorum perversus irrumpis. Apostolus communicare nos sanctorum memoriis docuit: tu eas damnare coegisti. Estne aliquis hodie aut vivus, aut mortuus, cujus tu dicta non rescideris? Episcopatus ipsos, qui nunc videntur, sustulisti penitus: quia nemo non jam per se damnatus est, & eum, a quo sacerdotium sumsit, non jam & ipse damnavit. Cui nunc sanctorum memoriæ communicabitur? Anathema tibi trecenti decem & octo convenientes apud Nicæam episcopi sunt: anathema deinde omnes, qui variis exinde expositionibus adfuerunt. Ipse *quoque pridem* jam mortuus anathema tibi

pater

pater tuus est, cui Nicæna synodus fuit curæ, quam tu falsis opinionibus infamatam perturbas, & contra humanum divinumque judicium cum paucis satellitibus tuis profanis impugnas. Sed non licet tibi nunc regno potenti etiam in posterum præjudicare. Exstant enim litteræ, quibus id, quod tu criminosum putas, pie tunc esse susceptum docetur. Audi verborum sanctam intelligentiam, audi Ecclesiæ imperturbatam constitutionem, audi patris tui professam fidem, audi humanæ spei confidentem securitatem, audi hæreticæ damnationis publicum sensum: & intellige te divinæ religionis hostem, & inimicum memoriis sanctorum, & paternæ pietatis hæredem rebellem.

Additamentum ex libris de Trinitate.

28. Pater est, ex quo omne, quod est, consistit. Ipse in Christo & per Christum origo omnium. Ceterum esse ejus in sese est: non aliunde, quod est sumens, sed id, quod est, ex se atque in se obtinens; infinitus, quia non ipse in aliquo, sed intra eum omnia; semper extra locum, quia non continetur in loco; semper ante ævum, quia tempus ab eo est. Curre sensu, si quid ei putas ultimum esse, eum semper invenies: quia cum semper intendas, semper est, quod intendas. Semper autem locum ejus intendere ita tibi est, ut ei esse sine fine est. Sermo in eo deficiet, non natura claudetur. Iterum revolve tempora, esse semper invenies: & cum calculi numerus in sermone defecerit, Deo tamen semper esse non deficit. Intelligentiam commove, & totum mente complectere, nihil tenes. Totum hoc habet reliquum, reliquum autem hoc semper in toto est. Ergo neque totum est, cui reliquum est; neque reliquum est, cui est omne, quod totum est. Reliquum enim portio est; omne vero, quod totum est. Deus autem & ubique est, & totus ubique est. Ita regionem intelligentiæ exce-

excedit, extra quem nihil est, & cujus est semper, ut semper sit. Hæc veritas est sacramenti Dei, hoc imperspicabilis naturæ nomen in Patre. Deus invisibilis, ineffabilis, infinitus: ad quem & eloquendum sermo sileat, & investigandum sensus hebeat, & complectendum intelligentia coartetur.

29. Volens itaque Filius hujus nativitatis suæ fidem facere, factorum suorum nobis posuit exempla, ut per inenarrabilium gestorum suorum efficientiam de virtute nativitatis inenarrabilis doceremur: cum aqua fit vinum; cum quinque panes, saturatis quinque millibus virorum, excepto sexu & ætate reliqua, replent fragmentis cophinos duodecim. Res cernitur, & nescitur; fit, & non intelligitur; ratio non apprehenditur, effectus ingeritur. Stultum est autem, calumniam in eo inquisitionis intendere, in quo comprehendi id, unde quæritur, per naturam suam non potest. Ut enim inenarrabilis est Pater in eo, quod ingenitus est; ita enarrari Filius in eo, quod unigenitus est, non potest; quia ingeniti est imago, qui genitus est. Cum enim sensu atque verbis imaginem apprehendimus, necesse est etiam eum, cujus imago est, consequamur. Sed invisibilia persequimur, & incomprehensibilia tentamus, quibus intelligentia ad conspicabiles res & corporeas coartatur, non erubescimus stultitiæ, non nosmetipsos irreligiositatis arguimus, Dei arcanis, Dei virtutibus calumniantes. Quomodo Filius, & unde Filius, & quo damno Patris, vel ex qua sit portione natus, inquirimus. Habueras in exemplo operationum, ut crederes Deum efficere posse, quorum intelligere efficientiam non possis.

30. Quæris, quomodo secundum Spiritum natus sit Filius: ego te de corporeis rebus interrogo. Non quæro, quomodo natus ex virgine sit; an detrimentum sui caro perfectam ex se carnem generans per-

pessa

pessa sit. Et certe non suscepit, quod edidit: sed caro carnem sine elementorum nostrorum pudore provexit, & perfectum ipsa de suis non imminuta generavit. Et quidem fas esset, non impossibile in Deo opinari, quod per virtutem ejus possibile fuisse in homine cognoscimus.

31. Sed te, quisquis es, investigabilia sectantem, & divinorum secretorum atque virtutum gravem arbitrum consulo, ut mihi imperito, & tantum de omnibus Deo, ut sunt ab eo dicta credenti, rationem saltem facti istius afferas. Dominum audio, & quia his credo, quæ scripta sunt, scio jam post resurrectionem frequenter videndum se in corpore præbuisse multis non credentibus; certe Thomæ non nisi contrectatis ejus vulneribus credituro, sicut ait: *Nisi videro in manibus ejus figuram clavorum, & misero digitum meum in locum clavorum: & mittam manum meam in latus ejus, non credam.* Dominus se ad omnem intelligentiæ nostræ imbecillitatem accommodat, & dubitationi infidelium satisfacturus, arcanum virtutis invisibilis operatur: facti rationem, quisquis eris cœlestium rerum scrutator, expone. Erant discipuli inclusi, & secreto post passionem Domini conjuncti consederant. Dominus Thomæ fidem propositis conditionibus confirmaturus assistit, palpandi corporis, & contrectandi vulneris obtulit facultatem: & utique qui compunctus recognoscendus sit, necesse est, ut corpus, in quo est compunctus, attulerit. Quæro ergo, per quas clausæ domus partes sese corporeus intulerit. Diligenter enim Evangelista expressit, dicens: *Venit Jesus januis clausis, & stetit in medio discipulorum suorum.* An constructa parietum penetrans, solidam lignorum naturam impenetrabilem transcurrit? Stetit namque corporeus, non simulatus aut fallax. Sequantur ergo oculi mentis tuæ penetrantis ingressum, & cum eo clausam domum intelligentiæ tuæ visus introeat. Integra

tegra

tegra ſunt omnia & obſerata: ſed ecce aſſiſtit medius, cui per virtutem ſuam univerſa ſunt pervia. Inviſibilibus calumniaris: ego a te viſibilium expoſco rationem. Nihil cedit ex ſolido, neque per naturam ſuam aliquid tamquam lapſu inſenſibili ligna & lapides admittunt. Corpus Domini a ſeſe non deficit, ut ſeſe reſumat ex nihilo: & unde qui aſſiſtit, in medio eſt? Cedit ad hæc & ſenſus, & ſermo, & extra rationem humanam eſt veritas facti. Idcirco ergo ut de nativitate fallimus, ita & de ingreſſu Domini mentiamur. Dicamus factum non fuiſſe, quia intelligentiam facti non apprehendimus: & ceſſante cenſu noſtro, facti ipſius ceſſet effectus. Sed mendacium noſtrum facti fides vincit. Adſtitit Dominus clauſa domo in medio diſcipulorum: & Filius eſt natus ex Patre. Noli negare, quod ſteterit, quia per intelligentiæ infirmitatem conſiſtentis non conſequaris introitum: noli neſcire, quod ab ingenito & perfecto Deo patre unigenitus & perfectus filius Deus natus ſit, quia ſenſum & ſermonem humanæ naturæ virtus generationis excedat.

32. Et omnia quidem inſuper mundi opera adeſſe nobis in teſtimonium poſſent, ne ambigere de Dei rebus atque virtutibus fas crederemus. Sed in ipſam veritatem infidelitas noſtra procurrit, & violenti in excidium Dei poteſtatis irrumpimus. Si liceret, & corpora & manus ad cœlum levaremus, ſolem aſtraque cetera annui curſus ſuis limitibus proturbaremus, permiſceremus deceſſus Oceani & acceſſus, fluenta etiam fontium inhiberemus, & naturas fluminum referremus, concuteremus fundamenta terræ, & toto in hæc opera Dei parricidio deſæviremus. Sed bene eſt, quod nos intra hanc modeſtiæ neceſſitatem natura corporum detinet. Certe non fallimus, quid, ſi liceret, eſſemus acturi: namque quia poſſumus, pro-

[redacted]

sua voluntatis audacia naturam veritatis corrumpimus, & bellum dictis Dei comparamus.

33. Cesset dolor querelarum. Nam te, quisquis es, qui hæc requires, non revoco in excelsum, non in amplitudinem tendo, non deduco in profundum. Nonne æquanimiter ignorabis Creatoris nativitatem, ignorans originem creaturæ? Hoc saltem requiro, sentisne te genitum, & quæ ex te generentur, intelligis? Non quæro, sensum unde hauseris, vitam unde sortitus sis, intelligentiam unde adeptus sis, quale sit, quod in te est, odor, sensus, visus, auditus; certe nemo, quod facit, nescit: quæro, unde ista his, quos generas, indulgeas, qualiter sensum infesas, oculos accendas, cor affigas. Hæc, si potes, enarra. Habes ergo, quod nescis, & tribuis, quæ non intelligis: æquanimiter imperitus in tuis, insolenter in Dei rebus ignarus.

S. HILARII
CONTRA ARIANOS,
VEL
AUXENTIUM MEDIOLANENSEM
LIBER UNUS.

Dilectissimis fratribus in fide paterna manentibus, & Arianam hæresim detestantibus, Episcopis, & omnibus plebibus, Hilarius conservus vester in Domino æternam salutem.

1. Speciosum quidem nomen est pacis, & pulcra est *opinio unitatis*: sed quis ambigat eam solam Eccle-

Ecclesiæ atque Evangeliorum unitatem pacem esse, quæ Christi est? Quam ad Apostolos post passionis suæ gloriam est locutus, quam ad æterni mandati sui pignus commendavit abiturus, hanc nos, Fratres dilectissimi, & amissam quærere, & turbatam componere, & repertam tenere curavimus. Sed hujus ipsius nos fieri vel participes, vel auctores, nec temporis nostri peccata meruerunt, nec imminentis Antichristi prævii, ministrique sunt passi: qui pace sua, id est, impietatis suæ unitate se jactant, agentes se non ut episcopos Christi, sed Antichristi sacerdotes.

2. Ac ne maledicis verborum in eos uti conviciis arguamur, causam perditionis publicæ, ne cuiquam ignorata sit, non tacemus. Antichristos plures esse, etiam apostolo Joanne prædicante, cognovimus. Quisquis enim Christum, qualis ab Apostolis est prædicatus, negavit, Antichristus est. Nominis Antichristi proprietas est, Christo esse contrarium. Hoc nunc sub opinione falsæ pietatis efficitur, hoc sub specie prædicationis evangelicæ laboratur, ut Dominus Jesus Christus, dum prædicari creditur, denegetur.

3. Ac primum miserari licet nostræ ætatis laborem, & præsentium temporum stultas opiniones congemiscere, quibus patrocinari Deo humana creduntur, & ad tuendam Christi Ecclesiam ambitione seculari laboratur. Oro vos, episcopi, qui hoc esse vos creditis, quibusnam suffragiis ad prædicandum Evangelium Apostoli usi sunt? Quibus adjuti potestatibus Christum prædicaverunt, gentesque fere omnes ex idolis ad Deum transtulerunt? Anne aliquam sibi assumebant e palatio dignitatem, hymnum Deo in carcere inter catenas, & post flagella cantantes; edictisque regis Paulus, cum in theatro spectaculum ipse esset, Christo Ecclesiam congregabat? Nerone se, credo, aut *Vespasiano*, aut Decio patrocinantibus

 tueba-

[redacted]

tenebatur? Quorum in nos odiis confeſſio divinæ prædicationis effloruit. Illi manu atque opere ſe alentes, intra cœnacula ſecretaque coeuntes, vicos & caſtella, gentesque fere omnes terra ac mari contra ſenatus-conſulta & regum edicta peragrantes, claves credo regni cœlorum non habebant? Aut non manifeſta ſe tum Dei virtus contra odia humana porrexit, cum tanto magis Chriſtus prædicaretur, quanto magis prædicari inhiberetur?

4. At nunc, proh dolor! divinam fidem ſuffragia terrena commendant, inopsque virtutis ſuæ Chriſtus, dum ambitio nomini ſuo conciliatur, arguitur. Terret exiliis & carceribus Eccleſia; credique ſibi cogit, quæ exiliis & carceribus eſt credita. Pendet ad dignationem communicantium, quæ perſequentium eſt conſecrata terrore. Fugat ſacerdotes, quæ fugatis eſt ſacerdotibus propagata. Diligi ſe gloriatur a mundo, quæ Chriſti eſſe non potuit, niſi eam mundus odiſſet. Hæc de comparatione traditæ nobis olim Eccleſiæ, nuncque deperditæ, res ipſa, quæ in oculis omnium eſt atque ore, clamavit.

5. Quid autem illud ſit, quod ignorandum ultra non ſit, breviter exponam. Secundum placitam Deo plenitudinem coartata ſunt tempora. Circumſcripta enim ratio eorum cœleſtibus libris docetur: ac neceſſe eſt in ipſam nos ætatem Antichriſti incidiſſe, cujus, ſecundum Apoſtolum, miniſtris in lucis ſe angelum transformantibus, ab omnium fere ſenſu & conſcientia is, qui eſt Chriſtus, aboletur. Ut enim erroris affirmatio certa ſit, incerta veri opinio antefertur: ſitque Antichriſto jam pervium, Chriſtum eum eſſe ſe, fallere, de quo nunc usque diſſenſum ſit. Hinc illæ variæ opiniones, hinc ſub unius Chriſti fide prædicatio plurimorum, hinc nuper Arii ſpiritus ex angelo diaboli in lucis Angelum transfiguratus: cujus *hæreditas omnis* ad Valentem, Urſacium, Auxentium, Germi-

Germinium, Gajum ſucceſſit atque defluxit. Nam ipſi nunc Chriſtum novum, per quem Antichriſtus ſubreperet, intulerunt.

6. Volunt enim hunc ſuum Chriſtum non ejus divinitatis eſſe, cujus & Pater eſt; ſed eſſe potentem & præſtantem ceteris aliis creaturis creaturam, eumque per voluntatem Dei ex nihilo ſubſtitiſſe: & eum ante omnia qnidem ſecula, & ante omne omnino tempus natum ex Deo Deum eſſe; ſed non ex ſubſtantia Dei eſſe, neque divinæ in eo nativitatis, majeſtatisque ejus, quæ Dei eſt, intelligendam veritatem; ne quam verus ſit Deus, qui pater eſt, tam verus ſit Deus, qui filius eſt: ut id, quod unum eſſe Filius & Pater in Evangeliis prædicantur, in voluntatis tantum ſit & charitatis ſocietate, non in divinitatis veritate. Quæ ſi in Filio non eadem eſt ipſa illa, quæ Dei eſt, ut in confeſſione fidei Deus unus ſit; cur Deum Filium, cur ante tempora & ſecula confitentur, niſi quia Dei nomen ſancto cuique per indulgentiam æternitatis eſt deſtinatum? Aut regenerati omnes non vere Dei filii ſunt, aut angeli omnes, per Chriſtum utique conditi, non ante omnia tempora & ante omnia omnino ſecula ſunt creati? Verum ad Antichriſtum minori invidia introducendum, miſeriſque credendum, tribuunt Chriſto Dei nomen; quia hoc & hominibus ſit tributum: fatentur vere Dei filium; quia ſacramento baptismi vere Dei filius unusquisque perficitur: ante tempora & ſecula confitentur; quod de Angelis atque diabolo eſt non negandum. Ita Domino Chriſto ſola illa tribuuntur, quæ ſunt vel angelorum propria, vel noſtra. Ceterum, quod Deo Chriſto legitimum & verum eſt, Chriſtus Deus verus, id eſt, eadem eſſe Filii, quæ Patris divinitas denegatur. Et hujus quidem usque adhuc impietatis fraude perficitur, ut jam ſub Antichriſti ſacerdotibus Chriſti *populus non occidat*, dum hoc putant illi fidei

 eſſe,

esse, quod vocis est. Audiunt Deum Christum; putant esse, quod dicitur. Audiunt filium Dei; putant in Dei nativitate inesse Dei veritatem. Audiunt ante tempora; putant idipsum ante tempora esse, quod semper est. Sanctiores aures plebis, quam corda sunt sacerdotum. Si Deum verum Ariani prædicant Christum, Deum sine fraude confessi sunt: quod si Deum dicunt, & negant verum; tribuunt nomen, & adimunt veritatem.

7. Quamquam igitur impiissimis eorum blasphemiis plenæ omnes ecclesiarum chartæ, plenique jam libri sint: quid proxime tamen acciderit, non tacendum est. Cum edicto gravi sanctus rex perturbari Ecclesiam Mediolanensium, quæ Deum verum Christum & unius cum Patre divinitatis & substantiæ confitetur, sub unitatis specie & voluntate jussisset, etiam importuna interpellatione suggessi, Auxentium blasphemum esse, & omnino hostem Christi habendum: idque adjeci, eum aliter credere, quam rex ipse, aut alii omnes haberent. Quibus rex permotus, audiri nos a Quæstore & Magistro præcepit, considentibus una nobiscum episcopis fere decem. Primumque, ut in foro solet, de persona calumniatus est, damnatum quondam me a Saturnino, audiri ut episcopum non oportere. Non est nunc temporis, quid ad hæc responsum sit, enarrare: sed qui tum audiebant, de fide potius, ut regi placuerat, agitandum esse decernunt. Cumque jam in arto esset negandi periculum; credere se Auxentius Christum Deum verum, & unius cum Deo patre divinitatis & substantiæ est professus. Placuit igitur hoc scribi, & ne memoriis audientium, quæ dicta essent, elaberentur, continuo libellum regi per Quæstorem offero, quo quid convenisset, contineretur: & ne quid mentiri arguar, ejusdem exempla subjeci. Placet omni*bus Auxentium hæc* ipsa profiteri frequenter: qui ut

ipsum

ipſum ſcriberet, eſt coactus. Qui diu conſilia ſua verſans, callidiſſime fidem regis eludit: dat ſcripturam ſtilo Antichriſti compoſitam.

8. Nam primum ea, quæ Nicææ Thraciæ omnium impietas reſolviſſet, ſancta eſſe teſtatur: vim ſcilicet illatam epiſcopis, fidem eſſe veræ confeſſionis affirmans. Negat quoque ſe ſcire Arium: cum in Alexandria in Ariana eccleſia, cui Gregorius præerat, presbyter eſſe cœpiſſet. Sed de Ariminenſi ſynodo, quæ ab omnibus eſt religioſe diſſoluta, nihil dicamus: tantum diaboli commenta pandenda ſunt. Cum placuiſſet igitur ſcribi Deum verum eſſe Chriſtum, & unius cum patre divinitatis atque ſubſtantiæ eſſe: ponitur talis ab eo, ut a callidiſſimo diabolo, ſententia, quæ ſignificaret Chriſtum *ante omnia tempora natum Deum verum filium*: ut ſecundum Arianos *veritas* ad filium, non ad Deum referretur. Et ut longe major differentia hujus ſignificationis exiſteret, ſubjicitur: *Ex vero Deo Patre;* ut in Patre veritas Dei eſſet, in Chriſto veritas tantum filii ſcriberetur. Dehinc procedente ſermone, una ab Auxentio divinitas prædicatur, & in ea non confitetur & Filium: ut in ſolo Patre, non etiam in Filio, eſſet ſola una divinitas.

9. Spargitur vero per populos, Auxentium verum Deum Chriſtum, & unius cum Patre divinitatis ac ſubſtantiæ ſcripſiſſe, neque ab expoſitæ per me fidei diſſidere ſententia: poſt quæ ad communionem ejus rex pro fidei ſinceritate advenit. Sed cum hoc myſterium impietatis diu occultatum jam non taceretur, diceremque fingi omnia, fidem denegari, Deum atque homines illudi; jubeor de Mediolano proficiſci, cum conſiſtendi mihi in ea invito rege nulla eſſet libertas.

10. Hæc igitur, Fratres, quibus Dei judicium in metu eſt, ita geſta eſſe ſignifico. Auxentius quod negare timuit, noluit confiteri: nam expoſitionis ipſius exempla ſubjeci. *Si idem* ſcripſit, arguite fallentem:

tem: si vero aliud scripsit, quam professus est, intelligite jam Christum per eum alium, id est, Antichristum prædicari. Lusit quidem ille verbis, quibus possit fallere & electos; sed patet impietatis tantæ professio.

11. Negat se duos Deos prædicare, quia non duo patres sunt. Quis secundum hæc non videt, unius Dei confessionem idcirco tantum Patri propriam esse, quia solus esset? Unde & ille satanæ stilus extitit: *Novimus unum solum verum Deum patrem.* Et post malevolas significationes, *Similem*, inquit, *secundum Scripturas Filium genitori suo patri.* Si usquam in sanctis voluminibus hoc scriptum est, habet innocentiæ professionem. Si vero veritate divinitatis Filius & Pater unum sunt, quid similitudinis imperfectæ opinio anteferturi? Imago quidem Dei Christus est: sed & hominem imaginem Dei esse non dubium est, cum ad imaginem & similitudinem Dei Adam factus sit. Quid tu hæres Arii Christo tantum nostra concedis? Quid Regem, quid Comites, quid Dei Ecclesiam, patris tui, id est, satanæ arte circumvenis? Christum Deum dicis: quid fallis in nomine? Nega Moysen Pharaoni Deum dictum. Christum filium & primogenitum Dei loqueris: nega primogenitum filium Israel Deo esse. Christum ante tempora natum asseris: & creatum nega diabolum ante tempora & secula substitisse. Christum similem Patri memoras: nega ad imaginem & similitudinem Dei hominem esse cœpisse. Solum Christo quod est, denegas, ne Deus verus & unius cum Patre divinitatis atque substantiæ sit. Et solitus es una cum magistris tuis me hæreticum arguere: expone, quibus potes litteris, impietatis meæ causam, & blasphemiarum mearum titulum propone. Mihi autem Antichristus est ille, qui unius divinitatis esse Filium cum Patre non confitetur: quique non ita unum verum Deum Patrem prædicat, ut veritas quoque di-

vinita-

vinitatis non intelligatur in Filio. Si unius divinitatis Chriſtus & Deus ſunt, cur hoc non ſimpliciter ſcripſiſti? Si tibi non ſunt, cur hoc non ſimpliciter denegaſti?

12. Arcanum igitur tam peſtiferi myſterii optaſſem, Fratres, ipſe potius quam per litteras revelare, & omnes blasphemias Auxentii verbis ſingulis explicare. Verum quia id non licet, ſaltem unusquisque quod ſibi liceat, intelligat. Multa alia proferre Eccleſiæ me pudor inhibet, & committere epiſtolæ Arianorum blasphemiarum dedecora pertimeſco. Unum moneo, cavete Antichriſtum: male enim vos parietum amor cepit, male Eccleſiam Dei in tectis ædificiisque veneramini, male ſub his pacis nomen ingeritis. Anne ambiguum eſt, in his Antichriſtum eſſe ſeſſurum? Montes mihi, & ſilvæ, & lacus, & carceres, & voragines ſunt tutiores: in his enim prophetæ, aut manentes, aut demerſi, Dei ſpiritu prophetabant. Abſiſtite itaque ab Auxentio ſatanæ angelo, hoſte Chriſti, vaſtatore perdito, fidei negatore: quam ſic eſt regi profeſſus, ut falleret; ſic fefellit, ut blasphemaret. Congreget nunc ille, quas volet in me ſynodos, & hæreticum me, ut ſæpe jam fecit, publico titulo proſcribat, & quantam volet iram in me potentium moliatur: mihi certe ille numquam aliud, quam diabolus erit; quia Arianus eſt: neque pax aliquorum umquam optabitur, niſi eorum, qui ſecundum patrum noſtrorum apud Nicæam tractatum, anathematizatis Arianis, Chriſtum Deum verum prædicabunt.

EXEMPLUM BLASPHEMIÆ AUXENTII.

Beatiſſimis & glorioſiſſimis Imperatoribus Valentiniano & Valenti Auguſtis, Auxentius Epiſcopus eccleſiæ catholicæ Mediolanenſium.

13. „Ego quidem, piiſſimi Imperatores, æſtimo „ non oportere ſexcentorum epiſcoporum unitatem

 poſt

„ post tantos labores ex contentione paucorum ho-
„ minum refricari ab abjectis ante annos decem, sicut
„ & scripta manifestant. Sed si aliqui ex plebe, qui
„ numquam communicaverant, neque his, qui ante
„ me fuerunt, episcopis, nunc amplius excitati ab
„ Hilario & Eusebio, perturbantes quosdam, hære-
„ ticum me vocaverunt: jussit vero pietas vestra co-
„ gnoscere de his viros laudabiles, Quæstorem &
„ Magistrum: & sicut prædixi, non eos personam
„ habere accusatorum aut judicare, qui semel depo-
„ siti sunt; (dico autem Hilarium, & qui ei consen-
„ tiunt:) tamen obediens serenitati vestræ, processi
„ manifestare falsa dicentibus, & blasphemantibus,
„ & vocantibus me Arianum, & quasi non confiten-
„ tem Christum filium Dei Deum esse.

14 „ Exposui amicis pietatis vestræ meam con-
„ fessionem, primum satisfaciens, quia numquam scivi
„ Arium, non vidi oculis, non cognovi ejus doctri-
„ nam: sed ex infantia, quemadmodum doctus sum,
„ sicut accepi de sanctis Scripturis, credidi, & credo
„ in unum solum verum Deum patrem omnipoten-
„ tem, invisibilem, impassibilem, immortalem: & in
„ filium ejus unigenitum Dominum nostrum Jesum
„ Christum, ante omnia secula, & ante omne prin-
„ cipium natum ex Patre DEUM VERUM FILIUM
„ ex vero Deo patre, secundum quod scriptum est
„ in Evangelio: *Hæc est autem vita æterna, ut cogno-*
„ *scant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Chri-*
„ *stum.* Per ipsum enim omnia facta sunt, visibilia
„ & invisibilia. Qui descendit de cœlis voluntate
„ Patris propter nostram salutem, natus de Spiritu
„ sancto & Maria Virgine secundum carnem, sicut
„ scriptum est, & crucifixum sub Pontio Pilato, se-
„ pultum, tertia die resurrexisse, adscendisse in cœ-
„ lis, sedere ad dexteram Patris, venturum judicare
„ vivos & mortuos. Et in Spiritum sanctum para-

„ cletum,

„ cletum, quem misit Dominus & Deus noster salvator Jesus Christus discipulis, Spiritum veritatis. Sic credidi, & credo, sicuti & adscendens in cœlos unicus filius Dei tradidit discipulis, dicens: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eas in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.*

15. „Duos autem Deos numquam prædicavi: nec enim sunt duo patres, ut duo Dii dicantur, nec duo filii; sed unus filius ex uno patre, solus a solo, Deus ex Deo, sicut scriptum est: *Unus Pater Deus, ex quo omnia, & unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia*; propter quod & unam Deitatem prædicamus. Omnes ergo hæreses, quæ adversus catholicam fidem veniunt, semper quidem congregati episcopi catholici condemnaverunt & anathematizaverunt, specialiter autem convenientes Arimino, & inde condemnavimus. Catholicam autem & Evangeliorum, quam tradiderunt Apostoli, hanc fideliter custodivimus. Ut autem pietas vestra verius cognosceret ea, quæ gesta sunt in Concilio Ariminensi, transmisi, & peto, ut ea libenter legi præcipiatis: sic enim cognoscet serenitas vestra, quia qui jam dudum depositi sunt, hoc est, Hilarius & Eusebius, contendunt ubique schismata facere. Quæ enim bene de sanctis Scripturis catholicæ fidei exposita sunt, pietas vestra pervidet hæc retractari non oportere.“

FRAG-

FRAGMENTA
EX LIBRO
S. HILARII,

In quo ſunt omnia, quæ oſtendunt vel quomodo, quibusdam cauſis, quibus inſtantibus ſub Imperatore Conſtantio factum eſt Ariminenſe Concilium contra formulam Nicæni tractatus, qua univerſæ hæreſes comprehenſæ erant.

FRAGMENTUM I.

1. Sancto Spiritu plenus Paulus apoſtolus ad Corinthios ita loquitur: *Manet autem fides, ſpes, charitas.* Magnum conſummandæ veritatis ſacramentum ita triplici humani ſenſus affectione complectitur: reliquarum autem rerum ſive officia, ſive dona, in quibus nunc pro parte verſamur, abolenda ſignificat, cum adventu Domini noſtri Jeſu Chriſti cœleſtis concilii perfectio inveniatur. Corruptione enim noſtra in æternitatis gloriam transformata, hoc, quod nunc aliquid eſſe creditur, non erit; quando tribui cœperit, quod cum eſt, ſemper æternum eſt. Verum fidei, ſpei, charitatis hoc meritum eſt, ut mortis debito corporibus diſſolutis, ſemper maneant, nec umquam deſinant; & cum omnia in homine pro parte ſint, hæc tamen ſola perfecta ſint. Nam ſive *prophetiæ* abolebuntur, ſive linguæ ceſſabunt, ſive *ſcientia deſtruetur*, tria illa ſuperiora perfectionem

immu-

immutabilem conſequuntur: & nihil aut extrinſecus mutabuntur, aut ultra quam obtinent, uberius acquirent. Cum enim prophetias, & linguas, & ſcientiam veritas abſoluta depellit; fidem, ſpem, charitatem capeſſendæ æternitatis traduces & patronos ſicuti ipſa erunt æternitas apprehendet. Et ſingularum quidem rerum idem beatus Apoſtolus merita exigui honoris ſui diſtinxit: ut intelligi promptum eſſet, ceteris profectu augmenti cœleſtis abolendis, non exiguo honoris ſui fructu, tria hæc ſola eſſe, quæ maneant quidem.

2. Igitur Deus juſtitiæ prævius numeratur, creditus ab ignorante, quod Deus ſit. Atque ob id Abraham fides prima juſtificat, & Chananææ filiam ſilentio Dominum tentantis matris fides ſalvat, & credentibus in nomine ejus poteſtas in Joanne tribuitur, ut ex Deo nati ſint. Magnum eſt fidei meritum, & perfecta credentibus Deo beatitudo, per quam genitis in corpore, in iniquitate, in ægritudine, & juſtitia, & ſanitas, & ortus ex Deo eſt. Spes vero amœnitatem vitæ mundialis & bona ſeculi, quieſcentis in his, quæ a Deo diſpoſita confidit, exſuperat, præſentium damno futurorum lucra meritura: quam Dominus tali præmio muneratur: *Omnis, qui reliquerit domum, vel fratres, vel ſorores, aut matrem, aut filios, aut agrum propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam poſſidebit.* Egregia virtutum Dei teſtis, fiducia exſpectationis ſuæ, præſentia quæque ut nulla & incerta deſpiciens, futura vero ut æterna & præſentia apprehendens. Sed quamquam manſuræ fidei, ſpei, charitatis parem gloriam idem Apoſtolus tribuat, & æqualiter inviolabiles eas eſſe ſignificet; charitatem tamen præſtare ceteris ſuperioribus indicat. Per hanc enim quodam vinculo Deo ſuſcepti amoris annectimur: fitque individua ab eo voluntas noſtra ſemel nomini ejus charitate pietatis infuſa, a qua non gladius, non fames, non nuditas *ſeparabit;* per quam ira, æmulatio, ambi-

ambitio, iniquitas, luxus, cupiditas comprimuntur. Atque idcirco cum maneat fides, ſpes, charitas, major horum eſt charitas: per quam admixtos inſecabili in Dei nomine affectu, nulla vis ſecularium motuum aut diſſolvit, aut dividit.

3. Et huic tantæ, tam gravi apoſtolicæ auctoritati ego quoque inter ceteros, ſi quid mihi poſt eos loci eſt, teſtimonium reddo per hanc charitatem repoſitam nobis ante tempora ſecularia in cœli ſpem aſſumtis: & nomini Dei ac Domini Jeſu Chriſti adhæreo, iniquorum ſocietatem & infidelium conſortium reſpuens: cum quo florere nobis, ſeculi otio domeſtico frui, commodis omnibus redundare, familiaritate regia gloriari, & eſſe falſo epiſcopi nomine, ſingulis univerſisque & publice & privatim in Eccleſiæ dominatu gravem effici, par, ut ceteris, poteſtas dabatur; ſi modo veritatem evangelicam falſitate corrumperem, conſcientiæ reatum blandimento ignorantiæ conſolarer, judicii corruptelam excuſatione alieni arbitrii defenderem, hæreſeos piaculo non fide mea, quæ utique eſſet obnoxia, ſed ſimplicitate ignorantium non tenerer, probitatem ſub difficultate publicæ intelligentiæ mentirer. Hæc enim ſimplicitatem cordis per fidem & ſpem Chriſti charitas manens non tulit. Et cum ab Apoſtolo accepiſſem: *Non enim accepimus ſpiritum formidinis*; & cum Domino dicente didiciſſemus: *Omnis, qui confitebitur me coram hominibus, & ego confitebor eum coram Patre meo, qui eſt in cælis*; & per eumdem dictum eſſet: *Beati, qui perſecutionem patiuntur propter juſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum: beati eſtis, cum vos maledicent, & perſequentur, & dicent omne malum adverſum vos propter juſtitiam; gaudete & exultate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cælo*: non potui præferre ambitioſam in reatus ſilentio conſcientiam injurioſæ pro Dei confeſſione tolerantiæ.

4. Pro-

4. Proferre igitur in conſcientiam publicam opus tento grave & multiplex, diabolica fraude perplexum, hæreticorum parte ſubtile, diſſimulatione multorum ac metu præjudicatum, locorum, in quibus geſta res eſt, nosque agimus, deſperatione peregrinum, tempore antiquum, ſilentio novum, pridem ſimulata rerum pace præteritum, proxime impia fallaciſſimorum hominum calliditate renovatum; hocque quo etiam in Romani Imperii negotiis quies carpitur, rex angitur, palatium fervet, epiſcopi circumcurſant, Officiales magiſtri volitant, adverſus apoſtolicos viros Officiorum omnium feſtinatione turbatur. Ita ubique agitur, trepidatur, inſtatur; ut plane iniquitatem hujus aſſertionis, obtinendi labor & cura prodiderit. Enimvero verſari in ſermone hominum jam diu memini, quosdam ſacerdotum Dei idcirco exulare, quod in Athanaſium ſententiam non ferunt; & hic error prope omnium mentes occupavit, ut ſub nomine ejus non ſatis unicuique eorum dignam cauſam ſuſcepti exilii arbitrentur.

5. Prætermitto autem, licet potiſſima regi ſit referenda reverentia, (quia enim a Deo regnum eſt,) non tamen æquanimiter judicium ejus epiſcopalibus arbitriis admitti: quia Cæſaris Cæſari, Deo autem reddenda, quæ Dei ſunt. Taceo Imperatoris ſublata cauſæ cognitione judicium. Non queror extorqueri de abſente ſententiam; quamvis, Apoſtolo dicente: *Ubi fides eſt, ibi & libertas eſt*, pati iſtud ſimplicitas ſacerdotalis non debeat. Sed hæc, non quia contemnenda ſunt, verum quia his graviora ſint ſubjecta, prætereo. Quamquam enim ex his quibusque in terris geſta ſint, cognoſci potuerit longe aliud agi, quam exiſtimabatur; tamen propenſiore cura rem omnem hoc volumine placuit exponere. Raptim enim tunc hæc per nos ingerebantur, corruptio Evangeliorum, depravatio fidei, & ſimulata Chriſti nomi-

nis

[illegible] blasphema confessio. Et necesse fuit in eo sermone omnia esse praepropera, incomposita, confusa: quia quanto nos impensiore cura audientiam quæreremus, tanto illi pertinaciore studio audientiæ contrairent.

6. Incipiam igitur ab his, quæ proxime gesta sunt, id est, eo tempore, quo primum in Arelatensi oppido frater & comminister meus Paulinus ecclesiæ Trevirorum episcopus eorum se perditioni, simulationique non miscuit: & qualis fuit illa sententia, exponam, a qua referens voluntatem, indignus ecclesia ab episcopis, dignus exilio a rege est judicatus. Atque hoc ita fieri non rerum ordo, sed ratio ex præsentibus petita demonstrat, ut ex his primum confessio potius fidei, quam pavor in homine intelligatur, ex quibus in eum, qui assensus his non est, cepit injuriam.

7. Atque hoc etiam non inutiliter admonebo, ut ad omne hoc volumen diligens intentio adhibeatur. Omnia enim sunt & separanda temporibus, & distinguenda judiciis, & secernenda personis, & verborum dijudicanda virtutibus: ne forte tot epistolis, tot synodis tunc frequenter injectis, pernicioso ante finem fastidio expleatur. Agitur autem in his, quæ cognitio Dei expetenda sit, quæ spes æternitatis, in quo perfecta veritas statu hæreat. Et cum tam gravis rei negotium tractetur, oportet & unumquemque his modo curam cognoscendis rebus impendere, ut judicio deinceps proprio consistens, opinionem non sequatur alienam. Explicit.

FRAG-

FRAGMENTUM II.

INCIPIT EXEMPLUM EPISTOLÆ synodi Sardicensis ad universas Ecclesias.

1. Multa quidem & frequenter ausi sunt Ariani hæretici adversus servos Dei, qui fidem rectam & catholicam custodiunt. Adulterinam namque doctrinam inserentes, orthodoxos persequi tentaverunt. In tantum autem nunc exsurrexerunt contra fidem, ut non religiosam pietatem clementissimorum Imperatorum lateret. Denique, gratia Dei adjuvante, etiam ipsi clementissimi Imperatores congregaverunt ex diversis provinciis & civitatibus ipsam Synodum sanctam, & in Sardicensium civitate fieri permiserunt: ut omnis quidem dissensio amputaretur, iniqua autem doctrina penitus expulsa, pietas sola, quæ est in Christo, ab omnibus custodiretur. Venerunt enim ab Oriente episcopi cohortatione excitati piissimorum Imperatorum, maxime propter id, quod frequenter in murmuratione fuit, id est, de dilectissimis fratribus nostris & coepiscopis, Athanasio episcopo Alexandriæ, & Marcello episcopo Ancyro-Galatiæ. Arbitramur autem etiam ad vos ipsos pervenisse eorum calumnias, & aures vestras tentasse eos commovere non dubitavimus: ut adversum innocentes quidem quæ dicunt, credatis, sceleratæ autem hæreseos suæ suspicionem tegant. Sed non diutius hæc illis facere permissum est. Est enim gubernator Ecclesiarum Dominus, qui pro Ecclesiis & pro omnibus nobis mortem sustinuit, & propter eas Ecclesias adscensum in cœlos omnibus nobis tribuit.

2. Olim quidem scribentibus Eusebio, Mario, Theodoro, Diognito, Ursacio & Valente, Julio consacerdoti nostro Romanæ Ecclesiæ episcopo ad-

versum prædictos coepiscopos nostros; (dicimus autem Athanasium & Marcellum,) ut scripserunt ex aliis locis ut episcopi nostri; quæ autem ab Eusebio facta sunt, nihil aliud quam falsitatis & mendacii fuisse plena. Nam etsi ex eo, quo vocati sunt a Julio episcopo charissimo fratre nostro, claruit noluisse eos venisse ex ipsis litteris, quibus eorum mendacia detecta sunt; (venissent enim, si habuissent fiduciam eorum, quæ gesserunt adversus coepiscopos nostros:) licet etiam ex ipsis, quæ fecerunt in isto sancto & magno Concilio, manifestiora falsitatis suæ commenta prodiderunt. Venerunt enim & ad Sardicensium civitatem, & videntes Athanasium & Marcellum, Asclepam & alios, timuerunt venire ad judicium: & non semel, neque iterum, sed frequenter vocati contemserunt invitationem Synodi omnium nostrorum, qui convenimus episcopi, & maxime venerabilis senectæ Ossium, qui & propter ætatem, & confessionem, & tanti temporis probatam fidem, qui tantum laborem id ætatis pro Ecclesiæ utilitate sustinuit, ut omni reverentia dignissimus habeatur. Exspectantibus omnibus, & cohortantibus eos venire ad judicium, ut omnia, quæ de consacerdotibus nostris vel dixerunt, vel scripserunt, præsentes possent convincere, vocati non venerunt, sicut prædiximus: ostendentes etiam ex his falsitatem suam, non solum commentatitiam fraudem aut exquisitam versutiam, quam fecerunt prodentes per excusationem. Qui enim habent fiduciam probare ea, quæ absentes dicunt, hæc præsentes parati sunt convincere. Sed quia venire non ausi sunt, arbitramur de cetero neminem ignorare, etiam si illi iterum malitiam suam exercere voluerunt, nihil sufficientes probare adversus consacerdotes nostros, quos incusant quidem absentes, præsentes autem fugiunt.

3. Fugerunt enim, dilectissimi Fratres, non solum propter hos, quos falso appetiverunt, verum

etiam

etiam hos, qui ex diversis locis convenerunt, ut eosdem multis criminibus arguerent. Ferrum enim & vincula proferebant de exilio revertentes viri. Et rursum ab his, qui adhuc in exilio detinentur, missi affines & proximi, amici & fratres, querelas vel eorum, qui supersunt, detulerunt, vel eorum, qui in ipsis exiliis decesserunt, indignam injuriam prosecuti sunt. Et, quod est maximum, episcopi aderant, quorum alter ferrum & catenas præferebat, quas per eos cervicibus suis portaverat; alii ex eorum insimulatione mortem sibi intentatam testificabantur. In tantum enim desperationis eruperunt, ut etiam episcopos interfecissent quidem, nisi fugissent ipsorum cruentas manus. Decessit enim coepiscopus noster beatissimus Theodulus fugiens ipsorum infestationem. Jussus est enim ex ipsorum insimulatione mori. Alii autem gladiorum signa, plagas & cicatrices ostendebant. Alii se fame ab ipsis excruciatos querebantur. Et hæc non ignobiles testificabantur viri, sed de ecclesiis omnibus electi, propter quas huc convenerunt, res gestas edocebant, milites armatos, populos cum fustibus, judicum minas, falsarum litterarum suppositiones. Lectæ sunt enim litteræ factæ a Theognito falsæ adversum coepiscopos nostros Athanasium & Marcellum, ut & Imperator adversus ipsos commoveretur. Et hæc convincebant ii, qui tunc ipsius Theogniti diacones fuerunt. Ad hæc virginum nudationes, incendia ecclesiarum, carceres adversus ministros Dei: & hæc omnia propter iniquam atque execrabilem hæresim Ariomanitarum. Qui enim communioni eorum renuntiabant, necessitate patiebantur ista tolerare.

4. Hæc igitur considerantes, in angusto se teneri pervidebant. Erubescentes quidem confiteri ea, quæ commiserunt, eo quod de cetero non possent ea diutius *occultare*, *venerunt* tandem in Sardicensi ci-

vitate; ut propter præsentiam, suspicionem quasi mali actus viderentur excludere. Videntes enim eos, qui a se fuerant falsis oppressi testimoniis, eos etiam, quos vehementissime oppugnarunt, ex alia parte accusatores conscientiæ, etiam suorum criminum proditores præ oculis habentes suis, venire vocati non potuerunt, maxime consacerdotum nostrorum Athanasii, Marcelli & Asclepii conscientia perturbati: qui & implorabant judicium, provocabant accusatores, ut eos non solum convincerent de iis, quæ adversum sese falsa confinxerant, verum etiam, quæ adversus Ecclesias impia ac nefaria commiserant, edocerent. Verum illi tanto terrore comprehensi sunt, ut fugam facerent, & per illam fugam falsitatem suam detegerent ac nudarent.

5. Tametsi non solum ex prioribus, sed etiam ex istis malitia eorum & falsitas ostenderetur: ut nec existimata fuga occasionem aliquam alterius malæ artis invenire possent; probavimus, secundum veritatem & rationem ea, quæ ab illis commissa sunt, inquiri opportuisse: & invenimus eos etiam de his fuisse mendaces, & nihil aliud, quam impugnationem adversus consacerdotes nostros exercuisse. Quem enim dicebant ab Athanasio interfectum fuisse nomine Arsenium, habetur in numero vivorum. Unde ex hoc etiam cetera, quæ ab ipsis jactabantur, patuit esse plena mendacii & falsitatis. Quod autem de calice fracto aliqua loquebantur a Machario presbytero Athanasii; testificati, qui præsentes fuerunt ex Alexandria de eodem loco, eo quod nihil tale esset factum. Sed & episcopi scribentes ex Ægypto ad Julium consacerdotem nostrum, abunde asseverarunt, nec suspicionem hujusmodi ibidem fuisse. Dicunt autem acta etiam se habere adversus ipsum: quæ habent autem, *absente* parte altera, constat fuisse confecta; simul *tamen ipsis actis* gentiles & catechumenus interrogatus

dice-

dicebat, intus se fuisse, quando superventum fecit Macharius, interrogatus dicebat, famosissimum illum Scyrum infirmantem in ecclesia jacuisse: ut ex hoc appareat, ex toto mysterium non fuisse celebratum, eo quod catechumeni intus fuerint, sed male habentes jacuerint. Nam & ipse totius malitiæ Scyrus commentator, exussisse Athanasium quemdam de divinis Scripturis librum dicebat. Ad hoc convictus confiteri cœpit, infirmatum se fuisse, quando Macharius præsens fuit; ut ex hoc etiam falsum testem illum esse appareret. Denique falsitatis præmium eidem Scyro honorem episcopatus dederunt, homini, qui neque presbyter quidem fuit. Venientes enim duo presbyteri nunc ad Concilium, (qui eo temporis cum Melitio fuerant, postmodum ab Alexandro episcopo Alexandriæ beatæ memoriæ viro suscepti sunt, nunc cum Athanasio agunt,) testati sunt nusquam omnino istum Melitii fuisse presbyterum, neque omnino habuisse eum Melitium in eodem loco, apud Mareotem, ecclesiam, nec ministrum: quem tamen nunc velut episcopum illum secum adduxerunt, qui ante nec presbyter fuit: ut nomine episcopatus videantur falsitatem suam tegere apud audientes.

6. Lectus autem est & liber, quem conscripsit frater & coepiscopus noster Marcellus, & inventa est Eusebii, & qui cum ipso fuerant, exquisita malitia. Quæ enim ut proponens Marcellus posuit, hæc eadem quasi jam comprobans proferret, adsimularunt. Lecta sunt ergo, quæ sequebantur, lecta etiam, quæ anteposita erant quæstioni, & recta fides ejus inventa est. Neque etiam a sancta Virgine Maria, sicut ipsi confingebant, initium dabat Deo Verbo; neque finem habere regnum ejus, sed regnum ejus sine principio ac sine fine esse conscripsit. Sed Asclepius coepiscopus noster acta protulit, quæ confecta sunt apud Antiochiam præsentibus adversariis, & Eusebio ex

Cæsarea, & ex sententiis judicatum episcopum ostendisse esse irreprehensibilem.

7. Merito ergo acciti frequenter, non ausi sunt venire: merito fugerunt conscientiæ suæ impulsu præcipitati. Fuga enim falsitates suas confirmaverunt, & credi ea fecerunt, quæ præsentes accusatores eorum dixerunt & ostenderunt. Quid igitur? Supra hæc omnia etiam olim depositos atque ejectos Ecclesia propter hæresim Arii non solum susceperunt, sed etiam in majorem provexerunt gradum, diacones quidem in presbyterium, de presbyterio autem in episcopatum, propter nihil aliud, nisi ut impiam doctrinam dilatare ac disseminare possent, & piam corrumperent fidem. Sunt autem istorum post Eusebium duo auctores etiam Theodorus ab Heraclia, Narcissus a Neroniade Ciliciæ, Stephanus ex Antiochia, Georgius ex Laodicia, licet timens non adfuerit de Oriente, Acacius ex Cæsarea Palæstinæ, Menophantus ex Ephesō Asiæ, Ursacius a Singiduno Mœsiæ, Valens ex Mursa Panno. niæ. Etenim prædicti etiam, qui ab Oriente secum venerunt, non permiserunt sanctum Concilium intrare, neque omnino in ecclesiam Dei sanctam accedere. Venientes etenim Sardicam per singula loca synodos faciebant inter se, & pactiones cum interminationibus, ut omnino venientes Sardicam ad judicium non accederent, neque in unum cum sancta synodo convenirent: & ad id solum venerunt, cetum præsentiam suam qui statim fugerunt. Hæc enim scire potuimus a consacerdotibus nostris, Ario scilicet ex Palæstina, Stephano de Arabia: qui cum ipsis venerunt quidem, sed ab eorum perfidia recesserunt. Hi enim venientes in sanctam synodum, violentiam quidem, quam passi fuerant, conquerebantur; nihil autem ab ipsis recte agi asserebant: asserentes etiam hoc, quod essent ibi plurimi rectæ fidei, qui prohibebantur ab ipsis venire ad nos propositis intermina-

tioni-

tionibus. Hac igitur cauſa in uno loco omnes manere ſategerunt, & nec parum temporis, nec habere eos liberam facultatem permiſerunt.

8. Quia ergo non oportuit conticeſcere, nec inulta retinere, falſitates, vincula, homicidia, pugnas, falſas epiſtolas, verberationes, nudationes virginum, exilia, everſiones eccleſiarum, incendia, translationes de eccleſia ad majores, & ante omnia contra rectam fidem inſurgentes Arianæ hæreſis doctrinas: ex hac cauſa chariſſimos quidem fratres & coepiſcopos noſtros Athanaſium Alexandriæ, & Marcellum Ancyrogalatiæ, & Aſclepium Gazæ, & eos, qui cum ipſis erant miniſtrantes Deo, innocentes & puros pronuntiamus, ſcribentes ad unamquamque eorum provinciam, ut cognoſcerent ſingularum eccleſiarum plebes ſacerdotis ſui integritatem, & habere ſe epiſcopum ſuum; illos autem, qui ſe eorum eccleſiis immerſerunt luporum more, id eſt, Gregorium in Alexandria, Baſilium in Ancyra, & Quintianum in Gaza, neque nomen habere epiſcopi, neque communionis omnino eorum habere participatum, neque ſuſcipere ab aliquo eorum litteras, neque ad eos ſcribere; illos autem, hoc eſt, Theodorum, Narciſſum, Acacium, Stephanum, Urſacium & Valentem, Menophantum, & Georgium, (etſi timens, ut dictum eſt, non adfuit, ſed tamen, quia a beatæ memoriæ Alexandro epiſcopo quondam Alexandriæ dejectus eſt,) & quod ſit tam ille, quam etiam ceteri, qui comprehenſi ſunt, furoris Ariani, & propter objecta crimina, hos omnes æquali ſorte dejecit ſancta ſynodus de epiſcopatus gradu: & judicavimus non ſolum illos epiſcopos non eſſe, ſed neque communionem quidem cum fidelibus habere. Separantes enim Filium, & alienantes Verbum a Patre, ſeparari ab Eccleſia catholica oportet, & alienos eſſe a nomine Chriſtiano. Sint igitur *vobis anathema*, eo quod auſi ſunt adulte-

rare verbum veritatis. Apostoli enim est præceptum: *Si quis vobis evangelizaverit præter quam quod accepistis, anathema sit.* His neminem communicare denuntiate: nulla enim communicatio luci ad tenebras. Hos omnes longe facite: nulla enim participatio Christo ad Belial. Observate, Charissimi, ut neque scribatis ad eos, neque eorum accipiatis litteras. Curate autem etiam, dilectissimi Fratres & consacerdotes, quasi præsentes spiritu huic interfueritis synodo, omnia, quæ a nobis instituta sunt, confirmare per litteras vestras, ut ab omnibus episcopis idem sentire, atque unam esse omnium voluntatem ex litterarum consensione sit manifestum. Optamus, Fratres, vos in Domino bene valere. Explicit.

INCIPIT EXEMPLUM EPISTOLÆ

factæ ad Julium urbis Romæ episcopum, Julio Episcopo a synodo directa.

9. Quod semper credidimus, etiam nunc sentimus: experientia enim probat & confirmat, quæ quisque auditione audivit. Verum est enim, quod beatissimus magister gentium Paulus Apostolus de se locutus est: *An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus?* Quamquam utique, quia in ipso Dominus Christus habitavit, dubitari non possit Spiritum sanctum per animam ejus locutum, & organum corporis personasse. Et tu itaque, dilectissime frater, corpore separatus, mente concordi ac voluntate adfuisti: & honesta fuit & necessaria excusatio absentiæ, ne aut lupi schismatici furtum facerent & raperent per insidias, aut canes hæretici rabido furore exciti insani oblatrarent, aut certe serpens diabolus blasphemiorum venenum effunderet. Hoc enim optimum & valde congruentissimum esse videbitur, si ad caput,

id

id eſt, ad Petri apoſtoli ſedem, de ſingulis quibusque provinciis Domini referant ſacerdotes.

10. Quoniam ergo univerſa, quæ geſta ſunt, quæ acta, quæ conſtituta, & chartæ continent, & vivæ voces chariſſimorum fratrum & compresbyterorum noſtrorum Archydami & Philoxeni, & chariſſimi filii noſtri Leonis diaconi veriſſime & fideliter exponere poterunt; pene ſupervacuum videatur eadem his inſerere litteris. Patuit apud omnes, qui convenerunt ex partibus Orientis, qui ſe appellant epiſcopos, (quamquam ſint ex his certi auctores, quorum ſacrilegas mentes Ariana hæreſis peſtifero tinxit veneno) diu tergiverſatos propter diffidentiam ad judicium venire noluiſſe, tuamque & noſtram reprehendiſſe communionem, quæ nullam habebat culpam: quia non ſolum octoginta epiſcopis teſtantibus de innocentia Athanaſii pariter credidimus; ſed & conventi per presbyteros tuos & per epiſtolam, ad ſynodum, quæ futura erat in urbe Roma, venire noluerunt: & ſatis erat iniquum, illis contemnentibus, tot ſacerdotibus teſtimonium perhibentibus, Marcello & Athanaſio denegare ſocietatem.

11. Tria fuerunt, quæ tractanda erant. Nam & ipſi religioſiſſimi Imperatores permiſerunt, ut de integro univerſa diſcuſſa diſputarentur, & ante omnia de ſancta fide & de integritate veritatis, quam violaverunt. Secunda de perſonis, quas dicebant eſſe dejectas; de iniquo judicio, vel ſi potuiſſent probare, juſta fieret confirmatio. Tertia vero quæſtio, quæ vere quæſtio appellanda eſt, quod graves & acerbas injurias, intolerabiles etiam & nefarias contumelias eccleſiis feciſſent, cum raperent epiſcopos, presbyteros, diacones, & omnes clericos in exilium mitterent, ad deſerta loca transducerent, & fame, ſiti, nuditate, & omni egeſtate necarent; alios clauſos carcere & ſqualore & putore conficerent, nonnullos fer-

reis vinculis ita, ut cervices eis artissimis circulis strangularentur. Denique ex ipsis quidam vincti in eadem injusta defecerunt pœna: quorum ambigi non potest martyrio gloriosam mortem exstitisse. Adhuc quoque audent quosdam retinere: nec ulla causa fuit criminis, nisi quod repugnarent & clamarent, quod execrarentur Arianam & Eusebianam hæresim, & nollent habere cum talibus communionem, iis autem, qui secum sentire maluerunt, prodesse. Et qui ante fuerant dejecti, non solum recepti sunt, sed etiam ad clericalem dignitatem promoti, & acceperunt præmium falsitatis.

12. Quid autem de impiis, & de imperitis adolescentibus Ursacio & Valente statutum sit, accipe, beatissime frater. Quia manifestum erat, hos non cessare adulterinæ doctrinæ lethalia semina spargere, & quod Valens relicta ecclesia ecclesiam aliam invadere voluisset, & eo tempore, quo seditionem commovit, unus ex fratribus nostris, qui fugere non potuit, Viator obrutus & conculcatus in eadem Aquilejensium civitate die tertia defecit: causa utique mortis fuit Valens, qui perturbavit, qui sollicitavit. Sed ea, quæ beatissimis Augustis significavimus, cum legeritis; facile pervidebitis, nihil nos prætermisisse, quantum ratio patiebatur. Et ne molesta esset longa narratio, qui fecissent, & quæ commisissent, insinuavimus.

13. Tua autem excellens prudentia disponere debet, ut per tua scripta, qui in Sicilia, in Sardinia, in Italia sunt fratres nostri, quæ acta sunt, & quæ definita cognoscant; & ne ignorantes eorum accipiant litteras communicatorias, id est epistolia, quos justa sententia degradavit, perseverent autem Marcellus, & Athanasius, & Asclepius in nostra communione: *quia* obesse eis non poterat iniquum judicium, & fuga, *& tergiversatio eorum*, qui ad judicium omnium episcopo-

ſcoporum, qui convenimus, venire noluerunt. Cetera, ſicuti ſuperius commemoravimus, plena relatio fratrum, quos ſincera charitas tua miſit, unanimitatem tuam perdocebit. Eorum autem nomina, qui pro facinoribus dejecti ſunt, ſubjicere curavimus: ut ſciret eximia gravitas tua, qui eſſent communione privati. Uti ante prælocuti ſumus, omnes fratres & coepiſcopos noſtros litteris tuis admonere digneris, ne epiſtolia, id eſt, litteras communicatorias eorum accipiant.

NOMINA HÆRETICORUM.

14. Urſacius a Singiduno
Valens a Murſa
Narciſſus ab Jeropoli
Stephanus ab Antiochia
Acacius a Cæſarea
Menophantus ab Epheſo
Georgius a Laodicia.

ITEM NOMINA EPISCOPORUM

infra, qui ſynodo Sardicenſi adſuerunt, & ſubſcripſerunt iidem in judicio.

15. Oſſius ab Spania Cordobenſis
Annianus ab Spaniis de Caſtolana
Florentinus ab Spaniis de Emerita
Dominianus ab Spaniis de Aſturica
Caſtus ab Spaniis de Cæſara Auguſta
Prætextatus ab Spaniis de Barcilona
Maximus a Tuſcia de Luca
Baſſus a Macedonia de Diocletianopoli
Porphyrius a Macedonia de Philippis
Marcellus a Macedonia de Ancyra Gallaciæ
Euterius a Procia de Caindo

Aſcle-

[redacted]

Aſclepius a Palæſtina de Gaza
Moyſius a Theſſalia de Thebis
Vincentius a Campania de Capua
Januarius a Campania de Benevento
Prothogenes a Dacia de Serdica
Dioſcorus de Thracia
Hymenius a Theſſ. de Pearata
Lucius a Thracia de Caynopoli
Lucius ab Italia de Verona
Evagrius a Macedonia de Heraclianeo
Dionyſius ab Achaia de Lignedon
Julius ab Acacia de Thebe eptapyleos
Athenodorus ab Achaia de Blatea
Diodorus ab Aſia de Tenedos
Alexander a Theſſalia de Lariſſa
Aethius a Macedonia de Theſſalonica
Vitalis a Dacia ripenſi de Aquis
Paragorius a Dardania de Scupis
Trifon ab Achaia de Marciarce
Athanaſius ab Alexaudria
Gaudentius ab Achaia de Naiſo
Jonam a Macedonia de Particopoli
Alypius ab Achaia de Magari
Macedonius ab Ardania de Ulpianis
Calvus ab Achaia ripenſi de Caſtra martis
Fortunatianus ab Italia de Aquileia
Plotarcus ab Acacia de Patras
Eliodorus a Nicopoli
Eutarius a Pannoniis
Arius a Palæſtina
Aſturus ab Arabia
Cocras ab Achaia de Aſapofebiis
Stercorius ab Apulia de Canuſio
Calepodius a Campania
Lerenius ab Achaia de Secoro
Martyrius ab Achaia de Neapoli

Diony-

Dionyſius ab Arcaida de Elida
Severus ab Italia de Ravennenſi
Urſacius ab Italia de Brixa
Portaſius ab Italia de Mediolano
Marcus ab Aſia de Fiſſia
Veriſſimus a Gallia de Lugduno
Valens ab Achaia ripenſe de Scio
Palladius a Macedonia de Dui
Gerontius a Macedonia de Brevi
Alexander ab Achaia de Morenis
Euthitius ab Achaia
Titius ab Aſia de Montonis
Epiſcopi omnes numero unus de ſexaginta.

16. „ Res, quantum arbitror, ſermonis alterius „ interpretatione non indiget. Nam omnia ita edita „ ſunt & expreſſa, ut in lucem cognitionis elata ſint: „ teſtes ex Ægypto compoſiti, Athanaſius ipſe præ- „ ſens, falſorum judicum nocturna & turpis per con- „ ſcientiam fuga, tantorum ſcelerum gravis & ſubje- „ cta univerſorum oculis invidia. Adde originem „ cauſæ, ex qua in Athanaſium occaſio eſt quæſita „ ſententiæ. Reus, presbyteri ſui impetu, diſtur- „ bati altaris in ipſo ſacrificiorum tempore, ubi Scy- „ rus presbyter aſſiſtebat, arguitur. Scyrus presby- „ ter negatur, & criminis falſitas cum auctore damna- „ tur. Porro autem ſacrificii opus ſine presbytero „ eſſe non potuit. Cum in hominem quæſtio eſt, „ ipſe facti tam gravis nullus eſt locus, apud Mare- „ otem eccleſia nulla eſt. Numquid potius ipſa ſoli „ religio defecit? Aut aliquo, ut adſolet, hiatu lo- „ cus violati ſacrificii deſedit? Scyrus de diacono „ epiſcopus adſeritur ordinatus; ut de contumelia in „ presbytero perpeſſa mentientis epiſcopi major au- „ ctoritas ſit. Sed locus eccleſiæ ſi fuit, & eſt: ſi „ non eſt, nec fuit. Et quid ambiguum eſt, hos po- „ tius falſorum criminum indices aſſeruiſſe factum eſſe,

quod

„ nis hæresis Arianæ, ab Ecclesia fuerat necesse re-
„ secare. Quam opportunitatem nacti Ursacius &
„ Valens, Romanæ plebis episcopum adeunt, recipi
„ se in Ecclesiam deprecantur, & in communionem
„ per veniam admitti rogant. Julius ex consilio ve-
„ niam, quam orabant, impertit: ut cum lucro
„ catholicæ Ecclesiæ, vires quoque detraheret
„ Arianis, cum eos, qui unitatem ante turbaverunt,
„ consilii hujus & audaciæ pœnitentes in communio-
„ nem catholicam per veniam reconciliatæ pacis ad-
„ mitteret.

20. „ Et quia non est, nisi de veritate confessio;
„ nisi de vitio pœnitentia, nisi venia de admisso;
„ Valens & Ursacius admittendi, ut orabant, in com-
„ munionem, de Athanasii innocentia, de judicii fal-
„ sitate, de Arianæ hæresis piaculo talibus litteris
„ ante profitentur.

„ EXEMPLUM EPISTOLÆ,
„ quam post renuntiationem Orientalium, Athana-
„ sium reum non esse, in urbe Roma holographa manu
„ Valens perscripsit, & Ursacius subscripsit.

Domino Beatissimo Papæ Julio Valens & Ursacius S.

Quoniam constat, nos antehac multa gravia de homine Athanasii episcopi litteris nostris insinuasse, atque litteris sanctitatis tuæ conventi, ejus rei, de qua significavimus, non præstitisse rationem: profitemur apud Sanctitatem tuam, cunctis præsentibus presbyteris fratribus nostris, omnia, quæ antehac ad aures vestras pervenerunt de nomine prædicti, falsa a nobis esse insinuata atque omnibus viribus carere: atque ideo nos libentissime amplecti communionem prædicti Athanasii; maxime cum sanctitas tua, pro insita *sibi benevolentia*, errori nostro veniam fuerit dare *dignata*. *Profitemur* etiam, quod si aliquando nos

Orien-

Orientales voluerint, vel idem Athanaſius, malo animo ad cauſam vocare, citra conſcientiam tuam non adfuturos. Hæreticum vero Arium, ſed & ſatellites ejus, qui dicunt: Erat tempus, quando non erat Filius, & qui dicunt ex nihilo filium, & qui negant Dei filium ante ſæcula fuiſſe, ſicut per priorem libellum noſtrum, quem apud Mediolanum porreximus, & nunc & ſemper anathematizaſſe, hac manu noſtra, qua ſcripſimus, profitemur: & iterum dicimus, hæreſim Arianam, ut ſuperius diximus, & ejus auctores in perpetuum damnaſſe. *Et manu Urſacii:* Ego Urſacius Epiſcopus huic profeſſioni noſtræ ſubſcripſi.

„ Hæc epiſtola poſt biennium miſſa eſt, quam „ hæreſis Photini a Romanis damnata eſt.

„ITEM EXEMPLUM ALTERIUS EPISTOLÆ

„ Valentis & Urſacii, quam poſt aliquantum tempo„ ris ab Aquileia, poſt quam hanc ſuperiorem Romæ „ emiſerant, ad Athanaſium miſerunt & epiſcopos.

Domino Fratri Athanaſio Urſacius & Valens.

Dedit ſe occaſio fratris & compresbyteri noſtri Moyſetis, venientis ad tuam dilectionem frater chariſſime, per quem tibi ſalutem largiſſimam dicimus ex Aquileienſium civitate, & optamus, ut incolumis litteras noſtras recenſeas. Dederis enim fiduciam, ſi tu quoque in reſcribendo vicem nobis rependas. Sane habere nos locum tecum & communionem eccleſiaſticam his litteris ſcito. Divina pietas te cuſtodiat, Frater.

„ Superioribus igitur litteris datis, venia indul„ getur orantibus, reditus ad catholicam fidem cum „ communione donatur: maxime cum Sardicenſis ſy„ nodi veritatem ipſæ orantium veniam litteræ con„ tinerent.

21. „Verum inter hæc Sirmium convenitur.
„ Photinus hæreticus comprehensus, olim reus pro-
„ nuntiatus, & a communione jam pridem unitatis
„ abscissus, nec tum quidem per factionem populi
„ potuit amoveri. Sed idem Athanasius Marcellum,
„ qui post recitationem libri, quem scriptum edide-
„ rat, (nam hunc nos quoque habemus,) sententia
„ synodi Sardicensis episcopatui erat redditus, ubi
„ quædam alia nova miscere sensit, & ambiguis præ-
„ dicationibus, ejus in quam Photinus erupit doctri-
„ næ viam quærere, a sua communione separat an-
„ teriore tempore, quam Photinus arguitur, præ-
„ ventam judicio meditationem corruptæ voluntatis
„ ostendens, & non ex libri editione condemnans.
„ Sed quia promtum est ex bono malum effici, præ-
„ buit non illis, quæ in Marcellum gesta ante fue-
„ rant, sed his, quæ in Photinum gerenda erant,
„ auctoritatem.

22. „Illud autem esse cognitum cunctis oportet,
„ nullam umquam adversus Marcellum, præter eam,
„ quæ Sardicensibus est dissoluta sententiis, deinceps
„ synodum fuisse contractam; neque tunc, cum de
„ Photino decretum ab Occidentalibus est, & ad
„ Orientales est relatum, aliquod in eum expressum
„ fuisse judicium: sed homines mente callidos, inge-
„ nio subtiles, malitia pertinaces, occasionem revol-
„ vendi ejus, quod Athanasii absolutione est dissolu-
„ tum, quæsiisse judicii; & rescribentes de Photino,
„ Marcelli mentionem, velut institutionum talium
„ magistri, addidisse, ut mortuam de Athanasio ipso
„ jam tempore quæstionem, & veritatis judicio con-
„ sepultam, in publicam recordationem causæ novi-
„ tas excitaret, & subrepens per Photini damnatio-
„ nem Marcelli nomen inveheret. Extat autem in
„ *superioris epistolæ corpore, Marcellum ab Arianis*
„ *occasione libri,* quem de subjectione Domini Christi

„ edi-

„ ediderat, una cum Athanasio fuisse damnatum. Do„ cetur etiam recitatione ejusdem libri innocentem „ deprehendi. Falsitatem quoque judicii Ariani ex„ tantis adhuc libri fides arguit. De Photino autem „ tantum, sicuti mos poscebat, ad Orientales epi„ stolæ fiunt, non injuria extorquendi, ut nunc agi„ tur, assensum, sed instruendæ universorum scien„ tiæ consuetudine.

23. „Sed cur abnegatæ Marcello communionis „ Athanasius reus esse rescribitur? Numquid propter „ libri vitium Marellus abstentus est? Testes ipsi sunt, „ ex institutis ejus Photinum perversitatis istius initia „ sumsisse. Nam negata sibi ab Athanasio commu„ nione, ingressu sese ecclesiæ Marcellus abstinuit. „ Ita communio cum eo in ista fide de subjectione & „ traditione regni docet: negata rursum pravitate „ doctrinæ alterius ostendit. Ac sic utrumque viri „ istius judicium caret culpa, cum in data commu„ nione synodi sit secutus assensum; in abnegata vero, „ ipso se Marcello abdicante solo sine ulla synodi au„ ctoritate. Verum omnis ista alterius causæ & do„ loris est quæstio. Et quamquam conceptis jam „ diu in Athanasium odiis suis satisfiat, in majorem „ tamen sceleris gradum molitio tanta procedit.

24. „ Nam tertius mihi locus præstat, ut fidem, „ quam epistolæ primordio condiderunt, fraudulen„ tam, hæreticam, & verbis blandientibus veneno „ interiore suffusam esse demonstrem. *Profitemur* „ *enim ita: Unum quidem ingenitum esse Deum patrem,* „ *& unum unicum ejus filium, Deum ex Deo, lumen ex* „ *lumine, primogenitum omnis creaturæ, & tertium ad*„ *dentes Spiritum sanctum paracletum;* ut, cum securi„ tas legentium, vel indoctorum simplicitas tam mol„ libus fuerit intercepta principiis, uno eodemque „ subscriptionis elicitæ assensu, in Photini animadver„ sionem, *in Athanasii* reatum, in damnationem fidei

 „catho-

„ catholicæ tranſeatur. Et ſpero, quod non exi-
„ guam partem cognitionis iſtius ſynodus Sardicenſis
„ adtulerit, ubi inſectatione Arianorum omnia in
„ Athanaſium crimina conficta eſſe monſtrantur, &
„ vis adhibita plebi Dei, ut in peſtiferam lethalis do-
„ ctrinæ conniventiam tranſirent. Rem tamen, quia
„ cauſa poſtulat, breviter dicam.

25. „ Cura & negotium apoſtolicis viris ſemper
„ fuit, conſtanti & publica perfectæ fidei prædicatione,
„ conatus omnes oblatrantis hæreſis comprimere, &
„ expoſita Evangeliorum veritate, perverſitatem do-
„ ctrinæ errantis exſtinguere, ne audientium mentes
„ quadam labe contaminans contagium vitii adhæren-
„ tis infligeret. Itaque diligenter epiſtolis variis, quæ
„ de Deo patre opinio, quæ de Dei filio cognitio,
„ quæ in Spiritu ſancto ſanctificatio oporteret eſſe,
„ frequenter copioſeque complexi ſunt; ut cognitus
„ de Deo patre fieret Filius Deus, & in Deo filio
„ Deus pater, & in Deo patre Filius Deus. Ac ſic
„ ſecundum ipſius definitionem dicentis: Ego & Pa-
„ ter unum ſumus, & rurſum: Sicut Pater, tu in me,
„ & ego in te; continetur fides noſtra in Patris &
„ Filii nominibus perſoniſque Deus unus. Neque
„ enim vel invidia Judæorum, vel odium gentilium,
„ vel furor hæreticorum aliis potius adverſus nos cau-
„ ſis eſt excitatus, quam quod æternitatis virtutem,
„ nomen Filii confitemur in Patre. Hæreticorum
„ autem perverſitas de fide impia ſemper exorta eſt.
„ Nam dum occupati vitiis, & ab innocentiæ ope-
„ ribus averſi, inutilium ſe quæſtionum difficultatibus
„ implicant; improbabiles effecti vita, voluntate,
„ judicio, placere expetunt novitate doctrinæ, poſt
„ quam veritatis ſcientiam perdiderunt.

26. „ Cum igitur patribus noſtris cognitum fuiſſet,
„ *& Arios* duos profaniſſimæ fidei prædicatores exti-
„ *tiſſe, ſeque longius* non jam opinio, ſed judicium labis

„ iſtius

„ iſtius tetendiſſet; ex omnibus orbis partibus in „ unum advolant, Nicæamque concurrunt, ut ex„ poſita fide populis, & in luce intelligentiæ cogni„ tionis divinæ itinere directo, intra ipſos auctores „ ſuos emergentis mali ſeminaria necarentur. Tra„ debant autem Arii talia: Patrem Deum inſtituendi „ orbis cauſa genuiſſe filium, &, pro poteſtate, ſui „ ex nihilo in ſubſtantiam novam atque alteram Deum „ novum alterumque feciſſe; profani in Patrem, ex „ nihilo opinantes aliquid ei ſimile potuiſſe generari; „ blasphemi in Chriſtum, infinitatis eum paternæ ge„ neroſitate exſpoliantes: ut, cum didiciſſent ex per„ ſona Patris, *Non eſt Deus alius præter me*; & a Filio, „ *Ego in Patre, & Pater in me*; &, *Ego & Pater unum* „ *ſumus*, ſanctæ in utroque unitatis vinculum abru„ perint, non extanti creationis ſubſtantiæ dantes „ Dei filio Domino noſtro Jeſu Chriſto initium de „ tempore, ortum de nihilo, non ex altero.

27. „ Itaque comprimendi mali iſtius cauſa, tre„ centi vel eo amplius epiſcopi apud Nicæam congre„ gantur, in omnes Arianos, aſſenſu omnium, damna„ tio hæretica decernitur, & evolutis evangelicis at„ que apoſtolicis doctrinis, perfectum unitatis ca„ tholicæ lumen effertur. Quid igitur fuerit expreſ„ ſum, fides ipſa, ut eſt expoſita, commendat.

INCIPIT FIDES APUD NICÆAM
conſcripta a trecentis decem & octo epiſcopis contra omnes hæreſes.

Credimus in unum Deum patrem omnipotentem, omnium viſibilium & inviſibilium factorem. Et in unum Dominum Jeſum Chriſtum filium Dei unigenitum, natum de Patre, hoc eſt, de ſubſtantia Patris, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, *natum non factum*, unius ſubſtantiæ cum

 Patre,

Patre, quod Græci ὁμοούσιον dicunt, per quem omnia facta sunt, sive quæ in cælo, sive quæ in terra, qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit, incarnatus est, homo factus est, passus est, & resurrexit tertia die, ascendit in cœlos, venturus judicare vivos & mortuos. Et in Spiritum sanctum. Eos autem, qui dicunt: Erat, quando non erat, & prius, quam nasceretur, non erat, & quia ex nullis extantibus factus est, quod Græci ἐξ οὐκ ὄντων dicunt, vel alia substantia sive essentia, dicentes mutabilem & convertibilem filium Dei; hos anathematizat catholica & apostolica Ecclesia.

28. „Fides fidei comparata falsitatem mentionis „exponit. Nam quæ apud Nicæam ordinata est, „plena atque perfecta est, & omnibus undique, qui„bus irrepere hæretici solent, aditibus obseratis, „inviolabili inter Patrem & Filium æternæ unitatis „soliditate connectitur: hæc vero simplicitate blan„ditur, primum asserens nos ita credere, quod ab„sit a quoquam. Ceterum Occidentalium fides, evan„gelicis instituta doctrinis, Patrem in Filio, Filium „confitetur in Patre; Patrem ingenitum, Filium „substantia æternitatis æternum, id est, ut Patrem „semper, ita & Filium semper in Patre, & natum „de Deo Deum esse, non conceptum scilicet, & in „eo semper, de quo est, esse.

29. „At vero hæc perfidia non fides, *Deum ex* „*Deo* dicens, & *primogenitum* commendans, & Tri„nitatis nomen instituens, virus suum sub modestia „religiosæ moderationis occultat, dicens: *Deum ex* „*Deo, lumen ex lumine,* ut per occasionem confessio„nis istius, ex Deo ac lumine, Deus ac lumen fa„ctus a Deo, non genitus de Deo, id est, non de „substantia paternæ æternitatis extiterit; ac sic con„tumelia Patris vilescat & Filius, si Deus ortus ex „*nihilo est; in* primogeniti vero confessione ordinem

„quem-

„ quemdam ab ejus ortu creantis mundi rebus assi-
„ gnent: ut, quia mundus ex tempore est, tamen, li-
„ cet mundo prior sit Christus, ex tempore sit; &
„ non æternitas in eo tempore, sed ordo in tempore
„ sit creati: ac per hoc aliquid, quod ante eum sit,
„ relinquatur, qui esse cœpit ex tempore; dissolva-
„ tur in Christo omne, quod Deus est, cum in eo
„ non extantis aliquando Mariæ ortus a tempore sit.

30. „ Quin etiam homines spe omni bona vacui,
„ ad occasionem tanti periculi auctoritatem apostoli-
„ cam pertendunt; quia de eo dictum sit: *Primogeni-*
„ *tus omnis creaturæ.* Sed subtrahentes antecedentem
„ consequentemque sententiam, aptant doctrinis suis
„ sub Apostoli nomine perstruunt falsitatem. Nam
„ talis est ordo dictorum: *Qui est imago Dei invisibilis,*
„ *primogenitus omnis creaturæ: quia in ipso constituta sunt*
„ *omnia in cælis & in terra, visibilia & invisibilia, sive*
„ *Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Po-*
„ *testates, omnia per ipsum & in ipso condita sunt, & ipse*
„ *est ante omnes.* Imago ergo Dei invisibilis ex nihilo
„ ordo est, & cœpit a tempore? Aut quia primoge-
„ nitus omnis creaturæ est, ordo quidem in eo con-
„ nexæ incognitæ creationis exprimitur, sed non se-
„ quitur primogenitum omnis creaturæ? Quia in ipso
„ constituta sunt omnia in cœlis & in terra, id est,
„ in ipso universorum elementorum visibilium & in-
„ visibilium condita & constituta materia est; & id-
„ circo omnia per ipsum & in ipso: idcirco primoge-
„ nitus omnis creaturæ, quia in eodem, jam a prin-
„ cipio omnium, quæ effecturus erat, omnia gene-
„ rationum initia constiterunt. Atque non ita in or-
„ dine creaturarum, quæ in ordine constitutæ sunt,
„ primus in numero est: sed ipse imago Dei invisibi-
„ lis, manens per virtutem efficiendi semper in ipso,
„ se primogenitum habuerit eorum, quæ per ipsum
„ in cœlo & in terra visibilia & invisibilia crearentur
„ extantia.

31. „Quin etiam haud dissimilis, in Trinitatis
„ nuncupatione, falsitatis eorum contextus est. Ubi
„ enim a diversis substantiis Filium a Patre, impio
„ ac maledico ore disciderint, & in separatis duobus
„ assistat auctoritas, tertia dinumeratur in Spiritu: &
„ cum sit Pater in Filio, & Filius in Patre, & Spiri-
„ tus sanctus accipiat ex utroque; in eo, quod Spi-
„ ritus exprimitur sanctæ hujus inviolabilis unitas,
„ hæretica parte parturiat Trinitas, pronuntiat dissi-
„ dium.

32. „Sed diligens Nicæni tractatus perfectusque
„ sermo artissimo veritatis præscripto, omnia hære-
„ ticorum ingenia conclusit, ita ponens: *Credimus in*
„ *unum Deum patrem, & in unum filium ejus Jesum*
„ *Christum.* Unum ambo, & uterque unum, & in
„ personali nomine patris. *Et in Filium unum*, quia
„ unus est de utroque. *Deum verum de Deo vero* do-
„ cet & virtutem & nuncupationem pari in utroque
„ veritate communem; neque aliud in alio opinan-
„ dum, cum Deus de Deo, & verus de vero sit uter-
„ que unum. Cum vero sit in utroque; *natum vero,*
„ *non factum* ad proprietatem ortus & originis refert:
„ quia fieri, ex nullo subjaceat; nasci autem, de patre
„ proprium; neque alia nascentibus, quam originis
„ suæ, forma vel virtus est. Quod autem fit, ex
„ opere existit, ut fiat. Atque ita non factura in eo
„ cœpit ex nihilo; sed est nativitas a parente. *Unius*
„ autem *cum patre substantia, quod Græci dicunt* ὁμοούσιον.
„ Ita est: æternitas sola sui similis est, & quod est sem-
„ per, in Deo est. Ne qua igitur labes in Dominum
„ Jesum Christum hæreticæ pravitatis incideret, id-
„ circo in eo essentiæ veritas explicatur. Essentia
„ enim ex eo, quod semper est, nuncupatur: quæ
„ quia extrinsecus opis ad continendam se numquam
„ eguerit, & substantia dicitur; quod intra se id,
„ quod semper est, & in æternitatis suæ virtutem

„ subsi-

„ fubfiftat. Ac fic quod ait: Ego & Pater unum fu-
„ mus; &, Qui me vidit, vidit & Patrem; & rur-
„ fum: Ego in Patre, & Pater in me eft; & illud:
„ Ego de Patre exivi: æqualis in utroque, id eft, in
„ Deo, qui innafcibilis eft, & in Deo una atque ea-
„ dem in utroque fubftantia æternitatis expletur.
„ Quod autem *defcendit*, *incarnatus eft*, *homo factus*
„ *eft*, *& refurrexit tertia die*, *afcendit in cœlos*, *ventu-*
„ *rus judicare vivos & mortuos*; facramenta falutis no-
„ ftræ in his continentur. Sed idcirco immutabilis &
„ inconvertibilis filius Dei, ut in affumtione homi-
„ nis corruptioni potius gloriam intulerit, quam la-
„ bem æternitati. Anathema autem in eos, qui ex
„ nihilo factum dicunt, quod ἐξ οὐκ ὄντων Græci di-
„ cunt, & qui dicunt: *Erat, quando non erat, & prius,*
„ *quam nafceretur, non erat*, damnationem in Chrifto
„ violatæ æternitatis, id eft, Deitatis paternæ, fub
„ maledictione defignat.

33. „ Hujus igitur intimandæ cunctis fidei, Atha-
„ nafius in Nicæa fynodo diaconus, deinceps Ale-
„ xandriæ epifcopus, vehemens auctor extiterat, &
„ Arianam peftem in tota Ægypto veri tenax vice-
„ rat: atque ob id conjuratis in eum teftimoniis fal-
„ fitas eft criminum comparata. Res poftea fideli-
„ bus judicum dijudicata fententiis. Sed multum ad
„ cognitionem proficiet, fi quæ poft abfolutionem
„ Athanafii, ad Conftantium Imperatorem Sardicenfis
„ fynodi oratio fuerit, cognofcatur. “

FRAGMENTUM III.

INCIPIT DECRETUM SYNODI Orientalium apud Serdicam episcoporum a parte Arianorum, quod miserunt ad Africam.

Gregorio Alexandriæ episcopo, Nicomediæ episcopo, Carthaginis episcopo, Campaniæ episcopo, Neapolis Campaniæ episcopo, Ariminiadeno Campaniæ episcopo, Salonarum Dalmatiæ episcopo, Ansioni, Donato, Desiderio, Fortunato, Eutichio, Maximo, Sinferunti, & omnibus per orbem terrarum consacerdotibus nostris, presbyteris & diaconibus, & omnibus, qui sub cœlo sunt in Ecclesia sancta catholica, episcopi, qui a diversis Orientalium provinciis, id est, provincia Thebaida, & provincia Palæstina, Arabia, Phœnice, Syria, Mesopotamia, Cilicia, Isauria, Cappadocia, Galatia, Ponto, Bithynia, Pamphilia, Paphlagonia, Caria, Phrygia, Pisidia, & ex insulis Cycladum, Lydia, Asia, Europa, Hellesponto, Thracia, Emimontu, ad civitatem Serdicam congregati Concilium celebravimus, in Domino æterna salus.

1. Est quidem nobis omnibus indeficiens oratio, dilectissimi Fratres, primo, ut sancta Domini & catholica Ecclesia dissensionibus omnibus & schismatibus carens, unitatem spiritus, & vinculum charitatis ubique conservet per fidem rectam. Sed & vitam immaculatam quoque tenere, amplecti, custodire, servare omnibus invocantibus Dominum est quidem justum, præcipue episcopis, qui ecclesiis sanctissimis præsumus. Secundum, ut Ecclesiæ regula sanctaque parentum traditio atque judicia in perpetuum firma solidaque permaneant, nec nobis semper gentibus,

sectis,

ſectis, traditionibusque perverſis, maxime in conſtituendis epiſcopis, vel in exponendis, aliquando turbetur, quo minus teneat evangelica ſanctaque præcepta, & quæ ſanctis & beatiſſimis Apoſtolis juſſa ſunt & majoribus noſtris, atque a nobis ipſis in hodiernum usque ſervata ſunt, & ſervantur.

2. Extitit namque temporibus noſtris Marcellus quidam Gallaciæ, hæreticorum omnium execrabilior peſtis, quique ſacrilega mente, ore profano, perditoque argumento velit Chriſti Domini regnum perpetuum, æternum & ſine tempore, diſterminare; initium regnandi accepiſſe Dominum dicens ante quadringentos annos, finemque ei venturam ſimul cum mundi occaſu. Etiam hoc aſſerere cœpti temeritate conatur, quod in corporis conceptione tunc factus ſit imago inviſibilis Dei, tuncque & panis, & janua, & vita effectus. Eadem hæc non ſolum verbis, nec loquacitatis aſſertione confirmat; ſed totum, quidquid fuerat ſacrilega mente conceptum, blasphemoque ore prolatum, concupiſcentia nitenti, libro blasphemiis & execrationibus pleno indens, etiam alia multa pejora, calumniam in ipſum faciens divinis Scripturis cum ſua interpretatione & ſcelerata mente, quæ contra illis ex ſuo peſtifero ſenſu applicabat, quibus ex rebus aperte manifeſteque conſtitit hæreticus. Quique aſſertiones ſuas quibusdam ſqualoribus miſcens, nunc falſitatibus Sabellii, nunc malitiæ Pauli Samoſatenſis, nunc blasphemiis Montani hæreticorum omnium ducis aperte permiſcens, unamque confuſionem de ſupradictis faciens, ut imprudens Galata in aliud Evangelium declinavit, quod non eſt aliud, ſecundum quod beatus Paulus tales condemnans ait: „ Et ſi angelus de cœlo aliter annuntiaverit vobis, „ quam quod accepiſtis, anathema ſit. "

3. Magna autem fuit parentibus atque majoribus noſtris ſollicitudo *de ſupradicta* prædicatione ſacrilega.

Condi-

Conditur namque in Constantinopolim civitatem sub præsentia beatissimæ memoriæ Constantini Imperatoris Concilium episcoporum, qui ex multis Orientalium provinciis advenerunt, ut hominem malis rebus imbutum salubri consilio reformarent, & ille admonitione sanctissima correptus a prædicatione sacrilega discederet: quique increpantes illum, & exprobrantes, nec non charitatis affectu postulantes multo tempore, nec quidquam proficiebant. Namque post unam & secundam multasque correptiones, cum nihil proficere potuissent: (perdurabat enim & contradicebat rectæ fidei, & contentione maligna Ecclesiæ catholicæ resistebat;) exinde illum omnes horrere ac vitare cœperunt: & videntes, quoniam subversus est a peccato, & est a semetipso damnatus, actis eum ecclesiasticis damnaverunt, ne ulterius oves Christi pestiferis contactibus magis macularet. Tunc namque etiam ejus aliquos pravissimos sensus contra fidem rectam Ecclesiamque sanctissimam, propter memoriam posterorum cautelamque, suis sanctissimis scripturis in archivo ecclesiæ condiderunt. Sed hæc quidem secundum impietatem Marcelli hæretici prima fuerunt: pejora sunt deinde subsecuta. Nam quis fidelium credat, aut patiatur ea, quæ ab ipso male gesta atque conscripta sunt, quæque digne anathematizata sunt? (Nam cum ipso Marcello a parentibus nostris in Constantinopolim civitatem.) Namque liber sententiarum extat in ipsum ab episcopis conscriptus: in quo libro etiam isti, qui nunc cum ipso sunt Marcello atque illi favent, id est, Protogenes Serdicæ civitatis episcopus & Siracusanus, in ipsa sententia manu propria conscripserunt: quorum manus Valens testatur, fidem sanctissimam nullo genere mutandam, nec Ecclesiam sanctam prædicatione falsa subvertendam; nc hoc modo *pestis* ac lues animarum omnibus gravissima importetur, *Paulo dicente*: Sive nos, sive angelus de cœlo

aliter

aliter annuntiaverit vobis, quam quod accepiſtis, anathema ſit.

4. Vehementer autem admirati ſumus, quatenus eum, qui aliter, quam in vero eſt, audet Evangelium prædicare, quidam, qui ſe eccleſiaſticos eſſe volunt, facile ad communionem recipiunt; nec blasphemias ejus, quæ in ipſius libro ſignatæ ſunt, inquirentes, nec illis, qui ſollicite cuncta inveſtigaverunt, & invenientes juſte damnaverunt, conſenſum accommodare voluerunt. Etenim Marcellus, cum apud ſuos hæreticus haberetur, peregrinationis auxilia requiſivit: ſcilicet ut & illos falleret, qui & ipſum & ejus ſcripta peſtifera ignorarent. Sed quidquid apud illos agit, impia ſua ſcripta ſenſusque profanos occultat: falſa pro veris opponens, quæſtum ſibi de ſimplicibus atque innocentibus fecit; quique ſub prætextu eccleſiaſticæ regulæ multos Eccleſiæ paſtores induxit; eosque in ſuam redigens poteſtatem, Sabellii hæretici ſectam inducens, callida fraude decepit, reſtaurans Pauli Samoſatenſis & artes & dolos. Mixta enim eſt omnium hæreticorum ſectis Marcelli extranea traditio, ſicut ſupra memoratum eſt. Unde convenerat, omnes Eccleſiæ ſanctæ præpoſitos memores dictorum *Domini* Chriſti dicentis: „ Cavete vos a pſeudoprophetis, qui veniunt ad vos in veſtitu ovium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces, a fructibus eorum cognoſcetis eos, vitare ab hujusmodi & horrere, nec illis facile communicare, agnoſcere illos ex actibus ſuis, atque ex eorum ſcriptis ſacrilegis prædamnare. Nunc vero vehementer metuimus, ne noſtris temporibus compleatur, quod ſcriptum eſt: Cum dormiunt homines, venit inimicus, & ſpargit zizania inter frumentum. “ Cum enim non vigilant hi, quos vigilare oportet in cuſtodia Eccleſiæ, falſa verba imitantia, funditus id, quod rectum eſt, vertunt.

5. Qua-

5. Quapropter nos, qui plene ex libro Marcelli ejus sectam sceleraque cognovimus, scripsimus vobis, dilectissimi Fratres, ut neque Marcellum, neque eos, qui illi junguntur, ad communionem sanctæ Ecclesiæ admittatis; memores quoque sitis prophetæ David dicentis: „Dixi eis, qui faciunt facinus, ne feceritis „ facinus; & delinquentibus, ne exaltaveritis cornu. „ Nolite in altum tollere cornu vestrum: ne loquamini adversus Dominum iniqua. Et credite Salomoni dicenti: Nolite transferre terminos æternos, „ quos constituerunt patres vestri.“ Quæ cum ita sint, nolite supradicti Marcelli pravissimi sequi errores, & ea, quæ ab ipso injusta prædicatione contra Dominum Christum inventa traditaque sunt, prædamnate; ne blasphemiis sceleribusque etiam ipsi participes sitis. *Sed propter compendium hæc hactenus de Marcello.*

6. Verum de Athanasio quondam Alexandriæ episcopo accipite, quæ gesta sunt. Accusatus est graviter juxta Deum sacrilegus, & juxta mysteria Ecclesiæ sanctæ profanus, quique propriis manibus comminuit poculum Deo & Christo dicatum, ipsumque altare venerandum confregit, sedemque sacerdotalem subvertit ipse, atque ipsam Basilicam, Dei domum, ecclesiam Christi, demolitus usque ad solum est. Presbyterum vero ipsum, virum gravem & justum, nomine Narchen, tradidit custodiæ militari. Accusatus præterea est de injuriis, violentia, cæde, atque ipsa episcoporum internecione. Quique etiam diebus sacratissimis Paschæ tyrannico more sæviens, Ducibus atque Comitibus junctus: quique propter ipsum aliquos in custodia recludebant, aliquos vero verberibus flagellisque vexabant, ceteros diversis tormentis ad communionem ejus sacrilegam adigebant; (*Nec actus commissi unquam ab innocentibus fuerant*) sperans hoc modo suos suamque prævalere posse factionem, ut per Duces & Judices

dices perque carceres ipſos, verbera, diverſaque tormenta invitos ad communionem ſuam cogeret, nolentes adigeret, repugnantes atque reſiſtentes ſibi tyrannico more terreret. *Erant quidem illa gravia & acerba ab accuſatoribus objecta.*

7. Nam propter hæc neceſſario Concilium apud Cæſaream Palæſtinam primo videtur eſſe condictum: & cum minime ab ipſo vel ab ſatellitibus ad ſupradictum Concilium occurreretur, poſt alterum annum in Tyro propter ejus facinora neceſſario iterum celebratur. Advenerunt epiſcopi de Macedonia & de Pannonia, Bythinia, & omnibus partibus Orientis, Imperatoris juſſione conſtricti: quique actis Athanaſii flagitia criminaque cognoſcentes, non paſſim nec temere accuſatoribus credunt, ſed ſuo de Concilio illuſtres & laudabiles epiſcopos eligunt, atque in rem præſentem, ubi res geſtæ erant, de quibus arguebatur Athanaſius, mittunt: quique oculata fide cuncta aſpicientes atque vera cognoſcentes, ad Concilium redeunt, ejusque crimina, quæ ab accuſatoribus objiciebantur, ſuo teſtimonio vera confirmant. Unde in præſentem Athanaſium dignam pro criminibus ſententiam dicunt. Propter quod Tyro fugiens, Imperatorem appellat. Audit etiam Imperator: quique interrogatione habita omnia ejus flagitia recognoſcens, ſua illum ſententia in exilium deportavit. His ergo ita cedentibus rebus, cum Athanaſius damnatus digne in exilio haberetur ob meritum facinorum ſuorum, ſacrilegus in Deum, in myſteria ſacra profanus, in demolitione baſilicæ violentus, in epiſcoporum exitiis innocentiumque fratrum perſecutor horrendus, ab omnibus epiſcopis in rejiciendis malis ſervatur auctoritas legis, canon Eccleſiæ, & Apoſtolorum ſancta traditio.

8. Sed dum Athanaſius poſt damnationem ſuam reditum ſibi de exilio compararet, de Gallia ad Alexandri-

xandriam post plurimum tempus advenit: quique præterita in nihilum ducens, acrius in nequitia prævalebat. Nam comparatione sequentium levia sunt, quæ ab ipso prima commissa sunt. Etenim per omnem viam reditus sui Ecclesiam subvertebat, damnatos episcopos aliquos restaurabat, aliquibus spem ad episcopatus reditum promittebat, aliquos ex infidelibus constituebat episcopos, salvis & integris permanentibus sacerdotibus, per pugnas & cædes gentilium, nihil respiciens leges, desperationi tribuens totum. Unde per vim, per cædem, per bellum, Alexandrinorum basilicas deprædatur. Constituto jam in ejus locum ex judicio Concilii sancto & integro sacerdote, ut barbarus hostis, & ut pestis sacrilega adductis gentilium populis Dei templum incendit, altare comminuit, & clam exiit de civitate, occulteque profugit.

9. Sed de Paulo Constantinopolitanæ civitatis quondam episcopo post reditum exilii sui, si quis audierit, perhorrescet. Fuere namque & in Ancyra provincia Galatiæ, post reditum Marcelli hæretici, domorum incendia, & genera diversa bellorum. Nudi ab ipso ad forum trahebantur presbyteri, &, quod cum lacrymis luctuque dicendum, consecratum Domini corpus ad sacerdotum colla suspensum palam publiceque profanabat, virginesque sanctissimas Deo Christoque dicatas publice in foro, media in civitate, concurrentibus populis, abstractis vestibus, horrenda fœditate nudabat. Sed in civitate Gaza provinciæ Palæstinæ post reditum suum Asclepas altare comminuit, multasque seditiones effecit. Præterea Hadrianopoli Lucius post reditum suum sacrificium a sanctis & integris sacerdotibus confectum, si fas est dicere, canibus projiciendum jubebat. Igitur cum hæc ita sint, num quidnam lupis tantis ac talibus oves Christi ad huc usque credimus, & membra Christi *membra fornicatoriæ* faciemus? Absit.

10. Nam poſtea Athanaſius peragrans per diverſas partes orbis terrarum, ſcilicet ſeducens aliquos per ſuam fallaciam adulationemque peſtiferam, decipiens innocentes epiſcopos, qui ejus facinora ignorabant, vel Ægyptios aliquos ejus actus ignorantes, ſcripta a ſingulis emendicando, Eccleſias pacificas perturbabat, aut ipſe ſibi novas pro ſua voluntate fingebat. Nihil tamen hoc valere potuit ad judicium jam dudum a ſanctiſſimis & illuſtribus epiſcopis conſecratum. Non enim commendatio eorum, qui nec in Concilio judices fuerunt, nec Concilii judicium habuerant aliquando, nec præſentes, cum ſupradictus Athanaſius audiretur, fuiſſe noſcuntur, aut valere illi potuit, aut prodeſſe. Denique cum ſibi hæc in caſſum proveniſſe cognoſceret, ad Julium Romam perrexit, ſed & ad Italiæ quoſdam ipſius partis epiſcopos: quos ſeducens per epiſtolarum falſitatem, ab eisdem perfacile in communione receptus eſt. Deinde cœpere illi non tam pro ipſo, quam pro ſuis actibus laborare: quod illi pertemere credendo communicaverant. Etenim ſi fuerant illæ litteræ aliquorum, non tamen eorum, qui aut judices fuerant, aut in Concilio aſſederant, quæ quidem etiam ſi eſſent aliquorum, temere illi fidem, pro ſe dicentes, habere numquam deberent. Sed & judices, qui illum ſententiaverunt, credere noluerunt.

11. Ideo quia & alii quique in prætorium pro ſuis facinoribus detecti ſunt, nunc cum Marcello & Athanaſio conjuncti ſunt: decimus autem Aſclepas ante decem & ſeptem annos epiſcopatus honore diſcinctus eſt; deinde Paulum & Lucium, & quotquot talibus conjuncti ſunt: circumeuntes ſimul exteras regiones, perſuadebant judicibus non eſſe credendum illis, qui in eos digne ſententiam protulerunt, ut hoc genere commercii ſibi quemdam ad epiſcopatus reditum procurarent. *Nec in ipſis* locis, in quibus pec-

caverant, nec in proximis, vel ubi accusatores habebant, se defendebant; sed juxta peregrinos, & longe a regionibus suis positos ignorantes gestorum fidem, justam sententiam conabantur perfringere, ad illos referentes actus suos, qui illos per omnia nesciebant. Astute hoc faciunt. Scientes enim de judicibus, de accusatoribus, de testibus multos decessisse, post tot tantasque sententias, putaverunt aliud restaurare judicium, volentes apud nos causam dicere, qui neque illos excusavimus, neque judicavimus. Qui enim judicaverunt, jam ad Dominum perrexere.

12. Voluerunt autem etiam Orientalibus episcopis & veniunt pro judicibus defensores, pro defensoribus rei, eo tempore, cum eorum defensio non valebat: maxime cum tunc defendi minime potuerunt, quando illos accusatores sui faciem ad faciem arguebant. Novam legem introducere putaverunt, ut Orientales episcopi ab Occidentalibus judicarentur. Et volebant Ecclesiæ judicium per eos posse constare, qui non tam illorum miserebantur, quam actibus suis. Hoc itaque nefas, quoniam numquam recepit ecclesiastica disciplina; quæsumus, dilectissimi Fratres, ut sceleratam perniciem conatusque mortiferos perditorum nobiscum etiam ipsi damnetis.

13. Etenim cum adhuc esset episcopus Athanasius, Asclepam depositum sua sententia ipse damnavit. Sed & Marcellus similiter illi numquam communicavit. Paulus vero Athanasii expositioni interfuit, manuque propria sententiam scribens, cum ceteris eum etiam ipse damnavit. Et quamdiu quisque eorum episcopus fuit, sua judicia confirmavit. Sed cum diversis ex causis diversisque temporibus singuli eorum digne de Ecclesia suis pro meritis pellerentur, majorem concordiam una conspiratione fecerunt; donantes sibi quisque delicta, quæ, cum episcopi essent, *pro auctoritate* divina damnarunt.

14. Nam-

14. Namque quoniam Athanaſius in Italiam & Galliam pergens ſibi judicium comparavit; poſt mortem aliquorum accuſatorum, teſtium, judicumque, & credidit poſſe ſe denuo tempore audiri, quod ejus flagitia vetuſtas temporis obſcuraret. Cui conſenſum commodantes non recte, Julius urbis Romæ epiſcopus, Maximus, & Oſſius, ceterique complures ipſorum, Concilium apud Serdicam fieri ex Imperatoris benignitate ſumſerunt. Occurrimus ad Serdicam litteris Imperatoris conventi. Quo cum veniſſemus, didicimus in media eccleſia Athanaſium, Marcellum, omnes ſceleratos Concilii ſententia pulſos, & merito ſingulos pro ſuis facinoribus prædamnatos, cum Oſſio & Protogene ſedere ſimul & diſputare, & quod eſt deterius, divina myſteria celebrare. Nec confundebatur Protogenes Serdices epiſcopus communicare Marcello hæretico, cujus & ſectam & reprobum ſenſum, in Concilio quater ſententiis epiſcoporum ſubſcribens, propria voce ipſe damnaverat. Unde manifeſtum eſt, quia ſeſe ipſe ſua ſententia condemnavit, cum ſe illi communicando participem fecit.

15. Verum nos tenentes eccleſiaſticæ regulæ diſciplinam, & volentes miſeros in aliquantulum vivere, mandavimus illis, qui cum Protogene & Oſſio fuerunt, ut de ſuo cœtu damnatos excluderent, neque peccatoribus communicarent: deinde una nobiscum audirent ea, quæ a patribus noſtris contra ipſos in præteritum fuerant judicata; (nam liber Marcelli non exſpectabat accuſationem, per ſe enim aperte hæreticus noſcebatur:) & ne falſis ſuggeſtionibus crederent, non eorum quisquam praviſſimam mentem propter locum epiſcopatus obſcurant. At illi contra hæc reſiſtebant: qua ratione, neſcimus. Nec ſe voluerunt ab ipſorum communione ſecernere, confirmantes Marcelli hæretici ſectam: & facinora Athanaſii *ceterorumque ſcelera* fidei eccleſiaſticæ paciqne præ*ponebant.*

 16. His

16. His itaque cognitis, nos octoginta epiſcopi, qui propter pacem confirmandam Eccleſiæ ex diverſis longinquisque provinciis cum ingenti exitu & labore ad Serdicam veneramus, videntes hæc non ſine lacrymis ferebamus. Leve enim non erat, quod a ſe eos dimittere omnino negabant, quos patres noſtri merito ſuis pro criminibus ante damnarunt. His itaque communicare nefas duximus, neque cum profanis voluimus ſancta Domini ſacramenta miſcere, ſervantes & tenentes regulam eccleſiaſticæ diſciplinæ. Nam ut ſupradictos Oſſium a ſe Protegenemque non dimitterent, conſcientia forte mala, quam ſibi eorum unusquisque debebat nudari aliquo, quam ad palam fieri magnopere pertimeſcebant: nec ſic in eos audebat eorum aliquis ſententiam dicere, ne & ſe ipſe damnaret, quod illis contra interdictum communicaſſent, quibus communicare nullo genere oporteret.

17. Verum nos iterum illos atque iterum rogabamus, ne firma ſolidaque concuterent, ne ſubverterent legem, nec jura divina turbarent, ne cuncta confunderent, atque traditionem Eccleſiæ ne quidem modica pace fruſtrarent: ſed nec novam ſectam inducerent, aut Orientalibus epiſcopis Conciliisque ſanctiſſimis de Occidente venientes aliqua in parte præponerent. At illi contra deſpicientes hæc, nobis minabantur, & ſe Athanaſium & ceteros ſceleratos vindicaturos pollicebantur. Quaſi vero aliud facere aut dicere poſſent, qui ſceleratos omnes ac perditos in ſuum conſortium receperunt. Præterea ingente hoc tumore proponunt, audacia potius ac temeritate, quam legitima ratione profeſſi. Videntes enim, quod ii, qui damnatos recipiunt, in offenſam crimenque incurrunt, ut violatores cœleſtium legum, tali auctoritate judicium conſtituere conabantur, ut ſeſe judices *judicum* dicere vellent, atque eorum, qui jam *cum Deo ſunt*, ſi fas eſt, ſententiam refricare. Nos

vero

vero rogabamus illos per plurimos dies, ut a se damnatos abjicerent, & se Ecclesiæ sanctæ conjungerent, atque patribus vera dicentibus consensum accommodarent. Sed illi se hoc facturos omnino negabant.

18. Altercantibus igitur nobis, emerserunt quinque episcopi ex partibus nostris, qui superstites de sexto numero eorum, qui ad Mareotam directi fuerant, remanserant, & talem illis optionem proponunt: mittendos esse ex utroque Concilio episcopos aliquos ad loca, in quibus Athanasius scelera flagitiaque commisit, ut sub testificatione Dei cuncta fideliter scriberent; & si falsa inventa fuerint, quæ Concilio nuntiavimus, ipsi damnemur, nec Imperatoribus, nec Concilio, nec cuiquam episcopo conqueramur; quod si verum constiterit, quod ante diximus, ad numerum nostrum ex vobis, quos delegistis, id est, qui Athanasio post damnationem communicaverunt, sed & eos, qui Athanasio & Marcello fautores defensoresque sunt, exponamus, nec Imperatoribus, nec Concilio, nec cuiquam episcopo aliqui vestrum conquerantur. Hanc optionem a nostris propositam Ossius & Protogenes omnesque eorum socii suscipere timuerunt.

19. Immensa autem confluxerat ad Serdicam multitudo sceleratorum omnium ac perditorum, adventantium de Constantinopoli, de Alexandria: qui rei homicidiorum, rei sanguinis, rei cædis, rei latrociniorum, rei prædarum, rei spoliorum, nefandorumque omnium sacrilegiorum & criminum rei; qui altaria confregerunt, ecclesias incenderunt, domosque privatorum compilaverunt; profanatores mysteriorum Dei, proditoresque sacramentorum Christi; qui impiam sceleratamque hæreticorum doctrinam contra Ecclesiæ fidem asserentes, sapientissimos presbyteros Dei, diacones, *sacerdotes* atrociter demactaverunt;

& eos omnes secum collectos in suo conventiculo habuerunt Ossius & Protogenes; eosque honorantes, nos omnes diacones & sacerdotes Dei despiciebant, quia nec ipsi volebamus talibus aliquando conjungi: iique vulgo, omnibusque gentibus, id quod inter nos fuerat, referebant, pro veris falsa fingentes; nec discordiam inter nos ex causa Dei ortam, sed ex humana præsumtione narrabant. Divinis humana miscentes, & ecclesiasticis rebus privatas adjungentes, civitatis nobis concentum seditionemque conflarunt, dicentes nos gravem schismate civitati importasse injuriam, nisi illis, quod nefas erat, communicaremus: & hæc frequenter acclamabant. Nos enim omnino illis communicare noluimus, nisi eos, quos damnavimus, projecissent, & dignum honorem Concilio Orientis tribuerent.

20. Quæ vero ipsi egerint, vel quale Concilium habuerint, hinc addiscere poteritis. Nam Protogenes, sicut supra diximus, apud acta anathematizans Marcellum & Paulum, postea eos in communionem suscepit. Dionysium vero ab Elica provinciæ Achaiæ, quem ipsi exposuerunt, in Concilio habuerunt. Simul secum, & exponentes & expositi, judices & rei, communicantes mysteria divina pertractant. Bassum autem de Diocletiana civitate in flagitiis sceleribusque detectum, & merito de Syria deportatum, ordinaverunt episcopum: quique apud ipsos sceleratius vivens detectus, & ab ipsis damnatus, cum ipsis hodie videtur esse conjunctus. Et quia in Thessalonicensis Protogeni frequenter probra multa criminaque objecit, quod diceret illum concubinas & habuisse & habere, cui communicare numquam voluit, nunc vero in amicitiam receptus, quasi pejorum consortio expurgatus, apud ipsos habetur ut justus. Asclepas autem, cum *ad Constantinopolim* civitatem propter Paulum venisset, *post* immanitatem rerum atrocitatemque com-

mis

misit, quæ media in ecclesia Constantinopolitana gesta sunt, post mille homicidia, quæ altaria ipsa humano sanguine coinquinaverunt, post interfectiones fratrum extinctionesque gentilium, hodieque cum Paulo, cujus causa hæc gesta sunt, communicare non cessat: sed & illi, qui per Asclepam Paulo communicant, accipientes ab eodem scripta atque ad illum mittentes. Ex hac igitur coagulatione, atque ex perditorum congregatione, quale potuerit celebrari Concilium, in quo flagitia sua non tam puniebant, quam agnoscebant?

21. Non enim secundum nos, qui ecclesiis sanctissimis præsidemus, populisque rectores, sumus donantes & dimittentes, quæ ab ipsis nec dimitti umquam possunt nec donari: quique etiam Marcello & Athanasio ceterisque sceleratis flagitia, blasphemias, quæ nefas fuerat dimittere, condonarunt: cum scriptum sit: „ Si peccaverit homo in hominem, ora„ bunt pro eo ad Dominum; si autem in Deum pec„ caverit homo, quis orabit pro eo?" Nos autem talem consuetudinem non habemus, nec Ecclesia Dei. Sed nec hæc docere aliquos patimur, nec novas traditiones inducere: ne proditores fidei traditoresque Scripturarum divinarum, quod nefas est, dicamur, ne a Domino & ab hominibus condemnemur.

22. Verum illi supradicti etiam hæc adversus nos machinabantur. Et quoniam sciebant, nos non posse sibi scelestorum beneficio communicare; ex scriptis nos Imperatorum terrere putabant, ut invitos ad suam communionem traherent: & spectabant dividi totius mundi profundam Ecclesiæ æternamque pacem propter Athanasium & Marcellum, propter quos nomen Domini blasphematur in gentibus, quos oportebat, si in se aliquid timoris Dei habuissent, ne turbo iste, qui per ipsos natus est, permaneret, a sua pravissima præsumtione vel sero discedere, ne ipsorum causa con-

tra ſeſe ſcinderetur Eccleſia: aut ſi in iis, qui pro ipſis certant, metus Dei eſſet, etiamſi nihil eſſe damnabile apud ipſos inveniretur, tamen & quod propter ipſos unitas Eccleſiæ ſcinditur, & propter inſanam rabiem cupiditatemque honorum pax profunda ſubvertitur, execrari eos ac perhorrere deberent.

23. Cum ita res currere videremus, ad ſuam patriam regredi noſtrum unusquisque decrevit: placuitque nobis de Serdica ſcribere, & ea, quæ geſta ſunt, nuntiare, noſtramque ſententiam declarare. Nos enim Athanaſium & Marcellum, qui in Dominum impie blasphemantes ſcelerati vixerunt, expoſitos olim atque damnatos non poſſumus iterum in epiſcopatus honorem ſuſcipere: quique crucifigentes verum filium Dei, atque illum denuo publicantes, acerbis ictibus, confixerunt. Alter enim ipſorum, blasphemando in filium Dei atque in ejus regnum, æterna morte mortuus eſt ſemel. Alter in corpus Domini myſteria ejus profano more atrociter peccans, ceteraque flagitia immaniter gerens, epiſcoporum ſententia ejectus eſt atque damnatus. Quamobrem quoniam a parentum traditione diſcedere non poſſumus, quia nec talem auctoritatem ſumſit Eccleſia, nec talem poteſtatem a Deo accepit, ſupradictos ad honorem dignitatemque Eccleſiæ nec ipſi ſuſcipimus, & ſuſcipientes digne damnamus. Sed nec alios, qui aut olim, aut poſtea merito damnati ſunt, in Eccleſia recipimus, adhærentes legibus Dei traditionibusque paternis atque eccleſiaſticis diſciplinis, credentes prophetæ dicenti: Noli transgredi terminos æternos, quos poſuerunt patres tui. Quare nos numquam fixa ſolidaque concutimus: ſed magis ea, quæ ſunt a parentibus conſtituta, ſervamus.

24. Poſt multa igitur, dilectiſſimi fratres, hæc vobis ex aperto mandamus, ne quis veſtrum ab aliquo circumventus aliquando communicet, id eſt,

Oſſio,

Offio, Protogeni, Athanafio, Marcello, Afclepæ, Paulo, Julio; fed nec cuiquam damnatorum de Ecclefia fancta rejectis, neque fociis ipforum, qui illis five per fe, five per fcripta communicant. Quare nec vos ad illos fcribere umquam debetis, nec ab ipfis fcripta fufcipere. Jam quod fupereft, oramus vos, dilectiffimi Fratres, ut unitati Ecclefiæ confulatis, & paci perpetuæ; fanctos epifcopos eligatis, in quibus & fides integra & fancta fit vita; abhorrentes eos, qui pro criminibus fuis ab epifcopatus honore discincti funt, voluntque iterum recipere locum, quem digne pro fuis facinoribus amiferunt: magisque hos execramini, quos poft facinus videtis pejora committere. Nec Dominum audiunt dicentem: Peccafti, quiefce. Inhibere nefciunt enim, & fortiores de fceleribus efficiuntur: & quanto plus in gurgitem vitiorum mergunt, tanto plus orbem fubvertunt. Seditionibus vacantes, bella, perfecutionesque acerrimas fanctis Ecclefiis ingerunt, & tyrannico more populos Domini in fuum Dominium captivare contendunt.

25. Namque ex his rebus peffimos eorum conatus agnofcite, quod talem mundo tempeftatis procellam induxerunt, ut Orientem prope totum Occidentemque turbarent; ut relinquentes finguli ecclefiafticas curas, populosque Dei deferentes, atque ipfam Evangelii doctrinam poftponentes, de longinquo adveniremus fenes ætate graves, corpore debiles, ægritudine infirmi: (trahebamurque per diverfa, noftrosque ægrotantes in itineribus deferebamus propter perpaucos fceleftos olim digne damnatos, primatus Ecclefiæ contra fas appetentes:) geratque curam de nobis Imperium, atque religiofi Imperatores, Tribuni, & Duces diriffima republica de epifcoporum vita ftatuque exercerentur. Sed nec populi filent. Omnis etenim fraternitas omnibus in provinciis fufpenfa ac follicita exfpectat, in quem finem hæc malorum pro-

 cella

[redacted]

cellis succedit: cursusque ipse publicus [illegible] ad [illegible]lum deducitur. Et quid pluribus? Ortus Occasusque mundi propter unum vel duos paucosque sceleratos impie sentientes & turpiter viventes funditus vertitur, & dura sævaque tempestate turbatur, in quibus nulla religionis semina resederunt: quæ si habuissent, imitarentur prophetam dicentem: „ Tollite, & mittite „ me in mare, & tranquillabit mare a vobis, quando „ hæc tempestas propter me facta est.“ Sed ideo hæc non imitantur, quia nec justos sequuntur: ita autem sceleratorum omnium duces quærunt Ecclesiæ principatum, quasi aliquod tyrannidis regnum.

26. Nec hoc propter bonum quoque justitiæ inquirunt, Non enim Ecclesiis consulunt, qui leges juraque divina, ceterorum decreta dissolvere percontantur. Propterea hanc novitatem moliebantur inducere, quam horret vetus consuetudo Ecclesiæ, ut in Concilio Orientales episcopi quidquid forte statuissent, ab episcopis Occidentalibus refricaretur; similiter quidquid Occidentalium partium episcopi, ab Orientalibus solveretur. Sed hoc ex illo suo pravissimo sensu tractabant. Verum omnium Conciliorum juste legitimeque actorum decreta firmanda, majorum nostrorum gesta consignant. Nam in urbe Roma sub Novato & Sabellio & Valentino hæreticis factum Concilium, ab Orientalibus confirmatum est: & iterum in Oriente sub Paulo Samosatis quod statutum est, ab omnibus est signatum. Ob quam rem hortamur vos, dilectissimi Fratres, considerantes ordinem ecclesiasticæ disciplinæ, & paci totius orbis consulentes, corripiatis eos, qui sceleratis communicant, & malos de ecclesiis radicitus amputetis: ut tempestate ruente ipsorum causa, innatans Christus Dominus omnibus imperet ventis procellisque maritimis discedere, & tribuant Ecclesiæ sanctæ pacem perpetuam & quietam.

27. Nos

27. Nos vero nulli injuriam facimus, ſed legis præcepta ſervamus. Nam injuriati graviter & male tractati ſumus ab iis, qui volebant Eccleſiæ catholicæ regulam ſua pravitate turbare. Sed ante oculos habentes timorem Dei, judicium Chriſti verum & juſtum conſiderantes, nullius perſonam accepimus, neque alicui pepercimus, quo minus eccleſiaſticam diſciplinam ſervaremus. Unde Julium urbis Romæ, Oſſium, & Protogenem, & Gaudentium, & Maximinum a Triveris damnavit omne Concilium ſecundum antiqiſſimam legem, ut auctores communionis Marcelli & Athanaſii ceterorumque ſceleratorum, quique etiam homicidiis Pauli Conſtantinopolitani & cruentis actibus ejus communicaverunt. Protogenem namque eſſe anathematizatum una cum Marcello, ſubſcribendo frequenter ſententiæ in ipſum vel in ejus librum inlatæ; quique etiam in Paulum Conſtantinopolitanum ſententiam dederunt, & illi poſtea communicaverunt. Gaudentium autem, ut immemorem deceſſoris ſui Cyriaci ſubſcribentis ſententiis in ſceleratos digne inlatis, commixtumque criminibus Pauli, quem etiam impudenter defendebat. Julium vero urbis Romæ, ut principem & ducem malorum, qui primus januam communionis ſceleratis atque damnatis aperuit, ceterisque aditum fecit ad ſolvenda jura divina: defendebatque Athanaſium præſumenter atque audacter, hominem, cujus nec teſtes noverat, nec accuſatores. Sed Oſſium propter ſupradictam cauſam, & propter beatiſſimæ memoriæ Marcum, cui graves ſemper injurias inrogavit; ſed & quod malos omnes pro criminibus ſuis digne damnatos totis viribus defendebat, & quod convixerit in Oriente cum ſceleratis ac perditis. Turpiter namque Paulino quondam epiſcopo Daciæ individuus amicus fuit, homini, qui primo de maleficiis fuerit accuſatus & de Eccleſia pulſus, usque in hodiernum diem in apoſtaſia permanens cum concubi-

cubinis publice & meretricibus fornicetur, cujus maleficiorum libros Macedonius episcopus atque confessor a Mopso combussit. Sed & Eustasio & Quimatio adhærebat pessime & charus fuit, de quorum vitæ infamia turpi dicendum nihil est: exitus enim illorum eos omnibus declaravit. His itaque ac talibus junctus ab initio Ossius, sceleratis semper favens, contra Ecclesiam veniebat, & inimicis Dei semper ferebat auxilium. Maximinum vero a Triveris, propter quod collegas nostros episcopos, quos ad Gallias miseramus, noluerit suscipere, & quoniam Paulo Constantinopolitano, nefario homini ac perdito, primus ipse communicavit, & quod ipse tantæ cladis causa fuit, ut Paulus ad Constantinopolim civitatem revocaretur, propter quod homicidia multa facta sunt. Causa igitur homicidiorum tantorum ipse fuit, qui Paulum olim damnatum ad Constantinopolim revocavit.

28. Propter has igitur causas justum duxit Concilium, ut Julium urbis Romæ, & Ossium, ceterosque supra memoratos discingeret atque damnaret. Quæ cum ita sint, custodire vos ab ipsis & abstinere debetis, dilectissimi Fratres, nec eos aliquando ad communionem vestram admittere: sed nec ipsorum litteras accipere, nec ad illos litteras dominicas dare. Et quoniam catholicam & apostolicam fidem voluerunt infringere ii, qui cum Ossio erant, inducentesque novam sectam in Deo croniti Marcelli mixta Sabellio & Paulo, inde artem; necessario ordinavimus catholicæ Ecclesiæ fidem, quam negaverunt supradicti, qui cum Ossio sunt, & Marcello hæretici induxerunt. Consequens est, ut acceptis litteris nostris singuli consensum huic sententiæ commodantes, decreta nostra propria subscriptione signetis. Est autem fides nostra talis.

29. Credimus in unum Deum patrem omnipotentem, *institutorem* & creatorem omnium, ex quo

omnis

omnis creatura in cœlo & in terra nominatur. Et in unigenitum filium ejus Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, qui ante ævum ex Patre generatus eſt, ex Deo Deus, ex luce lux, per quem facta ſunt omnia, quæ in cœlis & quæ in terra, viſibilia & inviſibila, ſermo qui ſit, & ſapientia, & virtus, & vita, & lux vera, qui in noviſſimis temporibus propter nos induerit hominem, & natus ſit de ſancta Virgine Maria, & crucifixus, & mortuus, & ſepultus ſit: tertia die reſurrexit a mortuis, & aſſumtus in cœlum, ſedet in dextera Patris, venturus in fine mundi judicare vivos & mortuos, & reddere unicuique ſecundum opera ſua: cujus regnum inceſſabile permanet in æterna ſecula. Eſt enim ſedens in dextera Patris, non ſolum in iſto ſeculo, ſed & in futuro. Credimus in Spiritum ſanctum, hoc eſt, in paracletum, quem mittens Apoſtolis poſt aſſumtionem ſuam in cœlum, miſit docens illos & inſtruens de omnibus, per quem ſanctificantur animæ in ipſum fideliter credentes. (Credimus & in ſanctam Eccleſiam, in remiſſionem peccatorum, in carnis reſurrectionem, in vitam æternam,) Illos vero, qui dicunt: Ex eo, quod non fuit, filius Dei, aut ex alia ſubſtantia, & non ex Deo; aut qui dicunt, fuiſſe aliquando tempus vel ſeculum, quando non fuit filius, hæreticos damnat ſancta & catholica Eccleſia. Similiter & illos, qui dicunt tres eſſe Deos; aut Chriſtum non eſſe Deum; aut ante ea unum non fuiſſe Chriſtum, neque filium Dei; aut ipſum Patrem & Filium & Spiritum ſanctum; aut non natum filium; aut non ſententia, neque voluntate Deum patrem genuiſſe filium: hos omnes anathematizat & execratur ſancta & catholica Eccleſia.

Opto vos in Domino bene valere.

Stephanus Epiſcopus Antiochiæ provinciæ Syriæ Cœles opto *vos in Domino* bene valere.

Olim-

[redacted]

[illegible]

[illegible] episcopus Doliches opto vos in Domino bene valere.

Gerontius episcopus Lamphaniæ.

Menophantus episcopus ab Ephese opto vos in Domino bene valere.

Paulus episcopus opto vos in Domino bene valere.

[illegible] episcopus ab Amantias opto vós in Domino bene valere.

Macedonius episcopus ab Amarquetias opto vos in Domino bene valere.

[illegible] episcopus a Chalcedonia opto vos in Domino bene valere.

Acacius episcopus a Cæsarea opto vos in Domino bene valere.

Theodorus episcopus ab Heraclea opto vos in Domino bene valere.

Quintianus episcopus a Taxe opto vos in Domino bene valere.

Marcus episcopus ab Aretiis opto vos in Domino bene valere.

Cyrotus episcopus a Roeo opto vos in Domino bene valere.

Eugeus episcopus a Lisicia opto vos in Domino bene valere.

Antonius episcopus a Zeumate opto vos in Domino bene valere.

Antonius episcopus a Docimo opto vos in Domino bene valere.

Dion episcopus a Cæsarea opto vos in Domino bene valere.

Vitalis episcopus a Tyro opto vos in Domino bene valere.

Eudoxius episcopus a Germanicia opto vos in Domino bene valere.

Dionysius episcopus ab Alexandria provinciæ opto *vos in Domino* bene valere.

Mace-

Macedonius episcopus a Virito opto vos in Domino bene valere.
Eusebius episcopus a Dorlani opto vos in Domino bene valere.
Basilius episcopus ab Anquira opto vos in Domino bene valere.
Proheresius episcopus a Sinopa opto vos in Domino bene valere.
Eustacius episcopus ab Epiphania opto vos in Domino bene valere.
Pancratius episcopus a Pernaso opto vos in Domino bene valere.
Eusebius episcopus a Pergamo opto vos in Domino bene valere.
Sabinianus episcopus a Chatimera opto vos in Domino bene valere.
Bitinicus episcopus a Zelon opto vos in Domino bene valere.
Dominius episcopus a Palladiano opto vos in Domino bene valere.
Pison episcopus a Troada opto vos in Domino bene valere.
Cartherius episcopus ab Aspona opto vos in Domino bene valere.
Filetus episcopus a Juliopoli opto vos in Domino bene valere.
Quirius episcopus a Mareota opto vos in Domino bene valere.
Filetus episcopus a Cratia opto vos in Domino bene valere.
Thimasarcus episcopus opto vos in Domino bene valere.
Eusebius episcopus a Mignenia opto vos in Domino bene valere.
Quirius episcopus a Philadelphia opto vos in Domino bene valere.

Pison

Pison episcopus a Vanis opto vos in Domino bene valere.

Timotheus episcopus opto vos in Domino bene valere.

Euthemon episcopus a Thaneos opto vos in Domino bene valere.

Callenicus episcopus a Pelosio opto vos in Domino bene valere.

Eusebius episcopus a Pergamo opto vos in Domino bene valere.

Leucadas episcopus ab Ilio opto vos in Domino bene valere.

Noconius episcopus a Troade opto vos in Domino bene valere.

Adamantius episcopus a Cio opto vos in Domino bene valere.

Eddesius episcopus a Coo opto vos in Domino bene valere.

Theodolus episcopus a Neocæsario opto vos in Domino bene valere.

Sion episcopus opto vos in Domino bene valere.

Theogenes episcopus a Lizia opto vos in Domino bene valere.

Florentius episcopus ab Ancara opto vos in Domino bene valere.

Isaac episcopus a Lueto opto vos in Domino bene valere.

Eudemon episcopus . . . subscripsi pró ipso, opto vos in Domino bene valere.

Agapius episcopus a Theriaco opto vos in Domino bene valere.

Bassus episcopus a Car opto vos in Domino bene valere.

Narcissus episcopus ab Anapoli opto vos in Domino bene valere.

Embra-

Embracius episcopus a Mileto opto vos in Domino bene valere.
Lucius episcopus ab Babtino opto vos in Domino bene valere.
Nonnius episcopus a Laudocia opto vos in Domino bene valere.
Pantagatus episcopus a Gallias opto vos in Domino bene valere.
Flaccus episcopus ab Jeropoli opto vos in Domino bene valere.
Sysimius episcopus a Perge opto vos in Domino bene valere.
Diogenes episcopus opto vos in Domino bene valere.
Cresconius episcopus opto vos in Domino bene valere.
Nestorius episcopus opto vos in Domino bene valere.
Emmonius episcopus opto vos in Domino bene valere.
Eugenius episcopus opto vos in Domino bene valere.
Antonius episcopus a Gusia opto vos in Domino bene valere.
Demofilus episcopus a Beroe opto vos in Domino bene valere.
Euticius episcopus a Philippopoli opto vos in Domino bene valere.
Severus episcopus a Cabula opto vos in Domino bene valere.
Timotheus episcopus ab Anchilo opto vos in Domino bene valere.
Valens episcopus a Mursa opto vos in Domino bene valere.
Explicit decretum synodi Orientalium apud Serdicam episcoporum a parte Arianorum, quod miserunt ad Africam.

FRAGMENTUM IV.

INCIPIT EXEMPLUM EPISTOLÆ

Liberii episcopi urbis Romæ ad Orientales Episcopos.

Dilectissimis fratribus & coepiscopis nostris universis per Orientem constitutis, Liberius urbis Romæ episcopus æternam salutem.

1. Studens paci & concordiæ Ecclesiarum, postea quam litteras Charitatis Vestræ de nomine Athanasii & ceterorum factas ad nomen Julii bonæ memoriæ episcopi accepi, secutus traditionem majorum, presbyteros urbis Romæ Lucium, Paulum & Helianum e latere meo ad Alexandriam ad supradictum Athanasium direxi, ut ad urbem Romam veniret: ut in præsenti id, quod Ecclesiæ disciplina extitit, in eum statueretur. Litteras etiam ad eumdem per supradictos presbyteros dedi, quibus continebatur, quod si non veniret, sciret se alienum esse ab Ecclesiæ Romanæ communione. Reversi igitur presbyteri nuntiaverunt eum venire noluisse. Secutus denique litteras Charitatis Vestræ, quas de nomine supradicti Athanasii ad nos dedistis, sciatis his litteris, quas ad unanimitatem nostram dedi, me cum omnibus vobis & cum universis episcopis Ecclesiæ catholicæ pacem habere: supradictum autem Athanasium alienum esse a communione mea sive Ecclesiæ Romanæ, & consortio litterarum ecclesiasticarum.

2. „Quid in his litteris non sanctitatis, quid non „ex metu Dei eveniens est? Sed Potamius & Epi„ctetus, dum damnare urbis Romæ episcopum gau„dent, sicut in Ariminensi synodo continetur, au„dire hæc noluerunt. Quin etiam Fortunatianus „episcopus epistolam eamdem rursum diversis epi-

„scopis

„ scopis mittens, nihil profecit. Ut autem in negata Athanasio communione sibi potius essent onerosi, remque omnem sibi periculi facerent, dummodo nihil Sardicensi synodo, qua Athanasius absolutus & Ariani damnati fuerant, decerperent; litteræ ex Ægypto omni atque ab Alexandria missæ admonebant: quoniam quales ad Julium pridem de reddenda exulanti Athanasio communione erant scriptæ, tales nunc, ut de subjectis intelligetur, ad Liberium datæ sunt de tuenda.

FRAGMENTUM V.

INCIPIT EPISTOLA LEGATORUM

„ missa ad Constantium Imperatorem a Liberio episcopo urbis Romæ per Luciferum episcopum.

Gloriosissimo Constantio Augusto Liberius Episcopus.

1. Obsecro, tranquillissime Imperator, ut mihi benignas aures clementia tua tribuat, quo possit mansuetudini tuæ mentis meæ propositum apparere. De Christiano enim Imperatore, & sanctæ memoriæ Constantini filio hoc ipsum sine cunctatione mereor impetrare. Sed in eo me laborare intelligo, quia repetita satisfactione, placabilem etiam circa reos animum tuum, in gratiam meam revocare non possum. Sermo enim pietatis tuæ, jam dudum ad populum missus, me quidem, quem patienter omnia ferre necesse est, plurimum lacerat: sed animum tuum, qui lenitati semper vacat, qui numquam, ut scriptum est, in occasum diei iracundiam servat, retinere circa me indignationem miraculo mihi est. Ego enim, religiosissime Imperator, tecum veram pacem requiro, quæ non sit verbis composita interna dispositione fal-

laciæ, sed præceptis Evangeliorum rationabiliter confirmata. Non Athanasii tantum negotium, sed multa alia in medium venerunt, propter quæ Concilium fieri mansuetudinem tuam fueram deprecatus: ut ante omnia, quod specialiter optat mentis tuæ erga Deum sincera devotio, cum fidei causa, in qua prima nobis spes est ad Deum, diligenter fuisset tractata, ne eorum, qui nostram circa Deum observantiam mirari debent, possent finiri. Et dignum fuerat Dei cultore, dignum Imperio tuo, quod Christi pietate regitur & augetur, specialiter hoc ipsum pro reverentia sanctæ religionis, cui prudenter intentus es, clementiam tuam nobis ad hæc impetranda præstare.

2. Sed multi Ecclesiæ membra lacerare festinant, qui confinxerunt me litteras suppressisse, ne crimina ejus, quem dicebantur condemnasse, apud omnes paterent, quas illas litteras? Episcoporum Orientalium, & Ægyptiorum; quibus in omnibus eadem in Athanasium crimina continebantur? At satis omnibus clarum est, nec quisquam negat, nos Orientalium litteras intimasse, legisse Ecclesiæ, legisse Concilio, atque hæc etiam Orientalibus respondisse, qui fidem & sententiam non commodavimus nostram, quod eodem tempore octoginta episcoporum Ægyptiorum de Athanasio sententia repugnabat, quam similiter recitavimus atque insinuavimus episcopis Italis. Unde contra divinam legem visum est etiam, cum episcoporum numerus pro Athanasio major existeret, in parte aliqua commodare consensum. Hæc scripta, si Deo fidem debet Eusebius, qui missus fuerat, festinans ad Africam nobis reliquit: quæ tamen postea omnia scripta, ne ad impetrandum forte Concilium deessent, Vincentius, qui cum ceteris missus fuerat, Arelatum pertulit.

3. Videt igitur prudentia tua, nihil in animum *meum introisse*, quod Deo servientibus non dignum

fuerat

fuerat cogitare. Teftis autem mihi eft Deus, teftis eft tota cum fuis membris Ecclefia, me fide & metu in Deum meum cuncta mundana ita, ut evangelica & apoftolica ratio præcipit, calcare atque calcaffe. Non furore temerario, fed conftituto atque obfervato jure divino, atque in alio minifterio ecclefiaftico vivens, nihil per jactantiam, nihil per gloriæ cupiditatem, quod ad legem pertinebat, implevi; & ad iftud officium, teftis eft mihi Deus meus, invitus acceffi; in quo cupio quidem fine offenfa Dei, quam diu in feculo fuero, permanere. Et numquam mea ftatuta, fed apoftolica, ut effent femper firmata & cuftodita, perfeci. Secutus morem ordinemque majorum, nihil addi epifcopatui urbis Romæ, nihil minui paffus fum; & illam fidem fervans, quæ per fucceffionem tantorum epifcoporum cucurrit, ex quibus plures martyres extiterunt, illibatam cuftodiri femper exopto.

4. Denique jam me aperire caufam pietati tuæ follicitudo ecclefiaftica atque ipfa devotio perfuadet. Significant Orientales, paci noftræ velle conjungi. Quæ eft pax, clementiffime Imperator, cum fint ex partibus ipfis quatuor epifcopi, Demophilus, Macedonius, Eudoxius, Martyrius, qui ante annos octo, cum apud Mediolanum Arii fententiam hæreticam noluiffent damnare, de Concilio animis iratis exierunt? Horum fi fas eft fententiis, quale fit, aut quid periculi habeat, commodare confenfum, æquitas & clementia tua poterit æftimare. Non eft novum, quod nunc fubtiliter & fub occafione nominis Athanafii attentatur. Manent litteræ Alexandri epifcopi olim ad Sylveftrum, fanctæ memoriæ deftinatæ, quibus fignificavit ante ordinationem Athanafii, undecim tam presbyteros, quam etiam diacones, quod Arii hærefim fequerentur, fe Ecclefia ejeciffe: ex quibus nunc quidam extra Ecclefiam catholicam fori tur fibi conciliabula inveniffe, quibus af

Georgius in Alexandria per litteras communicare. Quæ ergo pax poteſt eſſe, tranquilliſſime Imperator, ſi exhibitis epiſcopi, ut nunc per Italiam factum eſt, cogantur talium ſententiis obedire.

5. Accipe aliud, quia tranquillitas tua patienter admittit. Manent legatorum litteræ, qui ad clementiam tuam fuerant deſtinati, quæ nuper venerunt: quibus ſignificant, propter turbationem quidem omnium eccleſiarum ſe quidem ante ſuccumbere ſententiis Orientalium voluiſſe, propoſuiſſe tamen conditionem, ut ſi fidem Arii hæreſim condemnaſſent, hoc genere inclinati eorum ſententiis obedirent. Placitum, ut ipſi ſignificant, ſcriptura teſte firmatur, itur in Concilium: accipiunt cum deliberatione reſponſa, Arii doctrinam ſe damnare non poſſe, Athanaſium, quod ſolum exigebant, communione eſſe privandum. Hinc jam clementia tua hoc quoque conſideret, recte catholicæ religionis jure ſervato, an hominis cauſa debeat diligenter excuſſeque tractari.

6. Unde iterum atque iterum manſuetudinem tuam atque animum tuum Deo devotum rogamus per ejus virtutem, qui ſe in defenſione tua, quantus ſit, univerſis mortalibus approbavit, ut habens ante oculos ejus beneficia, qui Imperium tuum in omnibus regit, hæc in cœtu epiſcoporum diligenter facias omni cum conſideratione tractari: ut pacatis per te Deo favente temporibus, tranquillitate tua conſentiente, ſic omnia diſcutiantur, ut quæ fuerint judicio ſacerdotum Dei confirmata, cum conſtiterit omnes in expoſitionem fidei, quæ inter tantos epiſcopos apud Nicæam præſente ſanctæ memoriæ patre tuo confirmata eſt, univerſos conſenſiſſe, cum exemplo poſſint in poſterum cuſtodiri: ut ipſe Salvator, qui deſuper mentis tuæ propoſitum intuetur, in tanta rerum expeditione lætetur, cauſam fidei & pacis etiam Reipublicæ neceſſitatibus non immerito præpoſuiſſe. Ad

exoran-

exorandum igitur mansuetudinem tuam, ut benevolo animo allegationes nostras audire digneris, fratrem & coepiscopum meum sanctum virum Luciferum cum Pancratio presbytero & Hilario diacono placuit proficisci. Quos credimus de clementia tua ad pacem omnium ecclesiarum catholicarum non difficulter posse Concilium impetrare. Dei omnipotentis clementia te nobis custodiat clementissime ac religiosissime Auguste. Explicit.

FRAGMENTUM VI.

LIBERIUS, ANTE QUAM AD EXILIUM „ iret, hanc uniformem epistolam Confessoribus scri„ psit, id est, Eusebio, Dionysio & Lucifero in ex„ ilio constitutis.

1. Quamvis sub imagine pacis, humani generis inimicus vehementius in membra Ecclesiæ videatur esse grassatus; vos tamen, acceptissimi in Domino sacerdotes, egregia & singularis fides & hic probabiles Deo ostendit, & jam ad futuram gloriam martyres designavit. Quo itaque præconio laudis, qua vocis exultatione merita virtutis vestræ proferam, positus inter mœrorem absentiæ vestræ & gaudium gloriæ, prorsus invenire non possum: nisi quod scio hinc me probabiliora vobis solatia exhibere, si credatis me in exilium simul vobiscum esse detrusum. Denique me adhuc in ipsa exspectatione pendentem, quod a consortio vestro durior necessitas interim distrahit, satis contristor. Optaveram enim, Fratres devotissimi, prior pro omnibus vobis impendi, ut exemplum gloriæ per me magis vestra dilectio consequeretur. Sed fuerit hæc palma meritorum vestrorum, ut priores de perseverantia fidei ad confessionis illu-

 strem

ſtrem gloriam veneritis. Quæſo igitur dilectionem veſtram, ut me præſentem vobiscum eſſe credatis, atque eo me affectu abſentem non eſſe ſentiatis, & intelligatis dolere me ſatis, quod ſim interim a veſtro conſortio diſparatus. Quantam denique gloriam fueritis conſecuti, hinc magis ſcire poteſtis, quod ſi, qui in perſecutione coronati ſunt, ſolius perſecutoris cruentos gladios ſentire potuerunt: contra vos, devoti per omnia Dei milites, etiam falſos fratres inimicos experti, de perfidis victoriam pertuliſtis: quorum quanto in ſeculo violentia increſcere potuit, tanto ſanctis ſacerdotibus præmia laudis inveniuntur conferre. Eſtote itaque de promiſſione cœleſti ſecuri.

2. Et quia proximiores eſtis Deo effecti, veſtris orationibus me veſtrum conſacerdotem famulum Dei ad Dominum ſublevate: ut ſupervenientes impetus, qui de die in diem, cum annuntiantur, graviora vulnera infligunt, tolerabiliter ferre poſſim; ut inviolata fide, ſalvo ſtatu Eccleſiæ catholicæ, parem vobis dignetur me Dominus efficere. Et quia cupio, quæ geſta ſunt, in ipſa congreſſione fidelius ſcire; obſecro ſanctitatem veſtram, ut univerſa fideliter litteris intimare dignemini: ut additamentum majus vel ipſe animus, qui diverſis rumoribus cruciatur, vel vires corporis ipſius, quæ jam extenuatæ ſunt; de cohortatione veſtra poſſint ſentire: *& alia manu*, Deus vos incolumes cuſtodiat, Domini Fratres.

ITEM LIBERIUS ANTE QUAM IRET in exilium, de Vincentio Capuenſi ad Cæcilianum epiſcopum Spoletinum ſcripſit,

3. Nolo te factum Vincentii ab intentu boni operis revocet, Frater chariſſime. *Et ad Oſſium de Vincentii ruina ſic dicit:* INTER hæc quia in nullo conſcientiam tuam debeo præterire, multi ex

Italia

Italia episcopi convenerunt, qui mecum religiosissimum Imperatorem Constantium fuerant deprecati, ut juberet, sicut ipsi placuerat dudum, Concilium ad Aquileiam congregari. Vincentium Capuensem cum Marcello æque ex Campania episcopo legationem nostram suscepisse, Sanctitati tuæ insinuo: de quo multum sperabam, quod & causam optime retineret, & judex in eadem causa cum sanctitate tua frequenter resedisset; credideram integrum Dei Evangelium sua legatione posse servari. Non tantum nihil impetravit, sed etiam ipse in illam ductus est simulationem. Post cujus factum, duplici affectus mœrore, mihi moriendum magis pro Deo decrevi; ne viderer novissimus delator, aut sententiis contra Evangelium commodare consensum.

4. „Post hæc omnia, quæ vel gesserat, vel pro„miserat Liberius, missus in exilium universa in ir„ritum deduxit, scribens prævaricatoribus hæreticis „Arianis, qui in sanctum Athanasium orthodoxum „episcopum injustam tulere sententiam.

DILECTISSIMIS FRATRIBUS PRESBYTERIS & coepiscopis Orientalibus Liberius S.

5. Pro deifico timore sancta fides vestra Deo cognita est & hominibus bonæ voluntatis. Sicut lex loquitur: Justa judicate filii hominum, ego Athanasium non defendo: sed quia susceperat illum bonæ memoriæ Julius episcopus decessor meus, verebar, ne forte ab aliquo prævaricator judicarer. At ubi cognovi, quando Deo placuit, juste vos illum condemnasse, mox consensum commodavi sententiis vestris, litterasque super nomine ejus, (*id est de condemnatione ipsius*,) per fratrem nostrum Fortunatianum dedi perferendas ad Imperatorem Constantium. Itaque amoto Athanasio a communione omnium nostrum, cujus nec

 episto-

epiſtolia a me ſuſcipienda ſunt, dico me cum omnibus vobis & cum univerſis epiſcopis Orientalibus ſeu per univerſas provincias pacem & unanimitatem habere.

6. Nam, ut verius ſciatis, me vera fide per hanc epiſtolam ea loqui, dominus & frater meus communis Demophilus, qui dignatus eſt pro ſua benevolentia fidem veſtram & catholicam exponere, quæ Sirmio a pluribus fratribus & coepiſcopis noſtris tractata, expoſita & ſuſcepta eſt (*Hæc eſt perfidia Ariana, hoc ego notavi, non apoſtata. Liberius ſequentia.*) ab omnibus, qui in præſenti fuerunt; hanc ego libenti animo ſuſcepi, (*Anathema tibi a me dictum, Liberi & ſociis tuis*) in nullo contradixi, conſenſum accommodavi, hanc ſequor, hæc a me tenetur. (*Iterum tibi anathema & tertio, prævaricator Liberi.*) Sane petendam credidi ſanctitatem veſtram, quia jam pervidetis in omnibus me vobis conſentaneum eſſe, dignemini communi conſilio ac ſtudio laborare, quatenus de exilio jam dimittar, & ad ſedem, quæ mihi divinitus credita eſt, revertar.

7. „ Perfidiam autem apud Sirmium deſcriptam, „ quam dicit Liberius catholicam, a Demophilo ſibi „ expoſitam, hi ſunt, qui conſcripſerunt: Narciſſus, „ Theodorus, Baſilius, Eudoxius, Demophilus, Cecropius, Silvanus, Urſacius, Valens, Evagrius, „ Hyrenius, Exuperantius, Terentianus, Baſſus, „ Gaudentius, Macedonius, Marthus, Acticus, Julius, Surinus, Simplicius & Junior, (requirendum) „ omnes hæretici.

ITEM LIBERIUS DE EXILIO
Urſacio, Valenti & Germinio.

8. *Quia* ſcio vos filios pacis eſſe, diligere etiam concordiam & unitatem Eccleſiæ catholicæ; idcirco

non

non aliqua necessitate compulsus, Deo teste dico, sed pro bono pacis & concordiæ, quæ martyrio præponitur, his litteris convenio vos, domini fratres charissimi. Cognoscat itaque prudentia vestra, Athanasium, qui Alexandrinæ ecclesiæ episcopus fuit, a me esse damnatum prius, quam ad Comitatum sancti Imperatoris litteras Orientalium destinarem episcoporum, & ab ecclesiæ Romanæ communione esse separatum, sicuti teste est omne presbyterium Romanæ ecclesiæ. Sola hæc causa fuit, ut tardius viderer de nomine ipsius litteras ad fratres & coepiscopos nostros Orientales dare, ut legati mei, quos ab urbe Roma ad Comitatum direxeram, seu episcopi, qui fuerant deportati, & ipsi una cum his, si fieri posset, de exilio revocarentur.

9. Et hoc etiam scire vos volo, quod fratrem Fortunatianum petii, ut cum litteris meis ad clementissimum Imperatorem Constantium Augustum pergeret, petere ut bono pacis & concordiæ, in qua pietas ejus semper exultat, me ad ecclesiam mihi divinitus traditam jubeat reverti: ut temporibus ipsius Romana ecclesia nullam sustineat tribulationem. Me autem cum omnibus vobis episcopis Ecclesiæ catholicæ pacem habere, his litteris meis æquo & simplici animo scire debetis, fratres charissimi. Magnum solatium enim vobis in die retributionis acquiretis, si per vos pax ecclesiæ Romanæ fuerit reddita. Scire autem per vos volo etiam fratres & coepiscopos nostros Epictetum & Auxentium, pacem me & communionem ecclesiasticam cum ipsis habere: quos credo gratanter hæc suscepturos. Quicumque autem a pace & concordia nostra, quæ per orbem terrarum, volente Deo, firmata est, dissenserit; sciat se separatum esse a nostra communione. *Prævaricatori anathema una cum Arianis a me dictum.*

ITEM

[redacted]

ITEM DE EXILIO LIBERIUS Vincentio.

10. Non doceo, sed admoneo sanctum animum tuum, frater charissime, eo quod colloquia mala mores bonos corrumpunt. Insidiæ hominum malorum bene tibi cognitæ sunt, unde ad hunc laborem perveni: & ora, ut det Dominus tolerantiam. Dilectissimus filius meus Urbicus diaconus, quem videbar habere solatium, a me per Venerium agentem in rebus sublatus est.

11. Sanctitati tuæ significandum credidi, me de contentione illa a nomine Athanasii recessisse, & ad fratres & coepiscopos nostros Orientales litteras dedisse de super nomine ejus. Unde quia, Deo volente, & pax vobis ubique est, dignaberis convenire episcopos cunctos Campaniæ, & hæc illis insinuare, & ex ipsorum numero una cum epistola vestra, de unanimitate nostra, & pace ad clementissimum Imperatorem scribere, quo possim & ego de tristitia magna liberari. *Et manu ipsius*, Deus te incolumem custodiat, frater. *Item manu ipsius pagina perscripta:* Cum omnibus episcopis Orientalibus pacem habemus, & vobiscum ego. Me ad Deum absolvi, vos videritis: si volueritis me in exilio deficere, erit Deus judex inter me & vos.

FRAGMENTUM VII.

INCIPIT EXEMPLUM EPISTOLÆ

" Constantii Imperatoris ad episcopos Italos, qui in
" Ariminensi Concilio convenerant.

Victor Constantius maximus triumphator semper Augustus episcopis.

1. Continent priora instituta, Venerabiles, sanctimoniam legis rebus ecclesiasticis niti. Satis

super-

superque perspeximus litteris ad nostram prudentiam datis, iisdem oportere operam dare: cum profecto & episcoporum id officio congruat, & salus omnium longe lateque populorum hoc fundamine roboretur. Sed res admonuit instituta rursus existere. Non enim aliquis definita geminari superfluum judicabit, cum crebra consueverit admonitio augere cumulum diligentiæ. His ita se habentibus, de fide atque unitate tractari debere cognoscat sinceritas vestra, & operam dare, ut ecclesiasticis rebus ordo competens præbeatur. Discurret namque cunctorum prosperitas ubique populorum, & concordia fida servabitur, cum penitus amputatis nec hujusmodi quæstionibus cunctis sectando commoverit.

2. Res ista non debet ita intentionem animi longius propagare: non enim de Orientalibus episcopis in Concilio vestro patitur ratio aliquid definiri. Proinde super his tantum, quæ ad vos pertinere cognoscit gravitas vestra, tractare debetis: & completis celeriter universis, consentiente consensu decem mittere ad Comitatum meum, ut prudentiæ vestræ prioribus litteris intimavimus. Prædicti enim poterunt omnibus, quæ eisdem Orientales proposuerint respondere, vel tractare de fide; ut exitu competenti omnis quæstio terminetur, & ambiguitas sopiatur. Quæ cum ita sint, adversus Orientales nihil statuere vos oportet: aut si aliquid volueritis contra eosdem prædictis absentibus definire; id, quod fuerit usurpatum, irrito evanescet effectu. Non enim illa vires habere poterit definitio, cui nostra statuta testantur jam nunc robur, & copiam denegari. Quæ cum ita sint, moderatione religionis venerabilibus antistitibus consentanea debetis veneranda perficere; ut id, quod religio postulat, explicetur, & quod audiri prohibet, nullus usurpet. Divinitas vos servet per multos annos, Parentes K. Dat. VI. Kalend. Junias Eusebio & Ypatio conss.

INCI-

[redacted]

INCIPIT DEFINITIO CATHOLICA,
„ habita ab omnibus catholicis episcopis, prius quam
„ per terrenam potestatem territi hæreticorum con-
„ sortio sociarentur, in Concilio Ariminensi.

3. Sic credimus placere omnibus posse catholicis, a symbolo accepto nos recedere non oportere, quod in collatione apud omnes integrum recognovimus; nec a fide recessuros, quam per prophetas, a Deo patre per Christum Dominum nostrum docente Spiritu sancto, & in Evangeliis & in Apostolis omnibus suscepimus, ut per traditionem patrum secundum successionem Apostolorum usque ad tractatum apud Nicæam habitum contra hæresim, quæ tunc temporis exsurrexerat, positum nunc usque permanet. Quibus omnibus nec addendum aliquid credimus, nec minui posse manifestum est. Placet ergo nihil novum fieri: substantiæ quoque nomen & rem, a multis sanctis Scripturis insinuatam mentibus nostris, obtinere debere sui firmitatem. Quam rem cum suo nomine Ecclesia catholica cum doctrina deifica semper confiteri & profiteri consuevit. Huic definitioni omnes in unum catholici conspirantes subscripserunt.

4. „ Eodem in Concilio post quam statutum est
„ nihil debere paternam minui traditionem, etiam
„ qui contra hanc veniebant, omnium in unum con-
„ spirantium spiritali voce sunt damnati, Cujus tra-
„ ctatus hoc est exemplum.

EUSEBIO ET YPATIO CONSS.
XII. Kal. Augusti.

Cum apud locum Ariminensem episcoporum synodus fuisset collecta, & tractatum fuisset de fide, & sedisset animo, quid agi deberet, Grecianus episcopus a Callè dixit: Quantum decuit, Fratres charissimi, catholica synodus patientiam habuit, & piam Eccle-

siam

ſiam totiens exhibuit juxta Urſacium & Valentem, Germinium, Gajum; qui totiens mutando, quod crediderant, omnes eccleſias turbaverunt, & nunc conantur hæreticum animum ſuum inſerere animis Chriſtianis. Subvertere enim volunt tractatum habitum apud Nicæam, qui poſitus eſt contra Arianam hæreſim & ceteras. Attulerunt nobis præterea conſcriptam a ſe fidem, quam recipere nos non licebat. Jam quidem hæretici antehac nobis pronuntiati ſunt, & multis diebus eſt comprobatum: quos & ad noſtram communionem non admiſimus, voce noſtra damnantes eos præſentes. Nunc iterum quid vobis placet, iterum dicite, ut ſingulorum ſubſcriptione firmetur. Univerſi epiſcopi dixerunt: Placet ut hæretici SS. damnentur, quo poſſit Eccleſia fide inconcuſſa, quæ vere catholica eſt, in pace perpetua permanere.

APPENDIX SUPERIORIS FRAGMENTI.

Damnatio blaſphemiæ Arii, & expoſitio integræ & catholicæ fidei, quam catholici in tractatu Ariminenſi firmaverunt, & manu ſua ſubſcripſerunt.

Blaſphemiæ Arii licet ante hac fuerunt damnatæ, latebant tamen occultæ; quia eum blaſphemaſſe ignorabatur. Verum favente Deo procuratum eſt, ut conſtitutis nobis apud Ariminum ejus peſtifera hæreſis repeteretur. Et ideo ſimul cum ejus blaſphemiis omnes quoque hæreſes, quæ antehac exſurrexerunt contra catholicam & apoſtolicam traditionem, ſicut jam dudum damnatæ ſunt præteritis Conciliis & diverſis in locis, nos quoque damnamus: & anathematizamus eos, qui dicunt filium Dei de nullis extantibus, & de alia, & non de Deo patre natum Deum verum de Deo vero. Et ſi quis Patrem & Filium duos Deos, hoc eſt, non nota duo principia dixerit, & non Patris & Filii unam Deitatem profiteatur, anathema ſit.

Si

[redacted]

Si quis & filium Dei creaturam vel facturam dixerit, anathema sit. Si quis Deum patrem ipsum de Maria Virgine natum, eumdemque patrem & filium dixerit, anathema sit. Si quis filium Dei de Maria initium sumsisse dixerit, vel fuisse tempus, quando non erat filius, anathema sit. Si quis filium Dei non vere inenarrabiliter de Deo patre natum, sed adoptivum filium dixerit, anathema sit. Si quis filium Dei aut temporalem, aut hominem solum, & non ante omnia secula de Deo patre natum profiteatur, anathema sit. Si quis Patris & Filii & Spiritus sancti unam personam aut tres substantias divisas dixerit, & non perfectæ Trinitatis unam Deitatem profiteatur, anathema sit. Si quis filium Dei esse ante omnia quidem secula, & non ante omne omnino tempus, ut ei tempus assignet, anathema sit. Si quis creata omnia non per Verbum, sed sine eo vel ante eum facta dixerit, anathema sit. Si qui autem aliæ blasphemiæ Arii vel cujuslibet repertæ fuerint, similiter anathematizamus.

FRAGMENTUM VIII.

SEQUITUR EPISTOLA ARIMINENSIS

Concilii ad Constantium Imperatorem, ubi episcopi prævaricati sunt a fide vera.

Beatissimo & gloriosissimo Augusto Constantio, synodus Ariminensis.

1. Jubente Deo ex præcepto pietatis tuæ credimus fuisse dispositum, ut ad Ariminensium locum ex diversis provinciis Occidentalium episcopi veniremus, ut fides claresceret omnibus Ecclesiis catholicis, & hæretici noscerentur. Dum enim omnes, qui recte sapimus, contractaremus; placuit quidem, ut

fidem

fidem ab antiquitate perſeverantem, quam per Prophetas, Evangelia & Apoſtolos, per ipſum Deum & Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum ſalvatorem Imperii tui & largitorem ſalutis tuæ, quam ſemper obtinuimus, teneamus. Nefas enim duximus, ſanctorum aliquid mutilare, & eorum, qui in Nicæno tractatu conſederant una cum glorioſæ memoriæ Conſtantino patre pietatis tuæ. Qui tractatus manifeſtatus eſt, & inſinuatus mentibus populorum, & contra hæreſim Arianam tunc poſitus invenitur, ut hæreſes inde ſint expugnatæ: a quo ſi aliquid demtum fuerit, venenis hæreticorum aditus panditur.

2. Ideo Urſacius & Valens in ſuſpicionem ejusdem hæreſeos Arianæ venerunt aliquando, & ſuſpenſi erant a commuione: & rogaverunt veniam, ſicut eorum continent ſcripta; quam meruerant tunc temporis a Concilio Mediolanenſi aſſidentibus etiam legatis Romanæ eccleſiæ. Conſtantino præſente in hoc, cum magno examine fuiſſet conſcriptum, quod tenens baptizatus ad quietem Dei commigravit; nefas putamus inde aliquid mutilare, & tot ſanctos & confeſſores & ſucceſſores martyrum ipſius tractatus conſcriptores in aliquo removere; cum & ipſi præteritorum catholicorum ſecundum ſcripturas cunctas ſervaverunt, manſiſſeque in hæc tempora, quibus pietas tua a Deo patre per Deum & Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum regendi orbis accepit. Tunc etiam conabantur convellere, quod fuerat poſitum ratione. Etenim cum pietatis tuæ litteræ juſſerunt tractari de fide, offerebatur nobis a ſupradictis turbatoribus Eccleſiarum, aſſociato Germinio & Gajo, novum neſcio quid conſiderandum, quod multa perverſæ doctrinæ continebat, adeo cum videretur diſplicere, quod offerebant publice in Concilio, putaverunt aliter eſſe conſcribendum. Equidem hæc brevi tempore ſæpe mutaſſe, *manifeſtum eſt.* Et ne Eccleſiæ frequentius

[redacted]

perturbentur, placuit inſtituta vetera rationabilia ſervari. Ad inſtruendam igitur tuam clementiam . . . , quibus hoc ipſum ſolum mandamus, ut non aliter legationem perferrent, quam ſtatuta vetera permanerent firmiſſima: ut & ſapientia tua cognoſceret, non hoc, quod promiſerant ſupradicti Valens & Urſacius, Germinius & Gajus, ſi ſublatum fuiſſet, pacem poſſe compleri. Magis enim turbatio cunctis regionibus, & eccleſiæ Romanæ immiſſa eſt.

3. Ob quam rem tuam rogamus clementiam, ut placidis auribus & ſereno vultu univerſos legatos noſtros & reſpicias, & audias, neve aliquid permittat clementia tua injuria veterum convelli; ſed manere ea, quæ a majoribus noſtris accepimus, quos fuiſſe & prudentes, & ſine Spiritu ſancto Dei non egiſſe confidimus: quia iſta novitate non ſolum fideles populi perturbati ſunt, verum etiam infideles ad credulitatem vetantur accedere. Oramus etiam, ut præcipias tot epiſcopos, qui Arimino detinentur, inter quos plurimi ſunt, qui ætate & paupertate defecti ſunt, ad ſuam provinciam remeare: ne deſtituti ſuis epiſcopis laborent populi eccleſiarum. Hoc etiam frequentius poſtulamus, ut nihil innovetur, nihil minuatur; ſed maneant incorrupta, quæ patris ſanctæ pietatis tuæ temporibus & tuis religioſis ſeculis permanſerunt. Nec jam nos fatigari aut convelli a ſedibus noſtris tua ſancta prudentia permittat: ſed quieti vacent ſemper poſtulationibus, quas habent ſemper & pro ſalute tua, & pro regno tuo, & pro pace, quam tibi divinitas pro meritis tuis profundam & perpetuam largiatur. Legati autem noſtri & ſubſcriptiones & nomina epiſcoporum vel legatorum perferent, ſicut idem alia ſcriptura inſtruit tuam ſanctam religioſamque prudentiam.

4. „ Cum hac epiſtola integræ fidei ſubſcribentes „ *epiſcopi catholici* miſerunt decem legatos ad Impe-

„ratorem.

„ ratorem. Nihilo minus & pars hæreticorum misit „ ex suo corpore decem legatos. Qui ubi venerunt „ ad Imperatorem, suscepti sunt; ita ut legati catho„ licorum non susciperentur, atque longa dilatione „ fatigati, & minis Imperatoris perterriti, damna„ verint integram fidem, quam antea defendebant, „ & susceperint perfidiam, quam ante damnaverunt. „ Hoc ita esse, ex subjectis invenies.

„ GESTA, UBI PRÆVARICATI SUNT „ episcopi legati a fide vera, incipiunt.

Eusebio & Ypatio conss. VI. idus Octobris.

5. Cum consedissent episcopi mansionis Nicææ, quæ antehac Ustodizo vocabatur, in provincia Thracia, Restitutus, Gregorius, Honoratus, Athenius, Iginus, Justinus, Priscus, Primus, Taurinus, Lucius, Mustacius, Urbanus, Honoratus, Solutor; Restitutus episcopus Carthaginis dixit: Scit prudentia vestra, consacerdotes sanctissimi, quod cum apud Ariminum de fide tractatus haberetur, contentio sic dissidium fecerat, ut de sacerdotibus Dei, immittente diabolo, discordia fieret; atque exinde factum fuerit, ut in fratres nostros, ego Restitutus & pars episcoporum, quæ sequebatur, Ursacium, Valentem, Germinium & Gajum quasi in auctores mali intellectus, sententiam promeremus, id est, ut a nostra communione segregarentur.

6. Sed quia in cominus positi universa tractavimus, & universa discussimus, invenimusque, quod nulli displicere debeat, id est, fidem in his catholicam juxta professionem suam, cui & nos subscripsimus omnes, neque umquam hæreticos fuisse: & ideo quia pacis concordia apud Deum res est maxima, placuit, ut communi consensu nostro omnia, quæ apud *Ariminum tractata sunt*, in irritum deducantur, &

 com-

communio eorum, Deo favente, integra conveniret, neque quisquam in diffidium remaneat, quod eos aut maculare possit aut debeat. Et ideo, ut dixi, quia præsentes sumus, unusquisque debet dicere, an dictum sit, quod prosecutus sum, & manu sua subscribere. Ab universis episcopis dictum est: Placet, & subscripserunt.

7. „Quæ sit autem fidei confessio, cui postea „subscripserunt, quam etiam Valens secum in Ariminum pertulit, ex infra scripto recognosces. Explicit.

FRAGMENTUM IX.

INCIPIT EXEMPLUM FIDEI EPISTOLÆ missæ ad Constantium Imperatorem a perfidis episcopis.

Domino merito gloriosissimo, victoriosissimo Augusto Constantio synodus Ariminensis Orientalibus consentiens, *id est, Migdonius, Megasius, Valens, Epitectus, & ceteri, qui hæresi consenserunt.*

1. Illustrati pietatis tuæ scriptis, maximas Deo retulimus & referimus gratias, quod nos beaveris, intimans nobis illa, quæ cum discursione pietatis tuæ facere deberemus, ne quis *usiæ* vel *homousii* nomina Ecclesiæ Dei ignota aliquando nominet, quod scandalum inter fratres facere solet; plurimum gratulati sumus, quia id, quod tenebamus, recognovimus. O nos beatos, quibus occurrit tanta felicitas, ut cognitione tuæ pietatis ceteris, qui hæc nomina pro Deo & Dei filio assumere solent, modum acceperint revicti! Nos igitur reddentes obsequium clementiæ *tuæ, quod* coram veritatis status eluxit: quæ, quod *nesciat vinci,* & obtinuit victoriam; ut indignum Deo nomen,

nomen, quod nusquam in legibus sanctis scriptum est, jam a nullo dicatur.

2. Unde oramus pietatem tuam, quoniam in eo loco, ubi synodus gesta est, unde responsum per nostros legatos dedimus, adhuc detinemur, jubeat nos, qui integram in Orientalibus doctrinam retinemus, jam ad nostras plebes dimitti: ut ex hac parte appareant amatores veritatis, qui Deo non mutant nomen; nec cum eis, qui perversa doctrina infecti sunt, diutius nos, qui veritatem catholicam tenemus, detineamur. Unde impense oramus, domine, pietatem tuam ante Deum patrem, & Dominum Jesum Christum Deum & Dei filium, facias nos, qui subscripsimus sanæ doctrinæ, recedentes ab *usiæ* nomine, te imperante, & jubeas nos ad nostras plebes dimitti; ut lætetur Ecclesia, quæ immutare nomina Dei & filii ejus non admittit in totum, imperio tuæ virtutis & gloriæ: cui tantum divinitas contulit, ut apparet dicationis sacrilegis jam *usiæ* & *homousii* nomina recedant, quæ in divinis Scripturis de Deo & Dei filio non inveniuntur scripta.

3. Subveni, pie imperator, Dei summi cultoribus: subveni eis, qui per Christum Dei filium Deum patrem omnipotentem orant: subveni eis, qui judicio tuo devotas offerunt aures, qui nesciunt colere nisi Deum patrem per Dominum nostrum Jesum Christum gloriæ ejus filium. Et præcipue, domine Imperator, ad nostras nos plebes remeare datis litteris ad v. c. præfectum prætorii Taurum: quia & nos, in prædicatione nominis Dei, Orientalibus & tuæ dispositioni plenum reddidimus obsequium. In hac re, in qua semper tenuimus, jam ad nostras plebes redire debemus. De hac autem re ad episcopos nostros Orientales litteras dedimus, ut sciant hoc semper tenuisse, & in fide catholica cum ipsis permanere. Divina pietas te gloriosissimum semper & ubique per omnia faciat.

[redacted]

faciat vindictam, domine piiſſime Imperator. Explicit.

FRAGMENTUM X.

EXEMPLUM EPISTOLÆ ORIENTALIUM epiſcoporum, quam reverſis ab Arimino legatis dederunt.

Dilectiſſimis fratribus Urſacio, Valenti, Magdonio, Megaſio, Gajo, Juſtino, Optato, Martiali, & ceteris Ariminenſis ſynodi legatis, Sylvanus, Sophronius, Neo, Herodianus, Patricius, Helpidius, Theophilus, Theodorus, Eumacius, Didimion, Ecdicius, Arſenius, Paſſinicus, Valentinus, Eucarpius, Leontius, Eortaſius, & Macarius in Domino Salutem.

1. Unitati & veræ paci ſtudentes, & ex ſynodi mandato hæreſi renitentes, manifeſta fieri vobis ea, quæ circa Eccleſiam aguntur, juſtum putavimus; ne ignoratio vos ſocios tantæ impietatis efficeret. Et quamquam non ceſſare vos arbitremur, non ſine totius ſynodi legatis, epiſcoporum ſcilicet numero fere multo amplius centum, nunc usque ingreſſu hujus eccleſiæ nosmetipſos abſtinere: ob quod inſtructos etiam vos eſſe volumus, ne penitus dominans jam intra Eccleſiam hæreſis invaleſcat, quæ Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum vere filium Dei unigenitum, Deum de Deo, Patri ſimilem auſa eſt denegare: ita ut quæ prædicationes blaſphemiæ de unigenito Deo & ſentiantur ab his, & prædicentur, cognitum habeatis. Nam & piiſſimo Imperatori Conſtantio hoc ipſum probavimus, & anathematizari hæc omnia commotus religioſiſſime voluit. Dolus autem nunc præ-

para-

paratur, ut Aetius auctor hujus hæresis ipse potius, quam hæc impietatis dicta damnentur; magisque in hominem, quam in doctrinam, sententia lata esse videatur. Monemus ergo vos, Fratres, ut hæc diligenter retractetis; detisque operam, ut fides catholica maneat. Ceterum non ambigit Charitas Vestra, universa ita, ut geruntur, Occidentalibus esse ecclesiis nuntianda. Optamus vos, Fratres, in Domino bene valere.

2. „His itaque sumtis, quibus & commemoratæ „superius blasphemiæ subnexæ erant, calumnia in „eum, qui suscepit, intenditur: & tantus detectæ „fraudulentiæ suæ hypocritas furor subiit, ut peri„culum depositionis in eos constituerent. Qui con„victæ conscientiæ dolor est, deterreri quemquam „agnitione veritatis? Si liber iste Valentis & Ursa„cii non est fidei vestræ; quid ejus damnationi non „acquiescitis? Anne non publico humani generis „assensu inter omnes convenit, venenum malum esse; „& cædem innocentis crimen esse, & impietatem in „dominum horrorem esse? Sed quisque hæc delata „non damnat, necesse est eorum sese studii socium „profiteatur: quia nemo est, qui non, & quæ ode„rit, coarguat, &, quæ non coarguit, probet. Post „synodum enim Seleuciensem, Constantinopolim ve„nientes, quid est, quod statim damnatis hæreticis „vos jungitis? Non differtis in aliquo tempus ade„undi, neque de prudentis ratione consilii aliquam „vobis moram ad percunctandum impenditis. Adeunt „deinde vos non communicantes episcopis synodi „legati Orientales, gesta omnia edocent, damna„tam quoque hæresim demonstrant: nonne oportuis„set vos saltem vel nunc absistere, & cunctarum „disceptationum tenorem arbitrio reservari? Sed „nescio, cujus voluntatis vestræ conscientia recti „judicium *non recepistis*. Vestris enim statim ag-

 „grega-

gregamini, & blasphemiarum vestrarum commissionem initis; nec id saltem consilii, si mitis, si pudor aliquos fefellisset, Ariminensem synodum existimari. Dolum enim vestrum in non anathematizandis vestris statim prodidistis.

3. „Nam in conventu multorum vos arguentium, cur etiam non creaturam Dei filium diceretis; respondistis, sanctis Ariminensibus non Christum creaturam negatum fuisse, sed dissimilem ceteris creaturis, quia in eo, quod dictum sit, *non esse creaturam velut ceteras facturas*, non quia creatio non sit, sed excipiatur a ceteris: ut licet non dissimilis ceteris sit, tamen ut ipse aliud non sit. Quasi vero ulla creatura aliis sit similis, ut angelus homini, homo avi, avis pecudi. Hæc si mentiar, testes sunt, qui audierunt. Quod si & ipsi tacebunt, loquitur mecum defensus a vobis impiissime liber vester, in quo ut vitrum jacyntho, ita Filius Patri, & Deo Christus alienus est. Deinde, in quo audientes fefellistis, ut non de nullis extantibus sit, sed *ex Deo*; numquid & quia hoc a vobis dictum sit, simulatio non patuit? Cum ideo non de nullis extantibus, sed ex Deo, secundum vestram professionem sit, quia eidem voluntas ad id, quod subsistat, exordium fuerit. Mentior sane; si non in conventibus per conventionem libelli sui Orientalibus damnastis eos, qui non de substantia habere id, quod natus est, sed de voluntate dixissent. *Æternum* quoque *cum Patre* esse profitemini. Vere sane dixeritis, si non reclamatum mihi esset, cur ante tempora æterna de vero patre Deo verum unigenitum Deum natum prædicassetis; ut æternitas ei cum Patre angelorum animarumque humanarum, non jam anteriorum sit, sed futurorum. *Similem* quoque *secundum Scripturas* esse dixistis: quasi non *secundum Scripturas* similis Deo & homo sit, &

„regno

„ regno cœlorum granum ſinapi & fermentum & ſa-
„ gena. Sed percurrere veſtræ hypocriſis mendacia
„ otioſum eſt: clamant enim adverſum vos impieta-
„ tis veſtræ opera.

4. „ Servus, ne dicam bonus, ſed certe tolera-
„ bilis, contumeliam domini invitus audit, & ſi li-
„ cet, ulciſcitur; miles regis ſui periculum, etiam
„ objectu corporis ſui & contemtu animæ, depellit;
„ canes ipſi ad cuſtodiam domus habiti, quodam ſenſu
„ naturæ intelligentes oblatrant, & ubi quædam eos
„ adventantium aura contigerit, totis ad ſuſpicionem
„ ipſam ſaltibus efferuntur. Vos audiſtis Chriſtum
„ verum Dei filium & unigenitum Deum: negare re-
„ putamini, & quieſcitis. Quid quieviſſe dico? Ob-
„ nitimini reclamantibus, & aggregamini obſtrepen-
„ tibus. Parum iſtud eſt. Ex bibliotheca etiam ve-
„ ſtra ad prædicationem impietatis arma ſumuntur:
„ & bellum adverſus Deum præſidiis veſtris initur.
„ Ubi igitur veſtra profeſſio apud Nicæam Thraciæ,
„ qua dixiſtis omnes hæreſes damnatas eſſe? Et in lu-
„ men falſitas veſtra protracta eſt: profeſſionis ve-
„ ſtræ noctem Sol juſtitiæ prædicatoribus ſuis prodi-
„ didit. Probatis enim hæc, & damnatis, & ad hæ-
„ reticos tranſitis. Ita, quod antea ad fraudem ho-
„ minum fefelliſtis, nunc ipſam ad profeſſionem pro-
„ feſſi in Deum Chriſtum odii prodidiſtis.

FRAGMENTUM XI.

„ INCIPIT FIDES CATHOLICA
„ expoſita apud Fariſeam civitatem ab epiſcopis Gal-
„ licanis ad Orientales epiſcopos.

Dilectiſſimis & beatiſſimis conſacerdotibus epiſcopis Orientalibus omnibus per diverſas provincias in Chriſto manentibus, Gallicani epiſcopi ſalutem.

1. Omni *quidem vitæ* noſtræ fideique ſenſu gratias *Deo patri per* Dominum noſtrum Jeſum Chri-

 ſtum

[redacted]

fitum confitemur, quod nos in lumine scientiæ confessionis suæ, doctrinis & propheticis & apostolicis collocavit, ne secularis imperitiæ tenebris detenti, judicio seculi teneremur: cum sola spes sit plenissima ad salutem, Deum patrem omnipotentem per unigenitum ejus Dominum Jesum Christum in sancto Spiritu confiteri. Sed plane non minor quotidie gratulationis nostræ causa cumulatur, quod liberans nos ab errore mundi, nunc etiam inexpiabili hæreticorum admisceri non patitur societati. Ex litteris enim vestris, quas dilecto fratri & consacerdoti nostro Hilario direxistis, fraudem diaboli & conspirantia adversus Ecclesiam Domini hæreticorum ingenia cognovimus, ut divisi in partibus Orientis atque Occidentis, diversis invicem opinionibus falleremur. Nam plures numero, qui aut Arimini, aut Nicææ adfuerunt, sub auctoritate vestri nominis ad usiæ silentium sunt coacti: quod verbum a vobis quondam contra Ariomanitarum hæresim inventum, a nobis semper sancte fideliterque susceptum est.

2. Nam homousion sermonem ad veram & legitimam ex Deo patre unigeniti Dei nativitatem sumus amplexi, detestantes secundum Sabellii blasphemias ipsam unionem, neque aliquam partem Patris esse Filium intelligentes; sed ex toto atque perfecto innascibili Deo, totum atque perfectum unigenitum Deum natum, unius a nobis idcirco vel usiæ, vel substantiæ cum Deo patre confessum, ne creatura potius, aut adoptio, aut appellatio videretur. Et quia ex ipso esset, ut ex patre filius, ut ex Deo Deus, ut ex virtute virtus, ut ex spiritu spiritus, ut lumen ex lumine: similitudinem quoque ejus ad Deum patrem non inviti audientes, (quippe cum imago invisibilis Dei sit,) sed eam solam similitudinem dignam *ad patrem* intelligentes, quæ veri Dei sit ad Deum *verum: ita ut non* unio divinitatis, sed unitas intel-

ligatur;

ligatur; quia unio sit singularis, unitas vero secundum nativitatis veritatem plenitudo nascentis sit: maxime cum Dominus ipse Jesus Christus ad discipulos suos sit professus, dicens: Ego & Pater unum sumus; quo non solum charitatem, quæ ad Patrem est, sed & divinitatem, quæ Dei ex Deo est, significat; secundum illud: Qui me vidit, vidit & Patrem; &, Si mihi non vultis credere, vel operibus meis credite; quia Pater in me est, & ego in Patre.

3. Hanc igitur fidem semper tenentes, & tenebimus, detestantes quoque eos, qui dicunt: *Non erat ante, quam nasceretur*; non quod unigenitum Deum innascibilem prædicemus, sed quod impium sit maxime, Deo temporum tempus aliquod anteferre; cum ipsum illud, *ante, quam nasceretur, non fuit*, sit temporis. Sed & obedientem quoque Patri Filium etiam usque ad mortem crucis, secundum infirmitatem adsumti hominis, non negamus: cum ipse de ascensu suo ad cœlos locutus sit. Si diligeretis me, gauderetis, quia vado ad Patrem; quia Pater major me est, per cujus carnis susceptionem nos sibi fratres connuncupare dignatus est, cum in forma Dei manens, forma servi esse voluit.

4. Itaque, Charissimi, cum ex litteris vestris in usiæ silentio fraudem se passam simplicitas nostra cognoscat; etiam pietatem eorum, qui Arimino Constantinopolim reverterunt, conventos, sicut epistola vestra contenta testatur, neque eos ad tantarum blasphemiarum damnationem potuisse compellere, fidelis dominici nominis prædicator frater noster Hilarius nuntiaverit: nos quoque ab his omnibus, quæ per ignorantiam perperam gesta sunt, referimus: Auxentium & Ursacium ac Valentem, Gajum, Megasium & Justinum excommunicatos habemus secundum litteras vestras: & certe, ut diximus, juxta fratris nostri Hilarii professionem, qui se pacem cum his, qui ho-

rum

[redacted]

rum ſectarentur errores, habiturum negavit: blaſphemias quoque omnes, quas litteris veſtris ſubjeciſtis, damnamus, maximeque eorum ſacerdotes apoſtatas reſpuentes, qui in loca fratrum indigniſſime exulantium, quorumdam aut ignoratione, aut impietate ſunt ſubſtituti: pollicentes hoc coram Deo atque etiam confitentes, ut quiſque his, quæ ſtatuimus, intra Gallias putaverit renitendum, a communione ac ſede ſit ſacerdotii abjiciendus. Neque enim, ut alias, aut occaſionem prædicandi non damnando permittens, aut contra Deum & Chriſti unigeniti Dei majeſtatem aliter, quam nos de homouſion ſignificatione ſentimus, obnitens, dignus erit ſanctitate ſacerdotii nominis judicandus: a quo etiam Saturninum, qui ſtatutis ſalubribus impiiſſime contradicit, ſecundum fratrum noſtrorum geminas jam litteras excommunicatum ab omnibus Gallicanis epiſcopis Charitas Veſtra cognoſcat: quem & vetera diſſimulata (jam diu licet) crimina, & cetera edita epiſtolis ſuis novæ temeritatis irreligioſitas indignum epiſcopi nomine eſſe fecerunt.

Explicit fides catholica expoſita apud Pariſeam civitatem ab epiſcopis Gallicanis ad Orientales epiſcopos.

INCIPIT EPISTOLA EUSEBII
ad Gregorium epiſcopum Spanenſem.

Domino ſanctiſſimo fratri Gregorio epiſcopo Euſebius in Domino ſalutem.

5. Litteras ſinceritatis tuæ accepi, quibus, ut decet epiſcopum & Dei ſacerdotem, tranſgreſſori te Oſſio didici reſtitiſſe, & plurimis cadentibus Arimino in communicatione Valentis & Urſacii & ceterorum, quos ipſi, agnito blaſphemiæ crimine, ante damnaverunt, aſſenſum denegaſſe, fidem ſcilicet ſervans, *quam patres Nicæni* ſcripſerunt. Gratulamur tibi

in

in hoc, gratulamur & nobis, quia hoc, cujus propoſito & hac fide pollens noſtri dignatus es meminiſſe. Permanenti autem tibi in eadem confeſſione, & nullam cum hypocritis retinenti ſocietatem, noſtram tibi communicationem promitte. Quibus potes tractatibus, quanto labore prævales, transgreſſores objurga, infideles increpa, nihil metuens de regno ſeculari, ut feciſti: quia potior eſt, qui in nobis eſt, quam qui in hoc mundo. Nos vero tui conſacerdotes tertio laborantes exilio, hoc dicimus, quod manifeſtum eſſe putavimus: quoniam omnis ſpes Ariomanitarum non in ſua aut linito conſenſu, ſed in protectione pendet regni ſecularis: ignorantes ſcripta, quia maledicti ſunt, qui ſpem habent in hominem. Noſtrum autem adjutorium in nomine Domini, qui fecit cœlum & terram. In paſſionibus perdurare cupimus, ut, ſecundum quod dictum eſt, in regno glorificari poſſimus. Dignare nobis ſcribere, quid malos corrigendo profeceris, vel quantos fratres aut ſtantes agnoveris, aut ipſe monendo correxeris. Salutant te omnes, qui mecum ſunt, maxime Diaconus: ſimulque petunt, ut cunctos lateri tuo fideliter adhærentes noſtro digneris obſequio ſalutare.

Explicit epiſtola Euſebii ad Gregorium epiſcopum Spanenſem.

FRAGMENTUM XII.

„INCIPIT EXEMPLUM EPISTOLÆ
„ Liberii epiſcopi urbis Romæ, factæ ad catholicos
„ epiſcopos Italiæ.

Liberius epiſcopis catholicis per Italiam conſiſtentibus, in Domino æternam S.

1. Imperitiæ culpam oblitterat reſipiſcens. Hoc autem & *de Scripturis* ſanctis advertere eſt. Pietatem

tatem ad omnia utilem esse legimus, cui cedit corporalis exercitatio, quamvis & ipsa utilitatis retineat fructus: quam sectandam nobis etiam ratio temporis præsentis exposcit. Non enim si aliqui forte, qui hoc studii gerunt, ratione provisam destruere impudenter sæviori censura; hoc æstimaverint & novare, quod jam ex apostolica auctoritate munitum est de pietate, cum dictum est, non esse parcendum his, qui apud Ariminum ignorantes egerunt, quibus nescire illicitum, fuit captum errori incidere, idcirco veritas repedanda est. Sed mihi, cui convenit omnia moderate perpendere, maxime cum & Ægyptii omnes & Achivi accusati sententiam receperunt multis, parcendum quidem his, de quibus supra tractavimus, auctores vero esse damnandos, qui obliqua & maligna subtilitate & caligine offenderunt innocentium sensus, per quæ velamen obducerent veritati, tenebras lucem, & lucem tenebras venditantes.

2. Igitur si quis ignorationis captum resipiscens sermonis nostræ advocationis brevissima illud virus in se pestiferum Ariani dogmatis subdolum ac tenebrosum fuerat expertus, reparatus exhauriat, condemnet, vehementiusque in auctores ejus insæviat, quos in se violentos expertus est, totumque se fidei apostolicæ & catholicæ usque ad Nicænæ synodi conventum de integro mancipet. Per quam professionem, etiamsi quibusdam leve & remissum videtur, recuperet id, quod per astutiam rectitatis amiserat. Verum si aliquis tam stolidæ mentis, quod haud credo, fuerit inventus, qui non solum nolit converti antidotum recipiens sanitatis; venenum virusque noxius sese vindicare crediderit: & ratione vincetur, & auctori perfidiæ perdite deputatus, Ecclesiæ catholicæ spiritali vigore plectetur.

ITEM

ITEM EXEMPLUM EPISTOLÆ episcoporum Italiæ.

Dilectissimis fratribus per Illyricum fidem paternam retinentibus, episcopi Italiæ in Domino æternam S.

3. Divini muneris gratia, ut secundum Apostolum omnes unum sapere, omnes unum confiteri cœperimus. Et quantum ad Italiam quidem pertinet, cum fidei paternæ, hoc est, apud Nicæam scriptæ se reddidit, fraudem, quam passa est apud Ariminum, recognoscens: Illyricum etiam Deum clementi nutu respexisse gaudemus; & consortio infidelitatis, quo gravabatur, abjecto, ea, quæ sunt rectæ sententiæ, probare cœpisse gratulamur. Nostram igitur, dilectissimi Fratres, unam eamdemque accipite firmam subscriptione sententiam. Nicæni tractatus adversus Arium Sabelliumque, cujus Photinus partiaria hæreditate damnatur, decreta servamus. Ariminensis Concilii statuta quorumdam tergiversatione corrupta, consensu omnium provinciarum, jure rescindimus: quorum etiam exemplaria transmittenda censuimus, ut nec in fide retinenda, nec in confutando Ariminensi Concilio aliqua videretur esse condissensio. Quicumque igitur nostræ unanimitatis optat habere consortium, quicumque individuam pacem nobiscum habere desiderat, quæ sunt nostræ sententiæ, comprobare festinet, & fidei nobis memoratæ subscriptionem, & rescissionem Ariminensis Concilii sine ambiguitate mittendo. Id certe petimus, quod complurium harum provinciarum porrigimus ipsi consensu. Auctores autem hæresis Arianæ vel Aetianæ, Valentem & Ursacium, ceterosque eorumdem consortes non nunc esse, quod manifestari apud Illyricum cœperunt, sed olim condemnasse manifestum est. Explicit.

FRAGMENTUM XIII.

„INCIPIT EPISTOLA GERMINII
„ episcopi adversus Arianos, jam subscripserant in
„ Concilio Ariminensi, scientes, quod male fecerunt.

Ego Germinius episcopus credo & profiteor esse unum verum Deum patrem, æternum, omnipotentem: & Christum filium ejus unicum, & Dominum Deum nostrum, de vero Deo patre verum Dei filium, ante omnia genitum, divinitate, charitate, majestate, virtute, claritate, vita, sapientia, scientia Patri per omnia similem, utpote perfectum de perfecto genitum: susceptionem etiam hominis ex Virgine Maria, sicut prophetæ futurum prædixerunt, & evangelicæ atque apostolicæ voces completum docent. Passiones quoque ejus & mortem & resurrectionem & in cœlis ascensionem suscipimus, credimus, profitemur: & quod in fine mundi de cœlis descensurus sit judicare vivos & mortuos, & reddere unicuique secundum opera ejus. Et in Spiritum sanctum, id est, paraclitum, qui nobis a Deo patre per Filium datus est. Explicit.

FRAGMENTUM XIV.

„INCIPIT EXEMPLUM EPISTOLÆ
„ Valentis, Ursacii & aliorum ad Germinium.

Domino religiosissimo fratri Germinio, Valens, Ursacius, Gajus & Paulus S.

1. Cum de spe & salute sollicitudo incumbit, magis laudandi esse debent, qui solliciti sunt, quam reprehensionem aliquam sustinere. Salus autem ac spes principaliter in fide catholica consistit. Et ideo

quam-

quamvis conventione a Dominis noſtris fratribus & coepiſcopis noſtris Valente & Paulo admonita noluerit ad id, quod rumor jactitat de te reſpondere, Domine religioſiſſime: tamen quia litteris tuis teſtificatus es, te in eadem charitate perſeverare, & paratum eſſe illibatam dilectionem habere erga nos oſtendere; propterea in unum apud Singidunum congregati, iterum his commonefacimus ſanctitatem tuam, ut omni occaſione ambigui excluſa, digneris rurſus reſcribere nobis. Si a fide catholica, quæ Arimini a ſancto Concilio expoſita confirmataque eſt, cui etiam univerſi Orientis epiſcopi conſenſerunt, ſicuti jam profeſſus es te non receſſurum, apertius quæritur ſignifices. Eſt autem hoc, ſicut in ea cautum eſt: *Similem dicimus Filium Patri ſecundum Scripturas*, non *ſecundum ſubſtantiam*, aut *per omnia*, ſed abſolute. Si enim hæc expoſitio immutata fuerit; manifeſte quondam Baſilii perfida aſſertio, propter quam ſynodus facta eſt, qua etiam merito damnata eſt, reparabitur.

2. Dignare igitur hoc, quod quæritur, evidenter litteris tuis declarare: non dixiſſe, aut dicere, vel dicturum, ſimilem eſſe per omnia Filium Patri excepta innativitate: ne quod perlatores litterarum Jovianus diaconus & Martyrius ſubdiaconus verbo deprecationis ſuæ ante prædictos dominos meos fratres & coepiſcopos noſtros Valentem & Paulum aſſerebant, magis credibile eſſe videatur, quia per omnia ſimilem eſſe Filium Patri profitearis. Si enim ſic te, ſicut optavimus, ſentire ſcriptis tuis manifeſtaveris; querelam pro injuria a quibusdam clericis tuis Palladio & Gajo fratribus & coepiſcopis noſtris factam, licet nolueris, ſicut prima conventione admonitus es, exquirere ad æſtimationem tuam pertinet, illis ſcilicet præſtantibus pro ſua temeritate rationem. Hæc per Secundianum presbyterum, Pullentium lectorem, &

& Candidianum exorciſtam transmiſimus Charitati tuæ xv. Calendas Januarias, Gratiano nobiliſſimo P. & Degalaifo conſſ. exemplum penes nos retinentes.

FRAGMENTUM XV.

INCIPIT RESCRIPTUM GERMINII ad Rufianum, Palladium, & ceteros.

Dominis Fratribus religioſiſſimis Rufiano, Palladio, Severino, Nichæ, Heliodoro, Romulo, Muciano & Stercorio Germinius in Domino S.

1. Vitalis V. C. militantis in officio ſublimis Præfecturæ relatione comperimus, deſiderare ſanctitatem veſtram, ſignificari vobis aperte quid eſt, quod de fide noſtra Valenti, Urſacio, Gajo & Paulo diſpliceat. Neceſſarium duxi, his litteris patefaciendum ſanctitati veſtræ, & id, quod in vobis ipſis ab initio eſſe confido, dicere. Nos hoc, quod & a patribus traditum accepimus, & divinis Scripturis, quod ſemel didicimus, & quotidie docemus, Chriſtum Dei filium Dominum noſtrum per omnia Patri ſimilem, excepta innativitate, Deum de Deo, lumen de lumine, virtutem de virtute, integrum de integro, perfectum de perfecto, ante ſecula & ante univerſa, quæ intelligi vel dici poſſunt, genitum, cujus nativitatem nemo ſcit niſi ſolus Pater, ipſo Filio aſſerente: Quia nemo novit Filium niſi Pater, neque Patrem quis novit niſi Filius, & cui voluerit Filius revelare: per quem facta ſunt omnia, ſine quo factum eſt nihil, ſecundum divinas voces ipſius Salvatoris noſtri Filii dicentis: Pater meus usque modo operatur, & ego operor; & iterum: Quæcumque enim Pater facit, hæc & ſimiliter Filius facit; & iterum: Ego & Pater

unum

unum sumus; & iterum: Qui me vidit, vidit & Patrem; & iterum: Quomodo Pater vitam habet in semetipso, ita dedit & Filio vitam habere in semetipso; & iterum: Sicut Pater suscitat mortuos & vivificat, ita & Filius, quos vult, vivificat; & iterum: Creditis in Deum, & in me credite; & iterum: Neque enim Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio; ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem; & iterum, cui Pater dixit: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram; nec dixit, ad imaginem tuam, vel ad imaginem meam, ne aliquam dissimilitudinem in Filii sui divinitate demonstraret: sed propterea conjunxit, ad imaginem & similitudinem nostram, ut Filium suum sibi similem per omnia Deum manifestaret. Iterum Evangelista: Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gratia & veritate. Et Apostolus ad Corinthios: „ In quibus Deus hujus seculi excæcavit „ mentes infidelium, ut non refulgerent illuminatione „ Evangelii gloriæ Christi, quæ est imago Dei. " Et iterum idem Apostolus: „ Et transtulit nos in regno „ filii charitatis suæ, in quo habemus redemtionem „ & remissionem peccatorum, qui est imago Dei in„ visibilis, primogenitus omnis creaturæ. Et iterum „ idem Apostolus: Hoc enim sentite in vobis, quod „ & in Christo Jesu, qui, cum in forma Dei esset, „ non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo, „ sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, „ in similitudine hominum factus. " Quis non intelligat, quia quemadmodum secundum servi formam vera fuit caro nostra in Christo, ita & in Dei forma vera sit divinitas Patris in Filio? Et iterum: „ Videte, „ ne quis vos seducat per philosophiam & inanem fal„ laciam secundum traditionem hominum, secundum „ elementa hujus mundi, & non secundum Christum, „ quia in ipso habitat omnis plenitudo divinitatis cor-

 „ porali-

„ poraliter.“ Si ergo omnis plenitudo divinitatis inhabitat in Christo, jam non ex parte similis & ex parte dissimilis, sicut nunc asserunt, qui propter contentionem suæ libidinis retrorsum abeuntes, semetipsos a nobis averterunt.

2. Nam quod putant se pro magno de divinis Scripturis proferre, ut dicant Christum facturam & creaturam: e contrario nos secundum Scripturas dicimus viam & januam, & lapidem offensionis, & petram scandali, & fundamentum, & brachium, & manum, & sapientiam, & verbum, & agnum, & ovem, & pastorem, & sacerdotem, & vitem, & diem, & alia. Sed hæc omnia sic intelligimus & dicimus, ut virtutes & operationes filii Dei intelligamus, non ut divinam ejus ex Patre nativitatem hujuscemodi nominibus comparemus, quia ex nihilo omnia per Filium facta sunt, Filius autem non ex nihilo, sed ex Deo patre est genitus.

3. Miror autem prædictum Valentem aut oblitum esse, aut certe subdole dissimulare, quid in præteritum gestum definitumque sit. Nam sub bonæ memoriæ Constantio Imperatore, quando inter quosdam cœperat esse de fide dissensio, in conspectu ejusdem Imperatoris, præsentibus Georgio episcopo Alexandrinorum Ecclesiæ, Pancratio Pelusinorum, Basilio episcopo tunc Anquiritano, præsente etiam ipso Valente & Ursacio & mea parvitate, post habitam usque in noctem de fide disputationem, & ad certam regulam perductam, Marcum ab omnibus nobis electum fidem dictasse, in qua fide sic conscriptum est: *Filium similem Patri per omnia, ut sanctæ dicunt & docent Scripturæ*; cujus integræ professioni consensimus omnes, & manu nostra subscripsimus. Si autem nunc aliquid spiritus hujus mundi suggerit, ex aperto adhuc scire non possumus. Nam ut nos professi sumus de Scripturis per omnia similem Filium Patri, excepta

inna-

Innativitate: exponant & illi de Scripturis, quemadmodum parte similis sit, parte dissimilis.

4. Et ideo, Fratres dilectissimi, hæc intrepidanter & sine mora vestræ dilectionis ad conscientiam, per Cyriacum officialem, cujus prima inventa occasio est post Carinium diaconem, quem ad vos misi, professionem destinavi: ut per vestram quoque vigilantissimam devotionem apud Deum universæ fraternitati intimetur, ne quis fallacis diaboli laqueis ignorans implicetur. Jam vestræ est unanimitatis, rescribere mihi, quid vobis sanctus Spiritus suggerat. Sane intimo Charitati vestræ, me huic epistolæ, propterea quod manus dolerem, subscribere non potuisse: subscribendum autem mandasse fratribus & compresbyteris nostris Innocentio, Octavio & Catulo.

FRAGMENTA

EX ALIIS

S. HILARII

OPERIBUS,

IN VETERIBUS MONIMENTIS RELICTA.

Ex Tractatibus in Job.

I. Tanta enim & tam admirabilis in nos misericordiæ Dei bonitas est, ut, per quem in Adæ offensa generositatem primæ & beatæ illius creationis amisimus, per eum rursum id, quod amisimus, obtinere mereamur. Tunc enim diabolus invidens nocuit: nunc *autem*, *cum* nocere nititur, vincitur.

 Movet

[redacted]

Movet enim per infirmitatem carnis nostræ omnia potestatis suæ tela, cum ad lasciviam accendit, cum ad ebrietatem illicit, cum ad odia stimulat, cum ad avaritiam provocat, cum ad cædes instruit, cum ad maledicta exacerbat. Sed cum per firmitatem animi horum omnium subrepentia incentiva reprimuntur, emundamur a peccato per hujus victoriæ gloriam; dictum enim ita est: *Aut quomodo se emundabit natus ex muliere?* Quia non extante hoste non erit bellum: cessante deinde bello victoria deerit. Collidentium autem adversus nos vitiorum victoria non adepta, non erit emundatio ulla vitiorum: quia his insidiis corporis nostri pirata victo, colluctantium adversus nos passionum concertatione purgamur. Memores igitur & conscii illa ipsa corpora nostra omnium vitiorum esse materiem, per quam polluti & sordidi, nihil in nobis mundum, nihil innocens obtinemus; gaudeamus nobis esse hostem, in cujus concertatione quodam concertationis nostræ bello dimicemus.

Item ex Tractatibus in Job.

II. Quas Job litteras legerat, ut abstineret se ab omni re maligna, quia Deum sola mente vitiis non admixta venerabatur? Deum autem colere, justitiæ proprium officium est.

Ex proœmio expositionis Evangelii in Matthæum.

III. Erat namque primum necessarium nobis, ut unigenitus Deus nostri causa homo, id quod tum non erat, gigneretur.

Item ex eodem.

IV. Tertium deinceps illud congruum fuit, ut quia Deus homo genitus in mundo *&c.*

De

De expositione epistolæ ad Timotheum.

V. Nam & cum dicit Scriptura: *homo Christus*, & cum dicit: *Christus mortuus est*, & cum dicit: *Verbum caro factum est*; non est spoliandus per fraudulentiam legentis expositionibus suis sermo. Nam ubi *homo Christus est*, præcedit: *Mediator Dei atque hominum*: ut ex utroque, Deo & homine, unus subsistat; sitque inter hominem & Deum medius, confessione in se utriusque naturæ. Ubi vero *Christus mortuus est*, subjicitur: *Qui resurrexit, qui est in dextera Dei.* In morte ejus carnis nostræ infirmitas est, in resurrectione virtus ejus, in consessu Dei dignitas.

Ex libro ad Constantium Imperatorem.

VI. Filius Dei factus homo Deus est . . . . . Deus filius hominis factus est, (homo enim factus est Deus, non Deus factus est homo) & filius hominis factus est filius Dei. Superavit enim magnitudo Domini parvitatem servilis formæ; ita ut ipsa servilis forma, quam assumsit, cessaret esse servilis per eum Dominum, qui eam assumsit. Si enim, qui natura non filii Dei, per ipsum efficiuntur filii Dei; quanto magis ipse, qui natura filius Dei est, hunc, cum quo voluntate sua alvo virginali conceptus & natus est, ita sublimavit in Deum, ut in ejus nomine omne genu flectatur, cœlestium & terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei patris.

Ex incerto Opere.

VII. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Quid enim tam vult Deus, quam ut quotidie Christus habitet in nobis, qui est panis vitæ, & panis e cœlo: & quia quotidiana oratio est, quotidie quoque ut detur, oratur.

Item aliud ex incerto Opere.

VIII. Ergo cum missus est (*Christus*) in similitudine carnis peccati, non sicut carnem habuit, ita habuit & peccatum. Sed quia ex peccato omnis caro est, a peccato scilicet Adam parente deducta; in similitudine peccati carnis est missus, existente in eo, non peccato, sed peccati carnis similitudine.

Fragmentum dubium.

IX. In quo omnes peccaverunt. In quo, id est, in Adam omnes peccaverunt . . . . Manifestum est, in Adam omnes peccasse, quasi in massa. Ipse enim per peccatum corruptus, omnes, quos genuit, nati sunt sub peccato.

S. HILARII
TRACTATUS SUPER PSALMOS.

IN LIBRUM PSALMORUM
PROLOGUS.

1. Varias esse plurimorum de psalmorum libro opiniones, ex libris ipsis, quos scriptos reliquere, compertum habemus. Nam aliqui Hebræorum eos in quinque libros divisos volunt esse: ut sit usque in quadragesimum psalmum liber primus, & a quadragesimo usque in septuagesimum primum liber secundus, & ab eo usque in octogesimum octavum liber tertius, & usque in centesimum quintum liber quartus; (ob quod hi omnes psalmi in consummatione sua habeant, *fiat*, *fiat*:) concludatur deinde in centesimo quinquagesimo psalmo liber quintus. Alii vero ita inscribendos psalmos existimaverunt: *Psalmi David*; quo titulo intelligi volunt, eos omnes a David fuisse conscriptos. Sed nos secundum apostolicam auctoritatem: *Librum psalmorum* & nuncupamus, & scribimus. Ita enim in Actis Apostolorum dictum meminimus. Scriptum est enim in libro psalmorum: Fiat domus ejus deserta, & episcopatum ejus accipiat alter. Ergo neque secundum quosdam Hebræos quinque libri, neque secundum plurimorum simplicitatem *Psalmi David* dicendi sunt: sed secundum apostolicam auctoritatem *Liber psalmorum* esse noscendus est.

2. Sunt autem plures eorumdem psalmorum scriptores. Nam in aliquibus *David* auctor præscribitur, in aliquibus *Salomon*, in aliquibus *Asaph*, in aliquibus *Idithum*, in aliquibus *filiorum* Chore, in aliquos

[redacted]

Moysi. Ex quo absurdum est psalmos David cognominare: cum tot auctores eorum ipsis inscriptionum titulis edantur. Et *Liber psalmorum* rectius esse dicetur, diversis in unum volumen prophetiis diversorum & auctorum & temporum congregatis. Visum autem aliquibus est, Jeremiæ, & Aggæi, & Zachariæ quorumdam psalmorum superscriptionibus nomina prænotare: cum horum nihil in authenticis Septuaginta translatorum libris ita editum reperiatur: adeo ut etiam in plurimis latinis & græcis codicibus, sine horum nominibus simplices tantum psalmorum tituli præferantur.

3. De his autem, qui sine diversorum auctorum nominibus sub diversis superscriptionibus habentur, antiquorum virorum ista traditio est, quod ex eo psalmo, cujus auctor in superscriptione præponitur, qui deinceps sine auctorum superscriptione succedunt, ejus esse existimandi sunt, qui anterioris psalmi auctor inscribitur, usque in eum psalmum, in quo nomen alterius auctoris præferatur: ut si psalmi alicujus subscriptio talis sit: *Psalmus David*; ceteri, qui sine titulo consequantur, David esse credantur, donec prophetæ alterius nomen in superscriptione ponatur; & ex eo usque in alterum prophetam, qui sine inscriptione medii sunt, ejus sint, qui in anterioris psalmi superscriptione auctor cœptus sit anteferri.

4. Quod si forte aliquis per id intelligentiæ huic fidem detrahet, quod in his psalmis, qui eum psalmum, cui Moyses auctor prælatus est, subsequuntur, scriptum sit, id est, in nonagesimo octavo, *Moyses & Aaron in sacerdotes ejus, & Samuel inter eos invocantes nomen ejus*, non posse a Moyse eum prophetatum videri, cum Samuel nomen, qui tanto postea, quam Moyses, natus est, extet in psalmo: meminerit, nulli mirum aut difficile videri oportere, ut tantus propheta tanti prophetæ, postea licet futuri, nomen ediderit,

cum

eum in Regnorum libris Josiæ regis nomen sit, ante quam nascatur, prophetatum, propheta dicente: Altarium, altarium, hæc dicit Dominus: Ecce filius nascetur David, Josias nomen ejus: per quod non incredibile esse oportere, ut Samuel a Moyse prædictus sit: maxime cum secundum Jeremiam dicentem: Nec si stet Moyses & Samuel, Moysi connominatus & coæquatus sit ex merito sanctitatis. Quæ traditio ab Esdra, quantum creditur, psalmos post captivitatem in unum librum colligente profecta, si falsa aut improbabilis existimabitur, ab his, qui contradicent, auctores horum psalmorum demonstrari necesse est. Absolutum enim est, non potuisse eos, nisi prophetis prophetantibus prophetari.

5. Non est vero ambigendum, ea, quæ in psalmis dicta sunt, secundum evangelicam prædicationem intelligi oportere: ut ex quacumque licet persona prophetiæ Spiritus sit locutus, sit tamen totum illud ad cognitionem adventus Domini nostri Jesu Christi, & corporationis, & passionis, & regni, & ad resurrectionis nostræ gloriam virtutemque referatur. Sunt autem omnes prophetiæ ad mundialem sensum & prudentiam sæculi clausæ atque obsignatæ secundum illud Esaiæ: Et erunt vobis omnia verba hæc, tamquam eloquia libri hujus signati. Quod si quidem homini scienti litteras dicetur: Lege ista, dicet: Non possum legere; signatum est enim. Et si dabitur liber hic in manus hominis nescientis litteras, & dicetur ei: Lege hunc; respondebit: Nescio litteras. Imperitia legendi & intelligendi librum prophetiæ sub persona utriusque hominis monstrata est, cum intelligentia docti ad legendum, signaculum clausi mysterii non adeuntis, illius indocti ignorationi per communem utriusque intelligendi inopiam comparatur. Sunt enim universa allegoricis & typicis contexta virtutibus: per quæ omnia Unigeniti *Dei filii* in corpore & gignendi, &

pati-

patiendi, & moriendi, & resurgendi, & in æternum cum conglorificatis sibi, qui in eum crediderint, regnandi, & ceteros judicandi sacramenta panduntur. Et quia Scribæ & Pharisæi Dei filium natum in corpore non recipientes, omnibus propheticæ intelligentiæ aditum denegarent, sub denuntiatione pœnæ ita a Domino arguuntur: Væ vobis legis doctores, qui abstulistis clavem scientiæ: ipsi non introitis, & introeuntes non sinitis introire. Negantes enim Christum, cujus adventus opus est prophetarum, clavem scientiæ abstulerunt: quia cognitionem legis, quæ adventum Domini corporeum prædicavit, fides corporei adventus abnegata præcludit.

6. Et hoc quidem ex omni Scripturarum propheticarum genere dictum esse intelligendum est: ut nisi in adventum Domini ex virgine in hominem procreandi intellectæ & recognitæ fuerint, intelligentiæ earum vis obsignata habeatur & clausa. Tamen nequaquam psalmorum librum nisi per fidem adventus ejus posse intelligi, ita beati Joannis Apocalypsi docemur: Et angelo Philadelphiæ Ecclesiæ scribe: Hæc dicit sanctus & verus, qui habet clavem David, qui aperit, & nemo claudet; qui claudit, & nemo aperiet. Clavem igitur David habet; quia ipse per hæc septem quædam signacula, quæ de corporalitate ejus, & passione, & morte, & resurrectione, & gloria, & regno, & judicio David de eo in psalmis prophetat, absolvit: aperiens, quod nemo claudet, & claudens, quod nemo aperiet: quia per hanc, quæ in illo expleta est, prophetiam aperiet, quod nemo præcludet; & contra expletæ in eo prophetiæ fide abnegata, claudet, quod nemo possit aperire. Nullus enim nisi ille, in quo hæc prophetata sunt & expleta, clavem intelligentiæ hujus impertiet. Denique id ipsum consequenter docuit dicens: „ Et vidi super dexteram sedentis in throno „ *librum scriptum* de intus & de foris, signatum signa-

„ culis

„ culis ſeptem: & vidi alterum Angelum validum,
„ prædicantem voce magna: Quis eſt dignus aperire
„ librum, & ſolvere ſignacula ejus? Et nemo potuit,
„ neque in cœlo, neque in terra, neque inſra terram,
„ aperire librum, neque videre ipſum. Et flebam,
„ quia nemo dignus repertus eſſet aperire librum, ne-
„ que videre ipſum. Et unus de ſenioribus ait mihi:
„ Noli flere, ecce vicit Leo de tribu Juda, radix
„ David, aperire librum, & ſeptem ſignacula ejus.“
Liber iſte & præterita & futura in his, quæ intus & foris ſcripta erant, continens, a nemine dignus eſt aperiri, & Apoſtolo fletus ob deſiderium intelligentiæ, & dolorem difficultatis exoritur. Sed vicit Leo de tribu Juda, & radix David, librum & ſignacula ejus aperire: quia ſolus ſeptem illa, quæ ſuperius docuimus ſignacula, quibus liber clauſus eſt, per ſacramentum corporationis ſuæ & divinitatis abſolvit. Id ipſum autem Dominus poſt reſurrectionem teſtatus eſt, dicens: Quoniam oportet impleri omnia, quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi & in prophetis, & in pſalmis de me. Per hæc ergo omnis prophetiæ liber & ſignatus & clauſus eſt: quia creditis his, quæ impleta per eum ſunt, cuncta illa, quæ ſignata & clauſa ſunt, & aperientur, & abſolventur.

7. Et quamquam omnia a divino Spiritu per David dicta eſſe, ipſa Domini profeſſione noſcamus: tamen etiam id ipſum prophetiæ hujus ſpecies docet, ſupernæ & cœleſtis in eo doctrinam ſcientiæ extitiſſe. Eo enim organo prophetatum eſt, græce Pſalterio, hebraice Nabla nuncupato, quod unum omnium muſicorum organorum rectiſſimum eſt, nihil in ſe vel perverſum continens, vel obliquum, neque quod ex inferioribus locis in ſonum concentus muſici commovetur: ſed in formam Dominici corporis conſtitutum organum, ſine ullo inflexu deflexuque directum eſt; organum ex ſupernis commotum & impulſum, & in cantio-

cantionem superna & cœlestis institutionis [illegible], non humili & terreno spiritu, ut cetera [illegible] organa, personum. Non enim ille humilia atque terrena in ipso corporis sui organo prædicavit, sicut ipse testatus est: Qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur: qui autem de cœlo venit, quæ vidit & audivit, testatur. Per hunc ergo supernum Spiritum Deus cantatur in psalmis, in formam Dominici corporis, in quo cœlestis Spiritus est locutus; forma quoque terreni hujus & musici, & ex supernis continentis organi comparata.

8. Non est autem ignorandum, indiscretum apud Hebræos numerum esse psalmorum, sed sine ordinis annotatione conscriptos. Non enim illic primus aut secundus, aut tertius, aut quinquagesimus, aut centesimus prænotatur: sed sine discrimine aliquo ordinis numerique permixti sunt. Esdras enim, ut antiquæ traditiones ferunt, incompositos eos, & pro auctorum ac temporum diversitate dispersos, in volumen unum collegit & retulit. Sed Septuaginta seniores, secundum Moysi traditionem ad custodiendam legis doctrinam in synagoga manentes, posteaquam illis a rege Ptolomæo transferendæ ex hebræo in græcum sermonem totius legis cura mandata est, spiritali & cœlesti scientia virtutes psalmorum intelligentes, in numerum eos atque ordinem redegerunt, singulis quibusque numeris pro efficientia sua & absolutione perfectis, perfectorum & efficientium psalmorum ordinem deputantes.

9. Et quamquam id ipsum ex singulorum psalmorum virtutibus intelligi possit: tamen absolutissime in gestorum & temporum historia docemur, psalmorum scilicet collocationes secundum perfectorum numerorum esse efficientiam ordinatas. Psalmus enim tertius *secundum* historiam quinquagesimo psalmo posterior *est: inscriptio* namque utriusque multo intervallo temporis

poris ætatisque diversa est. Nam ille, quæ sub Uria & David sunt gesta, complectitur: ille autem fugam David, Abessalon filio suo eum persequente, significat: & tamen virtus ac sacramentum numeri perficit, hunc & illum sic pro competentibus & sibi congruis numeris collocari.

10. Inscriptio vero quinquagesimi psalmi, secundum historiam, quinquagesimi & primi psalmi inscriptione posterior est. Sed quinquagesimi numeri virtus & perfectio exigebat, & Doec Idumæi impœnitens in David odium postulabat, anteriorem postponi, & posteriorem anteferri: ut remissio peccatorum in numero quinquagesimo collocaretur, & pœna perfidiæ numerum constitutæ remissionis excedens careret venia, cum & tempus & numerum pœnitentiæ perdidisset. Nam cum in quinquagesimo, in quo est sabbata sabbatorum, secundum Jubilæi anni præformationem, peccatorum remissio sit constituta, competenter hic psalmus, in quo pœnitentia antelata peccatorum remissio postulatur, in ordine est hujus numeri collocatus.

11. Tribus vero quinquagesimis psalmorum liber continetur: & hoc ex ratione ac numero beatæ illius nostræ exspectationis existit. Namque qui & primæ quinquagesimæ, & secundæ deinde quinquagesimæ psalmum, & tertiæ rursum quinquagesimæ, in qua finis est libri consummationem diligenter advertat, providentiam dispositorum in hunc ordinem psalmorum cum dispensatione salutis nostræ intelliget convenire. Cum enim primus gradus sit ad salutem, in novum hominem post peccatorum remissionem renasci, sitque post pœnitentiæ confessionem regnum illud Domini in sanctæ illius civitatis & cœlestis Jerusalem tempora reservatum, & postea consummata in nos cœlesti gloria in Dei Patris regnum per regnum Filii proficiamus, in quo debitas Deo laudes universitas spirituum prædicabit,

[redacted]

stabit, facile intelligitur in singulis psalmorum virtutibus sub quinquagenariæ numero collocatis sacramentum dispensationis hujus quinquagenariæ contineri.

12. Esse autem hæc *sabbata sabbatorum*, septenarius numerus per septem in septuplum connumeratus ostendit: quem tamen ogdoas, quia dies eadem prima, quæ octava, secundum evangelicam plenitudinem in ultimo sabbato adjecta consummat. Et hæc quidem sabbata sabbatorum ea ab Apostolis religione celebrata sunt, ut his quinquagesimæ diebus nullus neque in terram strato corpore adoraret, neque jejunio festivitatem spiritalis hujus beatitudinis impediret: quod ipsum extrinsecus etiam in diebus dominicis est constitutum, qui ultra sabbati numerum per plenitudinem evangelicæ prædicationis accedunt. Namque cum in septimo die sabbati sit & nomen & observantia constituta: tamen nos in octava die, quæ & ipsa prima est, perfecti sabbati festivitate lætamur.

13. Et dignum est hanc ogdoadis perfectam sacramentis cœlestibus virtutem, in eo psalmo, qui octavo in numero dispositus est, contueri, cui pro *torcularibus* titulus adjectus est, vasculis in novos fructus præparatis, & ad ferventis musti calorem continendum innovatis. Et numerus iste, ad percipiendos fructus evangelicos, caducis his corporum nostrorum vasculis reformatis, secundum ogdoadem est evangelicam destinatus. Et hoc psalmi istius textus & sermo testatur. Ogdoadis quoque istius virtus, etiam in virtute sexti psalmi & numeri, quo *pro octavo* oratio est, continetur: & hoc numeri ratio perficit, ut & in sexto pro octavo esset oratio, & in octavo titulus *pro torcularibus* adderetur. Tribus autem in numeris hæc torcularium superscriptio reperitur. Nam & octavus & octogesimus, & octogesimus tertius psalmus hunc habent titulum: ut in numeris perfectis perfectæ hujus beatitudinis ordo consisteret; ita tamen,

ut ſimplicem ogdoadem, & ogdoadis decadem, ſacramentum triadis (quæ a noſtris Trinitas eſt nuncupata) concluderet.

14. Et hanc quidem ogdoadis perfectionem, etiam in centeſimo atque decimo octavo pſalmo cognoſcere poſſumus. Namque in octonum numerum per octonos verſus ſecundum Hebræos ſingularum litterarum initia collecta ſunt: ſed & ipſa virtus pſalmi ſacramentum ogdoadis edocet. Sunt autem in eo ogdoades viginti duæ. Nam octoni verſus ſingularum litterarum initiis deputantur; & hoc ea ratione efficitur, ut, quia pſalmus iſte perfectum virum ſecundum doctrinam evangelicam conſummat, per omnes viginti & duas Hebræi ſermonis litteras, ſub ſacramento ogdoadis erudiremur.

15. Et ea cauſa eſt, ut in viginti duos libros lex Teſtamenti veteris deputetur: ut cum litterarum numero convenirent. Qui ita ſecundum traditiones veterum deputantur, ut Moyſi ſint libri quinque, Jeſu Nave ſextus, Judicum & Ruth ſeptimus, primus & ſecundus Regnorum in octavum, tertius & quartus in nonum, Paralipomenon duo in decimum ſint, ſermones dierum Eſdræ in undecimum, liber Pſalmorum in duodecimum, Salomonis Proverbia, Eccleſiaſtes, Canticum canticorum in tertium decimum, & quartum decimum, & quintum decimum, duodecim autem Prophetæ in ſextum decimum, Eſaias deinde & Jeremias cum lamentatione & epiſtola, ſed & Daniel, & Ezechiel, & Job, & Heſter, viginti & duum librorum numerum conſumment. Qibusdam autem viſum eſt, additis Tobia & Judith, viginti quatuor libros ſecundum numerum Græcarum litterarum connumerare, Romana quoque lingua media inter Hebræos Græcosque collecta. Quia his maxime tribus linguis ſacramentum voluntatis Dei, & beati regni exſpectatio prædicatur: ex quo illud Pilati fuit, ut *in his tribus linguis* regem Judæorum Dominum Jeſum

Christum esse præscriberet. Nam quamvis multæ barbaræ gentes Dei cognitionem secundum Apostolorum prædicationem, & manentium hodie illic ecclesiarum fidem adeptæ sint: tamen specialiter evangelica doctrina in Romani Imperii, sub quo Hebræi & Græci continentur, sede consistit.

16. Consequens autem est, secundum octonarium hunc viginti & duarum ogdoadum numerum, eum, qui subjectus est, in quindecim canticis graduum psalmorum numerum contueri. Post perfectam enim illam præcedentium ogdoadum doctrinam, hoc canticum graduum in quindecim psalmos ex duobus perfectis numeris oportuit convenire, hebdomade scilicet & ogdoade, id est, septimo & octavo numero. Nam per observantiam legis, quæ in hebdomade est constituta, & evangelicum profectum, qui ogdoadis & præsenti religione, & sperata exspectatione perficitur, isto cantico graduum in cœlestia & æterna conscenditur. Nam & in templo per hunc numerum graduum principes sacerdotum in sanctorum sancta conscendebant: ut, quia neque hebdomada legis sine Evangeliorum ogdoade, neque ogdoas Evangeliorum sine legis hebdomade virum posset præstare perfectum, quousque illa perfecte credidisset; in his perfectis & beatis sanctis sanctorum perfectus in hoc utroque, qui in quindecim graduum cantico est, hebdomadis & ogdoadis numero locaretur.

17. Quamquam vero hæc a nobis secundum numeros in legis observatione completos, & in sacramento evangelico distributos ita dicta sunt: tamen absolutius uniuscujusque numeri virtutem ex superscriptionibus psalmorum & dictorum ipsorum intelligentia consequemur. Sunt autem superscriptionum omnium tituli diversi. Nam præter eos, qui auctorum *suorum* nominibus, aut causarum aut temporum *significationibus* prænotantur, sunt alii, quibus titu-

lus

lus *in finem* eſt; alii, quibus tantum *pſalmus cantici*, vel *canticum pſalmi*: & neceſſe eſt diverſas cauſas diverſarum ſuperſcriptionum extitiſſe. Non enim ſine cauſa, tanta rerum diverſitate hic titulorum ordo convertitur, ut nunc *in finem*, nunc *pſalmus*, nunc *canticum*, nunc *canticum pſalmi*, nunc *pſalmus cantici*, ad diſtinctionem pſalmi, qui ſubjaceat, præferatur. Et quamquam in ſingulis quibusque pſalmis ſingularum quarumque inſcriptionum cauſas præſtare nitamur: tamen ad compendium ſtudioſæ intelligentiæ, in brevi ſermunculo virtutem ſuperſcriptionum omnium coartamus.

18. Finis eſt, cujus cauſa cetera ſunt; ipſe autem nulli alii cauſam ſuam præſtat. Ob finem enim omnia, nihil vero aliud poſt finem. Namque ad finem tenditur, ſed in fine definitur. Ita finis & anteriorum perfectio eſt, & ſe in nihil aliud protendens, propria in ſemet ſui ipſe poſſeſſio eſt. Pſalmi igitur, qui inſcribuntur *in finem*, ita intelligendi ſunt, ut ex perfectis atque abſolutis bonorum æternorum doctrinis & ſpeciebus exiſtant: quia ad ea, quæ in his dicuntur, fidei ſe noſtræ curſus extendat, & in his nullo ulteriore tendens procurſu, ipſo ſuo optatæ & adeptæ beatitudinis fine requieſcat.

19. In muſicis vero artibus hæ ſunt officiorum & generum varietates. *Pſalmus* eſt, cum ceſſante voce pulſus tantum organi concinentis auditur. *Canticum* eſt, cum cantantium chorus libertate ſua utens, neque in conſonum organi adſtrictus obſequium, hymno canoræ tantum vocis exultat. *Canticum* autem *pſalmi* eſt, cum organo præcinente ſubſequens & æmula organi vox chori cantantis auditur, modum pſalterii modulis vocis imitata. *Pſalmus* vero *cantici* eſt, cum choro ante cantante, humanæ cantationis hymno ars organi conſonantis aptatur, vocisque modulis præcinentis pari pſalterium ſuavitate modulatur. His ergo quatuor *muſicæ artis* generibus, competentes ſingu-

 lis

[redacted]

lis quibusque psalmis superscriptiones sunt coaptatae. Ex virtutibus autem psalmorum, & ex ipsis doctrinae musicae diversitatibus causa uniuscujusque superscriptionis ostenditur.

20. In eo enim psalmo, in quo tantum *Psalmus* inscribitur, fidelium operum & religiosorum gestorum aut doctrina aut confessio continetur: cum propheta commemorando, quae egerit, ad doctrinam nos gestorum similium instituit, motu corporei organi nostri ad pios officiorum usus temperato. At vero cum *Canticum* tantum in titulo praeponitur; scientia in eo spiritalis, & intelligentia caelestis arcani, quam quis per cognitionem sapientiae consequitur, existit: cum non commemoratis fidei operibus, solam doctrinam perfectae de Deo cognitionis ostendit. Non enim statim omnis scientia in bono opere est; neque rursum omne opus bonum veram scientiam consequitur. Ob quod est & illud, quod in tertio superscriptionum genere est, *Canticum Psalmi*, cum bonorum operum efficientiae, scientiae doctrina conjungitur. Prius enim in bonis operibus vivendum est: ut perfecta possit ea, quae deinceps succedit, divini sacramenti esse cognitio, secundum id, quod dictum est: „Desiderasti sapientiam? Serva mandata, & Dominus praestabit tibi „ eamdem.“ Praestat ergo Dominus sapientiam his, qui per meritum bonorum operum gratiam intelligentiae consequuntur. Ex his ergo operum doctrinaeque studiis, psalmi illius, qui *Canticum psalmi* superscribitur, erit causa noscenda. Ubi autem est *Psalmus Cantici*, illic per cognitionis scientiam usus boni operis tractatur: cum quando desiderabilem nobis fidelium gestorum efficientiam praestet anterior de Deo adepta cognitio.

21. Haec igitur musicae artis quadrifaria diversitas, psalmorum est diversitati coaptata: ut *Psalmus per organi corporei motum in commemoratione gestorum*

gestorum

ſtorum ſit; *Canticum* vero per ſapientiæ cognitionem habeat in ſe doctrinæ ſcientiam. *Canticum* vero *pſalmi* eſt, cum præeunte geſtorum merito cognitio ſcientiæ præſtatur. *Pſalmus* deinde *cantici* eſt, cum per adeptæ ſcientiæ cognitionem fidelium geſtorum opus inchoatur & geritur. Per has ergo ſuperſcriptionum proprietates intelligentiam pſalmorum quærere oportebit: quia unicuique generi prophetiæ, in proprietate titulorum, unumquodque genus muſicæ comparationis aptatum eſt. Eos vero, qui ſine inſcriptione ulla ſignificationis alicujus habentur, ut eſt primus vel ſecundus, & ceteri complures alii, intelligendum eſt ex doctrina Spiritus ſancti ad ſpiritalem cognitionem generalis ſcientiæ fuiſſe cantatos: ut unusquisque ex his, ſecundum fidei ſuæ ſinceritatem, rationem intelligentiæ ſpiritalis expeteret.

22. Aliæ vero ſuperſcriptiones, quæ aut res geſtas ſecundum hiſtoriam ſignificant, aut tempora, aut dies, aut aliud aliquid complexæ ſunt, vel ex interpretatione nominum, vel ex comparatione geſtorum, vel ex conſimilium ſpecie, ex quibus rebus pſalmus conſiſtat, oſtendunt: ut ſicubi eſt *pro die ſabbati*, aut *pro occultis filii*, aut *pro die octava*, per corporalem ſuperſcriptionum ſignificationem ſpiritalis pſalmi intelligatur editio: vel cum *illius David*, vel *illi David*, vel *Abeſſalon*, vel *Saul*, vel *Doec* in titulo ſub geſtorum hiſtoria prænotatur; in eo vel per pronominum qualitates, ut *illi*, vel *illius David*; aut per nominum virtutes, ut eſt in *Abeſſalon*, & *Saul*, & *Doec*, prophetiam, quæ in pſalmo ſit, conſequamur.

23. In *diapſalma* vero, quod interjectum pluribus pſalmis eſt, cognoſcendum eſt demutationem aut perſonæ, aut ſenſus ſub converſione modi muſici inchoari: ut ſicubi diapſalma interceſſerit, aut aliquid aliud dici, aut etiam ab altero dici, aut in altero artis muſicæ modulo cantari intelligendum ſit. De per-

sonis ac sensibus, ubi diapsalmæ intercedere reperiemus, rationem afferre tentabimus. Cæterum modi musici disciplinam conservare translatio Græca & Latina non potuit. Hæc autem in compendiosam brevitatem festinus ad ipsam psalmorum expositionem sermo collegit.

24. Est autem diligens perpensumque judicium expositioni psalmi uniuscujusque præstandum: ut cognoscatur, qua unusquisque eorum clave intelligentiæ aperiendus sit. Nam Liber omnis similis est urbi pulchræ atque magnæ, cui ædes complures diversæque sint, quarum fores propriis clavibus diversisque reclaudantur: quæ cum unum in locum congestæ permixtæque sint, volenti unamquamque ædem aperire, maximam ignaro afferant difficultatem, ut clavem uniuscujusque ædis inveniat: sitque aut familiaris scientiæ, cognitam clavem cito ex copia illa congestæ in unum varietatis eligere; aut ingentis laboris, aptam & congruam clavem aperiendi uniuscujusque aditus invenire: quia ratio & qualitas non sinat, non suas claves claustris disparibus coaptare. Itaque secundum Dei misericordiam aperiendi uniuscujusque psalmi clavem reperturi, hujus ipsius primi psalmi aditum propria sua & congrua clave pandamus.

PSALMUS I.

Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit. Sed in lege Domini fuit voluntas ejus, & in lege ejus meditabitur die ac nocte. Et erit tamquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Et folium ejus non defluet: & omnia, quæcumque faciet, bene dirigentur. Non sic impii, non sic, sed tamquam pulvis, quem projicit ventus

a

a facie terræ. Ideo non resurgent impii in judicio, neque peccatores in consilio justorum. Quoniam scit Dominus viam justorum, & iter impiorum peribit.

CLAVIS SIVE INTROITUS
IN PRIMUM PSALMUM.

1. Principalis hæc in psalmis intelligentia est, ex cujus persona, vel in quem ea, quæ dicta sint, intelligi oporteant, posse discernere. Non enim uniformis & indiscreta est eorum constitutio, ut non & auctores habeant, & genera diversa. Invenimus enim in his frequenter personam Dei patris solere proponi, ut in octogesimo octavo psalmo, cum dicitur: Exaltavi electum de plebe mea. Inveni David servum meum, in oleo sancto meo unxi eum. Ipse invocabit me, Pater meus es tu, & susceptor salutis meæ. Et ego primogenitum ponam eum, excelsum super reges terræ. Personam vero Filii in plurimis fere introduci: ut in decimo septimo psalmo: Populus, quem non cognovi, servivit mihi; & in vicesimo primo: Diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Nunc autem hunc primum psalmum vel ex persona Patris, vel ex persona Filii non posse intelligi, res ipsa absolute docet, cum in eo ait: *Sed in lege Domini fuit voluntas ejus, & in lege ejus meditabitur die ac nocte.* In eo enim psalmo, in quo personam Patris designari meminimus, propria ei & apta memorantur, cum dicitur: Ipse invocabit me, Pater meus es tu, Deus meus, & susceptor salutis meæ: Et in eo, in quo Filius loqui docetur, ipse se ex his, quæ commemorat, dictorum suorum profitetur auctorem, dicens: Populus, quem non cognovi, servivit mihi. Dum enim & Pater dicit: Invocabit me; & Filius ait: Populus servivit mihi; ipsos se esse, qui de se loquantur, ostendunt. At vero nunc cum dicitur: *Sed in lege Domini fuit voluntas ejus*; nulla Do-

[redacted]

nisi personæ de se loquentis ostenditur, sed alterius potius, beatitudinem ejus videlicet viri, cujus in lege Domini voluntas sit, prædicantis. Persona itaque Prophetæ, cujus ore Spiritus sanctus loquitur, nunc esse noscenda est, officio oris ejus ad cognitionem nos sacramenti spiritalis erudiens.

2. Et cum hæc loquatur, quærendum est, de quo viro eum loqui intelligere debeamus. Ait enim: *Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit. Sed in lege Domini fuit voluntas ejus, & in lege ejus meditabitur die ac nocte. Et erit tamquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Et folium ejus non defluet: & omnia, quæcumque faciet, bene dirigentur.* Multos vel præsenti sermone, vel ex litteris ac scriptis eorum comperi ita sensisse de psalmo hoc, quod significari in eo Dominus noster Jesus Christus atque intelligi debeat, cujus beatitudo in his, quæ subjecta sunt, prædicetur. Sed id nec modo, nec ratione docuere; bonæ quidem opinionis affectu, quia omnis ad eum prophetia est referenda psalmorum: sed ubi & quando ad eum prophetiæ ipsius sermo se referat, rationabilis scientiæ discernendum est veritate.

3. Ea autem, quæ in exordio psalmi posita sunt, minime personæ ejus dignitatique conveniunt: & incautam hanc ita prædicandi facilitatem illa ipsa coarguunt, quæ continentur in psalmo. Cum enim dicitur: *Et in lege Domini fuit voluntas ejus*, cum lex per Dei filium lata sit, quomodo ad eum ob id beatitudo referetur, quia voluntas ejus in lege Domini fuerit, cum Dominus ipse sit legis? Quod autem lex ejus sit, in psalmo septuagesimo septimo ipse testatus est, cum ait: Attendite popule meus in legem meam, inclinate aures vestras in verba oris mei. Aperiam in parabolis os meum. Et hæc Matthæus evangelista ab eo

ipso

ipso dicta esse confirmat, dicens: Ideo in parabolis loquebatur, ut impleretur, quod dictum est: Aperiam in parabolis os meum. Prophetiam ergo suam rebus Dominus explevit. Nam in his, in quibus locuturum se spoponderat, parabolis est locutus. Id autem, quod ait: *Et erit tamquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum*, (in quo comparative beatitudinis profectus ostenditur) quomodo personæ ejus poterit coaptari, ut sit Dei filio plantatum lignum beatius, ob quod beatus sit, quia aliquando similitudinem ejus profectu beatitudinis consequatur? Dehinc cum secundum Sapientiam & Apostolum, & ante secula, & ante tempora æterna sit, & primogenitus omnis creaturæ sit, & in ipso, & per ipsum creata sint omnia: quomodo his rebus, cum fiet similis, beatus est, quæ ab ipso sunt instituta? Cum neque creatoris virtus ad beatitudinis suæ perfectionem comparatione egeat creaturæ, neque primogeniti antiquitas, in eo, quod erit tamquam lignum, tempus præposteræ comparationis admittat. Id enim, quod erit per exspectandum adhuc tempus, non potest videri, ut aut fuerit, aut jam sit in rerum natura. Quidquid autem jam est, non eget dilatione temporis, ut ad id, quod erit, inchoetur: quia antiquitate exordii sui esse jam permanet.

4. Itaque quia hæc a divinitate Unigeniti filii Dei Domini nostri Jesu Christi intelliguntur aliena, vir ille hic a Propheta beatus prædicari opinandus est, qui se ei corpori, quod Dominus assumsit, id est, in quo homo natus est, conformem studio æquitatis, & totius justitiæ perfectione præstiterit. Et sane id ita intelligi oportere, plenior psalmi expositio monstrabit.

5. Speciosissimum autem hoc & dignissimum incipiendorum psalmorum sanctus Spiritus sumsit exordium, ut humanam infirmitatem per spem beatitudinis ad innocens religionis studium adhortaretur, ut sacramen-

cramentum Dei corporati doceret, ut communionem gloriæ cœlestis polliceretur, ut pœnam judicii denuntiaret, ut differentiam resurrectionis ostenderet, ut providentiam Dei in retributione monstraret. Perfecta scilicet consummataque ratione tantæ prophetiæ ordinem inchoavit: ut hominum imbecillitatem ad fidei studium beati viri spes illiceret, spei beatitudinem comparata ligni beatitudo sponderet, insolentem impietatem intra metum denuntiata impiis severitas coerceret, meriti differentiam in consiliis sanctorum conditionis ordo distingueret, Dei magnificentiam in cognoscendis justorum viis æquitas constituta monstraret. Nunc & res ipsas & eorum verba tractemus.

TRACTATUS PSALMI I.

1\. *Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit. Sed in lege Domini fuit voluntas ejus, & in lege ejus meditabitur die ac nocte.* Quinque generum observantiam beato viro subesse Propheta commemorat: primam in impiorum consilio non eundi, alteram in peccatorum via non consistendi, tertiam in cathedra pestilentiæ non sedendi, tum deinde voluntatis in lege Domini ponendæ, postremo in ea die noctuque meditandi. Ergo necesse est differre impium a peccatore, peccatorem a pestilente; maxime cum sit impiis consilium, peccatori via, cathedra pestilenti: dehinc cum in consilio impiorum eatur potius, quam stetur, in via vero peccatoris stetur magis, quam eatur. Quarum rerum causas ut intelligere possimus, discernendum est, quantum differat peccator ab impio: ut per id intelligi possit, cur peccatori via, & impio consilium deputetur: dehinc cur & in via standum, & in consilio eundum sit; cum humana consuetudo,

&

& in consilio standum, & in via eundum esse decernat. Non omnis, qui peccator est, & impius est: impius autem non potest non esse peccator. Et sumamus ex usu conscientiæ communis exemplum. Patres suos amare possunt filii, licet ebriosi sint, & lascivi & prodigi: & inter hæc vitia carent impietate, qui non carent crimine. Impii vero, licet in præcipuis sint continentiæ frugalitatisque virtutibus, omne tamen, quodcumque aliud extra impietatem erit crimen, in contumelia parentis excedunt.

2. Igitur secundum hoc propositum exemplum, impium discerni a peccatore non dubium est. Et impios quidem eos esse natura ipsa judicii communis ostendit, qui cognitionem Dei expetere fastidiunt, qui nullum esse mundi creatorem irreligiosa opinione præsumunt, qui mundum in hunc habitum ornatumque fortuitis motibus constitisse commemorant, qui, ne quod judicium Creatori suo ob vitam recte criminoseve gestam relinquant, volunt ex naturæ necessitate se nasci, & ex eadem rursum necessitate dissolvi. Horum igitur omne consilium fluctuans, incertum ac vagum est, & in eisdem, ac per eadem sine ulla consistendi statione defertur: non enim tenet modum definitionis alicujus. Creatorem mundi disputatio docere ausa non est. Cum enim quæras, cur mundus, & quando, & in quantum? & utrum mundus homini, an homo mundo? & mors ob quid, vel quo usque, vel qualis? circa hæc impietatis suæ consilia agitur semper, & vadit, loco consistendi in his consiliis non reperto.

3. Sunt & alia consilia impiorum, eorum scilicet, qui in hæresim delapsi, nec novi, nec veteris Testamenti legibus continentur. Quorum sermo in orbem semper & circulum erroris inflexus, nihil tenens, & in nullo consistens, indefinitæ sententiæ cursu recursuque jactatur. Quorum impietatis est, Deum

non

non ex Dei ipsius professione, sed ex arbitrii sui voluntate metiri; ignorantes non minoris impietatis esse, Deum fingere, quam negare, a quibus cum requiras, quo spei ac fidei suæ fine sic sentiant? confunduntur, perturbantur, dissimulant, circumerrant, & finem ipsum ejus, de qua quæritur, disputationis evitant. Beatus ergo vir est, qui in hoc impiorum consilio non abiit, id est, qui ipsam illam in hoc consilio eundi non admiserit voluntatem: quia quæ impia sunt, vel cogitasse jam crimen sit.

4. Sequens autem est, ut qui in impiorum consilio non abiit, in peccatorum quoque via non stet. Plures enim sunt, qui cum per confessionem Dei ab impietate discreti sint, non tamen a peccato per id liberi sint; in Ecclesia quidem manentes, sed Ecclesiæ disciplinam non tenentes: ut avari, ebriosi, tumultuosi, procaces, superbi, simulatores, mendaces, rapaces. Et ad hæc quidem nos vitia naturæ nostræ propellit instinctus: sed ut utile est, nos a via hac, ad quam ferimur, abscedere, sic neque consistere illic, adhibito decedendi ex ea non moroso recursu. Et idcirco beatus vir est, qui in via peccatorum non stetit, natura quidem in viam hanc deferente, sed ex via hac fidei religione referente.

5. Tertius quoque hic obtinendæ beatitudinis ordo est, in cathedra pestilentiæ non sedere. Sederunt in cathedra Moysi Pharisæi docentes, sedit & Pilatus in tribunali: cujus itaque cathedræ sessionem existimabimus pestilentem? Non utique Moysi, Domino sedentes potius, quam sessionem cathedræ potius improbante, cum dicit: „Super cathedram, inquit, „Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi: quæcumque di„xerint vobis, facite, quæ autem faciunt, facere nolite. Cathedræ hujus sessio pestilens non est, cujus obedientia dominica auctoritate præcipitur. Illa ergo erit pestilens, *cujus contagium* Pilatus manus abluendo devitat. Multos

tos enim etiam in metu Dei constitutos, secularium tamen honorum ambitio corrumpit: & volunt Ecclesiæ legibus subditi, fori legibus judicare. Sed quamquam ad ipsa officia, quæ agunt, ferant secum religiosam voluntatem, benevolos sese continentesque præstando: tamen necesse est eorum, in quibus diversabuntur, negotiorum quodam pestilenti contagio polluantur. Publicarum enim causarum ordo manere eos volentes etiam in ecclesiasticæ legis sanctitate non patitur. Et quamvis religiosi propositi tenaces sint: tamen per necessitatem sedis obtentæ, tum ad contumeliam, tum ad injuriam, tum ad pœnam cunctante licet voluntate coguntur. Facit eos necessitas necessitatis ipsius esse participes, cum tamquam lue morbida imbuuntur. Et idcirco hanc eorum cathedram, cathedram pestilentiæ Propheta cognominat, quia contagione sua etiam voluntatem religiosæ mentis inficiat.

6. Sed beatitudinem viri nondum, vel in impiorum consilio non isse, vel in peccatorum via non stetisse, vel in pestilentiæ cathedra non sedisse, consummat. Possunt enim hæc & in seculari viro reperiri: ut unum Deum esse creatorem mundi opinetur, ut a peccatis se per studium modestæ innocentiæ refrenet, ut honorum dignitatibus privatæ & tranquillæ vitæ otium anteponat. Sed perfectum nunc Deo virum Propheta conformans, & quem in magnis æternæ beatitudinis constituat exemplis, non communibus eum ad id docet usurum esse virtutibus, sed his consummandum esse, ut beatus sit, quæ sequuntur: *Sed in lege Domini fuit voluntas ejus.* Abstentio superiorum inutilis est, nisi in consequentia adhibeatur intentio: scilicet ut in lege Domini voluntas sit. Non exspectat Propheta ut metus sit. Plures intra legem metus cohibet, paucos vero voluntas constituit in lege: quia timoris est, non audere timenda negligere; perfectæ vero religionis

nis est, præscriptis velle parere. Et idcirco BEATUS ille est, cujus in Dei lege non timor est, sed voluntas.

7. Sed deest interdum & aliquid voluntati: & perfectam beatitudinem solum velle non obtinet, nisi voluntatem sequatur operatio. Sequitur namque: *Et in lege ejus meditabitur die ac nocte.* Beatum hunc virum continua legis meditatio & indefessa consummat. Sed forte in humanæ infirmitatis natura non patitur, per quam quiescendum, dormiendum, cibo vacandum est; ob quæ a spe consequendæ beatitudinis etiam necessitate naturalium decidamus, cum aliquando a meditatione diurna atque nocturna, negotii corporalis intercessione sit desinendum. Simile quoque huic dicto Apostoli dictum est: Sine intermissione orantes. Quasi vero non occupanda in res suas naturæ nostræ necessitas possit sine interpellatione temporis semper orare. Meditatio itaque legis non solum in verbis legendis est, sed & in operis religione; neque ut libros tantum & Scripturas recenseamus, sed ut ea, quæ in Scripturis ac libris continentur, gestis rebusque meditemur, & diurna nocturnaque opera legem semper exerceant: ut illud Apostoli est: „ Omnia, quæcumque facitis, in gloriam Dei facite, sive cum manducatis, sive cum bibitis, sive cum aliud agitis." Per hoc enim efficitur, ut sine intermissione oremus: cum per opera Deo placita, & in gloriam ejus semper exercita, sancti cujusque viri vita omnis oratio fit: ac sic secundum legem noctu dieque vivendo, vita ipsa nocturna legis erit & diurna meditatio.

8. Sed consummata viri hujus beatitudine, qui impiorum consiliis, & peccatorum viis, & pestilentiæ cathedra se abstinens, Dei legem volens die & nocte meditetur, docendum est, quantus ei fructus acquisitæ hujus beatitudinis sit futurus. Velle enim beatum esse, ex beatitudinis ipsius exspectatione profi-

ficisci-

sciscitur. Sequitur namque: *Et erit tanquam lignum, quod plantatum est juxta decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Et folium ejus non defluet.* Ridiculum hoc forte & ineptum comparatæ beatitudinis credetur exemplum: in quo ligni plantatio, decursus aquarum, fructuum datio, suum tempus, & folium non defluens prædicatur. Hæc quidem secundum homines seculi nulla forte existimabuntur. Sed videamus secundum propheticam doctrinam, quanta in his ipsis rebus ac verbis comparatæ beatitudinis gloria collocetur.

9. In libro Genesis, ubi plantatum a Deo paradisum legislator ostendit, omne quoque lignum specie pulchrum, & ad esum bonum productum esse monstravit; esse quoque & in medio paradiso lignum vitæ, & lignum sciendi boni & mali exposuit; irrigari deinde paradisum flumine, quod postea in quatuor principia divisum sit. Quod autem esset hoc lignum vitæ, propheta Salomon docuit, dicens de adoratione sapientiæ: „Lignum vitæ est omnibus, qui complectuntur „ eam, & qui incumbunt in eam sicut in Domino." Lignum ergo hoc vivens est: neque solum vivens, sed etiam rationale; rationale autem in tantum, ut fructus det; det vero non confuse, non importune, sed *tempore suo*. Et plantatum hoc lignum est *juxta decursus aquarum*, in possessione scilicet regni Dei, id est, in paradiso, & unde flumen exiens in quatuor principia dividitur. Non enim ait, post decursus aquarum, sed *juxta decursus aquarum*, unde primum decursum aquarum divisiones sortiuntur. Illic enim plantatum hoc lignum est, quo latronem illum, se Dominum confitentem, Dominus, qui Sapientia est, introduxit, dicens: „Amen dico tibi, hodie mecum „ eris in paradiso." Et quia sapientiam, qui Christus est, lignum vitæ cognominari de sacramento futuræ corporationis & passionis, prophetica auctori-

tate

[redacted]

[illegible]docuimus: etiam ex Evangeliis intelligentia[illegible] jus est proprietas adstruenda. Dominus namque ipse se arbori comparavit, cum in Beelzebub dæmonia eum Judæi ejicere dixissent: „Aut facite, inquit, ar„borem bonam, & fructus ejus bonos, aut facite „arborem malam, & fructus ejus malos; ex fructu „enim arbor cognoscitur.“ Quia cum fructus esset optimus, dæmonia ejicere; Beelzebub eum, cujus fructus pessimi sunt, esse dicebant. Hujus quoque beati ligni non dedignatus est in se docere virtutem, cum pergens ad crucem ait: Quia si in humido ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? Per humidi ligni exemplum, nihil in se ariditati mortis obnoxium esse significans.

10. Huic itaque ligno beatus ille vir similis fiet; cum, translati latronis in paradisum modo, secundum decursus aquarum & ipse plantetur: & fiet beata illa, & non eradicanda novella plantatio, quam in Evangeliis Dominus significat, cum de aliena plantatione conqueritur, dicens: „Omnis plantatio, quam non „plantavit Pater meus cœlestis, eradicabitur.“ Hoc ergo lignum dabit fructus suos. Ubicumque autem de fructibus arborum aliquid divinus sermo significat, facere potius eas fructus, quam dare, memorat, cum ait: Non potest arbor bona fructus malos facere; & cum secundum Esaiam querela de vinea est: Exspectavi, inquit, ut faceret uvas, fecit autem spinas. Lignum ergo hoc dabit fructus suos: arbitrio dandi & ratione moderatum. Nam *in tempore suo* dabit. Et quo tandem tempore? Nempe eo, de quo beatus Apostolus ait, ut notum faceret vobis sacramentum voluntatis suæ, secundum beneplacitum, quod proposuit in ipso, in dispensationem plenitudinis temporum. Hoc ergo dispensationis est tempus, quo & accipiendi *& dandi* opportunitas temperatur, cum suum erit tem*pus, ut accipiant*, quibus dabit. Temporis autem

mora

mora in plenitudine temporum pendet. Dispensatio enim dandi fructus plenitudini temporum reservatur. Et qui tamen hic dispensandus erit fructus? Nempe ille, de quo idem Apostolus meminit, dicens: *Et transformabit*, inquit, *corpus humilitatis nostræ conformatum corpori claritatis suæ.* Hos ergo nobis fructus suos dabit, quos jam in eo, quem sibi assumsit, & qui significatur in ligno, homine perfecit, quem in immortalitatis suæ naturam absorpta mortalitate transfudit. Erit ergo ut hoc lignum beatus ille vir, cum quando ipse in gloria Dei Domino suo conformis adstiterit.

11. *Folium* autem *ligni hujus non defluet.* Nec mirum, si folia ejus non defluunt, cujus fructus dabuntur potius, quam decident, non maturitate depulsi, non vi exteriore decussi, sed rationalis officii dispensatione demessi. Et quid in foliis significet, ex comparatione rerum corporalium absolutum est. Namque hanc esse naturam foliorum contuemur, ut ad custodiam fructuum fructibus ipsis circumjecta prorumpant; ut quodam vallo tenera pomorum initia communiant. Doctrina ergo verborum Dei, quæ promissos nobis fructus convestit, significatur in foliis. *His* enim verbis spes nostræ inumbrantur: horum inter has seculi tempestates munimine conteguntur. Non defluent igitur hæc folia, id est, Dei verba; quia per Dominum dictum est: Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Nihil enim ex his, quæ a Deo dicta sunt, dilabetur, aut decidet.

12. Quod autem hæc folia ligni hujus non inutilia sint, sed salutaria gentibus, sanctus Joannes in Apocalypsi testatur, dicens: „Et ostendit mihi flumen „aquæ vitæ, splendidum tamquam crystallum, ex- „iens de throno Dei & agni, in medio plateæ ejus, „& ex utraque parte fluminis arborem vitæ, quæ „facit fructum duodecies, singulis mensibus reddens

„ fructum suum; & folia arboris illius sunt ad sanitatem gentium.“ Cœleste sacramentum ita per corporales species exponitur, ut rationem spiritalem corporalia ipsa quamquam implere non possint, tamen ad corpora non mutilent. Convenerat enim dixisse, ex utraque parte fluminis demonstrati arbores esse, non arborem. Sed quia vitæ arbor ubique in sacramento baptismi una est, undique ad se venientibus apostolicæ prædicationis fructus subministrans; ideo ex utraque parte fluminis una vitæ arbor assistit. Unus enim agnus est in throno Dei visus, & unum flumen, & vitæ arbor una: quæ omnia in se complectuntur mysteria corporationis, baptismi, passionis, cujus folia, id est, prædicationis verba salutem gentibus per doctrinam eloquii non decidentis impertiunt.

13. *Et omnia*, inquit, *quæcumque faciet, bene dirigentur.* Jam non, sicut in Adam, donum ejus & statuta perturbabuntur: quia ille constitutæ immortalitatis beatitudinem peccato transgressæ legis amisit, sed per redemtionem ligni vitæ, id est, dominica passione, cum ipsi ligno vitæ similes erimus, jam quidquid in nobis fiet, æternum est; æternum autem cum beatitudinis sensu. Prospere dirigentur autem omnia illa, quæ fient; non demutatione incerta, non in natura infirma, cum incorruptio corruptionem, & æternitas infirmitatem, & forma Dei formam terrenæ carnis absorpserit. Huic igitur plantato ligno, in tempore suo hos fructus suos danti, beatus ille vir erit similis, ipse quoque in paradiso plantatus; ut plantatio Dei non eradicanda permaneat, in quo omnia a Deo facta prospere dirigentur, nulla deinceps demutatione vel infirmitatis nostræ eradicanda, vel temporis.

14. Demonstrata autem perfecta hujus viri beatitudine, consequens erat, quæ impios pœna maneret, ostendere. Sequitur namque: *Non sic impii, non sic, sed tamquam pulvis, quem projicit ventus a facie terræ.*

Non est impiis comparativæ hujus beatitudinis spes relicta, sed vagum os, obtritum, ventilatum, dispersum & inquietum manet, ut ex illa corporalis soliditatis firmitate decussi, ludibrio pulveris differantur in pœnam: non in nihilum dissoluti, ut sit in his materies pœnæ; sed in inane ac leve aridumque protriti, ut ludibriosa pœnæ mobilitate jactentur. Cujus pœnæ & loco altero idem Propheta meminit, dicens: Comminuam eos ut pulverem ante faciem venti, ut lutum platearum delebo illos. Comparatio itaque ut beatitudinis, ita & pœnæ est constituta. Quomodo enim nullus labor est vento pulverem dissipare, & quomodo lutum in plateis ingredientes se prope calcasse non sentiunt: ita pœnæ illi inferni facile est impios delere atque dispergere, quos peccatorum ratio & in lutum solverit, & comminuerit in pulverem, non relicta neque substantia firmitatis, cum pulvis & lutum sint; & per id, quod pulvis & lutum sunt, in naturam tantum pœnalis substantiæ reservati.

15. Et quia per hanc demutationem obtritæ in pulverem firmitatis, non erunt ejus boni participes, quod beato viro ex fructu ligni dabitur in tempore, ideo consequenter adjecit: *Propterea non resurgent impii in judicium.* Non abolitio his, qui utique pulvis erunt, per id, quod non resurgunt, denuntiatur; sed resurrectio his in judicium denegatur. Non enim per id, quod non erunt, sensu pœnæ carebunt: quia lucri pœnam faciet, quod non subsistet ad pœnam. Subsistent autem, quia erunt pulvis. Pulverem vero effici vel ariditate, vel attritu, non est subsistendi amisisse naturam, sed in naturam alteram substitisse. Per id autem, quod in judicium non resurgent, absolutum est non resurgendi eos caruisse natura, sed resurgendi in judicium perdidisse ordinem. Qui autem resurrectionis & judicii ordo intelligendus sit, *Dominus in Evangeliis* ostendit dicens: Qui credit

[redacted]

in me, non judicatur: qui autem non credit, jam judicatus est. Hoc est autem judicium, quia lux venit in hunc mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quam lumen.

16. Negligentiam audientium, & incuriosam legentium facilitatem dicti dominici sermo perturbat. Cum enim dicit: Qui credit in me, non judicabitur; exemit judicio fideles: & cum subjecit: Qui autem non credit, jam judicatus est; non admisit ad judicium infideles. Ergo si credentes exemit, & repulit infideles, nec in hos, nec in illos judicii sorte permissa, quomodo convenire sibi in hoc, quod tertium ait, existimabitur: Hoc est autem judicium, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem. Non enim potest locus relictus esse judicio; cum neque infideles, neque fideles sint judicandi. Et hæc quidem ita esse auditoribus negligentibus & lectoribus incuriosis videbuntur: ceterum in se virtus ipsa verborum proprietatem dicti & intelligentiam continet.

17. Qui credit, inquit, non judicabitur. Quid enim necesse est judicare credentem? Judicium enim ex ambiguis rebus existit: & ambiguitate ademta, judicii non desideratur examen. Ex quo ne infideles quidem necesse est judicari; quia ambiguitas, quin infideles sint, non resedit. Sed ademto in credentes non credentesque judicio, causam Dominus judicii & auctores, in quos judicari necesse esset, adjecit. Sunt enim aliqui inter impios piosque, qui medii sint, ex utroque admixti, neutri tamen proprie, quia in id ipsum constiterint ex utroque: nec fidei admiscendi, quia sit illis aliquid infidelitatis insertum; nec infidelitati deputandi, quia aliquid habeant & fidei. Plures namque Dei metus in Ecclesiâ continet: sed eosdem tamen ad secularia vitia seculi blandimenta sollicitant. Orant, quia timent: peccant, quia volunt.

Christi-

Christianos se nuncupant, quia bona est spes æternitatis: gentilia agunt, quia blanda præsentia sunt. Impii non manent, quia his Dei nomen in honore est: pii non sunt, quia, quæ pietati sunt aliena, sectantur. Et necesse est ea magis diligant, per quæ id, quod se nuncupant esse, non possunt; secundum nuncupationis voluntatem, operum voluntate potiore. Et idcirco Dominus postea quam credentes non judicandos, & non credentes jam judicatos esse dixerat, addidit: „Hoc est autem judicium, quia lux venit in „mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, „quam lumen.“ In eos ergo judicium est, quod jam & in incredulos actum est, & in credentes non necessarium est: quia magis tenebras, quam lumen, dilexerint; non quod non dilexerint & lumen, sed quod dilectio illis fuerit magis propensa tenebrarum. Præferri enim solet dilectioni ex comparatione dilectio: & hinc judicium est, quia, cum dilexerint Christum, magis tamen tenebras dilexerunt. Hi ergo judicabuntur, qui neque ut pii non judicabuntur, neque jam fuerint ut impii judicati, in quos ex prælata potius dilectione judicium.

18. Hujus quidem evangelicæ dispositionis tenuit & Propheta rationem, dicens: *Propterea non resurgent impii in judicio, neque peccatores in consilio justorum.* Impiis judicium, quia jam judicati sunt, non relinquit: peccatoribus autem, quos superiori sermone discernit ab impiis docuimus, consilium justorum, quia judicandi sint, denegavit. Illos enim præjudicatos impietas facit, hos vero peccatum detinet judicandos. Itaque neque impietas, quæ jam judicata est, peccatorum est permissa judicio: neque peccatores, qui judicandi sunt, justorum, qui non judicabuntur, meriti sunt digni esse consilio.

19. Et hujus differentiæ hinc ordo proficiscitur: *Quia cognoscit*, inquit, *Dominus viam justorum, & via* impio-

impiorum peribit. Consilium justorum peccatores idcirco non adeunt, quia viam justorum Dominus cognoscit. Cognoscit autem non ignorationis scientia, sed dignatione noscendi. Neque enim hæc in Deo passionum humanarum demutatio est, ut aliquid aut cognoscat, aut nesciat. Beatus Apostolus Paulus, qua ratione a Deo cognosceremur, exposuit, dicens: „ Si quis est in vobis propheta aut spiritalis, cognoscat, „ quæ scribo vobis, quia Domini sunt: si quis autem „ non cognoscit, non cognoscetur." Eos ergo cognosci a Deo ostendit, qui, quæ Dei sunt, cognoverint: tum cognoscendi, cum cognoverint; dignationem scilicet cognitionis per meritum religionis cognitæ consequentes: ut, quod cognoscitur, non ignorantis profectus intelligatur esse, sed cogniti. Absolute autem Dominus ostendit in Adam atque Abraham peccatores se ignorare, cognoscere autem fideles. Namque Adæ post peccatum dictum est: Ubi es Adam? Non quod Deus, quem adhuc in paradiso habebat, in paradiso esse nesciret; sed quod dum, ubi sit, interrogatur, indignus cognitione Dei per id, quod peccavit, ostenditur. Abraham autem diu ignoratus, scilicet ad quem septuagenarium Dei jam fuit sermo, cum se per oblationem Isaac fidelem Domino probasset, tali in divinam familiaritatem dignatione suscipitur: Nunc cognovi, quia times Dominum Deum tuum, & non pepercisti filio tuo dilecto propter me. Non ignorabat utique Abrahæ fidem, quam ei de generando Isaac credenti & ad justitiam deputaverat: sed quia magnum timoris sui dederat filium offerendo documentum, nunc cognoscitur, nunc probatur, nunc dignus est, qui non ignoretur. Sic itaque Deus & agnoscit, & nescit; cum Adam peccator nescitur, & Abraham fidelis agnoscitur, dignus scilicet, qui a Deo nihil utique ignorante noscatur. Cognita ergo est Deo justorum *non judicandorum* via: & idcirco peccatores,

qui

qui judicandi ſunt, ab eorum conſilio ſubmoventur. Impii autem in judicium non reſurgent, cum deperdita eorum via, jam fuerint judicati per eum, qui ait: Pater non judicat quemquam, ſed omne judicium dedit Filio, Domino noſtro Jeſu Chriſto, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

PSALMUS II.

Sine titulo apud Hebræos.

Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? Adſtiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum, adverſus Dominum, & adverſus Chriſtum ejus. Diſrumpamus vincula eorum, & abjiciamus a nobis jugum ipſorum. Qui habitat in cœlis, irridebit eos, & Dominus ſubſanabit eos. Tunc loquetur ad eos in ira ſua, & in furore conturbabit eos. Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum ejus, prædicans præceptum ejus. Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Poſtula a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Reges eos in virga ferrea, & tamquam vas figuli confringes eos. Et nunc reges intelligite, erudimini, qui judicatis terram. Servite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Apprehendite diſciplinam, ne forte iraſcatur Dominus, & pereatis de via juſta. Cum exarſerit in brevi ira ejus; beati omnes, qui confidunt in eo.

TRACTATUS PSALMI.

1. Plures noſtrum ambiguos facit apoſtolica auctoritas, utrum pſalmum hunc cohærentem primo, & veluti primi extimum putent eſſe: an vero ſubjacentem & ſecundum potius connumerent. Namque in Actis Apoſtolorum primum hunc haberi atque eſſe,

ſub oratione beati Pauli ita docemur: Noſque vobis evangelizamus eam, quæ ad patres facta eſt repromiſſio: hanc Deus explevit filiis veſtris, ſuſcitans Dominum noſtrum Jeſum, ſicut in pſalmo primo ſcriptum eſt: „Filius meus es tu, ego hodie genui te, cum „ſuſcitavit eum a mortuis amplius non regreſſurum in „interitum.“ Ob hanc ergo apoſtolicam auctoritatem errore ſcribentium fieri creditur, ut in ordine ſecundus pſalmus iſte numeretur, cum primus eſſe ipſo Doctore gentium teſtante noſcatur. Cognoſcenda itaque ea ratio eſt, cur & a nobis ſecundus eſſe intelligendus ſit, & ab Apoſtolo eſſe primus oſtenſus ſit.

2. Mediis namque legis temporibus, prius quam unigenitus Dei Filius, ante ſecula manens Deus Verbum, homo naſceretur, poſcente rege Ptolemæo, ſeptuaginta ſeniores libros veteris Teſtamenti ex hebræis litteris in græcas tranſtulerunt. Erat autem jam a Moyſe antea inſtitutum, in ſynagoga omni ſeptuaginta eſſe doctores. Nam idem Moyſes, quamvis veteris Teſtamenti verba in litteris condidiſſet, tamen ſeparatim quædam ex occultis legis ſecretiora myſteria ſeptuaginta ſenioribus, qui doctores deinceps manerent, intimaverat. Cujus doctrinæ etiam Dominus in Evangeliis meminit, dicens: „Super cathedram „Moyſi, inquit, ſederunt Scribæ & Phariſæi: omnia „ergo, quæcumque dixerint vobis, ſervate & fa„cite; ſecundum vero facta eorum nolite facere.“ Doctrina ergo horum manſit in poſterum, quæ ab ipſo ſcriptore legis accepta, in hoc ſeniorum & numero, & officio conſervata eſt. Hi itaque ſeniores libros hos transferentes, & ſpiritalem ſecundum Moyſi traditionem occultarum cognitionum ſcientiam adepti, ambigua linguæ hebraicæ dicta, & varia quædam ex ſe nuntiantia, ſecundum virtutes rerum certis & propriis verborum ſignificationibus tranſtulerunt, doctrinæ ſcientia multimodam illam ſermonum intel-

ligen-

ligentiam temperantes. Et ex eo fit, qui postea transtulerunt, diversis modis interpretantes, magnum gentibus attulerint errorem: dum occultæ illius & a Moyse profectæ traditionis ignari, ea, quæ ambigue lingua hebræa commemorata sunt, incerti suis ipsi judiciis ediderunt. Ambiguitatis autem linguæ hebraicæ unum afferemus exemplum, ex quo cetera istiusmodi esse, atque ita, ut sunt, intelligantur. *Bresith* verbum hebraicum est. Id tres significantias in se habet, id est, *in principio*, & *in capite*, & *in filio*. Sed translatores septuaginta *in principio* ediderunt, ceteris diverse transferentibus: & secundum hanc ambiguitatem hæc ab illis in omni translatione est facta confusio.

3. Sed perfecta horum septuaginta interpretum auctoritas manet. Primum, quod ante adventum corporalem Domini transtulerunt, nec adulatio interpretandi adhibita tempori arguitur, tanto anteriore interpretationis ætate: dehinc quod illi ipsi principes doctoresque synagogæ, & præter scientiam legis per Moysen quoque doctrina secretiori perfecti, non potuerunt non probabiles esse arbitri interpretandi, qui certissimi & gravissimi erant auctores docendi. Hi ergo psalmos inter ceteros libros transferentes, & in numerum redegerunt, & in ordinem collocaverunt, & diapsalmis distinxerunt, qui omnes secundum Hebræos confusi & habebantur, & habentur. Horum igitur translationes, Hebræis tum lingua tantum sua utentibus, non erant necessariæ. Ipsis tamen omnibus diligenti & religiosa custodia observatis, quibus postea, quam Dominus legem omnem sacramento & corporationis suæ, & passionis, & resurrectionis impleverat, cum his libris, quos regi iidem translatores ediderant collatis, & fideliter consonantibus compertis, indissolubilis constituta est privilegio doctrinæ & ætatis auctoritas.

[redacted]

4. Ipſum ergo Apoſtolus Paulus, ſecundum profeſſionem ſuam Hebræus ex Hebræis, etiam ſecundum hebraicam cognitionem & fidem pſalmum hunc primum eſſe dixit, translatorum diſtinctione non uſus: cui maximum hoc prædicandi ad ſynagogæ principes ſtudium erat, ut Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum Dei filium, natum, paſſum, reſurgentem, regnare in æternum ex doctrina legis oſtenderet. Tenuit itaque hunc modum, ut Hebræus ipſe & Hebræis prædicans Hebræorum conſuetudine uteretur. Sed nobis translatorum utendum auctoritate eſt, legem non ambiguitate litteræ, ſed doctrinæ ſcientia transferendo.

5. Præſtat autem nunc abſolutiſſimam intelligentiam perſonæ, temporis, cauſæ, Apoſtolica auctoritas. Nam quid in libro Actorum ſuorum de hoc eodem pſalmo iidem Apoſtoli ſenſerint, verbis ipſorum loquemur. Scriptum namque eſt: „ Et ipſis dicentibus, Domine, tu es, qui feciſti cœlum & terram, & omnia, quæ in illis ſunt, qui per os patris noſtri David ſancti pueri tui dixiſti: *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? Adſtiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum adverſus Dominum, & adverſus Chriſtum ejus.* Convenerunt enim in veritate in civitate iſta adverſus ſanctum tuum filium Jeſum, quem unxiſti, Herodes & Pontius Pilatus, & populus Iſrael, facere quanta manus tua & conſilium præſcripſit fieri. Et nunc Domine reſpice in minas illorum, & da ſervis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum.“ Non ergo ambiguum eſt, quid tanto anteriore tempore prophetiæ pſalmus oſtenderit. Nam permixti tum ſibi in Herode atque Pilato gentes frementes & populi vana meditantes, in unum cum ipſis ſuis principibus & regibus adſtiterunt. Communi enim & Prætoris & Tetrarchæ judicio in Dominum confirmata damnationis eſt paſſio.

6. Et

6. Et quidem diligenter secundum propheticam scientiam, unicuique generi, & nomini singulorum quorumque verborum est proprietas coaptata: ut gentes fremuerint, imperito scilicet motu inconditoque commotæ, Dei filium in corpore cernentes & odientes. Quæ usque adeo fremuerunt, ut corona spinea compunxerint, veste regia indutum salutatione atque honore regis illuserint, arundine caput contuderint, aceto ac felle potaverint, lancea latus foderint. Cohors enim militum Pilato subditorum ex fremitu iræ intemperantis hæc gessit.

7. *Populi* autem *inania meditati sunt*: id est, inani in doctrinis Dei meditatione versati, eum per meditationem legis non intellexerunt, qui prædicabatur in lege. Jam enim tum non tantum ex illa secundum carnem Abrahæ generatione synagogæ populus abundabat: sed ex multis populis, in uno Israel populi nomine, multorum populorum diversitas continebatur. Et hoc in Actorum libro ita scribitur: „ Erant „ autem in Jerusalem habitantes Judæi, viri timen„ tes Dominum, ab omni gente, quæ sub cœlo est. „ Populi itaque isti meditati sunt inania, ex multis „ populis in unum populum congregati. "

8. Reges quoque adstiterunt, Pilatus scilicet & Herodes, in quibus reges terræ intelliguntur: & uterque pro legum quibus præerant necessitate, præsentiæ suæ adhibuit officium. Qui autem impio irreligiosoque consilio multis conventibus adversus Dominum tractabant, hi principes conveniunt in unum: frequenter scilicet in domum Caiphæ omnibus sacerdotum principibus congregatis, Denique *reges terræ* cognominati sunt Herodes tetrarcha & Pilatus prætor: quia jure terreni imperii adstiterunt. Ceteri autem, qui in unum convenerunt, neque reges terræ sunt, neque principes sacerdotum: quia nec jus regni sui Prætori Romano & Tetrarchæ obtinebant subditi, neque

[redacted]

neque ultra jam principes sacerdotum cognominari merebantur, quia impii in Deum ac Dominum ipsius sacerdotii extitissent.

9. Et quia non ambiguum est, ex persona Dei patris secundum apostolicam auctoritatem psalmum coeptum esse; quippe cum dixerint: Qui per os patris nostri David sancti pueri tui dixisti: idcirco ad intelligendam personae demutationem ab interpretantibus interjectum *diapsalma* est, licet in libris Hebraeorum non contineretur. Persona ergo, quae demutatur, Apostolorum esse intelligenda est, dicentium: *Disrumpamus vincula eorum, & abjiciamus a nobis jugum ipsorum.* Detestari eos necesse est, quod arguunt. Horum ergo, qui & fremuerunt, & inania meditati sunt, vincula disrumpunt, & jugum abjiciunt. Et non ambiguum est, quin differat jugum abjicere, & vincula rumpere, quod utrumque utrique superius memorato & generi, & nomini convenit: ut vincula quidem gentium rumpant, jugum autem populorum abjiciant: quia gentes peccatorum suorum vinculis colligantur, a quibus absolvere se per infidelitatem non possunt, secundum id, quod dictum est: Fasciis peccatorum suorum constrictus est peccator. Judaei vero jugo legis onerantur, quod a se Apostoli abjiciunt, beato Petro dicente: Nunc vero quid tentatis Dominum, ponere supra collum discipulorum jugum, quod neque patres nostri, neque nos potuimus portare? Hoc ergo populorum jugum a se abjiciunt, quia subditi ei fuerunt: vincula autem non sibi, sed gentibus disrumpunt. Et ita utriusque sermonis ratio servata est. Ubi vincula disrumpuntur, nullam personae suae significantiam addunt: ubi vero abjiciunt jugum, illic dicendo: *Abjiciamus a nobis*, non de aliis, quam de semetipsis locuti intelliguntur: ut gravi isto & intolerabili abjecto, suavi illi & levi, ad quod invitati sunt, evangelicae sanctificationis se jugo subderent; gentium

autem

autem vincula per libertatem prædicationis abrumperent, ſecundum illud, quod in ejusdem pſalmi commemoratione dixerunt: Et nunc Domine reſpice in minas illorum, & da ſervis tuis cum omni ſiducia loqui verbum tuum. Hæ enim apoſtolicæ doctrinæ omnium infidelitatem & peccatorum laqueos abrumpunt.

10. Et quia ſuperius duplex perſona ſervata eſt, cum ait: *adverſus Dominum, & adverſus Chriſtum ejus*; gemina quoque nunc ridentis & ſubſannantis ſignificatio conſecuta eſt. Non enim diſcernitur contumelia alterius ab altero, neque diſcretus honor eſt religionis ad utrumque. Qui enim per genuinam patris & filii ſecundum ſe legitimamque naturam in gloria divinitatis unum ſunt, unum etiam ſunt vel in contemtus injuria, vel in honoris reverentia; & alter in altero aut honorificatur, aut ſpernitur. Atque id ipſum Dominus teſtatus eſt dicens: Sicut Pater ſuſcitat mortuos & vivificat; ſic & Filius, quos vult, vivificat. Nec enim Pater judicat quemquam, ſed omne judicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium, ſicut honorificant Patrem. Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui miſit illum. Non diſtinguitur honor, non diſcernitur contumelia: æqua in utrumque religio exſpectatur, & injuria unius, contemtus utriusque eſt. Ita cum in uno uterque ſpernatur; qui unum ſunt in divinitate ambo per gloriam, unum quoque ſunt in religione ambo per honorem. Et hinc qui *adverſus Dominum* convenerunt, convenerunt quoque *adverſus Chriſtum ejus*: & quos in cœlo habitans irridet, hos & Dominus ſubſannat.

11. Non quod non & Dominus eſſet ſemper in cœlo, quippe qui de ſe ipſe teſtatus ſit: Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo filius hominis, qui eſt in cœlo. Non abeſt ergo a cœlo, quia cum de cœlo deſcenderit, filius hominis manens atque

loquens,

loquens; est tamen, cum hæc loqueretur, in cœlo. Descenderat quidem filius hominis, sed per naturæ virtutem non aberat filius Dei, unde descenderat, neque se ex eo, quod ante erat, tum, cum homo est natus, absumserat; neque factus filius hominis, filius Dei esse defecerat. Sed adeo filius hominis, filius Dei est, ut descendens de cœlo filius Dei esset, & per virtutem suæ substantiæ idem filius hominis esset in cœlo.

12. Sed volens Propheta sub personæ distinctione significare Patrem, qui filio suo etiam in filio hominis consistente in terris, in illa æterna sua sede ac beata maneret, & sine descensionis alicujus dispensatione requiesceret, ait: *Qui habitat in cœlis, irridebit eos, & Dominus subsanabit eos:* ut per eum, qui irridet habitans in cœlo, intelligeretur & Dominus, qui subsannaret e cœlo. Non differt autem subsannare & irridere: utrumque enim secundum voluntatis affectum officio oris efficitur. Namque secundum intelligentiam nostram per corporales species divinarum rerum sensus exponitur: ut subsannatio & risus in eludendis his, qui adversus Dominum & adversus Christum ejus convenerant, nominaretur; non quod in incorporalem Deum aut resolutio aut obductio oris incideret, sed ut ex naturæ nostræ consuetudine nosceremus, quali in impios esset judicio divinæ voluntatis illusum. Subsannati ergo & irrisi sunt. Nam qui testes falsos concinnaverant, qui proditionem mercati erant, qui super se ac filios suos sanguinem ejus receperant, qui Crucifige clamaverant, qui descende de cruce, si filius Dei es, dixerant, qui sepulcrum obsignaverant, qui resurrectionis silentium a militibus & famam furati corporis emerant, perdiderunt tantum impietatis suæ laborem. Deus est, quem cruci affixerant: æternus est, cujus sepulcrum obsignaverant. Irridetur impietas, dum ad illicita

niti-

nititur, dum inconcessa expetit, dum, quod obtinuisse se sperat, amittit, dum Deum esse, quem tamquam hominem condemnat, agnoscit.

13. Ob quod competenter hoc sequitur: *Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in indignatione sua conturbabit eos.* Postea enim quam resurgente a mortuis Dei filio, in quem mors per speciem corporis, quod assumsit, inciderat, temeritas infructuosæ impietatis irrisa est. Deus ad eos, quos subsannaverat, loquitur, eosque in indignatione conturbat. Ac prius quam quis iste iræ sermo, & quæ hæc indignationis perturbatio sit, ostendamus, admoneri legentes atque audientes oportet, ne aliquas demutationes passionum perturbationesque motuum cadere in Deum credant. Nihil enim in æternam illam & perfectam naturam novum incidit: neque qui ita est, ut qualis est, talis & semper sit, ne aliquando non idem sit, potest effici aliquid aliud esse, quam semper est. Terrenæ istud imperfectæque causæ habent generis, ut demutabiles fiant conversione naturæ, cum lætitiam mæror, placabilitatem ira, benevolentiam offensa, æquanimitatem invidia, & securitatem sollicitudo perturbat: sumusque per hæc aliud aliquando, quam fuimus, cum eam, quæ præsens sit, mentis affectionem subrepens, per inconstantiam infirmitatemque nostram motus appetitionis alterius inquietet; & ex eo, quod fuimus, in id, quod sumus, conversio nos repentina demutet. Deus autem beatus atque perfectus profectu non eget, cui nihil deest: demutatione non novus est, qui origine caret. IPSE EST, qui, quod est, non aliunde est: in sese est, secum est, ad se est, suus sibi est, & ipse sibi omnia est, carens omni demutatione novitatis, qui nihil aliud, quod in se posset incidere, per id, quod ipse sibi totum totus est, reliquit.

14. Ex

14. Ex hujus igitur optima ac benevola beatitudine, per Dominum nostrum Jesum Christum profectæ omnes sunt cœlestium & invisibilium creationes, spiritalium & corporalium constitutiones; non ut profectum sibi aliquem ex his, quibus originem impertiebat, acquireret. Neque enim quisquam eo indiget, quod ex se tribuit; aut per id proficit, cui ad id, quod est, auctor est. Exteriora autem sunt, quæ afferunt profectum; quia ea, quæ inopiæ medentur, aliena sunt. Deus igitur, ex quo omnia sunt, nullo eorum indiget, quibus id, quod sunt, esse largitus est: omnia vero ad profectum eorum, quæ gignerentur, creavit. Et quia longus erit sermo, si etiam de cœlestibus & invisibilibus inchoetur; ex nobis ipsis, ad quos prophetia psalmi est, tractemus.

15. Hominem, non quod officio ejus in aliquo eguerit, instituit; sed quia bonus est, participem beatitudinis suæ condidit, & rationale animal in usum largiendæ suæ æternitatis vita sensuque perfecit: & hoc ex ipsius dictis absolute intelligitur. Ait enim: „ Et nunc Israel, quid Dominus Deus tuus poscit „ a te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum, & am„ bules in omnibus viis ejus, & diligas eum, & ser„ vias Domino Deo tuo ex toto corde tuo, & ex „ tota anima tua, & ex tota virtute tua, & custodias „ præcepta Domini Dei, & justificationes ejus, quas „ ego præcipio tibi, ut bene sit tibi?“ Nullum a nobis, nisi innocentiæ & religionis, & fidei obsequium Deus postulat. Amari se a nobis exigit; non utique amoris in se nostri fructum aliquem sui causa ipse percipiens, sed amore ipso nobis potius, qui eum amabimus, profuturo. Nam amari se, sibique nos obsequi, idcirco ut nobis bene sit, expetit, ut digni beatitudinis suæ ac bonitatis suæ munere per meritum *amoris sui* & obsequii judicemnr. Bonitatis autem *usus, ut splendor* solis, ut lumen ignis, ut odor succi,

non

non præbenti proficit, sed utenti. Quod ergo sumus, profectus noster est potius, quam ejus, qui nos in id, quod sumus, instituit: quia Deus bonorum eorum, quæ in se sunt æterna, non invidens, in sensum nos atque usum beatæ suæ bonitatis assumit.

16. Sed qui perfectus ac bonus est, bonitate in nos ac beatitudine sua non sine ratione ac modo usus est. Nam unicuique nostrum libertatem vitæ sensusque permisit, non necessitatem in alterutrum affigens, ut unumquemque ex natura bonum malumve esse lex cogeret: sed qui nos per benevolentiam utendæ beatitudinis suæ creasset, profectum nobis ad id per meritum vitæ innocentis honestæque constituit. Quid autem honoris ac præmii bonitatis necessitas mereretur, cum malos nos esse vis quædam nobis conserta non sineret? Voluntati ergo permissa bonitas est: ut præmium sibi voluntas bonitatis acquireret; & esset nobis æternæ hujus beatitudinis profectus atque usus ex merito, non necessitas indiscreta per legem. Et quamquam nos ad voluntatem bonitatis, id est, ad bene honesteque vivendum per spem promerendæ & utendæ suæ bonitatis illiceret, pœnam tamen devitatæ & contemtæ bonitatis adjecit: ut cum libertatem nobis voluntatis ad bonitatem promerendam reliquisset, quia meritum naturæ necessitas non haberet, libertatem ipsam quotidie propositus e contrario pœnæ terror argueret. Atque ita & per rationem æqui atque justi ad meritum præmii permissa libertas est, & per bonitatem Dei vis libertatis metu constitutionis artata est: ut bene velle meriti spes moneret, malum nolle propositæ ultionis pœna suaderet.

17. Itaque his, quibus ex voluntatis libertate malitia magis placuit, ultio constituta ira esse Dei creditur: non quia indemutabilis illa Dei & quieta natura motu impetus turbidi incalescat, sed quod ille, qui per constitutionem pœnæ maneat in pœna, sentiat

sibi auctorem hujus constitutionis iratum. Pœna enim patientis, ira esse creditur decernentis. Atque ita irascitur Deus, cum per pœnæ dolorem iram decreti in se sentiant esse puniti: quæ non per demutationem naturæ in iram ex placabilitate commota est, sed ex constitutione pœnæ ira sit puniendis. Hanc autem pœnæ constitutionem iram nuncupari atque esse, Joannes in Evangelio ostendit, dicens: „Natio viperarum, „quis monstravit vobis fugere a futura ira? Cum enim „debitum illis esset, ob impietatem suam pœnæ con„stitutione puniri, iram tamen hanc futuram pœni„tentiæ confessione fugiebant.“ Apostolus quoque iræ hujus ita meminit, dicens: Quia si cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est; multo magis justificati nunc per sanguinem ejus, liberabimur ab ira per illum: iram videlicet pœnam manentis constitutionis ostendens.

18. Non itaque ad demutationem Deus mobilis est, neque ad aliud ex alio transferendus: cum certæ ipse constantisque naturæ sit, maneatque, ut est, quippe qui dixerit: „Ego sum, qui sum, & non demu„tor.“ Beata illa & perfecta æternaque virtutis bonitas non patitur conversionem: nec demutatur ex alio in aliud motu accidentis instinctus. Et hoc idem hic sancto Spiritu loquens Propheta testatur, dicens: „Deus judex justus, fortis & magnanimus, „numquid irascetur per singulos dies? Nisi conversi „fueritis, gladium suum vibravit, & arcum suum „tetendit, & paravit illum: & in eo paravit „vasa mortis: sagittas suas arsuris operatus est.“ Non ergo ad iram magnanimus demutatur; sed potens judex pœnam decrevit ad culpam. Nam non convertentibus gladium vibravit, & arcum tetendit, & in eo paravit vasa mortis, & sagittas suas arsuris operatus est. Operatus autem est non ad motum repentinæ iræ, quæ per cupiditatem ulciscendi subito ac-

censa

censa sit; sed operatus arsuris est, qui per impœnitentem voluntatem ipsi se constituent urendos. Et his, qui non convertentur, gladius vibratus est, non ex demutatione iræ promendus ad singulos; (neque enim, qui magnanimus est, per dies singulos irascitur,) sed quia judicium decrevit, gladius ejus ex pœnæ constitutione jam promtus est. Ipsa autem pœnalis judicii spiritalia ministeria in gladio, arcu, sagittisque memorantur, quia præparata habentur arsuris. Non ex motu iræ temporariæ præparantur, sed ea ex decreti constitutione, temperatissima Deus bonitatis suæ æqualitate moderatus est: non occultam scilicet constitutionis ipsius hujus severitatem & incognitam relinquendo, terroremque ejus denuntiationibus præmonendo, & ipsam illam, constitutam licet, longa tamen ad peccati pœnitentiam dilatione remorando.

19. Atque ideo posteaquam fremuerunt gentes, & adstiterunt reges, posteaquam inania meditantes populi in unum convenerunt adversus Dominum Christumque ejus, & postea quam irrisi subsannatique sunt, subjectum est: *Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in indignatione sua conturbabit eos.* Qualiter autem loqui semper in ira sua Dominus solitus sit, unum propheticæ doctrinæ gravissimum & maximum afferemus exemplum, Esaia dicente: „Audite verbum Domini principes Sodomorum, attendite verbum Domini populus Gomorrhæ. Quo mihi multitudinem hostiarum vestrarum, dicit Dominus? Plenus sum. Holocausta arietum, & adipem agnorum, & sanguinem taurorum & hircorum nolo; nec si veniatis apparere in conspectu meo, (quis enim exquisivit hæc de manibus vestris?) calcare aulam meam non apponetis. Si afferatis similaginem, vanum est: thymiama abominatio est mihi. Neomenias & sabbata vestra & diem magnum non sustineo. Jejunia & ferias & neomenias vestras & festivitates odit

„ anima mea. Facti enim mihi estis in abundantiam,
„ jam non sustineo peccata vestra. Cum extenditis
„ manus, avertam oculos meos a vobis: & si mul-
„ tiplicetis precem, non exaudiam vos: manus enim
„ vestræ sanguine plenæ sunt.“ Et hæc quidem atrocia & plena iræ, principes Sodomorum generosam Abrahæ familiam nuncupari, populum Gomorrhæ electum in hæreditatem Israel dici, improbabiles esse hostias, abominabiles solemnitates, pertæsa jejunia. Avertendi a conspectu adeuntium oculi, obstruendæ ab auditu precantium aures, quia manus sanguine plenæ sunt: quid hac comminatione gravius est? quid his minis severius? Sed videamus, qualiter in ira sua Deus loquatur.

20. Sequitur enim, (postea quam dictum est:
„ Manus vestræ sanguine plenæ sunt,) Lavamini,
„ mundi estote, auferte nequitias ab animis vestris,
„ a conspectu oculorum meorum. Discite bonum
„ facere, exquirite judicium, liberate injuriam acci-
„ pientem, judicate orphano, & justificate viduam:
„ & venite, arguamur, dicit Dominus. Et si fue-
„ rint delicta vestra ut phœnicium, ut nivem dealba-
„ bo: si autem fuerint ut coccum, ut lanam candi-
„ dam efficiam. Et si volueritis & audieritis me,
„ quæ bona sunt terræ, manducabitis: quod si no-
„ lueritis, neque audiveritis me, gladius vos come-
„ det. Os enim Domini locutum est.“ Sequitur
„ terrorem benignitas: & quibus jam ultio criminis debita est, his adhuc superest pœnitentis conscientiæ beata confessio. Non enim statim Deus in ira sua perimit, sed loquitur: & dissimulata adhuc pœna tantum in indignatione perturbat. Qui enim ut coccum & phœnicium erant, redundanti in manus sanguine decolores, in nivem albescent, eruntque veste beati velleris candidati. Et hæc quidem ex auctoritate Testamen-

ſtamenti veteris præſumta ſint: videamus, an etiam in novo Dei ira talis eſſe intelligatur, ut ſalvet.

21. Namque Joannes eos, quos eſſe nationem viperarum ob malitiam paternæ in ſe impietatis exprobrat, ita ad ſalutem monet: Facite dignum fructum pœnitentiæ. Et rurſum ipſe Dominus: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego vos reficiam. Frementibus autem adverſus ſe, & non tantum in paſſione, ſed etiam poſt paſſionem, non dico in unum convenientibus, ſed perſecutionem Eccleſiæ, Apoſtolorum fugam, cædem Martyrum ſpirantibus, Deus ſic loquitur iratus: Saule, Saule, quid me perſequeris? Ait autem: Qui es Domine? Dominus vero: Ego ſum Jeſus Nazarenus, quem tu perſequeris. At ille tremens & pavens in eo, quod ſibi acciderat, dixit: Domine, quid me vis facere? Sic loquitur iratus, ſic in indignatione conturbat: cum quibus ob meritum impietatis pœna decreta eſt, ipſis per admonitionem deſinendi metus & terror affertur.

22. Sed ne ipſam quidem principalem & maximam loquendi in ira & in indignatione conturbandi prædicationem prætermiſit Propheta. Namque poſt id, quod ait: *Tunc loquetur ad eos in ira ſua, & in furore ſuo conturbabit eos;* ut oſtenderet, qui ille iræ ſermo eſſet, & quæ ex eo conturbatio gigneretur, adjecit: *Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum ejus, annuntians præceptum ejus. Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Poſce a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Reges eos in virga ferrea, & tamquam vas figuli confringes eos.* Iratus loquens atque in indignatione perturbans, & iraſcendi modum temperat & loquendi. Nam neque iram diſſimulat poteſtate prælata, neque a bonitate ſua excedit terrore præmiſſo; ut ab impietate nos metus ejus, cujus pote-

 ſtatem

ſtatem demonſtrat, revocaret. Conturbantur ergo frementes & vana meditantes, cum regem ſciunt, cum filium Dei audiunt, cum poſſeſſorem eum finium terræ, & hæredem eſſe gentium diſcunt, cum regendi jus in virga ferrea ejus eſſe cognoſcunt, cum modo ac facilitate vaſis figuli comminuendos populos intelligunt. Sic loquitur iratus, ſic conturbat indignans; non puniens admiſſam impietatem, ſed impœnitentem ad pœnitentiæ confeſſionem commemoratæ poteſtatis terrore perturbans.

23. Quamquam vero per ſpiritum prophetiæ, pro gerendis geſta memorantis, (quia ſolitus ſit per non ambiguam providentiam gerendorum Deus futura pro præteritis ſignificare) abſolute intelligi poſſit, omnia hæc ex perſona unigeniti filii Dei Domini noſtri Jeſu Chriſti dicta eſſe; & infidelitas maxima ſit, trepidum ad hæc ſenſum ambiguæ opinionis afferre: tamen etiam evangelicis atque apoſtolicis doctrinis oſtendendum eſt, nihil eorum Prophetam, quæ gerenda prædicandaque eſſent, non antea prophetaſſe; maxime cum non exiguus ignorantibus atque ſimplicibus error oriatur in eo, quod dictum eſt: *Ego hodie genui te.* Cum enim ante tempora unigenitus Dei filius maneat; nec conveniens, nec conſonans eſſe intelligitur, ut in die genitus ſit, cum dies omnis in tempore ſit. Tempora enim, ſecundum præſcriptam nobis a Moyſe cognitionem, in hunc ſuum motum atque curſum ab origine ſæculi & conſtitutione dimenſa ſunt, cum per momenta & horas, & menſes, & annum revolubili in ſe ſucceſſione diſcreta ſunt: inſtitutumque eſt tempus ex tempore, quia omnia tempora mutua temporum ſubſtitutio & gignit, & terminat. Atque ob id dies in tempore eſt: per quem tempus univerſum & inchoatum deſinit, & deſinens inchoatur. Unigenitus vero Dei filius, ut Dei Verbum eſt, ita & Deus erat Verbum; non cum tem-

pori-

poribus eſt, ſed ante tempora; non in aliquo, ſed ante omnia eſt. Erat enim, cum tempora facta ſunt, quippe qui ea fecerit. Erat ergo ſemper. Non enim eſt diffinitus in tempore, non ſubjectus in numerum; ſed per quem eſt eorum omnium, quæ & ſunt, & eſſe dici poſſunt, origo: ipſe ille ex infinitæ æternitatis ſuæ ortu, ut ab æterno genitus, eſſe perſiſtit. Ut igitur dicti prophetici, quo ait: *Ego hodie genui te*, ratio poſſit intelligi, adhibenda nobis eſt avangelica & apoſtolica atque prophetica auctoritas: ut vel Prophetam de Apoſtolo, vel Apoſtolum de Propheta intelligamus. Tenendus autem idem evangelicorum dictorum ordo, qui pſalmi eſt.

24. Nam id primum eſt: *Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum ejus.* Et neſcio, cui Chriſtum regem eſſe ambigere ſit tutum, latrone hoc ipſo in crucis paſſione confitente: Memento mei Domine, cum veneris in regnum tuum. Sed non ſufficit confeſſio latronis, regem eſſe profitentis. Teſtantur etiam adoraturi Magi, cum interrogant: Ubi eſt, qui natus eſt rex Judæorum? Teſtatur & Pilatus interrogans: Tu es rex Judæorum? Profitetur & Dominus reſpondens: Tu dixiſti. Non negat interrogatus, nec gloriatur humiliandus ad mortem. Cum non ſit niſi ex reſponſione confeſſio; ita neque ſe protulit profeſſionis auctorem, neque interroganti cognitionis veritatem invidit.

25. Sed non ſufficit reſpondiſſe, quod rex ſit; audiamus etiam illud, & qui ſit iſte, qui rex eſt. Princeps namque ſacerdotum etiam cum ſacramento interrogat, dicens: Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis; ſi tu es Chriſtus filius Dei. Et dicit illis Jeſus: Tu dixiſti. Interrogatio nunc quoque non improbatur, ſed & jactantia & gloriatio ſpontaneæ profeſſionis effugitur; quæſita tamen veritas non negatur. Ac ſic verecundia humilitatis & veritatis con-

fessio temperantur, ut sit & in responsione officium, & in interrogatione cognitio. Sed exspectandum est, qui tandem sit responsionis hujus profectus, quod Christus filius Dei est, nempe quod sequitur ad id, quod dictum est: Tu dixisti: Verum dico vobis, a modo videbitis filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cœli. Qui filius hominis est, idem & filius Dei est: natura generositatis in filii hominis assumtione non deperit. Nam non idcirco non Dei filius, quia & hominis est filius. Non enim cum divinitatis decessione fit humilitatis accessio: nec per consortium infirmitatis contumeliam virtus excepit; quippe cum infirmitas honore sit donata virtutis. Nam hominis filius a dextris Dei assidet, veniens cum cœli nubibus contuendus. Quo dicto prophetia consummatur illa, quæ dixit: Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

26. Hic ergo rex super Sion montem sanctum Dei constitutus est præceptum Domini annuntians: non super illum utique perditæ civitatis montem, comploratæ scilicet & homicidæ & parricidæ Jerusalem: sed Jerusalem ejus, quæ in cœlis est, quæ mater est nostra, quæ civitas regis magni est, cujus, ut existimo, hodieque incolæ sunt in passione Domini resurgentes. Dei itaque præceptum hic rex constitutus annuntiat: ut venturum eum cum cœli nubibus meminissent, adversus quem fremerent & convenirent, ut per cognitionem divini adventus conturbati super contumelia illusæ humilitatis corporeæ pœniterent.

27. Tenet autem ordinem prophetiæ evangelica doctrina. Nam in eo ipso dicti utriusque ratio continetur, hujus scilicet dicti: *Ego constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, annuntians præceptum ejus. Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie*

genui te. Cum enim ait: A modo videbitis filium hominis ſedentem a dextris virtutis Dei, tempus, quo filius hominis, qui & Chriſtus, & Dei filius eſt, conſeſſu Dei dignandus eſſet oſtendit: ut, quia antea Dei filius, tum quoque & hominis filius eſſet; & id, quod tum filius hominis eſt, ad perfectum Dei filium, id eſt, ad reſumendam indulgendamque corpori æternitatis ſuæ gloriam, per reſurrectionis potentiam gigneretur: quam gloriam a patre corporeus repoſcebat. Qui enim in forma Dei erat, formam ſervi acceperat. Et acceptæ huic formæ ſervi gloriam Dei, in qua manſit, poſtulat, dicens: Pater; glorifica me apud te ipſum ea claritate, quam habui prius, quam mundus eſſet, apud te. Non nova quærit, non aliena deſiderat, eſſe talis, qualis fuerat, poſtulat: ſed precatur, id ſe, quod antea erat, eſſe, gigni ſcilicet ad id, quod ſuum fuit. Non erat autem idipſum tunc totus, quod, ut fieret, precabatur: fieri autem totus non aliud, quam quod fuerat, poſtulabat. Sed cum ſit, quod fuit, &, quod non erat, eſt futurus: ad id, quod fuerat, id quod totum non erat, quodam novi ortus naſcebatur exordio. Ergo hic reſurrectionis ſuæ ad aſſumendam gloriam dies eſt, per quam ad id naſcitur, quod ante tempora erat. Sed naſcens ad id, quod ante tempora fuit, id tamen in tempore naſcitur eſſe, quod non erat. Atque ideo filius hominis a modo aſſidens virtutis dextris eſt videndus, quia natura carnis poſt reſurrectionem glorificata, ad profectum ejus, quam antea habuerat, claritatis provehebatur: cum hominis filius conſeſſurus Patri, & in immortalitatem corruptione carnis abſorpta, & in viventem tunc, & non moriturum amplius Dei filium naſceretur.

28. Tenuit autem beatus Apoſtolus novam hanc in eo temporariæ hujus nativitatis diſcretam, ab ea, quæ ante tempora eſt generatione, & ſubdiviſam ſignifi-

[redacted]

ficationem. Nam cum de beata illa & nullis circumscripta temporibus nativitate dixisset, Primogenitus omnis creaturæ, quia in ipso creata sunt omnia in cœlis & in terra, visibilia & invisibilia: primogenitum quoque etiam ex mortuis in resurrectione commemorat, dicens postea: Primogenitus ex mortuis, ut fieret ipse in omnibus primatum habens. Nascitur enim ad id, quod non erat, cum tamen id fieret, quod fuisset. Est enim primogenitus ex mortuis, qui erat primogenitus creaturæ: idcirco primogenitus ex mortuis, ut maneret primogenitus creaturæ. Idem enim est primogenitus ex mortuis, qui erat primogenitus creaturæ.

29. Non nunc aliud est, atque antea fuit, quamvis etiam aliud ipse fuerit ex alio: sed id, quod ex alio etiam aliud fuit, in idipsum tamen, unde antea extitit, aliud est renatum. Nam qui natus ex Virgine homo est, erat & tum filius Dei: sed qui filius hominis est, idem erat & Dei filius. Natus autem rursum ex baptismo, & tum Dei filius: ut & in idipsum, & in aliud nasceretur. Scriptum est autem, cum ascendisset ex aqua: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Sed secundum generationem hominis renascentis, tum quoque ipse Deo renascebatur in filium perfectum, ut hominis filio, ita & Dei filio in baptismate comparato.

30. Sed id, quod nunc in psalmo est: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*, non ad virginis partum, neque ad lavacri generationem, sed ad primogenitum ex mortuis pertinere apostolica auctoritas est. Namque in libro Actuum Apostolorum ita dictum est: „Nosque vobis evangelizamus eam, quæ ad patres „facta est repromissio. Hanc Deus explevit filiis „nostris, suscitans Dominum nostrum Jesum, sicut „& in psalmo primo scriptum est: *Filius meus es tu*, „*ego hodie genui te*, cum suscitavit eum a mortuis, „amplius non regressurum in interitum.“ Vox

ergo

ergo hæc Dei patris secundum Apostolum in die resurrectionis extitit: & videamus an idipsum & Evangelistæ doceant. Namque Dominus resurgens tali ad Apostolos usus est voce: „ Data est mihi potestas „ omnis in cœlo & in terra. Euntes nunc docete „ omnes gentes, baptizantes eas in nomine Patris, „ & Filii, & Spiritus sancti.“ Resurgens enim, in cœlo & in terra jus omne sortitus est. In eo autem, quod ait: Data est, poposcisse id, quod accepit, ostendit.

31. Sequitur enim: *Posce a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* Accepit ergo hæreditatem gentium, quam poposcit. Poposcit enim, cum ait: Pater, venit hora, honorifica filium tuum, ut filius tuus honorificet te. Sicut dedisti illi potestatem omnis carnis, ut omne, quod dedisti illi, det illi vitam æternam. Et rursum: Non pro his rogo tantum, sed & pro illis, qui credituri sunt per verbum eorum in me. Hæc ergo hæreditas ejus, ut omni carni det vitam æternam, ut omnes gentes baptizatæ atque doctæ regenerentur in vitam: non jam secundum illam divinam Moysi cantionem angelorum dominatui deditæ, neque secundum eorumdem numerum divisæ; sed in dominicam familiam susceptæ, & in domesticos Dei deputatæ; & ex injusto atque peccatore, & perverso jure dominantium, in regnum æternum divinumque translatæ. Neque enim adhuc tantum portio Domini Israel, neque funiculus hæreditatis ejus Jacob: sed gentes omnes, secundum numerum angelorum ante divisæ, nunc jam unius atque unus omnis hæc gentium universitas Dei populus est: & æterna hæc omnium ex mortuis resurgentium, primogeniti hujus ex mortuis æterni hæredis hæreditas est.

32. In eo autem, quod subjectum est: *Et possessionem tuam terminos terræ;* non est existimandum, quod idipsum

idipsum repetitus sermo significet, tamquam illi sola gentium terras inhabitantium donata possessio sit. Non enim ait: *Et possessionem tuam* usque terminos terræ, sed *terminos terræ*. Ab eo autem, quod terminatur, id, quod terminat, differt. Neque idipsum est, finitum esse, atque finire. Neque unum est, modum sumere atque moderari: quorum aliud interius modum accipit, aliud exterius quodam ambitu suo objectuque moderatur. Non enim ita in profundum demersa est terra, aut in latitudinem extensa, aut prolata in altum est, ut non undique secus aut circumfusæ, aut subjacentis sibi naturæ contineatur objectu. Hanc enim infernæ vastitudinis demersa & immensa abyssus sustentat: hanc circumfusi & superni aeris spiritus inumbrat atque ambit. Quod autem subjecta sibi abysso suspensa sit, Propheta testatur dicens: Ipse super maria fundavit eam, & super flumina præparavit illam. Et rursum: Qui firmavit terram super aquas. Et hanc immensam atque infinitam vastitatem abyssum Scriptura solita est nuncupare, cum Jona intra cetum orante dicitur: Abyssus multa circumfudit me. Atque hæc quidem infinita immensitas, quæ secundum verbi proprietatem in abysso significari intelligitur, spiritali & divinæ substantiæ est circumscripta virtute, secundum illud Apostoli: Quoniam omnia in ipso, & per ipsum, ipsi gloria in secula seculorum. Esse autem hujus infernæ regionis vastæque abyssi incolas plures, beati Joannis Apocalypsi docemur: cum nullus neque in cœlo, neque supra terram, neque infra terram obsignatum librum dignus est repertus aperire. Non utique de mortuis & in terram sepultis significare intelligitur, cum ad tertii incolatus demonstrationem, non qui intra terram, sed qui infra terram; neque qui mortui sunt, *sed qui* vivunt, ullum in se resignandi libri habuerint *auctorem*. Cum ergo possessio terræ finium Domino

dona-

donatur, non tam terra donatur, quam ea, quibus terra finitur. Terræ enim terminos, quibus terra ipfa determinatur: accepit.

33. Cujus rei facramentum omne beatus apoftolus Paulus (quippe cujus ore Chriftus de fe eft locutus,) expofuit dicens: „Qui cum in forma Dei effet,
„ non rapinam exiftimavit fe effe æqualem Deo, fed
„ fe exinanivit formam fervi accipiens, in fimilitu-
„ dine hominis conftitutus, & habitu repertus ut
„ homo: humiliavit fe factus obediens usque ad mor-
„ tem, mortem autem crucis: propter quod & Deus
„ illum exaltavit, & donavit illi nomen, quod eft
„ fuper omne nomen, ut in nomine Jefu omne genu
„ flectatur, cœleftium, terreftrium & infernorum,
„ & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jefus
„ Chriftus in gloria eft Dei patris.“ In forma itaque Dei manens, formam fervi accepit, fcilicet ex Deo homo natus. Et poft mortem crucis in nomen, quod eft fuper omne nomen, exaltatur: in Deum namque, quia nullum ultra Deum nomen eft, provehitur; eique hoc petenti, id eft, ut effet, quod fuerat ante, donatur. Formam enim fervi in forma Dei manens fumferat. Accepit deinde poffeffionem finium terræ, id eft, ut in nomine Jefu omne genu flectatur, cœleftium, terreftrium & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jefus in gloria Dei patris. Non terrena fola, fed fuperna etiam infernaque donantur, & ea, quibus terra concluditur. Et in gloria Dei patris hodie genitus nafcitur, id eft, in manentem antea Dei formam per præmium mortis formæ fervilis affumtio honeftatur. Fitque fub tempore nova, nec tamen inufitata nativitas: cum ad refumendam gloriam Dei patris, qui ex forma Dei forma fervi erat repertus, primogenitus ex mortuis nafceretur.

34. Sequitur deinde: *Reges eos in virga ferrea, & tamquam vas figuli confringes eos.* Multis aut male opinanti-

nantibus, aut virtutem & proprietatem dictorum divinorum ignorantibus, adversa hæc esse bonitati Dei videntur: ut gentes, quas filius Dei in possessionem poposcit, & in hæreditatem accepit, terrore virgæ ferreæ regat, & modo vasis figuli confringat. Neque enim boni cujusquam est, dare & accipere perdenda. Et qui magis vult peccatorum pœnitentiam, quam mortem, non existimatur secundum professionem naturæ suæ esse facturus, si virga ferrea confringat, quos dari sibi in hæreditatem poposcit.

35. Et primum ne quis temerariæ huic & impiæ præsumtioni locus pateat, proprietates ipsæ verborum in romanam linguam translatorum cognoscendæ sunt. Namque id, quod nobiscum est, *Reges eos in virga ferrea*, quamquam ipsum *reges* non tyrannicum, neque injustum sit, sed ex æquitatis ac moderationis arbitrio regimen rationale demonstret: tamen molliorem adhuc regentis affectum proprietas græca significat. Quod enim nobiscum est, *reges eos*, cum illis est ποιμανεῖς αὐτοὺς id est, pastoraliter reges: regendi scilicet eos curam affectu pastoris habiturus. Ipse est enim pastor bonus, cujus nos oves sumus, pro quibus animam suam posuit. Ne autem jus tyrannicum significari arbitremur in virga, quæ in virgæ nuncupatione proprietas sit, ex novo & veteri Testamento noscendum est.

36. Beatus Paulus ad Corinthios scribens, quos tum ex multis peccatis ad pœnitentiam moderata atque utili adhortatione revocabat, ait: Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate & spiritu mansuetudinis? Numquid Paulo jus prætorium erat, ut in virga comminaretur, & cum officio lictoris ad ecclesiam Christi adesset? Non utique ita opinandum est. Sed quia omnis Dei sermo, quo ex errore in veritatem Dei retrahimur, quo per comminationem terroremque judicii ad innocentis & sanctæ vitæ viam regi-

regimur, virga est nuncupatus, per quam intra disciplinam divini metus cohibiti, moderati ac providentis rectoris monitu coercemur: beatus Apostolus conditionem eligendi adventus sui his, quos monebat, adjecit, utrum mallent eum in severitate doctrinæ atque objurgationis adesse, an in spiritu lenitatis. Quod utrumque secundum modestiæ tenorem erat necessarium, ut obedientibus lenior, insolentibus vero severior adveniret. Et hoc quidem ex novi Testamenti auctoritate præsumtum est.

37. Hanc autem verbi doctrinam virgam nuncupari ex veteri ita cognitum est, cum dicitur: Virga directionis, virga regni tui. Quia hæc eadem est virgæ directio, qua per doctrinam in æquam viam utilemque dirigimur: & quæ virga regni est, necesse est ipsa illa doctrina sit regni. Ipsum autem Dominum nostrum ob doctrinæ suæ utilem ac moderatam prædicationem virgam nuncupatum ita accepimus dicente Esaia: Exiet, inquit, virga de radice Jesse. Ac ne tyrannicam in eo severitatem per virgæ nuncupationem auderet quisquam opinari, continuò propheticus sermo subjecit: Et flos de radice ejus ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini: ut virgæ severitatem floris suavitas temperaret, cum unicuique nostrum doctrinæ terror regimen perfectæ beatitudinis admoveret. In hac ergo virga reget datas sibi gentes: non corruptibili, non caduca; non fragili, sed ferrea, id est, validissima, & pro naturæ suæ soliditate firmissima.

38. Hac ergo virga ferrea ut reget, ita confringet & conteret. Nam magis hoc secundum Septuaginta translatores græcitatis proprietas enuntiat. Ita enim scriptum est: Ὡς σκεῦη κεραμέως συντρίψεις αὐτούς. Sed sive conterat, sive confringat, non idcirco existimandus est hæreditatem poscere, ut eam ad perdendum atque abolendum confringat & conterat: quippe

quippe cui cor contribulatum sacrificium sit optimum. Contritio ergo illa sive confractio est, quæ in nobis corporeas voluptates & secularium vitiorum incentiva comminuit, dignosque nos dignatione Domini præstabit secundum dictum Prophetæ: Cor contribulatum & humiliatum Deus non spernet. Comparata autem vasis figuli confractio, quantam absolutionem intelligentiæ hujus impertitur? Non enim sine causa, quos in hæreditatem poposcit, virga ferrea tamquam vas figuli confringet: nisi quod comparationis exemplo fragmenti istiusmodi damnum proficere in restaurationem ejusdem vasis ostendit.

39. Qualis autem a Deo secundum vas figuli nostra confractio sit, idem docuit per Jeremiam prophetam, dicens: „Surge, & descende in domum figuli; „ & ibi audies verba mea. Et descendi in domum „ figuli: & ecce ipse faciebat opus super lapides. „ Et cecidit vas, quod faciebat in manibus ejus: & „ iterum ipse fecit vas aliud, secundum quod placuit „ in conspectu ejus, ut faceret. Et factum est ver„ bum Domini ad me dicens. Si secundum figulum „ hunc non possum facere vos domus Isreal? Ecce „ sicut lutum figuli vos estis in manibus meis. In „ summa loquar super gentem aut super regnum, ut „ feriam eos & perdam: & si conversa fuerit gens „ illa a malis suis, pœnitebo de malis, quæ cogita„ bam facere illis. Et in summa loquar super gentem „ & regnum, ut reædificem & plantem. Et facient „ mala ante me, ut ne audiant vocem meam; & pœ„ nitebo de bonis, quæ locutus sum facere illis.“ Sic petitas atque obtentas hæreditatis suæ gentes Deus confringet & conteret, ut reformet. Confringit enim Deus in omnibus omnes inexplebiles cupiditates, & illecebrosas lascivias, & ferventes iras, & inanes superstitiones, & tumentes fastus, & impias opiniones. Reformat autem nos ad rationabilem vitæ usum con-

temtu pecuniæ, luxus pudore, iræ moderatione, veri scientia, communione vivendi, religionis officiis: cum per doctrinæ regimen terroremque judicii in has virtutes post vitia illa reviviscimus. Non enim ait: Tamquam vas figulum confringes eos, ne per testæ fragmentum irreformabile vas posset intelligi: sed ait, *vas figuli*, quod in ipsa artificis molitione vas fieret, ut secundum prælatum exemplum prompta esset confracti ejusdem vasis ex artificis voluntate reparatio.

40. Sed hoc irrationabilis materiæ vas etiam sub alia intelligentia ad rationem humanæ voluntatis aptatum est: homines quidem per hæc vitia sua cadere; sed si in his pœniterent, id est, si ab his desinerent, se quoque Deus in his, quæ ad pœnam casus hujus constituerit, pœnitere: non quod hic motus mentis secundum humanam naturam in Deum caderet: sed quia homini gestorum pœnitentia modus est gerendorum. Pœnitentiam quoque suam Deus memorat ad pœnam: quia puniri desinerent, qui esse impii destitissent. Ut ergo figulo promtum est, amissum vas ad eamdem, vel quam volet, speciem reformare: ita Deo facile est, post vitiorum casus volentes se erigi, per doctrinæ suæ institutionem ad pietatem ex impietate reparare.

41. Sed & illa *tamquam vas figuli* non ignoranda confractio est, tum cum his corporibus dissolutis, & casu mortis confractis, pro voluntate artificis restauratio afferetur. Quod utrumque propheticus sermo significasse eodem dicto videtur. Nam cum pœnitentiam utilem in his, quæ antea agebantur, ostendit; præsentis hujus vitæ & corporalis ex vitiis in virtutes novam quasi instaurationem docet esse oportere, ira in eos Dei licuti criminum voluntate cessante. Et quamquam id ex figuli comparatione protulerit: tamen cum de eodem figulo ait: Et ipse fecit vas aliud secundum quod placuit in conspectu ejus; significari

etiam intelligitur illa, quæ secundum Dei voluntatem resurgentium corporum instauratio est futura. Prout enim ei placet, & in conspectu ejus dignum est, confracta reparabit, non ex alia aliqua, sed ex veteri atque ipsa originis suæ materie speciem illis complaciti sibi decoris impertiens: ut corruptibilium corporum in incorruptionis gloriam resurrectio, non interitu naturam perimat, sed qualitatis conditione demutet. Non enim aliud corpus, quamvis in aliud resurget, Apostolo dicente: Seminatur in corruptela, resurget in incorruptione; seminatur in ignominia, resurget in gloria; seminatur in infirmitate, resurget in virtute; seminatur corpus animale, resurget spiritale. Fit ergo demutatio, sed non affertur abolitio. Et cum id, quod fuit, in id, quod non fuit, surgit; non amisit originem, sed profecit ad honorem. Confringi itaque nos tamquam vas figuli, vel nunc, vel tunc gaudeamus: ut & nunc, modo figuli vasis, commortui & consepulti Domino in baptismate in novitate vitæ ambulemus, & in novum Christi hominem deposito vetere renascamur; & tunc per hunc novæ nativitatis profectum in beatam illam ac Deo placentem iteratæ reparationis nostræ speciem reformemur.

42. Cujus boni non ignarus Propheta, post hæc hortatur & dicit: *Et nunc reges intelligite, erudimini, qui judicatis terram. Servite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Apprehendite disciplinam, ne forte irascatur Dominus, & pereatis de via justa. Cum exarserit in brevi ira ejus, beati omnes, qui confidunt in eum.* Doctrinæ hic ordo utilissimus est, ut eorum, in quæ nos adhortatur, beatitudinem cognitam præstet: quia difficile sit animum ac spem ad ignorata protendere. Volens igitur Propheta ad eorum nos, quæ superius commemoraverat, intelligentiam cohortari, intelligentiæ ipsius, honorem ante memoravit, dicens: *Et nunc reges intelligite*, eos scilicet, qui intellecturi essent, reges esse demonstrans. Sed quærendum est,

quos

quos reges ad intelligentiam propheticæ hujus adhortationis admoneat: ne quisquam forte eos significari intelligat, quorum nunc in corpora humana, & in bellorum ministeria, & in metum gentium regnum est. Non sunt autem hi æterni & beati apud Deum reges: quippe cum ipsi jam a mandatis Dei excidant, & diabolo in regnum sint deputati, dicente eodem, cum Dominum tentaret: Et duxit illum diabolus in montem altissimum, & ostendit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis: & ait ad illum diabolus: Tibi dabo potestatem hanc & gloriam eorum, quia mihi tradita sunt. Alios autem nobis reges Evangelia demonstrant, scilicet in quos appropinquavit regnum Dei, & eos, qui regnans in se peccatum devicerint, qui sui ipsius corporis reges sunt, dominatui suo universa vitiorum incentiva subdentes: Hoc enim in nobis est regnum Dei. Sic iterum Christus regnat in nobis, cum per eum ipsi dominorum in nos jure regnamus, secundum quod dictum est: Non venit regnum Dei cum observatione, neque dicent: Ecce hic, & ecce illic. Ecce enim regnum Dei intra vos est. Hujus regni beatus Apostolus meminit Corinthiis scribens: Jam sine nobis regnatis, & utinam regnetis, ut & nos vobis conregnemus. Hoc itaque regnum Dei est, ubi peccatum vincitur, ubi mors perimitur, ubi non regnat hostis. Mors enim regnavit ab Adam usque ad Moysen. Et Apostolus ait: Jam non regnet peccatum in vobis. Per hoc regnum Dei regno peccati dissoluto, ipsisque jam nobis regibus regno adversante subverso, hoc nobis erit regnum Dei, cum omnibus vitiorum nostrorum aculeis contusis, labes erit corporeæ infirmitatis absorpta.

43. Hos itaque reges Propheta ad intelligendum cohortatur: ut sciant, adversus Dominum & Christum ejus fremuisse reges, & populos vana meditatos: intelligant quoque irridentem e cœlis, & in ira lo-

quentem, & super Sion montem sanctum regem constitutum, præcepta Dei patris annuntiantem: cognoscantque eum, qui sit genitus in filium, tempus quoque illud, quo qui tempora fecit, sit in tempore genitus. Intelligant, in quo hæreditatem gentium, & possessionem terræ finium postulavit: non ignorent etiam, quæ hæc virga sit ferrea, qua regens eos, modo vasis figuli confringat. Hæc enim intelligentes, sacramentum omne divinæ voluntatis agnoscent: & cum per obedientiam præceptorum hæredes Dei Patris, cohæredes autem Domini nostri Jesu Christi erunt; per id, quod æterno regi cohæredes sunt, id necesse est consequantur, ut reges sint.

44. Testantibus itaque Evangeliis atque Apostolo de regibus, sequens est, ut cognoscamus, qui sint judices terræ, quosque ut reges oporteat erudiri: maxime cum reges nudo tantum nomine sine regni alicujus designatione cognominet, ut eos suos atque in se esse reges doceret, judices autem terræ dicat. Differre vero judicem & regem, ipso usu terrenæ consuetudinis cognoscimus: quia non idem sit regnare, quod judicare: quia regnum dominatio sit, judicium vero sit modus æquitatis. Sancti ergo quique intelligendi sunt esse judices terræ, quorum vita atque fides, infidelium iniquorumque judicium sit Et hoc Dominus in Evangeliis ostendit dicens; Viri Ninivitæ surgent in judicio, & judicabunt generationem hanc: quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Jonæ; & ecce major quam Jona hic. Regina Austri surget in judicio, & judicabit generationem hanc: quia venit ab ultimis partibus terræ obaudire sapientiam Salomonis; & ecce major hic Salomone. Tales erunt judices terræ, quorum comparatio fidei ac timoris, impœnitentes impiosque condemnet. Si enim pœnitentia Ninivitarum ex Jonæ prædicatione suscepta, fructum adepta est pœnitendi; necesse est obe-

diens

diens eorum pœnitentia insolentem horum impœnitentiam judicet. Aut regina Austri ex ultimis partibus terræ desideratam Salomonis sapientiam audiens, nonne infidelitatem & incuriam præsentium auditione peregrina damnabit? Cum tamen inobedientiæ atque inaudientiæ judicium differens a Salomone atque Jona Christus auctor accumulet. Absolute autem hos esse judices terræ Apostolus demonstrat dicens: An nescitis, quia sancti mundum judicabunt, & in vobis judicabitur mundus? Cum per meritum adeptæ beatitudinis, criminosorum vitam sanctitas comparata condemnet.

45. Intelligentiæ autem hujus atque eruditionis opus continuo Propheta subjecit, dicens: *Servite Domino in timore, & exultate ei cum tremore.* Non securum patitur aut negligens servitium: vult in omni servitutis officio admisceri timorem. Ut enim metuentes servi diligentius dominis carnalibus serviunt, cum voluntatem solertioris obsequii metus obsequelæ admixtus eliciat: ita & Deo servientes, si timeant per imminentem timorem, non negligentes in ea erunt, quam susceperint servitutem. Ac ne tyrannici terroris hic metus esse fidelium crederetur; ad id, quod dixerat: *Servite Domino in timore*, adjecit, *& exultate ei*; ut metum servitutis, gaudii exultatio temperaret, cum ipse timor causam lætitiæ per conscientiam servitii fidelis afferret. Porro autem ne libertas gaudii fines congruæ moderationis excederet, ita subdidit: *Exultate in tremore*; quia periculosa ad oblivionem timoris esset libera a tremore lætitia. Atque ita hæc prophetici eloquii ratio servata est, ut servitutem timor detineret, timorem exultatio moderaretur, & exultationem tremor consequens contineret.

46. Hujus autem servitii & timorem exultantem, & exultationem trementem, docuit in eo, quod sequitur, consistere, dicens: *Apprehendite disciplinam.* Virtute verbi significationem impatientis & velut præ-

properæ ad id voluntatis oſtendit, non tam expetendam, quam apprehendendam potius diſciplinam docens: non tepore fidei in hujus obedientiæ obſervatione contentus, ſed ardorem ſpiritus in apprehendendi aviditate deſiderans. Sic in rapiendo regno cœlorum raptore Dominus delectatus ait: A diebus autem Joannis regnum cœlorum vim patitur, & vim facientes diripiunt illud: quia cum regni cœleſtis poſſeſſio Iſraeli prædicaretur, fides tamen gentium poſſeſſionem hanc ſibi Iſrael diffidente præriperet.

47. Sic & beatus Paulus currit, ut apprehendat, dicens: Sequor autem, ut apprehendam, in quo & apprehenſus ſum. Non lento gradu properat, neque otioſo ſequitur procurſu; apprehenſurus enim ſequitur. Et ſatis quidem dixiſſe videretur, ſi conſecuturus ſequeretur: ſed vim & ipſe afferre optat, & apprehendere properat, & modo exempli corporalis invadere. Scit autem ſe eo ipſo jam eſſe, quod apprehendere properat, apprehenſum. Si enim nos per corporalem naturam Deus naturæ ſuæ diffidentis homo genitus apprehendit, factus ipſe, quod ſumus; noſtrum eſt ad apprehendendum nunc id, quod eſt ipſe, contendere, ut in eam gloriam, in quam naturam corporeæ hujus corruptionis eximit, feſtinatio noſtra ſe miſceat: atque ita apprehendemus id, in quo fuimus apprehenſi, ſi naturam Dei conſequamur, Deo ante naturam hominum conſequente. Apprehendenda itaque diſciplina, & invadenda eſt quodam amplexu & in vinculo corporali, ne elabatur aut excidat.

48. Cauſam autem diligentis hujus complexus ac vinculi Propheta ſubjecit, dicens: *Apprehendite diſciplinam, ne quando iraſcatur Dominus, & pereatis de via juſta. Cum exarſerit in brevi ira ejus.* Adeſt enim pœnæ dies, qui in exardeſcente ira Domini ſignificari intelligitur: in quo ſi non apprehenſam a nobis diſciplinam tenebimus, perditi de via juſta erimus. Unicuique

cuique enim rei perit, quidquid aufertur: & quod deeſt, ei cui deeſt, jam videtur amiſſum. Nam tametſi per naturam ſuam maneat, ei tamen, cui abeſt, non manet. Et idcirco de via juſta impii pereunt, quia in ea non erunt. Pereunt autem de via juſta, *cum exarſerit in brevi ira ejus*. Non moroſa hæc ira eſt, per quam de juſta via pereunt: ne quis ſibi interim in pœnæ lucro inter moras judicii blandiatur. In brevi namque exardeſcit ira. Excipit enim nos ſtatim ultor infernus: & decedentes de corpore, ſi ita vixerimus, confeſtim de via recta perimus. Teſtes nobis evangelicus dives & pauper: quorum unum Angeli in ſedibus beatorum & in Abrahæ ſinu locaverunt, alium ſtatim pœnæ regio ſuſcepit. Adeo autem ſtatim pœna mortuum excepit, ut etiam fratres ejus adhuc in ſupernis manerent. Nihil illic dilationis aut moræ eſt. Judicii enim dies vel beatitudinis retributio eſt æterna, vel pœnæ. Tempus vero mortis habet interim unumquemque ſuis legibus, dum ad judicium unumquemque aut Abraham reſervat, aut pœna.

49. Et idcirco copioſum hunc ſacramentis cœleſtibus pſalmum ſic Propheta concluſit: *Beati omnes, qui confidunt in eum*. Non trepidam ſpem, neque ambiguam perfectio beatitudinis exigit. Confidentia ad id opus eſt, firmæ opinionis ſcilicet; & indemutabili voluntate: quia plus ſit confidere, quam ſperare. Confidendum ergo eſt, ne nos a via recta exardeſcens brevi ira Dei deperdat. Fidelis enim eſt, qui ait; Qui credit in me, non judicabitur, ſed tranſiet de morte ad vitam, Dominus noſter Jeſus Chriſtus, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

TRACTATUS
De titulo Psalmi IX.

In finem pro occultis filii. Psalmus David.

Nunc primum prodit ex codice Vaticano not. 251. *ab annis circiter* 500. *scripto, in quo post expositionem II. psalmi subjicitur*: Explicit psalmus II. Incipit de titulo IX. psalmi feliciter. *Nullas falsitatis, veritatis autem plurimas habet notas. Non leves sunt* 1. *familiares Hilario & amicæ voces*, absolutio, absoluta intelligentia, *&c.* 2. *explicatio verbi* finis *cum iis, quæ tum Prologo n.* 18. *tum lib.* 11. *de Trin. n.* 28. *de eodem habentur consentiens*, 3. *peculiaris quædam Christi ex Virgine nativitatis exprimendæ ratio*, 4. *doctrina de aditu ad regnum Dei Patris per regnum Christi. Demum Prologo n.* 17. *pollicetur se in singulis psalmis inscriptionum singularum causas præstiturum, & hoc, inquit num.* 22. *quia*, ex quibus rebus psalmus consistat, ostendunt. *Hic præsertim exsequitur, quod spopondit, docens num.* 2. *titulum ad hoc adscriptum*, ut, ex quibus psalmus ipse consisteret, noscetur. *Exoptandum esset, ut castigatius hoc opusculum una cum totius psalmi expositione, quam ei Hilarius subjecisse credendus est, ad nos pervenisset.*

1. Quorumdam psalmorum absoluta intelligentia est, quorumdam obscurior sensus est; diversitatem utique affert diversitas prophetiæ. Per multa namque & varia genera sermonis ad agnitionem Dei hominem Spiritus sanctus instituit, nunc sacramentorum occulta per naturas & comparationem hominum comprehendens, nunc fidei simplicitatem verborum absolutione commendans, nunc vitæ ordinem præceptorum veritate confirmans, nunc quid providendum sit & cavendum per personam prophetæ, qui psalmum scribat

ſcribat oſtendens: ut per hanc multiplicem & divitem copiam doctrinæ, per quasdam partes & incrementa diſcendi, totius intelligentiæ ædificatio comparetur. Et erit nobis pſalmus poſitus in exemplum, cujus ſuperſcriptio talis eſt: *In finem pro occulta filii pſalmus David.* Itaque per naturam eorum, quæ & occulta & in finem ſunt, quærenda eſt pſalmi intelligentia.

2. Pſalmus inſcriptus non eſt: *In finem pro occulta filii*, niſi tantum in id, ut, ex quibus pſalmus ipſe conſiſteret, noſceretur. Omnia autem, quæ ad titulum ſermonis adduntur, ex quibus ſermo ſit initus, teſtantur. Non enim convenit, ut in ſermone aliud ſit, aliud in titulo; quia titulus velut index eorum eſt, de quibus ſcribitur. Verbi igitur ejus, quod *in fine* dicitur, ratio eſt intelligenda. In fine eſt, ultra quod nihil eſt, in fine eſt, quod præſens tempus excedit; quia finis ex omnibus, non ex fine omnia: deſinunt enim in eo cuncta, & eſt quoddam rei actæ dictæve poſtremum: & niſi in ea totius univerſitatis poſtremitas erit, non erit finis; quia neceſſe eſt non eſſe ultimum, quod ultra ſe habeat aliquid poſtremum. Ex quo intelligendum quotiens qui titulos habent *in fine*, non præſentia in his, ſed ultima contineri. Occulta autem ſunt, quæ abſcondita & latentia ſunt, quæque reconditis & inacceſſibilibus & imperſpicabilibus occulantur, in quo ei tantum, qui condiderit comperta, aut niſi cum aliquibus cognoſcenda protulerint: Ergo pſalmus inſcribitur *in finem pro occultis.* Et quia ex natura rerum, quid intelligentiæ in nominibus *finis*, *occultorumque* ſit, & deinde res ipſas, quæ in fine atque occultis ſint, convenit explicari.

3. Et de his quidem teſtis eſt nobis beatus Apoſtolus, ita dicens: Prout legentes poteſtis intelligere intellectum meum in ſacramento Chriſti, quod aliis temporibus non eſt cognitum filiis hominum, ſicut nunc revelatum eſt. Et rurſum: Mihi minimo omnium ſancto-

ſanctorum hæc gratia data eſt in gentibus, evangelizare inveſtigabiles divitias Chriſti, & illuminare, quæ ſit diſtributio ſacramenti ejus, quod abſconditum eſt a ſeculis in Deo. Hoc eſt ergo occultum, de quo & Dominus ait: Non eſt abſconſum, quod non cognoſcatur, neque opertum, quod non revelabitur. Sed Pſalmus *occulta* continet, non occultum. Recte ita: nam conſequentia docent plura fuiſſe, non unum. Eſt enim occultum, Deum ſalutis humanæ cauſa, non in cœleſti gloria & claritate nominis ſui adfuiſſe, ſed formam humani corporis induiſſe. Eſt & occultum, naturam in eo carnis humanæ, non ex communi originis genere induiſſe, ſed extitiſſe ex virgine, & editam virgine fuiſſe, & abſque naſcendi initio procreatam. Eſt occultum, eum, qui mortuus ſit, ex morte vixiſſe, gloriam immortalitatis ex corpore reſumentem. Sed non is quidem finis eſt.

4. Finem autem, non velut quemdam rerum occaſum, ſed decurrentium modum, conſummationemque ſignificat; neque ut in abolitionem deſinatur, ſed ut in quemdam manendi terminum ea, de quibus agitur, collocentur. Quis ergo hic finis ſit, item quæ rerum omnium abſoluta perfectio, & quam abſconſa ſit, beatus Apoſtolus ad Corinthios ita loquitur: „ Quomodo enim in Adam omnes moriuntur, ſic & in „ Chriſto omnes vivificantur. Unusquisque autem „ ſuo ordine: primitiæ Chriſtus, deinde qui ſunt „ Chriſti, qui in adventu ejus crediderunt; deinde „ finis, cum tradiderit regnum Deo patri, cum evacuaverit omnem principatum & poteſtatem. Oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos ſub pedibus ſuis. Deus enim omnia ſubjecit ſub pedibus ejus. Noviſſima inimica devicta eſt „ in eo mors. Cum vero dixerit: Omnia ſubjecta „ *ſunt ei*, abſque eo, qui ſubjecit illi omnia, tunc ipſe „ *ſubjectus* erit illi, qui ſibi ſubjecit omnia, ut ſit Deus

„omnia

„ omnia in omnibus." Hic igitur eſt finis occultis, mortuorum reſurrectio, ſanctorum glorificatio, malitiæ damnantis abolitio, mortis interitus; & per hoc Chriſti regnum, Patris quoque Dei & regnum. His enim geſtis, poſtquam Filio erunt a Patre univerſa ſubjecta, non ut per ſubjectionem regni adimatur æternitas, ſed ut nos clarificatos, & immortalitate coopertos, & in corporis ſui gloria confirmatos, in regnum Patris inducat, jam cohæreditate ſua dignos, jam in familiam patris aſſumtos, jam bonorum ejus gloriæque participes, ut Patri conregnet in nobis, ſitque Deus omnia in omnibus, cum ſubjectionem obedientiæ, in divinam naturam humanæ aſſumtionis abſorbeatur infirmitas. Æterna hæc igitur per Filium laus patri Deo debita eſt, ſuſcitatis in omnibus, qui ab Adam usque ad regni tempus per fidem vixerunt, & cœleſti habitu a corpore transfiguratis, & iniquitate malitiæ omnis ablata, & diabolo in pœnam æterni ignis addicto, & de memoria hominum nomine ejus exemto; hæc in pſalmo occulta cantantur, hæc conſummato fine celebrantur. Et quia Filius futurorum omnium conſcius eſt, hæc tamquam jam perfecta laudantur, quia in eo, & apud eum, & per eum omnia ſunt: ipſi gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

PSALMUS XIII.

Dixit inſipiens in corde ſuo: Non eſt Deus. Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in voluntatibus ſuis: non eſt, qui faciat bonum, non eſt usque ad unum. Dominus de cælo proſpexit ſuper filios hominum: ut videat, ſi eſt intelligens aut requirens Deum. Omnes declinaverunt, ſimul inutiles facti ſunt: non eſt, qui faciat bonum, non eſt usque ad unum. Sepulcrum patens eſt guttur eorum, linguis ſuis doloſe agebant, venenum aſpidum ſub labiis eorum.

rum. Quorum os maledictione & amaritudine plenum eſt, veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem. Contritio & infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognoverunt: non eſt timor Dei ante oculos eorum. Nonne cognoſcent omnes, qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam ſicut eſcam panis? Dominum non invocaverunt: illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor. Quoniam Deus in generatione juſta eſt: conſilium inopis confudiſtis: quoniam Dominus ſpes ejus eſt. Quis dabit ex Sion ſalutare Iſrael? Cum averterit Dominus captivitatem plebis ſuæ, exultabit Jacob, & lætabitur Iſrael.

TRACTATUS PSALMI.

In editione Pariſienſi anni 1605. *ex codice S. Maximini Miciacenſis primum vulgatus eſt hic Tractatus priore ſua parte, a numero videlicet primo ad tertium uſque truncatus. Integer modo exhibetur ex memorato codice Vaticano, in quo ad calcem opuſculi ſuperioris ſubnectitur.* Explicit de titulo pſalmi noni. Incipit pſalmus XIII. Lege feliciter. Dixit inſipiens in corde ſuo: Non eſt Deus, & reliqua. In multis nos erudiens, *&c. Verba, doctrina, interpretandi ratio Hilarii venam & genium redolent. Longæ quippe periodi, totius pſalmi argumenta per repetitam particulam* ubi *perſtringendi modus, qua ratione omnes Ancyranæ ſynodi definitiones lib. de Synod. num.* 27. *perſtringuntur, nec non hæc num.* 3. in ſingulis verbis ſingulæ virtutes ſunt explicandæ, *& alia, quæ in notulis indicamus, ei conveniunt quam maxime. Quamquam concionem proxime poſt pſalmi lectionem habitam iſte ac ſubſequens Tractatus magis ſapiunt, quam reliqui.*

1. DIxit *inſipiens in corde ſuo: Non eſt Deus*, & reliqua. In multis nos erudiens Apoſtolus, etiam inde docet cum omni reverentia verbum Dei eſſe tractandum, dicens: Qui loquitur, tamquam eloquia *Dei.* Non enim ſecundum ſermonis noſtri uſum, pro-

miſcuam

miscuam in his esse oportet facilitatem; sed loquentibus nobis ea, quæ didicimus & legimus, per sollicitudinem sermocinandi honor est reddendus auctori. Et exemplum nobis cœlestis doctrinæ præstat humani officii consuetudo. Si enim quis verba regis interpretans, & præcepta ejus in aurem populi deducens, curat diligenter & caute per officii reverentiam regis satisfacere dignitati, ut cum honore ac religione omnia & relegantur & audiantur: quanto magis convenit Dei eloquia ad cognitionem humanam retractantes, dignos nos hoc officio præstare? Sumus enim quoddam sancti Spiritus organum, per quod vocis varietas, & doctrinæ diversitas audienda est. Vigilandum ergo & curandum est, ut nihil humile dicamus, metuentes hujus sententiæ legem: Maledictus omnis faciens opera Dei negligenter: proposito contra præmio curæ & diligentiæ eorum, qui cum reverentia ac metu sanctas Scripturas sibi tamquam Dei verba commendent, & cum debita dignitate ea insinuent mentibus audientium, Domino dicente: Et super quem adspiciam, nisi super humilem & mitem, & trementem verba mea? Oportet igitur & prædicantes existimare non hominibus se loqui, & audientes scire non hominum sibi verba proferri; sed esse Dei voces, Dei constituta, Dei leges, & reverentiam maximam utriusque officio convenire. Maximi enim periculi res est, de thesauris Dei, de sacramentis reconditis, de testamento æterno aliquid aut supervacuum proferre, aut negligenter audire. Consignanda sunt omnia animis, commendanda sensibus; quia nihil est verborum Dei, quod non sit implendum; & omne, quod dictum est, habet quamdam jam efficiendi necessitatem, quia Dei verba decreta sunt.

2. Qui lectus est psalmus, *in finem* inscribitur. Si omnes ita inscriberentur, nihil esset difficultatis; excluderet enim omnem generalitas quæstionem. Sed

cum

cum alius aliam habeat inscriptionem, ex caussis diversis tantum necesse est diversitates inscriptionum extitisse. Duplex autem in his, qui *in fine* superscripti sunt, intelligentia est: aut enim ea, quæ in consummatione erunt, continebunt, aut eorum, quæ in toto psalmo erunt dicta, absolutionem psalmi finis impertiet. Sunt autem in psalmo omnia aspera, horrenda, pertæsa, blasphemiis plena, repleta sceleribus, querimoniis gravia. Non est confessio in Deum, non lætitia in gaudiis, non in choris canticum; sed accusatio in profanos, sed querela in contumaces, sed dolor in afflictos. Ait enim: *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus. Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in voluntatibus suis, non est, qui faciat bonum, non est usque ad unum*, & reliqua. Sequitur in fine: *Quis dabit ex Sion salutare Israel? Dum averterit Dominus captivitatem plebis suæ, lætetur Jacob, & exultet Israel.*

3. Ut enim quis pestilentem urbem ingressus, omnes omnino inhabitantes morbo dissolutos, & febribus æstuantes, & diverso ægritudinum genere confectos contemplatus sit; & nullum illic medicum inveniens ingemiscat, & nihil auxilii, nihil remedii adesse tantis malis doleat, & desævire magis membrorum pestem quotidie sentiat, sciatque medicum in longinquo positum mederi posse, si adesset; quod solum superest, dolore desperationis exclamet, dicens: Quis est, qui eum præsentem efficeret, & salutare ejus afferret? Omnem scilicet sollicitudinem ad vota convertens: pari modo Spiritus sanctus cernens errorem generis humani, cernens mala seculi hujus ingravescentia, & morbum immedicabili morte grassantem, ubi Deus negatur a stulto, ubi abominandis voluptatum fallaciis corrupti sunt cuncti, ubi nullus bonum volens sit, ubi eorum guttura innocentium sint sepulcra, ubi lingua usi sint in officium fraudulentiæ, ubi venenum aspidum labiis eorum verbisque suffusum sit,

sit, ubi os amaritudine & maledictione sit plenum, ubi velox pedum eorum ad effundendum sanguinem cursus sit; & per hæc non agnoscentibus viam pacis, in omnibus vitæ eorum viis infelicitas ingravescat: ubi in Deum nulla reverentia est, ubi devastatio plebis Dei persecutoribus tamquam cibus panis sit, & innocentium mortes, damna, supplicia fiet satietas iniquorum: ubi Deus non invocatur, & trepidatur in nullis; creaturam in idolis omisso Creatore reverentes: ubi Deus in generatione justa desperatur habitare, & consilium inopis confunditur, & spes patientiæ ejus illuditur: his igitur ita grassantibus malis, & toto orbe dominantibus, conscius Spiritus sanctus ejus, qui solus opem ferre possit, exclamat: *Quis dabit ex Sion salutare Israel?* Non enim Moyses dederat, non Elias, non Esaias, non Prophetæ: omnia Legis opera adversus tantam morborum pestem infirmabantur. Opus erat medico, qui una atque eadem auxilii sui ope universa curaret, & tot ac varios in toto orbe languores, non arte, non opere, (quia quando opus & ars singulis adhibita profuisset?) sed verbi potestate sanaret. Hunc requirit Spiritus, hunc exspectat, ad cujus adventum febris quiesceret, cæcitas desineret, paralysis non esset, mors non occuparet; hunc exspectat, hunc proclamat, hunc orat *Quis dabit ex Sion salutare Israel?* Sed in singulis verbis singulæ virtutes sunt explicandæ.

4. Sion quæ sit, Apostolus docet, cum dicit: Accedamus ad Sion montem, ad sanctam Jerusalem civitatem; omnes enim currimus apprehendere, in quo apprehensi sumus a Christo, id est, inveniri in ejus corpore, quod ex nobis ipse præsumsit, in quo ante constitutionem mundi a Patre sumus electi, in quo reconciliati ex inimicis, & acquisiti sumus ex perditis, in quo Apostolus cum damno universorum optat inveniri dicens: Et omnia arbitror stercora, ut Christum

ſtum lucrifaciam, & inveniar in illo. Ergo quia non niſi ex aſſumtione carnis noſtræ hi morbi eſſent noſtri corporis auferendi, & ex aſſumtione carnis ſalutifera omnis in Domino eſt: idcirco ita ait: *Quis dabit ex Sion ſalutare Iſrael?*

5. Sed in eo, quod ſalutare eſt, virtus eſt nominis. Non nos aptamus aut fingimus: ſed in veteris Teſtamenti libris *ſalutare* Dominum Deum noſtrum nuncupari docemur, & proprie hoc nomen per pollicitationem gentibus ſemper indultum eſt. Ait enim Eſaias: Revelavit Dominus brachium ſuum ſanctum in conſpectu omnium gentium, & cognoſcent omnes fines terræ ſalutare Dei noſtri. Omnibus igitur gentibus revelatum eſt, & ab omnibus cognitum eſt. Et rurſus in pſalmis Spiritus ſanctus exclamat: Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit. Oſtendit Dominus ſalutare ſuum, in conſpectu gentium revelavit juſtitiam ſuam. Et rurſum: Annuntiate in gentibus gloriam ejus, & in omnibus populis ſalutare ejus. Et rurſum: Oſtende nobis Domine miſericordiam tuam & ſalutare tuum da nobis. Cujus ſpei deſiderium Dominus in Evangelio oſtendit, dicens: Multi Prophetæ & juſti cupierunt videre, quæ vos videtis, & audire, quæ auditis. Hoc ſalutare Simeon exſpectavit diu, & cum in manibus accepiſſet, agnovit, & inter vagitus infantiæ & cunarum ſordes per fidem Deum vidit. In talibus & agnoſcens adoravit, dicens: Nunc dimitte ſervum tuum Domine ſecundum verbum tuum in pace: quoniam viderunt oculi mei ſalutare tuum, quod præparaſti in conſpectu univerſorum populorum, lumen in revelatione gentium. Ergo hoc ſalutare gentium annuntiatur, non carnali Iſrael, qui in monte Dominum majeſtatis exſpectavit, vidit, audivit; qui in prophetis lapidavit, cecidit, ſecuit, & occidit. Sed ſermo iſte omnis ad gentes eſt, & gentium ſalutaris eſt.

6. Ita

6. Ita ait: *Dum avertit Dominus captivitatem plebis suæ.* Captivitas proprie gentium est, qui in corde suo dixerant: *Non est Deus;* qui trepidaverant, ubi non erat timor, qui spem inopis confuderant & illuserant, quia Dominus spes ejus est, qui in generatione justa Dominum habitaturum negaverant, capti religionibus dæmonum, superstitionibus temporum, officiis creaturæ. Hæc captivitas apellitur, hoc servitium adimitur. Sed Israel erit ille, qui credit, Israel erit ille, qui Deum oculis cordis aspiciet: quia Israel Deum videns est, qui post captivitatem aversam hoc Dei salutare cognoscit. Lætatur Jacob, lætatur & Israel captivitate aversa, libertate concessa, Deo contemplato, Abraham & Jacob patribus per adoptionem familiæ nuncupatis. In his ergo lætemur, & in his exultemus, scientes per nostram redemtionem ob unius pœnitentis salutem esse in cœlis gaudia Angelorum: & cum cœlestis lætitia pro nobis sit, oportet in Christo gaudia nostra esse perpetua, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

PSALMUS XIV.

Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Qui ingreditur sine macula, & operatur justitiam; qui loquitur veritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua, nec fecit proximo suo malum, & opprobrium non accepit adversus proximos suos. Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus: timentes autem Dominum glorificat. Qui jurat proximo suo, & non decipit: qui pecuniam suam non dedit ad usuram, & munera super innocentes non accepit. Qui facit hæc, non movebitur in æternum.

TRACTATUS PSALMI.

Tractatum hunc percurrentibus non satis primum apparebat, unde illum Hilario certo assereremus. Immo ut ei abjudicaremus, multum propendebat animus. Et quidem stilus illius nonnihil est planior, quam solet. Videbatur quoque invictissimum fidei ac veritatis defensorem dedecere, mendacii officiosi fuisse prædicatorem: præsertim cum Augustinus epist. 180. *n.* 3. *librum ipsius* 9. *de Trin. ab hujusmodi suspicione vindicasset. Totum tamen tertio ac quarto perlustrantibus non defuerunt notæ, unde illius auctor interniosceretur. Ac primo quidem occurrerunt voces ei familiares, puta* sacramentum, & virtus contuenda verborum *n.* 2. virtus æternitatis *n.* 5. *Deinde quod in eodem num.* 5. *habetur de Christi corpore, affine est innumeris prope Hilarii locis: quod vero n.* 11. *de fiducia sui & insolentia, rursum in Psalm.* 52. *num.* 15. *delibatur. Multa alia hujusmodi facilius est dispicientibus advertere, quam aliis demonstrare. Itaque cum etiam ei adscribatur non solum a Miciacensi codice, sed & a Vaticano; non est ulla ratio satis valida, ut ei abrogetur. Neque enim mirum, quod psalmi, in quo, ut in exordio dicitur,* non prophetia est, non obscuritas, *minus intricata, minus obscura sit expositio. Neque magis est stupendum, quod Hilarius Origenem, cui cum pluribus aliis mendacium officiosum non videbatur illicitum, legens ac nonnumquam excerpens re non multum discussa in illius abierit sententiam, quæ suæ ipsius indoli in beneficentiam propensissimæ plurimum faveret. Sed & si mendacium officiosum charitatis specie Hilario nostro imposuit, cum mendacium per se malum nullo obtentu queat approbari, ut optime & fuse Augustinus lib. contra mendacium demonstravit: multa & præclara complectitur iste Tractatus ad mores optimos spectantia præcepta adversus arrogantiam, usuram, de usu munerum, & alia Hilario dignissima. In his non est tacendum, quod quam libera, quam constans, quam, ut ita dicamus, superba adversus*

versus

versus potentes ac principes iniqua jubentes debeat esse Christiana humilitas, ut gestis ostendit, ita etiam hic num. 12, & scriptis commendavit.

1. Psalmus, qui lectus est, inscribitur *psalmus David;* quia per eum Spiritus sanctus hæc locutus est. Et recte ita competit psalmo; nihil enim in tempus alterum destinatur, nihil ex occultis profertur, sed omne opus ejus in præsens est. Denique ita incipit: *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo?* Oratio est simplex Dominum precantis, & optantis ab eo noscere, qui mores, quod studium, quæ voluntas sit cohabitaturi cum Deo, & in excelsis ejus & cœlestibus quieturi. Non est enim humilis cujusdam animi, nec mediocris operis admisceri Deo, mereri ejusdem domicilii communionem. Ergo de quibus quæritur, statim respondetur: ut, quia arduum est atque difficile hæc obtinere, quibus modis id consequendum sit, intelligatur.

2. Dicit enim ad id, quod quæsitum est: *Qui ingreditur sine macula, & operatur justitiam,* & cetera psalmo consequentia. Talibus præceptis formatur, talibus monitis instruitur, cui ad Deum iter est, cui ad sublimitatem ejus ascensus est, cui in æternis ejus est requies. Præceptum autem omne brevitate collectum est, ut memoriæ mandetur, ut hæreat animo, ut foris ac domi, publice privateque, die ac nocte retineatur, obtemperetur, instetur. Est enim hæc brevitas locuples & infinita, & ex omnibus veteris ac novi Testamenti præceptis institutisque decerpta, infantibus, feminis, viris, senibus aptissima. Atque ut brevitatis ipsius commendabilior esse possit opulentia, quid in singulis verbis sacramenti sit, prosequimur. Non est hic prophetia, non obscuritas, non exemplum. Vox interrogantis est, bonitas respondentis, confirmatio audientis. Sed in his virtus est

contuenda verborum. Distinxit enim ita, habitationem in tabernaculo, requiem in monte: & prior est habitatio in tabernaculo, posterior requies in monte. Ut ergo habitationis & requiei distantia intelligatur, montis & tabernaculi proprietas explicanda est.

3. Et tabernacula, quæ prius fuisse legimus, fuerunt levia, caduca, arescentia, ad tempus ex frondibus tecta, qualia interdum a nobis effici solent vitandi æstus causa, ut infra umbram eorum ardorem solis æstumque vitemus. Istiusmodi enim tabernacula populo sunt per Moysen instituta. Sed hæc arefacta sunt & dissoluta. Erant enim imaginaria, & facta ad exemplum. Ait enim ita Deus Moysi: Vide, ut facias omnia secundum speciem, quam ostendi tibi in monte. David quoque templum ædificare optans, tabernaculum cognominavit, sicuti ait: Non dabo somnum oculis meis, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob. Sed & Moyses & Salomon tabernaculum condidit; & deinceps Apostoli plurima tabernacula condiderunt, & per omnes orbis terrarum partes, quæcumque adiri possunt, quin etiam in Oceani insulis habitationes Deo plurimas paraverunt. De quorum gloria testatur Spiritus sanctus: Quam amabilia sunt tabernacula tua, Deus virtutum! concupiscit & deficit anima mea in atria Domini. Non ergo unum tabernaculum, vel per Moysen frondeum, vel per David exoptatum, vel per Salomonem omnibus humanis operibus ordinatum, Propheta desiderat, sed multa & innumerabilia: quia, etsi in orbe Ecclesia una sit, tamen unaquæque urbs ecclesiam suam obtinet; & una in omnibus est, cum tamen plures sint, quia una habetur in pluribus.

4. Primus itaque & maximus gradus est ad cœlestia ascendentibus, habitare in hoc tabernaculo, & *illic noctibus* diebusque vitam ævi totius agere, amotum a *seculi* curis, & negotia mundi hujus relinquentem,

tem,

tem, ficut plures Sanctorum numquam a tabernaculo recesserunt, ut de Jesu Nave scriptum est: Et Jesus juvenis non egrediebatur tabernaculum; & Anna Prophetes non discedebat a templo, jejuniis & obsecrationibus serviens die ac nocte. Post quæ in monte Domini quiescendum est: hinc enim proficiscentibus eo iter est, & nonnisi per hanc habitationem iter ullum est. Ergo quærendum prius de habitatione tabernaculi fuit; quia ex eo in montem esset ascensus, deinde habitatio est temporis & laboris. Quies vero non interpellatur extrinsecus, sed otium est juge, perpetuum, molestia carens, quod in statu suo maneat: ceterum si inquietudo se misceat, otii & naturam & nomen amisit.

5. Sed mons Domini nullus in terra est: omnis enim terra jam pridem per vitia hominum maledictionibus obnoxia est. Nam & in Adæ operibus, & in Abel sanguine meruit offensam, & sub Noe habitantium peccatis fuit plena, & nunc quoque edita & excelsa quæque montium fanis, templis sacrisque maculantur. Ergo non in his talibus exspectandus hic mons est. Sed ut editissimæ humi partes montes nuncupantur, ita necesse est in his, quæ cœlestia sunt maxima atque sublimia sub montis nomine opinari. Et quid sublimius Christo? quidve excelsius Deo nostro? Mons autem ejus est illud, quod ex homine corpus assumsit, in quo nunc habitat & sublimis & excelsus super omnem principatum & potestatem, & omne nomen. Super hunc montem ædificata est civitas, quæ non possit abscondi: quia, sicut ait Apostolus: Non est aliud fundamentum, nisi Christus. Ergo quia, qui Christi sunt, in Christi corpore ante constitutionem mundi electi sunt, & Ecclesia corpus est Christi, & fundamentum ædificationis nostræ Christus est, & civitas super montem ædificata: hic ille mons est, in quo quæritur, quis possit esse requiescens. In alio

quidem pſalmo de hoc eodem monte ſic legimus: Quis aſcendet montem Domini, aut quis ſtabit in loco ſancto ejus? Et Eſaias nobis erit teſtis: Et erit in noviſſimis diebus manifeſtus mons domus Domini, & dicent: Venite aſcendamus in montem Domini, in ædem Dei Jacob. Et rurſum Paulus: Vos acceſſiſtis ad Sion montem, & ad civitatem Dei viventis Jeruſalem. Si ergo requiei noſtræ ſpes omnis eſt in Chriſti corpore, & cum in monte ſit quieſcendum; montem non aliud poſſumus intelligere, quam corpus, quod ſuſcepit ex nobis, ante quod Deus erat, & in quo Deus eſt, & per quod transfiguravit corpus humilitatis noſtræ conformatum corpori gloriæ ſuæ; ſi tamen & nos vitia corporis noſtri cruci ejus confixerimus, ut in ejus corpore reſurgamus. Ad illud enim poſt habitationem Eccleſiæ ſcanditur, in illo in Domini ſublimitate requieſcitur, in illo cum Angelorum choris, cum & nos ſimus Dei civitas, ſociabimur. Quieſcitur autem, quia nullus ſit ex infirmitatibus dolor, nullus ex inopia metus; ſed omnibus firmitate ſua per virtutem æternitatis utentibus, in his ſit, extra quæ n[illegible]digeant quieſcendum.

[illegible]go ad id, quod quæſitum eſt: *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?* reſpondit Spiritus ſanctus per Prophetam: *Qui ingreditur ſine macula, & operatur juſtitiam.* Igitur impollutus ingrediens, & extra omnem peccati labem vivens, hic eſſe reſponſus eſt, cui poſt baptiſmi lavacrum nullæ adhæſerint ſordes, ſed ſit immaculatus & nitidus, ſitque ei non corpus ſtupris contaminatum, non oculi ſpectaculis theatralibus ſordidi, non mens vino ebria, non pecuniæ vita ancilla. Magnum eſt igitur his abſtinere; ſed non in his ſtatim confecti itineris eſt requies: cœpta enim in his via eſt, non peracta. Nam ſequitur: *Et operatur juſtitiam.* Bonum non tam cogitandum eſt, quam exequendum: & benevolentia non ineunda eſt, ſed explenda. Ju-

ſtitiam enim velle, hic erit fructus, ut fiat. Et quidem in his utilis eſt ad Dominum curſus; verum plura ſunt reliqua.

7. Reſtat enim: *Qui ingreditur ſine macula, & operatur juſtitiam. Qui loquitur veritatem in corde ſuo.* Superiora illa, licet magna atque præclara ſint, ſolent tamen cum gentibus eſſe communia, ut vitium caveant, ut famam bonitatis acquirant. Sed hæc animalium, non ſpiritalium virtus eſt. Apoſtolus enim & carnalem hominem poſuit, & animalem, & ſpiritalem: carnalem, belluæ modo divina & humana negligentem, cujus vita corporis famula ſit, negotioſa cibo, ſomno, libidine. Animalis autem, qui ex judicio ſenſus humani, quid decens honeſtumque ſit, ſentiat, atque ab omnibus vitiis animo ſuo auctore ſe referat, ſuo proprio ſenſu utilia & honeſta dijudicans; ut pecuniam ſpernat, ut jejuniis parcus ſit, ut ambitione careat, ut voluptatibus reſiſtat, ut bonitate venerabilis ſit. Sed præſens in his tantum & inter homines homini erit uſus. De quibus ait gentium Doctor: Secundum doctrinas & præcepta hominum, quæ ſunt rationem quidem habentia ſapientiæ in ſuperſtitione & humilitate ſenſus, ad non parcendum corpori non in aliquo honore, ut ad ſaturitatem carnis. Spiritalis autem eſt, cui ſuperiora illa ad Dominum ſtudia ſint, & hoc, quod agit, per ſcientiam Dei agat, intelligens & cognoſcens, quæ ſit voluntas ejus, arcanum ſecreti conſilii, & abſconditi a temporibus ſeculi per revelationem ac donum Spiritus ſancti intelligens, & ſciens, quæ ratio ſit a Deo carnis aſſumtæ, qui crucis triumphus, quæ mortis poteſtas, quæ in virtute reſurrectionis operatio. Hæc, ut idem Apoſtolus docet, animalis homo non percipit, quæ ſunt Spiritus Dei; ſtultitia eſt enim illi, nec poteſt intelligere, quoniam ſpiritaliter interrogatur. Qui autem ſpiritalis eſt, judicat omnia, ipſe vero a nemine judicatur.

8. Conscius ergo Spiritus sanctus ea, quæ superiora sunt in vitæ innocentia, & in operibus justitiæ, & gentibus & hæreticis esse communia. Namque plures eorum & jejuniis corpora defatigant, & continentiam patrimoniorum largitione testantur, & pudicitiam virginitate consummant. Sed quia abundatura hæc & multa istiusmodi in ipsis essent, Dominus ad discipulos sic locutus est: Amen dico vobis, cum venerit filius hominis, putatis inveniet fidem super terram? Sciebat & virginitatem, & continentiam, & jejunia esse curanda; & quia hæc non proficiunt ad sanctitatem, nisi expleantur in Christo, id est, cum Christi veritate consentiant; ad id, quod superius dixerat, Propheta subjecit: *Et loquitur veritatem in corde suo*, superiora illa inutilia demonstrans, nisi in confessionis veritate suscepta sint. Et in his quidem conscendentibus ad requiem montis Domini gradus celsus est, in innocentia videlicet, & in operibus, & in confessione: sed licet provecti per plura simus, adhuc tamen alia sunt reliqua.

9. Solent enim plures gloriosam intelligentiæ verborum speciem præferre, & voluntatis ac judicii decus etiam verborum honestate mentiri: cum de Deo bene sentiant & loquantur, verbis autem ac sensui suo gestis atque operibus mentiantur. Hi sunt, qui, quæ loquuntur, oderunt, & his, quæ prædicant ipsis rebus inimici sunt. Ergo ad veritatem cordis adjunxit dicens: *Qui non egit dolum in lingua sua;* ut veritatem, quam sentit, non fallat in verbis; ut Catholicæ doctrinæ professionem, & ita sentiendi ac prædicandi judicium etiam operatio consequatur: quia secundum Apostoli testimonium, ut in corde creditur, ita in ore confessio fit ad salutem. Ergo ut sit in Dei requiem dignus ascensus, in verborum ac linguæ veritate vivendum est: ut per operationum fidem sensus nostri verba non falsa sint.

10. Sed

10. Sed artum hoc, & per feculi nequitias & vitia difficile iter eft. Eft enim neceffarium plerumque mendacium, & nonnumquam falfitas utilis eft, cum aut percuffuro de latente mentimur, aut teftimonium pro periclitante fruftramur, aut fallimus de difficultate curationis ægrotum; & oportet fecundum Apoftoli doctrinam fermonem noftrum fale effe conditum. Idcirco nunc Spiritus fanctus falfitatis affectum mendacii conditionibus temperavit dicens: *Qui non egit dolum in lingua fua, nec fecit proximo fuo malum*, ut crimen mendacii in incommodo haberetur alieno.

11. Sed licet, quæ fuperius diximus, expleantur, & ingrediatur innocens, opereturque juftitiam, veritatem corde complectens, fe ipfum in his, quæ locutus fuerat, non fallens, malum proximo non inferens, perfectus tamen in his non erit. Eft adhuc aliquid in nobis edomandum, exfpuendum, perimendum: & quid illud fit, idem, qui per fuperiorem confirmat Prophetam, dicens: *Et opprobrium non accepit adverfum proximos fuos.* Infolentiæ fcilicet & fiduciæ vitia depellit, & commune illud fuperbiæ malum tollit. Quid enim tam inane, tam miferum, quam homo homini fuperbiens, quam de fe aliquid fidens? Nonne videmus plures per opum infolentiam, cum exprobraffent inopum egeftatem, amiffis omnibus egere; & aliorum miferiam faftidientes, rurfum eguiffe miferantum? Plures etiam per præfumtionem vitæ diu innocentis ad crimina devolutos, & cum delicta aliis exprobrarent, ipfos vix ad pœnitentiæ veniam pertinere? Non eft igitur opprobrium adverfus proximos ineundum: fed fi quid in iis incuriofum, fi quid petulans, fi quid negligens, fi quid incontinens deprehenditur, fine exprobrationis amaritudine, blandimento emendationis eft corrigendum. Hoc humilitas, hoc fui per metum diffidentia, quæ validiffima fiduciæ cuftos eft, curat, ne fit admonitio contume-

 lia,

lia, ne ſit emendatio opprobrium, ne ſit doctrina convicium. Sic fiduciam orantis Phariſæi Dominus in Evangeliis damnavit, tum cum in medio conſiſtens ita ſermocinaretur: Gratias tibi ago Domine, quod non ſum ſicut ceteri homines, adulteri, avari, ſicut & hic publicanus. Erat autem publicanus in ſecreto orans: Domine miſerere mei peccatoris. Huic orationi ejus Scriptura ſubjecit: Quia magis juſtificatus egreſſus eſt publicanus, quam Phariſæus. Miſericordiam Dei peccati confeſſione promeruit publicanus: Phariſæus vero honorem eorum, quæ de ſe proferebat, per inſolentiam opprobrii amiſit.

12. Sed forte jam dignum ſe quis, ſi hæc univerſa adeptus ſit, promiſſionibus Dei credit; cum ſe poſt innocentiam, poſt bonitatem, poſt prudentiæ modum, etiam humilitate moderatus ſit. Sed plura adhuc reſtant. Nam ut ſignificavit in eo mendacio eſſe peccatum, ſi alteri malum mentientis falſitas compararet; ita nunc, ubi opprobria adverſus proximos non ſumenda decernit, habendam tamen rationem ipſius humilitatis adjecit. Quæ autem hæc ratio ſit, cohæret in verſu: *Et opprobrium non accepit adverſus proximos ſuos. Ad nihilum deductus eſt in conſpectu ejus malignus.* Non oportet humilitatem carere conſtantia, & libertas Dei a nobis in ea, quam omnibus debemus, ſervitute retinenda eſt, ne ad potentium impetus terreamur, ne ad malevolorum arbitria cedamus. Interdum enim etiam regibus iniqua poſcentibus turpi adulatione famulamur, & vitiis alienis conſcientiæ noſtræ infirmitate blandimur. Ergo ſi jam in profeſſionem iniquitatis abruperit, ut in verſu explicatur: *Ad nihilum deductus eſt in conſpectu ejus malignus*; oportet iſtiusmodi hominem apud nos non alicujus, ſed nullius eſſe judicii, ut ſit nobis nullus, abolitus, interemtus. Spiritalia enim tractantem, & cœleſtia contuentem decet humanæ nequitiæ deſpicere momenta,

&

& animo sublimi & excelso istiusmodi malevolentiæ hominem tamquam nullus sit opinari.

13. Sed magnitudinem fidei nostræ nimium forte erexisse Propheta adversus iniquos judicabitur. Sed spectandum est, quid sequatur: *Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus: timentes autem Dominum magnificat.* Ergo ut sine personæ exceptione nullus nobis, qui malignus est, debet esse; ita & sine exceptione personæ omnis, qui Dominum timeat, honorandus est. Non nos moveat innocens pauper, non jejunans anus, non servus fidelis, non confidens in Ecclesiæ habitatione peregrinus; sed omnes pari judicio revereamur, ut talis sit in eorum, qui timent Dominum, magnificatione humilitas, qualis esse debet in nihil æstimandis malevolis libertas.

14. Et quia in regenerationis nostræ nativitate in hæc sacramenta juramus, renuntiantes diabolo, seculo, peccatis, cum interrogantibus respondemus; retinendam usque in finem confessionis hujus fidem statuit dicens: *Qui jurat proximo suo, & non decipit.* Quamvis enim quis in mandatis Dei diu manserit, tamen si aliquando fefellerit, jam non manet, cum fefellit, & justitia anterior in injustitiæ tempore amittitur. In Evangelio: Beati, qui manserint usque in finem. Idcirco apud Salomonem omnis laus in exitu canitur: quia in his, quæ promissa sunt Deo, non est aliquando fallendum.

15. Sed tendit usque ad consummationem perfectam admonitio cœlestis. Nam cui vitium omne detersit, cupiditatem quoque ei, quæ nimium nos detinet, pecuniæ avertit dicens: *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.* Fallax hoc beneficium, & humanitas fraudulenta, damnosa hæc benevolentia docetur. Quid enim tam intolerabile, quam ut indigenti ita beneficium tribuas, ut magis egeat; & miseriam inopis opem laturus accumules? Si Christianus es, quid

quid a Deo præmii exſpectas, ipſe ab hominibus non beneficia exſpectando, ſed damna? Si Chriſtianus es, quid otioſam pecuniam tuam in reditum componis, & fratris tui inopiam, pro quo Chriſtus mortuus eſt, theſaurum tuum efficis? Si Chriſtianus es, non quæro, ut largiaris, ſaltem debitum ſic repoſce, ne ſpolies; & memento eum, a quo uſuram repetis, eſſe inopem & pauperem, propter quem Chriſtus inops voluit eſſe & pauper. Itaque ſive injuriam, ſive beneficium cum pauperi præſtas, Chriſto præſtare te noſce; quia propter eum, cum Deus eſſet, indigentiam ejus eſt dignatus & nomen.

16. Sed ne durus ſermo admonitionis iſtius crederetur, tamquam ſi penitus ſub uſurarum nomine habendi curam removiſſet: non igitur acquirendi ſollicitudinem ſuſtulit, quin etiam modeſtiam accipiendi muneris temperavit, dicens ad id, quod dixerat: *Qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram; & munera ſuper innocentes non accepit.* Eſt quædam munerum conſuetudo, quæ honorem afferat largienti, ita ut maximi doloris ſit oblata contemni, quam damni donaſſe, quæ ſumta ſunt. Igitur ea munera, quæ in alterius operarentur injuriam, inhibuit. Nam ſi uſum munerum omnino abſtuliſſet, ſatis fuerat dixiſſe: *Et munera non accepit.* Sed quia ſimplex donorum uſus aut ex hominis, aut etiam ex Dei reverentia venit; ea vetuit munera, quæ integritatem judicii corrumperent, quæ innocentis injuriam emerent, quæ nullum ſe charitatis mutuæ officium continerent. Ut enim quæ Deo offerimus, his quidem ille non eget, ſed per nos debitæ reverentiæ explentur officio: ita eam in muneribus docet obſervandam eſſe rationem, ut ea ſumantur a nobis, quæ ſint grata & utilia offerentibus, non quæ nos faciant venales, nec inſidioſa innocentibus ſint, nec munerantibus ſumtuoſa, officio potius,

ſario poſt quinquageſimum pſalmum, (in quo peccatorum remiſſio ſecundum ſanctificati hujus, ut in exordio pſalmorum docuimus, numeri virtutem continetur,) pſalmus iſte tempore anterior, ordine poſterior collocatur: ut id, quod *in finem intellectus* præſcribitur, perfectis undique & abſolutis ſacramentorum generibus poſſit intelligi.

3. Abimelech, interpretatione verbi, fratris mei imperium ſignificat. Quod enim nobiscum fratris mei imperium dicimus, id Hebræi Abimelech nuncupant. Cum ergo Sauli dicitur: *Venit David in domum Abimelech*; illi inimico David nuntiatur, quod domum ingreſſus ſit fratris imperii. Domus autem imperii fratris quæ ſit, Petrus apoſtolus docet, dicens: Et vos quaſi lapides vivi ædificamini domus ſpiritalis, ad ſacerdotium ſanctum. Et infra: Vos autem genus electum, regale ſacerdotium, genus ſanctum, plebs ad poſſidendum. In hanc igitur ſpiritalem domum ædificandi in regale genus ſumus, ſi per ſpiritalem corporum ædificationem conformes Deo facti, genus perfici regale mereamur. Hanc ergo Abimelech domum, id eſt, domum fraterni regni, David ille verus, ſanctus, Rex, juſtus, oriens ingreſſus eſt; factus ſcilicet noſtri corporis homo. Quæ domus fratris mei regnum eſt: quia in ejuſdem corporis gloria cohæredes ſumus regni ejus, ipſo dicente: Venite benedicti Patris mei, poſſidete præparatum vobis regnum a conſtitutione mundi. Quod autem fratres ejus ſint, quorum domum regiam fuerit ingreſſus, per Prophetam teſtatur in Pſalmo dicens: Annuntiabo nomen tuum fratribus meis, in media eccleſia laudabo te. Conceſſa ergo ſecundum præcedentem pſalmum peccatorum remiſſione, Verbum caro factum habitat in nobis, qui & fratres, & domus ſpiritalis, & regale genus ſumus.

4. Popu-

4. Populus autem impius & parricidalis, & proditor: qui in Doec persona significatur, regi suo inimicus, scilicet David, prodit, quod in Domo Abimelech sit. Et hoc fit, cum Pilato traditur, cum homo crucifigendus offertur, cum repudiato rege regem suum Cæsarem confitetur: prodens quidem eum in domo esse Abimelech, sed non intelligens eum, cum in domo Abimelech sit, in domo esse imperii fraterni, corpus scilicet, in quo ei sanctorum Ecclesia, quæ corpus est Christi, conformis conregnabit, ingressum, id est, in qua & desideratum sibi cibum sumserit, desiderio enim manducare pascha desideravit, & ex qua Goliæ, id est, diaboli arma sustulerit; fortis enim spolia ipse diripuit; post quod ab hoc eodem Doec, id est, populo proditore Apostoli occisi, Ecclesiæ subversæ sunt. Hinc ergo titulus psalmi, *in finem intellectus*; quia in Christo, qui David, oriens, justus, rex & æternus & pastor est, totius spei nostræ consummatio, & legis finis intelligitur esse: qui & secundum psalmi titulum & ordinem in ea corporis sui domo proditus est, quæ ei fraterni domus esse significatur imperii.

5. *Quid gloriatur in malitia, potens iniquitate tota die?* Querela Prophetæ est, gloriari eum in iniquitate tota die, qui in malitia potens sit. Et hæc quidem gloria iniquitatis arguitur. Ceterum est gloria & expetenda & confitenda, & affectu quodam exultantis gaudii eloquenda: quod utrumque sub iisdem dictis alius propheta demonstrat, dicens: Non glorietur sapiens in sapientia sua, neque fortis in fortitudine sua, neque dives in divitiis suis: sed qui gloriatur, in Domino glorietur. Vetitis enim primum improbabilis gloriæ causis, causam rursum gloriæ competentis ostendit. Quo exemplo beatus Apostolus scit, in nullo sibi, nisi in uno tantum esse gloriandum, cum ait: Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini

mini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Non ergo gloria istiusmodi, sed gloria iniquitatis offendit, & ejus iniquitatis, quæ die tota sit. Diem pro ætate vel tempore hominis nuncupari solere meminimus, cum dicitur: Diem hominis non concupivi: vel rursum cum Abraham diem Domini desideravit: vel cum Apostolus Satanæ tradit in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini; non hunc diem ortu solis occasuque finitum, sed diem constituti temporis vel ætatis ostendens. Potens ergo in malitia, gloriatur in iniquitate tota die.

6. Sed absolute intelligitur, in Doec persona rationem querelæ hujus non convenire. Quid enim potentiæ habebat mulorum custos, & jus in animalia vectionis regiæ sortitus, aut tantum nuntians David domum Abimelech ingressum? Numquid tota die in iniquitate gloriatur? Verum sub persona ejus populus, cui omnis in iniquitate ætas fuit, cui ex potentatu malitiæ, gloria iniquitatis ipsius abundavit, significari intelligendus est. Potens enim fuit, cum serviens visitabatur a Domino, cum propter eum tot plagis percussa est Ægyptus, cum in trium dierum tenebris tenebras ipsas lumine secum manente non sensit, cum Ægyptum ipsam argento & omni ornatu despoliatam cladi suæ reliquit, cum secundum diei noctisque tempora columna nunc nubila, nunc ignea usus est, cum rubrum mare pede transivit, cum Angelorum cibo vixit, cum majestatem descendentis ad montem Dei vidit, cum vocem de igne loquentis audivit, cum regna multa bellis gravibus evertit, cum Jordanem refluentem, ut sibi areret, spectavit, cum prophetas habuit, cum sacerdotibus ad emundationem peccatorum & redemtionem animæ suæ usus est, cum obtinere regnum suum meruit. Sed in his omnibus cum potens esset, tamen in malitia sua potens semper fuit,

eum cepas & allia Ægypti, & cum carnes deſideravit, cum ob vitiorum conſuetudinem ſervitutem impiam libertati piæ prætulit, cum vitulum adoravit, Moyſi maledixit, Deum abominatus eſt, filios ſuos dæmonum hoſtias vovit, prophetas occidit, ipſum quoque Deum ac Dominum ſuum ſui cauſa natum hominem, proditum Prætori in crucem ſuſtulit. Ac ſic toto vitæ ſuæ die in iniquitate glorians, cum potens eſſet, potens tamen in malitia eſſe permanſit.

7. Poſt hanc ergo de eo prophetici doloris querelam, jàm in ipſum ſermo convertitur: *Injuſtitiam cogitavit lingua tua.* Linguæ humanæ officium eſt, ut naturali impulſa ratione, motu vario eodemque moderato vocem in verba diſtinguat: extetque per eam ex confuſo erumpentis ſpiritus ſono diſſonans ad rerum intelligentiam ſermo. Et quamvis quidem hic ejus ad id efficiendum rationabilis motus ſit; tamen ipſa ſubdita potius eſſe rationi intelligitur, quam ſenſu rationis intelligens. Quod vero caret ſenſu intelligentiæ, caret & rationis inſtinctu. Quidquid autem caret rationis inſtinctu, caret & meditatione conſilii. Et quomodo recte a Propheta dictum intelligitur, linguam injuſtitiam cogitare, cum cogitatio ex rationabili ſenſu animæ viventis ineatur; lingua vero non ad naturam rationis incundæ, ſed ad miniſterium naturæ ſit rationabilis inſtituta? Sed dicti hujus perfecti & prophetici auctoritatem & alius propheta demonſtrat, dicens: In ore ſtultorum cor eorum eſt: quia nihil ex rationis conſilio tractantes & cordis meditatione pendentes, temerario tantum motu linguæ inconſultæ res fortuitas & inconditas eloquantur. Atque ideo in ore ſtultorum cor eorum eſt, quia non, quod cogitaverint, loquentur, ſed quod locuti fuerint, cogitabunt. Et hoc quidem de lingua ſtulti. At vero de lingua ſapientis ita legimus: Lingua intelligentis meditabitur ſapientiam; & rurſum: Lingua

mea

mea calamus scribæ velociter scribentis: quia intelligentis lingua ex meditatione sapientiæ fit; & eadem rursum tamquam calamus scribentis, nihil incompositum, nihil incertum agat: sed his, quæ aut cogitata aut lecta fuerint, obtemperans celeriter ex ratione consilii obsecundet.

8. Et quia ex ratione naturæ cogitatis potius famuletur lingua, quam cogitet; hæc lingua, quæ injustitiam cogitavit, non naturæ suæ usa esse docetur officiis. Sequitur enim: *Sicut novacula acuta fecisti dolum*. Novacula ad nitorem vultus acuitur, ut abradens hirsutam atque horrentem barbam, faciem leviget. Hæc si potius vulneret, dolum fecit: quippe cum præparata ad ornatum, ministerium suum præbuerit ad vulnus. Lingua hæc ergo hujus in malitia potentis iniquitatem cogitans, dolum fecit: id est, quam natura ad eloquendas rationabiles cogitationes consulti cordis præparaverat, ipsa potius irrationabiles cogitat iniquitates. Populus enim ille, qui in Doec significari intelligendus est, ad magnificandum Dei nomen electus, & ad celebrandas laudes ipsius præparatus, hunc inhonorat, hunc tradit, hunc, quantum in se est, morte crucis perimit: & hoc linguæ suæ novacula acuta, per quam clamavit: Crucifige, crucifige, consummat. Dolum itaque tamquam novacula acuta & iniquitatem cogitans fecit hæc lingua; & cujusmodi dolum consequentia docent.

9. Sequitur enim: *Dilexisti malitiam super benignitatem, iniquitatem, super quam loqui justitiam*. Doli hujus crimen ex comparatione fit gravius, cum malitia diligitur, bonitate neglecta; cum iniquitas agitur, prætermisso sermone justitiæ. Hunc propensæ malitiæ affectum Dominus in Evangeliis condemnat, dicens: Hoc est autem judicium, quia lux venit in hunc mundum, & dilexerunt homines tenebras magis quam lumen. Populus itaque, cui ad redemtionem

peccatorum Verbum caro factum est, & Deus homo natus est, ut per fidei justificationem maledicto legis liber esset, cum in transgressione legis mavult servire maledicto, ipsum illum Deum suum tradidit pœnæ, sanguinem ejus, ut prætor esset innocens, in se ipse suscipiens. Et hæc agens, demutat naturæ suæ consuetudinem. Malitiam enim diligit super benignitatem, & ex bonis amorem convertit in pessima. Diligere quoque injustitiam, super quam loqui justitiam maluit.

10. Tenuit vero secundum Judaicam consuetudinem propheticus sermo in ipsa sermonum virtute rationem, cum ait: *Dilexisti malitiam super benignitatem, injustitiam, super quam loqui justitiam.* Nam ubi ait: *Dilexisti malitiam super benignitatem*; nihil ultra, quam dilectionem ipsam ex comparatione condemnat. Ubi vero ait: *Injustitiam, super quam loqui justitiam*; ibi coarguit non jam prælati amoris affectum, sed ipsum illud odium in loquendo, dicens: *Super quam loqui justitiam.* Possunt enim, & solent Judæi, licet non ament bonitatem, tamen eam vel loquendo simulare. At vero loqui de Domino nostro Jesu Christo, qui secundum beatum Apostolum Paulum factus est nobis justitia & sanctificatio, & redemtio, nullo modo possunt. Non continentur ad aliquam sermonis patientiam, si, cum quando ex propheticis auctoritatibus ostenditur a nobis unigenitus Deus, qui ante sæcula natus est, in homine & passus & crucifixus, & mortuus. Tum enim omne de eo eloquium evitant & fugiunt: & si discedenti quoquam locus nullus sit, vi quadam taciti doloris oppressi, aures manibus obstruunt, & auditum, ne in se penetret, excludunt; bonitatem quidem tantam non amantes, interdum tamen eam loquentes, ceterum justitiam nec diligentes, quæ Christus est, nec loquentes.

11. Inter-

11. Intercessio diapsalmæ, etsi personæ non attulerit conversionem, tamen sensus fecisse intelligitur demutationem. Nam cum & ejus, cujus antea, & ad eum, ad quem antea, sermo sit, idem tamen sermo aliud nunc, quam ante significat. Et quidem superiora querelis gravia fuerunt, adeo, ut ex Prophetæ dolore ante, quam edicerentur, increpita sint: cum injustitiam lingua cogitat, cum tamquam novacula acuta dolum efficit, cum malitia super bonitatem diligitur, & injustitiæ super justitiæ eloquium est. Propter quæ quædam quasi Prophetæ accusatio apud Deum præmissa est arguentis: cum dicitur: *Quid gloriatur in malitia, potens iniquitate tota die?* Et ne inanis querelæ dolor reperiretur, ipsa querelæ causa subjecta est.

12. Nunc vero intercedente diapsalma, non præcessit querela, sed demonstrata ante causa peccati gravissima, tum hæc damnationis est subjecta sententia: *Dilexisti omnia verba præcipitationis, linguam dolosam: propterea Deus destruet te in finem, evellat & emigret te de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra viventium.* Exemplo, quo in Genesi dictum legimus his verbis: Quia fecisti hoc, maledictus tu a terra; & rursum: Quia audisti vocem mulieris tuæ; sed & ab Apostolo, cum gravissima humanæ impietatis crimina percensuisset, ita dictum: Propter hoc tradidit eos Deus in sensum reprobum: ita & nunc: *Dilexisti verba præcipitationis, linguam dolosam; propterea Deus destruet te in finem.* Verbi virtutem latinus sermo non tenuit. Quæ enim nobiscum *verba præcipitationis* sunt, ea a Græcis *ῥήματα κατα ποντισμȣ* commemorata sunt: quo dicto significatur id, quod nobiscum præcipitatio est, cum illis esse demersio in profundum maris. Potest autem nobiscum secundum generalem sensum præcipitatio, non in mari tantum, sed ex editis aut ædium, aut rupium, aut quorumcumque generum locis decidentium casus intelligi. Ergo secundum demonstratam

ſtratam præcipitationis rationem, quia verba præcipitationis Doec dilexerit, ſeveriſſimæ damnationi ſubjectus eſt.

13. Omnis etenim anima infidelis, in ſeculi hujus tamquam maris profundo naufraga, incertu motu vagoque differtur, & diverſarum cupiditatum æſtu mobilis fluctuat, poteſtate diaboli ſeculum incolentis illuſa, & nulla ad reſiſtendum obnitendumque ei ſubjectæ ſoliditatis firmitate conſiſtit: ex quo facile eſt, incentivis circumagentium cupiditatum pendulam vagamque jactari. Quod autem ſeculi hujus motus atque fluctus undantis maris ſit æſtibus comparatus, qui dominantis ſit diaboli incolatus, ſecundum propheticam & allegoricam intelligentiam, pſalmus centeſimus & tertius ſub corporali tamen creaturarum ſignificatione demonſtrat: Hoc mare magnum & ſpatioſum, illic ſerpentes, quorum non eſt numerus. Animalia puſilla & magna: illic naves pertranſibunt. Draco iſte, quem formaſti ad illudendum ei. Et rurſum in ſexageſimo octavo pſalmo: Veni in altitudinem maris, & tempeſtas demerſit me. Unigenitus itaque Dei filius, & Dei Verbum, & Deus Verbum, ad eruendos nos ex profundo ſeculi hujus naufragio deſcendit. doctrinæ ſuæ reti, cui regnum cœlorum ſimile eſt, hæc univerſa piſcium genera extracturus. Ab impio populo proditur & inhonoratur: ſeſeque populus conformatus ad illudendum, draconi ſocium ipſe demergit, & in hoc ſe profundum ad incolatus ejus conſortium præcipitat. Sic & incredulus Moyſi Ægyptiorum populus præcipitari demergique meruit, & impiam gentem refuſi in ſe maris fluctus abſorbuit, præcipitationis verba tum cum Deo obſtitit diligentem.

14. Quia ergo Judæus populus incredulus, & regem ſuum prodens, verba præcipitii dilexit, dicens: Regem non habeo niſi Cæſarem: Deo rege neglecto, ac rege homine confeſſo, in hoc ſe ſeculi profundum ipſe

ipse demersit; ideo in finem destruitur; (usque in consummationem enim seculi regnum destructæ civitatis amisit), & de tabernaculo evulsus & transmigratus est, vagus nunc in toto orbe terrarum, & ubique peregrinus, consummatis omnibus suis in Domini passione peccatis.

15. Quia præcipitationis verba dilexit, tabernaculo illo caret, in quo Propheta semper Dei spiritu plenus fuit, in quo sanctarum virtutum tremendæ contemplationes & salutares visiones extiterunt, in quo hostiarum ad redemtionem animæ utiles oblationes, in quo paschæ agnus in clade Ægypti fidelium custos, & in liminum sanguine potens signum, in quo æmulæ æternorum temporum temporariæ festivitates. Ab hoc itaque tabernaculo evulsi, his spiritalium donorum honoribus carent.

16. Evulsi autem sunt non ex hoc terreno tantum tabernaculo, sed ex illo, de quo dictum est: Elevabo tabernaculum David, quod cecidit; sanctum illud scilicet & venerabile nati ex Virgine Dei corpus & templum, in quo, qui crediderit, tamquam consors dominicæ carnis, habitabit. Omnis autem infidelis a cognatione hac non crediti corporis, id est, Dei tabernaculo evelletur & emigrabitur, spiritalis hujus tabernaculi indignus habitaculo: quod significare Dominus intelligitur, cum ait: Ego sum vitis vera, vos estis propagines, pater meus agricola est. Omnis propago in me non manens, neque ferens fructum, eradicabitur. Et omnem propaginem in me manentem emundabit pater meus, ut fructum ampliorem ferat. Si qui igitur per fidem corporati Dei manere in natura assumti a Deo corporis merebuntur, hi emundantur in fructus æternos ex se afferendos: quia necesse est, ut naturam veræ vitis propago intra vitem manens teneat. At vero qui incredulus nati in corpore Dei fuerit, vel si, & credens maneat, fru-

ctibus tamen fidei suæ careat, eradicabitur, aut ob infidelitatem, aut ob inutilitatem fructuum negatorum. Natus enim ex Virgine Dei filius, non tum primum Dei filius, cum filius hominis, sed in filio Dei etiam filius hominis, ut & filius hominis esset filius Dei, naturam in se universæ carnis assumsit, per quam effectus vera vitis, genus in se universæ propaginis tenet. Si qua ergo propago infidelis aut infructuosa est, eradicandam ipsa se præbet; per naturam quidem manens, sed per infidelitatem aut inutilitatem evellitur. Ex hoc ergo tabernaculo, tamquam ex vera vite, hic impius Doec & evellitur & emigratur, manens per naturam & in tabernaculo & in vite, sed per infidelitatem dignus avelli.

17. Avulsus autem de tabernaculo, eradicabitur & de viventium terra. Qui enim non manebit in Christo, regni Christi incola non erit. Non erit autem, non quod sibi non patuerit incolatus; (universis enim patet, ut consortes sint corporis Dei atque regni; quia Verbum caro factum est, & habitavit in nobis; naturam scilicet in se totius humani generis assumens:) sed unusquisque pro merito & evellendum se de tabernaculo, & eradicandum de terra viventium præbet; non prohibitus umquam inesse, quia per naturæ assumtionem incola sit receptus; sed eradicatur ob infidelitatis crimen, naturæ consortio indignus existens. Eradicatur ergo de viventium terra, quæ in beata regione sanctis Domino conregnantibus præparatur: cujus ipse in Evangelio meminit, dicens: Beati mansueti, quoniam ipsi hæreditabunt terram: & hic idem propheta: Et placebo Domino in regione viventium: a qua proditor populus eradicari meruit, post quam destructus in finem, a tabernaculo & emigratus est & evulsus.

18. Vivorum autem idcirco terra est, quia omnis *fidelis in* Domino, licet mortuus sit, Deo tamen vivit,

vit, ut dictum est: Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob; non est Deus mortuorum, sed vivorum. Et rursum per Jacob: Vivat Ruben, & non moriatur. Et illud: Ismael hic vivat in conspectu tuo. Sed & illud Apostoli; (si ita tamen legenti videbitur, quia duplicem sensus significationem habet:) Et nos, qui vivimus, qui residui erimus, rapiemur cum nubibus obviam Domino in aera: & sic semper cum Domino erimus. Interceptio quidem corporum affert temporarium mortis occasum: sed lex constituta moriendi, legem non adimit resurgendi: quia decernenti legem, lex non affert necessitatem: neque sibi Deus jus vivificandi adimit, legem nobis decernendo moriendi. Mors autem in eos tantum, in quos est decreta, legitima est. Vivunt autem Deo omnes, ex cujus lege sunt mortui. Neque mors, quæ non nisi per legem decernentis invaluit, potest per se in id invalescere, ne per decernentem renovandæ vitæ legem demutabilis sit: cum decernentis potestas constitutam ab exordio in Adam sub conditione decreti vitæ legem demutaverit lege moriendi. Vivunt itaque sancti quique & fideles Deo. Nam cum se Deum eorum, qui mortui fuerant, id est, Abrahæ, & Isaac, & Jacob esse dicat; & continuo testetur, non mortuorum se, sed vivorum Deum esse; docet per id eos, qui judicio humanæ opinionis mortui existimentur, sibi legem decernenti non mortuos esse, sed vivos.

19. Intercessio diapsalmæ, etsi non personam, sensum tamen innovavit. Nam post prænuntiatam Doec damnationem, ad quem tamquam ad præsentem fuit sermo, nunc ad alterius expositionis significationem se retulit Propheta: *Videbunt justi, & timebunt, & ridebunt super eum, & dicent: Ecce homo, qui non posuit Deum adjutorem suum, sed speravit in multitudine divitiarum suarum, & prævaluit in vanitate sua.* Destructo Doec in finem, & evulso de tabernaculo atque

 emigra-

emigrato, & de terra viventium eradicato, sancti quique necesse est metuant, cum videant tot tantisque divinæ misericordiæ auxiliis populum adjutum atque usum, post ingentem illam & ultra humanas opes gloriosi regni dignitatem, maximum de se ac ultimum humanæ calamitatis exemplum præbuisse. Quis enim memoria recenseat antiquas gloriæ ejus & innumeras beatitudines, quas superius pro parte memoravimus, cum post Ægypti funera itineri eorum divisum mare cessit, cum ardorem diei columna nubis inumbravit, cum noctis tenebras ignis columna discussit, cum cibum cœlum per angelos præbuit, cum fontem petra fluxit, cum Jordanis refluxit, cum civitas maxima ad solum arcæ testamenti circuitum concidit, cum sol de cursu suo inhibitus diem distulit, & divinæ legis ordo ex illo elementorum cœlestium indefesso imperturbatoque motu ad belli moram restitit: post illam deinde divinæ majestatis & conspectus & auditus familiaritatem, consumtos eos bellis, fame emortuos, & antea mortuorum cadaveribus ad mortem famis pastos, reliquos deinde in servitutem redactos, exules ubique esse, ubique degeneres, nusquam cognitos, semper novos, & demutatione incolatus semper ignobiles, semper alienos? Jam si spiritales quis oculos erigat, de quibus Dominus ait: Elevate oculos vestros, & videte regiones, quia albæ sunt ad messem; tum sciat avulsos esse ex consortio corporis Dei, & ex illo beatitudinis regno, ex illo resurrectionis honore, & esse sine Dei Spiritu, sine intelligentia prophetiæ, constitutosque gehennæ pabulum, quos immortalis vermis exesurus sit, & inextinguibilis ignis crematurus: quorum sciat legislationem, quorum testamenta, quorum patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus. Quanto ergo has damnationes eorum & præsentis & æternæ calamitatis sancti quique metu contuebuntur, quia puni-

punitorum contemplatio sit hoc terribilis exemplo? *Videbunt* ergo *justi, & timebunt*; nihil non sibi metuendum, tanta horum calamitate intelligentes. Sed quia justi sunt, licet timeant de exemplo, tamen de fructu propriæ justitiæ gaudebunt. *Ridebunt* enim *super eum*, ridentes igitur & timentes, quia Deo subditi sunt, punitorum severitate terribili. Temperat ergo metum risus: dum & metus de exemplo, & risus ex merito est. Moderatur autem rursum metus risum, dum ita gaudebunt in bonis, ne desit terror exempli: quia impiæ & diffidentis de se conscientiæ est, timere sine gaudio; & insolentis naturæ est, sine timore gaudere.

20. Sed qui timentes ridebunt, id quoque adjicient ad hunc moderatum in timore risum, ut dicant: *Ecce homo, qui non posuit Deum adjutorem suum.* Stultitiæ atque impietatis extremæ est, non intelligere se sub Deo & ex Deo vivere, sed in his, quæ gerit & exspectat, sua magis velle confidere potestate; cum, si quid illud in se sit, ex Deo sit. Ad Deum itaque spes omnis nostra sit, & confessio omnis in Deo sit; exemplo Prophetæ dicentis: Domine adjutor meus, & redemtor meus; & rursum: Levavi oculos meos in montes, unde veniet adjutorium mihi. Auxilium meum a Domino, qui fecit cœlum & terram. Metuamus itaque semper, ne quando nos æternus ille ignis exurat, & vermis immortalis absumat; cum audiamus, quid justi timentes ridentesque dicant: *Ecce homo, qui non posuit Deum adjutorem suum; sed speravit in multitudine divitiarum suarum.*

21. Divites quosdam insolentes esse præstat opulentia, & maxime timorem Dei divitiarum fiducia inanis avertit: stulti, non intelligentes hoc se magis religiosos oportere esse, quod divites sunt; quia gratiam referre largitori bonorum sibi desiderabilium conveniat: & hoc magis inexcusabilis avaritiæ sit reatus, quia

quia avaritiæ necessitatem non excuset opulentia. Jam vero quam infelix fiducia est rei inanis: Deum contemnere habendo aurum, quasi aurum non ex Dei sit creaturis; aut aliquem per id, judicio sanæ mentis, beatæ vitæ acquirat profectum, quod sibi aurum jaceat suffossum; & hinc fiat non generalis animæ & corporis homo, aliusque possit esse, quam natus est; aut cum vita excedat, auro suo sit usurus in morte? Utetur plane, si eo recte utetur in vita, si esurientem pane suo aluerit, si nudum veste sua texerit, aut ægrum sumtu suo refoverit, aut captivum libertati suæ reddiderit. Hæ sunt plane ambitiosæ apud Deum humani thesauri legationes, hæc potentia deprecandorum criminum & vera suffragia. Sic auro demutabimur, ut ex rerrenis cœlestes, & ex mortalibus simus æterni. Hæc infidelis ille populus non cogitans, & Dei mandata contemnens, putansque se per legem, quæ futurorum bonorum umbra est, esse divitem, & adeptis divitiis male usus, ex viventium terra, & tabernaculo eradicatus & emigratus, avulsus est: præpotentem se in vanitatibus credens, in regni scilicet sui gloria, in templi auro, in mandatis hominum, secundum prophetam dicentem: Sine causa colunt me, docentes doctrinas & præcepta hominum, Dei lege contumeliosa humanæ consuetudinis observatione mutata.

22. Propheta autem, quem necesse est justum esse intelligi, aliter de se fiducia spei suæ loquitur: *Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei, speravi in misericordia Dei in æternum, & in seculum seculi.* Differt quidem tempore ætas hominum: sed prophetiæ spiritus idem est. Propheta manere se in domo Dei sicut olivam fructiferam dicit, arborem semper virentem, & fructus optimi feracem. Apostolus huic oleæ præfractis ob infidelitatem ramis ejus, fideles gentes ex ignobili oleastro esse insitas prædicat: ut contra naturam gene-

generis, naturam radicis acciperent. Sed Propheta in lege licet manens, evangelicus tamen & Propheta simul, & in lege & in Evangeliis cum fructu suo in domo Dei esse persistit: non perfringendus in ramis, non relinquendus in truncum, non inutilis jam ipse inserendo sibi præbendus oleastro, ne radicis suæ virtutem arbori transfusurus alienæ, sed totus integer, ut est fidei apostolicæ prædicator, non ex gentibus radici legis ad fidem evangelicam inserendus, sed etiam in gentium evangelica fide, propria radicis suæ ramorumque virtute totus ipse ex legis pingui conscientia fructuosus. Est autem Dei domus, secundum apostolum Petrum, Ecclesia & omnes fidei evangelicæ sectatores, sicut ait: Ædificamini domus spiritalis, regnum sacerdotale. Et Paulus: Ut scias, quemadmodum te oporteat in domo Dei conversari, columna & firmamentum veritatis, quæ est Ecclesia Dei viventis. In hac igitur Dei domo justus & sanctus Propheta, tamquam fructifera oliva consistens, propria sua usus fructuosa pinguique radice, speravit in misericordia Dei; non ad tempus, non in hujus corporalis tantum vitæ brevi seculo, sed *in seculum seculi*. Extendit enim spes suas ad infinitam perennitatis ætatem, nec concluditur mortis occasu, cum sciat sibi in Abrahæ finibus exemplo pauperis Lazari esse vivendum, sciat quoque gloriosæ resurrectionis demutatione coæternum se & conformem Deo esse mansurum: mansurum autem ob id, quod sequitur: *Confitebor tibi Domine in seculo, quia tu fecisti: & exspectabo nomen tuum, quoniam bonum ante conspectum sanctorum tuorum.*

23. Spes in misericordia Dei *in seculum, & in seculum seculi* est. Non enim ipsa illa justitiæ opera sufficient ad perfectæ beatitudinis meritum, nisi misericordia Dei etiam in hac justitiæ voluntate humanarum demutationum & motuum vitia non reputet. Hinc

Hinc illud Prophetæ dictum est: Melior est misericordia tua super vitam: quia quamvis probabilis per justitiæ operationem vita justorum sit, tamen per misericordiam Dei plus meriti consequetur. Ex hac enim vita in vitam proficit æternam: & operationem justitiæ in tantum misericordia Dei muneratur, ut miserans justitiæ voluntatem, æternitatis quoque suæ justum quemque tribuat esse participem. Idcirco *in seculum, & in seculum seculi* misericordiæ spes est: sed confessio tantum *in seculo*, non etiam in seculum seculi. Non enim confessio peccatorum nisi in hujus seculi tempore est: dum voluntati suæ unusquisque permissus est, & per vitæ licentiam habet confessionis arbitrium. Decedentes namque de vita simul & de jure decedimus voluntatis. Tunc enim ex merito præteritæ voluntatis lex jam constituta, aut quietis aut pœnæ, excedentium ex corpore suscipit voluntatem. Cujus temporis non jam liberam, sed necessariam voluntatem ostendit Propheta, cum dicit: Non est mihi in diebus illis voluntas. Cessante enim voluntatis libertate, etiam voluntatis, si qua erit, cessabit effectus. Transire namque ad Abraham volens dives, chao medio non finitur: cum tamen per libertatem voluntatis in Abrahæ finibus esse potuisset. Interclusa est ergo libertas voluntatis quia confessio nulla est mortuis, secundum id, quod dictum est: In inferno autem quis confitebitur tibi? Sperans ergo Propheta misericordiam *in seculum, & in seculum seculi*, confitetur tantum *in seculo*: temporaria confessionis officia seculi tempore gerens, spem vero æternam seculorum æternitate protendens. Confessionis autem causam addidit dicens: *Quia fecisti*; auctorem scilicet universitatis hujus Dominum esse confessus, nulli alii docens confitendum, quam qui fecit olivam fructiferam spei misericordia in seculum seculi.

24. Et quis hic ſit, qui fecit iſta, demonſtrat, dicens: *Et exſpectabo nomen tuum, quoniam bonum eſt in conſpectu ſanctorum tuorum.* Exſpectabit ergo Dei nomen, cui confitetur, per quem facta ſunt omnia, ut ait Paulus: Unus enim Deus pater, ex quo omnia, & nos in ipſo: & unus Dominus noſter Jeſus Chriſtus, per quem omnia, & nos per ipſum. Hujus ergo nomen exſpectat, Jeſum ſcilicet videre, id eſt, ſalvatorem ſuum noſſe, Angelo dicente: & cognominabis nomen ejus Jeſum: ipſe enim ſalvum faciet populum ſuum a peccatis. Chriſtum conſpicere, ut per profeſſionem generoſæ familiæ ſit Chriſtianus, exſpectat. Bonum autem hoc nomen eſt, quod Angeli atque Archangeli adorant, quod dæmones tremunt & ferre non poſſunt, quod ad ſalutem homines aſſumunt: quia ſcriptum eſt: Et omnis, qui invocaverit nomen ejus, hic ſalvus erit. Exſpectat autem non occulte, non trepidus, non ſolus; ſed in conſpectu ſanctorum ejus, fide ſcilicet libera teſtimonium exſpectationis ſuæ vel ſub ſanctorum cœleſtium conſcientia non recuſans, vel, Prophetæ exemplo, ſanctis omnibus, qui in terra ſunt, in ſe ipſo præbens exſpectationis exemplum.

PSALMUS LII.

David in finem pro Abimelech intellectus David.

Dixit ſtultus in corde ſuo: Non eſt Deus. Corrupti ſunt & abominabiles facti ſunt in iniquitatibus ſuis: non eſt, qui faciat bonum, non eſt usque ad unum. Deus de cœlo proſpexit ſuper filios hominum, ut videret, ſi eſt intelligens aut requirens Deum. Omnes declinaverunt, ſimul inutiles facti ſunt: non eſt, qui faciat bonum, non eſt usque ad unum. Nonne ſcient omnes, qui operantur iniquita-

quitatem, qui comedunt populum meum ut cibum panis? Deum non invocaverunt: ibi timuerunt, ubi non erat timor. Quoniam Deus dissipavit ossa hominibus placentium, confusi sunt; quoniam Deus sprevit eos. Quis dabit ex Sion salutare Israel? In avertendo Dominus captivitatem populi sui, exultabit Jacob, & lætabitur Israel.

TRACTATUS PSALMI.

1. Præsens psalmus tertio decimo psalmo pene conveniens est: sed habet in hac ipsa verborum similitudine non exiguum intelligentiæ discrimen. Primum virtute inscriptionis ipsius. Nam tertius decimus ita inscribitur: *In finem illius David*; quo titulo id significatur, psalmum illum a David prophetatum fuisse: hic vero: *In finem pro Maeleth intellectus illi David.* Ubi enim est: *In finem intellectus*, adhortationis & admonitionis est significatio, qua jubemur secundum finis cognitionem intelligentiæ nostræ admovere judicium: ut ea in psalmo denuntiari intelligamus, quæ consummabuntur in fine; secundum illud Apostoli: Dehinc finis, cum tradiderit regnum Deo patri. Cum evacuaverit omnem principatum & potestatem, & virtutem, tunc & ipse subjicietur subjicienti sibi omnia. Novissima autem inimica evacuabitur mors. Hic ergo finis est, qui intelligitur in psalmo. Illud autem, quod *illi David* psalmus inscribitur, ostenditur omnis de Christo, qui David verus est, prophetari: quia, ubi *illius* inscribitur, ibi eum, qui dixerit, significat; ubi vero *illi* est, ibi eum, ad quem dicatur, ostendit.

2. *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus.* Vitii humani est, pudenda eloquia verbis oris non audere committere, sed instinctu nequitiæ interioris urgente, ea intra cor eloqui: dum adversum publici pudoris necessitatem voluntatis iniquitate luctante, quod pudet dici, non pudet cogitare. Et idcirco

stultus

ſtultus in corde ſuo dicit: *Non eſt Deus*: quia, ſi vellet verbis oris hoc eloqui, ſtultus eſſe, ſicuti eſt, publici aſſenſus judicio argueretur. Quis enim mundum contuens, Deum eſſe non ſentiat? Sed fit frequenter, ut cum nos veri neceſſitas ad confeſſionem Dei cogat, oblectatio tamen vitiorum Deum nobis non eſſe perſuadeat: & quod contra fidem credimus, id tamen de conſilio impii cordis eloquamur. Ex quo illud Dei dictum eſt per prophetam: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe eſt a me: quia nolunt credere, quod negare non poſſunt.

3. Cauſam vero hujus ſtultiſſimi in corde eloquii oſtendit, dicens: *Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in iniquitatibus ſuis.* Iniquum eſt, quidquid extra legem eſt. Et legem Dei excedentes, primum corruptioni ſubditi ſunt, dehinc abominationi: quia iniquitas corruptionem affert, corruptio autem abominationem meretur. Cum enim quis transgredietur Dei legem, tum Deum negabit: & Deum negare, corruptio eſt. Dominus enim noſter ad depellendam corruptionem Verbum caro factum eſt. Oportet enim, ſecundum Apoſtolum, corruptionem veſtiri incorruptionem. Sed qui iniquus eſt, & qui Verbum Deum carnem factum eſſe non credit, & quia Deus non ſit, loquitur in corde; corruptus & abominabilis permanebit. Tertius decimus pſalmus pro eo, quod *abominabiles facti ſunt in iniquitate*, ita ait; *Abominabiles facti ſunt in adinventionibus ſuis.* Nec differt ſenſus & crimen: quia homines ea, quæ ſibi ſunt placita, ſectantes, divinæ legis conſtituta transgreſſi ſunt.

4. Conſequitur deinde hæc querela: *Non eſt, qui faciat bonitatem.* Verſum hunc, quia inferius etiam cum acceſſione ſubjectus eſt, ſuo loco tractabimus. Qui tamen nunc opportune & competenter adjectus eſt, corruptis omnibus & abominatis, neminem in operibus repertum eſſe bonitatis: quia, cum loqui,

quæ bona ſunt, aliquando ſoleamus, factis tamen ipſis difficile, quæ bona ſunt, exſequimur.

5. Ac ne indiligens Dei erga homines voluntas eſſe exiſtimaretur, adjecit dicens: *Dominus de cœlo proſpexit ſuper filios hominum, ut videret, ſi eſt intelligens, aut requirens Deum.* Proſpectio Domini de cœlo frequens fuiſſe cognoſcitur: quotiens peccatis humani generis commotus, ſalutis noſtræ cauſa aut Noe ante diluvium eligit, aut Abraham juſtificat per fidem, aut Iſaac ſponſionis ſuæ promittit hæredem, aut in Jacob poſterioris populi primogenita præfigurat, aut Moyſen prophetam & ducem præficit & latorem legis inſtituit, aut prophetas in omni tempore legis inſpirat. Per has igitur virtutis tuæ iſtiusmodi efficientias ad filios hominum proſpexit, ut videret, ſi quis eſſet intelligens & requirens Deum.

6. Non eſt autem facile illud, ob quod Deus proſpicere dignatur, ut videat: magnumque illud eſt, quod tam ſtudioſe, an in aliquo reperiri poſſit, inſpicitur. Proſpicit enim e cœlo Deus, ut videat, an ſe quisquam hominum intelligenter exquirat. Quotum enim quemque hominum invenies, qui ſecundum perfectam intelligentiam Deum velit exquirere? Qui primum cauſas creaturarum, & dehinc conſtitutionem humani generis pertractans, per rationem intelligentiæ, auctorem ac parentem tantæ univerſitatis exquirat? Dehinc cur mundus, cur homines, cur ſeculi tempora, cur patriarcha electus, cur lex conſtituta, cur propheta præmiſſus, & in quem profectum cauſarum omnium origo conſtiterit? Tum præterea, quem virtutes cœlorum, & angelorum miniſteria, & archangelorum poteſtates, & diaboli regnum, & ſancti Spiritus donum, & Deus ex Deo unigenitus Dei filius, profectum nobis ex tam variis officiorum generibus impertiant? Hunc ergo exquirentem ſe per intelligentiam virum Deus videre proſpectat.

7. Eſt

7. Est enim intelligentiæ non exiguum meritum, Salomone dicente: Intelligentia enim bona omnibus, qui inveniunt eam; & rursum per alium prophetam: O Israel, quid Deus exquirit a te, nisi facere judicium, & intelligere justitiam? Proprium enim intelligentia humanæ rationis officium est: & idcirco nobis natura animæ spiritalis inserta est, ut per eam ad intelligentiæ sensum, qui solus rationis est particeps, tenderemus. Sed obruti vitiis, & per oblectamenta corporis natura corporeæ gravitatis oppressi, declinamus nos a studio intelligentis exquisitionis.

8. Declinamus autem posteaquam esse inutiles cœpimus: id enim propheticus sermo significat: *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt.* Non cum declinant, inutiles fiunt; sed cum inutiles cœperint esse, declinant. Et virtutem dicti facile est ex consuetudine humanæ demutationis intelligi. Namque cum ex bonis mali esse cœperimus, & ex prudentum familiaritate & publicæ famæ honestate per vitia nos & dedecora secreverimus, effecti per id inutiles, tum omnes probabilium virorum declinamus occursus, sectantes devia, & præsentiam bonorum conscientiæ nostræ pudore vitamus. Denique Adam per peccatum inutilis factus tum Dei declinavit adventum. Vivens autem aliquandiu innocens, & per mandatorum observantiam utilis, familiarem sibi occursum antea Dei, simul atque inutilis cœpit esse, refugit.

9. Non repertis autem Deum intelligenter exquirentibus, & omnibus, simul atque inutiles facti, declinantibus, ex affectus dolore iteratur querela dicentis: *Non est, qui faciat bonum, non est usque ad unum.* Gravis Dei professio est, & indissolubile super humana vitia judicium, cum bonitatem usque ad unum nemo facit. Et quæritur post hæc, quomodo Abel placuerit, Seth probatus sit, Isaac hæres sit, (Enoch translatus sit, Noe reservatus sit, Melchisedech sancti-

ctificatus ſit, Abraham electus ſit,) Jacob Iſrael ſit, Job inculpabilis ſit, Moyſes amicus ſit, Aaron chriſtus ſit, David ſecundum cor Dei ſit, Prophetæ ſpiritales ſint, Apoſtoli cœlorum claves ſortiti ſint, ſi, excepto uno tantum, bonus nemo ſit? Jam vero illud, quomodo dictum intelligitur: Bonus homo de bono theſauro profert bona; & illud: Serve bone, intra in gaudium Domini tui? Quomodo enim bonus aliquis nuncupabitur, nemine faciente bonitatem?

10. Ac primum ne etiam in hos, quos ſuperius commemoravimus, judicio Dei probatiſſimos viros, cadere tamquam generalis hujus ſententiæ profeſſionem exiſtimemus, ſuperiorum dictorum ſenſus obſiſtit. Omnis enim de ſtultis & corruptis & abominabilibus cœptus eſt ſermo: & Deo proſpiciente de cœlo, ut videret, ſi quis intelligenter exquirens eſſet, omnibus, poſtquam inutiles eſſe cœperant, declinantibus, nemo repertus eſt bonitatem faciens *usque ad unum*, id eſt, ex illis, qui & ſtulti & corrupti, & abominabiles, & poſt quam inutiles facti ſunt, declinantes eſſe cœpiſſent; ſententia in eos divini judicii congruente, a quibus cœpit & ſermo. Id autem, quod ait: *Usque ad unum*, non unum excepit ex omnibus; ſed omnibus inutilibus & declinantibus, cum usque ad unum bonitatem nemo faciat, ne unum quidem fecerit ex omnibus. Non enim ait, præter unum, ſed *usque ad unum*. Et in eo, quod præter unum eſt, exceptio ſignificatur unius: in eo vero, quod *usque ad unum* eſt, univerſitas generalis per proſpicientis e cœlo ſcientis diligentiam, ſub quodam ſpeciali & perſonali numero continetur.

11. Quamquam vero eam eſſe infirmitatem humanæ naturæ meminerimus, ut ex comparatione divinæ bonitatis bonus nemo ſit: ſed incomparabilis illa divinitatis exceptio non interclusit bonitatis officium, ut ſecundum comparationem humanam inter homines bonus

bonus nemo sit; Bonitas namque primum perfecta est, quæ indemutabilis naturæ virtute consistens, nescit aliquando aliud esse, quam fuerit, nec potest non id esse, quod semper est. Humani vero motus ipsi plerumque mutatione diversi sunt, & terrenæ legis imperfecta natura sit alia, ex alio instinctu se perturbante demutans: & ad id nos diversarum affectionum motus impellit, dum contumelia irascimur, dum damno movemur, dum ira accendimur, dum metu perturbamur, dum amore inflectimur, dum odio impellimur, dum gaudio efferimur, dum dolore stimulamur, dum judicio diffidemus, dum ætate mutamur. His ergo subditi naturæ infirmis motibus, æquales esse non possumus, dum & affectu demutabiles sumus, & tempore. Et idcirco perfecta bonitas in nullo est, quia eam naturalium perturbationum incentiva demutant. Sed tamen, cum in bonitatis sumus vel voluntate, vel gestis, non possumus vel tunc non hoc esse, quod sumus. Et quamvis imperfecti ad id simus, ne semper id simus: quod tamen sumus in tempore, licet per naturæ infirmitatem demutationi bonitatis obnoxiis, non adimitur nobis bonos nos vel tum esse, cum sumus.

12. Bonus autem solus per naturam indemutabilem suam semper Deus, non prædurus hujus demutationis nostræ arbiter fuit, indulgentiam infirmitati nostræ, qua non semper boni permanemus, ex merito voluntatis impertiens, qua bonos nos esse delectat: magisque his, quæ velimus, propitiatus est, quam his, quæ non possumus, iratus est. Namque cum Moysi, fideli utique amico suo, & quem in deum Pharaoni constituerat, dixisset: Quia non glorificasti me in aquis contradictionis, ascende in montem, & morere: hunc sibi postea, sepulturæ ejus loco a nemine cognito, una cum Elia ab Apostolis in monte conspectum beati, & æterni regni sui consortem &

 marty-

martyrem reſervavit. Et ne per Aaron & David, & Salomonem pluresque alios iſtiusmodi bonitatis Dei exempla percurram, quibus, increpitis demutationum offenſis, ob fidei tamen meritum adfuit venia proclivis; conſcius Dominus infirmitatis humanæ, cum Apoſtolis dixiſſet: Omnes vos ſcandalum patiemini in hac nocte; & beato Petro ter, non tam ad denuntiationem damnatæ negationis, ſed quia per timorem carnis demutabilis homo, id quod negaturus eſſet admonito, & neganti quidem, claves tamen regni cœlorum non ademit: quia, cum per trepidationem obrepſiſſet negatio, voluntatis tamen usque ad martyrium confitendi fides firma non deerat. Et aliud eſt nolle, aliud non poſſe. Territus enim Petrus, etſi per carnis ſenſum reſponſionis non potuit tenere conſtantiam; per fidem tamen animi ſtatim flevit. Et cum decuſſum ſe ab eo, quod volebat, agnovit, lacrymarum dolore fidei ſuæ effudit affectum. Et ipſum illud fuit negationis tempus & fletus, ſcilicet ſecundum trepidationis demutationem, voluntatis firmitate potiore. Nam mox inconſtantiam trepidationis, conſtans fides flevit, probatiſſimam deinceps apoſtolicæ conſtantiæ firmitatem martyrii confeſſione confirmans. Hæc idcirco in præſenti loco commemoravimus, ne generaliter dictum exiſtimaremus: *Non eſt, qui faciat bonitatem, non eſt usque ad unum*; cum hi tot & tanti placentes Deo viri, etiamſi per naturæ demutationem de propoſito fidei aliquantulum decidiſſent, tamen maximis ac pulcherrimis bonitatis operibus gloriam ſint cœleſtis de ſe judicii conſecuti.

13. Atque hanc quidem intelligentiæ noſtræ rationem ea, quæ conſequuntur, abſolvunt. *Nonne ſcient omnes, qui operantur iniquitatem, qui comedunt populum meum ut cibum panis? Deum non invocaverunt: ibi timuerunt, ubi non fuit timor. Quoniam Deus diſſipavit oſſa hominibus placentium, confuſi ſunt; quoniam*

Deus sprevit illos. Si enim usque ad unum bonitatem nemo facit, quomodo populus Dei est, qui ut cibus panis manducetur ab operantibus iniquitatem? Generalitas ergo sententiæ amota est, cum a Dei populo, quem in bonitatis operationibus non ambiguum est permanere, iniquitatem secernuntur operantes. Comedunt itaque operarii iniquitatis populum Dei ut cibum panis, qui sanctorum injuriis vivunt, quos vexatio prophetarum, & vastatio Ecclesiæ, & omnis iniquitatis delectat operatio. Comedunt quoque etiam illi ut cibum panis Dei populum, qui eum obtrectationis morsu, & laniatu invidiæ dilacerant, secundum illud Apostoli: Si autem invicem mordetis & comeditis, videte, ne consumamini ab invicem. Sed sunt comedentes populum Dei ut cibum panis, quibus, ut idem beatus Apostolus ait, Deus venter est, qui ministerium deputant ad negotiationem, collationibus se plebis & muneribus ditando: dum convivia sub obtentu religionis sumtuosa sectantur, dum apothecas suas inutili religiosorum obsequio distendunt; (cum consuetudo ab Apostolis necessariæ hujus collationis ad diurnam tantum seculo renuntiantium, aut per inopiam indigentium, alimoniam fuerit instituta;) de quibus scriptum est: Comedentes domos viduarum, & oratione longa orantes. Hi ergo ut cibum panis Dei populum comedunt, & Dominum non invocaverunt. Stulti enim in corde dixerunt: *Non est Deus.* Non invocant ergo, quem negant. Vel certe si qui in Ecclesia positi; Dei plebem in obtrectatione, insectatione & sumtu comedunt ut cibum panis, etiamsi Dominum invocare se credunt, audient dictum in Evangelio fuisse: Scimus enim, quia peccatores Deus non audit. Hi ergo Dominum non invocaverunt: quia oratio non verborum sit professio, sed fidei.

14. Sed qui Deum non invocant, & illud impietati suæ addunt; ut timeant non timenda: (illic enim trepidarunt, ubi non erat timor,) saxa, metalla, robora, ignem, aquam, æthera, reges mortuos atque morituros, vel cetera religionum superstitiosa commenta venerantes: & hoc ipso impio inanium metu, contemtuque necessarii timoris ex comparatione condemnandi; cum non tam oblivisci timorem Dei impium sit, quam impietate præcellat, timori ejus metum inanium prætulisse. Docuit autem Dominus, solum in nobis metum eorum, quæ vere timenda sunt, oportere esse, cum dicit: Nolite timere eos, qui possunt corpus occidere, animam autem non possunt occidere. Timete autem magis eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehenna. Impius ergo timor est, cum, quæ non timenda sunt, timentur, & quæ timenda sunt, non timentur. Et plerumque nos tamquam pro debita officii religione pie adulari regibus existimamus, quia in corpus nostrum sit his aliquid potestatis: quibus nihil ultra de nobis licet, quam latroni, quam febri, quam incendio, quam naufragio, quam ruinæ. His enim casibus corporum pro summa potestate desæviunt: & propter brevem dolorem libertatem Ecclesiæ, spei nostræ fiduciam, confessionem Dei addicimus; punitorem, perditoremque in igne judicii & corporis & animæ nostræ Deum non timentes, & æternis divinæ ultionis pœnis momentanea atque abolenda supplicia præferentes; dum placere nos ipsis, & in eorum gratia permanere famulatu impio gloriamur.

15. Hoc ipsum decreto gravissimo sententia divina condemnat. Namque ad illud, quod dixerat: *Nonne scient, qui operantur iniquitatem, qui comedunt populum meum ut cibum panis: Deum non invocaverunt, ibi trepidaverunt, ubi non erat timor*; id ad summam cœpti sermonis adjecit: *Quoniam Deus dissipavit ossa ho-*

minibus

minibus placentium, confusi sunt; quoniam Deus sprevit illos. Hi ergo, qui operantur iniquitatem, & populum comedunt ut cibum panis, & Deum non invocaverunt, & in non timendis trepidaverunt, nonne cognoscent, quia ossa eorum, qui hominibus placere velint, Deus dissipavit? Timuit hujus prophetici dicti sententiam sanctus ille gentium doctor, dicens: Ego si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem. Inutilis est humanæ gratiæ & irreligiosa sectatio. Nam ex Deo magis, quam in contumeliam Dei hominibus est placendum: ut per divina instituta, & probitatem fidelis vitæ innocentisque placeatur. Ceterum placere tantum hominibus velle, Deo est displicere. Non avocat autem ab hominum gratia Deus justorum mentes, & fidelium rationabilem sanctitatem. Et audiamus eum per Paulum loquentem: Sine offensione estote Judæis & Græcis, & Ecclesiæ Dei, sicuti & ego omnia omnibus placeo, non quærens, quod mihi utile sit, sed quod multorum est, ut salventur. Hoc est non hominibus, sed Deo placere, cum per id, quod Deo placetur, & hominibus sit placendum. Ex causa enim placendi Deo, causa etiam hominibus probabilis fit placendi. Ceterum studium, quod, ut hominibus tantum placeatur, impenditur, ad id, quod Deo placendum est, non refertur: quia tantum eorum causa, quibus placetur, adhibetur. Non est autem majus vinculum hominibus placendi, quam ut nemo sui causa velit iis placere, quibus placeat: quia quod in profectum propriæ utilitatis efficitur, non potest non aliquam interdum offensionem ex causis accedentibus excitare: cum, quod alii utile est, alteri sæpe fiat incommodum. At vero qui nihil sui causa velit, & omnia in profectum alienæ utilitatis exerceat, necesse est, ut causam sibi inoffensæ placabilitatis acquirat; quia & ex alienis utilitatibus placeat, nec offendat ex propriis. Et hanc sibi esse causam proba-

 bilem

bilem placendi cunctis Apostolus docuit, quia utilitatis suæ negligens, utilitati se dedisset alienæ.

16. Dissipavit ergo ossa Deus hominibus placentium. Et ossa non hæc corporalia dissipari intelligenda sunt: sed quia spes æternitatis in ossibus significari solet, ex quo dictum est: Hoc nunc os de ossibus meis. Quod beatus Apostolus, quia magnum mysterium est, ad Christum & ad Ecclesiam refert, quæ ex Adæ sui æternitate æternitatis substantiam mutuatur. Quod in Domini vulnerato licet corpore confixoque non frangitur. Os, inquit, ejus non conteretur: quia, cum fuerit iniquis jus passionis in carnem, in æternam tamen divinitatis & impassibilem naturam nihil licuit passioni. Integram autem & incorruptam spem æternitatis significari in ossibus etiam illic meminimus, ubi dicitur: Custodit Dominus omnia ossa justorum, unum ex his non conteretur: quia secundum demonstratam Ezechieli resurrectionem, sacramentum ejus sub ossium significatione sit revelatum. Ergo ut custodit Deus ossa justorum, ita & hominibus placentium dissipavit: & dissipavit non ita, ut eo, quod essent, carerent, sed ut per contemtum Dei tamquam deperdita & abjecta vilescerent.

17. Id enim sequitur: *Confusi sunt, quia Deus sprevit illos.* Confunditur quisque, & pudore dedecoris sui, & comparatione honoris alieni. Et hic illud est, quod Apostolus significat dicens: Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. Sed & propheta & confusionem resurrectionis & honorem discernit, ita dicens. Et resurgent alii quidem in vitam, alii autem in confusionem æternam. Confundentur ergo, quorum ossa dispersa sunt, quos sprevit Deus, quos tamquam indignos, ne conformes essent gloriæ suæ & resurrectionis, abjecit. Resurrecturi adeo, ut confundantur: non immutabuntur vero, & ex eo confundentur. Hæc enim resurrectionis

nis statuta conditio est: & idcirco tamquam ex præterito pro decreti definitione fit sermo, quia id, ut ita maneat, sit statutum.

18. Commemoratis vero humanis & insolentiæ, & iniquitatis impietatibus, ut is, qui titulo præfertur, intellectus in finem possit intelligi: tali Propheta spem beatorum finis ipsius adhortatione confirmat, dicens: *Quis dabit ex Sion salutare Israel? dum avertit Dominus captivitatem plebis suæ, exultabit Jacob, & lætabitur Israel.* Una enim hæc spes reliqua fuit humanæ infirmitati & fidei, per quam inter tantas præsentis vitæ calamitates æternorum bonorum exspectatione requiesceret. Et idcirco certus hujus beatitudinis Propheta, tamquam ex vasto humanarum miseriarum proclamat profundo, dicens: *Quis dabit ex Sion salutare Israel?* Namque secundum alium Prophetam: Ex Sion exiet lex, & verbum Domini ex Jerusalem. Hoc Verbum Domini caro factum est. Hæc caro & Sion & Jerusalem est, civitas novæ pacis, & speculatorium nostrum. Hinc salutaris, hinc Jesus. Jesus enim, ut sæpe diximus, ipso nomine salutaris est. Lex autem ex Sion non fuit salutaris, opere quidem vivificans, sed non justificans ex fide.

19. Hic vero exspectatus est salutaris, & datus est Israel: sed non carnali illi Israel. Non enim, qui filii carnis, filii Dei sunt, sed filii promissionis deputantur in semen. Testatur & Joannes, non esse secundum carnem Abrahæ filios, cum & filii viperarum sunt: & potens est Deus Abrahæ filios de lapidibus excitare. Dominus autem ipse docuit, ex fidei operibus proprietatem successionis existere, nec secundum carnis generationem filiorum originem deputari, cum ait: Si filii Abrahæ essetis, opera Abrahæ faceretis. Sed & Daniel presbyteros condemnans, ita dicit: Non semen Abraham, sed semen Chanaan, & non Juda. Ezechiel quoque increpitis populi iniquitatibus

tatibus ait: Pater tuus Chananæus, mater tua Chethæa, radix tua & generatio tua de terra Chanaan. Non eſt ergo Iſrael iſte ex ſucceſſione corporea, cui ob infidelitatem origo profaniſſimi generis deputatur. Neque huic data ſalus eſt, qui non ſuſcepit oblatam, ſed ei, qui averſa captivitate populus Dei factus eſt.

20. Captas autem imperitarum gentium mentes, & impiiſſimis vitiis ac religionibus ſubditas, in libertatem fidei & nomen familiæ cœleſtis abſolvit. Qui enim erant dæmonum ſervitus, facti ſunt Dei populus. Et quis hic ſit captivitatem avertens, de ſe ipſe teſtatus eſt. Hanc enim non lex, non Patriarcha, non Propheta, non angelus, non aliqua alia cœleſtium, vel dominatuum, vel poteſtatum, vel thronorum, vel virtutum virtus avertit; ſed ille, qui accepto libro in ſynagoga cum iſta legiſſet: Spiritus Domini ſuper me, propter quod unxit me, prædicare captivis remiſſionem, & cæcis viſionem, dimittere confractos in remiſſionem, prædicare annum Domini acceptum; fidem & auctoritatem conſummatæ ſignificans prophetiæ, ait: Quia hodie impleta eſt prophetia hæc in auribus veſtris. Hoc igitur populi Dei averſa captivitas eſt, cum oculi intelligentia panduntur, cum præfracta peccatis corda in requiem relaxantur, cum annus Domini acceptabilis nuntiatur, quo pœnitentiæ noſtræ Deo accepta eſt confeſſio, cum nihil præteritorum reputatur ad crimen, cum nova omnia ſunt, nova libertas eſt, novi filii, & æterna lætitia eſt.

21. *Exultabit Jacob, & lætabitur Iſrael*: idem namque ipſe Patriarcha utrumque nomen ſortitus ex merito eſt. Nam quia manu calcem fratris continuiſſet in partu, Jacob nuncupatus eſt: ſupplantaturus deinceps & emendo primogenita, & benedictiones occupando. Et interpretationis virtutem Geneſis expoſuit, Jacob eum, quia ſupplantator fratris ſit, nuncupa-

cupatum. Per agnitionem autem confessi Dei tum, cum se ab eo homine, cujus in lucta dominabatur, benedici poposcit, quia Deum, adversus quem generis sui populus secundum futuræ passionis sacramentum in lucta carnis invaluit, fidei oculis conspexisset in corpore; Israel, quia Israel Deum videns sit, meruit nominari. Et secundum ipsius Genesis prophetiam, in Jacob juniorem populum, qui esset ex gentibus crediturus, significari absolutum est. Hoc ergo *exultabit Jacob, & lætabitur Israel.* Secundum Ecclesiæ ordinem hic unus est populus, duplicis & professionis & honoris: neque enim geminatis sententiis idipsum cœlestis sermo significat. Sed quia fides prima, quo quis invocari super se Dei nomen precatur; fide anteriorem populum supplantat, cum Judæo infideli fidelem se optat esse gentilis. Hic ergo Jacob est, spe præoccupatæ benedictionis exultans. Jam vero ubi baptismo renatus, & fide consummatus, Deum intelligentiæ oculis & mente adspexerit; tunc jam Israel lætabitur, quia jam supplantato seniore Deum fide videat, visurus veriore conspectu, secundum illam beatitudinis sponsionem: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt, Domini & Dei nostri Jesu Christi, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

PSALMUS LIII.

In finem in hymnis, intellectus David, cum venerunt Ziphæi, & dixerunt ad Saul: Nonne ecce David absconditus est apud nos?

Deus in nomine tuo salvum me fac, & in virtute tua judica me. Deus exaudi orationem meam, auribus percipe verba oris mei: quoniam alieni insurrexerunt super me, & fortes quæsierunt animam meam, & non proposuerunt

runt Deum ante conspectum suum. DIAPSALMA. *Ecce enim Deus adjuvat me, & Dominus susceptor est animæ meæ. Averte mala inimicis meis, in veritate tua disperde illos. Voluntarie sacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum est: quoniam ex omni tribulatione eripuisti me, & super inimicos meos respexit oculus meus.*

TRACTATUS PSALMI.

1. Sanctus & beatus David non ignarus, sed ut Propheta, evangelicæ doctrinæ, & in tempore licet Legis hanc corporalem agens vitam, tamen, quantum in se est, apostolici mandati præcepta consummat, testimonio de se Dei fidem præstans, cum dictum est: Inveni virum secundum cor meum David, qui filius Jesse est. Non enim inimicos suos bello persequitur, neque insidiantibus sibi decertando armis resistit: sed exemplo Domini, cujus & nomen & lenitatem præfigurabat, proditus orat, periclitans psallit, patiens odia gratulatur; & ideo secundum Domini cor repertus est. Quia cum Domino duodecim millia legionum angelorum possent in tempore passionis assistere: tamen ad omne officium humilitatis explendum, passioni se & infirmitati ipse permisit, orans tantum, & dicens: Pater commendo in manus tuas spiritum meum. Quo exemplo hic idem, per similitudinem passionum futuræ ejus passionis Propheta, non contradicit, non resistit inimicis, malum pro malo ex præcepto evangelico non reddens: sed dominicæ mansuetudinis æmulator, cum tribulatur, cum proditur, cum fugatur, Dominum, cujus tantum adversus impios armis utitur, deprecatur.

2. Psalmo autem huic titulus ex historia præscribitur: sed ante historiam, quatenus, & quando, & in quem ea, quæ sub historia dicuntur, a nobis sint intelligenda, monstrantur. Est enim primum: *In finem intellectus illi David.* Tum deinde sequitur: *cum vene-*

venerunt Ziphæi, & dixerunt Saul: Nonne ecce David absconsus est nobiscum? Ergo hoc, quod a Ziphæis David proditur, in finem est intelligendum. Per quod ostenduntur ea, quæ in præsens tum erga David gerebantur, præformationem in se futuri temporis continere: cum innocens insectatione vexatur, cum propheta contumeliis illuditur, cum Deo placens ad mortem requiritur, cum rex inimico suo, ut Dominus Herodi atque Pilato, ab his proditur, cum quibus tutus esse debebat. Psalmus ergo intelligentiæ in finem est, & in David illo intellectus, in quo finis est legis, & qui David habet claves, aditum intelligentiæ tum aperiens, cum, quæ de se a David sunt, prophetata consummat.

3. Ipsa autem secundum hebræam proprietatem interpretatio nominis affert non exiguum nobis ad intelligendum profectum. Ziphæi namque significantur, quæ nobiscum sunt oris aspersiones: hæ ab Hebræis Ziphæi nuncupantur. Aspersio autem secundum legem emundatio peccatorum erat, per fidem populum sanguinis aspersione purificans (cujus aspersionis hic idem beatus David ita meminit: Asperges me hyssopo, & mundabor); sacramentum futuræ ex Domini sanguine aspersionis, fide interim legis sanguine holocaustomatum repensante. Sed hic populus, ut populus Ziphæi, ore potius, quam fide aspersus, & emundationem aspersionis labiis magis, quam corde suscipiens, infidelis in David suum & proditor extitit, quod ante per Prophetam dixerat: Populus hic labiis me honorat, cor autem ejus longe est a me; ad prodendum David ob id pronus, quia cessante fide cordis, omnia per oris fraudulentiam legis sacramenta gessisset.

4. *Deus in nomine tuo salvum me fac, & in virtute tua judica me. Deus exaudi orationem meam, auribus percipe verba oris mei.* Secundum demonstratam tituli rationem.

tionem, passio David Prophetæ, Dei ac Domini nostri Jesu Christi passionis exemplum est. Et idcirco oratio quoque ejus, etiam ad intelligentiam orationis ejus, qui Verbum caro factum est, temperatur: ut, qui omnia secundum hominem passus est, idem omnia secundum hominem & loquatur; & quorum infirmitates portavit, & peccata suscepit, eorum ad Deum deprecetur obsequio. Proprietates autem virtutesque verborum, etiam invitis licet & cunctantibus nobis, intelligentiæ hujus exigunt sensum: ut omnia ex persona ejus dici non ambigamus in psalmo. Ait enim: *Deus in nomine tuo salvum me fac.* In humilitate corporis unigenitus Dei filius sub prophetæ sui dictis hæc precatur, qui & gloriam, quam ante secula habuerat, reposcebat. Salvificari se in Dei nomine rogat, in quo est & nuncupatus & natus: ut se in eo corpore, in quo erat natus, idipsum, quod naturæ anteriori suæ & generi erat proprium, salvum faceret Dei nomen.

5. Et quia omnis hæc ex persona formæ servilis oratio est, cui formæ servili usque ad crucem mortis assumtæ, salutem ejus nominis, quod Dei est, deprecatur; & salvandus ex Dei nomine id continuo subjecit: *Et in virtute tua judica me.* Namque ob meritum humilitatis, quia se exinanisset formam servi accipiens, formam nunc rursum Dei consortem in ea, quam assumserat, humilitate repetebat: in Dei nomine homine ipso, in quo Deus nasci obedierat, salvato. Et ut hujus nominis, in quo se salvari orabat, honorem non nudæ tantum nuncupationis deceret esse, judicari se in virtute Dei precatur. Primum enim ex judicio est, quod meretur: (Factus, inquit, obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod exaltavit illum Deus, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen:) ut ei nomen, *quod* super omne nomen est, donetur. Tum deinde *hoc ipsum* judicium sit in virtute judicii: quia per virtutem

tutem Dei is, qui ex Deo homo mortuus fuerat, idem rursus in Deum ex homine mortuo resurrexit, secundum illud Apostoli: Crucifixus ex infirmitate, resurrexit ex virtute; & rursum: Non enim erubesco Evangelium: virtus enim Dei est in salutem omni credenti. Per judicii enim virtutem infirmitatis corporalis in Dei nomen naturamque salvatur; atque ita ob meritum obedientiæ, in salutem nominis Dei ex judicii virtute provehitur, ut in eo Dei & nomen & virtus sit. Ceterum si ex consuetudine humana sermo iste cœpisset; in misericordia potius, vel æquitate, quam in virtute judicari se Propheta poposcisset. Sed virtutis illic opus fuerat judicio, ubi Dei filio in filium hominis ex partu virginis nato, rursum ipsi hominis filio per judicii virtutem Dei filii & nomen redhibendum esset & virtus.

6. Sequitur dehinc: *Deus exaudi orationem meam, inaurire verba oris mei.* Promtum Prophetæ fuerat dixisse: Deus exaudi me. Sed quia ex persona ejus loquitur, qui solus sciret orare, idcirco constans postulatio exaudiendæ orationis ostenditur. Paulus beatus neminem hominum, qualiter orare oporteat, scire docet dicens: Quod enim, quid oremus, qualiter oporteat, nescimus. Non est ergo infirmitatis humanæ, exaudiri orationem suam postulare, cum Doctor gentium, post constitutam licet jam a Domino formam orandi, quid & quatenus oret, ignoret. Sed ejus ista fiducia est, qui solus Patrem videt, qui solus Patrem scit, qui solus potest orare pernoctans, (secundum Evangelium enim Dominus pernoctavit orans,) qui per speculum verborum formam ipsam occultissimi sacramenti sub communibus verbis, dum oraremus, ostendit. Et qui orationem suam poposcit audiri, ut peculiare hoc fiduciæ suæ doceret esse, subjecit: *Inaurire verba oris mei.* Et quisquam hoc humanæ fiduciæ esse existimabit, ut verba oris sui

velit audiri? An illa, quibus motus animi nostri & impetus pronuntiamus, tum, cum de ira exardescimus, tum, cum de odio obtrectamus, tum, cum de dolore querimur, tum, cum de adulatione blandimur, tum, cum aut pro spe lucri, aut de veritatis pudore mentimur, aut de contumeliæ offensione maledicimus? Et quis usquam vitæ ita emendatæ & patientis ad omnia fuit, ut his humanæ demutationis vitiis non esset obnoxius? Solus hoc potuit cum fiducia velle, qui peccatum non fecit, in cujus ore dolus non fuit, qui flagellis dorsum præbuit, maxillas ab alapis non deflexit, sputamentorum contumeliam non exprobravit, & in nullo voluntatem ejus, cujus ad hæc voluntati in omnibus volens obediebat, offendit.

7. Causam deinde, cur verba sua audiri oret, adjecit: *Quoniam alieni insurrexerunt adversus me, & fortes quæsierunt animam meam, & non proposuerunt Deum ante conspectum suum.* Unigenitus Dei filius, Dei Verbum, & Deus Verbum, (cum utique omnia, quæ Pater posset, omnia ea & ipse posset, sicuti ait: Quæcumque enim Pater facit, eadem & Filius facit similiter, ut indiscreto Deitatis naturæque nomine indiscreta quoque esset & virtus) ut absolutissimum nobis humanæ humilitatis esset exemplum, omnia, quæ hominum sunt, & oravit, & passus est. Et ex communi nostra infirmitate salutem sibi est deprecatus a Patre: ut nativitatem nostram cum ipsis infirmitatis nostræ iniisse intelligeretur officiis. Hinc illud est, quod esurivit, sitivit, dormivit, lassatus fuit, impiorum cœtus fugit, mæstus fuit, & flevit, & passus, & mortuus est. Et ut his omnibus non natura, sed ex assumtione subjectus esse posset intelligi, perfunctus his omnibus resurrexit. Omnis ergo ejus in psalmis ex naturæ nostræ affectu querela est. Nec mirum, si ita nos intelligimus dicta psalmorum: cum ipse Dominus

minus secundum evangelicam fidem passionis suæ sacramenta scripta esse fuerit testatus in psalmis.

8. *Alieni* igitur super eum *insurrexerunt*. Non enim jam filii Abrahæ sunt, neque filii Dei: sed natio viperarum, sed servi peccati, sed semen Chanaan, patre Amorrhæo, matre Chethæa, & diabolo patre, filii diabolicæ voluntatis. Quærunt quoque & animam suam *fortes*: cum Herodes principes sacerdotum, ubi nasci habebat Christus, interrogat, cum omnis Synagoga adversus eum testis falsa conjurat. Sed animam hanc humanæ naturæ & infirmitatis esse existimantes, *non proposuerunt Deum ante conspectum suum*: quia Deus ex eo, quod Deus manebat, usque ad originem nascendi se hominis humiliasset, id est, ut hominis filius esset, qui erat antea Dei filius. Non enim alius filius Dei, quam qui filius hominis; & filius hominis non ex parte, sed natus; forma enim se Dei ex eo, quod erat ad id, quod non erat, id est, ut nasci posset, in animam suam corpusque evacuante, (& idcirco & filius Dei, & filius hominis, idcirco & Deus & homo, id est, Dei filius habitu humanæ originis natus est) usque ad naturam scilicet hominis nascendi, qui totus ex anima & carne formabilis est, Dei se humiliante substantia. Ob quod cum insurgunt adversum eum alieni, cum potentes animam ejus exquirunt, quæ frequenter in Evangeliis tristis & mæsta est; Deum ante conspectum suum non proposuerunt, quia Deus Dei filius, ante secula manens, humanæ naturæ habitu, id est, nostri corporis atque animæ homo ex partu virginis natus esset: per operum magnificentiam non intelligentes, quia hominis filius, cujus animam quærebant, ad id, quod homo esse cœperat, ex Dei filio, quod semper manserat, extitisset.

9. Interventu diapsalmæ, non dicentis, sed cui dicebatur, demutata persona est. Nunc enim gene-

ralis sermo est prophetiæ. Nam post eam orationem, quæ ad Deum fuerat, ut fiducia orantis posset intelligi, in eo ipso precationis tempore, quod poposcerat impetrantis, continuo subjecit: *Ecce enim Deus adjuvat me, & Dominus susceptor est animæ meæ. Convertit mala inimicis meis.* Effectus proprios propriis reddidit postulatis, docens non negligentem orationis nostræ Deum esse, neque irrationabilem præstationem misericordiæ suæ existimandam, cum nos secundum quod precaremur, audiret. Namque ad id, quod ait: *Quoniam alieni insurrexerunt super me*, proprium illud est: *Deus adjuvat me*; ad id autem: *Et fortes quæsierunt animam meam*; in eo exauditæ orationis peculiaris effectus est, quod ait: *Et Dominus susceptor est animæ meæ*; ad id vero, quod ait: *Et non proposuerunt Deum ante conspectum suum*; hoc competenter adjecit: *Convertit mala inimicis meis.* Deus ergo & adversus insurgentes adjuvat, & quæsitam a fortibus animam Sancti sui suscipit, & non propositus ante oculos, neque ab impiis cogitatus, ad inimicos mala ipsa convertit: ut dum Deum non cogitant, justi animam quærendo, & adversum eum insurgendo, adjuto eo atque suscepto, eum, quem inter iniquitatum opera non cogitabant, ultorem malitiæ ipsius retributione sentirent.

10. Habeat itaque hanc innocens religio fiduciam, ut inter humanas insectationes & animæ pericula adjutorem sibi Deum esse non ambigat: & si quando injustæ mortis vis afferatur, excedentem habitaculo corporis animam sciat in Dei susceptione requiescere. Habeat ultionis quoque certissimam securitatem, cum mala omnia in eos, qui inferant, revertantur. Non potest iniquitatis argui Deus, nec perfectæ bonitati, malignæ voluntatis instinctus ac motus admixtus est. Mala enim non malevolus excitat, sed ultor retorquet: neque ea ex malitia sua affert,

fert, sed in merita nostra convertit. Statuta enim in omnes sunt, ad ultionum ministeria, mala ista cum lege vivendi, justi id judicii severa æquitate moderante. Sed hæc & aversa a justis sunt lege justitiæ, & convertuntur in iniquos æquitate judicii. Utrumque justum, ut & justis ad metum promta sint nec admixta, quia justi sunt: & in injustos ad pœnam sint convertenda, quia meriti sunt: nec justis admixta, cum promta sint, nec injustis defutura, quia promta sunt.

11. Dehinc rursum fit ad personam Dei, ad quem primum deprecatio erat cœpta, conversio: *In veritate tua disperde illos.* Veritas mendacium confutat, & perimitur falsitas veritate. Omnem autem superiorem orationem esse ejus hominis, in quo filius Dei natus est, docuimus, etiam hoc quoque nunc a Deo patre deprecantis, ut inimicos suos in veritate disperdat. Et quæ sit veritas, non ambigitur; nempe ille ipse, qui dixit: Ego sum vita, via, veritas. Disperduntur ergo in veritate inimici, cum falsis testibus damnationem Christo comparantes, resurrexisse eum a mortuis audiunt, & in Dei veritate gloriam suam resumsisse cognoscunt. Nam postea ob pœnam Dei in crucem acti, fame & bello absumti, ac perditi sunt: vitæ auctorem morte damnantes, neque Deum in veritate per operum magnificentiam cogitantes. Hos igitur disperdit Dei veritas, cum ad resumendam gloriæ paternæ majestatem resurgens, absolutæ in se divinitatis probaverit veritatem.

12. Quod autem & in crucem actum unigenitum Dei filium, & morte damnatum eum, qui nativitate, quæ sibi ex æterno Patre est naturalis, æternus sit, frequenter, immo semper prædicamus, non ex naturæ necessitate potius, quam ex sacramento humanæ salutis passioni fuisse subditum, & voluisse se magis passioni subjici, quam coactum. Et quamquam passio

illa non fuerit conditionis & generis, quia indemutabilem Dei naturam nulla vis injurioſæ perturbationis offenderet: tamen ſuſcepta voluntarie eſt, officio quidem ipſa ſatisfactura pœnali, non tamen pœnæ ſenſu læſura patientem: non quod illa lædendi non habuerit pro ipſa paſſionis qualitate naturam; ſed quod dolorem divinitatis natura non ſentit. Paſſus ergo eſt Deus; quia ſe ſubjecit voluntarius paſſioni: ſed ſuſcipiens naturales ingruentium in ſe paſſionum (quibus dolorem patientibus neceſſe eſt inferri) virtutes, ipſe tamen a naturæ ſuæ virtute non excidit, ut doleret.

13. Sequitur enim: *Voluntarie ſacrificabo tibi.* Legis ſacrificia, quæ in holocauſtomatis & oblationibus hircorum atque taurorum ſunt, non habent in ſe voluntatis profeſſionem: quia maledicti ſententia legem ſit decreta violantibus. Quiſquis enim a ſacrificio deſtitiſſet, ipſe obnoxium ſe efficiebat eſſe maledicto. Neceſſe ergo erat effici, quod fiebat: quia ſacrificii negligentiam maledicti non admittebat adjectio. A quo maledicto nos Dominus noſter Jeſus Chriſtus exemit, Apoſtolo dicente: Chriſtus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis ipſe maledictum, quia ſcriptum eſt: Maledictus omnis, qui pendet in ligno. Maledictorum ſe ergo obtulit morti, ut maledictum legis diſſolveret, hoſtiam ſe ipſe Deo patri voluntarie offerendo: ut per hoſtiam voluntariam maledictum, quod ob hoſtiæ neceſſariæ & intermiſſæ reatum erat additum, ſolveretur. Cujus ſacrificii alio loco meminit in pſalmis. Hoſtiam & oblationem noluiſti, perfeciſti autem mihi corpus; Deo patri legis ſacrificia reſpuenti, hoſtiam placentem ſuſcepti corporis offerendo. Cujus oblationis beatus Apoſtolus ita meminit: Hoc enim fecit ſemel ſe ipſum offerens hoſtiam Deo; omnem humani generis ſalutem oblatione ſanctæ hujus & perfectæ hoſtiæ redemturus.

14. Ob

14. Ob quæ omnia ita gesta, laudem Deo patri refert: *Confitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum est; quoniam ex omni tribulatione eripuisti me.* Reddit singulis propositionibus proprias absolutiones. Nam in exordio dixerat: *In nomine tuo salvum me fac.* Post precum vero satisfactionem, congruam gratulationis esse oportuit professionem, ut ejus nomini confiteretur, in cujus nomine salvari sese fuerat deprecatus: & quia auxilium contra alienos insurgentes in se poposcerat, idipsum adeptum sese fuisse professus, per hoc gaudii exultationem memoraret: *Quia ex omni tribulatione eripuisti me.* Ad id vero, quod dum fortes quæsierunt animam ejus, Deum non proposuerunt in conspectu suo, præclare indemutabilis divinitatis suæ docuit æternitatem in eo, quod dictum est: *Et super inimicos meos respexit oculus meus.* Morte enim non interceptus est unigenitus Dei filius. Ad explendam quidem hominis naturam, etiam morti se, id est, discessioni se tamquam animæ corporisque subjecit, & ad infernas sedes, id quod homini debitum videtur esse, penetravit: sed manet resurgens, & inimicos suos immortali oculo despicit, glorificatus in Deum, & ex hominis filio in Dei filium, ex quo etiam hominis filius esse cœperat, per resurrectionis gloriam jam renatus. Inimicos suos despicit, quibus dixerat: Solvite templum hoc, & post triduum reædificabo illud. Ædificato igitur hoc corporis sui templo, eos, qui quæsierant animam suam, ex edito videt, & ultra humanæ mortis legem auctores mortis suæ sublimis ipse despectat, mortem perpetiens, sed mori nesciens, Deus homo Dominus noster Jesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

PSALMUS LIV.

In finem in carminibus intellectus David.

Inaurire Deus orationem meam, & ne despexeris deprecationem meam: intende mihi, & exaudi me. Contristatus sum in exercitatione mea, conturbatus sum a voce inimici, & a tribulatione peccatoris: quoniam declinaverunt in me iniquitates, & in ira molesti erant mihi. Cor meum conturbatum est in me: & formido mortis cecidit super me. Timor & tremor venerunt super me: & contexerunt me tenebræ. Et dixi: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ? & volabo, & requiescam. Ecce elongavi fugiens: & mansi in solitudine. DIAPSALMA. *Exspectabam eum, qui salvum me fecit a pusillanimitate spiritus & tempestate. Præcipita Domine, divide linguas eorum: quia vidi iniquitatem & contradictionem in civitate. Die ac nocte circumdabit eam super muros ejus iniquitas, & labor in medio ejus & injustitia: & non defecit de plateis ejus usura & dolus. Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, supportassem utique. Et si is, qui oderat me, super me magna locutus fuisset, abscondissem me utique ab eo. Tu vero homo unanimis, dux meus & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos: in domo Dei ambulavimus cum consensu. Veniat mors super illos: descendant in infernum viventes: quoniam nequitia in hospitiis eorum, in medio eorum. Ego autem ad Deum clamavi: & Dominus exaudivit me. Vespere, & mane, & meridie narrabo, & renuntiabo: & exaudiet vocem meam. Liberabit in pace animam meam ab his, qui appropiant mihi: quoniam inter multos erant mecum. Et exaudiet me Deus, & humiliabit eos, qui est ante secula.* DIAPSALMA. *Non enim est illis commutatio, & non timuerunt Deum: extendit manum suam in retribuendo. Contaminaverunt testamentum ejus, divisi sunt ab ira vultus ejus, & appropiavit cor*

ejus.

ejus. Mollierunt sermones ejus super oleum, & ipsi sunt jacula. Jacta in Deum cogitatum tuum: & ipse te enutriet, & non dabit in æternum fluctuationem justo. Tu vero Deus deduces eos in puteum interitus. Viri sanguinum & dolositatis non dimidiabunt dies suos: ego autem sperabo in te.

TRACTATUS PSALMI.

1. Superscriptio psalmi sine historia est, tantum *in finem in hymnis intellectus* est. Hymnos aliqui translatores nostri carmina nuncupaverunt: plerique autem hymnos ex ipsa græcitatis usurpatione posuerunt. De nomine nihil differt, dummodo res una esse, quæ vel in hymnis, vel in carminibus significabitur, intelligatur. Hoc ergo de psalmo sentiendum est, quod, quæ hymno ejus, vel carmine continentur, in finem intelligenda sunt: omni intellectu scilicet nostro ad Dominum nostrum Jesum Christum, quem Apostolus finem legis docuit esse, referendo.

2. Frequenter autem admonuimus, eam in psalmorum cognitione sensus nostri temperandam esse rationem, ut eum, de quo, & per quem omnis prophetia est, ex Dei filio hominis filium natum meminerimus, & Dei naturam omnibus ante seculis manentem in naturam hominis esse ex partu virginis genitam: ita ut naturæ posterioris adjectio nullam defectionem naturæ anterioris afferret; neque, qui etiam homo esse cœperat, id, quod ante hominem manebat, Deus scilicet, esse desineret. Hic ergo assumens carnis nostræ fragilitatem, & manens suus atque noster, ita agit, orat, profitetur, exspectat omnia illa, quæ nostra sunt, ut in his admisceat etiam illa, quæ sua sunt: loquaturque interdum ex persona hominis, quia & homo, & natus, & passus, & mortuus est; interdum autem omnis ei secundum Deum sermo sit, quia ex Deo homo, & ex Dei filio hominis filius extitisset:

 natu-

naturæ ſcilicet ejus confidentiam non oblitus in verbis, qua in aſſumtione licet hominis non carebat; & ita ex nobis atque ex infirmitate noſtra humani ſermonis conſuetudine uſuque loquens, ut ex ſe atque ex virtute ſua, quæ Deo ſunt propria & digna, loqueretur, ut in præſenti pſalmo cognoſci poteſt, qui ita cœptus eſt.

3. *Inaurire Deus orationem meam, & ne deſpexeris deprecationem meam: intende mihi, & exaudi me. Contriſtatus ſum in exercitatione mea, & conturbatus ſum a voce inimici, & a tribulatione peccatoris: quoniam declinaverunt in me iniquitatem, & in ira moleſti erant mihi. Cor meum conturbatum eſt in me, & formido mortis cecidit ſuper me. Timor & tremor venit ſuper me, & contexit me tenebra. Et dixi: Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ? & volabo, & requieſcam. Ecce elongavi fugiens & manſi in ſolitudine.* In exordio pſalmi etſi humilitatis voce uſus ſit, cum ait: *Inaurire Deus orationem meam*, non tamen ſine aliqua propria conſcientia altioris fiduciæ intelligitur hæc locutus. Non enim cujuſcumque eſt innocentiæ, id poſtulare, ut orationem ſuam Deus inauriat. Promtæ namque ſemper precationi hominum Dei aures ſunt: quia, qui naturam audiendi humano generi impertit, ipſe extra auditus non poteſt eſſe naturam; & qui ubique hunc in nobis ſenſum auditionis operatur, non poteſt non ubique in ipſo eſſe, quod præſtat. Deus itaque ubique & ſemper audit: ſed non omnium meriti eſt, ut, quod audit, & inauriat: auditum quidem ejus orantis voce penetrante, ſed dignationem eorum, quæ audiantur inauriendi ſola orationis innocentia promerente.

4. Triplex autem in exordio oratio precationis eſt edita. Prima enim ea eſt, ut inauriatur oratio. Sequens eſt, ne deſpiciatur deprecatio. Tertia eſt, ut intendat ſibi, ſeque exaudiat. Et neceſſe eſt diſcre-

tam

tam esse uniuscujusque generis naturam: ut non idem sit inaurire, & non despicere; rursumque differat ab utroque intendere, & exaudire. Et quia de inaurienda oratione quid intelligi posset, ostendimus; quid illud sit: *Ne despexeris deprecationem meam*, tractandum est. Despiciuntur orationes leves, diffidentes, inutiles, seculi curis anxiæ, & rerum corporalium desideriis implicatæ, bonorum operum fructibus infecundæ. Hæ igitur despicabiles sunt orationes, Dei dignatione non dignæ, de quibus per Esaiam Prophetam ait: Et cum extenderitis manus vestras ad me, avertam oculos meos a vobis. Et causam despiciendæ orationis continuo subjecit, dicens: Manus vestræ sanguine plenæ sunt. Ubi ergo operatio iniquitatis extabit, illic despicitur oratio deprecantis. At vero tum in eum, qui sperat, intenditur, cum tacitæ spei fides, piæ conscientiæ religione cohibetur. Et est nobis hoc absolutissimum uniuscujusque proprietatis exemplum. Inaurivit Dominus verba Chananææ sæpe clamantis: Despexit orationem adolescentis illius, qui ab æternitatis largitore divisionem patrimonii postulabat: intendit autem in eam feminam, quæ fidei silentio salutem sibi etiam a vestis fimbria expetebat.

5. His ergo totius precationis suæ generibus distinctis, nunc causam ipsam exposuit deprecandi: quia in exercitatione sua conturbaretur *a voce inimici, & a tribulatione peccatoris*. Et quidem exercitatio nunquam nisi ad res utiles salutaresque suscipitur: quia quia in sancto quoque impii ferre non possunt, omnibus eum injuriis afficere, & usque ad formidinem mortis defatigare contendunt. Sed hæc in Domino Jesu Christo exercitatio nostræ salutis operatio est, quam diversarum sanationum, dehinc passionis ipsius exercitatio provehebat. In hoc quoque se mundo consortio nostræ infirmitatis exercens, (quam exercitationem

nem egressu suo Isaac in campum præfiguravit, cum invectæ camelo Rebeccæ, tamquam sponsæ ex gentibus exercens se in hoc mundo Christus, occurrit,) *a voce inimici* etiam turbatur, cum Samaritanus dæmonium habens dicitur; cum, quia se a cruce non eruat, negatur esse ceteris salus. Declinantes in eum iniquitatem falsorum testimoniorum, & sententiæ mortis, in ira quoque molesti sunt ei; dum flagellis, dum colaphis, dum alapis desæviunt.

6. Sed inter hæc habens potestatem duodecim millia legionum cœlestium evocare, non ad iram commovetur, neque ad ultionem exacerbatur. Sequitur enim: *Cor meum conturbatum est in me.* Pati omnia in se ipso constituit, dummodo humanæ salutis sacramenta perficeret. Difficillimum autem hominis infirmitati est, intra se ipsum perturbationes mentis commotionesque cohibere, ut non etiam usque ad ipsam vultus demutationem, tacito licet motu, significatio anxietatis vel indignationis erumpat. Verum unigenito Deo, quamvis infirmitas nostra suscepta sit, tamen divinitatis suæ non est abolita natura, ut non his omnibus, quæ infirma sunt, salva majestatis suæ dignitate perfunctus sit, dum universa, quæ mortis nostræ sunt ac timoris, ita pertulit, ut in eum inciderent hæc potius, quam inessent, dum infirmitas nostra magis est, quam naturalis in Deo est. Denique idipsum sequens sermo connexuit, cum dicit, *Et formido mortis cecidit super me. Timor & tremor venit super me, & contexit me tenebra.* Et hæc quidem in eum omnia, quæ nostræ necessitatis sunt, irruerunt; sed ab eo naturæ suæ virtute suscepta sunt, dum mortem nostram, potens non mori, etiam timorem in se mortis ingruentem non renuit.

7. Et cum hæc eadem tamquam in hominem imbecillitati ejus dominatura cecidissent: tamen ut non subjectum se his, quæ ingruerent, edoceret, subjecit:

eit: *Et dixi: Quis dabit mihi pennas ficut columbæ? & volabo, & requiefcam.* Non infirmus eft, cui ad evolandum de contegentibus fe tenebris metuque mortis pennæ non aliunde fumendæ funt. Cum enim dicit: *Quis dabit mihi?* non pofcentis ab aliquo, fed non aliunde fperantis eft. Evolare autem ut columba feftinat, id eft, in fpiritalem redire naturam. Nam & in columbæ fpecie Spiritus in eum volando requievit, habitatione aliquando in eo homine, qui tum de Jordanis aquis afcendebat, inventa. Et hæc quidem precationis eft caufa, quia infirmitate corporis degravatus, hoc, quod nobis eft mortale, fufceperat, ut caro factus in fpiritum evolaret. Et harum quidem pennarum fuarum in pfalmo alio ita meminit: Si fumfero pennas meas ante lucem, & habitavero in poftremis maris. Etenim illuc manus tua deducet me. Suas itaque fumet, ut intelligatur eas ex his evacuatus affumere.

8. Sed fumtis pennis ut volando requiefcat, quo fit quieturus oftendit, dicens: *Ecce elongavi fugiens, & manfi in deferto.* Ceciderunt quidem fuper lucem tenebræ, fed tenebræ eam non comprehenderunt. Elongavit enim fugiens, qui ne a contegentibus quidem potuit comprehendi. Fugit ergo etiam eos, qui fe perfequebantur, & ab his longe factus habitat in deferto. Et quod defertum hoc, vel quæ folitudo fit, (nam eodem verbo utrumque græcitas elocuta eft), & ita alius Propheta declarat: Lætare defertum fitiens, exultet defertum, & floreat tamquam lilium: & floreant & exultent deferta Jordanis. Invalefcite manus invalidæ & genua diffoluta: confolamini modici animi, fenfu invalefcite, & nolite timere. Ecce Deus nofter judicium reddet, ipfe veniet, & falvabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures furdorum audient, erudietur lingua mutorum. Tunc faliet claudus tamquam cervus. Venerat quidem ad oves

oves perditas domus Israel; sed ab his fugatus hæc deserta lætificat. In his enim manet: & manet post quam volando requievit. Est enim Dei requies, quæ impiis denegatur, cum dicitur: Si intrabunt in requiem meam. Resumta spiritali gloria, unigenitus Deus in his, tamquam in templo digno se corporibus, quæ erant antea deserta, requiescit, quia plures jam filii desertæ magis, quam ejus, quæ habet virum.

9. Non sum autem nescius, plerosque solum verborum sonum & litteram contuentes, nihil de omnibus fere psalmis congruum personæ Domini nostri Jesu Christi existimare, putentque totum querelis Prophetæ increpari. Sed nos litem non movemus. Neque enim destruimus, sed adstruimus, addentes potius de obscuris intelligentiam, quam simplicibus detrahentes; quia, quæcumque David aut passus aut questus est, etiam passionibus ejus, qui universitatis nostræ caro est factus, impleta sunt. Et, ut arbitror, ea, quæ sequuntur intelligentiæ nostræ cursum, probabunt.

10. Intercedens vero diapsalma demutavit & sensum. Nam omnis rursum adversum eos, de quibus est querela, fit sermo, honore tamen ejus, ad quem omnia est referre solitus, antelato. Sequitur enim: *Exspectabam salvificantem me a pusillanimitate & tempestate.* Non nova hæc ejus exspectatio est: nam & in eo psalmo, quem ex persona ejus esse non dubium est, sic precatus est: Salva me Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia. Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me. Ab hac igitur tempestate atque ab hac pusillanimitate; (humiliatus enim erat usque ad mortem crucis) salvari exspectat ab eo, ad quem precatus est, dicens: Pater, clarifica me apud temetipsum claritate, quam habui apud te, priusquam mundus esset.

11. Sed

11. Sed exſpectans ſalvari ſe, plus jam quam ſpem ſalutis exſpectat. Sequitur enim: *Præcipita Domine, & divide linguas eorum.* Proprietatem verbi ſive hebraici, ſive græci latinitas, uti in multis, non elocuta eſt. Nam id, quod *præcipita* dicitur, cum illis καταποντισον enuntiatum eſt: quo ſermone non ut præcipitentur, ſed ut in profundum demergantur, oratur. Demergi ergo eos, linguasque eorum dividi rogat. Quorum aliud ſub Noe, aliud poſt ædificationem turris ſcimus effectum: cum illos diluvio ſubmerſos conſumſit profundum, hos vero linguarum diviſio ad cauſam æternæ inter ſe concertationis diſcrevit; ut conſpirationem adverſus Deum initam, dum ſe invicem & neſciunt & metuunt, non tenerent. Non diſpar ergo nunc in hos pœna depoſcitur, ſcilicet ut jure gentium, quas in aquis ſignificari meminimus, abſumti, & in omnes linguas, cum quibus nunc habitant, & quibus loquuntur diviſi, amitterent vitæ ac regni ſui dignitatem.

12. Ut autem ob vitia civitatis, contradictionemque præceptorum ſuorum hæc conſecutura noſceremus, adjecit: *Quia vidi iniquitatem & contradictionem in civitate. Die ac nocte circumdabit eam ſuper muros ejus, & iniquitas, & labor in medio ejus: & non defecit de plateis ejus uſura & dolus.* Ob hæc igitur vitia & crimina futuræ captivitatis & diſperſionis pœna depoſcitur: ſed potiſſima inter crimina ſunt iniquitas & contradictio. Nam eum, quem lex & Prophetæ nuntiaverant, rejicientes contradictione impia reſpuerunt. Quæ contradictio nocte & die circumdans muros civitatis ipſius ſupergreſſa eſt, quia & ipſa paſſionis ſuæ nocte, cum ſe videndum in conſeſſu & a dextris virtutis profiteretur, diſciſſa veſte etiam cum blaſphemiæ invidia contradixerunt. In muris autem tuitionem ſalutis ſignificari meminimus: ſicut cum novæ Jeruſalem ædificatio & munitio, id eſt, conſtructio & custo-

custodia Ecclesiæ cœlestis optatur, ita scriptum est: Benigne fac Domine in bona voluntate tua Sion, & ædificentur muri Jerusalem. Erat ergo tum in eo populo custodia spiritalis: & dispositæ per angelos legis administratio communiebatur. Sed ubi ipso Mediatore legis rejecto, hos muros & hanc custodiam circumdans iniquitas supergressa est: tum cœpit majus esse ipsa munitione peccatum, ut iniquitas vinceret custodiæ voluntatem, usura & dolo, ceterisque, quæ in lege sunt vetita, redundantibus.

13. Et indignitatem tantæ hujus iniquitatis ostendens, subjecit: *Quoniam si inimicus meus improperasset mihi, supportassem utique; & si odiens me super me magna locutus fuisset, absconderem me utique ab eo. Tu autem homo unanimis, dux meus & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ingressi sumus cum concordia.* Querela non de passione est, sed de Apostolo proditore. Nam cum salutem generi humano suscepta crucis morte donaret, non potest videri sacramentum hoc magnæ pietatis arguere. Nam utique si inimicus esset, querelæ causa non esset: cum id in se consummaretur, quod ad salutem nostram perpeti ipse voluisset. Et sicuti, si odiens se locutus super se magna esset, absconsus ab eo fuisset: quia ei non cognitus in homine Deus esset, & ob hoc minus esset criminis nescienti; (Non enim gentes Verbum carnem factum prænuntia sibi lege didicerunt, quod utique his, qui sub lege sunt, etiam ipsis gestis ad speciem futuræ veritatis aptatum est, cum & hominem Abraham adoravit, & Jacob in homine Deum vidit) portasse se utique hæc opprobria gentium, quod, cum esset homo, Deum se faceret, quod dæmonium habens populum seduceret; quia ignorassent hæc omnia in lege, quæ ad Israel lata est, contineri. Verumtamen cum unanimis & dux & notus hæc faciat: unanimis, cum electus in Apostolum est; dux, cum demorante

morante Domino ipse ad prædicationem adventus sui ad castella præmissus est, futuri regni dux ab eo ac princeps est constitutus; notus autem, cum omnes ingressus ejus egressusque didicisset, cognosceretque in hominis filio & Dei filium, qui & particeps in demutando ex aqua vino, & dulcificando in populi cibum hordeo extitisset, convivioque eodem usus esset, secumque Dei domum semper esset ingressus: majorem de se querelam in hoc consortium divini ministerii assumtus exhibuit.

14. Sed quamquam specialia hæc in impietatem ejus dicta essent, tamen pœnæ decretum refertur ad plures: *Veniat mors super eos, & descendant in infernum viventes, quoniam nequitia in hospitiis eorum, in medio eorum*, ita super eos morte ventura, ut ad pœnæ sensum viventes descendant in infernum, cum *in hospitiis eorum*, & *in medio eorum*; id est, totos ipsos intra extraque nequitiæ opera circumdent.

15. Verum ille hæc his agentibus atque meditantibus, ad quem spes & precatio sua esset, ostendit, dicens: *Ego ad Deum clamavi, & Dominus exaudivit me. Vespere, & mane, & meridie narrabo & renuntiabo; & & exaudiet vocem meam. Liberabit in pace animam meam ab his, qui appropiant mihi, quoniam inter multos erant mecum. Et exaudiet me Deus, & humiliabit eos, qui est ante secula.* Clamorem fidelem mox Dominus exaudit, & hanc ipsam exauditi clamoris sui gratulationem vespere, & mane, & meridie narrabit, diem omnem in his diei partibus, per quas dies continetur, ostendens. Talis autem temporum ordo non nisi ex prophetica scientia distributus est, ut *vespere, & mane, & meridie* nuntiet: quia secundum legem & observantiam legis a vespere dies cœpta eadem ipsa usque in meridiem deputatur, cum inchoationem diei non mane lux reddita, sed vespere nox facta perficiat. Narrat ergo & renuntiat ea, quæ psalmo continentur, quod

vocem ejus audiat, & in pace animam suam liberet; (Pacificavit enim omnia in cœlo & in terra) & liberet ab appropiantibus sibi. Superior enim querela de proximis, cum etiam unanimis & dux, & notus hæc ageret, cum Apostolis ceteris & ipse electus in Apostolum. Deus ergo, qui est ante secula, id est, per quem omnia sunt, quia ante omnia sit, exaudiet eum, & humiliabit eos; cum indigni gloria æternæ resurrectionis effecti sint.

16. Nam interjecto diapsalma omnem his ob impœnitentem impietatis professionem spem recidit, dicens: *Non enim est illis commutatio, & non timuerunt Deum.* Omnes secundum Apostolum resurgent, sed non omnes commutabuntur, quia non timuerunt Deum. Fas enim fuerat ignorantes in homine Deum, resurgentem tamen Deum ex mortuis credidisse; patente his etiam post passionis piaculum pœnitentia & indulgentia. Non enim solum non timuerunt Deum; sed cum ad retribuendum his manum extendisset, id est, auxilium obtulisset; contaminaverunt testamentum ejus: cum eum, qui testamento legis ad salutem prænuntiatus est, repulerunt. Sequitur enim: *Extendit manum suam in retribuendo. Contaminaverunt testamentum ejus: divisi sunt ab ira vultus ejus.* Et idcirco demutatio his non relicta est, quia pro peccato semel mortuus est, & resurgens eos tantum demutatione donavit, qui secum per fidem & commortui sunt, & resurgent. Hos autem ab ira vultus sui eversa civitate divisit, partemque eorum cum infidelibus ponens, eos vel dispersit in omnia, vel divisit a sanctis.

17. Dehinc de generali querela ad significationem ejus, qui ei & dux, & unanimis, & notus fuerat, sermo se retulit: *Et appropiavit cor ejus. Mollierunt sermones ejus super oleum, & ipsi sunt jacula.* Admixtus Apostolis, & curam pauperum agens, maximum scilicet ministerii opus curans, appropiavit cor

ſuum: (ab appropiantibus enim liberari animam ſuam gratulatus eſt) non utique miniſterio fidei appropians, ſed iræ Dei & contaminationi teſtamenti ejus. Ceterum ipſe blandiloquus, emollito ſuper oleum ſermone curam agere ſe pauperum fallens, etiam tum, cum pretioſi unguenti effuſo alabaſtro conqueſtus eſt; tamquam id magis venire in ſumptum inopum debuiſſet. Sed ille occaſionem furti de pecuniæ collatione quærebat. Et iſtiusmodi forte blandiloquii oleum pſalmo alio evitat Propheta, cum dicit: Oleum peccatoris non impinguet caput meum; quia ſub ſpecie boni operis malitiæ arma commoveat. Sunt autem etiam in verbis jacula, ſicuti dentes ſcutum & ſagittæ ſunt, & lingua machæra acuta eſt. Hæc igitur ſermonum jacula deteſtatur, quæ magis ſub blandimento & adulatione nocitura ſunt.

18. Sed inter iſta inimici jacula imperterritus manet, nobisque portum ſecuritatis fidum tutumque demonſtrat. Sequitur enim: *Jacta in Dominum cogitationem tuam, & ipſe te enutriet: non dabit in æternum fluctuationem juſto.* Ademit nobis etiam in Evangeliis Dominus ſollicitudinis neceſſitatem, dicens: Nolite ſolliciti eſſe de craſtino: ſufficit enim diei malitia ſua. Quærite primum regnum Dei & juſtitiam ejus, & omnia præſtabuntur vobis: omnem ſcilicet curam in promerendo Dei regno & juſtitia collocandam. Jactanda ergo ſuper eum cura eſt: ipſe enim enutriet, ſecundum illud: Super aquam refectionis enutrivit me. Enutriens autem non relinquet in fluctibus iſtius ſeculi, ſicuti enutritus Jacob omnem tempeſtatem & odiorum & duræ ſervitutis evaſit, dicens: Deus, qui enutrivit me a juventute mea. Ipſe enim vitæ auctor eſt, ipſe cibi largitor, non terreni tantum, ſed etiam ſpiritalis.

19. Sed illo ſuper aquam refectionis educato, & a procellæ *fluctibus* liberato, digna impios pœna

conſequitur, cum dicit: *Tu vero Deus deduces illos in puteum interitus. Viri ſanguinum & doloſitatis non dimidiabunt dies ſuos: ego autem ſperabo in te Domine.* Eſt quidem puteus aquæ vivæ; ſed eſt & puteus interitus, ſecundum illud: Non me demergat tempeſtas aquæ, neque abſorbeat me profundum, neque contineat ſuper me puteus os ſuum. Non relicto igitur in fluctuationem juſto: illi in puteum interitus deducentur; cujus os clauſum reſurgenti ex inferis unigenito Deo eſſe non potuit. Ceterum poſt paſſionem Domini ſtatim eos belli victoria cum excidio civitatis abſumſit: omni promiſcua ætate ad ſatisfactionem vincentium interemta, non dimidiatis vitæ diebus juventute proſtrata. Dies autem pleni ſanctis & fidelibus reſervantur, ſecundum illud: Et dies pleni invenientur his, quorum ſpes ſemper in Domino eſt; qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

PSALMUS LV.

In finem pro populo, qui a Sanctis longe factus eſt, David in tituli inſcriptionem, cum tenuerunt eum Allophyli in Geth.

Miſerere mei Domine, quoniam conculcavit me homo, tota die pugnans tribulavit me, conculcaverunt me inimici mei tota die. Ab altitudine diei non timebo: quoniam multi, qui debellabant me, timebant: ego vero in te ſperabo. In Domino laudabo ſermones meos tota die: in Deo ſperabo, non timebo, quid faciat mihi caro. Tota die verba mea exſecrabantur: adverſus me omnia conſilia eorum in malum. Habitabunt & abſcondent: ipſi calcaneum meum obſervabunt: Sicut exſpectaverunt animam meam, pro nihilo ſalvos facies illos, in ira populos confringes. Deus vitam meam nuntiavit tibi: poſuiſti lacrymas meas

in

in conspectu tuo, sicut in promissione tua. Convertantur inimici mei retrorsum, in quacumque die invocavero te. Ecce cognovi, quia Deus meus es tu. In Domino laudabo sermonem, in Domino sperabo: non timebo, quid faciat mihi homo. In me sunt Deus vota tua, quæ reddam laudationes tibi: quoniam eruisti animam meam de morte, & pedes meos de lapsu: ut placeam coram Deo in lumine viventium.

TRACTATUS PSALMI.

1. Multa psalmi superscriptio comprehendit, quæ præter rerum gestarum notionem alterius intelligentiæ intimant sensum: cum *pro populo, qui a sanctis longe est*, psalmus est, cum *tituli inscriptio* præfertur, cum postremo exordium ipsum *in fine* præscribitur. Si enim eam solam *querelam præsens sermo concineret, quod cum fugeret ab Allophylis, in Geth David teneretur; totum se circa id tantum hic iniquitatis increpitæ motus exsereret. At vero cum hæc ante rei gestæ significationem ad imbuendum legentium sensum dirigendumque prælata sint, sine dubio intelligimus, per rerum gestarum, quæ in David gerebantur effectus, imprimi nobis, secundum spiritum prophetiæ earum rerum, quæ sub his præscriptionibus significata sunt notionem: ut, quod David passus est, præfiguratio fuerit passionum D. N. J. C., ut, quod *tituli inscriptio* est, ejus, qui moriendo vicerit, significata videatur æternitas, quia tituli inscriptio, quam stelographiam sermo græcitatis enuntiat, his maxime, qui probabilem vitam degentes etiam pro salute patriæ mori in bello non timuerunt, ad æternitatis gloriam deferatur. *Populo* autem, *qui longe sit factus a sanctis*, Israel indignus factus sanctificatione gentium, longeque ab ea discedens esse noscendus est. Quod autem *in finem* est, proprium ei esse, qui finis legis est, intelligatur: quod idipsum psalmi fine noscetur,

scetur, cum hujus ipsius intelligentiæ nostræ absolutionem is maxime, quo psalmi finis concluditur, sermo declaret.

2. Per hæc ergo, quæ superscriptioni præter rerum gesta connexa sunt, psalmum etiam ex persona Domini tractabimus, non tamen a Prophetæ ipsius diffidentes querelis. Neque eum in his, quæ pertulit, non etiam non gemuisse existimandum est: quia idcirco his ipsis, quæ spiritalem sensum intimant, rerum gesta connexa sunt, ut per actionem Prophetæ sensus ac sermo notesceret prophetiæ; cum Propheta non tam spiritu, quam passionibus prophetarit. Erit ergo sermo inter David ipsum & hominem Jesum Christum temperatus: ut, quia infirmitates omnium portavit, & peccatorum nostrorum frequenter & voce sit usus & lacrymis, extra contumeliam Dei sit & affectus & sermo, qui hominis est.

3. *Miserere mei Domine, quoniam conculcavit me homo, tota die pugnans tribulavit me, conculcaverunt me inimici mei tota die.* Diem frequenter significari pro ætate cognovimus: ut, ubi dies tota est, illic omne vitæ tempus ostensum sit. Neque enim vel David, vel Dominus unius tantum diei insectatione vexatus est. Sed qui misericordiam Dei postulat, seseque conculcatum esse conqueritur, habet securitatis & virtutis suæ arma, quibus non solum terrena odia, sed & spiritalium nequitiarum bella sustentat, adversum quas potius, quam adversum carnem & sanguinem, pugnam nobis Apostolus docet esse. Ministeriis enim impiorum utuntur ad vexationes tribulationesque Sanctorum: cum eorum corda penetrantes in omnem eos impetum turbulentæ mentis instigant.

4. Hanc igitur supereminentem in hoc seculo efferentemque se altitudinem Propheta non pertimescens, ait: *Ab altitudine dierum non timebo, quia multi, qui debellant me, timebunt.* Scit æterni judicii diem, novit

novit etiam æternum ignem pœnis æternis præparatum: atque ideo magis illi, qui eum debellare tentant, timebunt; quia hoc sancto non timente, in eos magis judicii terror incumbit. Pro fiducia vero securitatis suæ subjecit: *Ego vero in te sperabo. In Domino laudabo sermones meos tota die.* Spes omnes in Deo collocat, sermonesque suos toto tempore vitæ suæ laudat. Neque obscurum est, quid in loquente se laudet.

5. Vox enim hæc Sancto est digna, quæ sequitur: *In Deo sperabo, non timebo, quid faciat mihi caro.* Non hunc frangit seculi terror, neque conspirantium adversus se odia perturbant. Spes enim, quæ in Deo est, terrores humanorum non pertimescit odiorum. Carnem autem pro significatione hominum, per quam in corpore continentur, frequenter accipimus; vel cum hic de impiis dicit: Non habitabit spiritus meus in hominibus istis, quoniam caro sunt; vel illud: Videbit omnis caro salutare Dei; vel illud Apostoli: Nonne estis carnales, & secundum hominem ambulatis? Manet itaque imperterritus sub misericordia Dei: atque ideo in eo sperans, omnes carnis impetus insectationesque non metuit. Sed digna plane etiam hæc unigenito Deo vox est, cui exinanienti se ex Dei forma, virtutem Dei atque naturam servilis forma non abstulit. Factus enim caro Deus, etiam in assumtione carnis Deus esse permansit, utens virtutis suæ sub consortio nostri corporis potestate. Non enim carne est degravatus, ne super undas ambularet, neque non ut usque ad fimbrias vestis virtus divinæ potestatis exiret, neque ut non peccata dimitteret, & sputo suo naturam vivendi cæcis ab utero oculis accenderet, & aure producta de vulnere abscissæ auris vulnus obduceret, neque ut non solida parietum, corpore interlabente, penetraret. Non ergo metuit a carne, vel in Deo sperans Propheta, vel sub assumtione carnis Deus opera divina consummans.

6. In his etiam, quæ consequuntur, rei in eo quoque gestæ significatio continetur. Ait enim: *Tota die verba mea execrabantur: adversus me omnia consilia eorum in malum. Habitabunt & abscondent: ipsi calcaneum meum observabunt.* Nusquam enim nisi occultis consiliis adversum eum testimonia falsa, & captiosæ interrogationes sunt comparatæ: in commune habitantes, & consilia malitiæ occulentes. Sed & increpationem verborum ejus, quibus impietatem eorum exprobrare non destitit, non tulerunt: egressus quoque omnes ipsius in calcaneo contuentes, dum in ejus supplantationem fraudulenta conspiratione consentiunt: ob quod eos digna hæc judicis sententia comprehendit.

7. Sequitur enim: *Sicut exspectaverunt animam meam, pro nihilo salvos facies illos, in ira populos deduces.* Novus hic Prophetæ sermo est, ut eos, qui exspectant animam suam, ad nihilum Deus salvet: & cum aliud sit in nihilum, aliud salvari, nunc salus, quæ in eos fiet, in nihilum sit. Est ergo, quod salvetur in nihilum? Est plane, quidquid resurrectione concessa demutatione non dignum est. Nam cum omnis caro redemta in Christo sit, ut resurgat, & omnem assistere ante tribunal ejus necesse sit; non tamen omnibus gloria & honor est promiscuus resurgendi. Quibus ergo tantum resurrectio, non etiam demutatio est tributa, hi salvantur in nihilum. In ira enim deducentur hi populi, quibus ad pœnæ sensum salus resurrectionis est constituta: a qua ira eripiendos nos Apostolus pollicetur, dicens: Quoniam si cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, multo magis justificati in sanguine ejus salvabimur per eum ab ira. Pro peccatoribus igitur ad salutem resurrectionis est mortuus, sed sanctificatos in sanguine suo salvabit ab ira.

8. Denique pro nihilo populis salvatis, & in ira deductis, spem vitæ suæ sanctus hic nuntiat, dicens:

Deus

Deus, vitam meam nuntiavi tibi, posuisti lacrymas meas in conspectu tuo, sicut in promissione tua. Dignus promissione Dei est ob constantiam prædicandi, & ob meritum non tacendi; lacrymæ enim suæ, quas vel pro se Propheta, vel pro nobis Dominus profudit, in Dei sunt conspectu, legatione earum ad obtinenda, quæ Deus promisit usurus.

9. Sed se gratiam æternæ promissionis inituro, inimici ejus convertentur retrorsum, ut, quo in ira deducerentur, ostenderet. Id enim sequitur: *Convertentur inimici mei retrorsum, in qua die invocavero te.* Illo Deum invocante, illi eo, unde processerint, convertentur: deducente eos Dei ira, & resumto ad pœnas corpore puniendos.

10. Sed illis ad æternitatem pœnæ in infernum post resurrectionem reversis, hic officio gratulationis suæ fungitur, dum ait: *Ecce cognovi, quia Deus meus es tu, & in Deo laudabo verbum.* Hoc ergo verbum suum in Deo laudat, quod Deum suum esse cognovit.

11. Neque id tantum laudat, sed etiam illud, quod speravit in eo, non metuens, quid homo sibi faciat. Hæc plane digna Sanctis omnibus vox est, constantem inter insectationes humanas fidem tenere, & motu terrenæ turbulentiæ non moveri, speque certissima, quod aliquid adversum animæ æternitatem homo effecturus sit, non timere: cum post intercessionem mortis istius, in immortalem gloriam & corruptio & infirmitas nostra mutetur. Atque ob id sermones suos, quibus se sperantem in Domino humanam vim protestatur non metuere, collaudat dicens: *In Domino laudabo sermonem, in Domino sperabo: non timebo, quid faciat mihi homo.* Ob hoc ergo sermonem suum laudat in Domino, quia sperans in eo hominem non timebit.

12. Sed ut doceret, idcirco se nihil ab homine pertimescere, quia, si quid potestatis suæ exseruissent

in corpore, id rursum resurrectionis gloria sine corporum labe redhiberet; subjecit: *In me sunt Deus, vota, quæ reddam laudationis tibi: quoniam eruisti animam meam a morte, & pedes meos de lapsu; ut placeam coram Deo in lumine viventium.* Non extra se sunt ista quæ sperat: nec laudationis vota, quæ reddet, sunt extrinsecus capessenda. Ipse enim sibi resurrectionis est dominus, ipse huic emortuo & intra sepulcrum relicto corpori divinæ naturæ suæ tribuit consortium. Neque enim resurrecturis omnibus ab exteriore materia corpus acquiritur, neque peregrinæ originis externarumque causarum natura redhibetur: sed ipsum in profectum æternæ claritatis emergit, fitque in eo demutatione potius, quam creatione, quod novum sit. Sunt ergo in se vota, quæ reddet, tum, cum infirmitas corporum detrahetur, id est, lapsus & lacrymæ: tum, cum corruptionem incorruptio devorabit, tum, cum mortem potestas immortalis absorbet, tum, cum sit Deus omnia in omnibus, tum, cum lumen viventium sit in eodem viventium lumine Deo ipse placiturus. Nam si sibi in creatione mundi, secundum Sapientiæ professionem, super filios hominum adgaudebat Pater, longe magis in reconciliatione mundi intelligendus est Patri esse placiturus. Est enim lux vera mundi, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum, Dominus noster Jesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

PSALMUS LVI.

In finem, ne disperdas, David in tituli inscriptionem, cum fugeret David a facie Saul in speluncam.

Miserere mei Deus, miserere mei; qnoniam in te confidit anima mea. Et in umbra alarum tuarum sperabo,

rabo, donec transeat iniquitas. Clamabo ad Deum altissimum, Deum, qui bene fecit mihi. Misit me e cælo, & liberavit me: dedit in opprobrium conculcantes me. Misit Deus misericordiam suam, & veritatem suam: & eripuit animam meam de medio catulorum leonum; dormivi conturbatus. Filii hominum dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum machæra acuta. Exaltare super cælos Deus, super omnem terram gloria tua. Laqueos paraverunt pedibus meis, & incurvaverunt animam meam. Foderunt ante faciem meam foveam, & inciderunt in eam. Paratum cor meum, Deus, præparatum cor meum: cantabo & psalmum dicam tibi. Exsurge gloria mea, exsurge psalterium in cithara: exsurgam diluculo. Et confitebor tibi in populis Domine, psallam tibi in gentibus; quia magnificata est usque ad cælos misericordia tua, & veritas tua usque ad nubes. Exaltare super cælos Deus, & super omnem terram gloria tua.

TRACTATUS PSALMI.

1. De superioris psalmi superscriptione id tantum demutatum in consequenti est, quod, ubi *pro populo longe a sanctis facto*, ænigmatum est, nunc, *ne corrumpas vel disperdas*, præscribitur: quod uno verbo *το μη διαφθειρης* utrumque græcus sermo complexus est. Consequens enim erat, ut, quia corruptio eos, qui longe a sanctis discederent, mansura esset, ne huic sanctus subderetur, oraret. Nam in psalmo alio gratulationem aversæ hujus a se corruptionis ostendit: Nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem. Neque ambiguum est, psalmum hunc secundum Apostolorum professionem ex persona esse Domini intelligendum.

2. Itaque David ad humanæ carnis gloriam resurrectionis dominicæ tempus exspectans, nunc & non corrumpi se rogat, & aversam a se corruptionem in eo, in quo primitiæ resurrectionis sunt, Prophetæ præsci-

præſcientia gratulatur. Ideo autem *in finem tituli inſcriptio* eſt, quia & glorioſa ad æternitatis honorem vita ſuſcepta, & mors plurimis ſalutaris virorum fortium inſcribatur ſepulturis; & hæc omnia ad eum referri oporteat, qui vel finis eſt legis, vel quem pſalmi ipſius finis oſtendat. Id autem, quod in ſpelunca clauſus hæc loquitur, tempus eſt prophetiæ, quo pſalmum intelligitur ſcripſiſſe ipſa illa ſpeluncæ habitatione manſuro in corpore Domini humilitatem prophetans. Ceterum videri non poteſt, ut, qui ob metum erat intra ſpeluncam reconditus, pſalterio & cithara, ut teſtatur in pſalmo, id eſt, totius artis muſicæ perſtreperet apparatu.

3. Cœpit autem ita: *Miſerere mei Deus, miſerere mei: quoniam in te confidit anima mea.* Miſericordiam rogat; quia confidit in Deo, docens ab his miſericordiam Dei ſperandam eſſe, qui crederent. Et miſericordiæ Dei, quod momentum, quive ſit effectus, oſtendit dicens: *Et in umbra alarum tuarum ſperabo, donec tranſeat iniquitas.* Avibus naturæ eſt infirmitatem pullorum alis inumbrare, eosque a prætervolantium vi atque improbitate defendere. Quod & in gallinis maxime noſcimus, cum collectos intra pennas fetus ſuos aut opacant, aut tuentur. Quarum conſuetudinem ad exemplum ſollicitudinis ſuæ Dominus commemorat, dicens ad Jeruſalem interfectricem prophetarum: Quoties volui colligere filios tuos, ſicut gallina, quæ congregat pullos ſuos ſub alis ſuis, & noluiſti. Sperat ergo in umbra alarum Dei Sanctus, *donec iniquitas tranſeat*, id eſt, dum aut ſeculi ſcandala, aut iniquitates impiorum, aut terrenæ humilitatis infirmitatem, dum hanc ipſam quaſi ſpeluncam habitaculi & corporis ſui David, qua nunc eſt clauſus, evadit.

4. Sperans ſub umbra alarum Dei, officio ſpei ſuæ ſemper intentus eſt, dicens: *Clamabo ad Deum altiſſimum, Deum, qui bene fecit mihi.* Clamat fide potius,

tius, quam voce, qui fugiens & latens clamat. Porro autem non est in sermone sperantis gratulatio adeptorum: sed propheticæ scientiæ ac fidei est, gerendis non aliter gaudere, quam gestis, & idcirco ad eum, qui sub indemutabili constitutione bonitatis jam sibi bene fecerit, clamat. Et quatenus bene fecerit Dominus, consequentibus docet, dicens: *Misit e cælo, & liberavit me, dedit in opprobrium conculcantes me. Misit Deus misericordiam suam & veritatem suam, eripuit animam meam de medio catulorum leonum; dormivi conturbatus.* Dignum fuit, etiamsi nulla demutatio personæ esset ac sensus, diapsalma intervenire: quia ad intelligentiam dictorum sensus esset credentium erigendus. Bene fecit Deus sancto suo, mittendo de cœlo: ut liberato eo, in opprobrium hi, qui eum conculcabant, darentur. Et misit misericordiam suam ac veritatem ad eripiendam de catulorum medio animam ipsius, tum, cum conturbatus dormisset. Si mors significatur in somno, vel cum dormiturus David cum patribus suis est, vel cum dormiens Lazarus excitandus est, vel cum Centurionis illius non est mortua puella, sed dormit, vel cum eos, qui dormierunt, non præveniemus in resurrectione: si conturbatio dormientis significatio est passionis, cum dicitur: Nunc anima mea turbata est valde; quam tamen eripi de manu canis ita antea est deprecatus: Libera me de ore leonis, & de manu canis unicam meam: & non alii canum vel leonum catuli intelligi possunt, quam qui sunt & natio viperarum, de quorum medio anima eripitur, & eripitur per missam e cœlo misericordiam & veritatem; secundum illud: Misericordia & veritas obviaverunt: & si misericordia & veritas Dominus Jesus Christus est: non ambigitur, quin illi in opprobrium dedantur, qui conculcantes Dominum in passione ista non credunt; quibus utique opprobrium, unigeniti Dei adventum & peccatorum indulgentiam perdidisse.

5. Et

autem diluculo, cum gloria sua spei evangelicæ gloriam cantat, congruenti diluculi & orationis tempore & salutis. Nam id sequitur: *Et confitebor tibi in populis Domine, psalmum dicam tibi inter gentes.* Laudaturus in populis & in gentibus Deum, necesse est, ut in eo salutem gentium laudet: quia jam non in uno Israel funiculus hæreditatis artatus sit, neque Jacob portio, sed terræ plenitudo jam Dei sit; neque simus jam imago terreni, sed imago cœlestis.

9. Quid autem confitendum in populis, psallendumque inter gentes esset, ostendit: *Quia magnificata est usque ad cœlos misericordia tua, & veritas tua usque ad nubes.* Hæc est ergo in populis gentibusque confessio, quia magnificata usque ad cœlos sit misericordia, & veritas usque ad nubes. Nam cum Domino obviam Sancti rapientur in nubibus, ipso illo nube in resurrectionis corpore elati; & creatura omnis secundum Apostolum a corruptione sit liberanda, pacificataque omnia per eum, quæ & in cœlo sint & in terra: merito, & usque ad nubes veritas nostra in eo resurrectionis effertur, & magnificatur usque ad cœlos misericordia ejus, congemiscentis creaturæ corruptione depulsa. Sed horum quidem usque ad nubes, & usque ad cœlos significatur elatio: verum illi proprium est, cœlos transgredi, & omnem sensum existimatæ sublimitatis evadere.

10. Repetita itaque spei suæ precatione Propheta sic clausit: *Exaltare cœlis Deus, & super omnem terram gloria tua.* Nullus exaltando Deo modus est; nam super cœlos ejus elatio est. Dominus enim creaturarum ultra creaturas intelligendus. Et cum nobis non aliud sit in cognitione, quam cœlum; ultra omnem sensum est, qui super cœlos exaltatus sensum notionis excedit. Misericordia quidem ejus usque in nos redundavit: sed magnificata usque ad cœlos in cœlestibus mox futuris. Et cum usque ad nubes veritas

ritas ejus elata ſit, nobis obviam in nube rapiendis, ſed cœlos omnes tamen confeſſurus a Dei dextris ipſe tranſcendit, gloria quoque ejus in terris, id eſt, nobiscum manſura, cum dicit: Ecce ego vobiscum ſum omnibus diebus vitæ usque in conſummationem ſeculi, Dominus noſter Jeſus Chriſtus, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

PSALMUS LVII.

In finem, ne diſperdas, David in tituli inſcriptionem.

Si vere utique juſtitiam loquimini, juſta judicate filii hominum. Etenim in corde iniquitates operamini, in terra iniquitatem complectuntur manus veſtræ. Alienati ſunt peccatores ab utero: erraverunt a ventre, locuti ſunt falſa. Indignatio illis ſecundum ſimilitudinem ſerpentis, ſicut aſpidis ſurdæ, & obturantis aures ſuas, quæ non exaudiet vocem incantantium, & veneficii, quod medetur a ſapiente. Deus contrivit dentes eorum in ore ipſorum: molas leonum confregit Dominus. Ad nihilum devenient velut aqua decurrens: intendet arcum ſuum, donec infirmentur. Sicut cera liquefacta auferentur: ſupercecidit ignis, & non viderunt ſolem. Prius quam producat ſpinas veſtras rhamnus: ſicut viventes, ſic in ira abſorbebit eos. Lætabitur juſtus, cum viderit vindictam: manus ſuas lavabit in ſanguine peccatoris. Et dicet: ſi utique erit fructus juſto. Utique eſt, Deus judicas eos in terra.

TRACTATUS PSALMI.

1. De ſuperioris pſalmi ſuperſcriptione ſola deeſt ſignificatio aliqua geſtorum. Nam & *in finem*, & *ne diſperdas*, & *tituli inſcriptio* eſt. Neque enim pſalmus quidquam per rerum geſta continet prophetiæ; ut ſicut in ceteris, ſanctus David & dictis prophetet,

& geſtis: ſed increpatio in impios, & denuntiatio judicii Dei in peccatores, & retributio lætitiæ in ſanctos, & fructus homini juſtitiæ continetur. Hic ergo finis in pſalmo eſt, hæc depellendæ corruptionis fiducia, hæc ei, qui nos per mortem redemit, tituli inſcriptio eſt.

2. Et quidem talem totus pſalmus ipſe ſe profert: *Si vere utique juſtitiam loquimini directa judicate filii hominum. Etenim in corde iniquitates operamini, in terra iniquitatem complectuntur manus veſtra.* Juſtitiæ ſermo communis eſt; ſed æqui judicii ſtudium & conſuetudo paucorum eſt. Sed plane tum vere quis loqui juſtitiam exiſtimandus eſt, cum judicium retineat veritatis; Deo ob id non eloquia humana, ſed cordis opera, id eſt, cogitationum molitiones judicante. Solet autem iniquitas ſub publicæ conſcientiæ pudore non peragi: & ideo licet complexæ manus non ſint iniquitatem, tamen iniquitatem Deo cor operatur in terra. Hinc adulterium ſolo conceptum corde jam crimen eſt: hinc ſecundum Pauli Evangelium ſecreta hominum Deus judicat, voluntates hominum Deo in ipſis humanæ nativitatis exordiis contuente. Nam cum naturæ potentis virtus non tam viſcerum fibras, quam appetitus mentis introeat; neceſſe eſt non per motus ſenſuum perſpiciendi ſumat exordium, ſed per naturæ ſcientiam etiam futuros motus ſenſuum præſciens apprehendat.

3. Et idcirco de his, qui complexas manibus iniquitates corde perficiunt, continuo ſubjecit: *Alienati ſunt peccatores ab utero, erraverunt a ventre, locuti ſunt falſa.* Sic Eſau alienatus ab utero eſt, cum major minori ſerviturus, etiam ante, quam exiſteret, nuntiatur. Deo futuræ non neſcio voluntatis, cum & ſermonis falſitas, & vitæ error a ventre eſt: ipſo potius hoc ſciente, quam aliquo ad neceſſitatem genito naturamque peccati. Ac ne vitium referri poſſet

ad

ad originem; præduratæ in his ad obediendum voluntatis crimen exprobrat, dicens: *Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ & obturantis aures suas: quæ non exaudiet vocem incantantium, medicamenti medicati a sapiente.* Non excusatur quædam necessitas naturalis in crimine. Nam serpens innocens esse potuisset, cui aures per se, ut surdæ sint, obstruuntur: vocemque incantantis non audit, cum medicata medicamina a sapiente non percipit. Neque hic Marsorum cantus & consopita viperarum sibila memorat, quia hæc eadem majore cum inertia per fidem nominis Dei virtutemque torpescunt: sed illam contumacem atque insolentem antiqui serpentis inobedientiam docet adversum Sanctorum cantus & medicata a sapiente medicamina obsurdescentis; cum ei quotidie, ne fallat, ne subrepat, ne mordeat, etiam sub divini nominis denuntiatione mandetur, & tamen obstructo desævit auditu; ex quo non obedientes Evangelio, natio viperarum sunt.

4. Sed quia potestas ejus suorumque conteritur, & omnia in his sævitiæ arma franguntur, hæc subdita sunt: *Deus contrivit dentes eorum in ore ipsorum, molas leonum confregit Dominus. Spernentur velut aqua decurrens: intendet arcum suum, donec infirmentur. Sicut cera liquefacta auferentur: supercecidit ignis, & non viderunt solem.* De peccatorum dentibus & molis leonum frequenter nobis fuit sermo, quia in his desævientis malignitatis significatur instinctus. His ergo confractis contritisque, velut decurrens aqua spernentur. Omnis enim superfluentium aquarum cursus est otiosus, cum unusquisque ex his id tantum, quod sibi utile putet esse, derivet, ceteris meatu transcurrente perituris, cum ad solam sui abolitionem usque ad maria deferantur. Atque hujus quidem in his naturæ atque contemtus in psalmo alio meminit, cum dicitur: Effusus sum tamquam aqua, & dispersa sunt

ossa mea. Factum est cor meum tamquam cera liquefiens in medio ventris mei. Et multa quidem, quæ ex solidis in liquida solvuntnr, demutant habitum sine abolitione naturæ, ut ex rigentibus fluant: cera autem solo suscepta igni sic liquescit, ut pereat. Eodem nunc modo creationis utriusque in perdendis peccatoribus posuit exemplum: *Spernentur velut aqua decurrens, intendet arcum suum, donec infirmentur: sicut cera liquefacta auferentur.* Primum ergo spernentur sine consistendi spe & manendi, inutiliter defluentes: dehinc arcus Domini erit, donec infirmentur intentus: infirmati autem liquefacti ceræ modo auferentur. Et in arcu severitatem judicii Dei significari frequenter ostendimus, peccatorum hunc semper pœnis his, qui punientur, intentum. Et sane intento arcu, igne judicii eos, ut liquefactam ceram auferendos sequens sermo declarat: *Supercecidit ignis, & non viderunt solem.* Superjectus ergo ignis eos auferet, ne solem justitiæ contemplentur; indigni enim sunt, qui sint cohæredes æterni luminis.

5. Ac ne id, quod tamquam cera liquefacta auferentur, igne super eos, ne solem videant, decidente, abolitionem eorum potius, quam pœnam significaret, adjecit: *Prius quam producat spinas vestras rhamnus, sicut viventes, sic in ira absorbet vos.* Rhamnus sentium genus est, quod plures ex se condensasque spinas modo rubi effert; florescit autem cum ceteris vere confotum. Ergo antequam rhamnus peccatorum spinas producat, ut viventes eos ignis in ira absorbet. Neque enim suspenso adhuc judicii tempore quiescere peccatores sine pœna erat dignum: viventes itaque eos, cum pœnæ scilicet sensu, absorbet ignis, etiam antequam resurgant. Corporum enim resurrectio significatur in rhamno, quæ ipsa in se spinas, quibus compungenda sunt, exhibebunt: aliis fructus æterni floris habituris, his vero tantum ad efferendos

dos in se modo rhamnorum spinarum aculeos excitandis. Peccatorum autem vim & dolorem significari meminimus in spina, cum dicitur: In ærumnam incidi, dum configitur spina: quia usque ad mortem humiliatus de peccato condemnavit peccatum in carne, velut cum configens spina configitur. Et unusquisque, secundum Apostolum, sive bona sive mala percipiet in carne: cum ipsam materiam ac sensum, in qua compungatur, habiturus sit peccator. Ante resurrectionem carnis, id est, antequam spinas suas rhamnus emittat, vivens absorbetur ad pœnam anima ejus, secundum divitem evangelicum punienda, quæ vivens sit.

6. Sed inter hæc (justi cujusque, tamquam Lazari in sinu Abrahæ requiescentis,) lætitia monstratur. Sequitur enim: *Lætabitur justus, cum viderit vindictam, manus suas lavabit in sanguine peccatoris. Et dicet: Si utique erit fructus justo? Utique est Deus judicans eos in terra.* Lætitia justi est, cum viderit vindictam; quia peccatoribus puniendis deductum se per Angelos in æternam requiem lætatur: manus suas non peccatorum sanguine abluens; sed cum peccatores in sanguine sint, quia rei sanguinum sunt, manus ille ab omni reatu sanguinis ablutas continebit. Idipsum psalmo alio testatus est, cum dicit: Odio habui congregationem malignorum, & cum impiis non sedebo: lavabo inter innocentes manus meas. Et commemoratis innocentiæ officiis, adjecit: Ne perdas cum impiis animam meam, & cum viris sanguinum vitam meam. In peccatorum scilicet sanguine manus ille abluet inter innocentes. Adeo autem hi viri sanguinum sunt, ut omnium ab Abel usque ad Zachariam interfectorum ab his sanguis sit reposcendus, & abluente manus suas Pilato, super se suosque esse justi sanguinem sint professi.

7. Sed manus suas lavante justo atque lætante, *dicet homo*: *An fructus erit justo?* Et utique eum esse dicit, quia Deus sit in terra eos judicans. Dicens ergo homo, *an fructus sit justo*, non ambigitur exspectare judicium; justo tamen jam in terris, quia per Angelos in Abrahæ sinum deductus sit, judicato, secundum illud: Qui credit in me, non judicatur, sed transit de morte in vitam: qui autem non credit, jam judicatus est. Cum ergo sanctus non judicandus sit, qui in vitam sit transiturus ex morte, & infidelis jam judicatus ad pœnam sit: intelligitur in eos reliquum esse judicium, qui pro gestorum qualitate inter peccata fidemque sint judicandi, per Dominum nostrum Jesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

PSALMUS LVIII.

In finem, ne disperdas, David in tituli inscriptione, quando misit Saul, & custodivit domum ejus, ut interficeret eum.

Eripe me de inimicis meis, & ab insurgentibus in me libera me. Eripe me de operantibus iniquitatem, & de viris sanguinum libera me: quia ecce captaverunt animam meam, & irruerunt in me fortes. Neque iniquitas mea, neque peccatum meum Domine, sine iniquitate cucurri, & direxi. Exsurge in occursum mihi, & vide, & tu Domine Deus virtutum, Deus Israel. Intende ad visitandas omnes gentes: non miserearis omnibus, qui operantur iniquitatem. DIAPSALMA. *Convertentur ad vesperam, & famem patientur ut canes, circumibunt civitatem. Ecce loquentur in ore suo, & gladius in ore eorum: quoniam quis audivit? Et tu Domine deridebis eos, pro nihilo habebis omnes gentes. Fortitudinem meam ad te custodiam, quia Deus susceptor meus: Deus meus misericordia ejus præveniet me,*

Deus

Deus ostendit mihi inter inimicos meos, ne occideris eos: ne quando obliviscantur legis tuæ. Disperge illos in virtute tua, & destrue eos, protector meus Domine. Delicta oris eorum, sermonem labiorum ipsorum; & comprehendantur in superbia sua. Et de execratione & mendacio convellantur consummatione? in ira consummationis, & non erunt. Et scient, quoniam Deus dominabitur Jacob: & finium terræ. DIAPSALMA. *Et convertentur in vesperum: & famem patientur ut canes, & circumibunt civitatem. Ipsi dispergentur ad manducandum: si vero non saturabuntur, & murmurabunt. Ego autem cantabo virtuti tuæ, exaltabo mane misericordiam tuam: quia factus es susceptor meus & refugium meum in die tribulationis meæ. Adjutor meus tibi psallam: quia Deus susceptor meus, Deus meus misericordia mea.*

TRACTATUS PSALMI.

1. Superscriptio psalmi a superiore non differt: sed psalmus eo differt, quod quædam ex his, quæ in David ipsum gesta sunt, præferuntur, cum Saul misit & custodivit ad interficiendum eum domum ejus. Verum si ob id dirigenda ad Deum esset oratio; superiora illa, id est, *in finem*, & *ne disperdas vel corrumpas*, & *in tituli inscriptione*, non necesse fuerat anteferri. Hæc autem maxime, quamquam spiritali sint distributa ratione, cum & finis legis sit Christus, & corruptioni subjecta non fuerit ejus æternitas, & gloriosæ mortis ipsius titulus in salute sit gentium: tamen etiam ipsa, quæ de gestis ejus præscripta sunt, prophetica esse declarant, cum passionis dominicæ Propheta non nescius, sub occasione ac tempore eorum, quæ perpetiebatur odiorum, & patiendo prophetam se docuerit & loquendo. Tractabimus autem psalmum, ut eorum, qui secundum litteram sapiunt, intelligentiam non gravemus: sed & ut, quod a Saul custoditus ad interficiendum est, non minus ejus sit

temporis prophetia, quam a populo, & in Jerusalem tamquam in domo sua conclusus, & custoditus sit ad mortem.

2. *Eripe me de inimicis meis Deus, & ab insurgentibus in me libera me. Eripe me de operantibus iniquitatem, & de viris sanguinum libera me.* Vitiorum humanorum causas profectusque complexus est: ut, unde orta est, & quo evaderet impietas, nosceremus. Et idcirco iras & simultates, & inimicitias Evangelium compressit, (cum irasci sine causa fratri reatus gehennæ sit, & oblatio muneris nisi post reconciliationem non concessa sit simultatis, & inimicos non solum diligendos, sed & pro his orandum esse decernit;) quia ex his ad virum sanguinum pervenitur. Nam primum inimici sunt: dehinc insurgunt in eum, cujus inimici sunt: insurgentes autem, iniquitatis operarii sunt: postremo iniquitatis operarii usque ad viros sanguinum profecerunt. Viros autem sanguinum non solum admissa cædes, sed & cogitata consumat.

3. Sequitur enim: *Quia captaverunt animam meam, irruerunt in me fortes. Neque iniquitas mea, neque peccatum meum, Domine, sine iniquitate cucurri, & direxi.* Captata anima David est, cum ad interficiendum domo clausus est. Et quamquam erutus de Saul manibus sit: tamen viri sanguinum sunt sanguinem ejus optantes. Sed secundum psalmi præscriptionem adversum unum esse precationem convenerat, regem utique hæc volentem. Sed orationi propheticæ fuit sermo moderandus: ut querela referretur ad populum, cum captant animam fortes irruentes: quippe quos fortis armavit, qui & cor Judæ ad ministerium proditionis ingressus est. Hi ergo fortes captant animam, & ejus animam, in quo neque iniquitas, neque peccatum est, qui currens sine iniquitate direxit.

4. Et nescio, si anterior psalmus referri in David ita patitur, quo dicitur: Ecce iniquitatem meam

ego

ego agnoſco, & peccatum meum contra me eſt ſemper. Non convenit pſalmorum ordini tanta diverſitas, ut ab eodem dictum eſſe utrumque intelligendum ſit. Sed ſi quia anterior confeſſi peccati pſalmus poſterior in tempore eſt, videatur David ante peccatum, ut peccati neſcius hæc locutus: meminerimus eum ſub eodem peccato de humanæ neceſſitatis confeſſione dixiſſe: Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, & in delictis peperit me mater mea; ſecundum illud: Quis enim gloriabitur caſtum ſe habere cor coram Deo, nec ſi unius diei fuerit infans? Manente in nobis etiam ſecundum Apoſtolum & origine & lege peccati. Non ergo conſcientiæ humanæ vox iſta conveniet.

5. Sed videamus, ne forte ejus querelis hic abnegatæ de ſe iniquitatis competat ſermo, qui peccatum non fecit, & in quo inventus dolus non eſt, qui & dixerit: Ecce veniet princeps mundi, & non inveniet in me quidquam, peccati ſcilicet in ſe calumniam non reperiendam; per quod de peccato peccatum condemnaturus eſſet in carne. Ergo hic intelligendus eſt conqueri captatam animam ſuam, & irruiſſe in ſe fortes, qui & habuit hanc querelæ ſecuritatem, ut in ſe neque iniquitatem, neque peccatum eſſe profiteretur, & qui ſine iniquitate cucurriſſe ſe dixerit, ſecundum illud: Exultabit ut gigas ad currendam viam: a ſummo cœli egreſſio ejus, & occurſus ejus usque ad ſummum ejus.

6. Hic ergo ſolus currens direxit, qui infirmitatis noſtræ humilitate ſuſcepta egreſſus cœlos, regreſſus ad cœlos: qui revehens nos ſecum, oblaturusque Deo munus precatus ſit: *Exſurge in occurſum mihi, & vide tu Domine Deus virtutum, Deus Iſrael. Intende ad viſitandas omnes gentes: ne miſerearis omnibus, qui operantur iniquitatem.* Exſurgere enim ſibi in occurſum Deum virtutum ad viſitandas omnes gentes precatur: in eo namque coexcitatæ & collocatæ a dextris ejus

in cœlestibus gentes sunt. Et dignum fuit, reditum ejus ambitione occursus cœlestis ornari; ne ingressuro cœlos dignatio paterna de cœlo deesset. Neque id mirum: cum primo nominis sui martyri Stephano velut in primoribus cœli in occursum a Deo Patre descensum sit. Visitari itaque in occursu suo omnes gentes precatur, secundum illud: Neque enim misit Deus filium suum in hunc mundum, ut judicet mundum; sed ut salvus fiat mundus per eum. Descensum namque ejus in carnem, & ex Maria nativitatem, lætantes Angeli & patentes cœli honoraverunt. Non impudens ergo hæc occursus sui oratio est, cui ad salutem gentium, sicuti & psalmo alio & apostolico testimonio continetur, primogenito ex mortuis vox occurrentis hæc fuerit: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Hanc itaque occursus sui significationem visitandis in se gentibus deprecatur; non tamen judicii severitate prætérita, cum misericordia ab omnibus, qui iniquitatem operantur, avertitur, omnibus quidem in eo, quia caro factus est: gentibus visitatis; sed æque omnibus iniqua operantibus judicatis.

7. Interjecto enim diapsalma, quæ in impietatem populi essent mansura declarat. Mox namque & templi desolatio, & civitatis eversio, & ipsos illos captivitas consecuta est. Quin etiam nunc ingressu civitatis ejusdem, edicto Romani regis inhibentur. Et cum deserta sanctorum sancta, & prophetias silere, & placationum hostias deesse, & dignitatem omnem deformatam ministerii levitici recordantur; conversi nunc, & fame verbi Dei, & cibi salutaris affecti, ad solatium præsentium miseriarum circumire sunt soliti civitatem. Id enim sequitur: *Convertentur ad vesperam, & famem patientur ut canes, & circumibunt civitatem.* Famem hujus temporis per Prophetam alium denuntians dicit: Ecce induco famem super terram: non famem panis, neque sitim aquæ, sed famem verbi, ut

ut audiatur verbum Dei: impudentiam eorum ac rabiem in nuncupatione canum arguens, secundum illud: Libera me de ore leonis, & de manu canis unicam meam. Et hunc quidem habent interioris conscientiæ suæ dolorem, cum se dispersos, cum captivos, cum tributarios congemiscunt, sine templo, sine sacerdote, sine regno: & hoc posteaquam in majestatis Dominum salvatoremque mundi manus impias intulerunt.

8. Sed ubi de peccato crucifixi Unigeniti Dei arguuntur, impii esse non desinunt: & dolore translatæ ad gentes divinæ cognitionis accensi, ore adhuc verbisque desæviunt. Sequitur enim: *Ecce loquentur in ore suo, & gladius in labiis eorum.*

9. Sed hanc obtrectandi atque insectandi impietatem, non solum in his, sed etiam in gentibus, quæ audire detrectant, ita divinus sermo condemnat: *Quoniam quis audivit? Et tu Domine deridebis eos, pro nihilo habebis omnes gentes.* Nemine audiente irridentur a Deo; quia, ubi dicitur, *quis?* ibi aut rarus significatur, aut nullus: nullus, secundum illud: Quis similis tibi in Diis Domine? Rarus autem, in eo, cum dicitur: Quis dabit ex Sion salutare Israel? Irridentur igitur non audientes, & in quorum ore labiisque sit gladius: quia in cœlis habitans Deus subsannabit adversus Deum & Christum ejus reges ac principes congregatos. Gentes etiam omnes spernet, visitatas & non obedientes, quia, quamvis ex his sit portio quantulacumque credentium, tamen universitas reputatur in plurimis, secundum illud Domini dictum: Numquid, cum venerit filius hominis, inveniet fidem super terram? Non, quod non in aliquibus reperietur, quibus & dicetur: Venite benedicti patris mei, possidete præparatum vobis regnum a constitutione mundi: sed cum pauci ex omnibus gentibus sint fideles, non per paucos efficitur, ne non omnes gentes sint

ſint infideles. Irridendarum autem gentium ea maxime cauſa eſt, quod dum crucifixum, dum mortuum, dum ſepultum ſtultitia prudentiæ ſecularis exprobrant, magnæ pietatis ſacramentum non intelligentes, filium Dei reſurgentem ex mortuis, & majeſtatis eſſe Dominum non credunt.

10. Sed habens ille poteſtatem animæ ponendæ, & animæ reſumendæ, quia hoc mandatum accepit a Patre, irriſis ſpretisque gentibus, ſubjecit: *Fortitudinem meam ad te cuſtodiam, quia Deus ſuſceptor meus es: Deus meus miſericordia ejus præveniet me. Deus meus oſtendit mihi inter inimicos meos.* Fortitudinem ſuam ad Deum cuſtodiet, animam ſuam ſcilicet, quam depoſuit reſumendo; nemo enim aufert eam ab eo; & quia virtus ſua & refugium ſuum ſit, in cujus manibus commendaverit ſpiritum ſuum. Cujus miſericordia eum præveniet, ut etiam ante reſurrectionem Dei filius intelligatur, cum moriente eo, obſcurato ſole lux deperit, cum pendente eo in cruce tremit terra, cum deſcendente eo ad inferos, ſanctos ejus inferi non tenent, cum emittente eo ſpiritum, velum templi tamquam cuſtodia illinc ſpiritali erumpente diſcinditur, cum poſtremo Centurio proclamat: Vere Dei filius erat iſte. Cuſtodita igitur ad Deum fortitudine ſua, quia lux lucet in tenebris, & tenebræ eam non comprehenderunt, & præveniente eum miſericordia ſua, oſtendit ei inter inimicos ejus, quia ſuſceptor ejus eſſet, cum id etiam inimici confeſſione patuiſſet; vere enim eum Dei filium eſſe Centurio proclamat. Et hæc quidem tum ita cognita ſunt.

11. Sed quia ſecundum illud: Et videbunt, in quem compunxerunt, etiam in futurum inter inimicos ejus oſtendet Deus, quod ejus ſit ſuſceptor: quippe cum ſecundum Apoſtolum introgreſſa gentium plenitudine, id, quod Iſrael ſit reliquum, ſalvabitur; ut, quod ſcriptum eſt, impleatur: Veniet ex Sion,

qui

qui liberabit & avertet impietates ab Jacob. Et hoc illis a me testamentum, cum auferam impietates eorum. Ad significationem itaque repositæ hujus misericordiæ speique, subjecit: *Ne occideris eos: ne quando obliviscantur legis tuæ. Disperge illos in virtute tua, & destrue eos, protector meus Domine. Delicta oris eorum, sermonem labiorum ipsorum, & comprehendentur in superbia sua, & de execratione & mendacio convellentur in consummatione. Consummatio in ira consummationis, & non erunt, & scient, quoniam Deus Jacob dominatur finium terræ.* Inimici quidem propter nos, sed dilecti propter patres; misericordiæ id, quod eorum est reliquum, reservatur. Dispersi quidem interim circum omnes fere gentes, sed consperſione eorum sanctæque radice liberabuntur. Destruentur ergo secundum prophetiam non occisi, sed dispersi: & destruentur in delictis oris eorum, & sermone labiorum, cum ex Sion veniat liberator, de quo clamaverunt: Crucifige, crucifige; & cui dixerunt: Nos patrem habemus Abraham; & rursum: Quis tibi dedit hanc potestatem? &: In qua potestate hæc agis? In hac igitur superbia comprehendentur, cum Salvatori suo hæc a se ingesta esse non cognoscant: aversaque impietate de execratione ac mendacio avellentur, & hoc in consummatione; quia cum intraverit gentium plenitudo, tum, quod Israel est reliquum, salvabitur. *In ira* autem *consummationis non erunt:* quia impietates ex Sion veniens avertet. Non autem non erunt, qui & sunt cognituri, cognoscentque, quia Deus Jacob dominetur finium terræ: non jam in funiculo hæreditatis & in Jacob portione noscendus; sed *Deus Jacob*, id est, qui in homine Jacob Deus intellectus & visus est, dominator sit terræ finium, quorum & creator est confitendus.

12. Sed illos interim desolationis ac dispersionis suæ manet pœna. Nam etsi consummationi temporum propter

propter patres & electos hæc dispensatio misericordiæ reservetur: interjecto tamen diapsalma, quid in eos interim repetita significatione constitutum fuerit, ostenditur. Sequitur enim: *Et convertentur in vesperum, & famem patientur ut canes, & circumibunt civitatem. Ipsi dispergentur ad manducandum: si autem non saturabuntur, & murmurabunt.* Amissa civitate, temploque deserto, & secundum Romani regis edicta circumeuntes tantum, non etiam ineuntes civitatem, fames eos non hujus panis & cibi, sed oblationum, hostiarum, visionum, quibus omnibus saturabuntur, afficiet: adversum custodem suum canum improbitate latrantes. *Et dispergentur ad manducandum*: quia per diversa speciem sacerdotii illius legitimi, & holocausti, & circumcisionis imitantur: cum hæc tantum nonnisi intra Jerosolymam sint legitima constituta. Sed ad manducandum dispersi non saturantur. Non enim nisi sanctis & Deo placitis, & loci ipsius ac templi constitutione religiosis solemnitatibus explebuntur. Sed adhuc *murmurabunt*: ne hac quidem fame festivitatum suarum edomiti, ut secundum murmur, quo in deserto Deum exacerbaverunt, pœnitentiæ quiete resipiscant.

13. Sed inter hæc spes omnes suas & gratulationes psalmi fine concludit, dicens: *Ego autem cantabo virtuti tuæ, exultabo mane misericordiam tuam: quia factus es susceptor meus, & refugium meum in die tribulationis meæ. Adjutor meus tibi psallam; quia Deus susceptor meus, Deus meus misericordia mea.* Et ista omnia possunt ad prophetæ gratulationem referri; sed neque a Domini sunt confessione diversa. Hæc enim eorum dispersio passionis impietatem est consecuta. Sed quod in misericordia Dei mane, quia susceptor & refugium ejus factus est, exultaturus est; videtur id ad resurrectionis tempus esse referendum: quia, cum omni tempore laus Dei cantanda sit a Propheta, resurgenti tamen

tamen ex mortuis diluculo, in cœlosque redituro, exultatio matutinæ gratulationis est propria Domino Jesu Christo, qui est benedictus in omnia secula seculorum. Amen.

PSALMUS LIX.

In finem: pro his, qui immutabuntur, in tituli inscriptione, David in doctrinam, cum succendit Mesopotamiam & Syriam Sobal, & convertit Joab, & percussit in valle Salinarum duodecim millia.

D*eus repulisti nos, & destruxisti nos, iratus es, & misertus es nobis. Commovisti terram, & conturbasti eam: sana contritiones ejus, quia mota est. Ostendisti populo tuo dura, potasti nos vino compunctionis, dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus.* DIAPSALMA. *Ut liberentur dilecti tui, salvum fac dextera tua, & exaudi me. Deus locutus est in sancto suo. Lætabor & partibor Sichimam, & convallem tabernaculorum dimetibor. Meus est Galaad, & meus est Manasses, & Ephræm fortitudo capitis mei, Juda rex meus, Moab olla spei meæ. In Idumæam extendam calciamentum meum: mihi Allophyli subditi sunt. Quis deducet me in civitatem circumstantiæ? quis deducet me usque in Idumæam? Nonne tu Deus, qui repulisti nos? & non egredieris Deus in virtutibus nostris. Da nobis auxilium de tribulatione, & vana salus hominis. In Deo faciemus virtutem: & ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.*

TRACTATUS PSALMI.

1. Multa in psalmo ante rerum gesta præscripta sunt, quæ necesse est ad alicujus intelligentiæ significationem his, quæ effecta sunt, anteferri: cum *in finem*, cum *pro his, qui demutabuntur*, cum *tituli inscriptio*,

ptio, cum *in doctrinam David* ſuperſcriptio comprehendit. Poſt quæ geſtorum tempus adſcribitur: *Succendit Meſopotamiam, & Syriam Sobal: & convertit Joab, & percuſſit in valle Salinarum duodecim millia.* Quo pſalmus omnis ab hiſtoria diſſentit. Nam cum Sobal percuſſus cum Meſopotamia & Syria, quæ ab eodem ad bellum commota & accenſa capta eſt; hanc maximi belli victoriam ingens gratulationis lætitia conſecuta eſt. Pſalmus autem totus triſtis & mæſtus eſt: cum ſuper repulſo deſtructoque populo dolor eſt, cum commotæ turbatæque terræ querela eſt, cum ſanandæ contritionis ejus oratio eſt. Deinde id, quod *in Salinarum valle* memoratum eſt, neque in hiſtoria, neque in aliquorum translatorum intelligentia eſt. Nam ſecundum Aquilam, qui translator legis Judæis poſt paſſionem Domini fuit, ita ſcribitur: *Cum percuſſit valles.* Sed hic ſecundum litteram ſcribens, & extra ſpiritalem intelligentiam manens, belli locum edidit. Translatio autem illa ſeniorum ſeptuaginta & legitima & ſpiritalis, ante paſſionem Domini geſtaque ſuſcepta, per nominum naturarumque ſpecies nunc quoque, ut in omnibus pſalmis, cauſam ſenſumque manifeſtat, in commemoratione geſtorum non argumentum pſalmi, ſed tempus oſtendens; ne ob id, quod continetur in geſtis, ſed ut tum, cum ea geſta ſunt, ſcriptus eſſe noſcatur.

2. Sed ante quam de tempore loquamur prophetiæ, quia multum ad intelligentiam pſalmi proficit ſcire, quando ſit ſcriptus, de ſuperſcriptione tractemus, quæ intelligenda refertur *ad finem*, & *his*, *qui immutabuntur*: qui ex impietate ſcilicet ac vitiis deſinentes, ad religionem atque innocentiam transferentur, & ex peccatis Synagogæ ad Eccleſiæ gratiam demutabuntur: ſicut in eo pſalmo, qui primus *pro his*, *qui immutabuntur*, eſt ſcriptus, oſtendimus, cum dicitur: Audi filia & vide, & inclina aurem tuam, & oblivifcere popu-

populum tuum, & domum patris tui; quoniam concupivit rex ſpeciem tuam; & rurſum in eodem: Pro patribus tuis nati ſunt tibi filii, conſtitues eos principes ſuper omnem terram. Filiorum itaque demutatione facta pro patribus, paternam domum obliviſcitur, Deo regi magis regina placitura, cujus morte renovatur ad vitam. Et idcirco *tituli inſcriptio pro his, qui immutabuntur*, adſcribitur gloriæ mortis ejus, qui pro omnibus mortuus eſt, tituli inſcriptione teſtante: & teſtante *ad doctrinam David*, ut omnes eum David, qui & oriens, & juſtus, & rex, & æternus eſt, noverimus; qui inimicas nobis infeſtasque virtutes cum duce ſuo peremit, omnibus his, qui adverſum nos vitiorum bella accendere erant ſoliti, extinctis: non in valle planctus, neque in valle tabernaculorum, ſed *in valle ſalium*; id enim magis, quam *ſalinarum* græcus ſermo declarat: cum ex ſe jam non flebiles habitationes, nec lamentanda tabernacula, ſed ſalem potius hæc mundi hujus vallis exhibeat, eos ſcilicet, eorumque ſimiles, quibus dictum eſt: Vos eſtis ſal terræ, in quibus maxime antiquus ille nosque incendens hoſtis extinctus eſt. Pro his igitur in fine commutandis, & ſub teſtimonio ac tituli inſcriptione ad David edocendis pſalmus hic ſcribitur: non alio tempore, quam cum Nathan Propheta throni æterni regem ex David ſemine eſſe nuntiavit. In eo enim tempore hæc, quæ in rebus geſtis præſcribuntur, effecta ſunt, in quo prophetia æterni regis oſtenſa eſt. Intelligendus ergo pſalmus pro his eſt, qui immutabuntur, in David æternum regem edocendis, & qui pro amiſſis patribus erunt ex commutatione jam filii. Ita enim cœpit.

3. *Deus repuliſti nos, & deſtruxiſti nos: iratus es nobis, & miſertus es nobis. Commoviſti terram, & conturbaſti eam: ſana contritiones ejus, quia commota eſt. Oſtendiſti populo tuo dura, potaſti nos vino compunctionis,*

Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus. Secundum communem seculi sensum iræ miserationique non convenit: neque ipsius in eosdem uterque hic conveniet affectus, ut ultionis voluntati voluntas miserationis admixta sit. Solis autem hoc patribus pie irascentibus congruit, ut misericors eorum ira in peccatis sit filiorum, secundum etiam illud beati Pauli, cum ita Satanæ in interitum carnis tradit, ut spiritus salvus sit in die Domini, vindictæ præsentis severitatem ad salutem spiritus proficere demonstrans. Æternus ergo ille cœlestis omnibus pater, qui & dixit: Ego occidam, & ego sanabo, sic repellit & destruit suos, ut misereatur iratus. Destruxit enim Jerusalem templum, sed cœlestem Sanctis reddidit civitatem: repulit ab operationibus legis, sed justificationem fidei justificans ex fide impium tribuit: *dis*solvit terrestre regnum, sed reges constituit cœlorum. Ita iram misericordia consecuta est, dum damno terrenorum præsentium, ingens æternorum bonorum retributio repensatur.

4. Et hæc quidem non magis ad Israel, quam ad universitatem humani generis aptata sunt: quia ex uno in omnes sententia mortis & vitæ labor exiit, cum dictum est: Maledicta terra in operibus tuis; nunc autem per unum in omnes donum vitæ & justificationis gratia abundavit: ut, quorum terra maledicta est, horum nunc conformia Deo corpora sint; & quæ commota metu, & ignoratione turbata, & labore contrita est, & ipso illo lætificantis vini compuncta potu, nunc susceptæ significationis secura virtute, futuræ iræ defugiat potestatem. In arcu enim, ut frequenter tractavimus, præparatæ ad pœnam impiis iræ terror ostenditur, secundum illud: Numquid irascetur per singulos dies? Arcum suum tetendit, & paravit in eo vasa mortis, sagittas suas arsuris operatus est. Metuentibus igitur significationem dedit, vel

signi

ſigni in frontibus, vel fidei in cordibus, vel teſtimonii in operibus, vel gloriæ in confeſſionibus, vel victoriæ in martyriis: ut a facie arcus iræque fugiatur, ut dictum eſt: Natio viperarum, quis monſtravit vobis fugere ab ira ventura? Gratulantis igitur humani generis hæc vox eſt, poſt regnum mortis, poſt diaboli terrores, poſt laborum peccatorumque onera, poſt infelicis lætitiæ dolorem; quia vitiorum gaudia cum ſint intellecta, compungunt. In vino etenim ſecundum Apoſtolum laſcivia eſt. Et ſicut eſt vinum cor hominis lætificans, ita & vinum eſt cor hominis compungens. Nam & calix iræ eſt, ſicuti & calix vitæ eſt.

5. Poſt hæc ergo, & poſt hoc compunctionis vinum, ſignificatione fugiendi arcus iræque conceſſa, univerſitas fidelium æternis ſpebus exultat. Id enim mox diapſalma interveniente declarat: *Ut liberentur dilecti tui, ſalva dextera tua, & exaudi me.* Dextera Domini fecit virtutem, & a dextera Deo Virtus Dei, coexcitata ſecum humilitatis noſtræ carne, conſedit. Data ergo ſignificatione fugiendi a facie arcus, liberantur dilecti, & per Dei dexteram ſalvantur. Et a qua facie arcus liberentur ſalventurque, Apoſtolus docuit, dicens: Qui liberavit nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum filii dilectionis ſuæ. Liberandi ergo dilecti ſalvandique per dexteram Dei ſunt.

6. Sed ſalutis hujus ad fidei firmitatem noſcenda eſt prophetia. Sequitur enim: *Deus locutus eſt in ſancto ſuo. Lætabor & partibor Sichimam, & convallem tabernaculorum dimetiar. Meus eſt Galaad, & meus eſt Manaſſes, & Ephram fortitudo capitis mei, Juda rex meus, Moab olla ſpei meæ. In Idumeam extendam calciamentum meum: mihi Allophyli ſubditi ſunt.* In ſancto Deus locutus eſt, in eo nempe, cui etiam dæmones clamant: Scimus, quia tu ſanctus Dei es; & de quo Angelus

evangelizat: Et quod ex te nascetur sanctum, vocabitur filius Dei. In hoc itaque sancto locutus est, cum dicit: Pater, qui in me loquitur, ipse facit opera sua. Locutus ergo Deus in sancto, in principio sermonis exultat. Exultabit enim ut gigas ad currendam viam, & exultabit in Sichima partienda. Sichima Samaria est, quæ eadem & Sichem est, quam Jacob Joseph filio suo sub benedictione spiritus deputavit. Hæc cum omnibus antea legis temporibus in impietate mansisset, Evangelium Domini ex parte suscepit. Nam hodieque pars ejus irreligiosissimis studiis de studio vetere detinetur. Illic enim vaccæ adoratæ, illic mons relicto sacrario electus, illic regnum adversum Judam excitatum. Sed eo primum Dominus accedens, etiam credente Samaritana, & aquæ vivæ potum precante, fidem intulit: mox etiam Apostolis prædicantibus participes sancti Spiritus facti sunt. Partita ergo Sichima est, cum fideles ab infidelibus separantur. Et est futuri judicii certa divisio, sicut scriptum est: Veniet Dominus servi illius in die, qua non sperat, & hora, qua ignorat: & dividet eum, partemque ejus ponet cum hypocritis. Divisa ergo Samaria est, vel judicio, vel fide, secundum illud: Non veni pacem mittere in terram, sed divisionem.

7. Neque solum loquens in sancto Deus Sichimam partitus est, sed etiam convallem tabernaculorum dimensus est: hanc siquidem habitationis humanæ demersam humilemque sedem, quam & alio loco ob ægritudines vitæ ac lamentationes calamitatum, vallem planctus esse commemorat, dicens: Posuerunt in valle plorationis. Dimensus ergo hanc est, quia gentium plenitudo exspectatur. Et ubi modus est credentium futurus, illic dimensionis examen est: partem intra Ecclesiam congregandis, parte alia in eadem valle residentibus.

8. Quis-

8. Quisquis autem aliqua metitur, necesse est, ut ea, quæ sua sunt, metiatur. Suus enim est Galaad, & suus est Manasses. Mons iste Phœnicum est, Arabiæ Mesopotamiæque contiguus, ex parte Manassæ in possessionem deputatus: & ideo suus est Manasses, sub Manassis nomine terræ plenitudinem, sicuti & sub Galaad omnem orbem suum esse demonstrans. Sed in his usurpandis nihil præter jus proprietatis ostensum est.

9. Ephræm autem assumtio capitis ejus, & Juda rex ejus est. Hæc sanctus loquente in se Deo loquitur, qui & per Jacob Ephræm conversa manuum sanctificatione benedixerit, & regem ex Juda, qui & exspectatio gentium futurus esset, ostenderit. Assumtio ergo Ephræm est, non etiam Manasses: cum Joseph uterque sit filius. Sed cum in capite significatio contineatur & corporis, secundum illud: De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput; & omnis sanctus caput est corporis Christi: idcirco assumtio capitis ejus Ephræm est, quia contra generationum ordinem, ad præferendam Ecclesiæ sanctificationem in prælato Ephræm & postposito Manasse, minor majori est antelatus. Assumtio itaque capitis sui est Ephræm, id est, populi, quem in Ephræm præfiguravit: vel potius Ecclesia in corpus assumitur.

10. *Juda* etiam *rex meus* est, id est, a se dispositus & electus. Non utique vel David ipsi rex Juda est, (cum ex Juda rex ipse sit primus,) vel loquenti in sancto suo Deo rex est: sed loqui hæc sanctus iste ei, in quo Deus loquitur, intelligendus est, qui & spiritu Jacob repleverit ad æterni regis istius prophetiam; cum ait: Non deficiet princeps de Juda, nec dux de femoribus ejus, donec veniat, cui repositum est: & ipse est exspectatio gentium.

11. Et quia non solum ex hac generatione sanctorum, sed etiam ex peccatorum origine huic Dei

Sancto carnis esset ineunda susceptio; quia in similitudine carnis peccati Deus filium suum misit, idcirco etiam Moab olla spei ejus est. Et hæc quidem Moab generatio secundum eam, quæ in Genesi sententia est, divinæ maledictionis suscepit opprobrium. Sed post decem generationes per gradus successionis sancto digna fit genere: Sanctusque hic ex Juda & ex Moab originem sumens, decocta tamquam per ollam carnis cruditate, in speciem cibi significatur æterni, cum caro ejus vere cibus vitæ sit. Est & olla secundum Jeremiam urens peccata atque tollens: sicuti & Dominus ipse mittere ignem venit super terram: & multi secundum Apostolum tamquam per ignem erunt salvi: cum defæcatis & perustis vitiis, ut argentum ignitum probabiles judicentur. Hinc ergo Moab spei suæ olla est, cui etiam ex Moab, cruda utique atque vitiosa, jam cœlestis illa ad cibum vitæ sanctificatio carnis in spe est.

12. Quin etiam usque in Idumæam calciamentum suum extensurum esse se dicit, scilicet usque ad defectionem Esau; quia Idumæa Esau sedes est, & prædicationis apostolicæ dirigat gressus: Speciosi enim pedes evangelizantium sunt: & in calciamento pedes, in pedibus autem gressus ostenditur. Neque solum in Idumæam cursum prædicationis extendit, sed etiam *allophyli subditi sunt*; secundum illud: Exaudi orationem, ad te omnis caro veniet: quia Deo dignum sit gentes ei omnes esse subjectas, & universitatem carnis ad confessionem æternæ hujus misericordiæ erudiri.

13. Sed cognitis his, qui immutabuntur, secundum tituli inscriptionem, & doctrina ejus, qui David est æternus, accepta, æternam illam primitivorum in cœlis Jerusalem & circumstantium Deo sanctorum civitatem ingredi Propheta festinat, ducem, qui se eo deducat exspectans. Sequitur enim: *Quis deducet me in civitatem circumstantiæ? quis deducet me usque in*

Iduma-

Idumæam? Nonne tu Deus, qui repulisti nos, & non egredieris in virtutibus nostris? Esau defectio est: & Edom secundum Genesim deficiens est: & secundum Apostolum, quod est reliquum Israel, salvandum est. Optans ergo Propheta in civitatem circumstantiæ deduci, scit se ante usque in Idumæam esse venturum, id est, in illam defectionem populi anterioris, qua major serviet minori. Et ultima prædicatio convertet corda patrum ad filios, cum veniens ex Sion peccata & impietates ab Jacob auferat. Sed hic idem deducet, quia & ob impietatem ante destruxit & repulit: quia capta Jerusalem, destitutoque regno indignos spretosque deseruit, solitus ante eos spiritalibus auxiliis confovere, & cœlesti militia adversum inimicorum bella tutari. Nunc autem deserente eos custodia Spiritus sancti, nullum in virtutibus eorum, id est, in exercitibus, divinæ propugnationis auxilium est. Et ideo, quia destruxit, non egredietur in virtutibus eorum.

14. Se repositæ spei, quia, quod Israel est, reliquum salvabit; misericordiam Propheta non tacuit dicens: *Da nobis auxilium de tribulatione, & vana salus hominis. In Deo faciemus virtutem, & ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.* Scit vanam salutem esse, quæ ab hominibus speratur: quia & vitæ hujus sine misericordia Dei nullus sit usus, secundum illud: Melior est misericordia tua super vitam: quia nisi ad profectum æternitatis vita suscepta sit, miseriarum in nobis potius erit origo, non vitæ. Auxilium itaque a Deo in tribulationibus sperat, quia hominum salus vana sit. Postulat ergo de tribulatione auxilium, in Deo virtutes concesso auxilio facturus: cum liberati omnes a lege peccati, in Dei potius justificatione maneamus: cum pugnam non adversus carnem & sanguinem, sed adversus spiritales nequitias, & mundipotentes, Satanam ipso spiritu oris sui Deo interficiente, peragamus;

cum non regnet jam in immortali corpore nostro tribulans nos ante peccatum, cum absorbeatur mors a vita in contentionem victoriæ, per Dominum nostrum Jesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

PSALMUS LX.

In finem Hymnus David.

Exaudi Domine deprecationem meam, intende orationem meam. A finibus terræ ad te clamavi, dum anxiaretur cor meum. In petra exaltasti me. Deduxisti me; quia factus es spes mea, turris fortitudinis a facie inimici. Inhabitabo in tabernaculo tuo in secula. DIAPSALMA. *Protegar in velamento alarum tuarum, quoniam tu Deus exaudisti orationem meam, dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum. Dies super dies regis adjicies: annos ejus usque in dies generationis & generationum. Permanet in æternum in conspectu Dei: misericordiam & veritatem ejus quis requiret eorum? Sic psallam nomini tuo Deus in seculum seculi, ut reddam vota mea de die in diem.*

TRACTATUS PSALMI.

1. Simplex est psalmus, æternæ gratulationis continens prophetiam. Nam neque res gestas, neque significationis alicujus cognomenta subscriptio comprehendit. Tantum *hymnus in finem* est: ut id, quod a Propheta cantatum est, in fine vel psalmi, vel temporum explicandum esse noscatur. Oratio autem est justi æterna sperantis, seseque in Christo coexcitatum in cœlestibus gratulantis. Cœpit enim ita.

2. *Exaudi Deus orationem meam, intende precationi meæ. A finibus terræ ad te clamavi, dum anxiaretur cor meum.* Exaudiri precationem suam sanctus hic postulat,

lat, cujus & ea fiducia eſt, ut in orationem ſuam velit intendi, utrum ſit innocens, caſta & fidelis, & ex intimo conſcientiæ atque cordis metu profecta: quia ſecundum Paulum & corde credendum, & ore confitendum ſit ad ſalutem. Intendendæ autem orationis hinc precatio eſt, quod, dum corde anxio eſt, a terræ finibus clamaverit. Non hic extrema ſolitudinum aut contigua Oceani incolebat, qui a terræ finibus anxio corde clamabat. Sed ſciens ſe in carne quidem, quæ terra eſt, degentem, jam in fine carnis habitare, dum ſecundum Apoſtolum habitans in corpore peregrinatur a corpore, dum vivens jam non ſibi vivit; neque ipſe vivit, ſed vivit in eo Chriſtus: congemiſcens tamen in hoc ſuo habitaculo, ſuperveſtirique feſtinans, & ideo anxio corde a terræ finibus clamat, quia & neceſſitatem habeat in carne vivendi, & ſpem teneat a carnis vitiis deſinendi, dicens.

3. *In petra exaltaſti me. Eduxiſti me; quia factus es ſpes mea, turris fortitudinis a facie inimici. Habitabo in tabernaculo tuo in ſecula.* Hinc itaque jam ſanctus a terræ finibus clamat, quia exaltatus in petra ſit. Petra autem ſecundum Apoſtolum Chriſtus eſt, quem exaltavit Deus, & donavit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen. In quo & elegit nos ante mundi conſtitutionem in cœleſtibus. Per eum enim ſumus in ſpem æternitatis deducti, & in hac ſpe non confundimur; quia ab inimici facie hæc eadem ſpes nobis fortitudinis turris eſt facta. Nam cum in muris ſit valida & firma munitio: murorum tamen ipſorum firmitas in turribus omnis eſt. Et idcirco turris fortitudinis exaltans nos in petra Deus factus eſt, quia per hanc ſpem vim diaboli ejusque inſidias ſuſtinemus, tutiſſima adverſus eum ſpiritalesque ejus nequitias fidei munitione conſepti; cum in tabernaculo Dei habitaturi ſimus in ſæcula, ſine ullo ſcilicet ætatis modo in æternum fluentibus ſeculis temporibusque manſuri.

4. Sed quia hæc, quamvis ſpe repoſita, jam ſanctis ſint, tamen adhuc ſub diſpenſatione temporum differantur; qua munitione interim tutus ſit, interjecto diapſalma demonſtrat, dicens: *Protegar in velamento alarum tuarum, quoniam tu Deus exaudiſti orationem meam.* Protectionem miſericordiæ Dei ſub velamento alarum divinus ſermo ſignificat: de quo, quia ſuperioribus pſalmis tractatum eſt, ſuperfluus nunc & otioſus erit ſermo. Sed protectionis meritum ex fide orationis indultum eſt, ſecundum illud: Petite, & dabitur vobis.

5. Quin etiam, ad quam ſpem protectione alarum Dei inumbrandus eſſet, oſtendit dicens: *Dediſti hæreditatem timentibus nomen tuum. Dies ſuper dies regis adjicies, annos ejus usque in dies generationis & generationis. Permanet in æternum in conſpectu Dei.* Hæc enim hæreditas ſancti eſt, vita & incorruptio, & regnum, & coæterna Deo habitatio. Non Iſraeli tantum hæc hæreditas ſcripta eſt, ſed timentibus Dei nomen. Dies enim æterni ſunt *regis:* ſive quia ſancti, qui peccati ſervi non erunt, reges ſunt, ſecundum illud Apoſtoli: Jam ſine nobis regnatis, & utinam regnaretis, ut & nos vobiscum conregnaremus: ſive quia hic idem etiam rex ſit Propheta: ſive quia in æterno regno conſedentem a dextris oportet regnare, donec ponat inimicos ſuos ſub pedibus ſuis, non ut rex ipſe tum non ſit, ſed cum tradiderit regnum Deo patri, conregnabit his ipſe, qui reges ſunt. Ex quo mihi videtur hæc nunc ratio ſervata, ut *usque in dies generationis & generationis* adjicerentur ſuper dies dierum anni ejus; in conſpectu autem Dei maneat in æternum: ut tempus illud, quo eum regnare, donec ponat inimicos ſuos ſub pedibus ſuis, oportet, a generatione usque in generationem ſit comprehenſum; quia generationem hanc ſpiritalis nativitatis generatio ex mortuis conſequatur: æternitatis autem ſuæ exceptio

ptio, dum in æternum in conſpectu Dei eſt, prædicetur. Eſt autem ipſe primogenitus ex mortuis. Sed hujus regenerationis Dominus ad Apoſtolos ita meminit: Amen dico vobis, quod vos, qui ſecuti eſtis me, in regeneratione cum ſederit filius hominis in ſede majeſtatis ſuæ, & vos ſedebitis ſuper duodecim thronos judicantes duodecim tribus Iſrael. Hujus igitur generationis tempus oſtendit, & usque in hanc ſuper dies dierum anni regis augentur. Ceterum ipſe in conſpectu Dei manebit æternus, jam omnibus, quos redemit, in reges cœlorum & cohæredes æternitatis aſſumtis, tradens eos regnum Deo Patri.

6. Et quia comparticipes & concorporales & conformes ejus effecti ſint, jam in his nec corruptione, nec morte dominante, cum in omnem plenitudinem Dei repleantur; ſubjecit ſpiritus prophetiæ: *Miſericordiam & veritatem ejus quis requiret eorum?* Non inopes jam miſericordiæ veritatisque ejus hæ ſcilicet generationes erunt, quas in ſe ex mortuis regenerabit ad vitam, quæque in ſpe gloriæ Dei manſerint: tum, cum in regnum traditæ Deo patri ſuſcipientur in reges, conſummata in omnes ejus miſericordia ac veritate, per quem redemtos ſe gratulentur ad vitam, ſitque omnibus acceſſus ad Patrem. Poſt quod miſericordiæ ac veritatis nihil requiratur a Domino, cum in Dei plenitudinem impleantur. Simile autem huic Prophetæ dictum eſt id, quod ad Apoſtolos Dominus ita locutus eſt: Nunc quidem triſtitiam habetis; rurſum autem videbo vos, & lætabitur cor veſtrum, & gaudium veſtrum nemo tollet a vobis. In illa die me non rogabitis quidquam: quia jam gaudium nemo ablaturus ab his ſit.

7. In hanc igitur æternitatis ſpem ſeſe Propheta confirmat, dicens: *Sic pſallam nomini tuo in ſeculum ſeculi, ut reddam vota mea de die in diem.* Pſallet in ſeculum ſeculi, & vota de die in diem reddet,

nullo

nullo temporum fine conclusus, hymnis æternis æternorum votorum gaudia redditurus: cum absoluta omni terrenorum corporum infirmitate cœlestem atque Angelorum agat vitam, de die in diem vota reddendo, secundum illud: Vota mea Domino reddam in atriis domus Domini, in conspectu omnis populi ejus, in medio tui Jerusalem, cœlestis utique matris, & liberæ per Deum ac Dominum nostrum Jesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

PSALMUS LXI.

In finem pro Idithum Psalmus David.

Nonne Deo subdita erit anima mea? Ab ipso enim salutare meum. Etenim ipse Deus meus & salutaris meus, adjutor meus: non movebor amplius. Quo usque irruitis in hominem, interficitis universi tamquam parieti inclinato, & maceriæ impulsæ? Verumtamen honorem meum cogitaverint repellere: cucurri in siti: ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant. Verumtamen Deo subdita erit anima mea: quoniam ab ipso est patientia mea. Quia ipse Deus meus & salutaris meus, adjutor meus, non emigrabo. In Deo salutare meum est, & gloria mea, Deus auxilium meum: spes mea in Deo est. Sperate in eum omnis conventus plebis, effundite coram eo corda vestra; quia Deus adjutor noster est. DIAPSALMA. *Verumtamen vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris: ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum. Nolite sperare in iniquitate: & in rapinas nolite concupiscere. Divitiæ si affluant, nolite cor apponere. Semel locutus est Deus: duo hæc audivi, quia potestas Dei est, & tibi Domine misericordia; quia tu reddes singulis secundum opera eorum.*

TRA-

TRACTATUS PSALMI.

1. Prophetiæ ſermo non niſi ad aliquem profectum audientium ſcriptus eſt, ut aut ad ſcientiam doceat, aut ad voluntatis innocentiam confirmet: ut nunc hic pſalmus *pro Idithum* a David cantatur, in quo ad Dei timorem, ad humanarum ſive ſpiritalium nequitiarum conſtantem tolerantiam eruditur, & ad contemtum opum, quia avaritia malorum omnium radix eſt, firmatur. In his enim beatæ æternæque vitæ ſtatus certus eſt, ſi & pietas in Deum ſit, & patientia in adverſis, & contemtus opulentiæ. A Dei itaque confeſſione cœptus eſt pſalmus.

2. *Nonne Deo ſubdita erit anima mea? Ab ipſo enim ſalutare meum. Et ipſe Deus meus, & ſalutaris meus, ſuſceptor meus; non movebor amplius.* Confeſſio Dei communi hominum affectu a Propheta ita cœpta eſt, ut, cum poſt multam inſcientiæ noctem, poſt ambiguam humanarum ſententiarum incertamque doctrinam, poſt diverſarum religionum variam opinionem, cum diu erratum quæſitumque de Deo ſit, an unus, an plures, & ſexus an unius, an duplicis, & poteſtatis an æqualis, an diſparis, & ætatis an uniformis, an variæ, & naturæ an innaſcibilis omnium, an aliquorum aliquando generatæ: tum deinde, cum ab aliquibus magna ætate & longo labore certatum ſit, aut nullos omnino eſſe, aut a cura humanæ vitæ abeſſe: jam porro cum a pleriſque tractatum ſit, vel ſolem aſtraque cetera Deos eſſe, vel mundum ipſum in æternitatis ſpecie hujus ac mutationum manentem cum omnibus ſuis, quæ ex ſe efferat Deum eſſe: jam vero ut plerique ignem, vel aquas, vel ſpiritum divino nomine atque honore donaverint: alii quoque ligna, lapides, metalla ſub ſpecie hominum, volucrum, ferarum adoraverint: poſtremo cum jam feſſis omnium deſtitutiſque ſtudiis plerique eorum, maximeque

meque prudentes, unum hoc se scire, id est, nihil horum hominem scire, docuissent: tum post hanc quasi necessariæ confessionis inscientiam prudens quisque conversus ad Prophetas atque Apostolos, Dei legem omnem sub sacramento æternæ dispositionis perceperit, in qua rationem deductæ in hoc corpus animæ connexæque tractaverit, in qua divisionem gentium secundum angelorum numerum acceperit, in qua & esse principem mundi, & unius electionem gentis audierit, in qua humanæ mortis auctorem non ignoraverit, & habitare in carne sua peccati legem obnitentem legi mentis suæ senserit & congemuerit; postea quam Dei spiritum, Dei Virtutem, Dei Sapientiam, Dei Filium, & unigenitum Deum ad remissionem peccati condemnationemque peccati legis, hominem natum esse cognoverit, qui humanarum passionum forte perfunctus, ad condemnanda in se cœlestium nequitiarum impia tentamenta sit mortuus, ut æternitatem omnibus, qui per habitantem in carne nostra peccati legem moriebamur, inveheret; ac tum hoc sacramento pietatis accepto, post ignorationis noctem in scientiæ lumine collocatus, ita dixit: *Nonne Deo subdita erit anima mea? Ab ipso enim salutare meum. Etenim ipse Deus meus est, salvator meus, susceptor meus: non movebor amplius.* Reperta itaque fidei sede post vagos errores impietatisque sententiam, quia susceptorem suum salvatoremque cognoverit, amplius non movetur. Quid enim ultra ignorationi anxietatique hominum est relictum, cum æternitas animæ & corporis, id est, totius hominis prædicetur, cum assumtio atque susceptio terrenæ nostræ carnis a Deo sub sacramento magnæ hujus pietatis ostensa sit, cum peccatorum remissio condemnata peccati lege sit præstita, cum homini nostro a dextris Dei consessus in cœlis sit?

3. Sed

3. Sed hanc humanæ beatitudinis ſpem gentilium impietatum ſtudia comminuunt, prudentiæ ſecularis inanitate profectum homini ad Deum denegantes, & Deo conſortium aſſumti corporis detrahentes, arbitri moderatoresque divinæ poteſtatis: quaſi difficilius Deo ſit aſſumſiſſe hominem, quam eum in tanta naturæ ac vitæ ſuæ ratione formaſſe. Hanc itaque impiam eorum obtrectationem Propheta mox arguit, dicens: *Quo usque irruitis in hominem? interficitis universi, tamquam parieti inclinato, & maceriæ impulſæ?* Impellunt enim hæ ignorantes atque impiæ diſputationes hominem ad vitia proclivem, & quaſſum jam cadentemque demergunt, conſiliis adhortationum fallacium noxiarumque perimentes: quaſi parva ſibi ipſa conciliatrix vitiorum voluntas ſit, quam adhuc deſperatio judicii æterni retributionisque in uſum tantum præſentium & corporalium adhortetur.

4. Sed hunc corporis ſui parietem, quem ante libido, ebrietas, avaritia, ira perfoderat, jam in ſe in domum Dei vivis lapidibus exſtructum eſſe non neſcit, & in imaginem Dei creatum eſſe recolit: certusque conformem ſe Dei gloriæ præparari, ſubjecit: *Verumtamen honorem meum cogitaverunt repellere, cucurri in ſiti.* Illis honorem ſuum detrahere cogitantibus, ille in ſiti cucurrit. Eſt enim ſitis bonorum æternorum & ſpiritalis eſuries in ſanctis, de qua dictum eſt: Beati, qui eſuriunt & ſitiunt juſtitiam. Curſum ergo juſtitiæ ſuæ ſitiens tenuit, omnem vitam integram etiam ab ipſa contradicentium ſibi obtrectatione conſervans. Nam & a Domino ſuo didicit, ut opera omnia ſua etiam gentilis teſtimonii judicio laudentur, cum dicitur: Sic luceant opera veſtra coram hominibus, ut magnificent Patrem veſtrum, qui eſt in cœlis. Sic & Paulus placens omnia in omnibus, neque Judæis, neque Græcis, neque Eccleſiæ ſcandalum eſt; ne habeat adverſarius male de ſe quid loqui, illo qui-

dem

dem obtrectandi ſtudium voluntatemque retinente, quamvis ſe ille liberum ab omni obtrectationis occaſione præſtaret; quod & in hoc ſancto in ſiti currente cognoſcimus. Sequitur enim: *Ore ſuo benedicebant, & corde ſuo maledicebant;* cum & conſervantes honorem ſuum probabilis vitæ confeſſione benedicerent, & interioris odii malignitate maledicerent.

5. Sed id, quod ſibi maxime ſalutare eſt, ſanctus iſte etiam diapſalma interveniente congeminat, indefeſſæ in nobis confeſſionis perſeverantiam oportere eſſe demonſtrans. Sequitur enim: *Verumtamen Deo ſubjecta eſt anima mea, quoniam ab ipſo eſt patientia mea. Quia ipſe eſt Deus & ſalvator meus, adjutor meus, non emigrabo. In Deo ſalutare meum, & gloria mea, Deus auxilii mei, & ſpes mea in Deo meo.* Impellant quidem iſti inclinatum parietem, maceriamque jam quaſſam, & benedicente licet ore, corde maledicant: ſcit tamen ſubjectam animam ſuam Deo eſſe oportere, quia ab ipſo patientia ſua ſit. Didicit enim ab eo non avertere faciem a ſputamentis, nec ſubtrahere alapis maxillas, nec potandum cum felle acetum renuere, nec poſt colaphos & flagella maledicere. Ipſe enim Deus ſuus atque ſalvator, ipſe etiam adjutor, ne de patientiæ hujus perſeverantia ſpeique ſuæ fiducia motus emigret. In eo enim eſt ſalus & gloria ejus & ſpes, qui ſe coexcitatum ſibi, conformem ſit cœleſti ſuæ gloriæ redditurus.

6. Et quia ſpei hujus ipſe etiam ceteris, ut Propheta, ſit prædicator, ſubjecit: *Sperate in eum omnis cœtus plebis: & effundite coram illo corda veſtra; quia Deus adjutor noſter eſt.* Nihil occultum, nihil clauſum, nihil obligatum ſub Dei confeſſione in corde retinendum eſt. Effundendus coram eo omnis affectus eſt: ut nihil de nobiſmetipſis fiduciæ ſit, ſed ut per eum, ante quem nos tamquam pro peccato effundimus, adjuvemur. Effundenda autem coram eo corda noſtra

ſtra lacrymis & fletibus ſunt, ſecundum illud: Fuerunt mihi lacrymæ meæ panis die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie: Ubi eſt Deus tuus? Hæc recordatus ſum, & effudi in me animam meam; effuſionem animæ in lacrymarum profuſione eſſe demonſtrans; quia per eas rogandus eſt, qui eſt ſolus fidelis adjutor.

7. Sed officio ſuo functus Propheta, admonitionem ſuam parvi apud impios ſcit eſſe momenti, nam continuo diapſalma intercedente ſubjecit: *Verumtamen vani filii hominum, mendaces filii hominum in ſtateris; ut decipiant ipſi de vanitate in idipſum.* Vani homines, quia aut ipſi vana ſperent, aut in eos ſperare ſit vanum. Mendaces quoque; quia impietatis ſuæ ſenſu aut falluntur, aut fallunt: & in eo mendaces, ut decipiant in ſtateris, ſub juſtitiæ ſcilicet nomine injuſta peragentes. Nam ubi examen de ſe moderatæ prudentiæ pollicentur, ibi ſtudia immoderatæ impietatis exercent, errore ſe ipſos, quem a ceteris depellere ſe profeſſi ſunt, implicantes. Et idcirco *ipſi de vanitate in idipſum*, illo ſcilicet recidentes, ex quo ſe excedere gloriantur.

8. Sed radix maxime iniquitatum in pecuniæ cupiditate eſt: quam qui appetit, graviſſimæ tempeſtatis naufragio mergitur. Sequitur enim: *Nolite ſperare in iniquitate, & in rapinas nolite concupiſcere. Divitiæ ſi fluant, nolite cor apponere.* Magnæ enim in hiſce deſiderii ſui & amoris illecebræ ſunt: rapiunt ingenia, mentesque pendulas apprehendunt. Non ſolum itaque non concupiſcendæ earum rapinæ ſunt, verum ab his voluptas noſtra, etiam ſi præbeantur fluantque, referenda eſt, ne deſideratæ cupitæque dominentur. Non enim hæc ſpebus noſtris bona ſunt coæterna, neque nobiſcum aut condeſcendunt in infernum, aut conreſurgunt de inferno. Fides, pietas, continentia, benignitas expetenda eſt, & maxime Dei cognitio ſectanda eſt. Ceterum hæc vana, &

per naturam sui ad omnem iniquitatum necessitatem captiosa vitanda sunt.

9. Et quod illud magis ad spem æternitatis expetendum esset, Propheta subjecit, dicens: *Semel locutus est Deus, duo hæc audivi, quia potestas Dei est, & tibi Domine misericordia, quia tu reddes unicuique secundum opera ejus.* Semel Deo loquente duo audivit, & necesse est ea sibi esse connexa, quæ sub unius sermonis significatione sunt cognita. Ad Deum namque in exordio psalmi propheticam confessionem retulerat, dicens: *Nonne Deo subdita erit anima mea? Ab ipso enim salutare meum.* Depellendus itaque absolute fuit Judaicæ impietatis furor: ut in Deo patre significari doceretur & Filius, ut nunc in uno etiam alter ostenditur. Eam enim fidem subdendæ Deo animæ suæ esse testatus est, quia ab ipso esset salutare ejus. Et salutarem Jesum esse sæpe tractatum est. Semel autem Deo loquente duo intellecta sunt & audita; sicut illud: Pater, manifestavi nomen tuum hominibus; in Patre significavit & filium, uti nunc semel loquente Domino Deo duo hæc audivit: *Quia potestas Dei est, & tibi Domine misericordia, quia tu reddes unicuique secundum opera ejus.* Novit Paulus in uno utrumque, id est, neutrum sine altero confiteri, dicens: Unus Deus est, & unus Dominus: quia & in Deo Dominus, & Deus significetur in Domino. Semel itaque loquente Deo hæc duo audiuntur: *Quia potestas Dei est, & tibi Domine misericordia.* Ab ipso enim Salutare ejus est; & Filius omnia accepit a Patre: & idcirco in eo Dei potestas vel accepta, vel nata est. Pater enim non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio. Retributor ergo uniuscujusque est ille, qui judex est. Sed potestas ejus est, a quo unigenitus Deus est natus in judicem; & potestas ejus a Deo est, qui judicium accepit a Patre: atque ita nec caret potestate, qui judex est, nec miseratione, qui Deus est. Certe ne-

cesse

cesse est æterni judicii reus maneat in uno utrumque non confitens, cum tamen non unus intelligendus sit esse, qui uterque sit, dicens: Pater in me, & ego in Patre, Dominus noster Jesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

PSALMUS LXII.

Psalmus David, cum isset in desertum Idumææ.

Deus, Deus meus, ad te diluculo video: sitivit in te anima mea, quam simpliciter caro mea. In deserto & invio, & inaquoso, sic in sancto apparui tibi, ut viderem virtutem tuam, & gloriam tuam. Quia melior misericordia tua super vitam, labia mea laudabunt te. Sic benedicam te in vita mea: in nomine tuo levabo manus meas. Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea; & labia mea exultationis laudabunt nomen tuum. Si memor fui tui supra stratum meum, in matutinis meditabor in te, quia fuisti adjutor meus. Et in velamento alarum tuarum exultabo: adhæsit anima mea post te, me suscepit dextera tua. Ipsi vero in vanum quæsierunt animam meam, introibunt in inferiora terræ, tradentur in manus gladii, partes vulpium erunt. Rex vero lætabitur in Domino: laudabitur omnis, qui jurat in eo, quia obstructum est os loquentium iniqua.

TRACTATUS PSALMI.

1. David in deserto habitasse libro Regnorum continetur: ut, qui passiones Domini præfigurabat, etiam tum eas, cum desertum habitat, prophetaret, unigenito Deo æque in deserto moraturo. Sed ut sancto viro congruum, & tanto Propheta erat dignum, cum declinans odia impiorum solitudini se de-

diſſet, maximis rerum cœleſtium ſacramentis occupatur, & ab omni humanæ aut impietatis, aut ignorationis cœtu remotus, animum ad ea, quibus æternitatis cognitio ac meritum acquirebatur, intendit. Non occupatus, non impeditus communium rerum ac ſeculi curis, ſed in illo ſolitudinis ſuæ quieto otioſoque ſecreto, cum nihil in oculos & in mentem offenſionis incurreret, ſolis eſt divinis ſtudiis negotioſus. Et videamus, unde pſalmi ſermo ſit cœptus.

2. *Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo.* Hinc plane ad gratulationem cognitionemque Dei dies cœpta eſt, cui idipſum orandi ad Deum initium, quod lucis eſt. Deum quidem univerſitatis, ſed tamen per cognitionis ſcientiam Deum ſuum deprecatur.

3. Oratio autem non tam verborum eſt, quam affectus, & idcirco ſubjecit: *Sitivit tibi anima mea, quam ſimpliciter caro mea. In terra deſerta, & in invia, & inaquoſa.* Deo igitur, penes quem fons vitæ eſt, anima ipſius ſitit, deſiderio intenta potandi. Et quidem uniuſcujuſque mens ad cognitionem ſpemque æternitatis naturali quodam fertur inſtinctu: quia veluti inſitum impreſſumque omnibus ſit, divinam ineſſe nobis animarum originem opinari, cum non exiguam cœleſtis in ſe generis cognationem mens ipſa cognoſcat. Porro autem terrena hæc corpora, quæ ad vitiorum concreta materiam ſunt, dum his, quibus quaſi naturaliter delectantur, infecta ſunt, deſperant ſe conſequi poſſe conſortium munuſque cœleſte: quaſi non & animæ naturam vitia corporis, quibus oblectatur, inficiant; aut cum delectatio corporis redundet ad mentem, non & mentem ſecum corpus retrahat ad oblectationis affectum. Neceſſe eſt autem, ut in eadem condemnatione ſit voluptatis, quod in eadem eſt voluptate. Sed nos ſpiritalibus doctrinis eruditi, ſcimus & animæ & corpori ſalutem a Deo eſſe datam, ſi modo poſt regenerationis gratiam mentis

gau-

gaudiis sensus corporis imbuatur, id est: si non secundum carnem, sed secundum spiritum vixerimus: quia spiritus carnisque opera, secundum Apostolum, vitiorum & continentiæ studiis distinguantur. Arduum autem, sed maxime verum est, æternitatem ita corporis, ut animæ sperare. Et ideo ad sitim animæ Propheta subjecit: *Sitivit tibi anima mea, quam simpliciter caro mea*, nihil in se sub infidelitatis ambiguitate retinens incertum: sed tam simpliciter, quam anima Deo sitiens, & caro sua sitiat. Sitit enim non corpori, sed Deo sitiens. Nam quamvis eum in deserto, & in invio, & inaquoso manentem necessitas ipsa naturæ ad sitim corporis detineret: tamen etiam per has inediæ & sitis passiones scit fidem probandam esse credentium; ut magis anima Deo, quam corpori sitiat, sitiens & corpori: quia neque fames, neque angustiæ, neque ulla genera passionum a charitate Dei, quæ est in Christo, sint Apostolum separatura. Sitit ergo Deo Sanctus. Et quid sitiat, psalmo alio testatus est, cum dicit: Sitivit anima mea ad Deum vivum, quando veniam, & parebo ante faciem tuam. Hoc animæ desiderium, hæc sitis spei ejus est, ut Dei sibi proveniat aspectus, ut quam primum raptus in nubibus, Deo Christo obviam elevatus appareat.

4. Et desiderii hujus affectum nunc quoque Propheta declarat. Nam post sitis protestationem, post deserti, & invii, & inaquosi inopiam, quia in his veluti militia & victoria sit fidei, subjecit: *Sic in sancto apparui tibi, ut viderem virtutem tuam, & gloriam tuam: quia melior misericordia tua super vitam.* Prophetiæ scientia est pro gerendis gesta memorare. Et hinc frequens auctoritas est, cum aceto potaverunt adhuc in passione potandum, cum disciderunt vestem, quæ discindenda post esset. Ut nunc in siti corporis Deo sitiens, ei in Sancto suo talis apparet, in simplicitate carnis, in siti animæ, in oratione diluculi: quia non

9. Verum hæc non tam verborum officia, quam mentis ſunt, ut ſacrificium laudis ex operum ſanctitate deſcendat. Itaque continuo ſubjecit: *Si memoratus ſum tui ſupra ſtratum meum, in matutinis meditabor in te.* Meditationem matutinam recordatio nocturna conſummat: & idcirco de luce ad Deum vigilat, quia ex ſtrati, id eſt, ex lectuli puritate, & fiducia & conſcientia orationis eſt matutinæ. Obrepentes itaque ſub ſecreto noctis cogitationes Dei recordatione compreſſit: ſeſeque adverſum carnis incentiva luctantem metus nominis Dei ſui juvit. Sequitur enim: *Quia fuiſti adjutor meus, & in velamento alarum tuarum ſperabo.* Dei ſe meditatione; per quam ſibi adjutor eſt, protegente. Non enim ei alia, quam placendi Deo, cura eſt, cujus tantum in ſtrato meminit. In eo quoque in matutinis ex nocturna recordatione meditatur, quia adjutor ſuus eſt: & ſub velamento alarum ejus exultat, id eſt, tegmine protegentis eſt tutus.

10. Sed horum omnium hinc profectus, hinc cauſa eſt, quia ſequitur: *Adhæſit anima mea poſt te, me ſuſcepit dextera tua.* Amoris hæc vis eſt, ut his, quos amamus, etiamſi abſentes ſint, hæreamus: dum affectum inſitum nequaquam aut locus divellit, aut tempus. Adhæſit ergo Deo Propheta, non blandimentis ſeculi, non corporis vitiis amorem ſuum ab eo charitatemque retrahentibus: quia, ſecundum Apoſtolum, adhærenti Deo unus eſt ſpiritus; & Dominus pro diſcipulis oravit: Pater, ſicut nos unum ſumus, ut & illi unum ſint in nobis. Adhærens ergo Deo, ſuſceptus a Dei dextera eſt: id eſt, per virtutem Dei, quæ ſignificatur in dextera, ab eo, qui Dei & Virtus, & Sapientia, & Verbum caro eſt factus, aſſumtum eſt, conformis gloriæ corporis jam futurus.

11. Et qui ſuſceptus eſt a Dei dextera, metum omnem a ſe, qui ab inimicis ſuis eſſe poſſit, abjecit, & fiduciæ ſuæ non tacuit ſecuritatem, neque juſti judicii

dicii Dei ignorat ſeveritatem, dicens: *Ipſi autem in vanum quæſierunt animam meam, introibunt in inferiora terræ: tradentur in manus gladii, partes vulpium erunt.* In vanum itaque animam ſuam quæſierunt. Secundum enim Evangelium homo cum corpore animam non perimit, & miſericordia Dei melior ſuper vitas eſt, & hic jam ſuſceptus a dextera Dei eſt. Terræ autem inferiora introibunt, quia chao invio ſeparantur a ſanctis: & in manus gladii tradentur, quia ſecundum divitem poteſtas pœnæ, quæ in ore gladii ſignificatur, in impios exſeretur. Partes etiam vulpium erunt; fallacium beſtiolarum ſortem adepturi: quia & Herodes eſt vulpes, & vineam ſponſi exterminant vulpes, & foveam ſibi filio hominis caput ſuum nuſquam reclinante in impiorum cordibus condiderunt, & dæmonum in his ſignificatas eſſe nequitias non dubium eſt, quibus cum Principe eorum præparatus ignis gehennæ eſt.

12. Sed inter hæc lætitiam ejus, qui ob humanæ ſalutis gaudium frequenter ad Patrem exultavit, oſtendit: *Rex autem lætabitur in Deo, & laudabitur omnis, quia jurat in eo: quoniam obſtructum eſt os loquentium iniqua.* Cauſam, cur rex lætetur, ſignificat, quia quisquis in eo jurabit, in Deo ſacramenti hujus religione laudabitur: qui ſciat ſcilicet regem Chriſtum Jeſum, qui etiam Deum ſuper omnia, qui ſecundum Paulum teſtetur magni Dei ſalvatoris adventum, qui ſecundum Eſaiam jurans juravit in Deum verum. *Obſtructum* enim *eſt os loquentium iniqua;* quia prædicetur ex Lege, & ex Prophetis; atque ab Apoſtolo in eo nos ante conſtitutionem mundi, & elegiſſe Pater, & benedixiſſe doceatur, & ipſe nos coexcitaverit & collocaverit a dextris Dei in cœleſtibus, & cum videbunt eum in majeſtate ſua judicare de vivis & mortuis. Per hæc itaque obſtruetur os loquentium iniqua. Ipſe enim eſt rex in æternum, & in nomine Domini Jeſu

ut per passionem ejus redemti, ita eidem per doctrinæ suæ instituta placituri.

4. Esse autem in præsenti psalmo quædam intelligo, quæ ei homini, quem Dominus assumsit, aptari posse videantur, ubi dicitur: *Perscrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutinio.* Significari enim forte in eo existimabitur Judæorum conspiratio: cum testimonia, quibus argui posset, quæruntur, nec reperiuntur, & omnia scrutantium ingenia deficiunt: dehinc quod sagittis parvulorum, id est, doctrinis Apostolorum vulnerentur, adversum quos nullam causam justæ persecutionis invenerint, & ideo defecerint contra ipsos linguæ eorum. Hæc quidem non tamquam improbabilia prætermittimus: sed quædam alia in psalmo sunt, quæ ordinem intelligentiæ hujus impediant. Non longe tamen ab his sermo expositionis nostræ dissentiet.

5. Existimamus enim non modo Apostolorum, qui primi fuerunt, sed cujusque sancti in Domino sperantis confessionem præsenti psalmo contineri. Inter maximas enim seculi tempestates, & gravissimas humani generis in Deum impietates sumus constituti: cujus per nos fidelem & veram confessionem nunc philosophia irrideat, nunc hæreticorum furor incurset, nunc avaritiæ studia condemnent, nunc ambitionis favor inquietet. Quibus omnibus dissimulandis, tolerandis, vitandis & coarguendis, mens nostra nisi per Deum erudita non sufficit. Quantis enim & quam molestis disputationum aculeis Dei providentiam, & principalem atque ininitiabilem in creato ab eo mundo dominatum ejus, philosophia impugnat: nunc aquis, nunc terræ, nunc atomis, nunc cœlo Dei nomen indulgens? Quam vero ingenioso calliditatis usu fidei doctrinam hæreticus mentitur? Quanto deinde audientium periculo opum gloriam avarus affirmat? Quanto quoque continentiæ excidio gaudia corporis volu-

voluptatum aſſertor exſequitur? Quam peſtifera autem ambitioſorum in honoris adhortatione facundia eſt? Quibus omnibus pervigil cura, pernox oratio, & æterna ad Deum confeſſio repugnabit. Ob hæc igitur fidei noſtræ & æternæ ſalutis excidia, Propheta orare intelligitur in pſalmo, ex perſona ſua quatenus in Deum ſperare nos conveniat oſtendens.

6. Ait enim: *Exaudi Deus orationem meam, cum tribulor: a timore inimici eripe animam meam.* Ingruentibus his, quæ ſuperius memoravimus, per quæ fides noſtra & ſpes periclitatur, ad eum, qui ſolus mederi his poteſt, refertur oratio. Metus eſt enim, ne infirmam per naturam, & conſortium carnis animam, undique ſubrepentium illecebrarum æſtus abſorbeat. Adſunt namque quotidie, & pugnant blandimentis fallacibus, quaſdam machinas excidii admoventes. Itaque per doctrinam cœleſtis eruditionis, pervigilem curam fidei impendere admonemur, timere inſidiantem ſemper hoſtem, ne incautam ſecuritatem noſtram ipſe in ſpeculis poſitus incurſet. Vigilandum ergo in oratione Dei eſt, & ſemper orandum: ut, cum fatigari anima & affligi ſubrepentium illecebrarum aculeis cœperit, Deus ſemper oratus exaudiat, noſque ab his, quæ timemus, eripiat. Ait enim: *A timore inimici eripe animam meam.* Deus enim non tum tantum orandus eſt, cum, quæ timentur, ingruerint; ſed timenda ea ſunt, quæ, cum cœperint adeſſe, dominantur: & ſemper atque indefeſſis precibus orandus eſt, ut nos a timore eorum, quorum dominatum timemus, eripiat. Scriptum eſt enim in Proverbiis: Cum vocarem, non exaudiſtis; & cum extenderem verba, non intendiſtis: ſed inania feciſtis conſilia mea, & conſiliis meis non intendiſtis. Et ego perditionem veſtram irridebo. Erit ergo, cum invocabitis me, & ego non exaudiam. Propheta ergo, licet prior tempore, non tamen eorum, quæ poſtea dicerentur, ignarus eſt: ſed impendenti-

dentibus ſemper tribulationibus anxius, & ad omnem timorem inimici ſollicitus, Deum orat ob ea, quæ timet: & ut ſecum in tribulatione ſit, & ut exaudiat, deprecatur. Neque enim Dei miſericordiam metus noſter, ſed fides promeretur: & longæ præparationis documento opus eſt, ut mereamur audiri. Meminit ergo Propheta ab his ſe omnibus precatu liberari: & docet orationem ſuam non ex dominatu eorum, quæ timuerit, ſed ex metu eſſe dominatus.

7. Ait enim: *Protexiſti me a conventu malignantium, a multitudine operantium iniquitatem, qui exacuerunt ut gladium linguas ſuas, intenderunt arcum rem amaram, ut ſagittent in obſcuro immaculatum.* Non hic Propheta arma bellica, nec enſes, aut jacula, aut tormenta arcuum pertimeſcit. Omnis enim ei in lingua timor eſt: hujus gladios, hujus ſpicula metuit. Ab his quidem fide ſua tutus eſt; ait enim: *Protexiſti me a conventu malignantium*; ſed arcus homicidæ linguæ ſemper intentus eſt, & acumen gladii in lingua ejus præſto eſt. Volant autem lethales ejus ſagittæ, & non ambiguum eſt, quid efficient: ſcilicet *ut ſagittent in obſcuro immaculatum.* Et proprietas verbi intelligenda eſt. Non ſanctum, non fidelem, non juſtum, ſed *immaculatum* ſagittant, eum, cui per ſacramentum Baptiſmi ſordes & maculæ veterum criminum recens ablutæ ſunt, nondum tamen firmatæ fidei, nondum doctrinis ſpiritalibus eruditum, nondum contra hæc pugnacis linguæ arma certantem, ſed ſimplicem, & ex novæ nativitatis infantia tenerum. Hunc ergo ſine metu contradictionis alicujus, intento jam pridem arcu, per rerum ignorantiam in obſcuro poſitum vulnerabunt. Ait enim: *Subito ſagittabunt eum, & non timebunt*: naturam ſimplicem, & immaculati novitate imperitam. Hanc enim fallunt, huic occultos laqueos prætendunt, inſidiarum ſecretis latentibus glориantes.

8. Se-

8. Sequitur enim: *Firmaverunt sibi verbum malum, disputaverunt, ut absconderent laqueos; dixerunt: Quis videbit eos?* Tempus discernitur, & inferendi vulneris, & consilii firmati. Nam cum dicitur: *Subito sagittabunt*, futuri temporis opus docetur; cum autem: *Firmaverunt verbum malum*, jam ex præterito consilium firmatæ pridem voluntatis ostenditur. Semper enim excidia adversus fidem præsto sunt, & occultis ac fallentibus insidiis pestiferæ adhortationis doli adjacent, quos a raris quibusque conspici opinantur. Et ideo dictum est: *Absconderunt laqueos, & dixerunt: Quis videbit eos?* Si enim hæreticus pervertere fidem tentet, incredibile est, quantis eam dolis subvertere contendat; si spem æternitatis nostræ philosophus impugnet, mirum in modum omne bonum præsentis vitæ ponet in corpore; omni ingenii sui alacritate ea, quibus doctrinæ cœlestis institutio subrui possit, uterque scrutantes.

9. Sed quid ad Deum humana perversitas? quid adversus opificem operis ingenium? Exquirant licet omnibus argumentationis suæ quæstiunculis excidium veritatis; deficiet tamen in veritatis destructione falsitatis assertio: atque ideo subsequitur: *Perscrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutinio.* Defectio scrutantium, defectionem supervacuæ contra Deum adhortationis ostendit. Quæ enim non labefactabuntur ingenia, contradictioni veritatis intenta? Rimentur licet omnia naturalium causarum secreta, pervicacique studiorum suorum vigore ipsa cœlestium motuum interna scrutentur: in ipsa tamen operis sui intentione deficient, doctrinis spiritalibus refutati. Qui enim fortuitis motibus agi omnia docent, audient a nobis æternæ virtutis Deum non in fortuitis manere, sed esse mundi creatorem, indefinitæ ut essentiæ, ita & virtutis; ipsum a nemine, sed ex eo omnia, moderantem ea ipsa omnia, & continentem. Qui vero prædi-

INCIPIT

PSALMUS LXIII.

EX CODICE VERONENSI.

In finem Pſalmus David.

Exaudi Deus orationem meam, dum deprecor ad te: a timore inimici erue animam meam.

Scrutati ſunt iniquitates, defecerunt ſcrutantes ſcrutinio. Spiritus enim Prophetalis, qui per David loquebatur, audiens omnia, & ſciens univerſa, hoc in loco non ſolum Judæorum malignam conſpirationem, verum etiam Philoſophorum inanem ſcientiam, & Hæreticorum perverſam contumaciam pronuntiat aliquando deficere: in hoc capitulo oſtenditur, cum dicit:

Perſcrutati ſunt iniquitates,
Defecerunt ſcrutantes ſcrutinio.

Omnium ergo malorum hominum ingenia deficiunt, ut oſtendit Propheta. Philoſophus enim mundi dominatum impugnat, nunc aquis, nunc terræ, nunc cœlo Dei nomen indulgens. Hæreticus autem doctrinam fidei mentitur: contra quos omnes pervigili cura, & aſſidua ad Dominum oratione pugnavit. Ob hoc igitur Propheta dixit: *Exaudi Deus orationem meam, dum deprecor ad te.*

Vigilandum ergo in oratione Dei eſt, ut, cum fatigari anima in preſſuris cœperit, Deus ſemper oratus exaudiat, nosque ab his, quæ timemus, eripiat, in ſequenti enim ait:

A timore inimici eripe animam meam.

Deus enim non tunc tantum orandus eſt, cum, quæ timentur, evenerint. Semper itaque indefeſſis precibus orandus eſt, ut nos a timore eorum, quorum

rum dominatum timemus, eripiat. Propheta ergo non ignarus, quæ eventura sint, imminentibus semper tribulationibus anxius, & ad omnem timorem inimici sollicitus, Deum orat ob ea, quæ timet, ut, cum in tribulatione fuerit, exaudiatur; neque enim Dei misericordiam metus noster, sed fides promeretur; & adjecit:

Protexisti me a conventu malignantium, a multitudine operantium iniquitatem; qui exacuerunt ut gladium linguas suas, intenderunt arcum, rem amaram, ut sagittent in obscuro immaculatum.

Sed arcus homicidæ lingua semper intentus est, & acumen gladii linguæ ejus præsto est, volant enim letales ejus sagittæ, & non dubium est, quid efficiant, hoc enim quærunt, ut sagittent in obscuro immaculatum: hunc enim quærit malignus interficere immaculatum, cui per Baptismum facta remissio est veterum criminum, nondum tamen doctrinis spiritalibus eruditum, sed simplicem, & ex novæ nativitatis infantia tenerum, quærit intento arcu per rerum ignorantiam vulnerare; ait enim:

Subito sagittabunt eum, & non timebunt.

Naturam simplicem & immaculatam, hanc enim fallere quærunt, huic occultos laqueos prætendunt, ut per latentes insidias interficiant innocentem; sequitur enim:

Firmaverunt sibi verbum malum, disputaverunt, ut absconderent laqueos, dixerunt: Quis videbit eos?

Semper enim ex se adversus fidem præsto sunt; & ideo dictum est: *Absconderunt laqueos, & dixerunt: Quis videbit eos?* Si Hæreticus pervertere fidem tentet, incredibile est, quantis eam ingeniis subvertere contendat. Si spem æternitatis nostræ philosophia impugnet, mirum in modum omne bonum præsentis vitæ ponit in corpore; ita, ut ingenii sui virtute cœlestis institutio subrui possit. Uterque ergo scrutan-

tes deficiunt pro eodem Propheta: *Defecerunt ſcrutantes ſcrutinio.* Sed quid ad Deum humana perverſitas? quid adverſus opificem operis ingenium? licet omnibus argumentis ad evertendam veritatem ingenium ſuum oſtendat, deficiet tamen adverſus veritatem aſſertio falſitatis: atque ideo ſubſequitur.

Perſcrutati ſunt iniquitates, defecerunt ſcrutantes ſcrutinio.

Exquirant licet omnia naturalium cauſarum ſecreta, in ipſa tamen operis ſui intentione deficiunt, doctrinis ſpiritalibus refutati. Qui enim . . . . . . omnia docent, audient a nobis æternæ virtutis Deum. Jam ſi fidem Hæreticus deſtruere tentet, Dei filium ſemper fuiſſe cognoſcet, nullo a Patre intervallo temporis ſeparatum. Cognoſcet ipſum eſſe virtutem, ſapientiam Dei, hominis conditorem; hunc prima mundi crimina diluvio abluiſſe, hunc Moyſeo legem dediſſe, hunc in Prophetis fuiſſe, hunc per carnis infirmitatem carnis gloriam renovaſſe. Deficient igitur adverſum iſta ſcrutantes. Poſt hæc ait:

Accedet homo, & cor altum, & exaltabitur Deus.

Per virtutem enim doctrina Dei eruditur, & cui in altum cor ſit, ad Deum, hæc divinæ operationis præconia proferentur; ita, ut eorum ipſorum, qui hæc audiant, confeſſione laudetur: hoc eſt ergo: *Accedet homo, & cor altum, & exaltabitur Deus.* Cognita enim ſcrutantium defectione, & accedente homine cordis alti, magnificentia Dei agnoſcitur: nam quis non magnificabit Deum, quem mundi hujus cognoverit conditorem? quis non metuet, quem judicet, ſciet? quis non renaſci in innocentiam cupiat, cum peccati remiſſionem per novam nativitatem accipiat? quis jam renatus peccare non deſinat, & in innocentia parvuli permanere, cum talium ſciat regnum eſſe cœlorum? Hæc profeſſio noſtra ſcrutantium ingenia debilitat; hæc doctrinæ ſpeculæ, quæ parvulorum ſa-

gittæ sunt, stultas disputationes vulnerant; annuntiatis enim operibus Dei, tunc incipient facta ejus intelligi, tunc in his lætabitur Justus, tunc eum omnes recti corde laudabunt. In his est lætitia Sanctorum, in his spes firmissima: ob hæc Deum, qui recto sunt corde, laudabunt, scientes esse remissorem peccatorum, mortis peremtorem, diaboli debellatorem, Deum, & Dominum nostrum Jesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum.

EXPLICIT PSALMUS LXIII.

PSALMUS LXIV.

In finem Psalmus David.

Te decet hymnus Deus in Sion, & tibi reddetur votum in Jerusalem. Exaudi orationem, ad te omnis caro veniet. Verba iniquorum prævaluerunt super nos, & impietatibus nostris tu propitiaberis. Beatus, quem elegisti, & assumsisti: inhabitabit in tabernaculis tuis. Replebimur in bonis domus tuæ, sanctum est templum tuum, mirabile in æquitate. Exaudi nos Deus salutaris noster, spes omnium finium terræ, & in mari longe. Præparans montes in virtute tua accinctus potentia, qui conturbas profundum maris, sonum fluctuum ejus. Turbabuntur gentes, & timebunt omnes, qui habitant fines a signis tuis: exitus matutini & vesperæ delectationes. Visitasti terram, & inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam. Flumen Dei repletum est aquis, parasti cibum illorum, quoniam ita est præparatio ejus. Rivos ejus inebria, multiplica generationes ejus: in stillicidiis ejus lætabitur exoriens. Benedices coronam anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur ubertate. Pinguescent fines deserti, & exultatione colles accingentur. Induti sunt arietes ovium, & convalles abundabunt frumento; etenim clamabunt, & hymnum dicent.

TRACTATUS PSALMI.

1. Opportune superiorem psalmum hic, qui subjacet, consecutus est. Est autem & ipse *in finem:* & congregationem gentium, quæ Dominum laudaturæ sunt, nuntiat. Ipse hujus interpretationis nostræ fidem reddet.

2. In exordio autem ejus, secundum consuetudinem suam, Propheta orationem omnem ad Deum dirigit. Omnis enim nobis res atque sermo cum confessione Dei ineundus est. Sed sciens Propheta plures pro diversitate rerum ac studiorum in supervacuis demorari, specialem & proprium Dei a nobis honorem requirit, dicens: *Tibi decet hymnus Deus in Sion.* Sion mons quidem Jerusalem adjacens est, sed montem hunc ejusque nomen, atque etiam urbis ipsius, Ecclesiam, quæ corpus est Christi, nuncupatam, semper accepimus, Domino in psalmis dicente: Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus. Et ne in regno eum collis hujus constitutum arbitraremur, in Prophetis, atque etiam in Evangeliis dictum est: Gaude valde filia Sion, prædica filia Jerusalem: ecce rex tuus venit tibi. Et Apostolus: Ea autem, quæ sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra. Hymnus ergo hic Deo condecet, qui sit in Sion spiritali & ecclesiastico cantico innocens, & Dei laudibus dulcis.

3. Omnia autem superstitionum genera, quæ extra religionem Dei sint, condemnat. Plures enim sunt in demersissimo erroris profundo locati, qui doctrinæ suæ perversitatem quadam inanis laboris probitate commendent. Cernimus namque nudis philosophos corporibus algere: ipso etiam conjugiorum usu magistri abstinent: hæretici sicco panis cibo vivunt. Sed qui tandem otiosi hujus propositi profectus est? Totum hoc innane atque ridiculum est, & cum ipsis

super-

ſuperſtitionis cauſis miſerabile. Deo ergo vovenda ſunt contemtus corporis, caſtitatis cuſtodia, jejunii tolerantia. Atque ideo: *Et tibi reddetur votum in Jeruſalem.* Vota enim tantum eccleſiaſticæ religionis utilia ſunt. Quæ cum & dignis Deo cantionibus, & propoſitæ in Eccleſiæ obſervantiæ ſtudio probabuntur, tum digni erimus, pro quibus Deum ſanctus Spiritus interpellet. Idem namque per Prophetam loquitur, & docet. Ipſe autem, ſecundum Apoſtolum, pro nobis inenarrabilibus gemitibus interpellat: atque ideo hic ita dictum eſt; *Exaudi orationem;* non enim ſubſequitur, *meam;* ut dicentis perſona poſſit intelligi. Licet enim multi, tamquam hoc deeſſet, addiderint, non tamen in authenticis extat. Propheta enim non ſuo ſenſu, ſed inſpiratus hæc loquitur: *Exaudi orationem.*

4. Sequitur, ut, quorum oratio ſit exaudienda, demonſtret. Nec longe exſpectationem noſtram differt, ſubjecit enim: *Omnis caro ad te veniet.* Humani generis univerſitatem Scriptura ſub carnis nomine deſignat, ut in Lege. Et dixit Deus: Non permanebit ſpiritus meus in hominibus iſtis, quoniam caro ſunt; & in eadem: Quoniam corrupit omnis caro viam ejus; & in Propheta Dominus: Et effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem; & in Evangelio: Et Verbum caro factum eſt, & inhabitavit in nobis. Hujus igitur humani generis orationem exaudiet Deus, quod vanis infelicium ſuperſtitionum doctrinis tenebatur, cum præcepta gentilia omnes eos ad ſtudium impietatis imbuerent, Deum in linguis & ſaxis & metallis prædicando, & mundi opificem, atque animæ noſtræ parentem intra inanimem materiam collocando. Hunc igitur errorem gentes fatentur, quod eos philoſophiæ facundia detinuerit in errore: ſcientes tandem vetera delicta ſua, & antiquæ impietatis crimina Deo propitianda eſſe per Chriſtum. Ipſe enim ſecundum Apoſtolum noſtra placatio eſt; ait namque:

Quem proposuit Deus placationem per fidem in suo sanguine; & iterum: Ipse est placatio pro peccatis nostris. Veniet ergo ad eum omnis caro, dicens: *Verba iniquorum invaluerunt super nos, & impietates nostras tu propitiabis.*

5. Sed qui tandem propitiationis effectus est? Vel quid proderit errorem gentilem reliquisse, & doctrinam impiam sprevisse? Et idipsum non dissimulavit, dicens: *Beatus, quem elegisti & assumsisti, ut inhabitet in tabernaculis tuis.* Omnis quidem caro veniet, id est, ex omni hominum genere congregamur: sed beatus est, quisquis fuerit electus. Multi enim secundum Evangelium vocati sunt, sed pauci electi. Electi autem sunt nuptiali veste conspicui, puro atque integro novæ nativitatis corpore splendidi. Itaque non res indiscreti judicii electio est, sed ex meriti delectu facta discretio est. Beatus ergo, quem elegit Deus, beatus ob id, quia electione sit dignus. Scire autem nos convenit, hic beatus, in quam rem fuerit electus, scilicet ad id, quod sequitur: *Inhabitabit in tabernaculis tuis.* Omnis perfectio bonorum, inhabitationis cœlestis est requies. Multas mansiones Dominus in cœlis esse testatur: sed Patrem orat, ut Apostoli, ubi & ipse sit, maneant, dicens: Pater, quos mihi dedisti, volo, ut, ubi ego sum, ibi & illi sint mecum. Ex plurimis ergo mansionibus, Apostolis suis eam, quæ sibi est propria, communicat. Scit Propheta, quanta beatitudo sit in tabernaculis Dei esse, alio loco dicens: Concupiscit & deficit anima mea in atria Domini. Sed non ob id bonorum cœlestium spes adimitur, si non omnes ad cohabitationem Dei eligentur. Plures enim mansiones diversæ dignitati habitantium præparantur. Sed licet diversa sit dignitas, differt enim stella stellæ in gloria: tamen quotquot habitationibus, variis licet, digni habebuntur, fidei fructum & honorem cœlestis gloriæ sortinentur.

6. Post

6. Post enim beatitudinem ejus, qui ad habitandum in tabernaculis Dei fuerit electus, hoc sequitur: *Replebimur in bonis domus tuæ: sanctum est templum tuum, mirabile in æquitate.* His ergo bonis Domus Dei replebimur; quia in tabernaculis Dei beatus habitabit. Et quidem interim bona domus, quæ sint, possumus existimare, Ecclesiæ scilicet munera, quæ ei secundum multiplicem fructum Christus indulsit; quia & ipsa secundum Apostolum domus Dei est: Ut scias, inquit, quemadmodum oporteat te in domo Dei diversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna & firmamentum veritatis. Hæc ergo habet tricesimum, sexagesimum, centesimumque fructum. His ergo bonis domus Dei fides credentium explebitur, quæ interim donorum divisionibus adornatur, sicut scriptum est: Huic enim datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ, alii fides in eodem Spiritu, alii dona sanationum, alii genera linguarum, alii interpretatio linguarum. Verum sunt & alia plena & perfecta domus Dei munera, nequaquam naturis carnalium sensuum æstimanda. Novit hæc usque ad tertium cœlum Apostolus raptus, & prædicat dicens: Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus his, qui diligunt eum. His igitur domus Dei bonis replebimur. Et meritum percipiendorum horum fructuum docet, dicens: *Sanctum est templum tuum, mirabile in æquitate.* Omnia namque credentium corpora templum Dei esse Apostolus docet, dicens: An nescitis, quod templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei corruperit, corrumpet eum Deus. Templum enim Dei sanctum est. Ornandum ergo hoc Dei templum est sanctitate atque justitia: ut bonis domus Dei repleatur, ut æquitatis ac fidei operibus mirabile sit. Domum autem Dei etiam ipsum assumtum a Dei filio hominem intelligere erit promtum: quia in eo inha-

bitet omnis plenitudo divinitatis, & per naturæ proprietatem in eo Pater habitet; bonis itaque ejus, id eſt, virtutis, gloriæ, æternitatis, unoquoque eo replendo, qui ſe templum Deo ſanctum & mirabile in æquitate ſervaverit. Omnium itaque noſtrum ſpes iſta eſt, ut bonis domus Dei repleamur, ut ſanctum & mirabile templum illius ſimus. Beati quidem ſunt, qui jam a Deo ad habitandum in tabernaculis ejus electi ſunt: ſed feſtinare nos in conſortium hujus beatitudinis congruum eſt, operationibus id atque orationibus expetentes.

7. Ob quod ita ſequitur: *Exaudi nos Deus ſalutaris noſter, ſpes omnium finium terræ, & in mari longe.* Non competit hæc oratio Judæo. Et quamquam hic liber Legis ſit, prophetia tamen non eſt gentis unius. Spes enim hæc omnium finium terræ eſt: & quacumque ſe habitabilis mundi hujus temperies extendit, omnibus Chriſtus in ſpe eſt. Quin etiam interni atque externi maris inſulæ in hujus nominis virtute requieſcunt. Spes enim omnium finium terræ, & in mari longe eſt. Sed ſpem oportet non ex inani eſſe præſumtam: ne magis ſit incertorum præſumtio, quam exſpectatio cognitorum.

8. Itaque cur in eo ſpes omnium ſit, in conſequentibus docet, dicens: *Præparans montes in virtute tua accinctus potentia, qui conturbas fundum maris, ſonum fluctuum ejus.* Ad terrenorum montium naturam ſermo iſte non pertinet: firmati enim ſunt, non præparati; præparatio autem futuræ operationis eſt cœptum. Dehinc memoratorum montium præparatio in accinctu potentiæ atque virtute eſt: terra autem omnis ex nihilo eſt juſſa ſubſiſtere; reſque ea potentiæ non eguit accinctu, quæ ex jubendi facilitate pendebat. Utile eſt autem cognoſcere, ſicubi in Scripturis montium facta ſit mentio. Ait namque Propheta: Audite populi omnes, & attendat terra, & omnes habitantes

in

in ea. Et erit vobis Dominus Deus in teſtimonium:. Dominus de domo ſancta ſua. Propter quod ecce Dominus deſcendet de loco ſuo, deſcendet ſuper excelſa terræ, & conteret montes ſubtus ſe, & valles liqueſcent tamquam cera a facie ignis propter impietatem Jacob. Hæc omnia propter peccata domus Iſrael. Et rurſum: Et commota eſt, & intremuit terra, & fundamenta montium conturbata ſunt, & commota ſunt, quoniam iratus eſt his. Aſcendit fumus ab ira ejus, & ignis a facie ejus exardeſcet, carbones accenſi ſunt ab eo. Inclinavit cœlum, & deſcendit, & caligo ſub pedibus ejus. Et in conſequentibus eſt: Miſit ſagittas ſuas, & diſperſit eos; & fulgura multiplicavit, & conturbavit eos: Et in his, quantum lectio docet, deſcenſionem Domini de cœlo per Prophetam Spiritus ſanctus oſtendit, metum terræ, montium trepidationem; ob id, quia his Dominus iratus ſit, fumo de ira ejus oxorto, igne deinceps de conſpectu ejus accendendo. In fumo qui aſcendit, præteriti temporis res eſt: in igne autem accendendo, futuri ſignificatio continetur. Dehinc ne quidquam de natura hebeti & immobili dictum exiſtimaretur, hos montes ſagittæ miſſæ diſpergunt, & fulgura multiplicata conturbant.

9. Hoc igitur montium nomine omnem ſupereminentem virtutem intelligi oportet: quæ ſe contra Deum exaltans atque efferens, iræ Dei ſubdidit. Deſcendens igitur Deus Verbum, aſſumtum ſibi hominem potentia accingens, primum hæc cacumina montium depreſſit, diaboli ſcilicet & ſuorum contumacem excellentiam protrivit, quos per hanc primæ obtritionis poteſtatem, pœnæ æterni judicii præparavit. Servavit autem hanc eamdem Propheta rationem, dicens: Aſcendit fumus ab ira ejus, & ignis a conſpectu ejus ardeſcet. Fumus enim eos interim arſuri ignis involvit: atque ob id in præſenti pſalmo ita ſcriptum eſt:

est: *Præparans montes in virtute tua accinctus potentia.* Accinctio potentiæ ei, quod indigebat, corpori coaptatur. Non enim Virtus accingitur: sed in virtute Dei potentia homo, quem Dominus assumsit, accingitur.

10. Contemplandum autem est, quid præparationem montium consequatur. *Qui conturbat fundum maris, sonum fluctuum ejus.* Conturbat non mare, sed *maris fundum*: neque fluctus ejus, sed *sonum fluctuum.* Mare autem, ut prophetiæ sermo edocet, pro seculo nuncupatur, ut ait: Superinducet Dominus machæram terribilem & magnam, super draconem serpentem pravum, & perimet draconem, qui in mari est. Et iterum: Mare hoc magnum & latum; ibi requiescet draco, quem figurasti ad illudendum ipsum. Vel certe illud absolutius: Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me. Montes igitur, id est, adversariæ omnes supereminentesque virtutes pœnæ judicii præparantur, & maris fundamenta turbantur. In harum enim inimicarum virtutum fiducia seculum consistebat, & hæc in invisibilibus seculi hujus profundis latebant. Sonus autem fluctuum cum fundo maris perturbatur. Turbato enim diabolo, omnia terroris sui ministeria turbantur: & ipse, quo gentes pavebant, adversantium potestatum sonus trepidat. Recordemur vatum murmura, & inconditos bachantium fremitus, & nonnumquam confuso audientium sensu incertum, nescio, quid simulacrorum æra sonuisse, omnem denique profano cerimoniarum cantu mundum resultantem. Nunc vero Domino Christo prædicato, silere omnia confutata & trepida, cum hi templorum & gentium Dii virtute fidelium subjiciuntur ad pœnam: cum credentium verbis torquentur, laniantur, uruntur, & invisibiles nobis atque incomprehensibiles naturæ verbo continentur, puniuntur, abiguntur, cum vates silent, cum muta sunt templa.

Per

Per hæc itaque jam judicio præparantur. Et præparatio ista quid proficit? profecit namque: *Turbabuntur gentes, & timebunt*; cernentes scilicet Deos suos mutos, & tantum ad impositionem manuum nostrarum pœnæ suæ vocibus ingemiscentes. Sed post turbationem gentium alii timebunt; timorem enim erit illatura turbatio. Numquid omnes, qui & turbabuntur, & timebunt? Non utique omnes, qui & turbabuntur, & timebunt.

11. Qui ergo timebunt? Qui inhabitant fines. Non subjecit Scriptura, ut assolet, fines terræ, non enim hic de terræ finibus loquebatur. Dehinc ergo sermonis ratio non patitur, ut id adjectum existimemus. Ait enim: *Qui inhabitant fines.* Numquid & gentes, quæ intra fines sunt, non timebunt; & terrarum tantum extima Deum metuent, ab ejus metu ceteris, quæ in medio habentur alienis? Finis autem est, non res ipsa, sed rei extimum. Extimum vero est, in quo res ipsa deficiet. Qui ergo fines inhabitant? Scilicet qui in carne positi, neque in totum adhuc secundum carnem agunt, neque jam omnino finem peccati per desinendi a peccatis consuetudinem tenent: sed volentes desinere, nec penitus desinentes, & finem etiamnum, id est, quamdam proximam defectionem peccati carnis habitantes, nec a carne absunt, nec in totum interna carnis exercent. Apostolus autem, cum in corpore sit, peregrinatur a corpore. Apostolus, cum in vita sit, quotidie tamen moritur: vivit autem jam non ipse, vivit vero in eo Christus. Omnes ille fines ambiguæ voluntatis excessit, etiam extra fines corporis peccatique habitat, peregrinando a corpore, dum in corpore est, & quotidie moriendo, dum vivit, & jam non ipse in se vivendo, sed Christus. Ceterum timentium trepidatio ex ambiguæ habitationis incerto est: dum adhuc habitando fines timent, nondum penitus, quod jam habitant transeundo,

undo, & tamen desinendi voluntate finem jam habitent desinendi.

12. Sed videamus, hi, qui fines habitant, cur timebunt, & unde illis metus ingruat. Neque id occultum est; sequitur namque: *Et timebunt, qui inhabitant fines a signis tuis.* Metus ergo omnis a signis est. Sed quæ hæc erunt signa? *Exitus matutini & vesperæ delectationes. Visitasti terram, & inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam. Flumen Dei repletum est aqua, parasti cibum illorum, quoniam ita est præparatio tua.* Ab his igitur signis metus ortus est. Est enim magnum in singulis quibusque eorum signum. Nam post præparationes montium in accinctu potentiæ, & conturbationem maris fundi & sonitus fluctuum ejus, progressus Ecclesiæ in matutinorum & vespertinorum hymnorum delectationes maximum misericordiæ Dei signum est. Dies in orationibus Dei inchoatur, dies in hymnis Dei clauditur, secundum quod dictum est: Suavis ei sit laudatio mea; & rursum: Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum.

13. Succedit igitur & hoc sequens signum: *Visitasti terram, & inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam.* Terra hæc, qua utimur, non locupletatur, sed ex fructuum suorum ubertate locupletat. Non ergo in eam sermo conveniet, quæ & locupletandi se caret sensu, & cujus, id est, ut locupletet officium. Visitavit autem Deus terram, id est, humani generis nativitatem: eaque visitata a Deo multiplicatis gratiarum muneribus ditescit, Apostolo dicente: In omnibus ditati estis in ipso, in omni verbo & scientia. His enim bonis replemur, & sine cessatione potandi quotidie cœlestium bonorum munus haurimus, pleni divinis copiis atque ebrii. Locupletatio enim ostensa est esse ea, quæ superius nuncupabatur ebrietas.

14. Et locupletationis atque ebrietatis hujus fructus est contuendus. Et qui hic tandem sit, non tacetur:

cetur:

cetur: *Flumen Dei repletum est aqua, parasti cibum illorum, quoniam ita est præparatio tua.* Et de flumine ambigendi locus nullus est. Ait enim Propheta: Fluminis impetus lætificat civitatem Dei. Et ipse Dominus in Evangeliis ait: Qui biberit ex aqua, quam ego dedero, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ salientis in vitam æternam. Et iterum: Qui crediderit in me, sicut scriptum est: Flumina de ventre ejus exient. Hoc autem dicebat de Spiritu sancto, quem accepturi erant credentes in eum. Hoc ergo flumen Dei aqua repletur. Spiritus enim sancti muneribus inundamur, & in nos ex illo vitæ fonte fluvius Dei aqua repletus infunditur. Habemus etiam & cibum paratum. Et quis hic cibus est? Ille scilicet, in quo ad Dei consortium præparamur, per communionem sancti Corporis in communione deinceps sancti Corporis collocandi. Id enim præsens psalmus significat, dicens: *Parasti cibum illorum, quoniam ita est præparatio tua;* quia cibo illo, quamvis in præsens salvamur, tamen in posterum præparamur.

15. Servat autem consuetudinem suam Propheta, ut tempora, de quibus loquitur, distinguat. Superior namque sermo tamquam de præterito fuit: quæ autem adhuc gerenda erant, gerendorum fide & scientia tamquam jam gesta memoravit. Ut autem ea omnia futuri temporis doceret esse, ait: *Rivos ejus inebria, multiplica generationes ejus: in stillicidiis ejus lætabitur, cum exorietur.* Omnis hic orantis est sermo, & ut ea, quæ commemorata sunt, Deus expleat deprecantis. Terra autem visitata, inebriata est: & quomodo nunc rivi ejus inebriantur? Sed meminisse debemus, quod si quis ex aqua Domini potaverit, flumina de ventre ejus effluent: ergo potatione aquæ opus est, ut flumina fluant. Inebriamur autem ipsi, cum Spiritum sanctum, qui fluvius est nuncupatus, accipimus. Dehinc, quia ex nobis diversi gratiarum

rivi

rivi emanant, orat Propheta, ut hos eosdem Dominus inebriet: ut his inebriatis, & dono divini muneris perfusis, generationes nostræ multiplicentur; terra scilicet bona, secundum evangelicam comparationem, verbi semen excipiens, fructu tricesimo & sexagesimo & centesimo ditescat. Est autem nobis per sacramentum baptismi renatis maximum gaudium, cum quædam in nobis Spiritus sancti initia sentimus, cum subeat nos sacramentorum intelligentia, prophetiæ scientia, sermo sapientiæ, spei firmitas, sanationum charismata, & in dæmonia subjecta dominatus. Hæc enim tamquam stillicidia nos penetrant, quæ paulatim cœpta fructu multiplici exuberant. In his ergo stillicidiis, cum exorietur, terra lætabitur. Sed stillicidia multiplicantur, ut rivi sint; rivi autem inebriantur, ut flumina sint.

16. Consequens autem est, ut omnem exspectationem nostram Propheta confirmet, & doceat, quid montium præparatio, fundi maris turbatio, terræ visitatio, & ejus inebriatio, & fluminis plenitudo consummationis habitura sint. Docet itaque in his, quæ consequuntur, dicens: *Benedices coronam anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur ubertate. Pinguescent fines deserti, & exultatione colles accingentur. Induti sunt arietes ovium, & convalles abundabunt frumento; etenim clamabunt, & hymnum dicent.* Annum benignitatis Dei ex propheticis atque apostolicis doctrinis cognovimus. Dictum enim est ex persona Domini: Spiritus Domini super me, propterea unxit me, evangelizare pauperibus misit me, prædicare captivis remissionem, & cæcis visionem, vocare annum Domini acceptum, & diem retributionis: annum æterni & beati illius seculi sine dubio declarat. Namque bonitatis Domini hic annus est, quo erunt indefessa illa benignæ retributionis tempora auspicanda. Hujus igitur anni Dei benedicet coronam jucundissimus & suavissimus visi-

tatæ

tatæ terræ inebriatæque fructus. Hæc enim Christi est, depulsa corporum nostrorum corruptione & perempta mortis potestate, victoria. Hæc corona sanctificatæ terræ nostræ flore benedicta est Dominus sanctorum suorum choro atque ambitu gloriosus. Tunc ubertate campi replebuntur, tunc deserti fines pinguescent, tunc colles exultatione accingentur, tunc arietes ovium induentur. Illud enim retributionis est tempus.

17. Sed discrimen ipsius retributionis est continuendum. In campis enim, quorum in cultura usus est, ea, quæ sub lege & cultura Dei fuerint, opera ubertatem consequentur. Ubi autem fines deserti pinguescent, Ecclesiæ, quæ deserta diu fuit, populus repromissionis bonis opimatur. In collibus vero exultatione accinctis, gloriosa martyrum gaudia nuntiantur; hi enim sunt terris ceteris celsiores. Cum autem arietes ovium induentur, æterna illa & beata Patriarcharum & Prophetarum, & Apostolorum, qui duces gregis sancti sunt, vestis ostenditur; de qua ait beatus Apostolus Paulus: Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem; & iterum: In quo nolumus dispoliari, sed superindui, ut absorbeatur hoc mortale a vita. Hoc ergo indumento arietes ovium induuntur, & hoc gloriosæ immortalitatis habitu vestiuntur.

18. Sed quamquam diversa retributionum dona monstrata sint, spem tamen præter hæc non exiguam misericordiæ suæ Deus tribuit, dicens per Prophetam: *Et convalles abundabunt frumento*; humiliores scilicet, sed tamen non impiæ fidei atque operis homines fructum vitæ sortientur. Non enim ubertate replebuntur ut campi, neque ex deserto pinguescent, neque exultatione accingentur ut montes, neque tamquam arietes ovium induentur, in quibus omnibus definitæ gloriæ munus ostenditur: sed frumento abundabunt, vivendi scilicet substantia non carebunt, quia per in-

firmitatem fidei humiles sunt, & editis circum se collibus vallium more depressi.

19. Ac ne propheticus sermo hos campos, hæc deserta, hos colles, hos arietes, hæc convallia, quæ aspectui nostro subjacent, voce & sensu carentia significare existimaretur, adjecit: *Etenim clamabunt, & hymnum dicent*, Dei scilicet laudes ob hæc diversa retributionum præmia indefessis & maximis vocibus concinentes.

INCIPIT

PSALMUS LXIV.

EX CODICE VERONENSI.

In finem Psalmus David.

Te decet hymnus Deus in Sion, & tibi reddetur votum in Jerusalem.

Hic psalmus proprie in finem, & congregationem gentium, quæ Deum laudaturæ sunt, dictus est: in exordio autem ejus secundum consuetudinem suam Propheta orationem omnem ad Dominum dirigit.

Te decet, Domine, hymnus, Deus in Sion, & tibi reddetur votum in Jerusalem.

Sion quidem mons est adjacens Jerusalem: sed hoc loco montis nomen & urbis Ecclesiam significat, quæ corpus est Christi Domini nostri, ipso dicente: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus.* Hymnus ergo hic Deo condecet, qui fit in Ecclesia, spiritali cantico innocens, & Dei laudibus dulcis; quia subsequitur:

Exaudi orationem meam; ad te omnis caro veniet.

Non enim dicit *meam*, ut dicentis persona posset intelligi: licet enim multi hoc, tamquam deesset, adde-

diderunt, non tamen in authenticis extat. Propheta enim non ſuo ſenſu, ſed inſpiratus hæc loquitur, & ſubjecit: *Omnis caro ad te veniet.* Eccleſia enim nondum Chriſti adventu illuminata, fuit aliquando vanis ſuperſtitionibus obnoxia, cum præcepta gentilia omnes homines ad ſtudium impietatis imbuerent, Deum in lignis, & lapidibus prædicando. Sciens autem antiqua crimina ſua Deo propitianda, *veniet ergo omnis caro ad eum*; ait dicens:

Verba iniquorum prævaluerunt ſuper nos, & impietatibus noſtris tu propitiaberis.

Nam quantum proſit, errorem gentilem reliquiſſe, doctrinam impiam ſpreviſſe, oſtendit inferius, dicens:

Beatus, quem elegiſti, & aſſumſiſti, ut inhabitet in tabernaculis tuis.

Omnis ſiquidem caro veniet ad Deum, id eſt, ex omni hominum genere congregabuntur. Sed beatus eſt ille, quiſque fuerit electus; multi enim ſecundum Evangelium vocati ſunt, ſed pauci electi. Electi autem ſunt nuptiali veſte, ſed & puro atque integro novæ nativitatis corpore ſplendidi. Qui autem electus eſt, ſcire nos convenit, ob quam rem fuerit electus, ad id ſcilicet, quod inſequitur: *Ut inhabitet in tabernaculis Dei.* Omnis ergo perfectio bonorum in requie cœleſtis eſt: multas enim manſiones Dominus in cœlis eſſe teſtatur; ſed Patrem orat in Evangelio, ut Apoſtoli, ubi & ipſe ſit, maneant, dicens: *Pater, quos mihi dediſti, volo, ut, ubi ego ſum, ibi ſint mecum.* Ex plurimis ergo manſionibus, Apoſtolis ſuis eam, quæ ſibi eſt propria, communicat. Scit autem Propheta, quanta beatitudo ſit in tabernaculis Dei. Alio loco dicit: *Concupivit & deficit anima mea in atria Domini*: poſtea autem, cum fuerit electus, hoc ſequitur:

Replebimur in bonis domus tuæ; ſanctum eſt templum tuum, mirabile in æquitate.

Quæ autem ſint bona domus, poſſumus agnoſcere; Eccleſiæ ſcilicet munera, quæ & ſecundum multitudinem fructus Chriſtus indulſit, quia & ipſa ſecundum Apoſtolum domus Dei eſt. Hæc ergo Eccleſia habet tricenum, ſexagenum, centum fructum. His ergo bonis domus Dei replebitur, quæ interim per diviſionem bonorum adornatur, ſicut ſcriptum eſt: *Huic ergo dabitur ſermo ſapientiæ, alii ſermo ſcientiæ, alii fides in eodem ſpiritu, alii dona curationum, alii genera linguarum, alii interpretatio linguarum.* Verum ſunt & alia plena domus Dei munera, quæ *oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparavit Deus his, qui diligunt eum.* Ideo inſequitur Pſalmus dicendo: *Sanctum eſt templum tuum, mirabile in æquitate.* Omnium namque credentium corpora templum Dei eſſe, Apoſtolus docet dicens: *An neſcitis, quod templum Dei eſtis, & ſpiritus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei corruperit, corrumpet & hunc Deus. Templum enim Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos.* Ornandum eſt ergo hoc Dei templum in ſanctitate, atque juſtitia, orationibus, atque operationibus, ut bonis domus Dei repleatur, ut ſanctum & mirabile templum illius ſimus. Inſequitur poſt hæc Pſalmus dicens:

Exaudi nos Deus ſalutaris noſter, ſpes omnium finium terræ, & in mari longe.

Omnium itaque ſpes Chriſtus eſt in mari, atque in terris. Itaque cur in eo omnium ſpes ſit, in conſequentibus docet dicens:

Præparans montes in virtute tua accinctus potentia, & conturbans fundum maris, ſonum fluctuum ejus.

Hoc loco non ad terrenorum montium naturam ſermo iſte extenditur, ſed qui iſti ſint montes, alius Propheta oſtendit: „ Audite populi omnes, & attendat terra, & omnes habitantes in ea: & erit vobis „ Dominus Deus in teſtimonio, Dominus Deus de

„ domo

„ domo sancta sua. Propter quod ecce Deus descen„ det de loco suo, & descendet super excelsa terræ, „ & conteret montes subtus se, & valles liquescent „ tamquam cera a facie ignis, propter impietatem „ Jacob."

Nam & in alio Psalmo ita scriptum ostenditur: „ Commota est, & contremuit terra, & fundamenta „ montium conturbata sunt, & commota sunt, quo„ niam iratus est eis Deus. Ascendit fumus ab ira „ ejus, & ignis a facie ejus exardescet, & carbones „ accensi sunt ab eo, & inclinavit cœlum & descen„ dit, & caligo sub pedibus ejus. Misit sagittas, & „ dissipavit eos, & fulgura multiplicavit, & contur„ bavit eos." In his, quantum lectio docet, adventum Domini de cœlo per Prophetam Spiritus sanctus ostendit, metum terræ, montium trepidationem, ob id, quia iratus sit eis Deus, fumo de ira ejus exorto, ignem deinceps de conspectu ejus accendendo. Fumus, qui ascendit, præteriti temporis res est: in igne, quia facie ejus exardescit, futuri temporis significatio continetur. Hos ergo montes sagittæ dissipabunt, & fulgura multiplicata conturbant; omnem scilicet supereminentem virtutem. Quicumque se contra Deum exaltatus efferet, iræ Dei subditus erit; descendens igitur Deus Verbum assumtum sibi hominem potentia accingens, primum hæc summa montium depressit, diaboli scilicet excellentiam protrivit, quem pœnæ judicii præparavit. Servavit ideo hanc Prophetа rationem, dicens:

Præparans montes in virtute tua accinctus potentia. Non enim virtus accingitur, sed in virtute Dei potentia hominis; id est, ei corporis, quod deerat, coaptatur. Ejus ergo hominis potentia, quem Deus assumsit, accingitur in virtute. Dehinc ait:

Qui conturbat fundum maris, sonum fluctuum ejus. Conturbat autem non mare, sed maris fundum: mare

autem, ut est in alio Psalmo, Prophetiæ sermo incurrit, & seculum nuncupatur; sicut ait: *Hoc mare magnum, & spatiosum: ibi vequiescet Draco, quem figurasti ad illudendum illum.* Montes igitur, id est, adversarii omnes, pœnæ judicii præparantur, & maris fundamenta turbabuntur. In horum enim fiducia seculum consistebat; turbato enim diabolo omnia erroris sui ministeria turbabuntur. Recordemur autem murmura, & baccantium fremitus, omnium denique profanorum cæremoniorum cantu mundum aliquando sonuisse: nunc vero Domino Christo prædicando, silere omnia, & trepidare, cum Antistites templorum insanientes fidelium virtuti subjiciuntur; cum justorum verbis torquentur, laniantur, uruntur, puniuntur. Per hæc itaque jam judicio præparantur; & præparatio ista quid proficiat, agnosce.

Turbabuntur, inquit, *gentes, & timebunt:* videntes itaque Deos suos mutos, & ad impositionem manuum nostrarum vocibus ingementes: sed post turbationem gentium, & hi timebunt, qui inhabitant fines. Finis autem postremum tempus est, in quo res ipsa deficit: videamus ergo, hi, qui fines habitant, cur timebunt, & unde illis metus ingruat; sequitur namque: *Et timebunt a signis tuis.* Metus ergo omnis a signis est: sed quæ hæc erunt signa? *Exitus matutini & vespere delectabis;* nam post conturbati maris fundum maximum Dei signum est dies in orationibus. Inchoatur hymnis Dei dies: clauditur, secundum quod dictum est. *Elevatio manuum sacrificium vespertinum.* Succedit & hoc sequens signum.

Visitasti terram, & inebriasti eam. Visitavit autem Deus terram, id est, humani generis nativitatem; eamque visitatam per Spiritum sanctum inebriavit. Multiplicata muneribus Dei, dives efficitur, Apostolo dicente: *In omnibus ditati estis in ipso omni verbo & scientia.* His enim bonis replemur quotidie:

atque

atque ebrii sumus; & unde sit iste ebrietatis fructus, in sequentibus ait:

Flumen Dei repletum est aqua. Nam in Evangelio sic ait: *Qui crediderit in me, sicut scriptum est, flumina de ventre ejus exient.* Hoc ergo dicebat de Spiritu sancto, quem accepturi erant credentes eum. Hoc ergo flumen Dei aqua repletur, Spiritus enim sancti muneribus inundatur, & in nos ex illo vitæ fonte fluvius Dei aqua repletus infunditur. Habemus etiam & cibum paratum: quis hic cibus est, videamus. Ut autem hæc omnia futuri temporis doceret esse, ait:

Rivos ejus inebria, multiplica generationes ejus: in stillicidiis ejus lætabitur, cum exorietur.

Terra autem visitata inebriata est; & quomodo nunc rivi ejus inebriantur? Inebriamur autem ipsi cum Spiritum sanctum accipimus. Dehinc orat Propheta, ut hos eosdem rivos inebriet, ut generationes nostræ multiplicentur, ut terra scilicet bona secundum Evangelii comparationem verbi semen excipiens, fructu tricesimo, & sexagesimo, & centesimo ditescat: id est, ut post Baptismi gaudium subeat in nos Sacramenti intelligentia, Prophetiæ scientia, sermo Sapientiæ, sanationum Charismata, & dæmonia subjecta sint nobis. Hæc enim nos tamquam stillicidia penetrant, quæ paulatim cœpta fructum multiplicem exuberant: in his igitur stillicidiis cum exorietur terra, lætabimur, sed stillicidia multiplicantur, ut rivi sint, rivi autem inebriantur, ut flumina sint. Post ista insequitur Psalmus dicendo:

Benedices Domino coronam anni benignitatis tuæ.

Annum æterni & beati illius seculi sine dubio declarat, quia bonitatis Domini hic annus est. Hujus anni benedicitur corona, visitata enim terra jucundissimus annus & suavissimus erit: hæc enim Christi est potestate victoria; hæc corona Domini flore benedicta est, Sanctorum suorum choro gloriosus. Tunc uber-

ubertate campi replebuntur, tunc deserti fines pinguescent, tunc colles exultatione accingentur, tunc arietes ovium induentur: tunc enim retributionis est tempus; in campis enim, quorum culturæ usus est, ea, quæ sub lege & cultura Dei fuerint opera, ubertatem consequentur. Ubi autem fines deserti pinguescent, Ecclesiæ, quæ deserta fuit, populus repromissionis fructu iterum ditatur. In collibus vero exultatione accinctis gloriosa Martyrum gaudia nuntiantur; hi enim sunt hominibus ceteris altiores. Cum autem arietes ovium induentur, Patriarcharum & Prophetarum, & Apostolorum æterna illa & beata vestis, qui duces sancti gregis sunt, ostenditur. Hoc ergo indumento arietis ovium induentur, & hoc gloriosæ immortalitatis habitu vestiuntur.

Et convalles, inquit, *abundabunt frumento:* humiliores scilicet, atque operis boni homines fructum vitæ sortientur, non enim ubertate replebuntur, ut campi, neque exultatione accingentur, ut montes, sed frumento tantum abundabunt; id est, vivendi substantia non carebunt: hi enim campi, hæc deserta, hi colles, isti arietes, hæc convallia *clamabunt*, & *hymnum dicent*, & ob hæc diversa retributionum præmia indefessis maximis vocibus Dei potentiam prædicabunt.

EXPLICIT PSALMUS LXIV.

PSALMUS LXV.

In finem, Canticum psalmi.

Jubilate Deo omnis terra, psalmum dicite nomini ejus, date gloriam laudationi ejus. Dicite Deo, quam terribilia sunt opera tua Domine, in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui. Omnes terra adorent te, & psallant

lant tibi: psalmum dicant nomini tuo. DIAPSALMA. *Venite & videte opera Dei, terribilis in consiliis super filios hominum. Qui convertit mare in aridam, in flumine perambulabunt pede: ibi lætabimur in ipso, qui dominatur in virtute sua in æternum. Oculi ejus super gentes respiciunt: qui in iram provocant, non exaltentur in se.* DIAPSALMA. *Benedicite gentes Deum nostrum, & obaudite vocem laudis ejus. Qui posuit animam meam ad vitam, & non dedit commoveri pedes meos. Quoniam probasti nos Deus, igne nos examinasti, sicut examinatur argentum. Induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorsum nostrum, imposuisti homines super capita nostra. Transivimus per ignem & aquam, & induxisti nos in refrigerium. Et introibo in domum tuam in holocaustis, reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea. Et locutum est os meum in tribulatione mea. Holocausta medullata offeram tibi cum incensu arietum, offeram tibi boves cum hircis.* DIAPSALMA. *Venite & audite, & narrabo vobis omnes, qui timent Deum, quanta fecit animæ meæ. Ad ipsum ore meo clamavi, & exultavi sub lingua mea. Iniquitatem si conspexi in corde meo, non exaudiet Deus. Propterea exaudivit Deus, & intendit voci orationis meæ. Benedictus Deus, qui non amovit deprecationem meam, & misericordiam suam a me.*

TRACTATUS PSALMI.

1. Superscriptio psalmi a superiore eo distat, quod in se habet *Canticum psalmi*, cum in anteriore *Psalmus cantici* editus sit. Ceterum æqualiter præscribuntur *in finem*. Itaque secundum illam, quam in exordio attulimus de titulorum inscriptione rationem, perspicuum est psalmum hunc ob adepta per meritum boni operis spiritalis doctrinæ instituta cantari: quia, quando in superscriptione *Psalmus cantici* est, per cognitionum cœlestium prædicationem gesta boni operis continentur in psalmo; cum autem Canticum psalmi

est, ex operationis obedientia adeptæ ſpiritalis ſcientiæ hymnus oſtenditur. Canticum enim vocis officium eſt: pſalmus autem ex coaptatione, quam harmoniam nuncupant, organi comparatur, fitque ex imparibus ac diſſimilibus modis artificis ingenio apta & conſonans & amœna modulatio. Quo exemplo, variis officii noſtri & ſcientiæ miniſteriis, gratum Deo opus & ſibi conſonans comparamus. Et hujus quidem intelligentiæ ipſi nobis pſalmi auctores erunt; cum quando ſit in Pſalmo cantici per ſcientiæ & cognitionis doctrinam boni operis prædicatio, in Cantico vero pſalmi per geſtorum meritum gratulatio adeptæ ſcientiæ intelligatur. Ob eam igitur cauſam in pſalmo præſenti, ſpiritus prophetiæ a gratulationis doctrina cœpit. Pſalmum autem ex perſona Prophetarum conſiſtere, res ipſa & ratio domonſtrat.

2. *Jubilate Deo omnis terra, pſalmum dicite nomini ejus, date gloriam laudationi ejus. Dicite Deo: Quam terribilia opera tua! in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.* Primum ergo jubilandum Deo præmonet, ſecundo pſallendum nomini ejus, dehinc gloriam dandam laudationi ejus, tum dicendum Deo: *Quam terribilia opera tua!* poſtremo id confitendum: *In multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.* Sed ut rationem atque ordinem ita diſpoſiti hujus ſermonis intelligamus, neceſſarium eſt id, quod difficultatem affert, paucis abſolvere.

3. In latinis codicibus ita legimus: *Jubilate Deo omnis terra.* Et quantum ad eloquii noſtri conſuetudinem pertinet, jubilum paſtoralis agreſtisque vocis ſonum nuncupamus, cum in ſolitudinibus aut reſpondens, aut requirens, per ſignificantiam ductæ in longum & expreſſæ in niſum ſonus vocis auditur. In græcis vero libris, qui ex hebræo proximi ſunt, non eadem ſignificantia ſcribitur. Namque ita ſe habent: ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ πᾶσα ἡ γῆ, & cum illis ἀλαλαγ-

μος

μος, quem latine jubilum ponunt, significat vocem exercitus præliantis, aut in concursu proterentis hostem, aut successum victoriæ exultationis voce testantis. Quam rem ubi ita se translationis ratio temperavit, absolutius in psalmo altero intelligimus, cum dicit: Omnes gentes plaudite manibus, jubilate Deo in voce exultationis. Vox autem exultationis dissentit ab jubilo; sed pro translationis conditione, quia propria exultantis vocis nuncupatio non reperta est, per id, quod jubilum dicitur, vox exultantis ostenditur.

4. Positi igitur in vitæ istius præliis, & in hoc carnis & sanguinis nostri certamine adversum diabolum exercitusque ejus armis spiritalibus dimicantes, Deo monemur in voce exultationis jubilare. Et ne ad inanimem hanc terræ molem esset sermo referendus, universitas nostra ex terra in primo Adam parente genitorum sub plurali numero monstratur, cum dicitur: *Jubilate Deo omnis terra.* Simul enim & officium omnium docetur, & origo. Terrendus ergo est confessionis nostræ sermone omnis profanus auditor: & adversum diabolum armaque ejus orationum nostrarum sonitu certandum est, & belli nostri victoria exultationis voce monstranda est. Audiat orantis populi consistens, quis extra ecclesiam vocem, spectet celebres hymnorum sonitus, & inter divinorum quoque sacramentorum officia responsionem devotæ confessionis accipiat. Necesse est terreri omnem adversantem, & bellari adversus diabolum, vincique resurrectionis fide mortem, tali exultantis vocis nostræ, ut dictum est, jubilo. Sciat hoc Deo placitum esse, hoc spei nostræ testimonium, publicas victricesque exultationis nostræ voces personare: quarum Propheta non negligens est, loco alio memorans: Circuivi & immolavi in tabernaculo ejus hostiam jubilationis: Et ne inanem jubilationis hujus doctrinam atque observantiam crederemus, alibi protestatur: Beatus

atus populus, qui ſcit jubilationem. Neceſſarium ergo id fidei noſtræ eſt, in cujus ſcientia beatitudo eſt.

5. Nam primum in admonitionum ordine Propheta diſpoſuit, ut jubilet Deo omnis terra, ſecundo ut pſalmum dicat nomini ejus. Deo itaque jubilandum eſt, quia debitum ei a nobis exultantis vocis officium eſt. Pſallendum autem nomini ejus eſt; quia, ut per organum pſalmus eſt, ita & corporis noſtri, quod animæ & affectionis, & negotiorum omnium organum eſt, artificioſis operibus eſt placendum. Digne ergo Dei nomine agendum eſt, ut, in quantum effici licet, dictis Domini obſecundemus dicentis: Sic luceat lumen veſtrum coram hominibus, ut videant opera veſtra bona, & magnificent Patrem veſtrum, qui in cœlis eſt. Vitæ enim noſtræ honeſtas ad ejus laudem erit referenda, cui vivimus. Denique idipſum ex ſubjectis docetur. Sequitur enim: *Pſallite nomini ejus, date gloriam laudationi ejus*; quia ex organi noſtri pſalterio, id eſt, corporis animæ famulantis effectibus, præbetur per nos Deo glorioſa laudatio; cum gentes opera noſtra contuentes, Patrem noſtrum, qui in cœlis eſt, magnificent. Et dabitur laudi ejus gloria, ſi digne nomini ejus, organi, id eſt, corporis noſtri operatione pſallamus.

6. Docemur etiam conſequentibus monitis ad ordinem obſequelæ: Propheta vel Spiritu per Prophetam ita admonente: *Dicite Deo*: *Quam terribilia ſunt opera tua!* Quis enim non trepidet ad majeſtatem ejus, qui ſecula inſtituerit, mundum condiderit, tempora revolubili viciſſitudine curſuque dimenſus ſit, cœlum aſtris ornaverit, terram fructibus repleverit, mare objicibus concluſerit, hominem, ut his aut uteretur, aut dominaretur, elegerit? Per hæc enim omnia virtutis ac poteſtatis ejus æternitas noſcitur, Apoſtolo dicente: Quæ enim inviſibilia ejus, a creatura mundi ipſius factis intellecta aſpiciuntur, æterna quoque vir-

tus

tus ejus & divinitas. Hæc terribile nomen conditoris efficiunt: & operum dignitas majeſtatem ejus, qui ea ſit operatus, oſtendit. Horum igitur operum conditor eſſe Deus & a nobis prædicandus eſt, & a ceteris confitendus: non hæc omnia eſſe Dii mentienda ſunt.

7. Alii enim fortuitu hæc extitiſſe commemorant, alii æterna manſiſſe confirmant. Et idcirco mundum ipſum Deum eſſe contendunt: dum autem ſuapte, cum voluit, poteſtate conſtiterit, aut dum initio caret, careat dominantis arbitrio. Alii autem ſolum cœlum, quia igneum ſit, alii aera, quia motu ac natura indiſſecabili circumferatur, alii aquas, quia indefeſſæ effluant, Deum nuncupant. Plures terræ metalla, robora, ſcopulos, herbas, Deos adoraverunt. Nonnulli Deos eſſe aut putrefactorum corporum oſſa, aut deflagrantium rogorum buſta mentiti ſunt: horum omnium conditorem Deum neſcientes. Et idcirco talem confeſſionis noſtræ ordinem Propheta eſſe docuit oportere: *Dicite Deo: Quam terribilia ſunt opera tua! in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui*; ex multitudine ſcilicet virtutum Dei, venerationem falſorum in Diis nominum mentientes.

8. Sed quia mentiuntur inimici, quid a cunctis fieri oporteat, docetur ita: *Omnis terra adoret te, & pſallat tibi: pſalmum dicat nomini tuo Altiſſime*: Mendacio inimicorum in nuncupatis Diis demonſtrato, ſalutis noſtræ inſtituta præbentur: ut terrena omnis origo noſtra adoret & pſallat Altiſſimo, verum Deum & univerſorum conditorem relictis impietatum mendaciis recognoſcens.

9. Senſum diapſalma diſtinxit. Sermo enim ad Deum cum oratione directus, ad homines nunc refertur: quos tamquam longe a cognitione Dei conſiſtentes, Propheta ad proximum advocat, dicens: *Venite, & videte opera Dei.* Docuit autem & Apo-

ſtolus

ſtolus eſſe plures longe a Deo poſitos, quos doctrinæ adhortatio tamquam in vicinia collocaverit, cum ait: Et cum veniſſet, evangelizavit pacem vobis, qui longe, & pacem his, qui prope. Ex lege enim multi tamquam de prope manentes crediderunt, gentibus longe advocatis.

10. Prophetica igitur prædicatio omnes ad Dei opera contuenda advocavit: ſed non ea opera, quæ cunctorum aſpectui ſubjecta ſunt, cœli, aeris, terræ ac maris; (hæc enim omnes contuentur;) ſed ea, quæ fidelium tantum ſtudiis comperta ſunt, quibusque ſaluti humanæ cum ingenti admirabilium virtutum terrore conſultum eſt, Pharaone impietatis ſuæ pœnis in exemplum humani timoris coercito, ut terror damnationis irreligioſorum metu religionem inchoaret; cum in terræ iter mare aruit, & aquæ in aridam converſæ ſunt, cum Jordanem pedibus populus egreſſus eſt, & ingreſſuro repromiſſionis terram Iſrael fluminis ſtare juſſis, reliquus ad gradiendi ſecuritatem fluminis alveus decucurrit. Ad hujus igitur legis & prophetarum Dei opera contuenda Propheta gentes advocat, dicens: *Venite, & videte opera Dei, terribilis in conſiliis ſuper filios hominum. Qui convertit mare in aridam, in flumine pertranſibunt pede.* Ipſe enim Deus eſſe intelligendus eſt, ex cujus terribilibus conſiliis humanæ ſaluti per hæc opera conſultum eſt: ut opinionem de Deo (quia nemo cœlum contuens Deum eſſe non ſentiat) ſcientia nos & cognitio talium operum de auctore confirmet.

11. Verum hæc quamvis virtutum Dei opera ſint, non tamen ſpei & ſaluti ſatisfaciunt univerſorum. Populo enim tantum Legis mare in terram demutatum eſt, ejusque itineri Jordanis aruit. Sed quid hoc ad univerſæ terræ ſalutem proficit? Omnibus enim hoc, quod *Venite* dictum eſt, competit, quia de univerſis præſcriptum erat: *Omnis terra adoret te.* Quid ergo

ergo mihi ad ſalutem tanto poſtea genito Jordanis tum areſactus impertit? Impertit plane. Hujus enim primum aquis, peccatorum ablutio Joanne pœnitentiam prædicante donata eſt: & per quem populo in repromiſſionis terram iter fuerat, per eum via nobis cœleſtis regni, & novæ generationis lavacro poſſeſſio æternorum corporum inchoatur, aquis ipſis baptiſmo Domini conſecratis. Ob quod ad id, quod dictum erat: *Venite & videte opera Domini, quam terribilis in conſiliis ſuper filios hominum, qui convertit mare in aridam: in flumine pertranſibunt pede*, ne ab his, quæ geſta ſunt antea, ſpei noſtræ eſſet interciſa ſecuritas, cum de futuro *tranſibunt* dixiſſet, ideo ſubjectum eſt: *Ibi lætabimur in ipſo*. Per has enim Jordanis aquas, in illa, quæ a Prophetis promiſſa ſunt terræ bona, greſſu abluendorum corporum tranſitum eſt atque tranſitur: & ibi cœleſtis ſacramenti lætamur exordiis. Cujus lætitiæ & tempus & cauſam alius Propheta teſtatur, dicens: Lætare deſertum ſitiens, & exultet deſertum, & floreat tamquam lilium, & effloreant, & exultent deſerta Jordanis. Invaleſcite manus invalidæ & genua diſſoluta, conſolamini modici animi, ſenſu invaleſcite, nolite timere. Ecce Deus noſter judicium reddet, ipſe veniet, & ſalvabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures ſurdorum audient, & audietur lingua mutorum. Tunc ſaliet claudus tamquam cervus. Hoc ergo illud eſt, quod ſignificatur: *Ibi lætabimur in ipſo*. Quæ in adventu Domini & Jordanis baptiſmo, & infirmitatum omnium curatione expleta ſunt. Quod autem, *ibi lætabimur*, ad Jordanem pertinet. Ita enim dictum eſt: *In flumine pertranſibunt pede, ibi lætabimur*.

12. Quod autem *in ipſo*, quis iſte ſit, in quo lætabimur in ipſo, Propheta ſubjecit, dicens: *Qui dominabitur in potentia ſua in æternum*. Non ambigimus, quis iſte erit, ſi dicti hujus evangelici recordemur.

Data

Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra: euntes nunc docete omnes gentes; & Apostoli dicentis: Propter quod exaltavit eum Deus, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen; ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, & terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus in gloria est Dei patris. Et hæc non de divinitatis suæ dicta sunt potestate. Illa enim ut semper est dominans, ita & dominabitur semper: sed in æternam gloriam ejus assumtæ ex Virgine carnis natura transfertur. Jesus enim ejus hominis, qui ex Maria natus est, nuncupatio est: & Jesu nomen, quod super omne nomen, est donatum. Non enim hic, ut in ceteris, Jesu Christo, sed Jesu tantum. Ei enim a cœlestibus, & terrestribus, & infernis adorato, & per omnem linguam in Dei patris gloria esse confesso, æterni regni donatur arbitrium. Sed ut in pluribus, nunc quoque latinitas nostra non satis proprie significationem dicti græci elocuta est. Quod enim nobiscum scribitur: *Qui dominabitur in virtute sua in æternum*, in græcis ita legitur: *τῷ δεσπόζοντι ἐν δυναστεία αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος*. Quod nobiscum *in æternum*, id simplex & in omne tempus sine definitionis alicujus proprietate commune est: quod cum illis *τοῦ αἰῶνος*, id certi & designati seculi significationem habet.

13. Unigenitus enim Dei filius etsi regnavit semper, non tamen semper regnavit in corpore. Ergo ubi designati & tamquam demonstrati seculi dominatio, per id, quod *τοῦ αἰῶνος* dicitur, virtute verbi ipsius continetur; tempus illud ostenditur, quo glorificato in gloriam Dei corpori & nomen Dei donatur & regnum. Et hujus quidem dominandi seculi tempus absolute Apostolus docet, dicens: Cum evacuaverit omnem principatum & potestatem, & virtutem, novissima inimica devincetur mors: tunc solus in virtute sua seculo dominabitur. Nunc enim quamvis

vis regnet, tamen princeps hujus seculi petiit, ut modo tritici Apostolos cerneret: & sunt spiritales nequitiæ in cœlestibus, adversum quas spiritalibus nos armis beatus Paulus instruxit, adversus quas militantes nos fidei nostræ Angeli, qui secundum Evangelia quotidie in cœlis Deum patrem vident, prosequuntur, & misericordia Dei protegit.

14. Atque ob id consequitur: *Oculi ejus super gentes respiciunt.* Ab omni enim in peccatis morante, vultus Domini aversus est. Hæc namque indemutabilis Dei significata conversio est: non quod tamquam per naturam corporalem se quoquam aut avertat, aut referat; sed quod par atque idem æqualiter semper manens, uniuscujusque auxilio pro meritorum diversitate aut desit, aut adsit. Ex persona enim peccatorum ita scriptum est: Averte faciem tuam a peccatis eorum; & iterum: Quare avertis faciem tuam & dexteram tuam? Et rursum: Avertisti faciem tuam, & factus sum conturbatus. Ubi autem justorum persona tractatur, hæc dicta sunt: Oculi Domini super justos, & aures ejus in preces eorum; & iterum: Oculi tui videant æquitates; & deinceps: Designatum est super nos lumen vultus tui Domine. Ergo incorporalis Deus misericordiæ suæ oculis, tamquam ministerio famulantium Angelorum protegit gentes; & in omnes credentes donum se divinæ miserationis effundit.

15. Hoc Judæi denegant, his operibus Dei infidelis populus contradicit, gloriam sibi in Abraham electi generis usurpans. Et consequentibus istud dictis Propheta demonstrat, ad id, quod dixerat: *Oculi ejus super gentes respiciunt*, connectens illud: *Qui in iram provocant, non exaltentur in se.* Hoc quod in se exaltantur, Dominus in Evangeliis condemnat, dicens: Nolite proferre inter vos, dicentes: Patrem habemus Abraham; potens est enim Deus ex lapidibus istis su-

ſcitare filios Abrahæ. Quod autem in iram provocant, omnifariam Prophetæ loquuntur. Eſaias: In iracundiam provocaſtis ſanctum Iſrael; ad Ezechiel quoque Spiritus loquitur: Fili hominis, mitto te ego ad domum Iſrael, qui exacerbaverunt me; & in Pſalmis: Exacerbaverunt ſpiritum ejus; & rurſum: Frequenter liberavi eos, ipſi vero me exacerbaverunt. Omnes ergo operationem & miſericordiam Dei in ſalutem gentium denegantes, in iram provocant miſericordiæ & ſalutis auctorem: quia in ſe glorioſi & exaltati, iram ejus, qui ſolus glorioſos poteſt efficere, exacerbant.

16. Interjectio rurſum diapſalmi, & ſenſus & perſonæ demutationem docet. Nam ſub hac ſignificatione frequenter alterum, nonnumquam utrumque diſtinguitur. Superior enim ſermo ex Prophetæ perſona omnis fuit, dicentis: *Venite, & videte opera Dei, quam terribilis in conſiliis ſuper filios hominum*; ſequentem vero apoſtolicum eſſe oportebat: ut his invitantibus, iſtis prædicantibus, eadem doctrina veteris ac novi Teſtamenti prædicatio contineretur.

17. Horum igitur adhortatio refertur ad gentes, cum dicitur: *Benedicite gentes Deum noſtrum.* Non ex inani *noſtrum* Prophetæ ſermo ſubjecit. Non utique illos, quos Deos putabatis, heroum nomina, vel elementorum creationes, vel materiem metallorum, ſed *noſtrum*, & eum, cujus opera recenſentur, qui terribilis in conſiliis ſuper filios hominum, qui convertit mare in aridam, qui dominatur in virtute ſua in æternum. Hoc enim proprium apoſtolicæ doctrinæ eſt, Deum ex Lege ac Prophetis in Evangeliis prædicare.

18. Sed id, quod conſequitur: *Et obaudite vocem laudis ejus*, intelligentiam confundit. Nam vox laudis, non ejus, qui laudatur, ſed ejus, qui laudet, auditur. Et quomodo gentes, ut vocem laudis obaudiant,

diant, admonentur? Verum & hic latinitas noſtra proprietatem dicti in translatione non reddidit. Nam hoc, quod nobiscum ſcribitur, *& obaudite vocem laudis ejus*, a Græcis ita dictum eſt: *και ακȣτισατετην φωνην της αἰνεσεως αὐτου.* Quo verbo id ſignificatur, ut obaudiri poſſe efficiant vocem laudis ejus: quod plenius intelliget, qui meminerit Dominum in Evangeliis dixiſſe: Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine; & quod in aure auditis, prædicate ſuper tecta. Deus namque conſtanti & publica prædicatione laudandus eſt: neque debet in commemorandis virtutibus ejus fides noſtra trepidare.

19. Sed quæ tandem vox laudis ejus audiri efficienda eſt? Nempe ea, quod credentium animam poſuerit in vitam, quod apoſtolicæ prædicationi & Martyrum confeſſioni conſtantiam, & perſeverantiam largitus ſit confitendi, quorum diſcurſibus orbem terræ quibusdam quaſi pedibus cœleſtis regni prædicatio transcucurrit. In omnem enim terram exiit ſonus eorum. Et alibi ſpiritalis diſcurſus gloriam clamat Spiritus ſanctus: Quam ſpecioſi pedes evangelizantium bona, evangelizantium pacem! Hæc ergo vox laudis Dei prædicantium audienda præconio eſt, Propheta teſtante: *Qui poſuit animam meam ad vitam, & non dedit commoveri pedes meos.* Non enim humanarum comminationum terriculis a curſu prædicationis ſuæ Apoſtoli deflexi ſunt: neque firmitas pedum inſiſtentium a fidei greſſu commota eſt, quin ſemper judicii & regni æterni Dominum prædicarènt.

20. Locutus autem ex unius perſona Spiritus prophetiæ, rem ipſam non uni tantum nomini competere ſignificat. Nam cum dixiſſet: *Et non dedit commoveri pedes meos*, ſubjecit: *Quoniam probaſti nos Deus, igne nos examinaſti, ſicut examinatur argentum.* Sermo itaque cœptus ex uno refertur ad plures. Eſt namque unus ſpiritus, & una credentium fides; ſe-

cundum quod in gestis Apostolorum est: *Erat credentium anima & cor unum.* Atque ita, cum ab uno cœptum designatur in plures, unanimitas docetur in pluribus. Sed quæ tandem comparationis similitudo est, examinatos eos igni, sicut examinatur argentum? Et, ut arbitror, examinandi argenti illa sola ratio est, ut sordes, quæ ex prima terræ materie adhæserint, decoquantur, ut, quæ fraudulenter ex alterius metalli natura admixta fuerint, purgentur. Deus itaque credentes in se non tamquam fidei eorum ignarus examinat, sed quia etiam secundum Apostolum tentatio probationem affert, examinantur credentes non ad cognitionem Dei, sed ad sui probationem: ut igne purgati, & ab admixtione vitiorum carnalium defæcati, splendeant examinatæ innocentiæ claritate.

21. Tentationum autem genera & diversas Martyrum victorias contuentes scimus, quibus modis anima ponatur in vitam, cujus contemtu desævientibus pœnarum ingeniis, a fidei gressu & testimonio non moventur. Alii enim in vinculis carcerum gloriantur, alii cæsi in verberibus gratulantur, alii potestati irreligiosorum desecanda felicium capitum colla submittunt: plures in exstructos rogos currunt, & trepidantibus pœnæ ministris, ignem saltu devotæ festinationis insiliunt: alii in profundum demergendi, non in aquas necaturas, sed in refrigerium æternæ beatitudinis decidunt, toto ipso se corpore Deo hostiam tamquam holocausta præbentes.

22. Percurrit ergo per hæc passionum genera ex persona Apostolorum, Evangelistarum, Martyrum propheticus sermo, dicens: *Igne nos examinasti, sicut igne examinatur argentum. Induxisti nos in laqueum,* id est, in custodiæ catenas. *Posuisti tribulationes in dorsum nostrum,* pœnas scilicet verberum, quibus cum Apostolis Petrus gaudet, & Paulus exultat. *Imposuisti homines super capita nostra. Transivimus per ignem &*

aquam

aquam. Gloriosas videlicet Martyrum mortes commemorat, gladii, ignis, profundi. Sed qui transit per ignem & aquam, non in his aboletur, sed in aliud per illa transducitur. Et quo transducatur Propheta, non nescit, dicens: *Et eduxisti nos in refrigerium*. Hujus refrigerii & in alio loco meminit, dicens: Convertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit mihi. Eripuit animam meam de morte, oculos meos de lacrymis, pedes meos de lapsu. Bene placebo Domino in regione viventium: animam videlicet suam in requiem beatæ illius resurrectionis hortatus, in qua post mortis istius tempus omni humanarum calamitatum labe detersa, non doletur, non fletur, non peccatur, sed vivitur. In hujus igitur beatitudinis per ignem & aquam refrigerium educti sunt.

23. Et ne aut pertranseuntis aquas natatus, aut transilientis ignem saltus, aut introductio in refrigerium communis alicujus & terreni loci requies significari existimaretur, adjecit: *Introibo in domum tuam in holocaustis*. Holocausta sunt integra hostiarum corpora, quæ, quia tota ad ignem sacrificii deferebantur, holocausta sunt nuncupata. Per hæc igitur genera pœnarum, Martyres in fidei testimonium corpora sua holocausta voverunt: ut in Dei domum, id est, in cœlestis domicilii habitationem consummatis hostiarum suarum sacrificiis introirent.

24. Sed quid tandem in hac corporum suorum oblatione voverunt? Scilicet ut per hæc martyrii sui exempla gentes ad spem regni æterni erudirent. Qui enim tum Christum prædicabant, non sibi, quibus tum erat cognitus, sed nobis, qui futuri adhuc eramus, vel quibus tum erat incognitus, prædicabant. Quæ eorum prædicatio omnis posteritatis fidem ad martyrii desiderium accendit. Non enim causa alia prædicabant, nisi ut fidei suæ & martyrii exemplo plures martyres erudirent. Quod Paulus docuit, dicens:

Ego Paulus vinctus Christi Jesu pro vobis gentibus. Atque ob id in hujus prædicationis fructu Deo se vota reddere confitentur, dicentes: *Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea. Et locutum est os meum in tribulatione mea. Holocausta medullata offeram tibi cum incenso & arietibus, offeram tibi boves cum hircis.* An ignorat Propheta ex persona Dei in spiritu se locutum: Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos? &: Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? & rursum: Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique, holocaustis non delectaberis. Cesset igitur opinionis nostræ error, ut hæc vovisse Martyres existimemus. Sed in martyriis posterorum reddunt Deo, quæ locuti sunt vota, ipsi quidem se primum Deo voventes, & se ipsos holocausta præbentes: quia in his domum Dei introibunt, in passionum suarum tribulationibus *Pauli* voce clamantes: Quis nos separabit a charitate Dei? tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum? &: Confido, quod neque mors, neque vita, neque præsentia, neque futura, neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu. Hæc ergo in tribulatione primum beatorum Martyrum vota sunt, quæ in tribulationibus suis loquuntur & spondent: tum deinde, ut ex nobis holocausta medullata consumment. *Medullata* ob id, quia fides animæ & cordis officium est, resque hæc voluntatis internæ est. *Cum incenso* quoque arietes offeruntur. Quid autem sit incensum, ita hoc eodem psalmorum libro docemur: Fiat oratio mea tamquam incensum in conspectu tuo; in incenso, orationes intelligendas esse significans. Qui vero sub arietum nomine ostendantur, anterior psalmus ostendit, cum ait: Induti sunt arietes ovium: in his enim tamquam in principibus gregum significat sacerdotes, quos doctrinæ apostolicæ eruditio cum orationum odore (Bonus

nus enim, secundum Apostolum, in Christo odor sumus) ad martyrii studium prosequitur. Non solum autem arietes cum incenso offeruntur, sed etiam boves offeruntur, id est, contumacis naturæ pecora in culturam Dei mitigantur, in hoc martyrium Christi nominis doctrinis apostolicis edomita.

25. In eo autem quod dicitur: *Offeram tibi boves cum hircis*, virtutem verbi ex hebræo in græcum demutati latinus sermo non tenuit. Nam quod nobis cum est, *offeram tibi boves cum hircis*; cum illis ita habetur: *ανοισω σοι βοας μετα χειμαῤῥων*. *Χειμαῤῥοι* cum Græcis non proprium, sed appellativum nomen hircorum est, & eorum maxime, qui in ipso hiemis tempore editi sunt. Et Scriptura hoc in loco tantum *χειμαῤῥους* nuncupavit; ceteris autem locis *τραγους*, quos nos hircos dicimus, posuit. Confirmat autem spiritalis intelligentiæ sensum aliorum consonans sibi & concors translatio, qui pro *χειμαῤῥοις*, *τραγους καιριους* transtulerunt. *Τραγοι καιριοι* autem significantur, qui ex ipso tempore editi sunt; *χειμαῤῥοι* autem, quos hiems genuit, unde & torrentes eodem vocabulo græcitas nuncupat, quos ex nihilo in fluvios hiems auxerit.

26. Ergo cum ait *βοας μετα χιμαρων*, non de pecudibus se loqui propheticus sermo demonstrat, sed in bobus Ecclesiæ se homines ostendere, in *χειμαῤῥοις* autem eos, quos ipsa persecutionis tempestas in martyrii gloria genuerit. Scimus enim plures sacramentorum divinorum ignaros, exemplo Martyrum ad martyrium cucurrisse: & extra scientiam fidei ante viventes, facto fidei præsentis edoctos, ipsam illam consummatæ in martyrio fidei gloriam consecutos. Qualis fuit ille, qui Dominum in ipsa sua damnatione confessus est, dicens: Memento mei Domine, cum veneris in regnum tuum: Qui mox tale martyrii hujus a Domino munus accepit: Amen dico tibi, hodie mecum

cum eris in paradiso. Hujus igitur similes apostolicæ doctrinæ eruditio Deo offert, cnm hominibus diuturnæ frugiferæque culturæ, sub ipsa desævientis hiemis tempestate progenitos: Dicente autem Deo: Quo mihi multitudinem hostiarum vestrarum? Plenus sum: Holocausta arietum & adipem agnorum, & sanguinem taurorum & hircorum nolo: Quis enim hæc exquisivit de manibus vestris? Superfluum est existimare, in bobus & hircis tamquam perfecta solemniorum vota placuisse.

27. Demutat ut in ceteris interjectio diapsalmæ personam atque sensum, doctrinæ tamen ordine non diffidente. Postea enim quam ex persona Apostolorum, Evangelistarum, Martyrum, Prophetarum ostenderat, quibus modis anima ejus posita esset in vitam, id est, per passionum pœnas atque mortes, per quas in locum beatitudinis transisset, reddens in holocaustis Deo vota: post hunc ergo sermonem, quem omnem ad Deum habuerat, eos nunc, quos ad holocaustorum solemnia erudierat, affatur, dicens: *Venite, & audite, & enarrabo vobis omnes, qui timetis Deum.* Advocat non incertos, neque ad incerta. Nam qui sint, quos advocet, docet: *Omnes, qui timetis Deum*; irreligiosis enim neque adeundi, neque audiendi voluntas est. Dehinc quid enarraturus sit, significat: *Quanta fecit anima mea* Hanc enim posuit in vitam, hanc in refrigerium induxit, hæc in holocaustis domum Dei introibit.

28. Sed ut hæc animæ fierent, ex causis meruit, ut fierent. Quibus vero causis meruit, edicit: *Ad ipsum clamavi ore meo.* Meruit ergo bona animæ, quia ad eum ore clamavit. Sed clamor oris plerumque mendax est: & non semper verborum sonus affectum mentis enuntiat. Sequi ergo clamorem oris debet & sensus, & secutus est. Nam Propheta connexuit: *Et exaltavi sub lingua mea*; non in lingua, sed *sub lingua*;

guæ; in occultis ſcilicet linguæ, & quodam intra ſe tacitæ voluntatis eloquio. Quod idipſum in Evangeliis Domino placuit dicenti: Intra in cubiculum tuum, & claude oſtium tuum, & ora: & Pater tuus, qui videt in abſconſo, reddet tibi. Ergo nunc, qui ore clamatus eſt, exaltatur ſub lingua Deus.

29. Sed qui ſub lingua exaltatur, omni cordis puritate venerandus eſt: nec ſufficit non egiſſe aliquid impium, ſi mente cogitatur impietas. Ab eo autem, qui ſub lingua exaltet Deum, hanc impietatis cogitationem abeſſe oportere Propheta docuit, dicens: *Injuſtitiam ſi conſpexi in corde meo, non exaudiat Deus. Propterea exaudivit me Deus, & intendit voci orationis meæ.* Iniquitatem non modo re non effecit, ſed nec corde conſpexit. Vel certe iniquitatem non conſpexit in corde, nullum ſcilicet vitium iniquæ ſuæ voluntatis in corde ſuo contuens: & ob id dignus audiri. In vitam enim ejus anima poſita eſt, pedeſque ejus non commoti ſunt, & in refrigerium inductus eſt, & domum Dei introibit, & quæ diſtinxerat labiis vota perſolvit Deo. Honoris & gloriæ confeſſione ſubnixus, ait: *Benedictus Deus, qui non amovit deprecationem meam, & miſericordiam ſuam a me*, laudem Dei cœptam in exordio pſalmi, in fine confeſſus, cui gloria eſt in ſecula ſeculorum: Amen.

INCIPIT

PSALMUS LXV.

EX CODICE VERONENSI.

J*ubilate Deo omnis terra, Pſalmum dicite nomini ejus.* Primum ergo jubilandum Deo præmonet, ſecundum pſallendum nomini ejus, dehinc dandam gloriam

 lauda-

laudationi ejus; tunc dices Domino Deo: *Quam terribilia ſunt opera tua*: poſtremo confitendum: *In multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.* Sed ad rationem, atque ordinem hujus ſermonis neceſſarium eſt id, quod difficulatem affert, paucis abſolvere. In latinis codicibus ita legimus:

Jubilate Deo omnis terra.

Sed quantum ad eloquii noſtri conſuetudinem pertinent, jubilum paſtoralis agreſtisque vocis ſonum nuncupamus, cum in ſolitudinibus aut reſpondens, aut requirens ductæ in longum ſonus vocis auditur. In Græcis vero libris, qui ex Hebraico proximi ſunt, ſignificationem ejusmodi habet ALALAGMUS, quem Latini jubilum ponunt: ſignificat vocem exercitus præliantis, aut in concurſu *propter rem* hoſtem, aut ſucceſſum victoriæ exultationis voce teſtantis. Vox autem exultationis diſſentit a jubilo. Poſiti igitur & nos ſumus in vitæ iſtius præliis, & in hoc carnis, & ſanguinis noſtri certamine, adverſum Diabolum, exercitusque ejus armis ſpiritalibus dimicantes, propter quod monemur: Deo in voce exultationis jubilare. Feriendus eſt ergo confeſſionis noſtræ ſermone omnis profanus auditor, & adverſum diabolum armaque ejus orationum noſtrarum ſonitu certandum eſt, & belli noſtri victoria exultationis voce monſtranda eſt.

Audiat orantis populi vocem, quis extra Eccleſiam ſpectans, celebres hymnorum ſonitus cum devota reſponſione confeſſionis accipiat: neceſſe eſt terreri omnem adverſantem, cum audiat victrices voces noſtras exultationis gloria perſonare: *Date gloriam laudationis ejus;* tali enim laudatione cum gentes opera noſtra contuentur, Patrem noſtrum, qui in cœlis eſt, magnificabunt, & dabunt nomini ejus gloriam.

Dicite Deo, quam terribilia ſunt opera tua!

Quis

Quis enim non trepidet ad majestatem ejus, qui secula instituerit, mundum condiderit, tempora per vices dimensus sit, cœlum astris ornaverit, terram fructibus repleverit, mare obicibus concluserit, hominem, ut his aut uteretur, aut dominaretur, elegerit. Per hæc omnia virtutis signa potestatis ejus æternitas noscitur, ista enim terribile nomen conditoris efficiunt: horum igitur operum conditor esse Deus, a nobis prædicandus est, & a ceteris confitendus.

In multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.

Ex multitudine scilicet virtutis Dei falsorum sibi Diis nominum vana efficiuntur, & quia mentientur inimici, quid a cunctis fieri oporteat, docetur ita:

Omnis terra adorent tibi, & psallant tibi; Psalmum dicant nomini tuo Altissime. *Venite*, inquit, *& videte opera Dei.*

Invitantis verbum est; doctrinam enim Dei tamquam in vicinio collocatam posuit. *Et cum venisset*, iniquit, *evangelizavit pacem his, qui de longe, & pacem his, qui de prope.* Ex lege enim multi tamquam de prope manentes crediderunt; ex gentibus autem longe positis Prophetæ prædicatio omnes ad Dei opera contuenda advocat: sed non ea opera, quæ cunctorum oculis subjecta sunt, cœli, aeris, terræ ac maris; hæc enim omnes contuentur; sed ea, quæ fidelium tantum studio comperta sunt, cum ingenti & admirabili virtute Pharaonem pro impietatis suæ meritis in exemplum humani timoris oppressit; cum mare siccatum est; cum Jordane populus pedibus egressus est: ad hujus igitur Dei opera contuenda Propheta gentes advocat, dicens:

Venite, & videte opera Domini, terribilis in consiliis super filios hominum. Qui convertit mare in aridam, in flumine pertransibunt pede. Sed quid ad universæ terræ salutem proficit? Videamus, quid nobis tanto

postea

postea gentis Jordanes tunc arefactus impertit, hujus enim aquis primum peccatorum ablutio Joanne pœnitentiam prædicante donata est: per hunc enim fluvium in repromissionis terram populo iter fuerat; nunc quoque per eum via nobis cœlestis regni demonstratur, aquis ipsius Baptismo Domini consecratis. Ubi *lætabimur in ipso*, Propheta subjecit, dicens:

Qui dominabitur in potentia sua in æternum.

Unigenitus enim Dei filius, & si regnavit semper, non tamen semper regnavit in corpore: nam hoc loco tempus illud ostenditur, quo glorificato in gloriam Dei corpori & nomen Dei donatur, & regnum.

Quoniam probasti nos Deus, igne nos examinasti, sicut igne examinatur argentum.

Comparationis similitudo est: examinandi argenti illa sola ratio est, ut sordes, quæ ex prima terræ materie adhæserint, decoquantur; & si ex alterius metalli natura admixta fuerint, purgentur.

Deus itaque credentes in se, non tamquam ignarus examinat, sed secundum Apostolum tentationibus probationem affert. Sic itaque examinantur credentes, ut igne purgati, & admixtione vitiorum carnalium defæcati, splendeant, examinante innocentiæ claritate. Tentationum autem genera, & diversas Martyrum victorias contuentes scimus, quibus modis animæ ponantur in vitam. Alii in vinculis carceris gloriantur, alii cæsi in verberibus gratulantur, alii potestati desecanda felicium capitum colla submittunt; plures in exstructos rogos currunt, & trepidantibus pene ministris ignem saltu devotæ festinationis insiliunt, alii in profundum demergentes, non in aquas necaturas, sed in refrigerium æternum beatitudinis decidunt, toto ipso corpore Deo hostiam tamquam holocausta præbentes.

Percurrit ergo per hæc passionum genera ex persona Apostolorum, & Martyrum propheticus sermo dicens: *Igne*

Igne nos examinasti, sicut igne examinatur argentum: induxisti nos in laqueum, id est, in custodiæ catenas: *Posuisti tribulationes in dorsum nostrum*, pœnas scilicet verberum, quibus Apostolus Petrus gaudet, & Paulus exultat: *Imposuisti homines super capita nostra: transivimus per ignem & aquam.* Non in his dissolvitur, sed in aliud per illa transducitur, cum dicit: *Transivimus per ignem & aquam;* & ubi transducatur, Propheta non ignorat dicens: *Induxisti nos in refrigerium.* Resurrectionis scilicet diem significat, in qua post mortis istius tempus non fletur, non peccatur, & vivitur.

Introibo in domum tuam in holocaustis; reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea.

Hæc ergo sunt in tribulatione primum Martyrum vota; tunc deinde, ut ex nobis *holocausta medullata* consumment. Induti sunt arietes ovium: hic enim arietes cum incenso ovium Martyres intelliguntur, tamquam principes gregum. Non solum autem arietes cum incenso offerentur, sed etiam boves offerentur cum hircis; id est, contumacis naturæ pecora ad culturam Dei domantur, qui sub momento temporis eruditi sint. Non ergo de pecudibus hæc loquitur, sub in bobus Ecclesiæ hominis figura monstratur: illos scilicet, quos persecutionis tempestas in Martyrum gloriam generavit. Scimus enim plures per ignorantiam exemplo Martyrum ad martyrium concurrisse, fidei martyrio gloriam consecutos; qualis fuit ille unus de latronibus, qui cum Domino crucifixus in ipsa sua damnatione Deum confessus est, dicens: *Memento mei Domine, cum veneris in regnum tuum.* Cum ita responsum a Deo est: *Amen dico tibi, hodie mecum eris in Paradiso.* Postea enim, quam personam Apostolorum, Martyrum, Prophetarum spiritus prophetalis ostenderat, quibus modis animæ essent in vita, eloquitur dicens:

Quanta

Quanta fecit animæ meæ.

Hanc enim animam posuit in vitam, hanc in refrigerium induxit, hæc in holocaustis domum Dei introivit. Meruit ergo bona anima, quæ ad Deum ore clamavit, non in lingua, sed *sub lingua*: in occultis scilicet lingua Deum confessa est, propter quod ex Martyrum persona dictum est:

Injustitiam si conspexi in corde meo, non exaudiat Deus: Propterea exaudivit me Deus, intendit voci orationis meæ.

In corde suo nullum scilicet vitium contrahens; hic enim dignus fuit audiri. In vita ejus anima posita est: pedes ejus non commoti sunt, & in refrigerium inductus est, & domum Dei introivit, & quæ distinxerat labiis vota, persolvit, dicendo:

Benedictus Deus, qui non amovit deprecationem meam, & misericordiam suam a me. Laudem Deo cœptam in exordio Psalmi, in fine confessus est Deum, cui gloria est in secula seculorum.

EXPLICIT PSALMUS LXV.

PSALMUS LXVI.

In finem hymnus Psalmus cantici David.

Deus misereatur nobis, & benedicat nos: illuminet vultum suum super nos, & misereatur nobis. DIAPSALMA. *Ut cognoscamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum. Confiteantur tibi populi, Deus, confiteantur tibi populi omnes. Lætentur & exultent gentes: quoniam judicas populos in æquitate, & gentes in terra deduces.* DIAPSALMA. *Confiteantur tibi populi, Deus, confiteantur tibi populi omnes: terra dedit fructum suum: Benedicat nos Deus noster, benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ.*

TRA-

TRACTATUS PSALMI.

1. Psalmus brevis est, & evangelica prædicatione absolutus. Nam & *in finem* est, & *Psalmus cantici* est: per quod confessio per scientiam gerendorum, & per doctrinam proficientia gesta cantantur. Et principium ejus, unde oportuit, sumtum est. Est autem omnis in eo sermo vel Prophetarum, vel Apostolorum: quorum alii venturum in corpore unigenitum Deum, alii venisse docuerunt, sancto Spiritu illuminati, & honore gloriæ cœlestis expleti. Oratio ergo eorum in psalmi exordio esse noscenda est.

2. *Deus misereatur nobis, & benedicat nos; illuminet vultum suum super nos, & misereatur nobis.* Secundum doctrinæ ordinem, primum misericordia Dei poscitur. Ex copia enim bonitatis suæ misericordiam in peccatorum remissione largitur: & peccatorum remissio non probitatis est meritum, sed spontaneæ indulgentiæ voluntas, ex bonitatis divitiis ad miserandi munus exuberans. Ergo qui misericors est, ut benedicat, oratur. Et benedictionis quidem fructum jam in exordio formati hominis cognovimus, cum talis ad Adam tum adhuc peccati nescium sermo est. Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & dominamini ejus. Ista quidem quamvis corporaliter tantum dicta plerique arbitrentur, tamen spiritali doctrina eruditis plus de se virtutis præbuerunt. Hæc enim benedictio non creationis tantum corporalium successionum Adæ largita est. Quamvis enim fecundæ ejus soboles futuræ essent, tamen terram implere non poterant: quæ pro copia hominum licet habitetur, non tamen adimpletur. Verum terram corporis nostri impleri doctrinis spiritalibus voluit, & multiplicari & crescere scientia Dei. Per Adam enim atque in ipso Adam, qui primus opus Dei fuerat, oportuerat cognitionem Dei inchoari: sed eo

pecca-

peccatis coinquinato, benedictionis istius fructum Prophetæ sibi atque Apostoli deprecantur. Quem beatus Apostolus consecutus, ita de se gloriatur: Benedictus Deus, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cœlestibus in Christo. Hi ergo crescunt, multiplicantur, replentur, qui in Christo cœlestes sunt: & benedicti sunt, qui spiritali benedictione in cœlestibus benedicuntur. Et videamus, an benedictionis istius fructum præsentis psalmi oratio deprecetur.

3. Post misericordiam enim & benedictionem id sequitur: *Illuminet vultum suum super nos, & misereatur nobis.* Benedictione Dei opus est, ut nos vultus ejus illuminet, ut tenebrosa corda nostra cognitionis suæ lumen irradiet, ut majestatis suæ spiritus lucem obscuratis intelligentiæ nostræ sensibus tribuat; & gloriari deinceps liceat, dicentes: Designatum est super nos lumen vultus tui Domine. Hanc autem illuminationem vultus sui super nos misericordia ipsius, quæ in peccati remissione in nobis est cœpta, largitur. In quem autem profectum illuminationem vultus Dei super se precentur, sermo consequens docet.

4. Diapsalma. *Ut cognoscamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum.* Interjectio diapsalmi, etsi conversionem personæ non attulit, sensum tamen demutavit. Nunc enim sermo est ad eum, qui nunc usque fuerat in votis. Quod autem in latinis libris ita scribitur: *Ut cognoscamus in terra viam tuam*, in græcis ita est: *τȣ γνωναι ἐν τῃ γῃ την ὁδον σȣ.* Inter *γνωναι* & *cognoscamus*, id differt, quod sine personæ definitione est *γνωναι*, *cognoscamus* autem, ipsos eos, qui hæc loquuntur, ostendit. Ergo secundum veram illam græcitatis translationem illuminari se Dei vultu ob id deprecantur, ut cognita fiat in terra Dei via, quæ est doctrina vitæ religiosæ. Per eam enim ad Deum pergitur. Religiosæ autem viæ doctrina Christus est: quam se esse in Evangeliis ostendit, dicens:

Ego

Ego ſum veritas, via & vita; & rurſum: Nemo ad Patrem vadit, niſi per me. Et hunc eſſe viam, ipſe ille connexus ſibi pſalmi ſermo teſtatur. Quæ *in terra*, id eſt, vel ex terra ortis, vel terram inhabitantibus cognoſcibilis, & nota præſtanda eſt. *Ut cognoſcamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus ſalutare tuum.* Jeſum ſalutarem dici, ipſe ille proprietatis ſermo loquitur. Nam quod nobiſcum *ſalutare* eſt, id apud Hebræum Jeſus eſt. Confirmat autem iſtud Angelus ad Joſeph de Maria loquens: Pariet autem filium, & vocabis nomen ejus Jeſum: quia ipſe ſalvum faciet populum ſuum a peccatis. Jeſum itaque oſtendit Angelus idcirco, quia ſalutaris eſſet populo, nuncupandum. Tantæ ergo prædicationi ſe impares eſſe, niſi illuminentur, oſtendunt: niſi quodam vultus Domini ſplendore luceſcant. Sunt enim & ipſi ſecundum Evangelium lumen mundi (Dominus autem ipſe lux vera eſt) a luce illuminati, ut lumen eſſent Apoſtoli & Prophetæ. Ceterum ſuperfluum eſt ideo illuminari ſe velle, ut cognoſcant ea, de quibus quaſi cognitis prædicabant.

5. Hanc autem omnem propheticam atque apoſtolicam doctrinam neceſſe eſt confeſſio populorum, & remiſſorum peccatorum lætitia conſequatur. Neque ſolum peccatorum remiſſorum, ſed quod eum, qui peccata remiſerit, æquitatis futurum judicem ſciant, quod per eum in viam vitæ omnes gentes terram inhabitantes dirigantur, relicto idolorum errore ad cognitionem Dei eruditæ. Idcirco hæc ſequuntur: *Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes. Lætentur & exultent gentes; quoniam judicabis populos in æquitate, & gentes in terra diriges.* Cum confitentur populi, deſignari videntur ex tribubus duodecim vel credentes, vel credituri. Cum confitentur omnes populi, exceptio nulla fit gentium. Cum lætantur & exultant gentes, quoniam judicabit

populos in æquitate, & gentes in terram diriget, causa lætitiæ ex spe judicii æterni, & directarum in viam vitæ gentium prædicatur.

6. Interjectio diapsalmi videtur hic nihil innovasse, cum præsertim sub iisdem verbis sensus iteratus sit: *Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes.* Sed cum adjicitur: *Terra dedit fructum suum,* intelligitur non ex nihilo eorumdem verborum facta esse repetitio; si tamen idipsum sub iisdem verbis significatum intelligere debeamus. Invenimus enim confessionem duplici ratione tractandam esse: unam confessionem peccatorum, ubi in deserto Jordanis confitebantur peccata sua esse: aliam laudationis Dei, ubi Dominus loquitur ad Patrem: Confiteor tibi Domine pater cœli & terræ, quoniam abscondisti hæc a sapientibus, & revelasti ea parvulis. Prima ergo illa & superior confessio peccatorum esse credenda est, maxime quæ prædicationi propheticæ atque apostolicæ connectitur: sequens hæc laudationis Dei intelligenda est populorum, deinde omnium, id est, gentium universarum; & ob id, quia terra fructum suum dederit.

7. Sed quærendum est, quem fructum terra dederit, ob quem populi omnes Deum laudent. Causa quidem Deo debitæ laudationis æterna est, quod corporales hos, & nobis necessarios fructus terra suppeditet: sed terræ non sunt. Aut enim nostri sunt, quibus præbentur, aut Dei sunt, per quem ministrantur. Requiramus ergo, quos fructus terra & habuerit, & amiserit. Per id autem, quod amisit, ostendemus habuisse. Adæ terram meminimus post peccatum datarum sibi benedictionum honore fuisse spoliatam. Ipsi enim dictum est: „Quoniam terra es, &
„ in terram ibis. Ergo quia terra est, hac post pec-
„ catum maledictione damnatur: Maledicta terra in
„ operibus tuis, in doloribus edes eam omnibus die-
„ bus

„ bus vitæ tuæ, ſpinas & tribulos generabit tibi.“ Terræ elementum extra crimen fuit; caret ergo maledictione, quod carebat & crimine. Verum hic Adæ terra, quæ per illecebram cibi erat criminoſa, maledicitur. Hæc ergo ab eo omnibus præſentis vitæ mœroribus conſumitur, & ægritudinum doloribus editur omnibus, in ſpinis & tribulis vitiorum & cupiditatum aculeis compuncta. Omnis ergo terreno Adæ ſimilis, hos maledictos fructus terræ ſuæ reddit. Ceterum qui jam cœleſti Adæ configuratur, habet innocentem terræ ſuæ fructum, primum Dei cognitione locupletem, dehinc caſtitatis, juſtitiæ, miſericordiæ operibus glorioſum, vetere homine cum vitiis & concupiſcentiis ejus exuto. Ob id ergo Deo eſt reddenda confeſſio, quod terra fructum ſuum dederit; *Suum*: quia eum Adam cum habuiſſet, amiſerat. Dedit ergo, quod ſuum eſt, id eſt, fructum, qui ei & in cognitione Dei eſt, exhibuit in ipſo illo primum Domino noſtro, qui terrenum corpus aſſumſit, nihil peccans.

8. Ob quæ demonſtranda & docenda, rurſum benedictionis Dei munus oratur, cum dicitur: *Benedicat nos Deus.* Ac ne de incerto & incognito Deo ſperari benedictio exiſtimaretur, adjectum eſt: *Deus noſter;* Patriarcharum ſcilicet & Prophetarum, & Apoſtolis ipſis tamquam ſucceſſionis hæreditate jam proprius: in quibus fructum ſuum dedit terra, continentiæ & fidei, & juſtitiæ & miſericordiæ, quin etiam inter ipſos ſæviſſimarum perſecutionum cruciatus atque mortes, ipſo jam divini nominis devota martyrio.

9. Repetitur deinde benedictionis oratio, cum dicitur: *Benedicat nos Deus.* Non ex nihilo iterantur hæc vota: ſed ut per benedictionem Dei augeſcente doctrina Deum omnes terræ fines timeant. Ait enim: *Et metuant eum omnes fines terræ.* Metuant ergo omnes fines terræ Deum, ſed Deum noſtrum,

ſed Deum benedicentem. Non eſt minimum officium fidei, metus. Nam inter præcipua ſpiritalium gratiarum dona numeratur, cum dicitur per Eſaiam: Et replevit eum ſpiritus timoris Dei. Et per Salomonem: Initium ſapientiæ timor Domini eſt. Beatus, cui provenerit timere non ex naturæ humanæ trepidatione, ſed ex cognitione rationis. Qui enim ex infirmitate in rebus trepidis metuit, hic in ſecundis rebus rurſum ex naturæ vitio inſoleſcit. At qui ex ſcientia timet, ſemper timet, neque minus ſecunda, quam adverſa formidat. Sumit igitur originem ſapientia ex timore, res utiles atque probabiles exequendo, quæ propriæ peculiaresque ſapientiæ ſunt. Hunc ergo Dei timorem omnibus terræ finibus Propheta optat: ut nulla gens terram incolens extra metum ejus ſit, Apoſtolo voti ipſius ſummam explicante, cum dicit: Et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jeſus in gloria eſt Dei patris, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum, Amen.

PSALMUS LXVII.

In finem ipſi David Pſalmus cantici.

Exurgat Deus, & diſſipentur inimici ejus: & fugiant odientes eum a facie ejus. Sicut deficit fumus, deficiant; ſicut liquefit cera a facie ignis, ſic pereant peccatores a facie Dei. Et juſti lætentur lætitia: exultent in conſpectu Dei, epulentur in lætitia. Cantate Deo, pſallite nomini ejus, iter facite ei, qui aſcendit ſuper occaſum. Dominus nomen eſt illi; & exultate in conſpectu ejus. Turbabuntur a facie ejus, patris orphanorum & judicis viduarum. Deus in loco ſancto ſuo: Deus inhabitare facit unimores in domo. Educens vinctos in fortitudine, ſimiliter eos, qui exacerbant, qui inhabitant in ſepulchris. Deus

dum

dum egredereris coram populo tuo, dum transgredereris in desertum; terra mota est. Etenim cæli distillaverunt a facie Dei, mons Sina a facie Dei Israel. Pluviam voluntariam segregabis Deus hæreditati tuæ: & infirmata est; tu vero perfecisti eam. Animalia tua habitabunt in ea: parasti in dulcedinem tuam pauperi Deus. Dominus Deus dabit verbum evangelizantibus virtutibus multis: rex virtutum dilecti: & pulchritudini domus dividere spolia. Si dormiatis inter medios cleros, penna columbæ deargentatæ: & posteriora dorsi ejus in viriditate auri. Dum discernit cœlestis reges super eam, nive dealbabuntur in Selmon: mons Dei, mons uber, mons confecratus, mons pinguis: ut quid suscipitis montes caseatos? Mons, in quo beneplacitum est Deo habitare: in eo etenim Dominus habitabit usque in finem. Currus Dei decem millium multiplex, millia lætantium: Dominus in illis in Sina in sancto, ascendit in altum, cepit captivitatem, dedit dona in hominibus. Etenim non credentes inhabitare Dominum Deum. Dominus Deus benedictus de die in diem, prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum. Deus noster Deus salvos faciendi: & Domini Domini exitus mortis. Verumtamen conquassabit capita inimicorum suorum: verticem capilli deambulant in delictis suis. Dixit Dominus: Ex Basan convertar in profundum maris: ut intinguatur pes tuus in sanguine: lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso. Visa sunt itinera tua, Deus, itinera Dei mei, regis, qui est in sancto. Prævenerunt principes conjuncti psallentibus: in medio juvenum tympanistriarum. In ecclesiis benedicite Dominum Deum de fontibus Israel. Ibi Beniamin junior in pavore, principes Juda duces eorum, principes Zabulon, principes Nephtalim. Manda Deus virtutis tuæ: confirma Deus, quod operatus es in nobis. A templo tuo in Jerusalem tibi offerent reges munera. Increpa feras silvæ, concilium taurorum inter vaccas populorum, ut excludantur hi, qui probati sunt argento. Dissipa gentes, quæ bella volunt. Venient legati ex Ægypto, Æthiopia præveniet manus ejus Deo. Regna terræ cantate

Domino, & psallite Domino. Psallite Deo nostro, qui ascendit super cælum cæli ad Orientem. Ecce dabit vocem suam vocem virtutis: date gloriam Deo. Super Israel magnificentia ejus, & virtus ejus in nubibus. Mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israel ipse dabit virtutem & fortitudinem plebi suæ: benedictus Deus est.*

TRACTATUS PSALMI.

1. Psalmus non a David, sed *illi David in finem* præscribitur. Deinde non Canticum psalmi, sed *Psalmus* est *cantici*: ut in eo cognitionis & scientiæ propheticæ enuntiatio doceretur. Est autem totus ipse sacramentis Legis Evangeliorumque contextus, magnaque & ex præteritis, & ex futuris allegoricorum dictorum interpretatione confertus: qui & legis latæ in se doctrinam contineat, & assumtæ a Domino carnis afferat notionem, & impietatem populi anterioris exprobret, & futuræ cognitionis nostræ fidem nuntiet, & Domini super cœlos complectatur ascensum, & futuri regni ejus gloriam comprehendat. Initium autem ex eo sumsit Propheta, in quo salutis nostræ consistit effectus. Cœpit enim ita.

2. *Exurgat Deus, & dissipentur inimici ejus, & fugiant odientes eum a facie ejus.* Sermo votorum est, non ex incerto poscentis, sed ex cognitione scientiaque sperantis. Resurrectionis enim nunc in Deo tempus optatur: cum de peccato peccatum in carne condemnans, potestates hujus mundi ostentui fecit, cum fiducia triumphatis his in semetipso. Venit enim mundum vincere, & principem mundi cum peccati lege configere, & decretum mortis, peccati remissione delere. Hanc igitur Propheta fugam horum inimicorum ejus exspectat. Neque enim resurgentis ex mortuis occursum ejus potuit hæc odientium eum turba dæmonum ferre; cum ad primam apostolicæ fidei post subjectas his spiritales nequitias potestatem cecidisse

de

de cœlo Satanam, modo sit fulguris prædicatum, & princeps mundi in passione sit judicatus. Sed fugientes a facie Dei, trepidationem suam quidem, dum fugiunt, ostendunt; evadere tamen faciem Dei, quam, quam fugiant, non possunt. Nam & trepidationem earumdem nequitiarum spiritalium psalmo anteriore declarat, dicens: *Misit sagittas suas, & dissipavit eos; & fulgura multiplicavit, & conturbavit eos.* Conturbantur itaque, & fugiunt dissipati. Verum Dei vultus non effugiunt potestatem, secundum illud: *Ascendit fumus in ira ejus, & ignis a facie ejus exardescet, carbones succensi sunt ab eo.* Horum itaque inimicorum fugam, hæc & interitus, & judicii pœna consequitur.

3. Et fine idem nunc, qui in anteriore psalmo prophetiæ ordo distinguitur. Sequitur enim: *Sicut deficit fumus, deficiant; sicut liquescit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei.* Fumus cum emerserit, licet globosius & crassius, tamen paulatim ita deficit aboleturque, ne extet; sicut in conspectu ignis cera sic liquescit, ut non sit: fumo quidem in igne per levitatem sui tenuitatemque dilapso, cera autem vi & calore ignis absumta; quia infirmis ipsa per sese, naturæ potioris diripiatur ardore: quem in modum omnis iniquorum potestas a facie Dei, id est, Dei judicio, deliquescit.

4. Et hunc peccatorum a facie Dei interitum, necesse est, ut justorum lætitia consequatur. Nam & continuo subjectum est: *Et justi lætentur lætitia.* Æqua enim judicii cœlestis & justa moderatio est, ut pecccatores morte conficere, ita & justos lætitia munerari. Idipsum autem ad ostendendum judicii examen est consecutum: *Exultent in conspectu Dei, epulentur in lætitia.* Mundo enim corde, secundum evangelicæ benedictionis merita, conspectu Dei digni sunt. Verum lætari in lætitia significationis est altioris, cau-

ſam ſcilicet perfectæ lætitiæ oſtendens. Plerique enim in his, quæ ſibi ſunt nocitura, lætantur, ut gaudet laſcivus in ſcortis, ut fur lætatur in furtis, ut unumquemque pro vitiis ſuis ea, quæ exercet, oblectant. Verum qui in lætitia lætatur, cauſam lætitiæ ex ipſius lætitiæ honeſta utilique veritate ſuſcipit. Et idcirco ait: *In lætitia lætentur*, quia in conſpectu Dei exultabunt: eam veræ exultationis docens eſſe lætitiam, quæ conſpectus Dei jucunditate perfecta ſit. Exultationis autem hujus ante epulantium gaudia, ex quibus eſt lætitia juſtorum, ſanctus Moyſes in divina illa Deuteronomii cantione ita meminit, dicens: Jucundamini cœli ſimul cum eo, & adorent eum omnes angeli Dei. Jucundamini gentes cum populo ejus, & confortent eos omnes filii Dei. In hac itaque lætitia lætabuntur & juſti, cœleſti gaudio unanimes, exultationis divinæ ſocietate lætantes.

5. Ad cujus nos temporis gratulationem ſub fidei evangelicæ confeſſione nunc Propheta advocat dicens: *Cantate Deo, pſallite nomini ejus, iter facite ei, qui aſcendit ſuper occaſum; Dominus nomen eſt illi, & exultate in conſpectu ejus.* Adhortatio omnis licet multum ad quemdam impulſum & voluntatis noſtræ proficiat & mentis, cum ad aliquid optandum agendumque conciliante caſu, vel illiciente deducimur: tamen ſi maxime adhortationis ipſius cauſa propoſita ſit, jam ratione animus ac via tamquam certiſſimo duce nititur. Ut nunc Propheta nos ad cantandum Deo pſallendumque nomini ejus hortatus, ne quid forte ambiguitatis relinqueret; & cui Deo, & cujus nomini pſallendum eſſet, oſtendit: ut jam non adhortatio adhibita, ſed cognitio percepta in Dei nos exultatione & cantico collocaret.

6. Pſallendum itaque ei, iterque ejus parandum eſt, *qui aſcendit ſuper occaſum.* Occaſu autem univerſa, quæ veniunt in vitam, intelliguntur aboleri. Abolitio

litio autem omnium occidentium, secundum humanam communemque opinionem, existimatur in morte. Ei ergo psallendum, ejusque iter nobis est præparandum, qui occasum mortis ascenderit, id est, qui occasum omnem occasu ipso non detentus excesserit. Huic autem nomen est Domino, qui se ex forma Dei exinaniens, & formam servi suscipiens, obedientem se usque ad mortem crucis egit. Propter quod eum exaltavit Deus, nomenque ei super omne nomen donavit, ut in ejus nomine genu cœlestia ac terrestria flecterent, & inferna: linguaque omnis confiteatur Dominum Jesum in gloria Dei Patris. Ascendit ergo super occasum, cui nomen est Domino: idque quo occidunt universa transgrediens, legem mortis ex mortuis æternus egressus est. Huic itaque iter parandum est, secundum illud: Parate vias Domini, rectas facite semitas ejus. Omnis vallis implebitur, & omnis collis humiliabitur. Parato itinere nostro, id est, vitiorum infidelitatisque nostræ vel compressis tumoribus, vel elevata humilitate terrenæ labis, initurus cum rectis æquitatis vitæque semitis in corda nostra descendet. In hujus itaque conspectu exultabimus, cui iter exæquatis & insolentiæ tumoribus & libidinum voraginibus sit parandum, & in quo nos resurgentes ex mortuis contuebimur. Super occasum enim nostræ mortis ascendit, qui vitam nobis ex mortuis in se resurgente quæsivit. Hæc illa Apostolorum est lætitia, cum eum post resurrectionem contemplantes contrectantesque viderunt.

7. Sed hanc sanctorum lætitiam, trepidatio eorum, quos cum mundo vicit, insequitur: id enim ait: *Turbabuntur a facie ejus, patris orphanorum & judicis viduarum.* Causam turbationis hanc docuit etiam, quod pater orphanorum sit judexque viduarum, (a facie enim patris orphanorum viduarumque judicis fugient,) non relinquens eos orphanos, qui agno-

scentes patrem in cœlis, diabolo patri renuntiaverint, easque viduas, quæ legi mortuæ sponsum sese secutæ sunt judicans. Viduam enim, quæ a lege sit libera, beatus Paulus transire ad nuptias alterius sine adulterii crimine docuit: idque exemplum omne ad Ecclesiam, quæ legi se mortua Christo postea sociaret, aptavit. Est autem etiam secundum hujus seculi sortem sensus aptissimus, ut Deus, qui advocatum nobis a Patre alium dedit, ne orphani essemus in seculo, orbatorum pater sit judexque viduarum: quia & desolatæ a parentibus misereatur infantiæ, viduarumque, quæ in se acquieverint, judex sit. Judex autem ideo, quia sub nomine viduarum pleræque non viduæ sunt, vel deliciatæ in Christo nubere volunt, vel fallunt humana judicia: & quia dignitas nominis in conservato proposito sit voluntatis; scrutans corda & renes Deus idcirco sit judex, *quia solus* earum mentem sensumque dijudicet. Et quidem hæc, ut dixi, secundum desolationem conditionis humanæ, de orphanis viduisque sint dicta.

8. Ceterum ut ad Ecclesiæ totius demonstrationem hæc ita significata esse possint intelligi, continuo subjecit: *Deus in loco sancto suo, Deus inhabitare facit unanimores in domo, educens vinctos in fortitudine, similiter eos, qui exacerbabant, qui inhabitant in sepulchris.* Hic ergo locus Deo sanctus est, ubi sit vidua ex lege, ubi orphanus ex seculo, ubi unius moris ac voluntatis pacificus unanimisque conventus: (Erat enim secundum Actus Apostolorum credentium anima & cor unum,) ubi, qui vincti sunt, educentur in fortitudine. Ligato enim prius intra domum suam forti, eos, qui peccatis suis vinciebantur, absolvit: ut Abrahæ filiam septem & decem annis ligatam, in libertatem verbo virtutis eduxit. Eduxit autem etiam eos, qui ante exacerbabant, id est, qui transgressione legis iram in se Dei judicis incitabant, vel adversi... nom...

nomen ejus gentili eloquio differebant, ad doctrinam divinæ cognitionis instituit: ut ex persecutore Paulum gentium Apostolum doctoremque præfecit. Hos itaque exacerbantes, inhabitantes antea in sepulchris, id est, intra corporum suorum emortua domicilia consepultos in cœlestem vitam spiritalemque deduxit. Sunt enim multi in viventibus mortui. Nam & in Evangeliis mortui non putati non differre docentur a mortuis, Domino dicente: Sinite mortuos sepelire mortuos suos; & Apostolus scit quasdam mortuas vivere, id est, dum vivunt esse jam mortuas. Sed hos omnes de sepulchris Dominus, qui in filios Dei regenerantur, eduxit.

9. Verum hæc, qui in nobis Deus super occasum ascendens per virtutem resurrectionis operatus est, idem omnia ad hujus spei nostræ præparationem adumbrata gessit in lege, ut non alius Prophetarum, alius Evangeliorum Deus possit intelligi. Atque ideo erga nos quoque paribus hæc momentis, quibus ex Ægypto populum eduxit, implevit. Nam & patres nostri sub nube fuerunt, & in Moysen in mari baptizati sunt, & in similitudinem cœlestis panis manna e cœlis decidente saturati sunt, & Christo aquam petra præbente potati sunt: quæ quidem in illis salutariter gesta, figuram quoque nostræ in se salutis habuerunt, ut sequens prophetiæ sermo declarat, dicens: *Deus dum egredereris coram populo tuo, dum transgredereris in desertum, terra mota est. Etenim cœli distillaverunt a facie Dei, mons Sina a facie Dei Israel.* Præisse Deum iter populi sui, dum desertum transgreditur, in columna nubis ignisque cognovimus, & usque ad populi errorem de cœlis stillasse manna. Sed cum superiora omnia, quæ Ecclesiæ propria sunt atque apta, memorasset, scilicet cum super occasum ascendit Dominus, cum orphanorum pater est judexque viduarum: cum in loco sancto suo, id est, in domo congregat

gregat unimores, & vinctos in fortitudine, & exacerbantes extrahit e sepulchris: hæc tamen coram populo egrediens, & in desertum transiens consummare memoratus est, ut nunc ex præterito motam esse terram, distillasse cœlos, & hoc a facie Dei Israel in Sina refertur effectum. Hoc ideo, ut cum illa, quæ Legis sunt, gessit, in his quoque ea, quæ Evangeliorum sunt, præformasse sciretur. Egressus enim coram populo suo in desertum transgressus est: in illud videlicet desertum Jordanis, in quo lilia floruerunt, in quo fons aquæ vitalis desolatos & aridos irrigavit. Funiculus namque ante erat hæreditatis Jacob: desertæque gentes elementorum subditæ fuerunt potestati. At nunc inspectante eo, qui fuit Dei populus: Deus ad ea, quæ ante erant desolata, transivit; & jam irrigata ab eo finium deserta pinguescunt. Et hic idem est, qui manna de cœlis dedit *populo*. Si enim lex disposita est per angelos, panemque Angelorum manducavit homo, cœlique stillasse in Sina scribuntur; profecto ministerium hoc a cœlis, id est, ab Angelis expletum esse non dubium est. Estque idem largitor ejus, qui de cœlis est panis, qui in Sina mannæ fuerat indultor.

10. Sed transiens ad desertum Deus, id est, ad gentium arida & desolata quondam corda transcendens, felicem illam bonæ voluntatis pluviam segregavit. Segregavit enim ipse ex utero matris Paulum in apostolum: quia, quos & præscivit, hos & prædestinavit. Hanc etiam eloquii prædicationisque pluviam, & in psalmo Salomon terræ ad spei securitatem nuntiavit, dicens: Et descendet sicut pluvia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram. Et aliquibus nubibus, ne super vineam pluerent, meminimus esse præceptum. Sanctus quoque Moyses, qui sub velamento verborum communium ingentia cœlestis spei sacramenta condebat, verba sua excipi ut pluviam

viam imbremque cantavit, pluviam irrigantem deserta & arida, & præparatam Dei hæreditatem. Atque ideo sequitur: *Pluviam voluntariam segregabis Deus hæreditati tuæ, & infirmata est, tu vero perfecisti eam; Animalia tua habitabunt in ea, parasti in dulcedine tua pauperi.* Providus enim voluntatum Deus, segregavit voluntariam pluviam præsciendo. Quæ infirmata est, cum judicium in se mortis habuit Paulus, cum Petrus scandalo crucis motus est, cum ter denegat admonitus, ne negaret, cum Apostoli timent, fugiunt, diffidunt. Sed quia in his bonæ voluntatis esset affectus, perfecti ita sunt, ut & fundamenta ecclesiarum fierent & columnæ. Hæc ergo hæreditati Dei pluvia segregatur.

11. Quæ autem hæreditas sit, non obscurum est; ea scilicet, quæ data est poscenti, cum dicitur: Posce a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Gentes itaque animantium & pecorum ritu non intelligentes (& ideo cum cura pecorum Deo nulla sit, hæreditas illa in hac segregata voluntaria pluvia est) in ea habitare monstrantur. Sequitur enim: *Animalia tua habitabunt in ea, parasti in dulcedine tua pauperi.* Habitabunt ergo animalia vel in hæreditate Dei, vel in pluvia voluntaria: & hæc in dulcedine pauperi vel hæreditas, vel pluvia est parata. Eloquia enim Dei Sanctorum faucibus dulcia sunt; &, beati sunt pauperes spiritu, quia ipsorum est regnum cœlorum. Animalia autem cum essent, facta sunt spiritalia. Hæc ergo omnia in usum hæreditatis, vel voluntariæ pluviæ ministerium sunt segregata.

12. Atque ut secundum præparatam dulcedinem pauperi, vel Ecclesiæ congregatio, quæ hæreditas Deo est, vel apostolicæ prædicationis significatum esse intelligeretur eloquium, subjecit: *Deus Dominus dabit verbum evangelizantibus virtutibus multis: rex virtutum dilecti, & pulchritudini domus dividere spolia.* Segregatæ

gregatæ itaque pluviæ ad Evangelium irrigandum Dominus dabit verbum, idipſum in ſenſum noſtrum & ora diffundens, ſecundum illud: Non enim vos eſtis, qui loquimini, ſed Spiritus patris veſtri, qui loquitur in vobis. Sed virtutes multæ evangelizantes ſunt, quibus dabit verbum, ut ſit in Paulo virtus, in Petro virtus, & in Joanne virtus, & in ceteris virtus, multasque ob id Evangelii prædicandi ſignificet eſſe virtutes: quibus quamvis Deus & Dominus, & rex dabit verbum, virtutes tamen iſtæ *dilecti* ſunt, id eſt, ejus, qui Regi & Domino, & Deo ſit dilectus. Laborioſius autem id & obſcurius, dum collocationes verborum non demutat; translatio latina declarat: ceterum abſolutius totum hoc ſermo e græco enuntiatus eloquitur, hunc ſcilicet Deum & Dominum regem earum, quæ dilecti ſint, eſſe virtutum: ut *virtutes* ad Apoſtolos, *dilectus* vero referatur ad Chriſtum, cujus vel in his, vel hi omnes intelligantur eſſe virtutes. Oportuit autem propter ea, quæ ſequuntur, licet in omnibus unus atque idem eſſet Spiritus, numeroſarum tamen virtutum fieri mentionem: quia ad pulchritudinem domus ipſe virtutis ſpolia divideret. Ad Eccleſiæ enim decus detracta ab his diabolo gentium ſpolia dividuntur, atque etiam ex his ſpoliis domus pulchritudo perficitur, cum in ſacerdotes Dei ad miniſterii ſanctificationem ab aris templisque dæmonum abſtrahuntur, ſanctoque Spiritu irrigati, evangelizantes effectæ ſunt dilecti eſſe virtutes.

13. Ad has enim easdem virtutes, quæ ad pulchritudinem domus vel ſpolia divident, vel ipſæ ſunt ſpolia, divinus ſermo ſe retulit, dicens: *Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ, & poſteriora dorſi ejus in viriditate auri.* Prophetæ vota ſunt, quibus manere in mediis cleris hæc ad pulchritudinem domus diviſa ſpolia exoptat: ut usque ad conſummationis ſuæ diem (quia ſignificari mors ſoleat in ſomno)

in

in domus pulchritudine perſeverent. Qui quidem ſunt in uſum prædicationis, tamquam deargentatæ pennæ columbæ, id eſt, ſancti Spiritus munere ornatuque pretioſi. In his autem, quæ poſt eos ſunt, in auri viriditate conſiſtent: ut his poſt prædicationem Evangelii honor regius & indefeſſa æternitas ex conſcientiæ ſuæ fructu in auri viriditate reddatur: dum & aurum refertur ad honorem, & viriditate vigor æternus oſtenditur. *Poſteriora* itaque *dorſi*, quæ *interſcaplia* magis græcus ſermo ſignificat, id eſt, quæ bonæ conſcientiæ atque honoris poſteriora ſint tempore, ultra prædicationis hujus honorem ſunt honoranda: cum interim deargentatæ pennæ ſub munere ſancti Spiritus permanentes, poſt etiam ad conſcientiæ ſuæ fructum auri viriditatem, id eſt, florem honoris perpetui conſequentur.

14. Ut autem hæc ad pulchritudinem domus ſpolia diviſa, quibus ut inter medios cleros dormirent, id eſt, ut morte tales conſummarentur, optatum eſt, ad principes eccleſiarum, per quos pulchritudo domus conſiſtit, relatum poſſit intelligi, continuo ſubjecit: *Dum diſcernit cœleſtis reges ſuper eam, nive dealbabuntur in Selmon: mons Dei, mons uber, mons conſecratus, mons pinguis.* Dum itaque hos cœleſtis ſuper eam reges diſcernet, id eſt, dum Dominus de cœlis deſcendens, eos, qui ſpolia fuerint, conſtituit in reges, ſuper eam domum, quæ per eos pulcherrima eſt, unumquemque diſponit; *in Selmon nive dealbabuntur*, in pace ſcilicet, quia Selmon interpretatio pacis eſt, gloriam æternitatis accipient. Hic enim Dei mons, in quo pax Dei, nominis ipſius eſt ſignificata virtute, & uber & conſecratus, & pinquis eſt. Reges autem eſſe eos non obſcurum eſt, de quibus dictum eſt: Jam ſine nobis regnatis, & utinam regnaretis: ut & nos vobiſcum conregnaremus. Dominus ergo cœleſtis (quia qualis cœleſtis, tales & cœleſtes) hos in Selmon reges

ges ſuper domum ſuam, per quos diviſis ſpoliis ornabitur, exalbatos nive diſponet in reges. Factus eſt enim in pace locus ejus: & phœnicium, ſecundum Eſaiam, ut nix dealbabitur. Sed reges neceſſe eſt, penes quos ſit domus pulchritudo, ultra candorem nivis eſſe præſtari. Lux enim mundi ſunt: & quisquis dignus erit cum Domino montem regni cœleſtis aſcendere, ſuper nivem dealbabitur: quia, cum ſe Apoſtolis in habitu, quo cum Sanctis conregnaturus eſſet, oſtendit, veſtimenta ejus ſuper nivem alba ſunt viſa. Hic ergo mons, & hoc regnum Deo pacis eſt.

15. Sed plerique ſunt, qui Eccleſiæ pacem ſub hæreticorum conſortio mentiuntur, diſſolventes novi ac veteris Teſtamenti connexam ſibi conjunctamque rationem: dum plerique alium Evangeliorum, alium Deum Legis effingunt. Nonnulli vero adverſum Unigeniti Dei naturam nomenque venientes, ex tempore natum ſolum hominem confitentur: neque ex forma Dei in formam ſervi eſſe deductum, ſed ex forma ſervi tantum eſſe cœpiſſe confingunt. Plures autem non veræ divinitatis Deum, neque ex paternæ majeſtatis naturæque proprietate ſubſiſtere diſſerunt; ſed externæ ſubſtantiæ, Deoque diverſæ, quæ in adoptionem filii electa ſit, modo creaturarum ex nihilo, quibus nulla origo anterior ſit, conſtiterit. Plures etiam in corpus atque ex ſe protenſum permanantemque patrem loquuntur: ut aſſumtio illa carnis ex Virgine filii nomen acceperit, non qui ante erat Dei filius, idem hominis filius ſit natus in corpore. Et quidem omnia hæc ad ſpeciem humanæ prudentiæ coaptantur, poſt quam rationem cœleſtis ſapientiæ non comprehenderunt: quibus, ut ſpero, aliis locis uberius copioſiusque reſponſum eſt.

16. Quia ergo veræ fidei una hæc ſedes eſt, Deo quæ ſit placita, & hic æterni regni mons unus in pace ſit; de ſuſceptis plurimis arguit nos Propheta, dicens:

Ut

Ut quid suscepistis montes caseatos? Lac cum corrumpitur, densatur, & ex vitio in coaguli caseique speciem concrescit. Nam utrumque id unus græcitatis sermo complectitur. Ergo sicuti ex natura sua lac ipsum vitio accedente degenerat, & quadam sui corruptione coalescit: ita hæc genera doctrinarum, quæ initia cognitionis ex innoxio sincerique lacte deducant, corrumpuntur in vitia, fiuntque corruptione sui coagulata vel caseata, ne lac sint. Quod idipsum loco alio ita meminit: Coagulavit sicut lac cor eorum; ego vero legem tuam meditatus sum: quia consiliis gestisque impietatis cor infectum, cum per infantiæ simplicitatem naturam lactis habuisset, vitiorum postea corruptione degenerans, in coagulum densatum esset atque concretum. Referendus ergo ab his omnibus & sensus, & studium est: neque quisquam alius magis, quam hic mons pacis, habitandus est. Nam post exprobrationem caseatorum coagulatorumque montium, continuo subjecit: *Mons, in quo beneplacitum est Deo habitare: in eo etenim Dominus habitabit usque in finem:* in eo monte æternæ habitationis sedem Deo ostendens esse complacitam, qui ad sedem pacis esset electus.

17. Sed quia post legis tempora, circumcisionisque præscripta, sacrificiorumque præcepta, per evangelicæ confessionis fidem ab his, qui gloriantur in lege, id est, a carnali Israel, quædam per nos videtur pacis Dei facta esse mutatio, cognitionisque alterius, quam in lege præscripta est, introducta confessio; cum nos omnia per Dominum Jesum Christum, quæcumque præcepta sunt lege, in spem evangelicam adumbrata esse doceamus, illis contra Deum Patrem secum locutum, ac legem dedisse jactantibus, respondendum est, hac ipsa psalmi prophetia per Angelos potius legem in manu Mediatoris esse dispositam, neque a nobis quidquam esse mutatum, sed in his manere, quæ sola sunt, id est, unam eamdemque sedem

Dei pacis incolere: cum quando eumdem prædicatorem Evangelii Dominum Jesum Christum, quem & latorem legis habeamus. Post unius enim complaciti Deo montis sedem, quam usque in finem cœlestis habitabit, ut sedes hæc evangelicæ pacis præformata per Mediatorem legis intelligeretur in lege; continuo subjecit: *Currus Dei decem millium multiplex, millia lætantium: Dominus in illis in Sina in sancto ascendit in altum, cepit captivitatem, dedit dona in hominibus, etenim non credentes inhabitare.*

18. Fidem omnem brevia hæc quidem verba significant, sed quæ virtutibus suis magna & infinita complexa sunt. Hanc autem currus sive sedis Dei dignitatem, haud dissimiliter Daniel Propheta descripsit, dicens: Sedes ejus flamma ignis ardens, rotas ejus flumen ingens ducebat ante eum: millia millium serviebant ei, & dena millia denum millium adstabant ei. Atque in his quidem, sive sub specie talis ornatus, sive sub significationis exemplo, nobis in curru opinio & sensus comitatus cœlestis affertur: ut sub concordi jugo millibus lætantium obsequelam cœlestem intelligamus. Et hoc illæ in Sina ardentes faces, collucentesque ignes, ingravescentiaque tonitrua, & totius Domini adventus terror ostendit, ministeria scilicet Angelorum, legem in manu Mediatoris disponentium, adstitisse. Hic ergo currus Dei decem millium multiplex est, milliaque lætantium sunt. Et quia Mediator Dei hominumque sit Dominus, in cujus manu per Angelos, ut dictum est, lata lex fuerit, sequens sermo subjecit: *Dominus in illis in Sina*, in illis scilicet lætantibus millibus: currusque numero multiplici decem millium, id est, infinitorum intelligentia sub decem millium multiplicatione subjecta. In his itaque Deus in Sina est.

19. Sed ne forte Evangelia non supplementa Legis aliquatenus viderentur, qui in illis in Sina est Domi-

[redacted]

Dominus, hic rursum in sancto ascendit in altum, captivamque cepit captivitatem, in eo scilicet sancto, cujus formam ex forma Dei evacuatus accepit. Quod autem sanctus sit, cum plures prophetiæ, tum Gabriel angelus ad Mariam testatur, dicens: Et quod ex te nascetur sanctum, vocabitur filius Dei; & dæmones clamant: Scimus, qui sis, sanctus Dei. In sancto ergo ascendit in altum. Et quid illud sit ascendere in altum, sub hujus ipsius dicti significatione Paulus docuit, dicens: Ascendit autem, quid est, nisi quia & descendit in inferiora terræ? Qui descendit, ipse est, qui ascendit super omnes cœlos. Ascendens ergo in altum, & sese hominem ex mortuis in cœlestibus revehens, accepit eos, qui a diabolo erant capti, quos & ad pulchritudinem domus spolia divisit. Dehinc dona in hominibus accepit; cum primogenitus ex mortuis de se ipse testatur, dicens: Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Posce a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Accepit ergo dona in hominibus, gentes scilicet in hæreditatem: in quibus in sancto in altum primogenitus ex mortuis capta captivitate conscendit. Et quia ultra humanæ spei fidem sit, eum terrenæ carnis corruptionem in cœlestem gloriam transtulisse, gentesque impias, & ante vitiorum ac superstitionum furore pervasas, ad cognitionem Dei consortiumque esse deductas: ob hoc in his dona hominibus accepit, qui se cum Deo habitaturos esse non crederent. Atque ita hujus Mediatoris ex lege consummata cognitio est: ut qui in lætantium millibus in Sina fuisset, hic idem in sancto rursum in altum captiva captivitate conscendens, dona nos, qui secum cohabitaturos diffidebamus, acciperet.

20. Post hanc itaque contra spei nostræ diffidentiam acceptorum in hominibus donorum hæreditatem,

digna hæc ad Deum Prophetæ ſubjecta confeſſio eſt. *Dominus Deus benedictus de die in diem, proſperum iter faciet nobis Deus ſalutarium noſtrorum.* Benedictus itaque Dominus & Deus eſt, aſcendens in altum, capiens captivitatem, in hominibus dona percipiens, eos ſcilicet, qui inhabitaturos ſe eſſe non crederent. Quotidie autem per populi credentis acceſſionem, benedictionis multiplicatur augeturque confeſſio, cum gentiles ſuperſtitiones, impiæque de Diis fabulæ, cum aræ dæmonum, cum idolorum inania relinquuntur, & iter omnibus ac profectus dirigitur in ſalutem. Hic igitur ſalutarium noſtrorum Dominus ac Deus eſt, cujus de die in diem benedictionum ſignificatur æternitas. In eo enim, quod quotidie eſt, continuatur & ſemper; cum tanta ævi protendatur infinitas, quanta & dierum poſt dies ſucceſſio conſequatur.

21. Cautiſſime autem ſemper propheticus ſermo, ne qui per gentiles fabulas philoſophiæque doctrinam notionem noſtram de divinæ veritatis ſcientia perturbaret, admonuit: quia variæ eorum impiiſſimæque ſententiæ multa de Deo ſtulte profaneque complexæ ſunt. Nos vero ad cognitionem Dei patris & Dei filii inſtituti, ſacramentum ſumus veræ cœleſtisque prudentiæ, in eo, quod Verbum caro factum eſt, conſecuti. Ipſum enim nobis, quod Judæis ſcandalum, gentibus vero ſtultitia eſt, id eſt Dei paſſio, crux, mors, ſepultura, ſive per rationem divinæ voluntatis perfecta cœleſtisque ſapientia eſt, ſive per reſurrectionis poteſtatem virtutis æternitas. Ad hujus igitur nos Propheta ſcientiam Dei, qui nobis & paſſus, & mortuus eſt, & reſurrexit, & Dominus eſt, inſtituit dicens: *Deus noſter Deus ſalvos faciendi, & Domini exitus mortis:* eum nobis Deum intimans, qui, cum eſſet Deus, omnia ad ſalutis noſtræ incrementa ſuſceperit. Et idcirco hic Deus *noſter* eſt: quia Deus eorum ſit, qui fient ſalvi. Salvos autem nos per id

[redacted]

Deus noster effecit, quod exitus sit mortis egressus: id enim his verbis, quæ latine minus expressæ atque absolute translata sunt, continetur. Admonui enim superius, plerumque interpretes cunctos, dum collocationem ordinemque verborum demutare ac temperare non audent, minus dilucide proprietatem declarasse dictorum. Verumtamen in his, quæ dicta sunt: *Deus noster Deus salvos faciendi*, *& Domini exitus mortis*; & salutis nostræ Deus, & exitus ejus ultra exitum mortis ostenditur. Qui mortis exitus *Domini* sint. Omnibus enim, qui veniunt in vitam, ingressus in mortem est: sed primogenito ex mortuis tantum proprius fuit egressus ex morte. Atque ideo proprius exitus mortis est Domini, quia assumtæ ab eo carnis hæc virtus sit, ut naturæ nostræ corruptionem in gloriam cœlestem post exitus mortis efferret. Verum hæc susceptæ mortis ipsius non fuit occultanda vel causa, vel ratio: & quid nobis unigenitus Deus ex forma Dei exinanitus, & formam servi assumens afferret auxilii, oportuit ad fidei nostræ & securitatem, & scientiam revelari.

22. Et primum quidem non alienum a Dei misericordia & bonitate videri potest, ut vitam omnibus in se ipso restitueret ex mortuis: namque qui primum animam nobis ad flatum respirationemque vivendi, cum hominem secundum imaginem sui similitudinemque constituit, de thesauris potestatis suæ divinitatisque diffuderit. Secundum Apostolum enim ipsius genus sumus; & secundum eumdem: Omnia ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt: scilicet ut *in ipso* habitatio nostra atque incolatus ostensa sit sedes, dum omnia immensa virtutis potestate complexus est; *per ipsum* vero originis inchoatæ opus effectusque monstretur, cum in nobis id ipsum, quod sumus, operatus sit; *ex ipso* autem initia vitæ ad exordia spiritus indulta notescerent. Non fuit ergo a beneficentia

 divi-

divinæ bonitatis alienum, ut, qui ex se ipso nobis, qui ejus genus sumus, vitæ ac spiritus elementa tribuisset, in se ipso quoque nobis per unigenitum Deum æternitatis nostræ inchoaret exordia: vereque nunc & ex ipso, & per ipsum, & in ipso maneremus; cum, quando nos in hac ipsa habitatione ac sede mundi hujus, qui omnia in omnibus est, collocatus, rursum plenius jam atque perfectius in se, ac per se, atque ex se inita carnis nostræ societate post exitus mortis jam collocaret æternos. Hæc quidem ad significationem divinæ bonitatis ita dicta sint.

23. Sed suscipiendæ ab unigenito Deo carnis, adeundæque mortis, & per Apostolum, & nunc per Prophetam grandior profundiorque ratio tractatur. Ac primum quid in crucis sacramento atque mortis ab unigenito Deo & Domino majestatis effectum sit, per Apostolum intelligamus: ut duce eo docti, prophetiæ scientiam consequamur. Ait enim ita: Et vos cum essetis mortui in peccatis & præputio corporis vestri, convivificavit cum illo donans nobis omnia peccata, delens, quod adversum nos fuit chirographum in sententiis, quod erat contrarium nobis tollens illud de medio, & affigens illud cruci, spolians se carne, & principatus, & potestates ostentui fecit, cum fiducia triumphans eos in semetipso. Sacramentum itaque salutis nostræ primum resurgens ipse ex mortuis, decretumque mortis nostræ, quo ante detinebamur, absolvens, in se ipso, qui ex mortuis æternus jam maneret, implevit. Sed in eo ipso, quod nobis vitæ auctor in se est, dum per assumtionem corporis homo natus & mortuus, jam rursum æternus ex mortuis est: omnes quoque inimicas virtutes, mundique potestates, principesque aeris hujus ostentui reddidit, id est, vel nostræ spei, vel suæ damnationis fecit ostenta, & ipsos quædam quasi ex Diis seculi portenta constituit: his ipsis in se cum fiducia triumphatis, dum

&

& per securitatem æternitatis mors ipsa in Deo moriente fiducia est, & auctores mortis humanæ, dum etiam in se ipso per occupatum a satana cor Judæ auctores sunt mortis, triumphat ex mortuis: ut neque a pœna mortis abessent, cum se usque ad mortis infirmitatem subjecisset æternus, & omnem pœnam humanæ mortis exciperent ut auctores, cum in æternitatis Dominum auctores mortis, per id, quod Verbum caro factum est, extitissent. Hæc quidem ita Apostolus.

24. Sed Propheta, brevibus licet, eamdem intelligentiam verbis significantibus, eadem ista complexus est. Nam ubi Dominum in exitum mortis ostenderat, subjecit: *Veruntamen conquassabit capita inimicorum suorum, verticem capilli deambulantium in delictis suis.* Principatus enim ac potestates, in quibus capita inimicorum significantur, fecit ostentui. Hæc igitur in mortis exitu conquassat, quorum spiritalem nequitiam atque naturam in eo, quod capilli verticem perambulent, docet: dum & tamquam dominantes hominum capitibus insistunt, & tamquam nequitiæ spiritales, sine sensu eorum, quibus insistunt, ipsum illum capilli verticem proculcent: quia & ipsa scilicet corpora usque ad animæ mentisque sedem sine sensu adeundi interlabantur, & penetrent. Aeris enim hujus sunt potestates, & ideo capilli verticem perambulant, vel insistendi levitate, vel potestate dominandi, & toto in orbe per momenta singula commeantes. Sed hæc in delictis suis peragunt, dum unicuique in eo, quod delinquat, auctores sunt, secundum illud Apostoli: Deus filium suum misit in similitudinem carnis peccati, & de peccato condemnavit peccatum in carne:, cum causam in his exordiumque peccati ex eo ipso, quod in carne sua per instinctum proditionis peccant, id est, de peccato carnis, peccatum in carne condemnat.

25. Tenet itaque divinæ dispensationis ordinem propheticus sermo: & Evangeliorum opera adumbrata esse per legem, ipsis illis legis operibus declarat. Multa enim plerumque per nominum proprietates ita expressa atque absoluta sunt, ut non magis gerendis in præsens potius, quam in futurum significandis rebus impensa sint: ut nunc post tantas ac tam manifestas evangelicæ spei prædicationes, altius quiddam nobis & ultra aurium sensum affert subjectus ordo dictorum: *Dixit Dominus: Ex Basan convertar, convertar in profundum maris.* Videtur enim hic sermo Domini fuisse, cum ad dividendum ad iter mare, exerendamque in Pharao iram est conversus. Sed numquid ex Basan conversum eum esse lex docuit? Non utique. Basan vero est civitas hostilis quondam regni, quæ fuit Og regis habitatio: sed interpretatio nominis pudorem confusionemque significat. Potest quidem videri, ut ex pudore populi in Ægypto servientis, cum depressus a Pharao ipsam illam conservandi educandique generis libertatem perdidisset, in profundum maris, id est, ad liberandi populi sui magnificentiam Deus sit conversus. Sed qui secundum proximum huic psalmum dixerit: Salva me Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam; infixus sum in limum profundi, & non est substantia; veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me: non ambigendus est post humani corporis pudorem (quia ipsæ illæ corporum atque elementorum nostrorum origines sint pudendæ) in hoc mare, id est, in hanc seculi tempestatem esse conversus: ut usque ad ultimæ confusionis verecundiam subjectus crucis morti, per eam in se inimicorum capita conquassaret, spiritales scilicet nequitias potestatesque omnes & principatus aeris hujus reddens ostentui triumpharet: cum eos æternitati pœnæ, post quam ipse & passus & mortuus est, destinaret. Ob id ergo conversus in profundum

fundum

fundum maris intelligendus est, id est, usque ad ultimas descendisse seculi passiones, ut conculcans capita inimicorum, ultionem divinæ potestatis exsereret.

26. Quod ipsum videtur sequens sermo complecti, cum dicitur: *Ut intinguatur pes tuus in sanguine: lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso.* Divinæ autem ultionis ira sub humanæ vindictæ significatur exemplo. Ex Basan enim in profundum maris conversus ob id est, uti pes tinguatur in sanguine: atque ab ipso sanguine, qui ex inimicis est, canum quoque lingua tinguatur. Hæc vero accidere solent omnibus bellis consumtis, & captivitate deletis, & pro victorum arbitrio atque ultione punitis. Per humanæ itaque, ut dixi, consuetudinis morem, cum gladius, cum arcus, cum sagitta, cum framea, cum reliqua pœnarum ac mortium arma memorantur, divinæ severitatis significantur officia. Et hæc quidem Judæis post crucem & mortem Domini omnia acciderunt, cum a Romanis capti universa suppliciorum ac miseriarum genera perpessi sunt: ut peremtorum sanguine & incedentium pedes tincti sint, & canum lingua satiata sit. Sed id non minus ad eorum pœnam damnationemque referendum est, qui ostentui redditi cum fiducia triumphantur.

27. Et quia sub his, quæ in Judæorum populo temporibus legis expleta sunt, universarum fere gentium ad speciem futuræ misericordiæ salus est inchoata; ut per id, quod tum gestum est, id quoque, quod postea gerendum esset, doceretur: cum ipsos illos, in quos illa tum gerebantur, & inumbratio nubis, & iter maris, & mannæ spiritalis cibus, & spiritalis potus ex petra in spe evangelica fideque concluderet: nunc quoque, ut & semper, in his ipsis novi ac veteris Testamenti per Prophetam facta connexio est, cum dicit; *Visa sunt itinera tua, Deus, itinera Dei mei, regis, qui est in sancto. Prævenerunt*

principes conjunctis psallentibus, in medio juvenum tympanistriarum. In ecclesiis benedicite Dominum Deum de fontibus Israel. Ibi Benjamin junior in pavore, principes Juda duces eorum, principes Zabulon, principes Nephtalim. Dei quidem itinera sunt visa, cum coactis in glaciem aquis, praeeunte eo in columna ignis & nubis, iter populo siccatum est, cum in medio tympanistriarum juvenes psallentes gloriose glorificatum Dominum cantaverunt. Sed novimus itinera & alia regis *in sancto*, cum virtutibus cœlestibus animisque sanctorum iter ejus praeeuntibus, in eo, qui primae sabbati psalmus est, cantatur: Tollite portas principis vestri, & elevamini portae aeternales, & introibit rex gloriae. Quis est iste rex gloriae? Dominus virtutum ipse est rex gloriae. Et haec itaque Dei nostri & regis in sancto itinera sunt visa, cum ingressum ejus tanta cœlestium cœtuum gaudia praeeunt.

28. Sed quia, quae ante praeformata in Pharao & in Israel fuerant, in diaboli suorumque clade & populorum omnium salute perfecta sunt; non ad synagogae confessionem, sed ad Ecclesiae benedictionem nos cohortatur Propheta, quibus Dei & regis in sancto itinera esse visa firmaret, dicens: *In ecclesiis benedicite Dominum Deum de fontibus Israel*: ex initiis scilicet legis atque adumbratione gestorum doctrinam Ecclesiae defluxisse commemorans. Ac ne quid benedicentibus ecclesiis ambiguitatis existeret; quis hic maximus evangelicae spei praedicator futurus esset, ostendit dicens: *Ibi Benjamin junior in pavore*; in Ecclesiae scilicet fontibus Beniamin junior in pavore mansurus: post consternationem enim pavoris in Evangelium Christi de tribu Benjamin Paulus electus est, matutino devoratas carnes ad vesperum dividens in salutem. Ceteros quoque principes Juda ne ignorentur, ostendit: id est, qui ab eo, qui de Judae frutice exspectatio gentium futurus erat, eligendi essent, revelans:

velans: *Principes Zabulon, principes Nephtalim.* Ex his enim, ut Evangelia declarant, Apostolorum est cœpta delectio, hos principes eorum, qui in ecclesiis congregarentur, ostendens. Nam cum ex omnibus tribubus, singulis quibusque populis secundum legem sint principes instituti: nunc tamen ubi evangelicæ dispensationis principes declarabantur, earum tantum tribuum, ex quibus vocandi essent, commemorata sunt nomina. Orta enim in finibus Zabulon & Nephtalim luce magna post umbram mortis, piscatores ex his sunt hominum constituti. Solum ergo id sub prophetiæ significatione ex illa principum universitate memoratum est, quod ad Evangelii confirmationem ipsis rerum effectibus & Apostolorum electione esset explendum.

29. Et quia tantæ exspectationis spe detinerentur; (quia non ambiguum est omnes sanctos & prophetas cœlesti desiderio evangelicæ beatitudinis tempus optasse, Domino dicente: Amen dico vobis, quia multi prophetæ & justi cupierunt videre, quæ vos videtis, & audire, quæ vos auditis,) consummari id, quod tantopere concupiscit, precatur, dicens: *Manda Deus virtuti tuæ, confirma Deus, quod operatus es in nobis. A templo tuo in Jerusalem tibi afferent reges munera.* Distinguit intelligentiæ significationem, ne quid confusum ambiguumque subrepat in eo, quod ait: *Manda Deus virtuti tuæ;* quod utique contra humanum sensum & usum naturalis consuetudinis est locutus. Mandare enim quisquam virtuti suæ aliquid non videtur, quia per eam internæ potestatis insit effectus: & cum omnia virtute fiant, non existimatur virtuti ipsi aliquid mandari solere faciendum. Sed enim Dei virtus Deique sapientia est Dominus Jesus Christus, qui & ponendæ animæ ac resumendæ mandatum accepit a Patre. Idcirco non contra intelligentiæ communis sensum dictum videtur, quod tamen propheticæ scientiæ

entiæ proprietate memoratum eſt, ut virtuti ſuæ mandaret Deus, unigenito ſcilicet Deo, qui & Dei virtus eſt. Dehinc quia rerum ſubitarum in Deum non cadit nova repensque molitio, cujus ſcientiam non ſubterfugiant, quæ gerenda ſunt, quia natura ejus univerſa, quæ erunt, virtutis ſuæ poteſtate complexa eſt; id nunc confirmari Propheta poſtulat, quod jam ſit idem Deus operatus in nobis, ſecundum illud Apoſtoli: Benedictus Deus & Pater Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui benedixit nos in omni benedictione ſpiritali in cœleſtibus: in quo & elegit nos ante mundi conſtitutionem, ut eſſemus ſancti & immaculati in ipſo. Deus itaque, qui ſecundum Prophetam fecit, quæ ventura ſunt, ea, quæ jam ante conſtitutionem mundi per definitionem gerendorum operatus in nobis eſt, confirmavit in Domino.

30. Et quid illud ſit, mox continuat ordo *dictorum*: *A templo tuo in Jeruſalem tibi afferent reges munera.* Templum in Jeruſalem eſt, in quo hoſtiarum legitima offerebantur: nunc autem a templo in Jeruſalem a regibus ſunt munera afferenda. Quod utique contra locorum ſignificationem rationemque geſtorum eſt: ut illinc, quo inferri magis oporteret, id eſt, de templo, offerenda ſint munera. Sed quia eſt cœleſtis illa nobis mater Jeruſalem, & primitivorum conſcriptorum, & frequentantium cœtus; omnisque in Chriſto renatus Dei templum eſt, maxime in quo non mors magis ſit regnatura, ſed vita; & qui ipſe rex ſit ejus, cujus ſervus fuerat ante, peccati, hoſtiam ſe ipſum vivam & rationabilem, & placentem Deo offerens: tum ergo ab hoc templo, id eſt, ab hac ſancta corporis ſui habitatione, in illo conventu Angelorum frequentantium, id eſt, in illa cæleſti Jeruſalem, ſi qui reges ſint, id eſt, qui peccato ultra non ſerviant, offerent ſe ipſos Deo munus.

31. Quod

31. Quod quia carnalis Israel, dum sibi tantum peculiarem Dei misericordiam usurpat, videtur tamquam soli ei sit proprium defendere; mox Propheta subjecit: *Increpa feras silvæ, concilium taurorum inter vaccas populorum; ut non excludantur hi, qui probati sunt argento: dissipa gentes, bellum quæ volunt.* Vaccas in Samaria adoratas esse, cognitio ex libris est. Principes vero populi istius, jam non populi, sed gregum duces esse propheticus sermo est, cum dicitur ex Domini persona: Tauri pingues obsederunt me. Feras autem silvæ, nequitiarum spiritalium supra verticem capilli in peccatis suis deambulantium significatio intelligenda est,. secundum illud: Devastavit eam aper de silva, & singularis ferus depastus est eam. Quo in loco ipsius principis mundi, id est, Satanæ, & immanitas significatur & virtus. Id ergo non poscit Propheta, ut vel in has feras silvarum, vel in hoc concilium taurorum inter populorum increpet vaccas: ne hi, qui probati argento sunt, excludantur. Probati autem argento hi sunt, qui secundum argentum defæcati, & passionum omnium igne decocti, immaculati & sine terrenæ sordis admixtione jam splendent.

32. Cum enim propheticus sermo fidem gentium prædicet, populique hujus exacerbantis improbam voluntatem sæpissime increpet, jamque salus a Deo in omnes per omnesque sit cognita, idque ex scientia dispositionis Dei notum sit: cum impietate populi exprobrata, Sancti quique in spem regni cœlestis vocantur: (Non enim Judæorum Deus tantum est, & non gentium: immo & gentium. Unus enim Deus est, qui justificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem) postea ergo quam increpitis his, qui principes Sodomorum, & principes Gomorrhæorum esse meruerunt, tum ad gentes cognitio Dei scientiaque defluxit, & jam non intra errorem, neque contradi-

traditionem inscientiæ detinentur. Increpitis autem silvarum feris, taurorumque conciliis vaccisque populorum, eos, qui adhuc perpetuis adversum gentium spem ac salutem infidelitatis odiis persistunt decertare, condemnat dicens: *Dissipa gentes, bellum quæ volunt.* Pacificavit enim omnia Dominus in cœlo & in terra: & secundum Apostolum, Deus in Christo erat, mundum reconcilians sibi. Earum ergo gentium dissipationem, quæ cœlestis pacis fœdus abnuant, magisque dissensionum volent bella, sub diversarum tamen gentium congregatione denuntiat.

33. Nam ad conservationem conjunctionemque totius sensus, increpitis taurorum conciliis ferisque silvarum, gentibusque bellum volentibus dissipatis, ne quid sibi ultra arrogans Israel impiusque præsumeret, subjecit: *Venient legati ex Ægypto, Æthiopia præveniet manus ejus. Deo regna terræ: cantate Deo, psallite Domino.* Expleta enim hæc eadem sunt, vel Magis ex Oriente venientibus, vel tunc, cum in Apostolos Spiritus sanctus divisi ignis modo venit. Nam illic ad prædicationis evangelicæ cognitionem etiam ex Ægypto convenisse scribuntur, quibus magnitudinem divini muneris, tamquam legatis renuntiantibus, Ægyptus prope universa est jam fidelis. Æthiopia vero in Candacis Eunucho fidei confessione prævenit: manu autem sua, dum ipse baptismi gratiam sibi postulat, dicens: Ecce aqua, quis prohibet me baptizari? Sacramentum ipsum baptismi adeo impatientis desiderii cupiditate præveniens: ut a Diacono ministerium apostolici officii salutis suæ cupidus exigeret. Et quia exinde per omnes fere gentes prædicatio divinæ cognitionis illuxit; (quia & omnia regna Dominum Christum Deum intellectura, licet sero, sint, & omnis lingua confitebitur, quia Dominus Jesus in gloria Dei patris sit) consummationem temporis hujus exoptat, dicens: *Deo regna terræ: cantate Deo, psallite Domino.*

Omnes

Omnes ſcilicet ad canendum Deo ac pſallendum adhortatur, vel quia ſalutem omnium prophetica ſollicitudine lætatur, vel quia regnis omnibus Deum cognoſcentibus regni cœleſtis ſuccedit æternitas.

34. Atque ut in cæteris ſolet, nunc quoque, cui Deo Dominoque cantandum pſallendumque eſſet, oſtendit dicens: *Pſallite Deo, qui aſcendit ſuper cælum cæli ad Orientem; ecce dabit vocem ſuam vocem virtutis.* Competenter nunc aſcendentis *ſuper cælum cæli ad Orientem.* Dei honor poſcitur: ut, quia ſuperius ſignificata humilitas ejus fuiſſet, cum vel ſuper occaſum aſcendit, vel exitum mortis egreditur; nunc ubi non cœlum, ſed *cælum cæli* transgreſſus eſſe noteſcitur, divinitatis ac magnificentiæ ejus non ignoraretur æternitas. *Ad Orientem* vero idcirco, quia ipſe, ſecundum Prophetam: Oriens ex alto fit; ut regreſſus eo, unde deſcenderat, noſceretur, ipſeque ſit hominibus in hunc cœleſtis ſedis aſcenſum rurſus auctor oriundi.

35. Nam idipſum ſequens ſermo ſignificat, cum dicitur: *Ecce dabit vocem ſuam vocem virtutis.* In omnibus quidem, quæcumque in corpore manens geſſit, virtutis vocem dedit; cum Paralytico dicit: Surge & ambula; cum Lazarum vocat e ſepulchro; cum Petro ceteriſque Apoſtolis ait: Quæcumque ligaveritis ſuper terram, ligata erunt & in cœlis; & quæcumque ſolveretis ſuper terram, ſoluta erunt & in cœlis. Vox plane eſt iſta virtutis humanæ infirmitati tantum poſſe concedere. Sed ſcimus adhuc aliam vocem ſupereſſe virtutis, de qua ipſe teſtatus eſt, dicens: Amen amen dico vobis, quoniam venit hora, & nunc eſt, in qua audient mortui vocem filii Dei: & qui audierint, vivent. Numquid alia vox poteſt major eſſe virtutis, quam diſſolutorum corporum pulverem in formam cogere ſoliditatemque membrorum, & vitam rurſum in homines animaſque revocare, & corruptionem naturæ imbecillis naturæ cœleſtis incorruptione mutare?

Hæc

Hæc humanæ ſpei vera & perfecta conſtantia eſt, hæc divinæ magnificentiæ bonitas abſoluta. Ob quod univerſos ad honorem hujus tantæ virtutis hortatur dicens: *Date honorem Deo;* ut perceptæ immortalitatis laudem ad honorem ejus, qui tanti nobis muneris parens eſt, referamus.

36. Dehinc ne quid ſibi vel carnalis Iſrael, vel univerſitas gentium impiarum ex his pietatis ſcientiæque Dei meritis præſumeret, a quibus hic honor Deo reddendus eſſet, oſtendit dicens: *Super Iſrael magnificentia ejus, & virtus ejus in nubibus;* ſuper eum ſcilicet Iſrael magnificentiam futuram eſſe demonſtrans, qui jam ex comparatione nubium ſpiritalis exiſteret; vel qui ſecundum Apoſtolum rapi obviam Chriſto in nubibus mereretur. Et idcirco *virtus ejus in nubibus* eſt: quia his, qui ultra terrenam originem mortalemque degentes, ſe in ſenſum cœleſtem & vitam, ut ita dicam, aeream extuliſſent, obviamque elati in nubibus adſtitiſſent, his eſſet proprium virtute Dei magnificentiaque lætari. (Frequenter autem memini his ipſis nubibus, tamquam ratione ſcientiaque perfectis, ne ſuper impiam Iſrael vineam pluerent, eſſe præceptum: quia indigni ſancto eloquio, quos jam ſpinæ & tribuli, id eſt, terrena vitia obſederant, extitiſſent.) Namque cum omnibus ſit ad novam reſurrectionis originem voce virtutis utendum, non univerſis tamen glorioſus, id eſt, reſurrectionis honor eſt præparatus, Domino dicente: Nolite mirari iſta, quoniam venit hora, in qua omnes, qui ſunt in monumentis, audient vocem ejus: & prodient, qui bona gesſerunt, in reſurrectionem vitæ, qui autem iniqua geſſerunt, in reſurrectionem judicii. Et idcirco ſuper eum Iſrael magnificentia & virtus Dei eſt, qui eſſet in nubibus: quia pro diſcrimine vitæ innocentis atque impiæ, reſurrectionis ſit aut in vitam, aut in judicium diſtincta diverſitas.

37. De-

37. Deinde id ipsum sequens sermo designat, dicens: *Mirabilis Deus in Sanctis suis.* In eis scilicet mirabilis, quos in vitæ resurrectionem excitabit æternos. Mirabilis autem est, cum omnem beneficentiæ suæ in eos conferet voluntatem, cum ipsos intra perfectionem cœlestis gloriæ collocabit: sicuti ad Patrem pro his precatus est, dicens: Pater, volo, ut, ubi ego sum, & hi mecum sint; vel illud: Ut omnes unum sint, ego in illis, & tu in me. Mirabilis ergo in Sanctis Deus est, quos cum conformes gloriæ corporis sui fecerit, per se, qui mediator est, etiam in unitatem paternæ majestatis assumet; dum & in eo per naturam Pater est, & ille rursum per societatem carnis in nobis est: quos in regnum præparatum illis ante constitutionem mundi obtinendum locaverit, quibus absorbta morte immortalem vitam æternamque reddiderit. Non enim jam incrementis corporum, escarumque alimentis, infirmitatumque casibus vitæ humanæ demutatio laborque tolerabitur: sed æternitas cunctis, quæ naturæ suæ virtute ipsa se continens, id est, quæ se ipsam alat conservetque, donabitur: certique omnes fore se sempiternos, quod non aliunde jam, id est, non extrinsecus contineantur ad vitam, sed ex Deo, per quem resurrexerint, & immortales maneant, & æterni. Et ideo hæc humanæ spei sacramenta tali confessionis fide Propheta conclusit: *Mirabilis Deus in Sanctis suis, Deus Israel ipse dabit virtutem & fortitudinem plebi suæ, benedictus Deus est.* Dat itaque virtutem plebi suæ, & fortitudinem Deus, quæ immortalis effecta intra vitam virtutemque contineatur, dispoliatoque corpore superinduta sit honore cœlesti: ut omni corruptione & infirmitate depulsa, Deum æternitatis suæ laude benedicat, per unigenitum & primogenitum suum Deum ac Dominum nostrum Jesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

PSALMUS LXVIII.

In finem pro his, qui vel immutabuntur, Psalmus ipsi David.

Salvum me fac Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia. Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me. Laboravi clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ: defecerunt oculi mei, dum spero in Deum meum. Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. Convaluerunt, qui persequuntur me inimici mei injuste: quæ non rapui, tum exsolvere repetebar. Deus tu scis insipientiam meam, & delicta mea a te non sunt abscon̄sa. Non confundantur in me, qui exspectant te, Domine virtutum: non vereantur super me, qui quærunt te, Deus Israel. Quoniam propter te sustinui improperium, operuit reverentia faciem meam. Exter factus sum fratribus meis, & hospes filiis matris meæ: quoniam zelus domus tuæ comedit me, & opprobria exprobrantium te ceciderunt super me. Et operui in jejunio animam meam, factum est mihi in opprobrium. Et posui vestimentum meum saccum, & factus sum illis in parabolam. Adversum me detrahebant, qui sedebant in porta, & in me psallebant, qui bibebant vinum. Ego vero orationem meam ad te Domine, tempus beneplaciti Deus. In multitudine misericordiæ tuæ exaudi me, in veritate salutis tuæ. Eripe me de luto, ut non hæream: & de profundo aquarum. Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque contineat puteus super me os suum. Exaudi me Domine, quoniam suavis est mihi misericordia tua: secundum multitudinem misericordiæ tuæ conspice in me. Ne avertas faciem tuam a puero tuo: quoniam tribulor, velociter exaudi me. Intende animæ meæ, & libera eam: propter inimicos meos eripe me. Tu enim scis improperium; & confusio-

[redacted]

fusionem, & verecundiam meam; in conspectu tuo sunt omnes tribulantes me: improperium exspectavit cor meum, & miseriam. Et sustinui commœrentem, & non fuit: & consolantem, & non inveni. Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem, & in scandalum. Obscurentur oculi eorum, ne videant, & dorsum eorum perpetuo incurva. Effunde super eos iram tuam, & animatio iræ tuæ comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit, qui inhabitet: quoniam, quem tu percussisti, persecuti sunt, & super dolorem vulnerum tuorum addiderunt. Appone iniquitatem super iniquitatem ipsorum: & non intrent in justitiam tuam. Deleantur de libro viventium, & cum justis non scribantur. Pauper & dolens sum ego; & salus vultus tui Deus suscepit me. Laudabo nomen Dei in cantico, & magnificabo eum in laude: & placebit Deo super vitulum novellum, cornua producentem & ungulas. Videant pauperes, & lætentur; quærite Deum, & vivet anima vestra: quoniam exaudivit pauperem Dominus, & vinctos suos non despexit. Laudent eum cœli & terra, mare & omnia repentia in eis: quoniam Dominus salvificavit Sion, & ædificabuntur civitates Judæ: & inhabitabunt in ea, & hæreditabunt terram. Et semen servorum ejus possidebit eam: & qui diligunt nomen ejus, inhabitabunt eam.

TRACTATUS PSALMI.

1. Tertius hic *pro his, qui immutabuntur*, est psalmus: qui, etsi nihil sub historiæ commemoratione complexus est, ut in quinquagesimo & nono inesse tractavimus, neque ut in quadragesimo quarto aliquid proprium in superscriptione prætulerit, ubi pro dilecto canticum prænotatur, in eo tamen, quod non illius David, sed *illi David psalmus in finem* præscribitur; in illum potius David, qui & oriens, & justus, & finis est legis, convenire intelligenda prophetia est.

 Per

Per id enim non ab illo, sed in illum psalmus docetur esse cantatus. In his autem, *qui immutabuntur*, evangelicæ spei fideles significari docuimus, qui aut ex legis observatione, aut ex gentili impietate ad cognitionem Dei demutati, tamquam renascentes incorruptæ æternitatis candore florerent; quod idipsum psalmi fine tractabitur. Non ambigitur autem psalmus ipse sacramentum passionis Domini continere. Nam præter Joannem Apostolum, qui in potatione aceti consistere consummationem Scripturarum testatus est, cum etiam dictum hoc ab eodem sub Apostolorum recordatione præsumtum sit: *Zelus domus tuæ comedit me*, adimit ambiguitatem, confirmatque omnia ad eum dicta gestaque esse referenda. Universarum itaque humanarum passionum sorte perfunctus, secundum susceptas infirmitates nostras loquitur: & dolet ipse quidem extra necessitatem & timoris positus & doloris, sed his se tamen, quæ suscepit, accommodans: ut, qui carnis nostræ homo natus esset, & dolorum nostrorum querelis & infirmitatis precatione loqueretur. Cœpit itaque ita:

2. *Salva me Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam. Infixus sum in limum profundi, & non est substantia.* Vivendi omnibus finem mors in cunctos constituta præscribit. Et quid sibi nunc oratio ista vult, quæ se salvari deprecatur; cum lex mortis in omnes sit constituta? Dehinc nunc orandæ salutis hæc causa est, quia intraverint aquæ usque ad animam; introeundi autem aquis ad animam hinc facultas sit, quod infixus sit in limum profundi; defixi vero in limum profundi nulla substantia sit. Ergo quia nemo, nisi quod sperat, precatur; (sperat autem nemo se non mori;) talis hæc ejus merito oratio est, qui, moriturus licet, morte non erat obtinendus. Assumta ergo infirmitas habuit officium deprecandæ salutis, divinitatis vero conscientia spem

tenuit

tenuit salutis in morte sperandæ. Salvari se ergo orat, qui & dixerit: Deus Deus meus, quare me dereliquisti?

3. Introeuntibus enim aquis usque ad animam, subjectus morti crucis fiebat, cum passionum universarum impetus usque ad mortem animæ perrumperet. In aquis autem insectationes populi motusque gentium significari solere non dubium est, cum dicitur: Torrentem pertransivit anima mea; vel illud: Et pertransivit anima mea aquam immensam. Sunt & aquæ arenosam domum subluentes, eamque in casum ruinamque pellentes. Hæ ergo nunc aquæ usque ad animam intrantes, ad precem eum orandæ salutis coegerunt.

4. Verum ineuntium harum passionum, non aliunde, quam ex assumtione carnis, & virtus est, & potestas. Non enim incidere in Deum hic infirmitatum nostrarum terror valebat, aut exserere se nisi in carne corporis nostri, tamquam in subjacente materia, potuerant passiones. Porro autem haurienda fuit natura cœlestis, ut exinaniens se ex Dei forma in formam servi hominisque decideret. Et ideo usque ad animam aquæ penetrant: quia substantia ei non sit, infixo in limo profundi. Non utique substantia ea non erat, quæ assumta habebatur, sed quæ se ipsam inaniens hauserat. Nullo autem modo se caruit, qui se ipsum exinanivit evacuans: nec tamen idipsum videbatur extare, quod jam in aliud se evacuando concesserat. Non est ergo substantia, per id, quod infixus est in limo profundi. Primus enim homo de terræ limo: & secundus Adam in hujus limi profundum de cœlis descendens, se ipsum tamquam ex alto veniens defixit. Evacuans ergo se, quippe cui substantia non erat, non jam usque ad carnis, verum etiam usque ad mortis profunda descendit, & omnis in eum terror desævientis in nos tempestatis incubuit. Cum enim se, contra naturæ cœlestis terrenæque di-

 versi-

versitatem, in hunc limum potestatis suæ virtute defixit; quia ea, quæ natura dissident, ad quamdam connexionis suæ soliditatem non generis ipsius propinquitate conveniunt, sed potiore vi tamquam confixa sociantur: tunc & pati cœpit, & mori posse, per occasum mortis in inferna descendens.

5. Sequitur enim: *Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me.* Imitator ille & dominicæ mortis & temporis Jonas, mari mersus cetoque susceptus, non tam in mari se, quam in inferno positum, testatur: Clamavi in pressura mea ad Dominum meum, & exaudivit de ventre inferorum clamores meos. Et quamvis eum cetus ad speciem infernæ mortis hausisset, ait: Introivit caput meum in scissuras petrarum, descendi in terram, cujus feræ tenaces & æternæ. Sancto etiam Job post illud universarum passionum gloriosissimum bellum, cum dignus jam esset eloquio divino scientiaque naturæ, post confracti intra se maris portas, rugientesque ejus in matris suæ ventre terrores, rursum quid etiam mari significaretur, Dominus revelavit, dicens: Venisti autem super fontes abyssi, aut in vestigiis maris ambulasti? Aperiuntur autem tibi præ timore portæ mortis: in vestigiis utique maris, tamquam in profundo, vel altitudine maris, portas mortis esse significans. Nam cum profunda maris inferiora sint terræ; necesse est in profundo maris, id est, inferioribus sedem mortis ostendi. Veniens ergo in hoc profundum maris, tempestate demersus est, cujus in anteriore psalmo ita meminit, dicens: Omnia excelsa tua, & fluctus tui super me transierunt. Sed & ille, ut dixi, dominicæ mortis imitator, quem ex tenacibus æternisque terræ feris immanissimus ille maris istius cetus evomuit, haud dissimilia conquestus est. Omnes suspensiones tuæ & fluctus tui super me transibant. Usque ad mortis igitur veniens profundum, mortis ipsius tempestate demersus

merſus eſt, adverſariarumque virtutum depreſſus procellis eſt.

6. Non tamen tacitus eorum, qui ſe ipſos diabolo præbituri erant velut miniſterii arma peccato, (quippe qui & nonnumquam conſilia initæ mortis ſuæ exprobraverit, & ſtans in templo ſæpe clamaverit, & elevatis ad Deum frequenter oculis intenderit, ut ad unumquodque divinitatis ſuæ opus maximum aſpectarent) intelligitur ad Patrem, ob quod ſequitur: *Laboravi clamans, rauca facta ſunt fauces meæ: defecerunt oculi mei, dum ſpero in Deum meum.* Infirmitates noſtras ſuſcipiens, portansque peccata, uſu & conſuetudine humanæ defatigationis locutus eſt: namque qui ſe ſomno & laſſitudini ſæpe commiſerit, etiam usque ad ſitis & eſuritionis neceſſitatem. Fauces itaque ejus raucæ ſunt, oculique defecti. Cauſam vero maximi clamoris & intentionis oculorum hanc eſſe docuit, quia ſperaret in Deum, vel cum clamat dicens: Qui credit in me, non in me credit, ſed in eum, qui me miſit: vel cum clamaturus Lazarum voce magna, elevatis ſurſum oculis ait: Pater, gratias tibi ago, quoniam audiſti me.

7. Sed illo vel paterni nominis magnificentiam teſtante, vel humanæ ſalutis opus moliente, odia in eum multiplicantur in caſſum. Sequitur enim: *Multiplicati ſunt ſuper capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. Convaluerunt, qui perſequuntur me, inimici mei injuſte, quæ non rapui, tunc exſolvere repetebar.* Numerus odientium ultra capillos capitis eſt multiplex: ſive ob impiorum copioſam multitudinem, ſive quia indigni ſint Dei cura, (nam Apoſtolorum capillos, quia tanta eorum Deo cura eſt, ſcimus eſſe numeratos) ſive quia infidelium numerus ultra numerum ſit fidelium. Nam cum decus capitis in capillis ſit, & Eccleſiæ, quæ corpus eſt Chriſti, in Apoſtolorum decore omnis ornatus eſt, ſuper hoc capitis ſui de-

 cus,

cus, odientium eſt multitudo. Oderunt autem eum *gratis*, id eſt, cauſam odii non habentes. Et convaleſcentes inimici, injuſte ſunt perſecuti. Non enim peccatum egerat, nec dolum habuerat: & ideo, quæ non rapuerat, tunc repetebatur exſolvere. Cum enim debitor mortis peccatique non eſſet, tamquam peccati & mortis debitor tenebatur, ab his ſcilicet, qui in eo peccati legem, quæ in membris noſtris eſt, exſerebant. De peccato enim condemnavit peccatum in carne.

8. In quo quia magnum divinæ ſapientiæ explebat conſilium, crucisque mors in Deo ſtultitia gentibus videbatur, magnaque in eo cœleſtis terrenæque ſpei exſpectatio inerat, ſubjecit: *Deus tu ſcis inſipientiam meam, & delicta mea a te non ſunt abſcondita. Non confundantur in me, qui exſpectant te, Domine virtutum: non vereantur ſuper me, qui quærunt te, Deus Iſrael.* Inſipientiæ ſuæ Deus conſcius eſt, & delicta ſua abſcondita ab eo non ſunt: pœnas ſcilicet inſipientiæ & delictorum, quas non rapuerat, repetebatur exſolvere. Usque ad crucis autem ſtultitiam (id eſt, quia ſtultum ſit gentibus peccata noſtra ſic ſuſcipi,) ut peccator & ſtultus gratis injuſteque vexatur. Sed quia ſtultitiam atque delicta propter ſapientiam noſtram vitamque ſuſceperat, ut principem ſeculi judicaret, & de peccato condemnaret in carne peccatum: (cum quando in ſe, in carne ſcilicet corporis ſui, in qua nihil inveniri poterat peccati, ſecundum quod ait: Ecce veniet princeps mundi, & non inveniet in me quidquam, veniens hic mundi princeps, nihilque inveniens, peccati tamen pœnam, id eſt, jus mortis, exſeruit; per quod humanæ mortis auctor, quia in auctorem vitæ peccati neſcium mortem molitus ſit, judicatur: & hæc Sanctorum exſpectatio fuit, ut omnis caro redimeretur in Chriſto, ut in eo æternæ reſurrectionis primitiæ exiſterent:) non confundi in ſe eos rogat, qui exſpectent Dominum, neque quæ-

rentes

[redacted]

rentes Deum Israel super se vereri aut pudere: quia suscipiendæ ab eo carnis tempus desideratum sit, secundum illud: Multi prophetæ & justi cupierunt videre, quæ vos videtis, & audire, quæ vos auditis: Ne quid ergo in se imbecillum infirmumque maneat, deprecatur: ne spem exspectantium infirmitas corporis carnisque confundat. Per eum enim, & in eo exspectatio nobis omnis ad Deum est. Veniens ergo in corpus, ne in se Sanctorum spes confundatur, orat.

9. Quod autem infirmitates nostras ad salutem generis humani ex paterna voluntate susceperit, quia non voluntatem suam facturus venerit, sed voluntatem ejus, qui se miserit Patris, nunc quoque per subjecta declarat: *Quoniam propter te sustinui improperium, operuit reverentia faciem meam. Exter factus sum fratribus meis, & hospes filiis matris meæ: quoniam zelus domus tuæ comedit me.* Non fuit ergo in unigenito Deo naturalis infirmitas, sed assumta: quia propter eum hæc improperia susceperit passionum. Quamquam ne in naturis quidem hominum inest necessitas aliqua peccati; sed ex appetitu voluntatis & oblectatione vitiorum, peccati usus arripitur. Et ideo Dominus non se rapuisse, quæ, ut solveret, repetebatur, ostendit: quia ea, quæ contra naturam sint desiderata, rapiantur, soluturis omnibus quadrantem novissimum talium debitorum: & ob hoc orationis dominicæ præscripto, remitti nobis debita deprecamur. Sustinuit ergo improperium propter Deum, dum alienum a natura sua corpus assumit, dum, secundum Apostolum, peccati nescium Pater facit esse peccatum, dum fit obediens usque ad mortem crucis, dum ipsi exprobratur, quod ceteros salvans se ipse non salvet, dum contumelias sputorum alaparumque perpetitur.

10. Hoc igitur pudore coopertus ob Deum, fit alienus a fratribus suis, & filiis matris suæ hospes efficitur, a vitiis scilicet eorum, qui sibi secundum

carnem consanguinei habebantur, alienus; dum nummulariorum mensas templum ingressus evertit, dum nundinas ovium ac boum prohibet, dum vendentibus columbas, cur domum Patris sui domum fecerint negotiationis, exprobrat. Zelo enim domus Dei pervasus hæc egit. Est autem hæc amoris pii indignatio, ut eorum, quos diligimus, contumeliis, tamquam zelo effervescente moveamur. Hoc enim pollutæ domus zelo, ut Evangelium (sicut superius docui) testatum est, turbam omnem ementium ac vendentium templum ingressus ejecit. Zelo autem Dei etiam usque ad mortis severitatem & finem placuisse, laudabile est.

11. Per hanc igitur exprobratarum his cupiditatum indignationem, omnium in eum maledictorum congesta convicia sunt. Quæcumque autem in impios dirigi solent, hæc in eum opprobria sunt relata: cum blasphemus, cum Samaritanus, cum Beelzebub, cum dæmonium habens dicitur. Id enim subjecit: *Et opprobria exprobrantium te ceciderunt super me.* Blasphemiæ opprobrium ei potius, qui Deo contumeliam exprobret, ingeritur; sicuti dæmonii infamia ei magis, qui a Deo sit alienus, est propria. Quæ cum omnia ei exprobrata sint propter domus Dei zelum, eorum, qui Deum exprobrant, super eum opprobria congeruntur. Et hujus dicti ad Romanos Apostolus scribens, sub hujus significationis meminit intelligentia.

12. Ipsa etiam jejunii continentia recidit in opprobrium, cum a Diabolo tentatur, cum in templi pinna locatur, cum supra montem fertur, cum postremo ad adorandum satanam totius mundi ambitione tentatur. Flet interdum, & ingemiscit, & tristis est: & id ipsum ad infirmitatis tribuitur exemplum. Omni denique generi hominum & obtrectatio efficitur & canticum. Ipsi enim, qui in portis orandi victus causa sedeant, obloquuntur, & detrahunt, & in eo ebrii psal-

pſallunt. Hæc autem omnia vel ſecundum geſtorum fidem, vel ſecundum humanæ conſuetudinis modum in ſe ita geſta eſſe conqueritur. *Et operui in jejunio animam meam, & factum eſt mihi in opprobrium. Et poſui veſtimentum meum ſaccum, & factus ſum illis in parabolam. Adverſum me detrahebant, qui ſedebant in porta, & in me pſallebant, qui bibebant vinum.* Fuit itaque jejunium ei in opprobrium: quia per eſuriendi opprobrium uſque ad adorandi ſatanæ contumeliam tentatus eſt. Veſtis autem de ſacco, habitus eſt luctus. Luctus vero omnis affectus in fletu eſt. Et cum Lazarum excitaturus illacrymat, infidelitatem humani generis lugebat: in habitu enim luctus, flendi ſignificatur affectus. Quod autem non Lazarum, cujus & morte lætatur, quem & ex mortuis excitaturus erat, fleverit, omnis ipſe Evangelii ſermo declarat. Sed cum reſurrectionis fidem nullam futuram, in ipſo reſurrectionis opere fleviſſet; fletus ejus in parabolam profecit, ut & tum documentum amoris ſui in Lazarum flendo dictus ſit præbuiſſe: & a plerisque hodie, quia fleverit, arguatur infirmus. In ebriis autem pſallentibus, & his, qui in porta ſederent, detrahentibus, omnium etiam infirmorum in eum contumeliæ per hanc conſuetudinem vulgi docentur. Adeo autem nullum genus hominum de eo tacuiſſe manifeſtum eſt, ut Cleophas ei, qui tamquam rerum ignarus cauſam ſermonis interrogaret, reſpondiſſe ita ſcribatur: Tu ſolus peregrinus es in Jeruſalem, & non cognoviſti, quæ facta ſunt in ea in diebus his? Stupor enim eſt de ignoratione unius in cognitione univerſorum.

13. Sed inter has omnium de ſe & obtrectationes & contumelias, humanæ ſalutis ſacramenta peragebat: & ſalutem a Deo homini, quem aſſumſerat, deprecatur. Id enim ſequitur: *Ego vero orationem meam ad te Domine, tempus beneplaciti Deus. In multitudine miſericordiæ tuæ exaudi me, in veritate ſalutis tuæ. Eripe me*

de

de luto, uti non hæream, & libera me ex odientibus me, & de profundo aquarum. Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque contineat puteus super me os suum. Ceteris in contumelias & opprobria ejus intentis, ipse oratione sua totus ad Deum est; susceptas quidem infirmitates nostras in se habens, sed in his, quibus afficitur, cœlestis erga nos misericordiæ munus exequitur: neque invitus hæc sumens, in multitudine misericordiæ beneplacitum Deo esse tempus ostendit. In hoc ergo beneplacito tempore rogat: quia non ignorat hanc Patris de se prophetiam etiam ab Apostolo Paulo recognitam: Tempore accepto exaudivi te.

14. Omnia quidem Deo pro magnificentia operum intelligenda sunt placere, quæ gesta sunt: & cum in Genesi scribitur: Et vidit Deus, quia bona sunt, vitium nullum in rerum relinquitur creaturis. Nam etsi quædam humani ingenii corrupta nequitiis sunt, ut ex remediis venena, ut ex ferro ensis, ut ex igni conflagratio, ut ex cibis cruditas, ut ebrietas ex vino, ut postremo partes ipsæ & membra corporum ad naturales utique usus utilesque formatæ, vitiorum se ac criminum ministeria præbuerunt; & cum Deo cuncta sint placita, beneplacitum tamen tempus hoc est, quo unigenitus Deus in sanguine corporis nostri, tamquam inimica ac diffidentia, reconciliaturus omnia in cœlis & in terra Deo esset: cum multiformis illa Dei Sapientia aliis occulta temporibus, nullisque principibus ac magistratibus seculi cognita, ad laudem claritatis Dei esset revelanda; cum cohæredes & concorporales, & comparticipes Christo gentes fierent; cum in eo omnes adversæ Deo virtutes dehonestarentur; cum mors, postquam in Deo esset, grassata desineret; cum lex peccati, quæ in carne nostra est, tolleretur; cum revelationem filiorum Dei congemiscens omnis creatura speraret; cum in passione unigeniti

Dei

[redacted]

Dei omnium ante conſtitutionem mundi conſilium, & originum conſummaretur effectum, principem ſeculi judicando, hominem ex peccati lege redimendo, creaturis a corruptionis vanitate, cui ſervierant, liberandis, nequitiis ſpiritalibus Domini morte damnandis, Deo in omnibus & per omnes æternitatis munere, & immortalitatis noſtræ claritate laudando. Omnia autem hæc virtus reſurrectionis implevit: quia per primitias ex mortuis ab hominum genere morte depulſa, in auctores mortis æternæ mortis pœna decreta eſt. In ſe enim ipſo principatus & poteſtates dehoneſtans, cum fiducia triumphavit.

15. Et ideo poſt beneplaciti temporis ſignificationem, omnis tribuendæ veræ ſalutis oratio eſt; ut ea ipſa ſalutis veritas intelligeretur, quæ ex reſurrectione ſperatur. Dehinc qui infixus eſſet in limo profundi, ut luto non inhæreret, rogat; ſecundum illud: Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem. Qui enim de terra eſt, & in terram, ex qua acceptus eſt, revertetur, luto & limo, quo infixus eſt, inhærebit, in naturæ ſuæ, id eſt, corporis originem diſſolutus. Liberari ſe etiam ex odientibus ſe deprecatur, & de profundo aquarum: quia usque ad animam ſuam, id eſt, usque ad paſſionem inſectantium odia proruperint. Veniens quoque in altitudinem maris, ac tempeſtate demerſus, nunc ne demergatur, orat: ut ſuperius aſſumtæ infirmitatis noſtræ profeſſio ſit, cum ſe demerſum eſſe profitetur: nunc vero conſciæ in ſe ſalutis fiducia eſt, cum, ne ſe aquæ tempeſtas demergat, precatur. Nam ejusdem naturæ non eſt, & demerſam jam eſſe, &, ne demergatur, orare: ſed ejus, quæ per corpus licet merſa, non tamen ſit detinenda per ſpiritum. Et ideo nunc ne abſorbeatur profundo, neve ſuper ſe puteus os ſuum claudat, precatur. In puteo enim infernæ mortis ſedem ſignificari, & pſal-

mus

mus alius teſtis eſt, cum dicitur: Tu vero Domine deduces eos in puteum interitus; demerſum hoc profundumque puteorum inferna terræ ſignificari demonſtrans. Ne contineat ergo ſuper eum puteus os ſuum, poſtulat. Impoſſibile enim eſt Deum vitæ portis inferni detineri.

16. Ac ne in eo, quod mortem noſtræ infirmitatis aſſumſit, ſecundum humanam neceſſitatem aliquid ex mortis acerbitate mæreret, ideo ſubjecit: *Exaudi me Domine, quoniam ſuavis eſt mihi miſericordia tua: ſecundum multitudinem miſericordiæ tuæ conſpice in me.* Hoc enim in multitudine miſericordiæ beneplacitum eſt tempus, cum in ſe univerſorum hominum vitam Deus miſerans, ut miſerator Deus vitam eſſet largiturus ex mortuis. Sed quia ſuavem hanc ſibi eſſe Dei miſericordiam teſtabatur, ſuſceptæ tamen infirmitatis noſtræ ſollicitudinem non relaxat, dicens: *Ne avertas faciem tuam a puero tuo: quoniam tribulor, velociter exaudi me. Intende animæ meæ, & libera eam: propter inimicos meos eripe me.* Omnia ut homo & patitur, & loquitur. Nam ex ſuſceptione carnis & puer eſt, ſecundum illud: Ecce puer meus, quem elegi, dilectus meus, in quo complacuit animæ meæ; & citum auxilium tribulationi ſuæ orat, & intendi in animam ſuam rogat: ut per id, quod in eam intendit Deus, digna ſit liberari. Et hæc quidem, ut homo noſter, obediens usque ad mortem crucis precatur. Sed cum eripi ſe propter inimicos ſuos rogat, conſuetudinem humanæ & ſpei, & moris excedit. Nemo enim ſalvus aliqua magis, quam ſalutis ſuæ cauſa vult eſſe: & a malis quis eripi ſe ob id neceſſe eſt, ne malis afficiatur, optabit. At vero nunc eripi ſe non ſua cauſa, ſed *propter inimicos ſuos* ex his, quibus afficitur, depoſcit: quia hi inimici dehoneſtandi in ſe patiente, & triumphandi cum fiducia in ſe ex mortuis reſurgente mox eſſent.

17. De-

17. Denique nihil se sua causa agere ac pati consequentibus docet, dicens: *Tu enim scis improperium & confusionem, & verecundiam meam: in conspectu tuo sunt omnes tribulantes me. Improperium exspectavit cor meum & miseriam.* Superior non dispar professio est, cum dicit: *Deus tu scis insipientiam meam, & delicta mea a te non sunt absconsa.* Contra humanæ enim opinionis errorem, soli Deo assumta magis hæc ab eo infirmitas, quam naturalis esse, erat nota. Et quia propter inimicos suos hæc perpetienda sibi fuerant, per quæ humanæ saluti atque æternitati consulebat, hujus beneplaciti temporis testatur affectum, dicens: *Improperium exspectavit cor meum & miseriam;* desideratas sibi esse hujus temporis significans passiones, secundum illud divinæ Communionis Sacramentum: Desiderio cupivi hoc manducare: quia in his passionis suæ desideriis beneplaciti temporis consistebat effectus.

18. Sed pati ad profectum nostræ salutis exspectans, alterius quoque exspectationis desiderio detentus est. Sequitur enim: *Et sustinui commærentem, & non fuit; & consolantem, & non inveni.* Commærentis & consolantis non solatium, sed fidem quærit: ut si quis veniens ex lege, & harum omnium passionum intelligens prophetiam, secum tamquam in consummatione ipsius legis assisteret; ut postea Paulus adimplens passiones Jesu Christi, & consepultus in baptismo, Christum finem esse scit legis. Nam ad consummationem humanarum passionum propheticorumque dictorum, qui gestorum futurus finis erat, idem est & querelarum. Id enim sequitur: *Et dederunt in escam meam fel; & in siti mea potaverunt me aceto,* Hæc enim ita, ut scripta leguntur, expleta sunt. Nam & fel ingestum ei, & aceto potatum Evangelia testantur. Oblatum quidem secundum Matthæum fel renuens: sed secundum Joannem, ut acetum potaret, sitivit. Locus autem ipse his verbis est dictus: Post hæc Jesus

sciens,

ſciens, quoniam omnia conſummata ſunt, ut impleretur Scriptura, ait: Sitio; & erat concha poſita aceto plena. Spongiam igitur plenam aceto hyſopo admiſcentes, obtulerunt ori ejus. Cum ergo accepiſſet Jeſus acetum, dixit: Conſummatum eſt. Venerat ad oves perditas domus Iſrael, & exſpectans conſolantem commærentemque non habuit: non quod conſolatione eguit volens pati atque mori, ſed qui ſecum ſuper totius populi impietate mæreret, & qui ſe ipſum ipſa mærentis ſecum ſalute conſolaretur: ut omnibus tanto ſcelere perfunctis, ſolatium in his ſaltem, qui ſalvi fierent, acciperet, ſecundum illud: Et in ſervis ſuis conſolabitur: quia non credente Iſrael, gentes in eum eſſent crediturae. Verum prophetice non ſitiſſe ſcribitur, ſed ut implerentur omnia, ſitiſſe ſe dixit: quia cunctæ noſtræ, quæ in eo fuerunt, infirmitates, non naturales ſunt, ſed aſſumtæ. Dehinc ut ſatisfeciſſe Scripturæ propheticæ noſceretur, potato aceto omnia conſummata eſſe teſtatus eſt: ut plenitudo legis & prophetarum, qui legem & prophetas conſummabat, exiſteret.

19. Jam vero quia intra conſummationem oblati fellis & potandi aceti, conſummanda quoque erat paſſionis totius prophetia, ad ea, quæ poſtea impietatem tanti facinoris conſecuta ſunt, ſermo ſe retulit, dicens: *Fiat menſa eorum coram in laqueum, & in captionem, & in retributionem, & in ſcandalum. Obſcurentur oculi eorum, ne videant, & dorſum eorum perpetuo incurva.* Eſſe menſam ſacrificiorum, ut de lege, quæ in ſe futuri eſt ſpeciem complexa, taceamus, Apoſtolus teſtatus eſt, dicens: Non poteſtis menſæ Domini participes eſſe, & menſæ dæmoniorum. Sed eſſe menſam ſcientiæ, cum nonnullis locis cognitum ſit, tum etiam in his ipſis dictis intelligi oportere, idem beatus Apoſtolus ad Romanos ſcribens interpres eſt: cum eos obcæcatos eſſe, ne quid intelligerent, teſta-

teſtatur. Hæc ergo menſa, unde cibus vitæ ſpiritalis accipitur, *coram ipſis in laqueum & in captionem, & in retributionem, & in ſcandalum* facta eſt: cum vel præſcripta legis vel prophetarum voces ab Eccleſiæ viris ad revelationem divini conſilii tractantur, cum ad aſſumendæ carnis fidem unigenitus Deus in hominis ſpecie & ab Abraham adoratus, & cum Jacob colluctatus oſtenditur, cum ex Juda princeps veniens idem exſpectatio gentium nuntiatur, cum in Abraham ſemine omnes patriæ gentium benedicendæ ſunt, cum ex David utero æterni regni Dominus prædicatur, cum, ſecundum Eſaiam: Dominus tamquam ovis ad occiſionem ductus, nec maxillas ab alapis, nec faciem avertit a ſputis, cum, ſecundum Jeremiam, hic Deus noſter eſt, qui diſciplinis omnibus Iſrael dilecto ſuo traditis, poſtea in terris viſus ſit, & inter homines converſatus ſit, cum denique de adventu ejus omnium prophetarum dicta conveniunt. Hæc itaque doctrinæ menſa, vel hic vitalis cibi ſermo, & laqueus & captio, & retributio & ſcandalum eſt; cum a nobis Deus Jacob eſſe, qui ab his ſit crucifixus, oſtenditur. Hæc enim eſt retributio tantæ impietatis, ut, quod nobis eſt Dei virtus, his ſcandalum ſit. Nam cum illaqueati captique ſint ſcriptis, intelligentiæ tamen carent ſenſu: & ideo obſcurati ſunt oculis, *ne videant*, id eſt, ne lumen intelligentiæ contuerentur; (quia ſecundum Evangelium: Omni habenti dabitur; qui autem non habet, etiam quod habet, auferetur ab eo:) indigni videlicet, qui intelligentiæ ſenſum ac lumen acciperent, & ideo evangelicæ libertatis ſcientiam non adepti, perpetuo adhuc legis onere deprimuntur, ut ferant, quod ſuſtinere non poſſunt. Id enim in incurvando dorſo per corporalium operum ſpeciem ſignificatur.

20. Sed hanc eorum obcæcati cordis inſcientiam alia etiam debitæ ultionis pœna conſequitur: *Effunde*

super eos iram tuam, & animatio iræ tuæ comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit, qui inhabitet. In ira Dei pœnæ constitutionem, non motum animi ad ultionis voluntatem exardescentis significari sæpe tractavimus: quam non subito puniturus intenderet, sed in quam pœna dignus incideret. Mansit autem hæc a prophetis omnibus huic genti impiæ denuntiata damnatio. Nam eversa mox ac diruta civitate deleti sunt, gloriosissimo illo templi cultu deleto, ornatuque detracto. Et ideo habitatione deserta, in tabernaculis eorum nullus habitavit.

21. Verum adhuc, secundum impietatis incrementa, prophetia quoque pœnæ & ultionis extenditur: *Quoniam, quem tu percussisti, persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt. Appone iniquitatem super iniquitatem ipsorum, & non intrent in justitiam tuam. Deleantur de libro viventium, & cum justis non scribantur.* Causam apponendæ iniquitatis super iniquitatem ipsorum, & repellendi eos, ne in justitiam intrarent, & delendis de viventium libro, non scribendisque cum justis, eam esse demonstrans, quod, quem Deus percusserit, hi persecuti sunt, & super dolorem vulnerum suorum addiderunt, quod doleret.

22. Et forte non injuste, quem Deus percusserit, persecuti esse videantur. Ac de his, quæ percussa a Deo sint, quid sentiri oporteat, ante tractandum est: ut quatenus & hæc percussio salutaris, & illa percussi persecutio impia sit, possit intelligi. Percussit Dominus Sodomam & Gomorrham ultimis sceleribus pollutas & abominatas; & invenio his ad misericordiæ reconciliationem id, quod percussæ sunt, profecisse; cum tolerabilius his in die judicii sit futurum, quam his civitatibus, in quibus de Apostolorum pedibus pulvis excussus sit. Percussam quoque synagogam Dathan & Abiron plaga dignissima cognitum

tum est: sed in animis eorum ea, quibus maxime peccaverant, sanctificata sunt opera. Et ne per singula, quæ sunt multa, discurram, cum & Apostolus in interitum carnis ad salutem spiritus tradat, Dominus ipse, quid percutiens proficiat, ostendit, dicens: Videte, videte, quia ego sum, & non est Deus præter me. Ego interimam, & ego vivificabo; percutiam, & ego sanabo; ut percutiendi causam proficisci ex causa sanationis ostenderet.

23. Percussus ergo est Dominus, peccata nostra suscipiens, & pro nobis dolens: ut in eo usque ad infirmitatem crucis mortisque percusso, sanitas nobis per resurrectionem ex mortuis redderetur. Percussum autem se ipse testatus est, commonefaciens discipulos dicti hujus: Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis. Sed & Apostolus dicti hujus significationem haud dissimiliter confirmat, dicens: Qui filio suo dilecto non pepercit. Non pepercit itaque dilecto filio suo: quem & colonis vineæ, non ignarus, quod occisuri eum essent, destinavit. Non pepercerat autem primo illi de terræ limo Adæ, quem de paradiso post culpam, ne lignum vitæ attingens in æternitatem pœnæ maneret, ejecit: ut naturam corporis ejus Adam e cœlis secundus assumens, parique morte percussus, eam rursus in vitam æternam jam sine pœnæ æternitate revocaret. Hunc igitur ita a Deo percussum persecuti sunt, super dolorem vulnerum dolorem persecutionis hujus addentes. Pro nobis enim secundum Prophetam dolet; & idcirco est esse in doloribus æstimatus. Quod enim postea nominis sui odium susceperint, quatenus silentium resurrectionis pecunia emerint, quibus Apostolos terroribus injuriisque vexaverint, cognitum est. Et quia hæc super dolorem vulnerum addiderunt, apponetur super iniquitatem iniquitas.

24. Appositæ autem iniquitatis pœna est, ne intrent in justitiam Dei, id est, ne concorporales & comparticipes Christo fiant, qui nobis secundum Apostolum justitia & sanctificatio, & redemtio a Deo factus est. Exclusi vero a justitiæ ingressu, necesse est a libro viventium deleantur. Scripti enim erant in Abrahæ benedictionibus, cujus semen sicut stellæ cœli & sicut arena maris ad oram littoris abundaret. A quo libro cum omnem populum deleri Moyses metueret, se primum deleri deprecatus est: optans, ut opinor, secundum Apostolum anathema pro fratribus suis esse. Et quia super dolorem vulnerum dolorem persecutionis addentes, recursum pœnitentiæ perdiderunt, deleti de viventium libro, ne postea quidem scribi cum justis meruerunt: ut intelligi possit alius viventium, alius liber esse justorum. Nec ambiguum est eos in viventium libro esse, qui antea sine ulla Christi cognitione pie in lege versati omnia præscripta legis impleverint: de quibus secundum legem apostolus Paulus ita docuit: Quia qui fecerit ea, vivet in illis. Scribuntur autem in libro justorum, quibus justitia Christus est factus. Justus enim ex fide vivit. Quo de libro ad Apostolos Dominus ita loquitur, dicens: Gaudete & exultate, quia nomina vestra scripta sunt in cœlo. Et idcirco duplex significatio delendorum de libro viventium, & non scribendorum in libro justorum fuit: quia post librum viventium, liber esset reliquus justorum. Apostolis autem hinc magnæ gratulationis causa suggeritur, quia plus sit in libro scriptos esse justorum, quam de viventium libro esse deletos.

25. Tenet autem in se eum confessionis modum, quem in nobis esse oportet fidei, ut in eo tam natura hominis, quam natura Dei cognita sit. In forma enim servi veniens, evacuavit se a Dei forma. Nam in forma hominis existere, manens in Dei forma, qui potuit?

potuit? Aboleri autem Dei forma, ut tantum servi esset forma, non potuit. Ipse enim est & se ex forma Dei inaniens, & formam hominis assumens: quia neque evacuatio illa ex Dei forma naturæ cœlestis interitus est, neque formæ servilis assumtio tamquam genuinæ originis conditionisque natura est: cum id, quod assumtum est, non proprietas interior sit, sed exterior accessio: quod ipsum consequentibus docet, dicens: *Pauper & dolens sum ego; & salus vultus tui Deus suscepit me.* Pauper est, qui, secundum Apostolum, cum esset omnium dives, se ipsum, ut nos ditesceremus, paupertavit: dolens est, qui secundum Prophetam pro nobis dolet. Sed hunc pauperem ac dolentem salus ea, quæ vultus Dei est, suscepit. Forma & vultus, & facies & imago non differunt. Idipsum enim in utro horum significari communis est sensus. Hunc igitur pauperem in salutem vultus Dei, qui forma Dei est, suscepit, id est, assumtum ab se hominem unigenitus Deus, qui imago invisibilis Dei est, in æternitatis suæ vita, quæ in Deo salus esse intelligitur, collocavit. Omnis enim lingua confitebitur, quia Dominus Jesus in gloria Dei Patris est, id est, susceptus homo in naturam divinitatis acceptus.

26. Esse autem in eo finem legis & sacrificium laudis evangelica confessio est: ita ut hostiarum sanguine & oblatione cessante sacrificium gratiæ laudisque prælatum sit. Hoc enim isto paupere & dolente in salutem vultus Dei formæque suscepto continuatur, & sequitur: *Laudabo nomen tuum cum cantico, magnificabo eum in laude. Et placebit Deo super vitulum novellum cornua producentem & ungulas.* Hæc itaque laudatio nominis Dei, laudisque ipsius magnificatio, super vitulum novellum placebit. Talis enim ante in lege pro peccato offerebatur, cujus ætatem per tenera ungularum & cornuum incrementa significat. Placebit ergo super vitulum peccati honor laudis; secundum

 cundum

cundum illud: Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter, in quo ostendam illi salutare Dei. Iter igitur ostendendi salutaris Dei in laudis est sacrificio.

27. Et ipsum in consequentibus psalmus ostendit. Nam post placituram magnificentiam laudis super vitulum novellum, subjecit: *Videant pauperes & lætentur. Quærite Deum, & vivet anima vestra: quoniam exaudivit pauperem Dominus, & vinctos suos non sprevit.* Hoc scilicet tempus lætentur videntes, cujus sacrificium in laude sit, quia illic ostendetur salutare Dei. Et ideo Deus ab his ad vitam animæ quæretur. Carnis enim & corporis timeri judicem vetuit: quia animam in gehennam mittere solus potens sit Deus. Quærendi autem Dei ad vitam animæ ea causa est, quia exaudivit Deus pauperem, eum scilicet, qui se paupertavit, ut nos ditesceremus, quem in salutem vultus sui suscepit, in quo nobis peccata donavit; non spernens vinctos suos, sive qui vincti sunt Christi, ut Paulus in vinculis gloriatur, sive quos Satanas peccatis vinctos ut armatus & præpotens obtinebat; secundum illud: Disrupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Lætentur ergo in his, quæ vident, pauperes: quia scriptum est: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.

28. Et quia his, qui pauperes spiritu sunt, in cœlorum regno constitutis, creatura omnis congemiscens & dolens in gloria filiorum Dei liberanda est, vanitati non sua sponte subjecta, nunc quoque ob lætantes pauperes vitamque quærentes, exauditumque pauperem, vinctosque non spretos, ipsa illa ad laudem Dei exspectans revelationem pauperum gloriæ creatura advocatur: *Laudent eum cœli & terra, mare & omnia repentia in eo.* Sub horum elementorum commemoratione creaturarum omnium liberandarum sensum mentemque significans: ut, dum cœlum & terra,

&

[redacted]

& mare dicitur, cognoſcantur Domino Jeſu Chriſto cœleſtia & terreſtria, & inferna genu flectere. In his enim, quæ in mari repunt, (cum tamen in aquatilibus natatura magis ſit ex natura, quam reptio,) ea, quæ in infernis degunt, docentur, cum profundum maris ſedem intelligamus inferni.

29. Cauſam autem, cur adhuc cœlum & terra, & mare Deum laudent, oſtendit dicens: *Quoniam Deus ſalvificabit Sion, & ædificabuntur civitates Judæ. Et inhabitabunt in ea, & hæreditabunt terram. Et ſemen ſervorum ejus poſſidebunt eam, & qui diligunt nomen ejus, inhabitabunt eam.* Laus univerſa ex rerum admirabilitate proficiſcitur. Tunc enim aliquid laude dignum videtur, cum opus ipſum ita magnificum atque præclarum eſt, ut & prudentiam ac virtutem gerentis, & geſtorum decus uſumque contineat. Quod itaque ſenſum atque opinionem ingenii communis excellat, id per admirationem ſui meretur & laudem. Cœlum ergo, quod tanto ornatu diſtinctum impletumque eſt, tantoſque motus atque curſus incredibili conſtantia ac varietate conſervat, ut annum inter hiemem caloremque æſtatis temperatis autumni & veris temporibus moderetur & finiat. Terra autem, quæ ſupernis inumbrata naturis, vel complexa in ſeſe, vel ſuſcepta ſinu ſemina & contineat, & alat, & fecundet, & ſecundum uniuſcujuſque generis naturam uſu ac maturitate conſolidet. Mare autem, quod vitæ noſtræ modo, nunc hauſto ſpiritu, nunc refuſo animetur & maneat, motumque in tanta ſui varietate rationibus ſe lunaris incrementi detrimentique moderetur, & profunda infinitaque ſui obice mentem humanæ opinionis excedat, ut, neque quid extra ſe, neque quid intra ſit, ſenſu perſequente capiamus. In his tamen tantis tamque admirabilibus rerum naturarumque virtutibus in Deo hoc, quod Sion ſalva ſit, civitateſque Judææ ædificandæ ſint, cœli, terra, maria laudabunt?

Humana utique opera & caduca, & ipſo tempore ac vetuſtate ſolvenda. Quod ſi exſtructas eas eſſe, ut ſint, laude ſit dignum; nonne magis conſervatas eſſe eas, ne deſtruerentur, proficeret ad laudem?

30. Non ergo hæ maximæ utique præſtantiſſimæque rerum omnium, vel magis, quibus univerſæ res contineantur, alanturque, naturæ maris, terræ & cœli ad inanium pene ac levium operum laudem advocantur: id eſt, quia Sion ſalvificata ſit, exſtructæque Judææ civitates, quas poſt Babyloniorum Antiochique victoriam, bellum quoque Romani regis abſumeret. Dehinc ipſam hanc inopem impiamque ſententiam, rei quoque communis ſcientia & ratio condemnat. Nam ob id ædificari civitates Judææ propheticus ſermo declarat, ut in ea, quæ ſalva facta ſit, Sion inhabitet. Et quid hic ſecundum humanas exſtructiones civitatumque fabricas intelligentiæ *loci* eſt? Cum neque in ædificandis his laus ulla ſit, quæ ſint poſtea deſtruendæ; neque ratio & natura patiatur ædificari ob id civitates, ut inhabitent civitatem.

31. Eſt autem digna plane Deo laus, cœli, terræ, ac maris confeſſione tribuenda, quod illa filia Sion, quæ invecta in Jeruſalem tanto præeuntium ſequentiumque comitatu, ſalva per Deum ſit: in quam Angeli concupiſcunt, in quam creatura omnis gemens dolenſque proſpectat, in qua æternitatis noſtræ gloriam laudemque ſpeculamur, in qua ædificatæ eccleſiarum civitates manebunt. Sion enim, licet colliculus templo, quod in Jeruſalem fuit, junctus ſit, tamen ſecundum interpretationem ex hebræo in latinum græcumque ſermonem ſpeculatio dicitur. In hoc ergo corpore Domini, quod reſurrexit ex mortuis, quod a dextris virtutis conſedit, quod in gloria Dei patris eſt, ſpem noſtram vitamque ſpeculamur. Et quia revelationem noſtræ in eo claritatis, & ipſa in eamdem liberanda creatura omnis exſpectat, ſalutem hujus

Sion

[redacted]

Sion sub significatione cœli & terræ, & maris laudat: quia omnia in cœlis & in terra pacificata & reconciliata per eam Deo sint, quia in resurrectionis gloriam, cujus spem in ipso ex mortuis resurgente speculamur, peccatum, mors, corruptio a vita & immortalitate devorata sint & exhausta. Nam si super unius peccatoris pœnitentiam magnum in cœlis gaudium est Angelorum, quanto major in totius mundi reconciliatione lætitia sit?

32. Et quia *in finem pro his, qui immutabuntur, est psalmus*: Judææ etiam civitates, ut in Sion inhabitarent, ædificandæ esse laudantur. Et civitates ipsas conventus hominum esse quis dubitet? Ecclesiam vero ex conventu plebium effici notum est. In hac ergo Sion, quæ in se etiam illam primitivorum conscriptorum in cœlis complexa sit civitatem, habitatio nostra perficitur, qui ut semen Abrahæ, ita & semen Judæ manemus. Non enim qui in carne Judæus, sed qui in spiritu; ob quod in his nostris conventibus civitates quoque Judæ sumus.

33. Ac ne sibi Israël impius civitatis Judææ gloriam, eo quod secundum carnem servorum Dei semen est, vindicaret, eorum hæreditatem, eorum habitationem in Sion esse demonstrat, qui nomen Domini diligant, ut pietatis magis sit, non generis electio: quia præstet omnibus charitas Dei, quæ in Christo est; & Petrum nihil aliud, quam utrum se amaret, interrogat Dominus noster Jesus Christus Dei filius, qui est benedictus in omnia secula seculorum. Amen.

PSALMUS LXIX.

In finem Psalmus David in rememoratione, eo quod salvum me fecit Dominus.

Domine Deus in adjutorium meum intende, Domine ad adjuvandum me festina. Confundantur & revereantur, qui quærunt animam meam. Avertantur retrorsum, & erubescant, qui volunt mihi mala. Avertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi: Euge, euge. Exultent & lætentur in te omnes, qui quærunt te, Domine, & dicant semper; Magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum. Ego vero egenus & pauper sum: Deus adjuva me. Adjutor meus & liberator meus esto, Domine, ne tardaveris.

TRACTATUS PSALMI.

1. Alius hic *in rememoratione* psalmus est: nam trigesimo & septimo eadem inscriptio est. Ex ipsa autem verbi hujus significatione usuque communi, quid *in rememoratione* præscribi intelligendum sit, edocemur. Nam rememorationis precatio ei competit, qui se incidere in oblivionem ejus, a quo vel auxilium, vel veniam expetat, pertimescit: & aut sui ad salutem commemorationem fieri desideret; aut eorum ad pœnam, qui sibi semper infesti sunt. Et quidem in anteriore superscriptionis ipsius psalmo de venia & salute tractatum est, qui totus ex persona dolentis Domini pro nobis, portantisque peccata nostra consistit. In hoc vero necessitas poscendæ veniæ non relicta est: quia jam superior & contiguus huic psalmus in salvificatæ Sion, ædificatarumque civitatum Judæ laude conclusus est. Sed est in eo rememoratio in impios ultionis, & retributionis in sanctos. Et quia non illi David, sed *in illum David psalmus in finem* est; secundum editam in anterioribus ex nominis proprietate

[redacted]

tate rationem; ex persona Domini tractabitur, ut ipso psalmi fine noscetur.

2. *Domine Deus, in adjutorium meum intende.* Piæ confessionis hæc vox est, adjutorium a Domino & Deo sperare: sed plus hic nunc, quam in deprecationibus sperandi auxilii solet, sermo significat. Videri enim id potest, qui in adjutorium positus sit super potentem; nunc in adjutorium, in quod positus est, ut intendatur, orare. Et quis hic sit, non ambigitur ex psalmo, in quo inest scriptum: Posui adjutorium super potentem, & exaltavi electum de plebe mea. Inveni David servum meum. Et ne aliquid in illum David Jesse referri posset, adjecit: Et ego primogenitum ponam eum, excelsum super reges terræ. Ac ne, quod primogenitus est, ad primitias indulti ei a Deo regni trahi posset; id quod soli Domino Jesu Christo proprium esse ostendit, dicens: Et sedes ejus sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta manet in æternum, & testis in cœlo fidelis.

3. Nunc ergo qui adversum potentem positus sit adjutor, & qui intendi in adjutorium suum precatur, pœnam in eos, qui sibi adversantur, expostulat, dicens: *Confundantur & revereantur, qui quærunt animam meam: Avertantur retrorsum, & erubescant, qui cogitant mihi mala: Avertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi: Euge, euge.* Ex verbis loquelæ sermonisque nostri divinus sermo pendendus est. Pudor & confusio ex dedecore est, aversio ex repulsa est; reditus vero non in alia loca magis, quam in ea est, unde digressio est. Qui quærunt ergo animam Sancti hujus, qui in adjutorium suum orat intendi, primum confundentur, post etiam avertentur, dehinc avertentur, non in alia, sed *retrorsum.* Et idem est dictorum ordo, qui & rerum. Confundentur enim ejus animam quærendo, quem cum peremerint, scient

eum

eum vivere: quia Deus vitæ & resurrectionis est dominus. Dehinc postea avertentur, ne occurrant cum Sanctis obviam Christo in nubibus rapti. Postremo aversi non in alia quam retrorsum. Resurgentes enim ex mortuis, rursum ad pœnæ ultionisque judicium in infima terræ, unde emerserant, revertentur. Omnis enim caro resurget, sed non omnis demutabitur: & unumquemque in carne sive bona sive mala, prout gessit, recipere constitutum est. Ergo & quærentes animam justi & mala cogitantes, & euge euge dicentes, & confundentur & avertentur, & revertentur resurrectione confusi, ab occursu repulsi, in inferna revocati. *Euge euge* autem irridentium vox est, eorum scilicet, qui dixerint: Salvos fecit alios, se ipsum salvum facere non potest.

4. Sed post hanc de impiis precationem, quia rememorationis erat psalmus, pro Sanctorum quoque fuit spebus orandum. Sequitur enim: *Exultent & lætentur in te omnes, qui quærunt te, & dicam semper: Magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum.* Ut confusio & reverentia justi animam quærentibus, ita exultatio & lætitia quærentibus Deum est: quia secundum Prophetam resurgent alii in confusionem, alii in lætitiam. Et ut retrorsum erubescentes avertentur, qui mala cogitant, qui dicunt: Euge, euge; ita qui salutare Dei diligent, ad confessionem magnificentiæ Dei proficiunt: ut ex gratia indultæ sibi a Deo exultationis, laudis confessio augeatur. Non enim aliquid Deus, qui idem atque æternus est, indiget, aut quidquam in rerum naturis & mentium opinionibus est, quod exspectet. Quod enim incremento demutabile est, id detrimento sæpe demutatur. Deus autem, qui idem origo & causa gignentibus est, ad æternæ beatitudinis naturam sibi ipse sufficiens, nihil extra quod sibi desit, ne aliunde exspectet, derelinquit. Magnificatur autem per beneficiorum suorum incre-

incrementa nobiscum, cum magnificentia ejus & commodorum nostrorum sensu ac jucunditate, & referendæ gratiæ laude cumuletur. Ergo quotiescunque *magnificetur* dicimus, totiens aut optandi nobis a Deo muneris vota sunt, aut sumti perceptique confessio est, magnificentiæ ejus laude nobiscum per commodorum nostrorum incrementa nascente.

5. Oportuit autem psalmum, qui rememorationis in finem est, dignæ rememorationis ipsius fine concludi. Sequitur enim: *Ego autem egenus & pauper sum, Deus adjuva me. Adjutor meus & liberator meus tu Domine, ne tardaveris.* Neque regis dignitati, neque regni opulentiæ, paupertatis atque inopiæ professio congruit; sed ejus vox est, qui, ut nos ditesceremus, pauperem se præstitit, cui ne ad paschæ quidem cœnam nisi quæsita & aliena domus fuerit. Adjuvari se itaque rogat. In forma enim servi obediens usque ad crucis mortem factus est. Citum quoque auxilium ut liberetur, orat; ne qua rememorationis tarditas sit, qui & ipsas illas passionis moras non ferens, proditori dixerit: Fac, quod facis, cito; dum liberari in se susceptæ carnis infirmitatem maturatæ resurrectionis virtute festinat Dominus noster Jesus Christus, qui est benedictus in secula. Amen.

TRACTATUS.

DE TITULO PSALMI XCI.

Psalmus Cantici in die Sabbati.

Ex bibliotheca Vaticana, in qua hactenus latuerat, prodit in lucem ex eo ipso codice, qui & superiorem Tractatum de titulo Psal. IX. suppeditavit, & Tract. Psalmi XIII. redintegrandi materiam præbuit. Vel ex locutione Operis hujus agnoscere est auctorem. Quem enim alium præter

ter Hilarium animo sistunt hæ voces cum quando, dehinc, concorporales, cohæredes & comparticipes, genus sacramentum, incrementa, subsistit ac manet, auctor, indulta æternitas *&c. Huc accedit quod, sicut in Psal.* 67. §. 22. *dicuntur animæ* de thesauris potestatis *Dei diffusæ; ita hic* §. 4. *asseritur Deus* de thesauris in se conditis secundum arbitrium potestatis æternæ singula quæque *protulisse. Alios hujusmodi locos cum aliis Tractatibus consentientes notulis indicabimus. Præterea* §. 2. *ea prorsus methodo, qua in aliis solet, attendit psalmi litteram non sibi cohærere, ut hinc ad intelligentiam spiritalem exquirendam moneamur. Neque hic omittit, quod valde ipsi solemne est, ut, quoties de sabbato incidit sermo, ad unum & idem Patris & Filii opus asserendum latius excurrat. His aliisque permoti, huic Tractatui inter genuinos locum negare nefas ducimus, quamvis librarium, qui in aliis quoque nonnulla resecando aut demutando sibi permisit, neque in hoc sibi temperasse suspicemur. Quidni hujus negligentia totius psalmi explanationem, quæ ad calcem promittitur, nobis ereptam doleamus? Hic igitur si cui minus aliis elaboratus videatur, id vel librarii incuriæ licebit attribuere, vel etiam opinari eum ad nos pervenisse, qualem Hilarius fuderit ex tempore, & ex cathedra, non qualem ex secretiori cella politum ediderit.*

1. B*onum est confiteri Domino, & psallere nomini tuo, Altissime*, & reliqua. Post Legis tempora & cognitionem veritatis, conveniet corpus ipsum potius, quam umbram corporis contueri. Lex enim eorum, quæ in Domino nostro Jesu Christo implenda erant, speciem complectitur. Non ipsa veritas, sed in ea meditatio veritatis, utilis fide potius, quam effectu, imitatione, quam genere. Ea enim, quæ observari præcepta sunt, non virtute efficientiæ ipsius utilia erant, sed observantium fide salutaria, ut sacrificiorum diversitates, & holocaustomatum religiones &

[redacted]

& circumciſionis cura, & ſabbati otium. Hæc enim omnia & prætermiſſa culpam habebant, & geſta ſub futurorum fide proderant, ſicut ait beatus Apoſtolus: „Prius autem, quam veniret fides, ſub lege concluſi cuſtodiebamur in ea fide, quæ incipiebat revelari. Itaque lex pædagoga noſtra facta eſt in Chriſto, uti ex fide juſtificemur. At ubi venit fides, jam non ſumus ſub pædagogo; omnes enim filii eſtis fidei.“ Ergo quotieſcumque aliquid ex lege relegitur, in opere præſentium mandatorum, ſpeculum futurorum eſt contuendum. Et erat quidem congruum de ſingulis ſuperius comprehenſis afferre rationem; ut ſecundum Apoſtoli doctrinam univerſa intelligerentur, fide futurorum potius, quam virtute ipſius efficientiæ profuiſſe: tamen in unum congeſta omnia audientibus ne non tam cognitionem potius, quam onus afferant, unam ex ſuperioribus partem retractemus, & eam ſcilicet, quæ tempori neceſſaria eſt, id eſt, ſabbati diei, quia ita pſalmus inſcribitur: *Pſalmus cantici in die ſabbati;* ut, cum per Scripturarum cœleſtium auctoritatem, quæ ratio in ſabbati requie contineatur, cognoverimus, parem ceterarum quoque rerum, quæ in lege ſunt, efficientiam ſentiamus.

2. Et de otio quidem diei hujus multa præcepta ſunt. Nam & in ea Dominus perfecta mundi hujus ſoliditate requievit: ſcriptum eſt enim: Et requievit Deus in die ſeptima ab omnibus operibus ſuis, quæ inchoavit facere. Et rurſum hæc eadem ſignificatur in lege, adeo, ut omne opus agi vetitum ſit, ſicut ſcribitur in Exodo: „In mente habeto diem ſabbatorum ſanctificare eum: ſex diebus operaberis, & facies omnia opera tua; ſeptimo autem die ſabbatum Domini Dei tui: non facies in illa die ullum opus.“ Ergo ſabbato & quies Dei eſt, & hominum otium. Sed quid hoc proficiet ad pſalmum, in quo factura Dei gaudium eſt, & profundæ cogitationes ejus, & exorien-

oriendus peccator ut fœnum, & justus ut palma florescens, & multiplicans ut cedrus? Nulla hic diei septimi requies, nullum humanorum operum otium decantatur. Ergo quia nihil in psalmo de requie hujus sabbati continetur, proprietas requietionis & sabbati, quod in lege præscribitur, requirenda est in psalmis. Legimus itaque de impiis dictum: Sicut juravi in ira mea, si intrabunt in requiem meam. Deus in sacramenti religione confirmat, non adituros requiem suam: non, ut opinor, hujus sabbati requiem significat, in qua post mundi ædificationem scribitur quievisse. Nam solemnitatem ac lætitiam diei hujus omnes Judæi in eam gloriantes introeunt, ex quibus necesse est plures in peccatis agere ac vivere: hanc enim diem ad quoddam testimonium dignationis in se Dei honorant. Si hæc ergo Dei est requietionis dies; quod cum venia dictum sit, jam Deus mendax est, cum in se *contumaces*, in Filium parricidæ, requiem diei hujus obtineant.

3. Dehinc cum omnibus omnino, sine exceptione aliqua, nihil operis agere, sed in otio quiescere jussum sit; quomodo rursum Dominus sabbatum solvit dicens: Nescitis, quia sacerdotes in templo sabbatum violant, & sine crimine sunt? Ergo non hæc quies est sabbati, nec hoc ejus otium est; cum quando non quiescentes in sabbato maledicti sint . . . . .

. . . .

. . . .

sub Legem firmitatis accipiens. Si sol signaque cetera cursus suos obeunt, & habent ab eo permanendi in his, in quibus sunt substantiam, a quo in hos cursus atque in hæc officia composita sunt: si terra fructus suos profert, materiem fecunditatis in dies sumens, per quam ei secundum temporum vicem quædam fertilitatis natura subjecta est: si quotidie animarum origines, & corporum figurationes occulta & incognita nobis

[redacted]

nobis divinæ virtutis molitione procedunt: & magnum est muneris tanti dona sentire, cum tamen eorum institutio nesciatur. Sed hæc etsi opus Dei sunt, verum in his labor est nullus. Et quamquam habeant ex auctore suo ac donante, quod talia sunt; non tamen eum, a quo orta, & per quem quotidie talia sunt, defatigant.

4. Et quidem hæc magna Dei opera sunt, cœlum continere, solem cum astris ceteris luminare, sementis terræ incrementa sufficere, hominem firmare, animam reprovehere; sed longe his majora opera perfecta sunt. Moyses enim tantum visibilium rerum creationes enarravit rudibus hominum animis, ea ad cognitionem Dei proferens, quæ possent intelligi & videri: ut per hanc conspicabilium operum magnitudinem, virtus ejus, qui operatus est, cognosceretur: ut Creatoris potestas per creaturæ admirationem posset intelligi. Sed Paulus Testamenti interpres, non jam lactis, sed panis cibum ingerens, ita de Domino tradidit: Qui est imago Dei, primogenitus omnis creaturæ, quia in ipso constituta sunt omnia in cœlis & in terra visibilia & invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates, omnia in ipso, & per ipsum facta sunt, & ipse est ante omnes, & omnia ipsi constant. Pertrahit ergo nos Doctor gentium de cognoscibili materia, in invisibilium intelligentiam, & nos ad cognoscendos principatus, & potestates, & thronos, & dominationes de terrenis atque humilibus educit. Verum hæc ex nutu Dei patris & in cœlis, & in terra manent, atque existunt: & licet per Filium omnia, tamen a Deo omnia. Ipse est etenim caput & principium universorum, & in ipso universa sunt condita; licet postea de thesauris in se conditis, secundum arbitrium potestatis æternæ, singula quæque protulerit. Verum cum in omnibus Christus operetur, ejus tamen opus est, qui ope-

ratur in Christo; & ideo, Pater meus, ait, quotidie operatur, & ego operor; quia opus Patris est, quidquid manente in se Deo patre filius Dei Christus operatur; atque ita per filium quotidie omnia, quia omnia Pater operatur in Filio. Igitur quotidie Christus operatur: &, ut arbitror, animarum initia, configurationes corporum, profectus & incrementum viventium opus ejus ostendunt.

5. Ut autem absolutius intelligere possimus, quæ operatio Dei sit, & quomodo operans Pater operatur & Filius, originem dicti hujus nosse debemus. Inter ceteras enim curationes, quibus se Dominus in carne hominis Deum docebat, sub visibili materie potestatem invisibilis virtutis ostendens, paralyticum triginta octo annorum in natatoria porticus Salomonis invenit exspectantem alicujus auxilium, per quem ad motum aquæ per Angelum incitatæ devehi posset. Erat autem hoc & in tempore, & in homine virtutis, ut, cum fons piscinæ commotus esset, ille, qui primus aquas esset ingressus, omnem infirmitatem, qua afflictaretur, evaderet. Erant autem hæc & præsentium effectibus utilia, & futurorum speculo imaginata, cum angelo ad aquas vocante omnium ægritudinum promta esset abolitio. Hunc ergo paralyticum die sabbati Dominus ubi vidit, verbo curat, præcepto salutem infirmantis efficiens. Dicit ergo paralytico: Surge, tolle grabatum tuum, & ambula. Jam non solum sanus paralyticus, sed etiam oneri utilis factus est. Judæi paralyticum violati sabbati arguunt, dicentes: Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum. Quibus respondit: Qui me fecit sanum, ille mihi dixit: Tolle grabatum tuum, & ambula; eumdem auctorem facti sui proferens, quem salutis; ut non existimaretur ab eo culpa violati sabbati posse proficisci, cujus in verbo humani corporis instauratio constitisset. Ergo quia paralyticum

Domi-

Dominus curasset in sabbato, ubi facti veneratio consequi debuisset, illic Judæorum omnium odium commovetur. Quibus Dominus respondit: Pater meus usque modo operatur, & ego operor.

6. Sed surgit hic ad violati, ut putabant, sabbati gravior indignatio, quod patrem suum Deum dixerit, æqualem se faciens Deo. Sed unde hic Judæis dolor est? Non enim ita locutus est: Deus pater meus est. Sed vim attulit veritas, & confessionem invitis ratio extorsit; Deo enim esse æqualem opera loquebantur. Illi irascuntur, quod non audiunt, & pati nolunt, quod ignorare non possunt; & hoc in Christo oderunt, quod eos intelligere est necesse. Opus ergo Patris in quo est? In eo scilicet, quod agit filius; ait enim: Non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem. Non utique virtutem sibi ademit, sed obsequio se paterno devinxit arbitrio. Non enim nudo sermone significat: Non potest Filius facere, sed adjecit, ab se quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem. Ergo quod facit ille, famulatus est: quia non a se quidquam, sed id, quod viderit, facit; ministerium veniens de exemplo, non operis, sed voluntatis; quia opus Patris in voluntate est. Id enim Dominus ait: Non veni voluntatem meam facere, sed ejus, qui me misit: docens non aliud velle se, quam quod vellet ille, qui eum miserat. Ergo voluntatem Patris Filius tamquam exemplum operationis introspicit; quia omnia intra paternarum cogitationum providentiam quadam futurarum rerum prædestinatione formantur. Introspicit autem per mutuam charitatem atque naturam: ait enim: Pater diligit Filium, & omnia demonstrat ei, quæ ipse facit. Ita & huic Dei, ex quo ipse Deus natus est, voluntatem nosse pervium est; & illi, quod voluntatis suæ cognitionem filio congenuerit, est benignum.

Ff 2 7. Ergo

7. Ergo ad ſabbati diem, ex quo odium commovebatur, reſponſum eſt: Pater meus usque modo operatur, & ego operor. Eſt ergo opus Dei ſabbato? Eſt plane: nam niſi eſſet, cœlum dilaberetur, lumen ſolis occideret, terra non ſtaret, fructuum omnium incrementa deficerent, vitæ hominum interirent, ſi ſabbati lege virtutum omnium conſtitutio otiaretur. Sed requies nulla eſt, & curſus idem eſt, & ut ſex diebus, ita & ſabbato elementorum omnium continentur officia. Ergo omni in tempore per hæc Pater operatur; operatur autem in Filio, quia ex eo eſt: & per quem omnia hæc opus ejus ſunt, qui iſta in ſe operetur operante: & miniſterii opus in opus refertur auctoris. Itaque Filius in paralytico, ut in ceteris, operatus in ſabbato eſt: & per Filium opus Patris in ſabbato eſt: atque ita non eſt in die Dei requies, cum dies Deo nulla ſine opere ſit.

8. Quia ergo opera Dei extant, quæ ſit ejus, quærenda eſt. Dei itaque opus, opus Chriſti eſt: quia ita omnia, quæ Dei ſunt, in eo vera ſunt, ut his Pater quieſcat. Perfectus enim a perfecto eſt, quia, ut Apoſtolus ait, omnia ipſi conſtant. Et ſicut de ſe ipſo teſtatus eſt: Sicut habet Pater vitam in ſemetipſo, ita & Filio dedit habere vitam in ſemetipſo; & rurſum Apoſtolus ait: Quia in ipſo inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter. Itaque quod in eo eſt, vel quod ipſo perfectum eſt, neque jam quod ſubſiſtit ac manet, eget atque exſpectat aliunde, ſed charitate Patris atque virtute. Ita & in filio vita eſt, ut licet ſit natus ex Patre, tamen in ea vita, in qua & Pater vivit, exiſtat. Nam & in eo univerſorum, quæ deinceps crearentur, principia conſtiterunt; & in eo univerſa contemplans, conſummatis per eum omnibus, delectatus eſt: cum & in Filio creatore quieſceret, & in his, quæ digna dilectionis filio eſſent

creata,

[redacted]

creata, gauderet. Hinc illud est in Proverbiis: Cum pararet cœlum, aderam illic. Et: Ego eram apud eum disponens: mihi aggaudebat, cum lætaretur opere perfecto. Hæc requies, in qua lætatur Pater, quam etiam per sacramenti confirmationem impii non adibunt. Est etiam intelligenda Domino Jesu Christo requies eorum, quæ invisibilia sunt, Throni, Dominationes, Principatus, Potestates: hæc enim omnia manent incorrupta, indefessa, perpetua. Et idcirco in his requies existimanda est, quia indulta æternitate jam in eorum perfectis creationibus quiescatur.

9. Oportet autem cognosci quidem, quomodo in requiem, quam impii non adibunt, pii & Deo subjecti poterunt introire: necesse est enim spem, quæ malis negata est, bonis relinqui. Sed si Christus Dei requies est, ergo hi, qui in Christo erunt, erunt in Dei requie. In Christo autem velle esse se Apostolus clamat, dicens: Sequor autem, si apprehendam, in quo & apprehensus sum; & rursum: Omnia autem detrimenta esse duxi, & arbitror stercora, ut Christum lucrifaciam; & rursum: Benedictus Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cœlestibus in Christo, in quo elegit nos ante mundi constitutionem in ipso, ut simus sancti & immaculati in conspectu ejus in charitate: qui ante prædestinavit nos in adoptionem per Christum in ipso; quia Verbum caro factum est; quia cum aliquando essemus alienati, & inimici sensus ejus in factis malis, nunc autem reconciliati sumus corpore carnis ejus. Ergo per conjunctionem carnis assumtæ sumus in Christo: & hoc est Sacramentum Dei absconditum a seculis & generationibus in Deo, quod nunc revelatum est sanctis ejus, esse nos cohæredes, & concorporales, & comparticipes pollicitationis ejus in Christo. Patet ergo universis aditus in Christo per conjunctionem carnis, si exuant veterem hominem,

& cruci ejus affigant, & ab his, quæ ante gesserunt, in baptismo ejus consepeliantur ad vitam; & ut in consortium Christi carnis introeant, carnem cum vitiis & concupiscentiis affigant. Istiusmodi enim corpora configurabit in transformatione corporis sui, & horum humilitatem in gloriam carnis suæ transferet, qui contundentes omnes cupiditatum aculeos, & voluptatum sordes abluentes per novæ nativitatis sacramentum, meminerint se non suam carnem habere, sed Christi.

10. Est autem hoc perfectum sabbatum, hæc vera requies, cui more sabbati secularis omnia vitæ necessaria pridie præparare præcipimur. Judæi enim secundum præceptum legis, die, quæ anterior sabbato erit, omnia, quæ sabbato sunt necessaria, parant, & cibus omnis ac potus ante providendus, parandus, recondendus est; non intelligentes in eo umbram futuræ veritatis ostendi. Ut enim ad otium sabbati obtinendum superioris diei geminanda officia sunt; (nam & quod ipsi diei & sabbato necessarium est, curandum est) ita & nobis æterna sabbata exspectantibus, quibus illic possimus uti, præsentis vitæ negotiis sunt præparanda; & nunc quidem necessaria, sed requiem sabbati redemtura. Ut igitur ab hujus sabbati requie, id est, ut superius ostendimus, a consortio Christi Angelorumque, non etiam sacramento Dei arceamur, operandum & promerendum est, & per sollicitudinem operum anteriorum, æternitatis est requies præparanda, orationum vigiliis, lectionum frequentia, jejunii voluntate, humilitatis tranquillitate, bonitatis operibus, castitatis nitore, virtute patientiæ. Hæc pridie in otium æterni sabbati sunt paranda; ut corruptionis nostræ infirmitate in cœlestem gloriam transformata, nec vitium voluntas, nec ambitio gloriam, nec honorem superbia, nec otium labor, nec cibum corpus, nec somnum noctis diei lassitudo desideret:

sed

sed sit nobis æterna lux pervigil communis usus bonorum, cœlestis satiatus sermo Dei, laudum Deo & cum Angelorum choris hymnus æternus. Hoc fidei est præmium, hæc corporeæ resurrectionis est gloria, in qua nihil desiderandum est, quia nullo egendum est; non per invidiam æmulandum, quia in communione vivendum; non aut infirmitate aliqua dolendum, aut ætate crescendum, quia immortalitate durandum est. Sed urendus potius diabolus, & malum omne perimendum, & æternitatis nostræ flos obtinendus. Pro hujus igitur sabbati requie Deo patri Filius confitetur. Hoc ex persona ejus in fine cantatur, hoc, sicuti singulorum versuum interpretatione noscemus, acquisita hominum immortalitate celebratur.

TRACTATUS PSALMI XCVIII.

PROLOGUS.

1. Qui ad doctrinam rationabilis & perfectæ prudentiæ præparantur, ab ipsis statim litterarum elementis docendi sunt: ut perfectam veramque rationem tamquam ab exordio primæ institutionis consequantur. Sciens istud sanctus Paulus apostolus, eam solam veram atque utilis doctrinæ esse prudentiam, quæ ab ætatis initiis atque ab infantiæ ipsius inchoaretur exordiis, hæc ad Timotheum inter magna atque præclara fidei studiique præconia in secunda epistola scribit: Tu vero permane in his, quæ didicisti & credidisti, sciens, a quo didicisti, & quod ab infantia sacras litteras nosti, quæ te possint instruere in salutem. Hoc propter præsentem psalmum ita dictum sit, in quo cum cognitio veritatis ad eruditionem humanæ ignorantiæ esset edenda, per ipsa litterarum atque elementorum initia doctrinæ ordo est distributus. Se-

cundum enim Hebræorum litteras in singulis octonis versibus singulæ litteræ perferuntur. Est autem omnis numerus versuum in centum septuaginta sex versibus. Nam cum ex viginti duabus litteris omnis hebræus sermo conveniat, & octonos versus litteræ singulæ explicent; numerus iste versuum octonis partibus multiplicatus expletur. Hanc igitur extitisse causam existimo, ut per litteras totius istius psalmi ordo decurreret; ut sicut parvuli & imperiti, & ad legendum imbuendi hæc primum, per quæ sibi verba contexta sunt litterarum elementa, cognoscerent; ita & humana ignoratio ad mores, ad disciplinam, ad cognitionem Dei per hunc singularum litterarum octonarium numerum ipsis velut infantilis doctrinæ initiis erudiretur.

2. Arduum enim & difficillimum homini est, per se ipsum vel per seculi doctores rationem præceptorum cœlestium consequi: nec naturæ nostræ *recipit* infirmitas, divinis institutis, nisi per ejus gratiam, qui hæc ipsa dederit, erudiri. Namque qui simpliciter ea, quæ inter manus sibi inciderint, legunt, existimant nihil differentiæ in verbis, nihil in nominibus, nihil in rebus existere. Sed si istud communis colloquii sermo non patitur, ut sub diversis rerum nuncupationibus non diversa significata esse intelligantur; numquid Dei eloquia tam imperita, tam confusa esse credimus, ut aut inopia verborum, quibus uterentur, laboraverint, aut distinctionum genera nescierint?

3. Plures enim cum audiunt legem, justificationem, præcepta, testimonia, judicia, quæ omnia Moyses sub diversa uniuscujusque generis virtute disposuit, unum atque idem esse existimant: ignorantes aliud legem, aliud justificationem, aliud præceptum, aliud testimonium, aliud esse judicium: quæ multum a se differre & discrepare, testis nobis est octavus decimus psalmus, quo continetur proprietas uniuscujusque

&

[redacted]

& nuncupationis & generis. Lex enim Domini immaculata, convertens animas. Testimonium Domini fidele, erudiens parvulos. Justitiæ Domini rectæ; lætificantes corda. Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos. Timor Domini sanctus, permanens in seculum seculi. Judicia Domini vera, justificata in ipsum. Sunt ergo distantiæ in singulis quibusque rebus: & prudentis atque intelligentis viri est, in his, quæ scripta sunt, discernere, ubi lex, ubi præceptum, ubi testimonium, ubi justificationes, ubi judicia constituta sint: ne illa, quæ sermo propheticus mirabili uniuscujusque rei proprietate distinxit, ea ignorantiæ nostræ infirmitas indocta imperitiæ opinione confundat. Itaque per litteras singulas hæc omnia maximus, & ultra ceteros copiosissimus psalmus iste discrevit: ut per hæc verborum elementa, credendi & vivendi, & erudiendi in Dominum doctrinæ ratio & distinctio doceretur.

4. Plures autem arbitrantur, simplicitatem fidei ad absolutam æternitatis spem posse sufficere: tamquam innocentia secundum judicium seculi, doctrinæ cœlestis institutis non egeat. Et quia aliter se res habeat, idcirco nunc vivendi in Deo innocenter, & in innocentia religiose manendi cognitio multa cum copia prophetici sermonis exposita est; quia difficile est quemquam per semetipsum, id est, per seculi instituta hanc innnocentiæ religiosæ cognitionem, & verum usum vitæ piæ & innocentis adipisci. Novit etiam infirmam per se esse humanam naturam Apostolus, ad hanc vivendi scientiam capessendam. Nam cum de charismatum & munerum Dei donis doceret, cum primum sermonem sapientiæ prætulisset, statim sermonem scientiæ subjecit; hoc enim scientiæ post sapientiæ sequens a Deo donum est: quia usus sapientiæ in usu scientiæ perfectus est.

5. Occurrit autem in præsenti psalmo etiam ea nobis difficultas, quod cum duos tantum psalmos acceperimus per litteras hebræas conscriptos, id est, centesimum decimum atque undecimum; ita ut a prima usque vigesimam secundam litteram secundum Hebræos versuum numerus conveniret, versusque singuli a singulorum elementorum initiis inchoarentur, in hoc nunc psalmo octonos versus elementa singula obtinerent. Sed cum omnia vivendi, credendi & placendi Deo præcepta contineantur in psalmo; in eo numero omnia litterarum initia continentur, qui maxime secundum plenam & religiosam ejusdem numeri virtutem primus omnium convenientium in se undique partium æqualitate perfectus est. Primum etenim per duas in se partes ex partibus coæqualis, tum deinde per quatuor æque partes convenit: ut virtutes psalmorum, qui in hoc numero vel singulari, vel multiplicato collocati sunt, doceant numeri hujus esse sanctam & religiosam plenitudinem. Hic autem numerus, etiam in lege sanctus est. Jussum enim est, ut, qui natus esset, in octavo signum circumcisionis acciperet. Hæc etiam in circumcisione Domini ratio servata est: & in hoc dierum numero, cum ipse circumcisione non egeret, oblatus in templo est, ut in corpore ejus humanæ carnis recideretur infirmitas. Hic etiam numerus omnia genera pecudum, ut digna sacrificiis habeantur, emundat; octava enim die jubentur offerri. Et in hoc numero diluvii diebus origo rursum humanæ generationis eligitur. Consummatio igitur nunc doctrinæ & eruditionis nostræ sub perfecti hujus numeri absolutione per singula elementa concluditur: ante quem neque munda Deo hostia fuit, neque in generis familia quis cessante circumcisione susceptus est, & ex quo rursum iterandæ generationis cœpit exordium. Primæ igitur litteræ hi versus sunt.

LITTE-

LITTERA I.

א Aleph.

Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Beati, qui scrutantur testimonia ejus, in toto corde exquirunt eum. Non enim, qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt. Tu mandasti mandata tua custodiri nimis. Utinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas justificationes tuas. Tunc non confundantur, cum perspexero in omnia mandata. Confitebor tibi in directione cordis, in eo, quod didici justitiam tuam. Justificationes tuas custodiam: non me derelinquas usquequaque nimis.

I. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Beati, qui scrutantur testimonia ejus, in toto corde exquirunt eum.* Dictorum ordo non negligendus est: qui si non diligenter a nobis cognoscitur, ne dispositæ quidem beatitudinis ordinem consequimur. Non enim primum: *Beati scrutantes testimonia Dei;* sed primum: *Beati immaculati in via.* Prius enim est, confirmatis moribus & in innocentiæ studium ex communi probitatis honestate compositis, viam veritatis ingredi; sequens deinde est scrutari Dei testimonia, & expurgato emundatoque animo ad investiganda adesse. Ordinis autem hujus & alius propheta non immemor est, dicens: Serite in justitia vosmetipsos, & metite vos in fructu vitæ, & illuminate vos in lumine scientiæ. Non illuminatio primum, sed satio nostra præcepta est: ut cum antea nosmetipsos, id est, vitæ nostræ usum in spem fructuum severimus, deinde cum, quæ sata sunt, messuerimus, tunc nos lumine scientiæ illuminemus. Tenendus igitur hic ordo est, sationis, messis, & illuminationis. Plures enim nostrum illuminari se prius, quam serere ac metere festinant; cum

satio

fatio atque meffis quædam confequendi luminis præparatio fit.

2. Prima igitur hæc beatitudo eft, beatos effe, qui immaculati in via fint: fed non in via fortuita, & in incerta, & in erratica, fed in via, in qua in lege Domini ambulatur. Plures etenim utilem & neceffariam viam fefe ingreffos exiftimant: fed immaculati in via non erunt, quia non in lege Domini ambulant. Sed via hæc non folum ineunda eft, fed etiam pergenda. Nemo enim, dum in via eft, id, ad quod per viam tendit, obtinuit; fecundum quod beatus Paulus ait: Non quod aliquid acceperim, aut jam perfectus fim: fequor autem, fi apprehendam, in quo & apprehenfus fum a Chrifto. Ergo adhuc ille pergebat: fed pergebat ea, quæ retro funt, oblivifcens, his autem, quæ in priora funt, fe extendens. Itaque viam hanc agens beatus eft, qui cum oblivione præteritorum in futurorum fpem extenditur.. Et quæ via fit, in qua unusquisque ambulans beatus fit, Dominus docet dicens: Ego fum via. Quisquis igitur in præceptis ejus inftiterit, hic beatus eft: dum vitia carnis coercet, dum animi petulantiam edomat, dum avaritiæ famem vincit, dum terrenorum honorum gloriam evitat. Qui in his ergo manferit, hic eft immaculatus in via, & in lege Domini ambulans.

3. Adjectio autem ea, qua dictum eft, *in lege Domini*, non eft otiofa. Eft enim & peccati lex, de qua ait beatus Apoftolus: Video aliam legem in membris meis contramilitantem legi mentis meæ, & captivum me ducentem in legem peccati. Ergo quia & lex peccati effet, idcirco lex Domini dicta eft. Nifi enim & lex effet exterior, non cum adjectione proprietatis legem Domini propheticus fermo dixiffet.

4. Sequens deinde verfus eft primæ litteræ: *Beati, qui fcrutantur teftimonia ejus, & in toto corde exquirunt eum.* In primo verfu eft: *Qui ambulant in lege Domi-*

Domini; in ſecundo: *Qui ſcrutantur teſtimonia ejus*; in quarto, quia tertius ſupplementum dedit ſecundo, de mandatis ait dicens: *Tu mandaſti mandata tua cuſtodiri nimis*; in quinto de juſtificatione: *Utinam dirigantur via mea ad cuſtodiendas juſtificationes tuas*; in ſexto rurſum de mandatorum effectibus: *Non confundar, cum reſpicio in omnia mandata tua*; in ſeptimo de judiciis: *Confitebor tibi Domine in directione cordis, in eo, quod didici judicia tua*; in octavo de juſtificatione: *Juſtificationes tuas cuſtodiam, non me derelinquas usquequaque nimis.* Si ergo aliud lex, aliud præceptum, aliud judicium, aliud juſtificatio, aliud teſtimonium, neceſſarium eſt ab eo, qui hæc omnia conſtituit & condidit, intelligentiæ gratiam nos & munus orare. Totum hoc autem in commune lex dicitur. Sed eſt quiddam in his ſpeciale, quod propriam in ſe habet legis nuncupationem.

5. Quid ergo eſt lex? Umbra ſcilicet, ut Apoſtolus ait, futurorum: quod de ceteris ſcriptum nusquam eſt, ſcilicet ut futurorum umbra ſit aut juſtificatio, aut teſtimonia, aut mandata: ſed tantum id legi proprium eſt, ut Apoſtolus in plurimis docet, non ſecundum litteræ intelligentiam Legem eſſe tractandam, ſed ſecundum ſpiritalem doctrinam futurorum in ea umbram eſſe noſcendam. Ait enim: Non obturbabis os bovis triturantis. Et adjecit: Numquid pecudum Deo cura eſt? An non propter nos dicta ſcriptaque ſunt? Et rurſum: Legem legentes non audiſtis, quod Abraham duos filios habuit, unum ex ancilla, & unum ex libera? Sed qui ex ancilla, ſecundum carnem natus eſt; qui autem ex libera, ſecundum repromiſſionem. Et quia lex futurorum umbra eſſet; adjecit: Quæ ſunt allegorumena; hæc enim ſunt duo Teſtamenta. Ergo quæcumque doctrinarum ſpiritalium umbram complexa ſunt, hæc lex eſſe dicenda eſt; quia lex & ſpiritalis eſt, & umbra futurorum.

6. Man-

6. Mandatum autem Domini eſt, in quo obſervatio præceptorum & cuſtodia continetur; ut illud: Non occides, non mœchaberis, & cetera horum ſimilia. Et quia hæc ſimplicia & ſplendida ſunt, noſque in verum lumen per obſervantiam ſui dirigentia; idcirco ita dictum eſt: Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos. De lege autem non convenerat iſta dixiſſe, quæ per umbram futurorum ſancta eſt, & animas per futurorum cognitionem convertens; MANDATUM autem per obſervantiam ſui illuminans.

7. Ergo quia beati ſunt ſcrutantes teſtimonia Dei, & aliud legem, aliud mandatum, aliud teſtimonium eſſe ſicut cetera diximus; quæ hæc Dei ſint teſtimonia, noſcendum eſt. Legis enim totius liber ſub teſtimoniis datus eſt. Cœlum namque & terram Moyſes librum Teſtamenti traditurus in teſtimonium advocavit. Et ſunt plurima in cauſam teſtimoniorum conſtituta, cum Jacob ait: Teſtimonium erit vobis collis iſte, & teſtimonium erit lapis iſte. Et in Jeſu ſcriptum eſt; Duodecim lapides efferte, ut ſint hi in teſtimonium filiis veſtris. Curato etiam leproſo Dominus ait: Offer munus tuum in teſtimonium, quod conſtituit Moyſes illis. Apoſtolus plura ad Timotheum per epiſtolam loquens denuntiat ſub teſtibus, dicens: In conſpectu multorum teſtium denuntio tibi, & in conſpectu Dei vivificantis omnia, & Jeſu Chriſti, & electorum Angelorum, ut hæc cuſtodias. Plura igitur & innumerabilia ſunt Dei teſtimonia, quæ ſi quis ſcrutari per cognitionem Legis, Prophetarum, Evangeliorum, Apoſtolorum vellet, in beatitudine permaneret; neque velut vacuo & ſolitario orbe vivens, ſciret ſe niſi ſub teſte peccare. Plena ſunt enim omnia divinis teſtimoniis: & omne hoc, vacuum quod putatur, repletum eſt angelis Dei, nihilque eſt, quod non hæc divinorum miniſteriorum frequentia incolat.

8. Ho-

8. Horum itaque cognitionem per doctrinam quis adeptus, scit se sub testibus vivere. Et cum natura humanæ infirmitatis proclivis ad vitia est, refugit tamen vel sub teste peccare: quod ipsum docet nos communis consuetudinis ratio. Quis enim furari sub teste non metuit? Quis ad scelus nisi secretum elegit? Quis ad adulterium non aut solitudinem, aut noctem optavit? Et si quando incalescentibus vitiis jam ad crimen animus promtus est, tamen furor insanientis voluntatis occursu testis coercetur: & in sese abruptam humanæ petulantiæ naturam nonnumquam intercessio repentina revocavit. Si ergo metus intercessionis jam præsumtum animo facinus demoratur; quid CHRISTIANUM hominem agere conveniet, scientem se tot undique spiritalium virtutum testimoniis, non dico operum suorum, sed ipsius tantum voluntatis obsessum? Nonne cum in aliquam turbidæ affectionis voluntatem infirmitatis nostræ aculeis commovemur, metuimus assistentes undique nobis choros Angelorum, & plenum ministeriis cœlestibus mundum? Si enim Angeli parvulorum patrem nostrum quotidie vident, qui in cœlis est; possumus testimonia eorum metuere, quos & nobiscum manere, & Deo quotidie scimus assistere. Quin etiam ipsum illum diabolum, per quem ipsa illa vitiorum nostrorum incentiva præbentur, suosque omnes testes metuere debemus, puncto temporis omnem amplitudinem mundi hujus obeuntem: cui dulce est peccare nos, ut peccatorum nostrorum testimonio glorietur. Est enim ejus hæc propria calliditas, instigare ad peccandum, & arguere peccantes. Dictum est enim: Aut nescis, quia adest diabolus accusator fratrum vestrorum?

9. Et quia essent adversariæ nobis virtutes in testimonio cum ceteris permanentes, de sanctis tantum Prophetam meminisse dignum fuit dicentem: *Beati scrutantes*

tantes testimonia ejus; non aliena scilicet, sed illa, quæ Dei sunt. Non negligentem autem testimoniorum Dei oportet esse scrutationem; ob quod dictum est: *In toto corde exquirunt eum.* Non pro parte studium cœlesti doctrinæ adhibendum est; sed toto corde Dei testimonia inquirenda sunt: ut, quia sunt & alia, quæ Dei non sunt, ea, quæ Dei discimus esse, non avocato in alia negotia corde scrutemur.

10. Succedit deinde hic versus: *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt.* In primo versu singulariter via commemoratur, viæ in hoc tertio plures. Ex quo intelligendum est, per multas vias ad unam perveniri; in qua quisque immaculatus si sit, hic beatus est. De plurimis autem viis atque una Jeremias paria testatus est, dicens: State in viis, & interrogate vias Domini æternales: & quærite, quæ sit via bona. In plurimis ergo viis standum est, & plurimæ interrogandæ sunt: & hæ quidem plures & Domini sunt, & æternales, & in his cernendum est, quæ sit via optima. Viæ plures sunt, & plura Dei mandata, plures prophetæ, per quos omnes in unam viam pergitur: sed in his operarii iniquitatis non ambulaverunt. Nam si in lege mansissent, usque ad optimam illam novi Testamenti viam pervenirent. Est via per Moysen, est per Jesum, est per David, est per Esaiam, est per Jeremiam, est per Apostolos; & per has omnes ad eum necesse est pervenire, qui dixit: Ego sum via; &: Nemo vadit ad Patrem, nisi per me. Simile quiddam sub margaritæ nomine dictum esse intelligendum est. Multarum enim margaritarum negotiatorem esse oportet, ut unam margaritam multi pretii consequatur. De margaritis cum sit sermo, sufficit ad honorem earum, quod margaritæ sunt nuncupatæ; una autem illa margarita, quæ reperta est, magni esse pretii dicitur: ita & cum de viis plurimis prophetatur, quod & Domini, & æternales

sint,

fint, dictum eft; cum autem in his viis quæritur, quæ fit utilis via, ea, quæ reperta eft, optima prædicatur. Ergo quamvis vel illæ viæ æternales fint, vel margaritæ ipfo fuo nomine honorabiles fint; in multis viis ftandum eft, ut bona via reperiatur; & vendendæ omnes margaritæ funt, ut ea, quæ multi pretii eft reperta, coematur.

11. Dehinc confequitur hic verfus: *Tu mandafti mandata tua cuftodiri nimis.* Superius commemoravimus, aliud fignificare mandata, aliud legem. Et de lege, quantum arbitror, Apoftolus nobis teftis fuit, quia umbra fit futurorum, in qua fpecies veritatis tamquam corpus in umbra defcribitur. Mandatum vero eft, quod per obfervantiam implendum eft; ut illud: Non mœchaberis, non occides. Non enim in eo fpecies futuræ imaginis continetur, fed præfentem habet operationis effectum. *Tu mandafti mandata tua cuftodiri valde.* Nihil igitur diffoluto animo, nihil incuriofo agendum eft, fed follicitos atque anxios curam mandatorum Dei exequi nos oportet: ut id, quod agimus, in profectum fidei noftræ, cum reverentia ejus, cui agimus, exequamur. Ceterum fi aliquid remiffa voluntate & occupata in res alias cogitatione egerimus; officia quidem corporis in agendo occupabuntur, fed devotionis meritum per negligentiam non confequemur.

12. *Utinam dirigantur viæ meæ, ad cuftodiendas juftificationes tuas.* Habemus nunc poft mandatorum cuftodiam, etiam juftificationum obfervantiam. Et mandata jam fuperius, quæ effe exiftimaremus, oftendimus. Juftificationes autem funt plures atque diverfæ in obfervandis fingulis officiorum generibus temperandæ: ad quorum cuftodiam, nifi a Deo dirigamur, infirmes per naturam noftram erimus. Adjuvandi igitur per gratiam ejus, dirigendique fumus, ut præceptarum juftificationum ordinem confequamur. Eft

nobis justificatio circa servum distributa, est circa filium, est circa patrem, est circa fratres, est circa fideles viros, est circa Ecclesiæ principes, est circa Angelos, est circa Deum ac Dominum nostrum unigenitum Dei Verbum. In singulis ergo quibusque generibus atque nominibus justificationis ratio servanda est: quia nisi hæc omnia ex comparibus devotæ voluntatis officiis retineantur, justificationem Dei non tenebimus. Religiosus in patrem, si oderit filium, modum justificationis amisit. Religiosus in fratrem, si oderit servum, perdidit justificationis Dei ordinem. Religiosus in Dominum, si oderit sacerdotem, nequaquam justificationis observantiam in religione Dei explevit, odia in ipsa ministeria divinæ justificationis exercens. Jam vero in ipsa fidei veritate, id est, de Dei patris & Domini intelligentia, per quam maxime justificatio nobis erit probata, quanta opus est nobis Dei gratia, ut recta sapiamus, ut ex propheticis atque evangelicis auctoritatibus unum idemque teneamus, ne in uno aut altero opinio nostra & sermo dissideat, sed ad universas Dei justificationes æqua ac pari operum ac doctrinæ observantia dirigamur.

13. Quod cum consequemur, tum dicere id, quod consequenti versu continetur, licebit: *Tunc non confundar, cum respicio in omnia mandata tua.* Nisi enim attenti in omnibus mandatis ejus erimus, ac diversabimur, eruntque alia præterita, alia pro voluntate observata, justificationis ordinem non tenebimus. Ceterum si directis viis nostris erit par in omnibus æqualisque custodia, nullo oblivionis vel negligentiæ pudore confusi, confidenter omnium mandatorum observatione gaudebimus.

14. Sequitur deinde hic septimus versus: *Confitebor tibi in directione cordis, in eo, quod didici judicia justitiæ tuæ. Justificationes tuas custodiam.* Abjicienda ergo est omnis animæ perversitas, & directo atque in

nullam

[redacted]

nullam aliam partem deflexo corde est confitendum: ne decedat animus in seculi curam, ne ex illis doctrinæ Dei semitis in devia evagetur. Sed directæ hujus confessionis ea causa est, quæ consequenti versu continetur: *In eo, quod didici judicia justitiæ tuæ.* Primum igitur oravit, ut ad custodiendas justificationes directæ viæ ipsius fierent. Secundo in nullo confundendum se esse subjecit, cum in omnia Dei mandata respiceret. Tertio quoque in directione cordis Deo se confessurum spopondit ob id, quia judicia justitiæ ejus didicisset; per doctrinam scilicet directi cordis cognitæque justitiæ, laudem Deo reddens. Sed justitiæ cognitæ hic fructus est, ut justificationes Dei retineantur, & idcirco subjecit: *Justificationes tuas custodiam.* Qui enim didicisse judicia Dei fructus est, nisi cognitionem nostram justificationum observantia consequatur?

15. Sed meminisse debemus, licet cognitio præstanda a Deo sit, tamen esse semper orandum, ut his, quæ in custodiendis justificationibus suis custodire volumus, faveat: scientes quidem frequenter nos ab eo ob tentationes derelinqui, ut per eas fides nostra probabilis fiat. Verumtamen secundum Prophetam, ne nos penitus derelinquat, deprecandus est: ait enim: *Non me derelinquas usquequaque nimis.* Quod & in dominicæ orationis ordine continetur, cum dicitur: Non derelinquas nos in tentatione, quam ferre non possimus. Scit Apostolus derelinqui nos ad tentandum: sed novit & mensuram infirmitatis nostræ Deum nosse, dicens: Fidelis est Deus, qui non permittat nos tentari super, quam possumus. Job Deus tentationi permittens, a jure diaboli potestatem animæ ejus excerpsit, & secundum modum infirmitatis humanæ tentandi jus dereliquit. Infirmitatis suæ igitur Propheta conscius orat, ne valde derelinquatur: ut imbecillitatem ejus, tamquam Petri demergendi fluctibus,

bus, Dominus aſſumat: ut quamquam ad tentandum ſeſe relicturus ſit, non tamen *usquequaque & valde*, ſcilicet ne usque ad animæ & fidei periculum derelinquat.

LITTERA II.

ב Beth.

In quo corrigit junior viam ſuam? In cuſtodiendo ſermones tuos. In toto corde meo exquiſivi te: ne repellas me a mandatis tuis. In corde meo abſcondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Benedictus es Domine: doce me juſtificationes tuas. In labiis meis pronuntiabo omnia judicia oris tui. In via teſtimoniorum tuorum delectatus ſum, ſicut in omnibus divitiis. In mandatis tuis me exercebo, & conſiderabo vias tuas. In juſtificationibus tuis meditabor.

1. In ſecunda conſequentium octo verſuum littera ipſe ſibi Propheta his, quibus reſponſurus ſit, propoſuit, dicens: *In quo corrigit adoleſcens viam ſuam?* Hæc ex proponentis perſona dicta ſunt. Dehinc nunc tamquam reſpondentis confeſſio ſubditur: *In cuſtodiendo ſermones tuos.* Contuendum autem eſt, ſecundum eum, quem in exordio habuimus ſermonem, vera atque perfecta timoris Dei inſtituta ſub his elementis litterarum contineri, quibus quaſi ad uſum confeſſionis Dei per ipſa infantiæ rudimenta formamur. Ergo intelligendus eſt Propheta non otioſe locutus eſſe: *In quo corrigit adoleſcens viam ſuam?* Omnem quidem ætatem optabile eſt ex his corporis ſui vitiis ad innocentiæ ſtudium transferri: quia & ſera licet emendatio utilis ſit oblivione vitiorum. Sed placiturum Deo virum Propheta conformans, non exſpectat poſt longam ac diuturnam criminum conſuetudinem doctrina

ctrina Dei & præceptis timoris inſtitui: ſed rudes a peccatis annos, & ætatem adhuc criminum neſciam, vult non modo ſtudiis aliquando innocentiæ, ſed etiam ipſa adoleſcentiæ conſuetudine imbui. Difficile eſt enim ab uſitatis deſinere, difficile eſt a familiaribus abſtrahi, magnum in ſe conſuetudo habet vinculum: & idcirco optimus ille fuerit cultor, quem non modo delictorum remiſſio ſine crimine conſtituerit, ſed ipſa illa præſtiterit vitiorum ignoratio innocentem.

2. Novit Jeremias propheta ætatis hujus beatitudinem, dicens: Bonum, inquit, eſt juveni viro, cum auferet jugum grave in juventute ſua, ſedebit ſingulariter, & tacebit. Non exſpectat frigeſcentes ſenectute annos, nec emortuam jam per ætatem vitiorum conſuetudinem. Vult longi prœlii militem: vult eum Chriſti ſervum, quem ne ipſa quidem præteritorum criminum recordatio polluat. Nam in his, qui jam provectioris ætatis crediderunt, ineſt quidem per donum gratiæ præteritorum indulgentia, ſed non abeſt per conſcientiæ naturam geſtorum recordatio. Bonum, inquit, juveni auferre jugum grave. Onus iſtud rudes ad obediendum anni ægre ferunt: ceterum ætas tenera gravis oneris moleſtiam per virtutis incrementa non ſentit. Sed ſuſcepto in juventute onere quid faciet? Sedebit, inquit, ſingulariter & tacebit. Rarus iſte eſt, cum quo perfectio timoris Dei per annorum augmenta concreſcat: & idcirco ſingularis ſedebit, laſcivos adoleſcentiæ cœtus derelinquens, & ab ipſo ſenum nuper credentium conſeſſu remotus: quia ei non competit dicere: Delicta juventutis meæ Domine ne memineris. Silebit etiam, congruam fidei & juventuti exiſtimans taciturnitatem: non tumultibus negotiorum ſecularium admixtus, ſed per modeſtiam tacens, ſola divina ſacramentorum cognitione occupatus, & ſermones Dei tacita rerum atque operum obſervatione cuſtodiens.

3. Redit deinde ad perſonam ſuam Propheta, ut id, quod ſuperius dixerat, ſignificaſſe de ſe noſceretur, dicens: *In toto corde meo exquiſivi te: ne repellas me a mandatis tuis.* Competere bonitati Dei non videtur, ut a mandatis ſuis quemquam repellat: ſed ſermonum adjectio & virtus verborum, quæ ex perfecta cœleſtis doctrinæ ratione diſpoſita eſt, nihil dubium, nihil contrarium in ſe habet. Qui ergo, ſecundum Prophetam, mavult peccatorum pœnitentiam, quam mortem, numquid exiſtimandus eſt a mandatis ſuis quemquam repellere? Procul ſit iſtud exiſtimare. Sed neque hoc nunc Propheta ſentit, maxime, qui in toto corde Deum perquiſierit.

4. Sed abſolutio difficultatum in his ipſis requirenda eſt, e quibus videtur exiſtere. Propheta enim quid ſenſerit, in promtu eſt noſcere. Legimus ſcriptum in Jeremia: Maledictus, qui facit opera Domini negligenter. Legimus & in Evangeliis ſcriptum: Omni enim habenti dabitur, & abundabit: & qui non habet, etiam quod habet, auferetur ab eo. Ergo habens abundabit; non habens vero ipſo illo, quod habet, indigebit. Propheta non eſt obnoxius maledictionis conditioni; quia non negligenter opera Dei egit, eum toto corde perquirens. Deinde confidenter petit, ne a mandatis Dei repellatur; quia eum toto corde perquirat. Secundum Evangelia enim habenti dabitur, & ei, qui non habet, etiam, quod habet, auferetur. Deus igitur non auferet, niſi non habenti, ſecundum quod neque repellet, niſi negligentem. Adeo autem bonitate plenus eſt, ut habentem abundantia muneretur: adeo vero non vult quemquam non habere, ut non habenti ipſum, quod habet, adimat.

5. Neminem igitur niſi obnitentem repellit, neminem niſi negligentem rejicit. Hanc enim Propheta prætulit cauſam, cur ſe non repelli a mandatis Dei preca-

[redacted]

precaretur, quia non ex parte, neque per desidiam Deum, sed toto corde quæsisset: per quod intelligimus eum a mandatis repelli, qui per multam incuriam fuerit indignus admitti: & extra inhibentis invidiam est, quod de culpa proficiscitur non merentis.

6. Tertius iste secundæ litteræ versus est: *In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccarem tibi.* Meminimus simile huic dicto legi solere, ubi dicitur: Mysterium regis bonum est abscondere. Meminimus & Paulum ad Corinthios adhuc in fide parvulos scribentem, quædam Dei eloquia occuluisse, cum dicit: Lacte vos potavi, non cibo; nondum enim poteratis, sed neque adhuc potestis. Legimus & in Evangelio in agro uberi atque fecundo repertum thesaurum, eumdemque emto agro occultari. Novimus neque margaritas ante porcos projiciendas esse, neque sanctum canibus dare oportere. Ergo intelligimus quædam nos cordis nostri secreto continere, quæ divulgata inexpiabilis peccati culpam comparabunt. Ita enim dixit: *In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccarem tibi*; quia cum cetera peccata secundum differentias rerum aut in nos ipsos, aut in alios exsererentur; tamen tum fierent in Deum propria, cum quæ occultorum cordium essent condenda secreto, hæc in profanæ cognitionis scientiam proderentur.

7. Contuendus autem est in quarto hoc, qui consequitur, versu ordo doctrinæ. Primus versus de custodiendis ab adolescente mandatis Dei constitit: sequens, quia in toto corde Deum exquisierit, ne a mandatis Dei repellatur: dehinc quod sacramenta absconsa sapientiæ & occulta Dei mysteria mentis suæ secreto continuerit. Quarto nunc id deprecatur, ut justificationes suas eidem ostendat: & deprecatur confessionis honore prælato, dicens: *Benedictus es Domine, doce me justificationes tuas.* De justificationibus nonnulla aliqua anteriori sermone complexi sumus, & su-

perfluum eft eadem frequenter iterare. Maximus igitur ac præcipuus labor eft, hanc juftificationum Dei fcientiam confequi, & humanæ naturæ infirmitas difficulter tot tantarumque rerum cognitionem confequitur: atque ob id, ut doceatur, orat, quia divinæ bonitatis munus eft, animi humani imperitiam ad congruam atque unicuique generi competentem officiorum obfervantiam temperare.

8. Succedit deinde etiam de judiciis Dei fermo, quo dicit: *In labiis meis pronuntiavi omnia judicia oris tui.* Quanta rerum, & nuncupationum differentia eft. Primum a juventute mandata Dei cuftodiuntur, dehinc Deus toto corde inquiritur, tum Dei eloquia occuluntur, & juftificationes difci defiderantur, nunc judicia prædicantur, Sed Propheta forte exiftimabitur a fe excidiffe, & vel fuorum, vel alienorum dictorum immemor fuiffe. In hoc enim pfalmorum libro legimus: Judicia tua ficut abyffus multa. Paulus Apoftolus ait: Infcrutabilia funt judicia Dei; & rurfum Propheta: Magna enim funt judicia tua, & inenarrabilia: & quomodo audebit Propheta dicere: *In labiis meis pronuntiavi omnia judicia oris tui?* Sed nihil neque contra fe, neque contra alium ejusdem fpiritus Propheta nunc elocutus eft. Non enim ait: In labiis meis pronuntiavi omnia judicia tua; fed ait: *Omnia judicia oris tui*; fciens nonnullam differentiam effe judiciorum Dei, & judiciorum oris Dei. Numquid cum ait: Judicia tua ficut abyffus multa; dixit: Judicia oris tui ficut abyffus multa? Nunc autem ait: *Judicia oris tui annuntiavi.* Ea ergo, quæ cognita effe per prophetas vel ex Dei verbis judicia effe potuerunt, & Propheta non tacuit: quæ idcirco prædicata funt, ut docerentur.

9. Poft judiciorum autem oris Dei publicam & conftantem prædicationem id fequitur: *In via teftimoniorum tuorum delectatus fum, ficut in omnibus divitiis.*

Non

Non timet Propheta vitæ suæ testes, sed in his delectatur: & ei conscientia spectantium se & contuentium jucunda est. Trepidat enim ad omnem intercessionem, pollutæ conscientiæ metus: ceterum ubi constans innocentis vitæ fiducia est, plurium testium interventio grata est. Sed non de communis consuetudine gaudii jucundus Propheta est: delectatur enim *sicut in divitiis omnibus*; non tantum in divitiis, sed *in divitiis omnibus*. Sunt opes in auro, sunt in argento, sunt in pecuniis, sunt in vestibus, sunt in domibus, sunt in agris; eorumque aut vitibus, aut oleis, aut frugibus: sed Domini Propheta doctrinarum fruge perfectus est, & legis ac prophetalium institutionum facultatibus dives est: & anteriore licet tempore, non tamen evangelicorum & apostolicorum præceptorum ignarus est. Novit enim & has divitias Paulus ad Corinthios loquens: Gratias ago Deo meo semper pro vobis super gratiam Dei, quæ data est vobis in Christo Jesu: quoniam in omnibus ditati estis in ipso, in omni verbo & in omni scientia. In his ergo dives est, & in his delectatur Propheta. Ceterum non est existimandus secularium opum comparatione delectatus esse, qui nisi cum CONTEMTU atque inopia seculi dives in Domino esse non potuit.

10. Delectatus autem in viis testimoniorum Dei, opus delectationis suæ agere debebat; & non ambiguum est, quin agat. Ait enim septimo versu: *In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas.* Exercitatione igitur & assiduitate opus est, ut usus rerum necessariarum retineatur; quia periculosa est humanarum mentium & molesta desidia: ac ne otii consuetudo subrepat, assiduitas exercitationis adhibenda est. Sed retentus etiam hic ordo rationis est. Nam prius exercendum est in mandatis Dei; tum deinde viæ ejus considerandæ: quia nisi fidelium operum usus præcesserit, doctrinæ cognitio non apprehendetur, & agen-

dum a nobis antea fideliter eſt, ut ſcientiam conſequamur. Vias ergo, ſecundum ſuperiorem expoſitionem, legem, prophetas, omnia Evangelia, & Apoſtolos eſſe exiſtimamus: quos in mandatis Dei ſe exercens Propheta conſideravit, ut noverit.

11. Concluſit autem octavum numerum hoc verſu: *In juſtificationibus tuis meditabor, non oblivifcar ſermonum tuorum.* A doctrinæ perfectæ ordine Propheta non excedit. In juſtificationibus Dei, quas doceri ſe oravit, exercetur, ſicut meditatur in mandatis. Mandatorum enim hæc eſt ratio, quia nos ad obſervantiam atque opus innocentiæ inſtituunt: ut illud eſt: Non occides, non mœchaberis, & cetera his ſimilia. In his ergo exercetur (quia in his operationis eſt uſus,) per præſentium ſe exercitationem ad futura confirmans. Juſtificationes autem ſunt, quibus hebræus puer ſex annis ſervus, liber *deinceps* anno ſeptimo fiet; & poſt ſex annorum fructus, ager otioſus relinquendus eſt, & cetera in juſtificationum obſervantiam conſtituta, quæ ingentem in ſe habent futuræ ſpei meditationem per negotii præſentis effectum. Atque ideo in his meditatur, ut in mandatis exercetur: quia exercitatio uſum retinet conſuetudinis inſtitutæ; meditatio autem ſe in id, quod nondum obtinuit, extendit; ut per meditationem id, quod expetit, conſequatur: ne ſermonum & promiſſionum ſubrepat oblivio.

LITTERA III.

ג Gimel.

Retribue ſervo tuo, & vivam: & cuſtodiam ſermones tuos. Revela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua.

tua. Incola ego ſum in terra: non abſcondas a me mandata tua. Concupivit anima mea cupere juſtificationes tuas in omni tempore. Increpaſti ſuperbos: maledicti, qui declinant a mandatis tuis. Aufer a me opprobrium & contemtum: quia teſtimonia tua exquiſivi. Etenim ſederunt principes, & adverſum me loquebantur: ſervus autem tuus exercebatur in tuis juſtificationibus. Nam & teſtimonia tua meditatio mea eſt, & conſolatio mea juſtificationes tuæ ſunt.

1. Quibus non eſt conſtans emundati cordis conſcientia, precari iſta Prophetæ voce non poſſunt: *Retribue ſervo tuo.* Si enim digna ſecundum opera noſtra retributio aderit, in peccatorum ac delictorum noſtrorum pœnis manebimus. Satis eſt autem, ſi cui vel hæc ſaltem fiducia gratulandi ad Dominum fuerit: Non ſecundum peccata noſtra fecit nobis, neque ſecundum injuſtitias noſtras reddidit nobis: quia ſecundum altitudinem cœli a terra longavit iniquitates noſtras a nobis; quia ipſe cognovit figurationem noſtram. Magnum eſt tantam in ſe Dei miſericordiam recognoſcere, & ſcire conſuetudinem criminum procul a ſe abeſſe, & dignum Dei miſericordia ſe eſſe cœpiſſe. Propheta autem hic, in cujus ſcilicet corpore habitatio Dei digna eſt, quia ſancto Spiritu plenus non communia, nec terrena cogitat, & effatur, libertatis ejus eſt, ut oret: *Retribue ſervo tuo.*

2. Sed forte inſolentis iſtud audaciæ eſt, ſine aliqua confeſſionis modeſtia meritum retributionis optaſſe, nec ſe in corpore ſitum, id eſt, in vili atque in humili forte eſſe, meminiſſe. Excluſit autem Própheta omnem de ſe vanitatis ac jactantiæ opinionem. Nam cum dixiſſet *Retribue* ex fiducia innocentiæ; *ſervo tuo* ex ſervitutis officio, & ex conditionis ſuæ confeſſione ſubjecit. Conſtanter igitur hæc poſtulat, qui ſe Dei ſervum, non peccati eſſe meminit: quia omnis, qui peccat, ſervus eſt peccati.

3. *Vi-*

3. *Vivam*, inquit, *& observabo sermones tuos. Vivam* atque *observabo* non præsentis temporis res est; sed significatio sermonis hujus in futurum se tempus extendit. Scit enim Propheta, quando beata illa & vera viventium vita sit. Nunc enim & in pulvere mortis manemus, & in mortis corpore sumus, a quo se liberari Apostolus orat, dicens: Miser ego homo, quis me liberabit a corpore mortis hujus? Habemus autem etiam nunc admixtam nobis materiam, quæ mortis legi & peccati obnoxia est; & in hujus caducæ carnis infirmisque domicilio corruptionis labem ex ejus consortio mutuamur: ac nisi glorificato in naturam spiritus corpore, vitæ veræ in nobis non potest esse natura. Audiamus eum, qui se meminit in corpore mortis habitare, dicentem: Quia vita nostra absconsa est cum Christo in Deo. Cum autem Christus apparuerit vita nostra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria. Hanc ergo retributionem sibi Propheta orat, ut vivat: futuræ hujus vitæ tempus in loco altero docens, quo ait: Et placebo Domino in regione viventium. Scit hanc mundi istius sedem regionem non esse viventium. Scit nos adhuc secundum præfigurationem legis emundandos esse. Nunc enim admiscemur morticinæ: & in lege quisquis mortuum contrectat, immundus est.

4. Sed absit istud, ut quidquam horum in lege corporaliter intelligatur, tamquam per contrectationem mortui quisquam fiat immundus. Joseph ossa egrediens Ægyptum Moyses ipse lator legis abstulit; Eliseus mortuo, ut eum vivificaret, incubuit; Dominus ipse mortuos manu apprehensos in vitam retraxit: & contrectatio mortui, si immundum effectura fuisset, nequaquam a tantis viris, neque a Domino violata lex esset, ipso dicente: Non veni legem solvere, sed adimplere. Sed quia lex umbra est futurorum bonorum, idcirco per hanc præformatam significan-

ſcientiam docuit nos in hoc terreni & morticini corporis habitaculo mundos eſſe non poſſe, niſi per ablutionem cœleſtis miſericordiæ emundationem conſequamur, poſt demutationem reſurrectionis, terreni corporis noſtri effecta glorioſiore natura.

5. Et forte ſi quis exiſtimet ſibi in Sacramento baptiſmi perfectam illam innocentiæ, & cœleſti vita dignam redditam puritatem, Joannem Baptiſtam dixiſſe recolat: Ego quidem baptizo vos in aqua pœnitentiæ; qui autem poſt me venit, fortior me eſt: ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto, & igni: ipſum autem Dominum baptizatum a Joanne, cum adhuc eſſet in corpore, meminerit locutum: Adhuc habeo alio baptiſmo baptizari. Eſt ergo, quantumlicet exiſtimare, perfectæ illius emundatio puritatis etiam poſt baptiſmi aquas repoſita: quæ nos ſancti Spiritus ſanctificet adventu, quæ judicii igni nos decoquat, quæ per mortis injuriam a labe morticinæ & ſocietate purgabit, quæ martyrii paſſione devota ac fideli ſanguine abluet.

6. Et idcirco ſanctus Propheta victurum ſe dicit eſſe, cum vivat, per hanc ſcilicet umbram vitæ ad veram illam regionem viventium transferendum. Secundum quod exemplum, ut dixit *vivam*, ita & *cuſtodiam ſermones tuos.* Cuſtodiuntur interim ſecundum apoſtolum Paulum pro parte & per ſpeculum. Sunt enim multa ſeculi ſcandala, quæ prohibent perfectam in nobis mandatorum eſſe cuſtodiam. Taceo de naturis corporum, quæ nos interim aut per infirmitatem, aut per incentiva vitiorum imperfectos eſſe compellunt. At vero morte victa, & aculeo ejus obtuſo, & cum facie ad faciem audiemus atque cernemus, tunc vere & vivemus, & mandata Dei ſervabimus.

7. Ordo intelligentiæ, qui primo verſu continetur, hic idem in conſequentibus eſt. Ait enim: *Re-*

vela

vela oculos meos, & confiderabo mirabilia de lege tua. Scit mortalibus oculis atque corporeis nubem obfcuritatis obfiftere. Scit ea, quæ corporaliter in lege præcepta funt, umbram effe & fpeculum futurorum. Legem quidem legit: fed optat legis mirabilia contueri. Meminit fancta effe fabbata: fed in æternorum fabbatorum requie effe defiderat. Utitur quidem azymis panibus: fed fermentum ejicere naturæ veteris feftinat. Immolat pafchæ ovem: fed affiftere ei, qui per Joannem revelatur, Agno concupifcit. Septimi anni legi fatisfacit: fed ipfe exactis feptem millibus, feculi effe liber expoftulat. Jubilei quinquagefimi anni legem explet: fed pentecoftes remiffionem ac renovationem obtinere feftinat. Scit ex præcepto Dei fecundum cœlefte exemplar, & altarium a Moyfe inftitutum, & Aaron facerdotali habitu ornatuque veftitum: fed Principis facerdotum, in cujus *exemplum* hæc fiebant, intereffe minifteriis properat. Induci quoque in terram fanctam, terram fluentem lacte & melle, tamquam totius hujus orbis peregrinus orat. Univerfa quidem ifta Judæi corporaliter gerunt: fed hæc Paulus aliter intelligit, dicens: Scimus enim, quia lex fpiritalis eft. Hæc igitur legis mirabilia, quæ velatis oculis adumbrantur, Propheta orat, ut cernat: fcilicet ut caduco atque infirmo corpore abfolutus, hæc, quæ per corporalem obfervantiam legis magna & mirabilia in cœlis præfigurantur, adfpiciat.

8. Non demutatur affectus orantis; poft hæc enim ait: *Accola ego fum in terra; ne abfcondas a me mandata tua.* Accola non juris fui terram incolit, fed alienam: neque peregrinus fructum ex ea temporariæ operationis exfpectat. Novit incolatus hujus Apoftolus ordinem, dicens peregrinandum a corpore, & cum Chrifto manendum effe. Propheta itaque quasdam imagines cœleftium converfationum fide cernens, licet corpus incolat, tamen rem non fuam incolit, ocu-

oculis mentis in cœlum erectis. Scit in cœlo thesauros collocandos; quia, ubi thesaurus sit, illic & cor futurum sit. Non erat illo sensu suæ terræ accola, qui in evangelica comparatione horrea exstruit capacia ingentium fructuum, & animam suam per præsentium copiam ad delicias adhortatus, stultus anima ipsa eadem nocte privandus.

9. Ergo accolam se Propheta confitens, orat, ne mandata Dei a se occulantur. Nemo enim nisi peregrinus corporis sui, cognitione mandatorum Dei dignus est. Quod mandatum Dei cum lucidum sit, & illuminans oculos, absurde nunc videbitur dixisse, ne sibi mandata Dei occulantur, quæ hoc naturæ in se habent, ut & lucida sint, & illuminent. Sed negligentia aurium affert sensus difficultatem. Illic enim mandatum lucidum & illuminans est, hic mandata absconsa sunt. Lucidum mandatum est, per quod ad contuendum lumen mandatorum illuminamur. Per mandatum, quod in lege primum est, quo Deum ex tota anima, & ex tota virtute amare præcipimur, digni illuminatione cognitionis efficimur. Et sicut de gloria in gloriam transibimus; sic & in lumine videbimus lumen, sic & per speculum faciem ipsam aliquando cernemus. Per hoc enim nunc corporalis vitæ mandatum, sacramento baptismi & præcepto Dei illuminamur, & lumine utimur, & in gloria manemus. Per hoc rursum ex mandato mandata cernemus, per hoc ex lumine lumen videbimus, per hoc ex gloria in gloriam transferemur.

10. Scit autem in cœlis Propheta plura Dei esse mandata, scit per diversitatem ministeriorum diversas esse præceptorum observantias, Angelorum, Archangelorum, Thronorum, Dominationum, Potestatum, & Principatuum. Quos utique necesse est, ut nominibus, ita & officiis esse diversos, perpetuam tamen mandatorum custodiam pro naturæ suæ firmitate reti-

retinentes. Atque ob id revelari sibi cœlestium mandatorum sacramenta orat, quia sciat se in terræ hujus corpore esse peregrinum.

11. Quartus hic tertiæ litteræ versus est: *Concupivit anima mea, ut desiderem judicia tua in omni tempore.* Non est Prophetæ hujus cum ceteris communis vel seculi sermo: altius sub significatione familiarium verborum intelligentiæ suæ extulit sensum, dicens: *Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas in omni tempore.* Multis enim videbitur rectius dictum fuisse: Desiderat anima mea judicia tua in omni tempore. Et forte quidam existimant idipsum sub his dictis contineri.

12. Sed meminit Propheta, arduum esse & naturæ humanæ periculosissimum, Dei desiderare judicia. Cum enim nemo vivens in conspectu ipsius mundus sit; quomodo desiderabile judicium ejus potest esse? An cum ex omni otioso verbo rationem simus præstituri, diem judicii concupiscemus, in quo nobis est ille indefessus ignis subeundus, in quo subeunda sunt gravia illa expiandæ a peccatis animæ supplicia? Beatæ Mariæ animam gladius pertransibit, ut revelentur multorum cordium cogitationes. Si in judicii severitatem capax illa Dei Virgo ventura est, desiderare quis audebit a Deo judicari? Job omnium humanarum calamitatum militia & victoria perfunctus, qui cum tentaretur, ait: Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen ejus benedictum in secula, cinerem se esse confessus, audita de nube Dei voce non loquendum sibi ultra esse decrevit. Et quis erit ausus Dei desiderare judicia, cujus vocem de cœlis nec tantus Propheta sustinuit, neque Apostoli consistentes in monte cum Domino ferre potuerunt?

13. Tenuit itaque Propheta humanæ & naturæ, & conscientiæ modum, dicens: *Concupivit anima mea, ut desiderem judicia tua in omni tempore.* Non enim judicium

[redacted]

dictum desiderat, sed ut desideret, concupiscit: desiderii eum cupiditas, non judicii continebat. Concupiscit enim desiderare, scilicet ut in tanta innocentia maneat, ut tuto jam & sine metu judicii terrorem desideret: rem ipsam nondum per conscientiam humanæ conditionis desiderans; sed ejus desiderium, & conscientia perfectæ ut proveniat innocentiæ concupiscens. Scit vero continentem & indefessam desiderii hujus concupiscentiam esse oportere: atque ideo adjecit: *In omni tempore*, nullum scilicet docens otium nobis esse debere, quin semper desiderii hujus cupiditate teneamur.

14. Deinde sequitur: *Increpasti superbos: maledicti, qui declinant a mandatis tuis.* O infelix superbia, quæ dedignatur sub præceptis cœlestibus vivere, quæ mandata divina animi infidelis tumore fastidit! Plurima sunt humanorum vitiorum crimina, & diversæ atque innumerabiles peccatorum operationes: sed nulla magis provocandæ in nos iræ Dei, quam superbiæ causa est. *Increpasti* enim non avaros, non lascivos, quibus utique increpatio debita sed, sed *superbos:* quia plures per superbiam, qua humana contemnunt, etiam Deo obsequi spernunt.

15. Sed sint licet præclara cetera fidei opera, & in omni divinorum præceptorum custodia devotio immoretur: tamen subrepente superbia, memoria eorum, quæ recte operamur, abolebitur. Quanto evangelicus ille Pharisæus labore se in vitæ viam statuit, ne in alienam rem rapax esset, ne in quemquam injuriosus existeret, ne adulteriis dissolveretur? Laboravit bis in sabbato jejunans, suumque corpus per abstinentiam cibi ingenti patientiæ virtute confecit. Quanto deinde labore avaritiæ vincendæ, decimas substantiæ suæ in usum egentium intulit? Quid his præclarius? quid eorum opere difficilius? Sed incidit in superbiæ laqueum, dicens: Quia non sum sicut pec-

cator iste & publicanus; & infelix hoc vitio ex ingentibus operibus cecidit in crimen; & insolens per hanc virtutum suarum gloriam factus, justificato magis Publicano recessit.

16. Sed quid de Pharisæo dicimus? Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum, adversus quem diabolus omni virtutis suæ arte luctatus est angelum satanæ, qui se colaphizaret, accepit: ut per passionum omnium indefessas molestias, nulla superbiendi occasio per otium temporis posset irrepere. Ipse quoque eligendi & constituendi sacerdotis quamdam legem ferens, cum jam eum in his, quibus episcopum dignum est, virtutibus collocasset, neophytum eligi vetuit, ne superbiret, dicens: Non neophytum, ne inflatus incidat in judicium diaboli: id est, ne per recens adeptam regenerationis gratiam insolescat, vult illum multo *passionum* bello ante tentari, vult multis humilitatis & fidei stipendiis provehi. Cor enim humiliatum Deus non spernit, & sacrificium optimum cor contribulatum: quia, qui se exaltat, humiliabitur; &, qui se humiliat, exaltabitur.

17. Et idcirco *maledicti, qui declinant a mandatis tuis*, quia increpantur superbi: quia per superbiam animi insolentis, & humana despicimus, & divina negligimus. Sed virtus verbi hic collocati non negligenter est audienda. Promtum enim fuerat dicere: Maledicti, qui non obtemperant mandatis tuis. (De uno & de plurimis mandatis in superiore versu competentia diximus.) Maledicti autem sunt, qui per hanc prophetiæ doctrinam eruditi a mandatis Dei declinant, id est, per vitiorum præsentium desideria ab spe æternorum mandatorum decidunt. Qui enim declinat, id, in quo est, devitat, & ex alia parte in aliam deducitur, & deflexu quodam de itinere decedit. Vel leviter ergo declinantem a mandatis Dei male-

maledictionis sententia comprehendit: ut intelligeremus, quanti periculi res esset, ea omnino ignorare nos, a quibus declinare maledictum est.

18. *Aufer a me opprobrium & contemtum, quia testimonia tua exquisivi.* Peccata opprobrio sunt digna: & idcirco peccatores exsurgent in opprobrium æternum. Quod autem peccata omnia opprobrio sint digna, in Evangeliis discamus, tum cum Dominus exprobrare civitatibus illis cœpit, in quibus plures virtutes ejus effectæ essent, nec pœnituissent, Corozaim & Bethsaidæ. Quod ab illis cœptum, necesse est, ut in omnes ejusdem criminis pares fiat; & tunc humano generi exprobret non pœnitenti, neque in viam evangelicam pergenti, id quod psalmo continetur. Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? Exprobrat enim superbis atque maledictis, cur nihil in sacramento sanguinis sui atque mortis utilitatis suæ esse existimaverint; cum ille nostri causa & natus, & passus, & mortuus sit.

19. Tenuit etiam Propheta rationem infirmitatis humanæ. Scit inesse quædam, quæ per Dei misericordiam auferenda a nobis sint. Scit Deum tali peccatorum nostrorum confessione orandum, ut, etsi digna arguitione habeamus, non tamen arguamur: confitendum enim crimen est, ut obtineatur & venia. Scit deinde post arguitionem in contemtum, id est, in nihilum gentes æstimari: quia scriptum sit: Omnes gentes nihil sunt, & omnia, quæ a malitia sunt, in nihilum æstimata sunt. Sed secundum Prophetæ exemplum auferri a nobis opprobrium & contemtum hac spe ac fiducia deprecari nos oportet: ut addamus ad id, quod dicitur: *Aufer a me opprobrium & contemtum*, & id, quod sequitur: *Quia testimonia tua exquisivi.* Et testimonia Dei exquirit, ut argui non debeat; & auferri a se opprobrium contemtumque precatur, ut verecundiam non derelinquat: esse quidem

in natura ſua confeſſus arguitionis & opprobrii cauſam, quam a ſe deprecatur auferri, ſed per devotionem exquiſitorum teſtimoniorum eam ſperat auferri.

20. Exquirit autem teſtimonia Dei Propheta, non in otio, neque in inſolentia rerum ſecundarum: ſed exquirit multis adverſus ſe reſidentibus, multis adverſus ſe colloquentibus, dicens: *Etenim ſederunt principes, & adverſum me detrahebant.* Scit omnem prophetiæ fidem mundi hujus peroſam eſſe principibus: ſcit Apoſtolos cunctis futuros propter Chriſtianum nomen odioſos. Sedent adverſus Prophetam principes, & detrahunt tunc, cum audiunt etiam dicentem: Audite verbum Domini principes Sodomorum, attendite legem Dei populi Gomorrhæ. Ex conſilio enim talium Eſaias ſectus eſt, Jeremias quoque carcere clauditur: Daniel leonibus fame ad ſævitiam incitatis objicitur: Zacharias inter templum & altare occiditur: Apoſtoli cæduntur, deſecantur, crucifiguntur: ut prædicatio Dei auferatur, ut doctrina prophetiæ inhibeatur, ut vitæ æternæ via obſepiatur. Sed hos principum conſeſſus, & hæc obtrectationum eloquia ſprevit fides conſtans. Conſequitur enim: *Servus autem tuus exercebatur in juſtificationibus tuis.* Obſtrepentibus illis videlicet, & totis pœnarum armis inhibentibus, in exercitationibus juſtificationum Dei ſpiritus perſeverat.

21. Sed, ut jam ſuperius tractavimus, exercitatio juſtificationum, & meditatio teſtimoniorum illa eſt, qua cum legis opera per corporales efficientias exerceantur; exercitatione juſtificationum tamen & teſtimoniorum meditatione, bonorum æternorum per præſentium meditationem quædam præparatio comparatur. Sed teſtimoniorum meditatio unde oriatur, oſtendit. Adjecit enim: *Et conſilia mea juſtificationes tuæ;* omnem ſcilicet vitæ curam, omnes conſiliorum varios diverſoſque motus intentos eſſe juſtificationi-

bus

bus confitens Dei in Chriſto Jeſu, cui gloria & honor in ſecula ſeculorum. Amen.

LITTERA IV.

ד Daleth.

Adhæſit pavimento anima mea: vivifica me ſecundum verbum tuum. Vias meas enuntiavi, & exaudiſti me: doce me juſtificationes tuas. Viam juſtificationum tuarum inſtrue me: & exercebor in mirabilibus tuis. Dormitavit anima mea præ tædio: confirma me in verbis tuis. Viam iniquitatis amove a me: & in lege tua miſerere mei. Viam veritatis elegi: juſtitiam tuam non ſum oblitus. Adhæſi teſtimoniis tuis, Domine: noli me confundere. Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilataſti cor meum.

1. Multiplex intelligentia non poteſt in ſe habere dictorum difficultatem, cum amota omni obſcuritate, intelligendi magis abundet electio: ut in primo quartæ litteræ verſu contuemur. Ait enim: *Adhæſit pavimento anima mea: vivifica me ſecundum verbum tuum.* Poteſt iſtud & de aſſiduitate orationis intelligi, tamquam ex peccatorum confeſſione in terram Propheta proſtratus adhæſerit pavimento. Sed ut altius aliquid ſub his dictis intelligamus, perſpecta diligentius verborum virtute, neceſſarium ducimus. Non enim ait: Adhæſi pavimento; ſed: *Adhæſit pavimento anima* [illegible], & admonemur intelligere hic eum eſſe de [illegible]oris ſocietate conqueſtum. Et [illegible] ut [illegible]us probabile exiſti[illegible] D[illegible] Apoſtolus, corpus [illegible] Propheta: Humiliata [illegible]rſum: Et in pulve[illegible] ur vel quia in terræ

huju

hujus solo commoramur, vel quia ex terra instituti conformatique sumus, anima, quæ alterius originis est, terræ corpóris adhæsisse creditur: maximum ipsa certamen suscipiens, ut se, etsi manens in eo, ab ejus societate divellat, ut tamquam peregrina incolatu ejus utatur.

2. Non ignarus est autem Propheta, licet anterior ætate, apostolici tamen dicti, quia, qui adhærent Domino, in uno spiritu sunt. Scit etiam a se esse prædicatum: Adhæsit post te anima mea. Quin etiam legit in lege: Post Dominum Deum tuum ambulabis, & adhærebis ipsi. Adhærere igitur huic magis, quam illi, concupiscit. Sed quia meminit ex consortio ejus nonnullam se labem contraxisse peccati; orat, ut per verbum Dei, quamvis admixta terrenæ mortalique naturæ anima ejus sit, ipse tamen in vitam vitæ cœlestis animetur. Scit enim *se nunc* pavimento adhærere; non vivere: sed secundum verbum Dei, cui mortui vivunt, orat, ut vivificetur in vitam.

3. Dehinc sequitur: *Vias meas pronuntiavi, & exaudisti me; doce me justificationes tuas.* Qui secundum voluptates corporis vitam agunt, in viis suis ambulant. Qui autem omni vitiorum carnalium consuetudine derelicta in præceptis Dei vivunt, jam illis non in sua, sed in via Dei iter est. Et hæc audiamus in Deuteronomii præcepto: Sed nunc Israel, quid Dominus Deus tuus poscit a te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum, & ambules in omnibus viis ejus, & diligas eum, & servias Domino Deo tuo ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & custodias præcepta Domini Dei tui, & justificationes ejus, quæ ego præcipio tibi hodie, ut bene sit tibi? Ergo Deo adhærens, in Dei via est.

4. Et qua ratione Prophetam hic locutum existimabimus dicentem: *Vias meas pronuntiavi, & exaudisti me;*

me; doce me justificationes tuas? Si enim vias suas prædicat, necesse est peccati vias prædicet: quia in via peccati sit, quisquis in via Dei non sit. Sed huic præsenti dicto consentiens illud videtur, quod dictum est: Pronuntiabo adversum me injustitias meas Domino; & rursum: Justus in exordio sermonis sui ipse sibi accusator est. Ergo hic pronuntiatio, quæ dicitur, non laudatio est, sed confessio viarum suarum, id est, peccatorum suorum pœnitens professio. Et Propheta ut esset dignus spiritu prophetiæ, vias suas, id est, peccata sua ante confessus est: ut post hanc pronuntiationem eorum, doctrinæ justificationum Dei capax esset. Quod utrumque absolute docetur. Nam cum dicit: *Pronuntiavi*, confessionem hanc præteriti temporis esse demonstrat; cum dicit: *Doce me*, oratio est ex futuro: quia confitendum ante est de peccatis, & exacta confessione discendum.

5. Manens autem Propheta in lege, non ex his doceri se postulat, quæ corporali tunc ministerio gerebantur; sed ex his, quæ per speciem præsentium futuri erant sacramenta complexa. *Viam justificationum tuarum, fac, ut intelligam; & exercebor in mirabilibus tuis.* Sermo præsens discrevisse cognoscitur justificationes a via earum. Et quantum re ipsa intelligitur, omne quidem, ad quod per viam tenditur, non idem est, quod & via ipsa, quæ pergitur. Quærenda igitur causa est, cur Propheta præstari sibi, ut viam justificationum intelligat potius, quam ut ipsas justificationes cognoscat, oraverit. Meminit enim omnes justificationes legis, umbram in se sanctarum justificationum continere: cum post sexennii servitutem hebræus puer liber est, cum septimi anni fructus indigentibus & pecoribus terræ relinquuntur, cum post quinquagesimum annum omnia in jus familiæ ejus, unde decesserint, revertuntur. Et quia hæc, quæ in lege sunt constituta, via est eorum, quo-

rum in his præformatur exemplum; ut viam harum justificationum intelligens in mirabilibus Dei exerceatur, orat, id est, in legis operibus versetur: quia lex sit ad futurorum bonorum speculum constituta.

6. De consequenti versu comperi multos varia sensisse, eo quod non eadem proprietate a ceteris translatoribus ex hebræo demutatus esset, ut ab his Septuaginta interpretantibus conscriptus est. Nonnulli enim pro eo, quod ab illis dictum est ἐνύσταξεν ἡ ψυχή μου, posuerunt ἔσταξεν ἡ ψυχή μου. Quidam autem ex illis non ἐνύσταξεν, sed κατέσταξεν transtulit. Et aliud ἐνύσταξεν, aliud ἔσταξεν, aliud κατέσταξεν significare intelligitur. Sed nobis neque tutum est translationem Septuaginta interpretum transgredi: & sane ratio & sensus dictorum ita admonet, ut recte ac probabiliter versum translatum intelligamus. Est enim cum illis & nobiscum ita: *Dormitavit anima mea præ tædio.* Et superior omnis sermo & cosequens humilitatis & infirmitatis confessionem in se habet, cum pavimento anima adhæsit, cum peccatorum viæ confitentur, cum intelligentiam viæ justificationum orat. Consequens ergo est, ut nunc animam suam præ tædio mortalis habitaculi dormitare conquestus sit, quæ nondum justificationum viam intelligat, quæ etiam nunc pavimento adhæserit. Atque ob id in viis Dei confirmandum sese orat, quia præ tædio dormitet.

7. Sed hic ea ratio servata est, ut dormitare se, non dormire dicat: quia, qui dormit, in ipso somni opere est; qui autem dormitat, dormitat ante, quam dormiat. Quæ & in alio loco ratio servata est, cum dicit: Ecce non dormit, neque dormitabit, qui custodit Israel. Sed & illic, ubi meminit: Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem; dormitationem palpebrarum, somnum vero esse dixit oculorum, quia palpebrarum officium est, ut somnum ex dormitatione concilient. Propheta igitur etsi dormi-

tat,

tat, non tamen dormit: atque ob id, ne dormitans obdormiat, ſubjecit: *Confirma me in verbis tuis;* id eſt, ut per omnium juſtificationum, quas ſuperius memoravit, intelligentiam confirmatus, non modo non dormiat, ſed etiam ſine aliqua dormitatione pervigilet.

8. Ait autem poſt hæc: *Viam iniquitatis amove a me, & lege tua miſerere mei.* Promtum fuerat dicere: Iniquitatem amove a me: ſed licet infirmitatis ſuæ conſcius, cum meminit in corpore ſuo viam ineſſe peccandi, tamen per timorem Dei a peractione peccati omnis alienus eſt. Viam igitur peccati, qua ad peccatum pergere promtum eſt, amoveri a ſe deprecatur, id eſt, omnia corporalium voluptatum deſideria auferri, nec tentationem aliquam concupiſcentiæ aut ignorantiæ, qua tamquam per viam ad peccatum itur, ingruere. Nec ſolum id orat Deum, ſed etiam, ut per legem ſuam miſereatur ejus. Per legem autem hoc modo miſericordiam conſequitur: quia, ut ſuperius oſtendi, ita in lege ſit ſcriptum: Et nunc Iſrael, quid Dominus Deus tuus poſcit a te, niſi ut timeas Dominum Deum tuum, & ambules in omnibus viis ejus, & diligas eum, & ſervias Domino Deo tuo ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & cuſtodias præcepta Domini Dei tui, & juſtificationes ejus, quæ ego præcipio tibi hodie, ut bene ſit tibi? Ergo cum lex doceat in viis Dei ambulandum, ut ambulanti in his bene in poſterum ſit; & nunc Propheta oret vias injuſtitiæ a ſe amoveri, ſibique ut Deus miſereatur ex lege: id orat, quod lege concluſum eſt, ut in viis Dei ambulans in beatitudine collocetur.

9. Dehinc ſequitur: *Viam veritatis dilexi, & judicia tua non ſum oblitus.* Viam multi diligunt: ſed non omnes diligunt viam veritatis. Et quicumque aut voluptatum, aut divitiarum, aut honorum viam ineunt, ſed & qui hæreticorum doctrinis vagi & incerti, & im-

pii differuntur, in via quidem sunt, sed non sunt in via veritatis. Sed Propheta ex spiritu ejus loquitur, qui assumto corpore dicturus postea erat: Ego sum via, veritas & vita. Et quia hoc judicium est, secundum quod in Evangeliis continetur: Hoc enim judicium est, ut, qui credit in me, habeat vitam æternam, merito Propheta ait: *Viam veritatis dilexi, & judicia tua non sum oblitus.* Nobis enim hæc ad cognitionem posterius dicta sunt; sed Propheta in his & vivit, & loquitur.

10. Cohæret autem sibi doctrinæ & confessionis propheticæ sermo; ait enim: *Adhæsi testimoniis tuis, Domine, noli me confundere;* quia veterum & anteriorum peccatorum veniam testimoniis Domini adhærendo sit meritus. Scit enim verbis Dei dictum esse: Ecce deleam ut nubem injustitias tuas, & tamquam nebulam peccata tua. Dominus potens est omnia ea, quæ nobis pudori & confusioni sunt, amovere, si & nos dicere cum libertate possimus: *Adhæsi testimoniis tuis.* His enim adhærentes, a confusione pudendorum & anteriorum criminum liberamur.

11. Sed concluduntur omnia suo ordine, suis rebus. Superius enim ait: *Viam injustitiæ amove a me;* deinde subjecit: *Viam veritatis dilexi;* tertium id sequitur: *Adhæsi testimoniis tuis;* nunc deinde ita finit: *In via præceptorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.* Per gradus ad id ventum est. Viæ iniquitatis amotæ, viæ veritatis dilectæ, testimoniorum indivisibili societate, ut in via mandatorum Dei curreretur. Sed via, quæ ad vitam ducit, & angusta, & tribulata est; angusta, quia diligenter & caute in ea ingrediendum est; tribulata, quia per multas tribulationes & passiones aditur. Et insolens Propheta existimabitur, qui se viam hanc currere glorietur?

12. Meminit autem inter innocentiæ studium, & humilitatis confessionem sermonum suorum moderandam

randam esse virtutem. Idcirco postea, quam dixerat: *In via mandatorum tuorum cucurri*; hoc addidit: *Cum dilatasti cor meum.* Dilatatum est cor, quod per fidem capax doctrinæ Dei panditur. Et hoc de credentibus dictum est: Et inhabitabo, & inambulabo in eis. Cor igitur dilatatur, in quo sacramentum Patris & Filii residet, in quo capaci habitatione Spiritus sanctus delectatur. Meminit & Salomon dicens: Sapientia in exitibus canitur, in plateis cum libertate agit. Verbi utriusque hujus latinitas nostra vel obscuritatem nobis affert, vel alterius intelligentiæ opinionem præbet. Nam quod nos in exitibus dicimus, græcitas ex hebræo ἐν ἐξόδοις transtulit. Et exodus proprie est, ubi ex multis angustis viis in unam patentem viam coitur. Quod vero nos plateas nuncupamus, eodem nomine græcitas nuncupavit. Sed plateas latitudines esse græcus sermo designat; & nos putamus has esse urbium vias. Ergo Sapientia, quæ Christus est, in via illa, in qua nobis ex multis egressus est, canitur: in latitudinibus autem cum libertate agit, in quibus non solum habitare, sed etiam deambulaturam se esse promisit. Ergo viam Domini Propheta libere currit, postea quam dilatato corde esse cœpit. Non enim ante potuit viam Dei currere, quam ipse ille digna & ampla Deo efficeretur habitatio. Amen.

LITTERA V.

ה He.

Legem statue mihi, Domine, viam justificationum tuarum: & exquiram eam semper. Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam: & custodiam illam in toto corde meo. Deduc me in semitam mandatorum tuorum; quia ipsam volui. Inclina cor meum in testimonia tua, & non in utilitatem.

litatem. Averte oculos meos, ne videant vanitatem: in via tua vivifica me. Statue servo tuo eloquium tuum in timore tuo. Amputa opprobrium meum, quod suspicatus sum, quia judicia tua jucunda. Ecce concupivi præcepta tua: in æquitate tua vivifica me.

1. Inusitatam ac novam deprecationem Prophetæ in primo quintæ litteræ versu invenimus. Ita enim cœpit: *Legem statue mihi, Domine, viæ justificationum tuarum.* Sed rationem consequi versus hujus ex latina interpretatione difficile est. Per conditionem enim sermonis nostri communis non ita absolute potuit virtus verbi & hebraici & græci explicari. Græci namque ex hebræo transtulerunt: *νομοθέτησόν με, κύριε, τὴν ὁδὸν τῶν δικαιωμάτων σου.* Orat enim in hoc versu, ut sibi lex statuatur justificationum: & quod græce est *νομοθέτησον*, ad ejusdem sensus intelligentiam *latinitas* explicare non potuit. Propheta ergo orat, ut viæ justificationum suarum legem sibi Dominus constituat, id est, ut qua lege viam justificationum Dei adeat, intelligat & sciat. Non enim viæ tantum ait, sed *justificationum viæ* postulat *legem.*

2. Et quæ tandem justificationum viæ lex erit? Nam in communibus & terrenis viis legem meminimus esse in spatiis mensuras: cum passuum mille intervallo quædam legis viæ signa statuuntur, cum mansionum requies disponitur, cum usque ad urbem refectioni viantium congrua rursum mansionum intervalla dimensa sunt. Sed etiam tum, cum ex Ægypto populus per rubrum mare pedes transiit, legem quamdam viæ fuisse meminimus ei non humani arbitrii judicio, sed divini, constitutam in columna ignis & nubis. Nam cum oporteret populum iter agere, columna ignis nocturno tempore anteibat, de die vero columna nubis. At cum placitum Deo fuisset diu in iisdem castris populum contineri, columna neque ignis

noctu

noctu provehebatur, neque nubis de die anteibat. Legem itaque hanc viæ statuit. Et si diligenter stationes eas, mansionesque castrorum, & conditiones locorum, quæ Exodo continentur, retractemus; magna in ipsis cœlestis itineris mirabilia cernemus. Ob quod frequenter Propheta oravit, dicens: Considerabo mirabilia de lege tua. Sed non jam istis se viæ legibus contineri Propheta orat: non enim viæ legem, sed *via justificationum* poscit.

3. Scit esse viam testimoniorum, cum dicit: *In via testimoniorum tuorum delectatus sum.* Scit esse viam præceptorum, cum ait: *Viam præceptorum tuorum cucurri.* Novit esse viam legis, cum *Beati sunt, qui ambulant in lege Domini.* Scit esse hanc viam justificationum, de qua nunc deprecatur. Scit etiam esse viam in Prophetis, scit esse viam in Evangeliis, scit esse viam in Apostolis, de quibus sæpe testatus est. Vult ergo per legem viæ hujus, usque in perfectam illam vitæ viam tendere. Plures enim sunt hæreticorum, qui viam legis probant, plures, qui Prophetarum, multi, qui Evangeliorum, multi, qui Apostolorum. Scimus etiam quosdam non omnibus his viis esse contentos. Sed scriba doctus novit divitis patrisfamilias exemplo de thesauris proferre vetera & nova. Hanc igitur justificationum viæ legem Propheta desiderat: Lex enim justificationum quibusdam religiosi cordis disciplinis continetur, & intra fines nos constitutionis suæ, quibus se uteremur, artavit: ne excedentes eos, ad opiniones hæreticæ intelligentiæ evagaremur. Non vult igitur ab ea lege excedere, quam constitui sibi orat.

4. Sed in quam causam hanc legem orat institui? Scilicet ut exquirat eam. Lex erat justificationum per Moysen scripta: & hanc Propheta operibus exercebat. Non ergo hanc statui sibi orat, quæ jam statuta erat, & ab eo religiose agebatur; sed eam,

quam

quam optat, inquirere. Quid ergo optat inquirere? Finem ſcilicet legis. Et quis erit finis legis? Apoſtolum audiamus: Finis enim legis Chriſtus eſt. Sed per has juſtificationum vias, quibus ſtatuta lex fuerit, finem legis optat exquirere: neque ſolum exquirere, ſed ſemper exquirere. Ita enim ait: *Et exquiram eam ſemper.* Officium exquirendi non ſuffecerat per voluntatem, niſi etiam indefeſſa ab eo temporis continuatione gereretur.

5. *Da mihi intellectum, & ſcrutabor legem tuam, & ſervabo eam in toto corde meo.* In proverbiis Salomonis ſcriptum meminimus: In intelligendo ſapientiam interroganti ſapientia deputatur. Quo ſenſu id oſtendi videtur, quod qui non intelligat, & ſapienter interroget, ſapere credatur. Hoc itaque eo proficit, quia Propheta in lege manens, & ſecundum Apoſtolum Hebræus ex Hebræis octava die circumciſus, & ſecundum genus ex tribu Juda, & ſecundum gratiam corporeæ unctionis & rex electus, & chriſtus, & ſecundum ſacramentum dominicæ nativitatis dignus, cujus filius Jeſus Chriſtus eſſet, tamquam Peregrinus legis orat: *Da mihi intellectum, & ſcrutabor legem tuam, & ſervabo eam in toto corde meo;* Nondum ergo ſervat, nondum ſcrutatus eſt, nondum intelligit. Non ergo de ea lege loquitur, in qua natus eſt, eruditus eſt, operatus eſt Propheta. Sciens itaque primam partem eſſe prudentiæ, ut quis, quod non intelligit, ſapienter interroget; & quod ignorat, intelligat: idcirco intellectum ut accipiat, rogat. Sciens vero adepto ſpiritu intelligendi, ſtudio opus eſſe ſcrutandi, ait: *Et ſcrutabor legem tuam.* Scrutationis autem fructum repertæ rei cuſtodiam eſſe cognoſcens, dixit: *Et ſervabo eam.* Intelligens vero perfectam cuſtodiæ diligentiam in toto eſſe cordis officio, conſummavit omnem ſermonis ſui ordinem, dicens: *Da mihi intellectum, & ſcrutabor legem tuam, & ſervabo eam in toto corde meo.*

6. Sed

6. Sed quid tandem iſtud eſt, quod intelligere optat, quod ſcrutaturum ſe & ſervaturum toto corde promittit? Meminit namque non otioſos dies ſex Moyſi libro in mundi hujus operatione monſtrari. Scit non ſuperfluam eſſe diei ſeptimi requiem. Recordatur in menſis novi religione ſacramentum feſtivitatis cœleſtis tamquam in ſpeculo figurari. Novit annum illum, quo poſt ſex annorum ſervitutem liber Hebræus eſt, quo poſt multam operationem terra requieſcit, fructibus ejus relictis proſelyto pauperi, & beſtiis terræ, quo & debita univerſa Hebræis omnibus remittuntur. Quinquageſimi quoque anni leges concupiſcit ſcrutari. Vult, quæ ſit in primo menſe decimi diei usque in quartam decimam, & deinde usque in vigeſimam primam religio. Illam quoque ſeptimi menſis cogitat ſolemnitatem, cujus memoriale in tubis eſt: decimi quoque diei in eo placationem, & poſt quintam decimam in tabernaculis dierum octo lætitiam: quomodo ex his & ſancta prima, & octava ſit ſancta. Scit circumciſionem primam fuiſſe, ſcit & iteratam per Jeſum eſſe geſtam. Azyma ſancta deſiderat, litare paſcha concupiſcit, de quo in agni ipſius immolatione ſcriptum eſt: Hoc eſt paſcha Domini. Terram repromiſſionis, terram fluentem lac & mel ſcit nondum vere a populo, qui ſecundo eſt circumciſus, obtentam. Ob hæc igitur intellectum orat; hæc intelligens, ſcrutaturum ſe pollicetur; hæc ſcrutatus, ſervaturum ſe profeſſus eſt; hæc ſervans, in toto corde cuſtodiet.

7. Poſt quæ ſequitur: *Deduc me in ſemita mandatorum tuorum; quia ipſam volui.* Et in hoc nunc verſu, ſermonis virtus non proprie per conditionem translationis expreſſa eſt. Nam id, quod noſtri ita dixere: *Deduc me in ſemita*, græcitas ſic locuta eſt: ὁδήγησόν με ἐν τῇ τρίβῳ. Et id, quod cum illis τρίβος dicitur, trita & frequentata diſcurſibus ſemita intelligitur: nobis-

nobiscum autem ſemita dici poteſt, & eſſe ſemita, & eſſe non trita. Ergo quia græcitas utrumque eadem nuncupatione complexa eſt, nos quoque ita ſentiamus; & ſemitam eamdem ſciamus eſſe, quæ trita eſt.

8. Et obſervandum eſt, quod hic non legis, ſed *mandatorum* ſemitam eſſe dicat. Via enim legis a Moyſi gradientes, poſt quam ipſa conſtituta eſt, habuit. Ceterum mandatorum idcirco ſemita eſt, quia in mandatis Dei jam a ſeculi inſtitutione perrectum ſit. In hac enim ſemita & Abel cucurrit, & Seth inſtitit, & Enoc placuit, & Noe reſervari meruit, & Melchiſedech & benedicere potuit, & decimas accepit, & Abraham amicus Dei eſt, & Iſaac hæres eſt, & Jacob Iſrael eſt, & ex Juda exſpectatio gentium eſt, & Joſeph in teſtimonium poſitus eſt, Job a Lege liber de hoſte legis triumphat, & Hebræum Moyſes vindicat, & Jeſus ſecundo Iſrael circumcidit, & *Samuel* dignus in unguendo rege deligitur.

9. Et nunc in hac orat ſe hic & unctus, & rex & propheta deduci. Scit enim imbecillam ſibi eſſe naturam, neque ſe poſſe hanc ſemitam ſine duce aggredi. Dux enim eſt omnibus hac ſemita pergentibus Deus. Dux enim eſt, cum dicitur: Retro poſt Dominum Deum tuum ambula, & ad eum adhæreto; & rurſum: Retro poſt eum ambula, quoniam ipſe te deducet. Deducit autem, cum ait: Qui non tulerit crucem ſuam, & ſecutus me fuerit, non eſt me dignus. Deducit etiam, cum prior omnem evangelicarum paſſionum ſemitam trivit. Si Apoſtoli docent, prior ille docuit; conſtituit enim Sapientia amicos Dei & prophetas. Si juſte nunc aliquid geritur a nobis, princeps juſtitiæ noſtræ eſt; eſt enim ipſe juſtitia. Si ob fidem ad terrorem flagellamur; flagellis ille dorſum ſuum præbuit. Si alapis ad injuriam cædimur, has ille ſuſcepit. Si in contumeliam conſpuimur, faciem ſuam ille non avertit a ſputis.

10. Dux

10. Dux in omnibus ille est: sed dux est diligentibus legem, quam superius se toto in corde custoditurum Propheta professus est. Non enim hic secundum sermonem græcitatis, cum dicitur: *Quia ipsam volui*, ad semitam mandatorum referri potest: quia in græco, ubi feminino genere semita scripta est, id, quod vellet, masculino genere pronuntiat, dicens: ὁδήγησον με ἐν τῃ τρίβῳ των ἐντολων σου, ὅτι αὐτον ἠθέλησα. Lex enim a nobis feminino genere nuncupatur, quæ græce νομος dicta est, quod ab his genere masculino enuntiatur. Et cum illic feminino genere semita nuncupetur; id, quod voluit, ad id refertur, quod per masculinum genus græcitatis proprietate memoratum est.

11. Sequitur nunc: *Inclina cor meum in testimonia tua, & non in utilitatem.* Omnia Propheta ad munus Dei retulit: sive ut lex viæ justificationum sibi statuatur a Domino, sive ut sibi intelligentia præstetur, sive ut deducatur in semita, sive ut cor ejus in testimonia inclinetur, id est, in ea, quæ sub testibus scripta sunt. Teste enim cœlo & terra lex tradita est.

12. Sed forte per hanc Prophetæ religiosam modestiam quisquam impie loqui ita audebit: Si, inquit, omnia a Deo sunt, humana ergo ignorantia caret culpa; cum nihil obtinere possit, nisi quod donatum a Deo sumserit. Et primum hoc impietatis est voluntas, existimare idcirco se ea, quæ sunt credentium propria, non consequi, quod sibi a Deo indulta non fuerint. Sed omnem occasionem hujus impiæ excusationis Propheta submovit. Primum enim cum orat, conveniens infirmitati suæ egit officium: dehinc Dei muneribus humanæ devotionis studia connexuit. Cum enim ait: *Legem mihi statue Domine viam justificationum tuarum*; quid secundum orationis nostræ humilitatem Dei esset ostendit. Cum autem subjecit: *Et exquiram eam semper*; officium devotionis suæ protulit. Et in

ceteris quoque utrumque quodam complexu ſibi invicem colligavit: cum deduci ſe in ſemita poſtulavit, & cum id ipſum voluit. Prius enim, quæ a Deo ſunt, cum honore præpoſuit: & tunc, quæ hominis ſunt, cum humilitatis atque officii ſui confeſſione ſubjecit. Orat igitur, ut Deus tribuat. Eſt ergo a nobis, cum oramus, exordium, ut munus ab eo ſit: dehinc quia de exordio noſtro munus ejus eſt, ex noſtro rurſum eſt, ut exquiratur, & obtineatur, & maneat.

13. In eo autem, quod ita ſe habet: *Inclina cor meum in juſtificationes tuas, & non in utilitatem;* quidam tranſtulerunt: *Inclina cor meum in teſtimonia tua, & non in avaritiam.* Id quod in hebræis codicibus continetur, ambigua in definitione utrique intelligentiæ opportunum eſt. Sed nos, ſicut oportet, ſequimur Septuaginta interpretum religioſam & antiquam auctoritatem, ex judicio tamen ceterorum *translatorum* proprietatem intelligentiæ cujusque deſiderio coaptantes. Cum enim hi dixerint, *in utilitatem*, illi dixerint, *in avaritiam*; per idipſum quomodo utilitas hic nunc ſit ſubjecta, noſcetur. Nam ſeculi homines pecuniam, argentum, aurum, & cetera opum inſtrumenta utilitatem vocant. Ergo cum in Dei teſtimonia inclinari cor ſuum, & non in utilitatem Propheta orat, inclinatum in Dei teſtimonia cor ab his ſine dubio refert, quæ humano judicio exiſtimantur utilia. Et quidem intelligentiæ noſtræ ſenſum verſus, qui conſequitur, confirmat.

14. Ait enim: *Averte oculos meos, ne videant vanitatem, & in via tua vivifica me*; vanitatem eorum docens, quæ ab hominibus exiſtimantur utilia. Et quærendum eſt, quos oculos, & a qua vanitate oret averti. Orat autem & animi & corporis oculos, eos ſcilicet, qui theatralibus ludis captivi incubant, eos, qui Circenſium certaminibus ſerviunt, eos, qui veſtium pretia mirantur, eos, quos auri ſplendor, & gem-

gemmarum varietas occupat. Niſi forte non magis equorum curſu aſtrorum curſus eſt gratior; & obſcœnis illis ſpectaculorum turpium fabulis, non amœnius divina illa humanæ ſpei eloquia cantantur. Niſi forte huic terrenorum metallorum uſui, non magis æternitatis repoſitæ divitiæ, honor & gloria præferctur: & blandior mihi erit auri ſpecies, quam hominis, & terræ, & lucis, & cœli. Ab eorum igitur vanitatibus averti oculos, & hos corporis ſui, & illos animæ deprecatur: de quibus obcæcatis beatus Apoſtolus docet, cum ait: In vanitate ſenſus eorum intenebrati, alienati a vita Dei.

15. Et averſorum oculorum a vanitate quod præmium ſit, non longe requirendum eſt. Sequitur enim: *Et in via tua vivam.* Declinandi enim a vanitate ſunt oculi, ut nobis in via Dei vita ſit: non ea vita, quæ nunc eſt, ſed ea, quæ in cœlis repoſita eſt, & in Chriſto abſconſa. Ita enim in omni hoc pſalmo locutus eſt, tamquam victurus ſit, non modo vivat. Erigendi igitur oculi ſunt, quibus Chriſti potius gloria, quam mundi hujus inania & vana cernantur. In via enim Dei, referentes oculos a vanitate, vivemus.

16. Dehinc ſequitur: *Statue ſervo tuo eloquium tuum in timore tuo.* Novit a plurimis Propheta eloquia Dei ſine metu ſuſcipi. Plures enim auditas cœleſtis eloquii Scripturas tamquam fabulam rerum inanium negligunt, & Dei verba, quæ præterire cœlo & terra prætereunte non poſſunt, magno cum periculo irreligioſæ temeritatis irrident. Novit initium ſapientiæ eſſe Dei timorem. Novit in illa ſeptiformis Spiritus gratia timorem in poſtremo tamquam firmamentum eorum, quæ ſuperius ſunt dicta, numerari. Conſtitui ergo in ſe Dei eloquia in timore Dei deprecatur: quia ſcit ea nobis eloquia futura eſſe, quæ tamquam Dei timebuntur utilia. Dehinc adjecit: *Circumcide opprobrium meum, quod ſuſpicatus ſum: quia judicia tua jucunda.*

 Pro-

tenus est; sed quia id per infirmitatem carn
se suspicatur habitare. Non enim ait: Ci
opprobrium, quod in me est; sed ait: *Circu*
probrium meum, quod suspicatus sum, suspicio
probrii ex conscientia propriæ infirmitatis o
In judiciis enim multi ad opprobrium resurge
quia his jucunda sint, in quibus peccati non
opprobrium, ipsam illam, quæ in se est, sus
a se circumcidi orat opprobrii, ut sibi Dei sin
judicia.

17. Ac ne de admissi peccati conscienti
tus esse existimaretur, orationem omnem, q
singulis octonis versibus defert, hac libertate
sit: *Ecce concupivi præcepta tua, in æquitate tu*
me. Superius oravit, ut in Dei timore Dei
tuerentur eloquia; dehinc ut a se suspicio
deretur opprobrii; nunc concupiscentiam a
rium suum ergà Dei præcepta demonstrat,
æquitate Dei vivificetur, orat; sciens prop
vinæ æquitatis esse munus, ut vivificet eum
præcepta Dei desideraverit, cui & circumcis

LITTERA VI.

ו Vau.

Veniat ſuper me miſericordia tua Domine, ſalutare tuum ſecundum eloquium tuum. Et reſpondebo improperantibus mihi verbum, quia ſperavi in ſermonibus tuis. Et ne auferas de ore meo verbum veritatis usquequaque; quia in judiciis tuis ſpero. Et cuſtodiam legem tuam ſemper in ſeculum ſeculi. Et ambulabam in dilatatione: quia mandata tua exquiſivi. Et loquebar in teſtimoniis tuis in conſpectu regum, & non confundebar. Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi vehementer. Et erexi manus meas ad mandata tua, quæ dilexi: & exercebar in juſtificationibus tuis.

1. Plures ſecundum Apoſtolum ſunt, qui ſapientiam ſeculi ſequentes, ſapientiam Dei reprobaverunt: ob quod ſtultam fecit Deus ſeculi ſapientiam. Quid enim infidelibus ſtultius eſt, qui præter illum communem irreligioſorum errorem etiam hoc adjiciunt piaculi, ut divina Scripturarum eloquia putent perfectæ doctrinæ carere ratione? Et quia pro impietate ingenii ſui divinorum dictorum capaces eſſe non poſſunt, ad contumeliam cœleſtium verborum pro excuſatione hebetudinis ſuæ prorumpunt, dicentes, nihil in his rationabile, nihil eſſe perfectum: volentes ea, quæ a ſe dicantur, ſola eſſe erudita, & doctrinis veræ prudentiæ expolita; ſtulti Deo negantes, quæ aſſumere ipſi ſibi audent. Nec mirum eſt, ſi irreligioſe de eis opinantur, quorum pecudeæ hebetudinis modo, intelligentiam non conſequuntur. Verum quamvis in eo ſermone, quem ſuperius habuimus, his, qui ſapientiam Dei ſequuntur, cognitam dictorum cœleſtium perfectionem exiſtimem, nihilque

 eorum

eorum esse, quod non consummatum, atque omni ex parte perfectum sit: tamen id quoque etiam in his sextæ litteræ versibus absolutius licebit intelligi.

2. Post superiorem enim sensum ita loquitur: *Et veniat super me misericordia tua Domine, salutare tuum secundum verbum tuum.* Misericordiam itaque primum deprecatus est, dehinc salutare. Salus enim nostra ex misericordia Dei est, & bonitatis suæ hoc munus in nobis est: & inde cœpit oratio, unde & salus inchoat deprecantis. Dehinc ne ex incerta & ex inopinata spe precari Propheta existimaretur, primum misericordiam, dehinc salutare commemorat, tum tertio subjecit, *secundum verbum tuum*: ut hanc orandi fiduciam proficisci secundum verbum Dei, id est, secundum doctrinam legis ostenderet.

3. Post hunc itaque perfectæ orationis ordinem id sequitur: *Et respondebo exprobrantibus mihi verbum, quia speravi in verbis tuis.* Tenet ordinem ratio perfecta. Si, inquit, in me venerit misericordia tua, & salutare tuum secundum verbum tuum, & a te fuero misericordiam consecutus, & a te conservatus, ut spopondisti; consequens erit, ut his, qui insipientiam mihi, & errorem spei, & verbum hoc, quod in te spero, exprobrant, respondeam. Quid itaque adversus hanc Prophetæ responsionem exprobrare irreligiosa mens poterit? Misericordia primum oratur a Deo, salus etiam exspectatur a Deo: & deinde eam spopondisse per verbum suum Deus ostenditur. Concluditur itaque exprobrantium impietas ab his, qui in Dei verbis sperant: cum quando Deus precatur, & misericordiam, & salutem ab eo credentium fides sperat, & doctrina hæc spei nostræ sit, ut oratus & misereatur, & salvet.

4. Dehinc sequitur: *Et ne auferas de ore meo verbum veritatis usquequaque nimis; quia in judiciis tuis speravi.* Accipiat humana insolentia humilitatis modestiæque

ſtella in claritate. Scit eſſe leges Angelorum, cum alii aſſiſtentes Deum indefeſſa voce collaudant, alii ante conſpectum inviſibilis nobis Dei tamquam lege officii proprioris aſſiſtunt. Novit & puſillorum Angelos faciem Dei quotidie ex quadam lege conſpicere. Scit utique eſſe æternas leges, & eas omnes ſe in illo ſeculi ſeculo cuſtoditurum eſſe confidit: quia ea, quæ per umbram ſunt conſtituta, in hoc nunc ſeculo ſemper obſervet.

9. *Et ingrediebar in dilatatione: quia mandata tua exquiſivi.* Non eſt anguſtus Propheta; & ſuperius jam dixerat: *Viam præceptorum tuorum cucurri, cum dilataſti cor meum.* Scit inter humanarum tribulationum paſſiones ſemper ad Deum patulo eſſe ſe corde oportere. Quod ipſum Apoſtolus docet, dicens: In omnibus tribulati, ſed non anguſtiati. Novit hac ipſa amplitudine cordis de ſe idem Apoſtolus gloriari, cum ad Corinthios ait: Non anguſtiamini in nobis, ſed anguſtiamini in vobis. Patet etiam hic quoque Propheta, dicente Deo: Et inhabitabo in his, & inambulabo in ipſis. Anguſta igitur ſunt peccantium corda, & hoſpitio Deum mens polluta non recipit. Patulum enim domicilium inconceptibili Deo opus eſt: & idcirco in amplitudine Propheta ambulat, quia in eo Dei in ſe loquentis habitatio eſt. Cauſam vero amplitudinis ſuæ docet, dicens: *Quia mandata tua exquiſivi.* Naturæ noſtræ conſuetudinem recordemur, quotieſcumque lectioni vacantes mandata Dei & præcepta ſcrutamur, in quantam amplitudinem intelligentiæ mentium noſtrarum dilatantur anguſtiæ, & quam patulus noſtræ humilitatis in deſideria divina ſit ſenſus. Per peccatorum autem noſtrorum conſcientiam coartatur nobis omnis animæ amplitudo: ac DIFFICILIA OMNIA & anguſta ſunt, cum divini verbi habitatione ſumus indigni.

10. Sed ambulans in latitudine Propheta, versari in officio digno adeptæ amplitudinis debet: & versatur plane. Sequitur enim: *Et loquebar de testimoniis tuis in conspectu regum, & non confundebar.* Hoc officium dilatati cordis est, ut ex eo in abundantia divinæ doctrinæ verba procedant. Loquitur enim Propheta constanter adversus Principes terræ Deum prædicans. Et quidem duplex significatio sensus hujus est, quia secundum dominica præcepta oporteat a nobis Christum coram regibus & potestatibus prædicari: neque nos terrenarum potestatum fas est jure terreri, quo minus omni confusione rejecta, constanti & publica fide Deum, qui negantes se negaturus sit, non negemus. Potest & sermo ad eos referri, de quibus & Apostolus ait: Jam sine nobis regnatis, & utinam regnetis: id est, tamquam in conspectu Sanctorum, qui utique frequenter reges terræ sunt nuncupati. Propheta Dei testimonia sit locutus, neque confusus sit per prædicationem suam doctrinæ cœlestis instituta præbere. Geminam autem lectio intelligentiam ex se præstat: ut quia utrumque ex testimoniis Scripturarum intelligi promtum est, aut utrumque significatum existimetur, aut, quod magis videbitur probabile, eligatur.

11. *Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi vehementer.* Non solum igitur loqui nos in testimoniis Dei convenit: sed legis mandata omnia diuturna meditatione percensere. Neque tantum meditatio utilis est, nisi lex ipsa, quæ in meditatione est, diligatur: neque diligere communi dilectione sufficiet, nisi etiam vehementer id, quod diligitur, diligatur. Atque ideo hunc omnem perfectæ rationis ordinem sermo propheticus percurrit, dicens: *Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi vehementer.*

12. Sed neque meditatio legis, neque ipsa dilectio impensa sufficiet, nisi fructum operum & voluntatis

tatis efficientia consequatur. Neque in hoc Propheta cessavit; ait enim: *Et erexi manus meas ad mandata tua, quæ dilexi valde.* Manus ad mandata ea, quæ diligebat, erexit; non utique contumeliosas aut procaces, sed mandatis humilitatis servientes, sed operibus misericordiæ insistentes, sed fidei præcepta peragentes. Operis vero officium semper oportet esse intentum, & nulla interdum negligentis otii dissimulatione cessare. In hoc quoque se manere Propheta testatur, dicens: *Et exercebar in justificationibus tuis.* Exercitatio assiduitatem operationis ostendit. Frequentem itaque sibi esse, & semper intentam præceptorum observantiam docet ad illas, de quibus superius memoravimus, cœlestium justificationum efficientias, nunc se in justificationibus præsentis, & ex futuris adumbratæ legis exercens.

LITTERA VII.

ז Zain.

Memor esto verbi tui servo tuo, in quo mihi spem dedisti. Hæc me consolata est in humilitate mea: quia eloquium tuum vivificabit me. Superbi inique agebant usquequaque: a lege autem tua non declinavi. Memor fui judiciorum tuorum a seculo Domine: & consolatus sum. Defectio animi tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam, Cantabiles mihi erant justificationes tuæ in loco incolatus mei. Memor fui in morte nominis tui Domine: & custodivi legem tuam. Hæc mihi facta est, quia justificationes tuas exquisivi.

1. Omnis Dei sermo, qui Scripturis divinis continetur, in spem nos bonorum cœlestium vocat. Atque ob id Propheta in omnibus se Dei præceptis man-

manfisse confidens, constanter ait: *Memorare verbum tuum servo tuo.* Numquid promissi sui Deus immemor est? Absit istud, ut aliqua subrepere in æternam atque indefessam Virtutem humanarum infirmitatum genera credantur. Sed Propheta, qui promissis Dei credidit, qui desiderio cœlestium detentus est, qui contemtu præsentium futura speravit, non ad memoriam verbi sui Deum admonet; sed ut verbi sui in se servo suo memor sit, deprecatur, id est, ut ita dignus habeatur, in quo Deus verbi sui memor *esse dignetur*, quo in verbo spem dederit. Et spem non inanem esse oportet, neque verbis tantummodo prædicari, sed rebus ipsis doceri: ut, si quando incidant infirmitates, persecutiones, damna, orbitates, contumeliæ; has præsentis seculi minas ac potestates, spe æternorum promissorum consolemur.

2. Et ad hæc quidem omnia nos docemur: sed jam ipsis omnibus Propheta perfunctus est, dicens: *Hæc me consolata est in humilitate mea: quia eloquium tuum vivificavit me.* *Hæc* ad spem refertur, quam sperare eum Deus fecit. Consolata vero est eum *in humilitate*: id est, cum contemnitur, cum irridetur, cum injuriis vexatur, cum contumeliis inhonestatur; sciens hanc sibi tentationum præsentium esse militiam. Sed se inter hæc infirmitatis suæ bella spes a Domino præstita consolatur: vivificatur autem per eloquia Dei. Scit in his excellentem esse in cœlis humilitatis suæ gloriam: scit animam eloquiis Dei refectam, tamquam pabulum aliquod vitæ in se æternæ continere. Non movetur in eloquiis Dei vivens, inani superbientium gloria. Novit enim indigentiam suam eorum esse opulentia ditiorem. Scit jejunia sua cœlesti atque Evangelica benedictione saturari: scit humilitatem suam glorioso esse honoris præmio munerandam. Atque ideo subjecit: *Superbi inique agebant usquequaque: a lege autem tua non declinavi.* Inter nimias

mias & consummatas superborum iniquitates (*valde enim iniquæ agebant*), nullo Propheta deflexu a lege Dei declinat.

3. Sed non declinantem a Dei lege, oportet esse eum memorem judiciorum Dei. In omni enim vitæ nostræ genere memoria nobis divini judicii inferenda & continenda est; ut, cum aliquid agimus, residente in nobis judicii memoria, vel numquam potius abeunte, præceptis Dei opera nostra famulentur. Beatus erit, quisquis non sine memoria divini judicii omnia gesserit. Quod de se profitetur Propheta, dicens: *Memoratus sum judiciorum tuorum a seculo, & exhortatus sum.* Hæc nunc *a seculo* tantum, non etiam a seculo seculi: quia omnia in nos judicia Dei ex seculi hujus ac mundi temporibus instituta sunt. In his autem se cohortatus est, inter hos scilicet mundi turbines, & inter hæc passionum corporalium prœlia, ad tolerantiam ac victoriam infestantium malorum humilitatem suam judiciorum Dei memoria adhortatus.

4. Deinde sequitur: *Defectio animi tenuit me a peccatoribus derelinquentibus legem tuam.* Virtutes propriæ suæ Prophetæ huic ad spem vitæ æternæ non sufficiunt, neque quod spem in verbo Dei habuit, neque quod in spe eadem consolatus est, neque quod Dei vivificatur eloquio, neque quod non declinat a lege, neque quod semper memoria judiciorum Dei adhortatur: quin etiam dolore humanæ impietatis fatigatur, & ob irreligiosas hominum impietates exanimis est. Sanctus enim quisque cum cæditur, non humilitatis suæ, qui cæsus est, sed insolentiæ ejus, qui cædit, miseretur: ut a vesano filio pater, ut ab amente ægroto medicus contumeliam passus, dolorem non ex eo, quod perpessus erit, sentit, sed ob id, quod ille, quem sanum esse cuperet; injuriam sibi vesanus intulerit. Membro autem uno aliquid patiente, secundum Apostolum, compatiuntur & cetera

mem-

membra. Defectio itaque secundum hæc tenet Prophetam super peccatores derelinquentes Dei legem: affectu miserantis scilicet & dolentis, & tamquam membris suis pro parte ægrotis, iniquorum & irreligiosorum periculo fatigatur.

5. Manet autem ipse, quantum ad se, justificationibus Dei semper intentus, & in omni quacumque sede habitat, nequaquam ex ore ejus religiosæ confessionis hymnus abscedit. Ait enim: *Cantabiles mihi erant justificationes tuæ in loco incolatus mei.* Exemplo suo docet, suscepta semel in aures psalmorum cantica in corde esse continenda: & semper ea officio oris iteranda. Non negligenter, ut ipse prædicat, legit atque audit: neque irreligiositatis nostræ modo, divina eloquia aut occupatis in aliud, aut incuriosis oculis legit, aut mox obliviosis auribus excipit: sed cantabiles ei sunt, id est, sine intermissione cantatæ. In omni autem cujusque generis loco nequaquam a se abesse psallendi consuetudinem docet, cum ait: *In loco incolatus mei.* Non enim ait: In incolatu meo; sed ita ait: *In loco incolatus mei*, in quacumque scilicet sede mansisset: intelligens se mundi hujus esse peregrinum: Dei tamen sibi semper justificationes esse cantabiles.

6. Sed quam cantabiles sint justificationes Dei, ostendit; cum nullum omittat tempus, quo non in illo cœlestium sacramentorum opere versetur. Ait enim: *Memor fui nocte nominis tui Domine, & custodivi legem tuam.* Scit præcipue nocturno tempore divini esse a nobis nominis recordandum. Scit tum maxime custodiam Dei legis a nobis esse retinendam, cum subrepunt animo impuræ cupiditates. Cum vitiorum stimuli per recens sumtum cibum corpus exagitant, tum Dei nomen recordandum est, tum custodienda lex ejus est, pudicitiam, continentiam, timorem Dei statuens. Novit hoc præcipue tempore Deum orandum,

dum, deprecandum, promerendum, dicens in loco alio: Lavabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo. Non est periculoso nocturnarum vigiliarum otio animus relaxandus: sed in orationibus, in deprecationibus, in confessionibus peccatorum occupandus est: ut, cum maxime corporis vitiis opportunitas datur, tum præcipue eadem vitia divinæ legis recordatione frangantur.

7. Sequitur deinde: *Hæc mihi facta est, quia justificationes tuas exquisivi.* Hæc ad memoriam refertur, per quam memor fuit noctibus nominis Dei. Quod autem ait: *Mihi facta est*, id est, non subito recurrens, neque temporarie assumta: sed semper in se manens, & intra se quodam fidei opere instituta: & ob id ei facta, quia justificationes exquisierit. Utile igitur est, justificationes Dei sine aliqua temporis intermissione scrutari: quia per exquisitionem earum, ejus memoriam nos perpetem continemus in Christo Jesu, cui est gloria in secula seculorum. Amen.

LITTERA VIII.

ח Heth.

Portio mea Dominus. Dixi custodire legem tuam. Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo: miserere mei secundum eloquium tuum. Quia cogitavi vias meas, & averte pedes meos in testimonia tua; paratus sum, & non sum turbatus, ut custodiam mandata tua. Funes peccatorum circumplexi sunt me, & legem tuam non sum oblitus. Media nocte surgebam ad confitendum tibi super judicia justificationis tuæ. Particeps sum ego omnium timentium te, & custodientium mandata tua. Misericordia Domini plena est terra: justificationes tuas doce me.

1. Plu-

1. Plures psalmorum codices legentes & nos ita opinabamur, versum, qui octavæ litteræ primus est, id est hunc: *Portio mea Dominus*, in superioribus septimæ litteræ octo versibus contineri: quia ita in latinis codicibus, atque etiam in nonnullis græcis scriptum continebatur: & sane absolutior ita sensus videbatur. Sed secundum Hebræos emendatum apud Græcos Psalmorum librum legentes, invenimus hunc versum non septimæ litteræ novissimum esse, sed octavæ primum. Itaque secundum hanc cognitionem nos quoque tractare de eo aggressi sumus,

2. Cœpit enim ita: *Portio mea Dominus*. Dixi, *ut custodiam legem tuam*. Rarus quisque est, cui ista fiducia est, ut portionem suam esse Deum audeat dicere. Renuntiandum est seculo omnibusque rebus ejus, ut nobis Deus portio sit. Ceterum si nos ambitio detineat, si cura pecuniæ occupet, si illecebræ libidinum capiant, si negotia rerum familiarium demorentur; portio nobis Deus non erit, secularium curarum atque vitiorum possessione detentis.

3. Moysi cum jussum esset portiones incolatus distribuere duodecim gentibus filiorum Israel, ita e de tribu levitica præceptum est: Filiis Levi non erit portio, neque sors in medio fratrum suorum; quia Dominus Deus est pars eorum. Et rursum scriptum meminimus: Ego Dominus pars eorum. Nullam ergo Deo servientibus lex data terrenam esse voluit portionem: quia pars eorum Deus est.

4. Meminit & Evangelii prædicator ille Petrus nullam sibi esse portionem possessionis humanæ, cum oranti alimoniam respondit: Aurum & argentum non est mihi; quod autem habeo, hoc tibi do. Quid est istud Petre, quod possides? Renuntiaveras omnibus Domino tuo dicens: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, quid erit nobis? Et tibi ille responderat: Amen dico vobis, quod vos, qui secuti estis me,

me, in regeneratione sedebitis super duodecim thronos judicantes duodecim tribus Israel. Et exemplo vestro ceteris relinquentibus cuncta spoponderat. quod & centuplum acciperent, & dehinc vitam æternam possessuri essent. Quid est igitur istud Petre, quod habes? Habes plane, & non audeo dicere, plus te centuplum obtinere: dico tamen te sine multiplicatione calculi possidere. Dicis enim: Quod habeo, hoc tibi do: in nomine Domini nostri Jesu Christi surge & ambula. O felix possessio, o perfecta Dei portio! Non terrena largiris, sed naturæ opes rependis, & vitiosi partus damna restauras. Claudum natum ingredi jubes, & multæ ætatis virum incessu rudi incitas. Has opes tribuit, cujus Deus portio est. Novit & Paulus divitiarum suarum gloriam, dicens: Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini mei Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Talis Apostolo gloria, talis est portio.

5. Humanarum igitur hæreditatum modo, portionem, quæ melior est, & quæ utilior, eligamus. Si circa terrena patrimonia sua in cohæredum divisione quis nititur sortem commodioris portionis appetere, quanto propensiore cura partem cœlestis hæreditatis deligemus? Centuplum Dominus promittit: & centuplum non in æternum, sed in præsens. Æternorum autem bonorum immensa & infinita retributio est: ceterum sub definitione centupli, præsentium mensura concluditur. Ego autem ambigo, utrum hoc centuplum Petri excesserit portio. Certe secundum Domini præceptum, sperandum nunc in hoc seculo, relictis omnibus seculi rebus, centuplum munus est. Est enim nobis portio, qui ait: Et inhabitabo in eis. Nunc ergo centupli præmium est, ut in hoc terreno corpusculo nostro Deus habitet. Sed quid dico habitet? Ait & ipse: Et inambulabo in eis. Patens Deo est fidelis pectoris & ampla possessio:

ut inhabitet & inambulet. Sed qui inhabitat, qui inambulat, quid tertium addidit? Et ego ero illorum Deus. Ecce promiſſam nobis ab eo portionem, ut ſimus Deo habitatio; & dum in nobis ambulat, ſit nobis ipſe poſſeſſio, ſi ſeculum relinquamus, ſi poſſeſſionis terrenæ làbi renuntiemus, ſi hæreditatem caducorum reſpuamus, ſi viventes de ſeculo exeamus. Quæ enim merces eſt, emortuis corporibus, & exeunte anima diſſolutis, ſeculum reliquiſſe? Carendum eſt eo per contemtum ejus. Neſciendum eſt ignoratione voluptatum ſuarum. Moriendum nobis in eo eſt, dum non ei vivimus. Scit Paulus jam non ſe ſibi vivere, dicens: Quod enim vivo, jam non ego vivo, vivit autem in me Chriſtus.

6. Propheta itaque, ſecundum Apoſtolum, non ſeculo vivens conſtanter & libere ait: *Portio mea Dominus. Dixi, ut cuſtodiam legem tuam.* Tenuit hunc, quem in ſuperioribus modum, cum quando ſe cuſtoditurum legem Dei ſpopondit. Non enim de ea, quam corporaliter agebat, loqui intelligitur, cum cuſtoditurum ſe potius, quam cuſtodire fateatur.

7. Sequitur deinde: *Deprecatus ſum faciem tuam in toto corde meo: miſerere mei ſecundum eloquium tuum.* Moyſen deprecatum eſſe meminimus, ut Deum videret. Et forte cognata preci ejus Prophetæ hujus oratio exiſtimabitur. Sed a Deo meminit dictum: Nemo hominum videbit faciem meam, & vivet. Ergo quod negatum Moyſi meminerit, id concedi ſibi poſtulat? Sed licet rurſum dicto evangelico anterior ſit, meminit tamen hanc fidei beatitudinem reſervari, qua dicitur: Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. Itaque cum in lege ſciat dictum, quod nemo faciem Dei videat, & vivat; & ex evangelica beatitudine non ambigat, omnes mundo corde Deum eſſe viſuros; perfectæ modeſtiæ temperamento cupiditatem deſiderii ſui elocutus eſt, dicens: *Deprecatus ſum*

faciem

faciem tuam in toto corde meo. Scit nunc impossibile sibi esse, quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, ut videat. Scit invisibilem esse carnalibus oculis gloriam Dei. Meminit, non dico ad Angelorum claritates hoc humanæ visionis lumen hebetari, sed ipsam gloriam vultus Moysi humani corporis oculos non tulisse.

8. Sed nos ex desideriis humanis Prophetæ desideria metiamur. Ad egressus regum quanta exspectationis sollicitudine curritur? & quod videntibus gaudium est, cum se præbuerint contuendos? Quid illum cœlestis spiritus capacem virum existimabimus velle? quanto desiderii ardore cupere, ut Deum cernat, qui ipsam illam invisibilem majestatem per has Angelorum claritates, & per hanc Moysi gloriam metiatur; & sciat etiam eos, qui digni sunt conspectu Dei, gloriam ex conspectu gloriæ esse sumturos, quod eos visio tantum & dignatio contemplatæ majestatis illuminet? Quod sanctus Apostolus ita intelligens loquitur: Nos, inquit, omnes revelata facie gloriam Dei exspectantes, in eamdem ipsam transferemur imaginem a gloria in gloriam, sicut a Domini spiritu. Et nunc, quia id impossibile istis corporis oculis sciat esse, toto istud corde desiderat. Et cui est portio Deus, confidenter faciem ejus deprecatur: quia quamvis nemo hominum videat faciem Dei, & vivat; tamen Deum omnes mundo corde visuri sunt. Ergo misericordiam hanc a Deo postulat, ut sibi videndæ faciei ejus beatitudo contingat: & postulat non sine ratione modoque præstandi.

9. Ait enim: *Miserere mei secundum eloquium tuum.* Fidei modestæ vox est, misericordiam Dei non secundum peccatorum suorum conscientiam, sed secundum ejusdem Dei eloquia deprecari. Scit Deum etiam peccatoribus esse ignem consumentem. Moyses enim ait: Deus noster ignis consumens est. Novit eumdem

esse fidelibus lucem, de quo & alibi Propheta ipse dicit: Illuminans tu mirabiliter de montibus sanctis. Discernit & hanc Apostolus bonitatis & severitatis Dei consuetudinem, cum ait: Vide ergo bonitatem & severitatem Dei; in eos quidem, qui ceciderunt severitatem, in te vero bonitatem; & rursum: Tu nisi permaneas in bonitate, excideris: illi vero si non permaneant in infidelitate, inserentur. Bonitatem Dei Propheta exspectat, cum ait: *Miserere mei.* Scit enim neminem sine peccato esse, qui vivat, & omnes in carne sitos misericordia Dei egere. Officii autem sui devotionisque non immemor est, cum ait: *Secundum eloquium tuum*; ejus scilicet eloquii, quo & peccatoribus pœnam denuntiat, & in se credentibus vitæ æternæ beatitudinem pollicetur.

10. Dehinc sequitur: *Quia cogitavi vias meas, & converti pedes meos in testimonia tua.* Ex his, quæ Propheta se gerere, vel gessisse commemorat, quid nos quoque facere oporteat, docet. Vias enim suas cogitat, & cogitatis his pedem in testimonia Dei refert. Nihil egit, quod non antea cogitatione pervolverit. Non linguam in officium suum movit, non pedem in aliquod, quod acturus esset, opus protulit, non manum ad agendum aliquid exseruit, nisi antea super his omnibus cogitasset, & cum operationem atque effectum cogitatio rebus attulerit. Vidit igitur ante omnes vitæ suæ vias: & cum placentem sibi ac probabilem reperit, tunc in eam pedem contulit: scilicet perspectis omnibus humanæ operationis viis, postquam, quid esset sibi utile, cogitavit, fidei suæ pedem in testimonia divina detorsit. Cogitatio enim nihil potest subitum, nihil novum, nihil inopinatum pertimescere, cum de consilii sententia omnia, quæ accidere solent, sperantur, præfiniuntur, adeuntur. Et id consequenti versu docetur.

11. Post-

11. Poftea enim quam vias fuas Propheta cogitaverat, & pedem ad teftimonia Dei converterat, libere loquitur: *Paratus fum, & non fum turbatus, ut cuftodiam mandata tua.* Qui ad aliquid præparatur, longo ufu ad id, in quo ei eft meditatio, præparatur: ne eum de propofiti fui fententia negligentem & incautum vis aliqua repentinæ turbationis excutiat. Propheta itaque novit effe plurima feculi fcandala. Novit infidiantes effe humanæ naturæ, adverfantesque virtutes. Scit periculofe dulcem effe opinionem ambitionemque gloriæ fecularis. Novit occurfus lafcivientium feminarum effe continentium oculis captiofos. Scit turpes corporum cupiditates affectu blandæ voluptatis irrepere. Scit cetera vitiorum genera illecebrofis aditibus ingruere. Novit etiam plurimis fe irreligioforum odiis fubjacere, & ob prædicationem Dei pietatisque doctrinam, variis perfequentium contumeliis effe vexandum. Ne igitur turbari tot & tantis infidiis ingruentibus poffet, contra omnia fe hæc fidei excidia præparavit, dicens: *Paratus fum, & non fum turbatus, ut cuftodiam mandata tua.*

12. Habet parem beatus Apoftolus hujus præparationis fuæ fiduciam, dicens: Quis nos feparabit a charitate Chrifti? Tribulatio, an anguftiæ, aut paffio, aut fames, aut nuditas, aut periculum, aut gladius? (Sicut fcriptum eft: Quia propter te mortificamur tota die, deputati fumus tamquam oves occifionis. Sed in his omnibus fuperamus & vincimus, propter eum, qui dilexit nos). Et quia adverfum horum tolerantiam, ne per hæc a charitate feparari poffet, fefe præparaffet, adjecit: Confido enim, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque poteftates, neque præfentia, neque futura, neque virtutes, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos feparare a charitate Dei, quæ eft in Chrifto Jefu Domino noftro. Nulla Apofto-

lum rerum earum, quæ accidere poſſunt, genera, tali ſpe præparatum firmatumque perturbant.

13. Scit ergo in nobis & fiducia hæc & vox, ut, cum ſubrepunt cupiditates, cum paſſiones ingruunt, cum pericula fatigant, cum ſupplicia cruciant, dicere audeamus: *Paratus ſum, & non ſum turbatus, ut cuſtodiam mandata tua.* Dominus noſter unigenitus Dei filius inter cetera præcepta diſcipulis ſuis mandat, dicens: Non turbetur cor veſtrum, neque trepidet: Adverſum turbationem, quæcumque ex accidentibus erit, longæ præparationis opus eſt firmitate: ut robuſta fides atque firmata Dei mandata cuſtodiat.

14. In quem autem ſe profectum, quamve in cauſam Propheta præparaverit, neque turbatus ſit, quo minus cuſtodiret mandata Dei, continuo ſubjecit, dicens: *Funes peccatorum circumplexi ſunt me; & legem tuam non ſum oblitus.* Eſſe peccatorum funes per Eſaiam docemur dicentem: Væ, qui ligant peccata tamquam funem longum, modo funis ex plurimis minimis creſcentis in multum, peccata ſemper tamquam longum funem tendentibus. Sunt etiam hæc delictorum vincula, quibus humanæ mentes illigantur, de quibus in Proverbiis ſcriptum eſt: Faſciis peccatorum ſuorum unusquisque conſtringitur. Stringit enim nos atque alligat, & his vitiorum funibus implicat diabolus, in omni vitæ noſtræ curſu laqueos prætendens. Quod autem liget, in Evangeliis cognovimus, cum dicitur: Hanc autem filiam Abrahæ ligavit ſatanas annis decem & octo. Ligat igitur omni vitiorum genere, ebrietatis conſuetudine, voluptatum deſideriis, infidelitatis piaculo. Sed inter hos funium laqueos non eſt admittenda legis oblivio. Præparatos enim nos eſſe convenit, ut ab his laqueis, ſi quando circumligent, exuamur: ut legis Dei omni tempore recordemur.

15. Et recordatur plane Propheta, dicens: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi super judicia justificationis tuæ.* Non vacat totis noctibus somno, nec otiosus lecto continetur: ad confitendum Deo non solum nocte, sed etiam *media nocte* consurgit. Meminit hoc esse tempus, quo primitiæ Ægyptiorum meritissima impiæ obstinationis clade percussæ sunt: his ergo horis non laxatur in somnum, ne cladi Ægypti admisceatur. Hoc noctis tempore introeunte sponso, sapientes virgines in nuptias cum lampadibus introibunt: vigilat ergo, ne cum stultis mereatur excludi. Hoc tempore psallentibus Paulo & Silæ apostolis catenæ & vincula resolvuntur: non dormit itaque, ne vinctus sit. Nec habet eum totus nocturni temporis somnus, nec ei oblivio officii sui requie mediæ noctis obrepit; surgit enim ad confitendum Deo. Confessio vero non semper ad peccata referenda est: verum etiam in Dei laudibus intelligenda est. Nunc ergo confitetur Deo super judicia justificationum ejus. Laudat igitur Deum, quod nihil nisi in judiciorum justificatione decreverit.

16. Sequitur deinde: *Particeps sum ego omnium timentium te, & custodientium mandata tua.* Apostolum dixisse meminimus: Participes Christi facti sumus. Sed & in quadragesimo quarto psalmo quosdam participes Dei significatos esse meminimus, cum dicitur: Unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Sunt ergo secundum Apostolum, & secundum Prophetam plures Domini nostri Jesu Christi participes. Et particeps ejus erit, quisquis in justitia manet; quia ipse justitia est: & particeps ejus erit, quisquis in veritate persistit; ipse est enim veritas: & quisquis in novitate vitæ ambulabit, erit particeps ejus; quia ipse est resurrectio. Ergo cum sciat Propheta plures Dei esse participes, nunc per verecundam ac modestam de se prædicationem, cum se, quia & ipse Chri-

ſtus & factus, & dictus ſit, Chriſti meminerit eſſe participem; tamen omnium timentium Deum potius ſe confeſſus eſt eſſe participem. Eſt autem tunc etiam timentium Deum particeps, cum patientibus compatitur, cum plorantibus complorat, cum tamquam ejusdem corporis membrum in dolore membri alterius dolet. Hac igitur paſſionum communione timentium Deum particeps fit. Ceterum quisquis per inſolentiam ſuam credentem in Chriſtum & redemtum a Chriſto dedignatur, exacerbat, inhonorat; non eſt ille timentium Deum particeps, quibus non ſit in compatiendis paſſionibus conſors.

17. Non nudum autem hoc, neque ſolitarium Propheta poſuit, cum dicit: *Particeps ſum ego omnium timentium te.* Plures ſunt timentes Deum, & tamen inobedientes: plures ſunt timentes Deum, & tamen infideles; quos naturæ ſuæ conditio timori quidem Dei ſubdit, ſed voluntatis ſuæ perverſitas ab obſequiis Dei avocat. Atque ob id non ſuffeciſſet Prophetæ dixiſſe ita: *Particeps ſum ego omnium timentium te*; niſi addidiſſet, *& cuſtodientium mandata tua.* TIMOR enim FIDEI in ſola obedientia eſt, & metus religionis in obſequela eſt. Horum itaque particeps eſt, qui timorem ſuum in mandatorum Dei cuſtodia comprobabunt.

18. Dehinc ſequitur: *Miſericordia tua, Domine, plena eſt terra, juſtificationes tuas doce me.* Terra miſericordia Dei plena eſt, quæ contaminata, quæ corrupta, quæ irreligioſa, quæ infida, quæ perdita eſt. Et ſi quis forte audebit impio ore Prophetam mendacii arguere, tamquam non in omnem terram Dei miſericordiam putet eſſe diffuſam, Dominum in Evangeliis recolat dixiſſe: Eſtote boni, ſicut pater veſter, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper juſtos & injuſtos. Patiens enim & miſericors Deus, dum mavult pœnitentiam peccatorum, quam mortem, dona ſua juſtis injuſtisque largitur,

uni-

unicuique per patientiam longæ æquanimitatis pœnitendi tempus impertiens.

19. Et quia hanc bonitatem patientiæ Dei & perfectionem, quæ sub illis justificationibus legis corporaliter adumbratur, meminit semper sibi Propheta sperandum ait, *Justificationes tuas doce me.* Justificationes omnes in lege legerat: sed quia cœlestes sperabat, quæ in terrenis præformabantur, non eget doctore terreno. Doceri enim se ab eo orat, qui ait: Petite, & dabitur vobis; quærite, & invenietis; pulsate, & aperietur vobis. Aperiri sibi & dari clavem a doctore legis dedignatur Propheta, scientiæ cœlestis exspectans magistrum Dominum nostrum Jesum Christum, cui est gloria in secula seculorum. Amen.

LITTERA IX.

ט Teth.

Bonitatem fecisti cum servo tuo, Domine, secundum verbum tuum. Bonitatem & disciplinam, & scientiam doce me; quia mandatis tuis credidi. Prius quam humiliarer, ego deliqui: propterea eloquium tuum custodivi. Bonus es tu, Domine: & in bonitate tua doce me justificationes tuas. Multiplicata est super me iniquitas superborum: ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua. Coagulatum est sicut lac cor eorum: ego vero legem tuam meditatus sum. Bonum mihi, quod humiliasti me, ut discerem justificationes tuas. Bonum mihi lex oris tui, super millia auri & argenti.

1. Jam in exordio psalmi commemoravimus, nihil aliud in eo, quam doctrinam humanæ vitæ contineri, per quam ad cognitionem Dei, ipsis tamquam parvuli litterarum elementis erudiremur. Ex persona

enim sua nos Propheta confirmat, qualiter in omni genere divini officii versari nos oporteret, ut per disciplinam adeptæ institutionis, fidei ordinem teneremus, ut ipso illo primo nonæ litteræ versu doceretur. Ita enim dicitur: *Bonitatem fecisti cum servo tuo, Domine, secundum verbum tuum.* Et forte quidam existimabunt, de secundis rebus Prophetam locutum: Deoque gratiam ob ea, quæ sibi prospere acciderint, retulisse. Sed novit etiam in adversis rebus gratiam Deo esse referendam: scit in omni passione ac tribulatione eum, cujus judicio hæc ingruunt, gratulationibus honorandum. Scit diligentem esse medicum, putribus vulnerum finibus non parcentem. Meminit piam esse patrum in filios severitatem. Argui se per tentationes, ac probari per patientiam Deo optat: & in his, quæ adversa existimantur, agit gratiam.

2. Atque hanc nostram intelligentiam, ut *id Prophetam* orasse credamus, versus, qui subjectus *est*, docet dicens: *Bonitatem fecisti cum servo tuo, Domine, secundum verbum tuum. Bonitatem & disciplinam, & scientiam doce me: quia mandatis tuis credidi.* Quidquid ergo Deus in servum suum facit, bonum est, secundum enim verbum suum facit. Et quidquid secundum verbum ejus est, non potest malum existimari: quia ei, qui solus bonus est, voluntas sit plena bonitatis.

3. Versus itaque, ut diximus, secundus Prophetæ exponit affectum, cum orat dicens: *Bonitatem & disciplinam, & scientiam doce me.* Bonitatem superius confessus est erga se factam: quomodo hanc quasi ignorans doceri se precatur? Nisi quod tunc fuit ex fidei confessione gratulatio, cum, quidquid illud fieret in se, id esse bonum credidit: nunc vero est per naturam humanam ignorantiæ causa, cum, ut doceatur, orat. Sed eam bonitatem vult discere, cui disciplina sit juncta. Disciplina enim necessarium est severitatis officium, peccata arguentis, & vitia cor-

[redacted]

rigentis. Correctio vero vitiorum magnum affert in bonitate profectum. Bona ergo est severitatis disciplina: sed adhuc eam Propheta ignorat. Non enim tantum *bonitatem & disciplinam*, sed etiam *scientiam* vult doceri: affectum in eo fidei suæ ostendens, cum bonitatem & disciplinam, quam nondum sciat, tamen bonam sibi a Deo esse fateatur. De scientia autem locis plurimis admonuimus, hanc & Apostolum, hanc & Prophetam inter præcipua gratiarum spiritalium dona numerasse. Ergo ut bonitatem & disciplinam, ita & scientiam doceri orat: & doceri ob id, quia mandatis Dei credat; ostendens non nisi fideles atque credentes scientiæ consequi posse doctrinam.

4. Manet autem etiam in tertio versu ejusdem intelligentiæ sensus. Ait enim: *Prius quam humiliarer, ego deliqui; propterea eloquium tuum custodivi.* Non prius tribulatio passionum ingruit, quam delicta præcedant: neque per passionem ante humiliamur, quam per peccatorum iniquitatem digni passionibus simus. Docet itaque Propheta humiliationem suam emendationem esse delicti: atque ob id bonum scit esse sibi, quidquid a Deo est, quia pati meruit, quod pati cœpit. Et scit disciplinam emendationem esse vitiorum. Prius ergo deliquit, secundo autem humiliatus est, & per humilitatis disciplinam oportet eum, ne delinquat doceri, & in eloquiis Dei manere; quia jam sit delinquens humiliatus, & in mandatis Dei, ne ultra possit peccare, mansurus sit.

5. *Bonus es, Domine, & in bonitate tua doce me justificationes tuas.* Scit justificationes Dei Propheta bonas esse; quia bonus sit, qui eas statuit. Scit sibi nihil, nisi ex justificatione Dei accidere; quia professus sit prius se deliquisse, dehinc postea esse humiliatum. Et quia superius orasset, ut bonitatem & disciplinam, & scientiam doceretur; nunc orat, ut justificationes Dei in bonitate doceatur: quia justificatio

opus

opus ſit rei juſtæ, quæ ſibi ignorabilis ſit; quia juſtificationes, quæ in lege ſunt conſtitutæ, umbram in ſe juſtificationum cœleſtium continerent.

6. Deinde adjecit: *Multiplicata eſt ſuper me iniquitas ſuperborum: ego autem in toto corde meo ſcrutabor mandata tua.* Patienter omnia & æquanimiter Propheta tolerans, in opprobrium ſuperborum atque iniquorum deductus eſt. Si quis enim objurgationes trium regum in Job recolat; intelliget, quanto illudentium exacerbetur opprobrio. Namque cum irreligioſi quique per paſſiones aliquas emendari Dei ſervos contuentur, exprobrare hæc ita ſolent: Ubi fides? ubi ſpes in Deum? ubi auxiliantis virtus? ubi boni Dei miſericordia eſt? Contra quæ firmo animo fidelique opus eſt, & in mandatis Dei intento atque occupato: ne multiplicatis tot in ſe ſuperborum iniquitatibus cedat, ſed ſemper dicat: *Bonitatem feciſti cum ſervo tuo Domine;* ut ait ille paſſionum humanarum glorioſus & beatus victor: Dominus dedit, Dominus abſtulit, ſit nomen Domini benedictum.

7. Deinde ſequitur: *Coagulatum eſt ſicut lac cor eorum: ego vero legem tuam meditatus ſum.* Cor ſuperborum ait ſicut lac coagulatum. Lac ſpecie & ſapore blandiſſimum eſt, quod vitio aliquo corruptum coagulari ſolet, & ex naturæ ſuæ ſuavitate decedens, inutili ſapore amaroque corrumpitur. Ergo antea iniqui, cum in ſecundis rebus eſſe Prophetam contuerentur, felicium rerum amici, ſimplicitatis ſpecie blandientes, tamquam lac fuerunt. At ubi eos, ex hac humilitate ſancti viri, ſuperbia & faſtidium tenuit; & ex lacte coagulati ſunt, & ex blandis ac ſuavibus adulationibus in vitioſi ac coaceſcentis ſaporis amaritudinem ſunt redacti. His vero ſicut lac coagulatis, legem tamen Dei Propheta meditatus eſt: meditatus autem in id, ut diceret, quod ſequenti verſu continetur.

8. Bonum

8. *Bonum mihi, quod humiliasti me.* Iniquitas licet superborum multiplicetur, & cor eorum sicut lac coaguletur; scit humiliationem tamen suam sibi Propheta bonam esse: novit secundum Apostolum virtutem in infirmitatibus perfici. Bona omnis passio, bonæ omnes tribulationes, per quas justificationes Dei cognoscuntur: ut peccantes humilitate emendet, ut delinquentes severitate coerceat, ut ignorantes doctrina doceat. Idcirco enim bonum sibi, quod humiliatus est, quia per humiliationem justificationes Dei disceret. Deliquit enim prius, quam humiliaretur: & humilitas ei bonum est, quia per eam justificatio Dei discitur.

9. Conclusit autem hoc modo: *Bonum mihi lex oris tui super millia auri & argenti.* Non est simplex conclusionis istius sermo. Suffecerat enim ad Prophetæ gratulationem dixisse: Bonum mihi est lex tua. Sed cum ait, *lex oris tui*, plus voluit intelligi. Locutus est Deus per Moysen legem, locutus est per Prophetas: sed hæc lex Dei est, non etiam lex oris Dei. Os autem Dei est ille, qui & virtus Dei est, qui & sapientia Dei est, qui & brachium Dei est, qui & imago Dei est, Deus scilicet & Dominus noster Jesus Christus, dicens: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum; dicens: Beati lugentes, quia ipsi consolabuntur; dicens: Benedicite, qui vos persequuntur, & orate pro calumniantibus vos ac persequentibus vos. Hanc legem oris Dei, bonum sibi esse Propheta confessus est: & bonum non cum comparationis & definitionis & modi numero, sed *super millia auri & argenti.* Indefinitus hic sermo est, cum dicitur *millia*: quia indefinite bona est lex oris Dei. Ex comparatione vero rerum maxime in terris pretiosarum, utilitatem bonorum eorum, quæ a Deo sunt statuta, significat in Christo. Amen.

LITTE-

videbunt me, & latabuntur: quia in verba tua spe-
gnovi, Domine, quia æquitas judicia tua, & in
tua humiliasti me. Fiat misericordia tua, ut ex
me secundum eloquium tuum servo tuo. Veniant
serationes tuæ, & vivam: quia lex tua meditatio
Confundantur superbi, quia injuste iniquitatem fe
me: ego autem exercebor in mandatis tuis. Conv
mihi, qui timent te, & qui noverunt testimonia tua
cor meum immaculatum in justificationibus tuis, ut
fundar.

1. Commune judicium est, inter omnia terr
opera nihil homine utilius, nihil esse
sius: quia, etsi sint aliqua pulchra & ornata,
tudinem quidem ejus, qui ea tam decora ge
testantur, verum speciei & ornatus, & instit
suæ fructum ipsa non sentiunt. Loquimur
his, quæ humano subjecta conspectui sunt,
de creatis in terra & mari, & aere, & quæ
quibusque generibus naturisque permixta sunt
chra hæc; sed quod tandem in Oceano, aut
aut cœlo, aut aere bonum, quæ in his creat
eo quod talia creata sint, consequentur? In

e eum, qui tantorum in se bonorum auctor & rens sit.

2. Ex quo magnum illud atque mirabile Salomo- i dictum esse intelligitur, quod tale est: Grande mo, & pretiosum vir misericors: virum vero fide- n opus est invenire. Quid enim tam difficile est, idve tam ardui operis est, quam invenire eum, qui eminerit se secundum imaginem & similitudinem Dei e factum, qui divinorum eloquiorum studio inten- s, rationem animæ suæ corporisque cognoverit, & iginem utriusque generis naturamque perceperit; ad em denique finem hæc institutio sua ortusque con- ndat? Atque ob id magnum quiddam est homo. Hoc im nomen, ubi rerum superius commemoratarum gnitione neglecta, in vitia deciderit, amittit; in- gnus scilicet jam judicatus homo nuncupari. Et i secundum imaginem & similitudinem Dei factus sit, cundum exprobrationes propheticas & evangelicas, t serpens, aut progenies viperarum, aut equus, t mulus, aut vulpes ei nomen est: & proprietas ei minis sui, ubi de innocentia exciderit, aufertur.

3. Verum qui studiosa fide doctrinam Dei & præ- pta scrutatus sit, & per innocentiæ studium dignum æstare se velit, qui secundum imaginem & similitu- nem Dei factus sit, uti & ipse Prophetæ voce pote- , dicentis: *Manus tuæ fecerunt me, & præparaverunt* . Et in aliquibus codicibus ita scriptum depre- ndimus: *Manus tuæ fecerunt me, & finxerunt me: da hi intellectum, ut discam mandata tua.* Et sine dubio n otiosum esse existimandum est, quod non satis at Prophetam dixisse: *Manus tuæ fecerunt me*; nisi jecisset, *finxerunt*, vel, *præparaverunt*. Sed ho- rem conditionis suæ Propheta intelligens, specia- n originis suæ in hoc significare voluit dignitatem, imum dicens: *Manus tuæ fecerunt me.*

4. In

4. In creatione mundi omnia verbo effecta esse accepimns, cum dicitur: Fiat lux; cum dicitur: Fiat firmamentum; cum dicitur: Et pareat arida; cum dicitur: Germinet terra herbam pabuli seminantem semen secundum suum genus; cum dicitur: Fiant luminaria in firmamento; cum dicitur: Ejiciant aquæ reptilia animarum vivarum. Ergo omne, ex quo, vel in quo mundi totius corpus creatum est, originem sumit ex dicto, & subsistere in id, quod est, ex verbo Dei cœpit. Verum de homine ita Deus locutus est: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Differt itaque natura & origo hominis ab institutione universæ creationis: & proprie de eo ante & tractatur, & confirmatur, ut fiat, cum cetera sine quadam consilii sententia esse sint jussa. Habet ergo primum hanc origo hominis dignitatem, quod ei proprium fuit de se ante tractari.

5. Verum & in hoc præsenti prophetico dicto ingens humanæ originis privilegium continetur. Non enim manus Domini pecora & aquatilia, & volatilia fecerunt; nusquam istud Scripturæ tradidere. Egregium hoc itaque & præclarum in homine est, quia a ceteris dignitate operationis excipitur. De confirmatione autem cœli ita quodam in loco legimus: Ego manu mea firmavi cœlum. Ergo exæquatur operationi hominis istud elementum, cum idipsum manu Dei firmatum esse memoratur? Sed quamquam cœlum manu; homo tamen manibus. Præstat ergo officio unius manus, duarum operatio: & id, quod ad confirmationem cœli satis est, in hominis conditione non sufficit. Intelligendum autem est, cur manibus Propheta se factum esse dicat: neque solum factum, sed etiam figuratum vel præparatum.

6. Ceterorum omnium elementorum creatio eo ipso tempore & instituta, & effecta est, quo subsistere jubebatur: neque inchoationem eorum & perfectionem

ctionem tempus aliquod discernit; nam consummationem inchoatio in eo, quod est cœpta, percepit. Homo vero, cum internam & externam in se naturam, dissonantem aliam ab alia contineat, & ex duobus generibus in unum sit animal rationis particeps constitutus, duplici est institutus exordio. Primum enim dictum est: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Dehinc secundo: Et accepit Deus pulverem de terra, & finxit hominem.

7. Primum opus non habet in se assumtæ aliunde alterius naturæ originem. Incorporale est, quidquid illud tum de consilii sententia inchoatur: fit enim ad imaginem Dei. Non Dei imago; quia imago Dei est primogenitus omnis creaturæ, sed ad imaginem Dei, id est, secundum imaginis & similitudinis speciem. Divinum in eo & incorporale condendum, quod secundum imaginem Dei & similitudinem tum fiebat: exemplum scilicet quoddam in nobis imaginis Dei est, & similitudinis institutum. Est ergo in hac rationali & incorporali animæ nostræ substantia primum, quod ad imaginem Dei factum sit. Secundi vero operis efficientia quanto differt ab institutione prima? Deus terræ pulverem accipit. Nam sumitur pulvis, & terrena materies formatur in hominem, vel præparatur: & ex alio in aliud opere ac studio artificis expolitur. Primum ergo non accepit, sed fecit: secundum non t primum fecit, sed accepit; & tunc formavit, vel præparavit.

8. Utrumque autem intelligi recte potest, quia utrumque scriptum deprehendimus: ut formaverit in id, quod est, corporis scilicet speciem; vel præparaverit in id, quod dicitur: Et inspiravit in eum spiritum vitæ, & factus est homo in animam viventem. Inspirationi ergo huic præparatus sive formatus est: per quam natura animæ & corporis in vitæ perfectionem quodam inspirati spiritus fœdere contineretur.

Scit in ſe duplicem beatus Paulus eſſe naturam, cum ſecundum interiorem hominem delectatur in lege, & cum aliam in membris ſuis videt legem, quæ ſe captivum ducat in lege peccati. Quod ergo fit ſecundum imaginem Dei, ad animi pertinet dignitatem. Quod autem formatur ex terra, ſpeciei corporis naturæque primordium eſt. Et quia vel locutus ad alterum Deus intelligitur, cum dicit: Faciamus hominem; vel triplex cognoſcitur hominis facti præformatique perfectio: cum & fit ad imaginem Dei, & formatur e terra, & inſpiratione ſpiritus in viventem animam commovetur: idcirco manibus ſe factum & formatum, non manu tantum Propheta teſtatur, quia in conſtitutione ſua non ſolitarii tantum, & eadem triplex fuiſſe docetur operatio.

9. Et quia iſtud ſciat Propheta valde eſſe occultum atque reconditum, quatenus ſcilicet manibus Dei formatus ſit: tamen ut plenam atque abſolutam intelligentiæ hujus rationem conſequatur, ait: *Da mihi intellectum, ut diſcam mandata tua.* Tamquam ignorans hæc loquitur, & tamquam nondum intelligentiam adeptus, dari ſibi intelligentiam deprecatur: & audent, non dico, Eccleſiæ homines, ſed gentium ſophiſtæ, quædam de naturæ humanæ inſtitutione velle tractare; audemus etiam gloriari, rectæ ac perfectæ nos vitæ eſſe ſcientiam conſecutos. Sed doceri nos oportet Prophetæ hujus exemplo, ut vel divinarum rerum ignorantiam confiteamur, vel ignoratarum intelligentiam deprecemur. Optimum eſt autem cœleſtium mandatorum ſcientiam a Deo per precem poſtulare, infirmitatem ingenii noſtri paupertatemque cognoſcere. Primum enim, ſecundum Apoſtolum, munus eſt gratiarum ſapientiæ donum, ſequens ſcientiæ: & idcirco hunc ordinem etiam hic Propheta ſervavit, dicens: *Da mihi intellectum, ut diſcam mandata tua.* Primum intelligentiam, poſt etiam ſcientiam deprecatus eſt.

10. Se-

10. Sequitur deinde: *Qui timent te, videbunt me, & lætabuntur, quia in verba tua speravi.* Consuetudo impiorum est, ut conspectis religiosis viris tristes sint. Oderit enim necesse est ebriosus sobrium, continentem impudicus, justum iniquus: & tamquam conscientiæ onus, præsentiam Sancti cujusque non sustinet. Contra vero ad conspectum viri fidelis, religiosi omnes, quibus timor Dei est, lætantur, & vel solo corporeæ contemplationis visu gratulantur, modo avium herbarumque quarumdam, quæ visæ tantum & conspectæ morbis aliquibus aut infirmitatibus medentur. Utilis ergo est & Sancti præsentia timentibus Deum: quia necesse est profectum aliquem ex contemplatione ipsius consequantur. Sed Propheta non hoc in se solum contuendum putat, quod caducis ac promiscuis oculis subjectum est. Vult ille probitatem vitæ suæ conspici, vult justitiam suam & religionem, & continentiam cerni. Non enim tantum, quia vident eum, timentes Deum lætabuntur; sed quia vident eum in verba Dei sperantem, & sperantem non mediocriter, neque confuso humanæ opinionis errore; sed dicentem cum libertate id, quod consequitur.

11. *Cognovi, Domine, quia æquitas judicia tua, & vere humiliasti me.* In locis ceteris meminimus, ita Prophetam dicere solitum: Da mihi intellectum, & doce me, & observabo præcepta tua. Nunc autem tamquam de adeptis profitetur, dicens: *Cognovi, Domine, quia æquitas judicia tua.* Sed hic non de judiciis illis æternis, sed de præsentibus sermo est. Judicia enim illa æterna secundum eumdem Prophetam, sicut abyssus multa, & secundum Apostolum: Judicia Dei investigabilia & inscrutabilia. Scit autem in his judiciis, quæ nunc sunt, quidquid in se geratur, ex judicio Dei fieri: omnes tribulationes, omnes pressuras, omnia insectationum odia, omnes persecutionum infestationes, ex judicio in se Dei adesse, ut per

 hæc

hæc probabilis, ut per hæc emendatus, & tamquam per ignem examinatus atque purgatus ſit.

12. Plus eſt autem, neſcio, quid in cognitione, quam in fide, operis: & idcirco hic non credidit, ſed cognovit: quia fides habet obedientiæ meritum, non habet autem cognitæ veritatis fiduciam. Diſtinxit Apoſtolus plurimum inter cognitionem fidemque differre, poſteriore eam loco inter gratiarum dona connumerans. Primo enim ſapientiam, ſequenti cognitionem, tertio fidem prædicavit: quia qui credit, poteſt ignorare, quod credit; qui autem jam cognovit, non poteſt id, quod cognovit, adepta cognitione non credere.

13. Ergo ambiguitatem hic non admittit Propheta, quin ſciat juſta eſſe Dei judicia, id eſt, humiliationis ſuæ & tribulationis, & contemtus, & injuriæ, & doloris. Ita enim ait: *Cognovi, Domine, quia æquitas judicia tua, & vere humiliaſti me;* non ſine cauſa ſe ſcilicet eſſe tribulationibus ſubditum, non ſine cauſa paſſionibus permiſſum, non ſine cauſa injuriis humiliatum; ſed ad humanorum vitiorum expianda peccata, ex juſtis ſe ac veris Dei judiciis humiliationi eſſe ſubjectum.

14. Sed quia in his paſſionibus ex æquitate divini judicii verſetur: exhortationem præſentium humiliationum ex miſericordia Dei deprecatur; quia humana infirmitas impar ſit tolerantiæ paſſionum, dicens: *Fiat miſericordia tua, ut exhortetur me ſecundum eloquium tuum, ſervo tuo.* Sed meminit bonum ſibi eſſe humiliari, bonum ſibi eſſe paſſionibus ſubdi, & ea omnia, a quibus vexatur, purgationem ſibi terrenorum eſſe vitiorum. Non enim, ut humilitas ac tribulatio a ſe auferatur, orat; ſed ut ſibi ex miſericordia Dei adhortatio in tribulatione præſtetur. Optat ergo diutino prœlio in his corporis ſui infirmitatibus militare: optat longo certamine adverſus mundi hujus

nequi-

nequitias conſiſtere. Sed adhortationem ex miſericordia Dei ſperat: ut tribulatus licet & afflictus, divinæ adhortationis auxilio firmetur. Scit & beatus apoſtolus Paulus, omni ipſe tentationum genere perfunctus, uti ſe divinæ miſericordiæ adhortatione, dicens: Benedictus Deus pater Domini noſtri Jeſu Chriſti, pater miſerationum, & Deus omnis exhortationis, qui exhortatur nos in omni tribulatione. Et adhortationem hanc ſcit ſibi Propheta promiſſam a Deo patre & Domino miſerationum, qui per tentationes eum, qui in ſe credat, examinet: atque ideo ſubjecit: *Secundum verbum tuum ſervo tuo;* id eſt, ſecundum eam promiſſionem, qua ſpoponderit ſe tribulatos in paſſionibus non relicturum. Dixit enim in Evangeliis: Cum ergo tradent vos, nolite cogitare, quomodo, aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini. Non enim vos eſtis, qui loquimini, ſed Spiritus patris veſtri, qui loquitur in vobis. Et hoc quidem, quantum ad præſens pertinet tempus.

15. Futuræ autem ſpei Propheta non immemor eſt, dicens: *Veniant mihi miſerationes tuæ, & vivam: quia lex tua meditatio mea eſt.* Naturæ corporalis infirmitas eget miſerationibus Dei. Neque enim beatæ illius vitæ æternitatem conſequi merito ſuo poterit, niſi miſerationibus ejus, qui pater miſerationum eſt, provehatur. Scit Propheta nondum ſe ea vivere vita, quæ vita ſit: nemo enim noſtrum hoc, quod nunc vivit, vitam audebit exiſtimare. Nunc enim in corpore mortis ſumus, Paulo dicente: Quis me liberabit de corpore mortis hujus? Et hoc ipſum eodem hoc Propheta teſtante ita: Et in pulverem mortis deduxiſti me. Vera enim vita noſtra cum Chriſto abſconſa eſt in Deo. Sed neque hæc, in qua nunc agimus, regio viventium eſt: ea autem eſt, de qua hic idem Propheta ait, Et complacebo Deo in regione vivorum. Atque ideo *vivam* dixit: quia non uſu vitæ

iſtius vivit, ſed in Dei ſit miſeratione victurus. Sed ſperat iſtud, quia lex Dei meditatio ejus eſt. Vacemus igitur divinæ lectioni, vacemus præceptis Dei, & opera legis, vitæ noſtræ officiis exequamur: quia propter meditationem legis veniente in ſe Domini miſeratione, ſperat ſe Propheta victurum.

16. Non eſt vero ſufficiens huic Prophetæ, ut ſibi tantum ſollicitus ſit, ac ſolum ſui memor ſit. Oportet eum curam humani generis ſumere, & publicæ ſollicitudinis affectum ſubire, & orare pro his, qui in peccatis & irreligioſitate verſantur. Hujus itaque affectus ſui ſollicitudinem conſequenti verſu docet, dicens: *Confundantur ſuperbi, quia injuſte iniquitatem fecerunt ſuper me.* Non eſt hic maledicti oratio, neque retributionem injuriæ ſibi illatæ precatur. Et abſit, ut Propheta Evangelii prædicator rationem evangelicæ charitatis exceſſerit. Domino enim *dicente*: Diligite inimicos veſtros, & orate pro calumniantibus vos, ac perſequentibus vos: ratio non patitur, ut nunc vindictam in ſuperbos atque injurioſos precetur. Sed quia a peccatis, qui deſinit, in his erubeſcit; & qui vitia derelinquit, neceſſe eſt ea idcirco, quia oderit, derelinquat: orat Propheta, ut, qui in ſe ſuperbi injuſte fuerint, hi per cognitionem vitiorum ſuorum in his, quæ geſſerint, erubeſcant. Quamdiu enim quis peccat, in his, quæ peccat, non confunditur, conſuetudine & voluntate peccandi. Ubi vero peccare deſtiterit, finem peccandi habet ex pudore peccati. Ipſe autem exercetur in mandatis Dei, vivendo juſte, religioſe prædicando, injurias non retribuendo, & tolerando patienter. Ob id enim multorum in ſe ſuperborum contradictiones iniquitatesque ſuſtinuit.

17. Abſolute autem conſequenti verſu id, quod de confuſione ſuperborum tractamus, ſignificaſſe intelligitur. Sequitur enim: Convertantur *mihi, qui timent*

ment te, & qui noverunt testimonia tua. Vult ergo eos, qui Deum timere cœperunt, ad se Propheta converti, ut per doctrinam suam in vitiis suis & criminibus erubescant: cognitis scilicet testimoniis Dei, de quibus multa jam diximus, & confusi de veteribus delictis ad institutionem Prophetæ doctrinamque se referant; quorum ex superbia atque peccatis ad pietatem modestiamque conversio est.

18. Conclusit autem verecundiæ suæ more, dicens: *Fiat cor meum immaculatum in justificationibus tuis, ut non confundar.* Exercetur in mandatis, meditatur in lege, justitiam judiciorum Dei cognovit, timentes Dominum conspectu ejus lætantur, manibus Dei factus atque formatus est; & non audet dicere immaculatum cor sibi esse: & audemus interdum præferre innocentiam nostram, jactare vitiorum abstinentiam, & puros nos a peccatis atque iniquitatibus gloriari? Sed ut fidem, ita & humilitatem ac modestiam discere a Propheta nos convenit, orante, ut sibi immaculatum cor fiat. Scit enim ex eo progredi, secundum id, quod dictum est: De corde enim exeunt cogitationes malæ, cædes, lasciviæ, fornicationes, furta, falsitates, blasphemiæ, & horum similia. Hoc igitur immaculatum fieri deprecatur, unde tot tantorumque vitiorum, quasi ex quodam fomite, initia suggeruntur. Immaculatum autem hoc modo sciens fieri, si in justificationibus Dei maneat: justificationum autem hunc fructum esse intelligit, ne in his manens confundatur. Confusio enim ex peccatorum conscientia est, & ex opprobrio delictorum. Ubi ergo confusio non erit, nec peccatum erit. Peccatum vero ubi non erit, in justificationibus Dei manebitur. Justificationes autem Dei, immaculatum cor esse præstabunt.

LITTERA XI.

ב Caph.

Defecit in salutare tuum anima mea, & in verbum tuum spero. Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes: Quando consolaberis me? Quia factus sum sicut uter in pruina, justificationes tuas non sum oblitus. Quot sunt dies servi tui? quando facies de persequentibus me judicium? Narraverunt mihi iniqui exercitationes; sed non ut lex tua. Omnia mandata tua veritas: iniqui persecuti sunt me, adjuva me. Paulo minus consummaverunt me in terra: ego vero non dereliqui mandata tua. Secundum misericordiam tuam vivifica me, & custodiam testimonia oris tui.

1. Naturæ humanæ est, ut, cum id, quod desiderat, non potest obtinere, per desiderii jugem cupiditatem animi defectione teneatur. Et hoc nosse ex ipsis affectionis nostræ motibus promtum est, in quantam animi defectionem eorum, quos desideramus, exspectatione redigamur. Propheta itaque, cui exspectatio omnis ad Deum est, cui omne in mandatis ejus desiderium est, loquitur & dicit: *Defecit in salutare tuum anima mea, & in verbum tuum spero.* Non habet alia, quæ desiderium suum occupent: & sancti cupiditas non vacat seculi rebus. Deficit igitur in desiderio salutaris: & deficit ob id, quia in verbum Dei speret; finis enim legis Christus Jesus est, & hic est, de quo scripserunt Moyses & prophetæ. Est autem salutaris ipso illo nomine, quod Jesus nuncupatur. Jesus enim secundum hebraicam linguam salutaris est: & idipsum Angelus ad Joseph loquens docet, cum dicit: Et vocabis nomen ejus Jesum: ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis. Causa itaque defectionis est desiderium salutaris. Desiderii autem hinc

hinc origo eſt, quod in verbum Dei ſperat. Salutaris enim noſter Jeſus eſt, qui & deſideratus, & natus eſt. Sed defectionem animæ deſiderantis intelligendum eſt, quid ſequatur.

2. Ait: *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes: Quando exhortaberis me?* Sequitur ergo defectionem animæ defectio oculorum. Sed ut de natura defectionis animæ tractavimus, videamus, qualis oculorum ſoleat eſſe defectio. Pone igitur in exſpectatione aut peregrinantis viri conjugem, aut jam diu abſentis filii patrem, quem in omni tempore exiſtimet reverſurum: nonne ei itineri, quo venturum opinabitur, ſemper intendet? Nonne intentio ac viſus oculorum contuitionis ipſius exſpectatione deficiet? Deſideria hæc in ſe prophetarum Dominus teſtatur, cum dicit: Amen dico vobis, multi prophetæ & juſti quæſierunt videre, quæ vos videtis, & audire, quæ auditis. Propheta itaque & animo & oculis deficit.

3. Sed hi nunc oculi Prophetæ, licet Dominum videre deſideraverint, non ſunt tamen corporis oculi; loquuntur enim & exſpectant: & mentis potius eſt contuitio iſta, & loquela, non corporis. Dicunt enim: *Quando exhortaberis me?* Scit exhortationem hanc ſanctos quieſcentes in inferno deſiderare. Scit, teſtante apoſtolo Petro, deſcendente in inferna Domino, etiam his, qui in carcere erant, & increduli quondam fuerunt in diebus Noe, exhortationem prædicatam fuiſſe. In hæc igitur Dei eloquia oculis loquentibus deficit: non tam viſu corporeo Dominum ex eloquiis Dei nuntiatum, quam contemplatione animæ & mentis exſpectans.

4. Dehinc ſequitur: *Quia factus ſum ſicut uter in pruina, juſtificationes tuas non ſum oblitus.* Novi generis hæc cauſa eſt, ut ideo juſtificationes Dei non oblitus ſit, quia factus ſit ſicut uter in pruina. Et ſi rem ſolis auribus metiamur, inanis & ridiculus Prophetæ

 ſermo

ſermo exiſtimabitur. Sed meminit utrem pro humanis corporibus nuncupari, Domino in Evangeliis dicente: Nemo, inquit, mittit vinum novum in utres veteres. Et non ambigitur eum in utribus corpora in peccatis ſuis vetera memoraſſe. Per continentiæ autem ſtudium frigent fidelium corpora: & calore naturæ interioris extincto, utres erunt frigidi: quæ cum intrinſecus per naturam vitiorum efferventium incaleſcant, extrinſecus tamen continentiæ patientia tamquam pruinæ frigore obrigeſcant. Ergo in hoc corporum frigore juſtificationum Dei immemores eſſe non poſſumus. Quisquis autem per vitiorum ardorem utre pleno caluerit, neque per metum Dei religionemque frigeſcat, neceſſe eſt juſtificationum Dei obliviſcatur. Quæ obliviſci ſanctus non poterit, cum utris in pruina modo obrigeſcens extrinſecus, internarum cupiditatum omnium inſtigatione ſit *frigidus.*

5. Dehinc ſequitur: *Quot ſunt dies ſervi tui? quando facies de perſequentibus me judicium?* Judicium poſt conſummationem ſeculi Propheta eſſe non ignorat, cum ait: Propterea non reſurgunt impii in judicio, neque peccatores in conſilio juſtorum: quod ergo nunc orat de perſequentibus ſe fieri judicium? Non illud utique, quod in reſurrectionis ſeculo meminit futurum, cum ſe paucorum nunc dierum ſecundum corporalem vitam ſciat eſſe. Ita enim ait: *Quot ſunt dies ſervi tui?* Cum dicit *quot*, ſcit eſſe non plures. Et ſuperius dixerat, eſſe ſe tamquam utrem in pruina. Ergo quia ſe paucorum dierum ſcit, fieri judicium ab his, qui ſe perſequuntur, deſiderat, a diabolo ſcilicet, miniſtrisque ejus. Sunt enim ſpiritales nequitiæ in cœleſtibus. Sed ſcit & diabolum in reſurrectionis ſeculo judicandum. Paucorum itaque dierum ipſe cum ſit, fieri hoc judicium deſiderat: ſcilicet ut conſummate ſanctus & perfecte Deo placens conterat intra ſe diabolum, conterat adverſantes ſibi inimicas-

que

que virtutes, & fidei suæ animæ subdat nequitias spiritales. Nondum igitur de naturæ suæ firmitate confidit, licet jam ut uter frigeat: sed ut per misericordiam Dei judicium in inimicos suos sit, deprecatur. Hanc potestatem judicii Dominus Apostolis suis dedit, dicens: Ecce dedi vobis potestatem calcare super serpentes & scorpiones, & super omnem virtutem inimici. Vocem hanc quidem nondum Propheta Domini in corpore manentis audivit: sed dari sibi id potestatis orat, ut constituatur sibi in persequentes se tale judicium. Tentatur enim undique, cum ei per naturam corporis vitiorum inest connata materies: eamque diabolus conatur ardore geminæ cupiditatis accendere, cum impiis irreligiosorum vocibus læditur, cum profanas gentium contra Deum disputationes, & eloquia vesana perpetitur.

6. Ideo in consequenti ait: *Narraverunt mihi iniqui exercitationes; sed non ita, ut lex tua.* Quanti enim sunt, qui quædam humanæ vitæ instituta docere se afferant, cum ad virtutes seculi studiis animam nostram Deo rectius servientem accendunt? Quanti etiam sunt, qui cognitionem se habere divinarum Scripturarum mentientes, hæretica & perversa dogmata prædicant? Sed sciens Propheta perfectam humanæ doctrinæ eruditionem in Dei lege esse, ait: *Narraverunt mihi iniqui exercitationes; sed non ita, ut lex tua.* Iniqui enim sunt hæc prædicantes. Et ideo vox Dei vetuit peccatorem eloquia sancta narrare; quia iniquitas, doctrinæ cœlestis non recipit veritatem. Peccatori enim dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu autem rejecisti sermones meos retro. Et has igitur exercitationes Propheta non fert, sciens nihil narrationi legis æquandum.

7. Denique adjecit: *Omnia mandata tua veritas: inique persecuti sunt me, adjuva me.*

Justum

Justum qui persequitur, necesse est, ut inique persequatur: quia iniquitas injustæ operationis effectus est. Scit & hanc Apostolus persecutionum iniquitatem, cum dicit: Omnes volentes religiose vivere in Christo, persecutionem patientur. Multæ enim tribulationes justorum sunt. Nunc satanas insectatur, nunc ministeria ejus impugnant, nunc falsorum fratrum simulatio ad nocendum arte fraudulentæ insectationis irrepit. Sed Propheta, qui veritatem esse mandata Dei meminerit, injustæ iniquitatis persecutionem fideli animo sustinet. Et quia persecutionem sciat fidei esse documentum, non orat eam a se removeri: sed adjuvari se in ea postulat, & opem atque auxilium misericordiæ Dei precatur, evangelici hujus præcepti non ignarus: Qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus.

8. Veritas ergo est in præceptis Dei. *Veritas* nihil falsum, nihil incertum, nihil imperfectum habet. Persecutio autem justo intentata, iniqua est. Iniquitas enim prædicatorem necesse est oderit veritatis: sed auxilium a Deo est veritatis prædicatori. Graves enim meminit has esse persecutorum molestias: & quia justo utiles sint, non putat amovendas. Periculosa namque otiosæ fidei pax est, & faciles securis excubiis insidiæ sunt. Bellis autem exercitatum virum non cito doli capient: & glorioso certamine opus est, ut corona victoriæ deferatur. Ob quod non orat sibi adimi causam certandi, sed tribui auxilium vincendi.

9. Meminit autem non in levi se tentationum esse pugna. Sequitur enim: *Paulo minus consummaverunt me in terra: ego autem non dereliqui mandata tua.* Prope usque ad finem fidei, injustæ persecutiones Prophetam redegerunt, illæ scilicet, de quibus superius diximus, spiritales nequitiæ in cœlestibus, quæ nos ad corporalia vitia ingestis cupiditatum illecebris instigant.

Pæne

Pæne igitur est Propheta consummatus in terra, id est, in corporum vitia & peccata dejectus. Ut enim consummatio bonorum, ita & malorum est. Sed ingruentibus licet his perniciosissimis inimicis ac persequentibus se, mandata Dei non derelinquit: & infirmata licet naturæ suæ imbecillitate, in præceptis Dei permanet; HOC GLORIOSIUS in mandatis Dei permanens, quod pæne naturæ suæ infirmitas sit subacta.

10. Concludit deinde modestiæ & spei suæ more, dicens: *Secundum misericordiam tuam vivifica me, & custodiam testimonia oris tui.* Vivificari se tamquam nondum vivens precatur: & custoditurum se testimonia oris Dei, tamquam nunc non custodiat, pollicetur. Sed cum vivat in corpore, vitam ille non hujus seculi concupiscit: & cum testimonia Dei in lege custodiat, tamen testimonia oris Dei custoditurum se pollicetur: quæ evangelicis innovata præceptis, non adulterio tantum, sed etiam desiderio adulterii abstinentes, sola fidei sanctificatione consummant: per Dominum nostrum Jesum Christum, qui & os, & dextera, & virtus, & sapientia Dei est, benedictus in secula seculorum. Amen.

LITTERA XII.

ל Lamed.

In æternum, Domine, permanet verbum tuum in cælo. In generatione & generationem veritas tua: fundasti terram, & permanet. Ordinatione tua perseverat dies: quoniam omnia serviunt tibi. Nisi quod lex tua meditatio mihi est, tunc periissem in exprobratione mea. In æternum non obliviscar justificationes tuas; quia in ipsis vivificasti me Domine. Tuus sum ego, salva me: quoniam justificationes tuas exquisivi. Me exspectaverunt peccatores, ut

ut perderent me: testimonia tua intellexi. Omni consummationi vidi finem: latum mandatum tuum nimis.

1. SERMONEM Prophetæ non in humilibus, aut pervulgatis demorari decet, sed semper excelsa & Deo digna tractare: atque ita, ut, dum nos ad innocentis vitæ observantiam imbuit, ingenii quoque nostri humilitatem ad intelligentiam divinorum & invisibilium sacramentorum extollat. Nec sane humana infirmitas in cœlestem scientiam se ipsa proveheret, nisi Deo donum scientiæ per doctrinam Spiritus largiente ad cognitionem divinæ & imperspicabilis naturæ erudiretur. Volens igitur Propheta præstare nos ac perficere Deo dignos, & sciens repositum humanæ spei esse, ut in cœlestem gloriam, si disciplinam cœlestis obedientiæ consectaretur, ascenderet, ita cœpit: *In seculum, Domine, permanet verbum tuum in cœlo.*

2. *In cœlo* ait, quia scit in terris propter falsitatem hominum non manere. Et quomodo in cœlo maneat, ipsa veluti corporalis contemplationis fide cernitur. Non est illic transgressio, non demutatio, non infirmitas, non otium. Contueamur solis annuum cursum, & menstruum lunæ recursum, astrorum quoque aut stationes, aut conversiones, aut demutationes: numquid non finibus suis & constitutis terminis ac decretis vicissitudinibus continentur? Nihil illic demutatur, nihil differtur, nihil negligitur: sed in constitutionis suæ manet lege, & in indefessis obedientiæ ministeriis perseverat.

3. Sed servavit hanc desinendorum & prætereuntiorum officiorum Propheta rationem, dicens: *In seculum, Domine, permanet verbum tuum in cœlo.* Latini quidem interpretes ambigua id significatione, & minus propria transtulerunt. Nam quod græcitas habet, εἰς τὸν αἰῶνα κύριε, id nobiscum est *in æternum Domine* translatum. Accipi autem *æternum* ita potest, ut intelli-

telligatur nullo id, quod æternum est, sine desinere. Seculum vero, quod *αἰων* græce est, intra spatium definiti temporis continetur. Non enim ait, in seculum seculi; neque, in secula seculorum: sed, *in seculum verbum tuum permanet*. Scit post hoc seculum cœlum & terram præterire: Domino dicente: Amen dico vobis, cœlum & terra præterient, verba autem mea non transient. Meminit etiam hoc seculum præteriturum esse, ut sit cœlum novum, & terra nova. Idcirco ait: *In seculum, Domine, permanet verbum tuum in cælo*; quia post hoc seculum transeunte cœlo, verbum hoc obedientiæ constitutæ in creaturis, quæ revelationem filiorum Dei exspectant, necesse sit permanere.

4. Sed non idcirco non & in terris aliquando Dei verbum est, licet id tantum in cælo Propheta prædicet manere. Nemo enim nostrum est, qui non interdum donum spiritalis gratiæ sentiat, qui non aliquando in se habeat Dei verbum, cum sobrius, cum tranquillus est, cum continens est, cum benevolus est, cum misericors est, (in his enim cum sumus, manet in nobis Dei verbum,) cum præceptis ejus bonarum rerum obeditione famulamur. Sed subrepentibus turbidarum affectionum motibus, cum subit pecuniæ cura, cum æstus turpis ac lascivæ cupiditatis accenditur, cum iræ impetus commovetur, cum ebrietas desideratur; jam non est in nobis manens Dei verbum. Est autem in his, qui secundum Apostolum exuti veterem hominem cum peccatis suis, novum induerunt; qui commortui Christo & consepulti, jam in novitatem vitæ resurrexerunt, & collocati sunt in cœlestibus: qui terrestris imagine derelicta, cælestis imaginem portant. In his enim tamquam in cœlo verbum Dei permanet, in quibus hoc verbum non offenditur ira, ebrietate, odio, infidelitate, lascivia. Nam etsi aliquando manet in nobis: tamen has habitationis suæ

con-

contumelias non fert, ut ſemper ineſſe permaneat. Si vero hæc commemorata vitia ſemper in nobis erunt, ne introire quidem polluta corporum domicilia dignabitur.

5. Adeſt autem unicuique proximum, ut dictum eſt: ſtat enim ad oſtium verbum Dei, & pulſat oſtium animæ noſtræ, & dicit: Ecce ſtans ante oſtium pulſo; ſi quis aperiet mihi oſtium, ingrediar ad eum. Vult ergo ſemper introire: ſed a nobis, ne introeat, excluditur. Claudimus enim per hæc corporis vitia animæ noſtræ aditum. Quæ ſi cœperit emundatis omnibus patere, illico introibit, modo ſolis, qui clauſis feneſtræ valvis introire prohibetur, patentibus vero totus immittitur. Ipſe quidem ſemper, ut illuminet, promtus eſt, ſed lumen ſibi domus ipſa obſeratis aditibus excludit. Eſt enim verbum Dei ſol juſtitiæ, aſſiſtens unicuique, ut introeat: nec moratur lucem ſuam repertis aditibus infundere. Manet igitur hoc verbum Dei in cœlis per indefeſſam cœleſtium obedientiam: quo exemplo in Sanctis quoque, qui cœleſtes ſecundum cœleſtis imaginem ſunt, Dei verbum manere credendum eſt.

6. Sequitur dehinc: *In generatione & generationem veritas tua.* Duplicem hanc ſenſus noſtri intelligentiam, qua Verbum Dei manere ut in cœlo, ita & in ſanctis hominibus exiſtimamus, verſus hic, qui conſequitur, confirmat. Non enim ait: In generatione generationis, aut generationibus generationum; ſed: *In generatione & generatione veritas tua.* Utramque generationem ſimplici ſignificatione commemorat. Duas igitur generationes in duobus populis cognovimus: quorum unus eſt legis & Prophetarum, alius eſt Evangeliorum & Apoſtolorum. Veritas ergo Dei in ſolis his duabus generationibus manet. Sed cum prior generatio veritatem Dei intra ſe haberet, nulla alia tum habuit. Erant enim plures generationes gentium atque

que populorum. Et nunc, cum hæc eadem generatio indigna extitit, in qua veritas Dei esset; hanc eamdem Dei veritatem, præter eam, quæ Evangeliis credidit, non habet alia ulla generatio.

7. Sequitur vero: *Fundasti terram, & permanebit.* Convenerat ordini, ut post cœlum dehinc terra nuncuparetur: sed hoc, quod medium est, id est, *in generatione & generatione veritas tua*, ob eam caussam intervenisse existimo, ut duplex illa de cœlo, in quo Verbum Dei manet, intelligentia confirmaretur. Nunc ergo tamquam integer ordo servatus est: cum post cœlum, in quo permanet Dei Verbum, fundata terra mansura est. Et quidem hoc etiam de hac terra forte dictum intelligetur, quæ fundata permanet, quam secundum Salomonem Deus per sapientiam fundavit: quæ cum fluidæ sit aquarum naturæ superjecta, & inconstanti innatet substrata elemento, ita tamen sapientia & virtute, & spiritu Dei fundata fuerit, ut permaneat. Sed mihi propheticus sermo etiam de terra humani corporis videtur locutus: quæ ita fundata sit, ut in ea, tamquam in cœlo, verbum Dei maneat. Cœlum enim & terra præteribit: & quomodo hæc terra fundata mansura est? nisi forte fundata in hoc seculo tantum mansura sit, id est, secundum seculi hujus constitutionem & ipsa mansura. Sed si permansura est, (quo verbo significatur in perpetuum mansura) earum necesse est generationum terra fundata et mansura esse credenda est, quibus ob veritatem in iis Dei manentem, cœlestis horum, nunc terrenorum, corporum gloria præparatur. Et absolutius id ita consequenti versu poterit intelligi.

8. Ait enim: *Ordinatione tua perseverat dies, quoniam omnia serviunt tibi.* Dies iste, qui nunc est, non perseverat, interventu noctis exemtus. Aut si de hujus diei temporibus locutus esset, mentionem etiam noctis fieri convenerat, quæ pari, ut dies, Dei ordi-

natione persistit. Sed quia dies lux est, & Sanctus quisque mundi istius lumen est; hujus ergo luminis dies non ambigue ordinatione Dei perseverare creditur:. & perseveraturus, quia omnia Deo serviant. Nunc enim non omnia Deo serviunt. Numquid & peccatores Deo serviunt? Numquid & hi serviunt, qui adhuc scabello Domini pedum subdendi sunt? Dixit autem David: Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Et secundum Apostolum: Oportet eum regnare, donec ponat inimicos suos sub pedibus suis. Ergo tunc dies, id est, sanctorum lumen permanebit, cum Deo cœperint universa servire.

9. Et hæc quidem a nobis secundum propheticam atque apostolicam doctrinam commemorata sunt: ut, quamquam in præsentibus dictis futurorum bonorum significari tempus intelligatur, in quo & *cœlum* novum, & terra nova, & felix demutan*dorum corporum* gloria, & æterna, abolitis terrenorum vitiorum noctibus, nostri luminis dies spei & exspectationi nostræ præparatur: tamen & magnificentiam Dei omnes hujus quoque mundi creationes indemutabili officiorum suorum constitutione testentur, cum ita firmata, fundata, statutaque omnia sint, ut perpetuis, quibus manebunt, constitutorum ab exordio temporum cursibus perseverent.

10. Sed Propheta perseverare se ut diem postulat, seque jam servum esse Domini sui meminit, dicens: *Nisi quod lex tua meditatio mea est*, *tunc forsitan perissem in humiliatione mea.* Frequenter admonuimus humiliationem id significare, cum tentationibus anima subjecta est, & infirmitati suæ derelicta humilis efficitur. Lex ergo ei meditatio est: & nisi meditatio ei fuisset, forsitan in humiliatione perisset. Non est ergo meditatio legis Dei, cum tribulamur & angustiamur, relinquenda: sed cum variis corporum infirmitatibus

affli

affligimur, cum inter persecutionum bella vexamur, constans in nobis debet legis esse meditatio. Urant enim licet in excidium fidei ignes, lacerent quoque ad periculum salutis nostræ flagella, fodiant etiam ad eliciendam impietatis confessionem redemta a Deo corpora ungulæ: dicti tamen prophetici meminisse lebemus, ut consortes ipsius simus. Dicamus & nos patientes atque vincentes: *Nisi quod lex tua meditatio nea est, tunc forsitan periissem in humilitate mea.* Et beatitudinem meditationis hujus in exordio psalmorum Propheta meminit, dicens: Beatus vir, qui non abiit n consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit. Sed in lege Domini fuit voluntas ejus, & in lege ejus meditabiur die ac nocte. Et vere beatus erit, quisquis in ege Dei meditabitur: quia meditatione in ipsa quoque ribulationum humiliatione servabitur.

11. Dehinc sequitur: *In seculum obliviscar justificaonum tuarum; quia in ipsis vivificasti me.* Scit Propheta, secundum Apostolum, finem legis esse Chrium, in qua justificationum observatio constituta est, it & in Evangelia credituris legem esse pædagogam, it & justum ex fide vivere, scit & legem spiritalem se, scit, quod, qui ea, quæ in lege sunt, fecerit, vet; & idcirco ait: *In seculum non obliviscar justificanum tuarum; quia in ipsis vivificasti me;* ut quamquam es evangelica finitis legis sit operibus prædicanda, tificationum legis tamen, quæ sibi vitæ initium sit, memor non sit; quia legis justificatio evangelicæ tificationis fideique pædagoga sit.

12. Constanter vero, cum sibi nulla justificatiom Dei subrepere possit oblivio, id, quod confeitur, est professus, dicens: *Tuus sum ego, salva me, a justificationes tuas exquisivi.* Non omnibus vox fessionis istius competit: & rarus quisque est, qui Dei audeat dicere. Audebit [illegible]

xit: Mihi vivere Chriſtus eſt, & mori lucrum; & Vivo jam non ego, vivit autem in me Chriſtus. Et qui hujus fidei erunt ſimiles, non impudenter, quod Dei ſint, confitebuntur. Vox iſta eſt animæ Deo ſemper intentæ: opus iſtud eſt miſericordiæ indefeſſæ, continentiæ immobilis, jejunii uſitati, largitionis impœnitentis. Quomodo enim ſe Dei eſſe profitebitur in libidinem calens, in iram mobilis, in avaritiam ſollicitus, in ebrietatem ſitiens, in gloriam ſeculi inanis? Horum potius erit iſte, non Dei. In quo enim hæc paſſionum vitia abundabunt, quomodo non *eorum* erit, quibus ſerviet? Plures gentium Dii: ſed unus Paulo Deus, ex quo omnia, & unus Dominus noſter Jeſus, per quem omnia. Conſtanter ergo Propheta, cui ſoli ſervit, quod ſuus ſit, confitetur: & quia ſuus ſit, ut ſalvetur, orat. Suus autem per id eſt, quia juſtificationes ejus exquirat. Aliis *quærentibus* gloriam mundi, aliis, quærentibus agros, *domos*, pecuniam, ille juſtitias Dei exquirit, &, quod Dei ſit, gloriatur.

13. Eſt autem in iſtiusmodi pios ac religioſos viros ingens odium irreligioſorum. Et ſcit Propheta, vel ſeculi hominibus, vel diabolo & miniſtris ejus eum, qui ſe Dei profitetur, eſſe peroſum. Hoc etiam conſequenti verſu docet, quo ait: *Me exſpectaverunt peccatores, ut perderent me: teſtimonia tua, Domine, intellexi.* Diabolo vel miniſtris ejus pugna eſt, omnem gloriam viri fidelis auferre: & eum non ex portione Dei ſinere eſſe, ſed in damnationis ſuæ conſortium aſſumere. Longo itaque ac diutino prœlio contra fidem Prophetæ dimicatur. Sed memor ille mandatorum Dei, & teſtimonia ejus intelligens, reſtitit atque permanſit. Neque aliter ſpem eorum, qui perditionem ſuam exſpectabant, eluſit, quam quod vitæ ſibi in teſtimoniis Dei intellexit eſſe doctrinam. Arduum autem atque difficile eſt intelligere Dei teſtimonia: & ultra

ultra præsentis cognitionis scientiam eorum intelligen-
:ia procedit. De testimoniis vero jam in psalmi ex-
ordio tractavimus. Per hæc enim præsentia legis te-
timonia, testimoniorum æternorum cognitio præsta-
:ur. Denique id ipsum consequens sermo demonstrat.

14. Sequitur enim: *Omnis consummationis vidi fi-
nem.* Frequenter admonuimus, non posse satisfactio-
iem intelligentiæ ex latinitatis translatione præstari.
Alia enim vis dicti hujus est ex græco enuntiari: ita
nim est, πάσης συντελείας εἶδον πέρας. Id quod cum
Græcis πέρας nuncupatur, ultra finem est rerum sta-
utarum, neque aliquo, ut desinat, continetur; sed
omnem limitem sub indefinita significatione transcen-
it. Quod autem nobiscum scribitur *in finem*, fine
o, quo significatur, existimabitur id, unde agitur,
ontineri. Sed Propheta, qui non corporalia, neque
errena testimonia legis intelligit, secundum græcam
gnificantiam ultra omnem consummationem contue-
ur. Scit consummationem esse temporum legis, cum
ost plenitudinem temporum Deus in corpore contu-
ndus sit: sed ultra hanc consummationem videt; vi-
et etenim evangelicæ spei tempus. Sed & hujus qui-
em consummatio non ignota ei est; ultra id enim
telligentiæ suæ oculos extendit. Namque & resur-
ctionis consummationem videt; scit enim & demu-
tionis esse ordinem constitutum, Apostolo dicente:
nusquisque autem in suo ordine; & rursum: Omnes
uidem resurgent, sed non omnes commutabuntur.
ovit & dies regni Domini nostri Jesu Christi, ex quo
regnum Dei patris provehemur, & in illa inexqui-
a & investigabilia Dei judicia transferemur. Scit
tempus esse judicii. Et hæc scire ei ex amplitudine
andatorum Dei licuit: quia se in immensæ cognitio-
s doctrinam divinus sermo diffuderit.

15. Ait enim: *Latum mandatum tuum vehementer.*
atum plane est, sive quod in infinitum [illegible]

humanæ ignorantiæ extendit; sive quod multa sun in quibus Dei præceptis obtemperetur: atque obtei peretur secundum divisiones & munera gratiarum Non enim ab omnibus omnia exspectantur, neque un versi universa ad summam placendi implere possun Alius jejunio placet, alius simplicitate fidei promeretu alius vitia eleemosynis redimit, alius se charitate coi summat: sicut alii curationum concessa virtus est alii prophetiæ scientia contributa est, alii fidei firmi tas data est, alii sapientia & cognitio donata est. La tum igitur mandatum Dei est, & in omnia spei nostræ genera diffunditur: ut non difficile sit, si voluntas ad sit, præcepto Dei obtemperare; cum latum & diffu sum sit ad placendum officiosæ religionis varietat: Neque solum *latum*, sed *vehementer* latum: latitudi infinitate hac ipsa superlativa adjectione monstrata.

LITTERA XIII.

מ Mem.

Quomodo dilexi legem tuam, Domine? Tota die medi tio est mihi. Super inimicos meos prudentem m cisti mandato tuo: quia in æternum mihi est. Super om docentes me intellexi: quoniam testimonia tua meditatio mea. Super seniores intellexi: quia mandata tua exqu Ab omni via mala prohibuisti pedes meos: ut custodiam bum tuum. A judiciis tuis non declinavi: quia tu le posuisti mihi. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua! per mel & favum ori meo. A mandatis tuis intel propterea odivi omnem viam iniquitatis.

1. Utile hoc nobis ac necessarium Prophetæ q est, quo ad perfectam Dei cognitionem a obeditionem edocemur. Duabus nos rebus ma ini

infirmitati nostræ congruis instituit, ut & Deum, qui ignoratus sit, noverimus, & mandatis ejus secundum voluntatem decreti sui obtemperemus. Perfectum enim Legis & Prophetarum, & Evangeliorum virum in omni psalmi istius corpore Propheta conformat vel ex sua, vel ex alterius, quem instituat persona, cui in fiducia sit, hæc de se, quæ subjecta sunt, prædicare. Est autem dignum contueri, qua verborum diligentia, qua intelligentiæ absolutione nos in singulis quibusque dictorum generibus Propheta confirmet.

2. Dicit enim in tertiæ decimæ litteræ versu: *Quomodo dilexi legem tuam, Domine? Tota die meditatio est mihi.* Promtum utique fuerat dixisse: Quomodo feci legem tuam? Sed quia majus meritum est, amantem aliquid potius agere, quam timentem; idcirco ait: *Ut dilexi legem tuam.* Differt enim longe obsequium amoris a timoris officio: nec habet gratiam voluntatis, necessitatis operatio. Non omnia enim ad perfecti obsequii consummationem sibi illa sufficiunt, quæ quamvis opus suum impleant, tamen, quia coacta sunt, merito plenæ gratiæ indigent. Vult igitur Propheta opus suum dilectionis potius, quam terroris esse; & ex charitate obsequium suum, non ex metu suscipi. Multi jejunant, dum a nobis objurgari timent. Multi aliquid in usum indigentium præbent, dum exprobrari irreligiosam avaritiæ suæ & inutilem cupiditatem pertimescunt. Multi ecclesiam adeunt, dum argui absentiam suam & negligentiam erubescunt. Sed non omnes id, quod faciunt, & amant. IN AMOREM ergo non potest incidere necessitas obsequelæ: quia nemo id, quod diligit, non vult. In facto vero potest non subesse dilectio, dum id efficitur, quod non fecisse aut terror, aut pudor sit. Sed Propheta in nullo infirmus est. Quod amat, facit, & quod facit, indeficienter exercet. Legem enim, quam diligit, omni die, & sine intermissione meditatur.

tur. Nam ſubrepunt alia occupationum ſtudia, non interveniunt diverſi ſecularium curarum æſtus, nec in eum incidit, interjectu novæ alicujus cogitationis oblivio: ſemper idem eſt, & in eodem eſt. Tantus ipſe in dilectæ ſibi legis meditatione eſt, quantus dies univerſus in tempore ſit.

3. Et quia, ut ſuperius commemoravimus: Legis & Prophetarum atque Evangeliorum hominem in ſe Propheta demonſtrat; ait in conſequenti: *Super inimicos meos prudentem me feciſti mandato tuo; quoniam in ſeculum mihi eſt.* Mandata Dei prudentius Propheta, quam inimici ejus, intelligit. Sed quid commune nobis & inimicis noſtris in præceptis eſt Dei, qui ea non ſolum ne mediocriter quidem comperta habent, verum ne initium ſaltem cognoſcendi conſectantur? Et quid magnum, ſi inimicis ſuis in mandatis Dei Propheta prudentior ſit? Quando enim inanimantia ſaxa aut metalla, aut ligna venerantes conſequi aliquid de viventis atque æterni Dei cognitione potuiſſent, ut his comparatus fieret Propheta prudentior? Sed omnis hic impiorum error ipſum illud nomen cum Lege & Prophetis & Apoſtolis reſpuit, detrectat, horreſcit.

4. Sed habet alios Propheta hic ſanctus inimicos, quibus prudentius in mandatis Dei eſt eruditus. Mandatum Dei in prophetis, & in lege hæretici habent: ſed nullo eorum per imperitiam irreligioſæ voluntatis utuntur. Mandatum legis Judæi tamquam proprium & hæreditarium ſibi vindicant: ſed ſpiritalis circumciſionis auctorem non habentibus, quid circumciſio in ſigno tantum conſtituta jam proderit? quid ſabbati religio Dominum ſabbati neſcientibus opis afferet? quid paſchæ agnus, liminum ſanguis, & azymorum feſtivitas, agnum Dei & azyma ſinceritatis, & ſanguinem ſalutis ignorantibus auxilii præſtabit? Mandata exercent; ſed efficientiam mandatorum & tempus ignorant. Legem legunt; ſed eam legente & neſciente Judæo Chriſtianus

nus intelligit. Inimicus plane hic Prophetæ est, parricidales manus unigenito Dei filio inferens, & salvatorem generis humani, & vitæ æternæ largitorem morte, quantum in ipso est, condemnans. Præ his ergo omnibus in Dei mandato prudentior est.

5. Atque ut absolute hos inimicos significasse intelligeretur, id, quod consequitur, adjecit: *Super omnes docentes me intellexi: quoniam testimonia tua meditatio mea est.* Didicisti o David a Moyse legem, & Aaron tibi sacrificiorum omnium doctor est: Jesus iteratæ circumcisionis magister est: Samuel ungendi tibi sacramentum in temetipso & prophetæ & regis ostendit: quid est istud, quod loqui ausus es, quod super omnes docentes te intellexeris? Sed superior versus, super quos omnes docentes se intelligat, ostendit, id est, super inimicos. Et rursum hic, qui nunc est versus inferior, qui inimici sint, declarat, id est, omnes docentes. Claves enim cœlorum se habere profitentur, & doctores esse se legis gloriantur. Et cum omnia legis testimonia adventum Domini nostri Jesu Christi testentur, super doctores suos Propheta intelligit: quia unigenitum Dei filium in carne venturum, testimonia ejus meditans, semper exspectet. O felix discipuli intelligentia! o doctorum miserabilis imperitia! Docentes nesciunt; & intelligunt, qui docentur. Caret autem Propheta vitio jactantiæ: intelligentiæ enim præstantiam, unde adeptus esset, ostendit. Nam superius ait, quod super inimicos suos prudentior a Deo in mandatis ejus esset effectus. Intelligentia enim omnis ex eo est, qui prudentiorem esse eum constituit. Super docentes se ergo intelligit.

6. Et quia interdum ex naturæ diversitate soleat accidere, ut discipulus prudentior sit magistro; tamen hoc ipsum diligentiæ suæ & studii esse demonstrat. Ait enim: *Super seniores intellexi, quia mandata tua exquisivi.* Et super docentes intelligit, & super seniores intel-

ligit, doctrinæ atque intelligentiæ ſuæ officium cum ipſa temporis antiquitate demonſtrans, id eſt, populi ante ſe anterioris ſignificans ætatem. In quo utrumque convenit, ut & antiquior ſit, & ſe putet eſſe doctorem. Sed ſuper eum ille intelligit, qui & docetur & junior eſt. Intelligit vero, quia mandata Dei exquiſierit, quæ doctor, dum ſe docere credit, ignorat.

7. Conſequens autem eſt, ut, qui ſuper ſeniores & doctores intelligit, fructum intelligentiæ ſuæ reddat, ſcilicet ut ea, quæ cognita & perfecta habere cœpit, exerceat. Et videamus, an hoc ipſum in conſequentibus ſit. Ait enim: *Ab omni via mala prohibui pedes meos, ut cuſtodiam verbum tuum.* Perfecta hæc & evangelici viri vox eſt, ab omni ſe malitiæ via abſtinere, & tot ubique occurrentibus erroris ſemitis, nulla earum, per quam nequitia adeatur incedere.

8. Sed altius, neſcio, quid in eo Propheta ſignificat, cum dicit: *Prohibui pedes meos.* Natura corporis noſtri ferimur in omnem criminum curſum: & humanarum cupiditatum impetus in hanc nos viam cogit. Sed qui ſuper ſeniores & docentes intelligit, per intelligentiæ doctrinam ſe prohibuit, & exeuntem procurrentemque revocavit. Reſiſtendum ergo eſt & obnitendum, ut nosmetipſos ab omni via mala primum arceamus, tum deinde, ſi quis nos inſtinctus eo cœperit ferre, retrahamus: & prius noſtramet ipſi poteſtate ſumus inhibendi, ut deinceps cuſtodiamus Dei verbum. Antea autem propria inhibitione opus eſt, ut poſſit Dei verbi eſſe cuſtodia. Neque enim quisquam verbum ante cuſtodiet, & tum prohibere ſe poterit. Prohibitio enim ea demum eſt, ut id, quod fiebat, fieri arceatur: cuſtodia vero tum firma eſt, cum ſe quis a malis inhibens, bona obſervat ſine intermiſſione cuſtodiæ.

9. Qualis autem cuſtodia verbi Dei eſſe debeat, ſequens verſus docet. Sequitur enim: *A judiciis tuis*

non

non declinavi: quia tu legem posuisti mihi. Hæc est igitur vera custodia, nullam in partem a Dei se judiciis deflectere, neque levi saltem declinare decessu; sed intentum semper, & semper immobilem in eo, in quo institit, permanere.

10. Non declinat autem, quia legem sibi Dominus statuerit. Legem quidem Moyses statuerat; sed hic idem Propheta in psalmo altero oraverat, dicens: Domine constitue legislatorem super eos: sciant gentes, quoniam homines sunt. Ea enim lex, quam Moyses scripserat, pædagoga nobis in Christo fuit: & idcirco super docentes se & seniores intellexit, quia legem evangelicam, quæ Moysi lege continetur, intelligit. Hæc ergo per Dominum nostrum lata est, hæc omnem hominem in scientiam Dei erudivit. Et idcirco ad id, quod dixerat: Constitue legislatorem super eos; adjecit: Sciant gentes, quoniam homines sunt: id est, ex terra genitæ, & in cognitionem Dei ex limo conformatæ. Quod enim antea per ignorationem legis Moysi nesciebant, nunc per prædicationem Domini nostri Jesu Christi sciunt: & ut originem suam, id est, corporis naturam in novo latore legis agnoscunt, ita & gloriam novi hujus latoris legis exspectant, in exordio sui jam ad imaginem & similitudinem Dei constitutæ.

11. Et prædicationis hujus evangelicæ dulcedinem in consequentibus Propheta testatur. Ait enim: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.* Mel in ore, non etiam in faucibus dulce est. Extra regionem enim oris corporalium saporum nullus est sensus. Sed Dei eloquia in faucibus dulcia sunt, in animam scilicet defluentia & interna penetrantia: non in ore modo cibi placentia, sed illic dulcia ubi cognitionis & prudentiæ, & intelligentiæ sensus est. Et ideo eloquia in faucibus, & in ore melle dulciora sunt. Sed ut mel per ægritudinem æstumque febrium ea,

quæ

quæ acciderint, oris amara mitificat; ita animæ nostræ amaritudines, & tristes cupiditatum insalutarium febres infusa Dei eloquia mitificant, si modo non ore contineantur, sed faucibus devorentur.

12. Sequitur deinde: *A mandatis tuis intellexi: propterea odivi omnem viam iniquitatis.* Intelligentes nos faciunt præcepta; sed præcepta re atque opere expleta: id est, ut ea, quæ his continentur, in quantum possumus, expleamus. Ergo efficienda præcepta sunt, ut simus intelligentes. Et licet a Deo intelligentia perfecta sit, tamen a nobis incipiendum est, ut possimus perfectam intelligentiam promereri. His enim, qui non hoc per se inchoant, clausa a Deo omnia sunt. Et idipsum propheticus sermo per Esaiam docet dicentem: Ne dicas de mandatis meis, quod cognoveris ea: neque cognovisti, neque credidisti ea, neque ab initio aperui tibi aures. Cognovi *enim*, quod spernens sperneres, & quod iniquus *adhuc* ex ventre vocandus esses. Ergo non indulgetur scientia non appetentibus eam. Et quia Deus cordium scrutator est, his, qui spreturi eam essent, obtusæ aures sunt, & hebes sensus est. Sed Propheta a præceptis Dei intelligit: præcepta scilicet agens, intelligentiam consecutus: intelligens vero omnem odit iniquitatis viam.

13. Humanæ enim naturæ omnes diversarum affectionum adjacent motus, ut sunt odia & amores. Sed amor impendendus est in dilectionem bonorum odium autem assumendum est ex offensa malorum. Nostrum ergo est modo utilis organi corpora nostra in coaptatos & concinentes modos temperare, ut non vitia diligamus, ut non virtutes bonas oderimus, ut unicuique nos generi decenter atque utiliter coaptemus. Propheta mandata Dei diligit: & qui mandata Dei diligit, iniquitatis vias odit. Ut enim perfectæ fidei obsequelæ est, obedientiam diligere, & id, quod

quis

quis egit affectu charitatis explere, & neceſſitatem agendi amantis voluntate præcurrere: ita & magnæ innocentiæ eſt, iniquitates non modo non agere, ſed odiſſe, quia interdum nos ab his metus & terror avertat. Odium autem nobis earum, judicium veræ & perfectæ de his opinionis inſinuat. Diligamus ergo juſtitiam, modeſtiam, frugalitatem, miſericordiam; & oderimus rixas & ebrietates, cædes, ſuperbias, ſtupra, cum quibus neceſſe eſt & diabolum oderimus. Diligentes vero pacem, veritatem, juſtitiam, diligemus eum, qui pax eſt, juſtitia & veritas, Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

LITTERA XIV.

נ Nun.

Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine, & lumen ſemitis meis. Juravi & ſtatui cuſtodire judicia juſtitiæ tuæ. Humiliatus ſum usquequaque, Domine: vivifica me ſecundum verbum tuum. Voluntaria oris mei fac beneplacita Domine, & judicia tua doce me. Anima mea in manibus tuis ſemper: & legem tuam non ſum oblitus. Poſuerunt peccatores laqueum mihi, & de mandatis meis non erravi. Hæreditate acquiſivi teſtimonia tua in æternum: quia exultatio cordis mei ſunt. Declinavi cor meum ad faciendas juſtificationes tuas in æternum propter retributionem.

1. Vita ſenſusque hominum in errore ac potius nocte inſcientiæ manent, dum carnali infecta contagio in profundo ignorantiæ per gravitatem naturæ, cui admixta eſt, detinetur. Quando enim per ſemetipſam cauſam & rationem originis ſuæ noverit? Quando

do ſciet, qui vitæ ſuæ fructus ſit, quæ conditio ſpei, quæ promerendæ poſteritatis via? Neque enim quisquam tam demens aut inops ſenſu eſt, ut in id, cum nullus eſſet, natum ſe eſſe exiſtimet, ut rurſum poſt quam natus eſt, nullus eſſet; cum ſine dubio meminerit ex bonitate Dei profectum eſſe, quod natus eſt, nec id in bonitatem ejus malitiæ cadat, ut in nobis hoc ſuum, quo naſcimur, munus interimat. Sed Propheta cognitione rerum cœleſtium dignus, & in lucem ſcientiæ munere Dei & eloquio collocatus, ducem ad bene & innocenter vivendum eum ſequitur, qui *lux* vera eſt, & qui omnem hominem lucificat.

2. Hanc ergo vitæ ſuæ ignorantiam quodam prælato lumine ad intelligentiam dirigit, dicens: *Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine.* Scit ſe, niſi verbo Dei illuminatum, has corporum tenebras, & hanc ſeculi noctem non poſſe evadere. Scit ubique adeſſe lapides offenſionum, laqueos funium, & ſcrobes fovearum. Ut enim quis nocte egreſſus lucernam antefert, &, quo pedem inferat, contuetur, atque ad ſingulos greſſus lumine præeunte ſollicitus eſt: ita unusquisque noſtrum manens in ſe verbum Dei in omnes operum proceſſus tamquam lucernam prætendit. Omnis etenim doctrina cœleſtis dux nobis ad iter vitæ eſt, quæ lucernæ modo in hac nocte ſeculi præferenda eſt, cum aliquid aut agimus, aut cogitamus, aut loquimur: ut ea in omnem progreſſum cujuscumque operationis utamur.

3. Jubet Dominus in Evangeliis, hanc præceptorum ſuorum lucernam non otioſam & inutilem occuli, dicens: Nemo enim lucernam accendit, & ponit eam ſub modio. Quæ enim lucernæ, ſi modio tegatur, utilitas eſt? Uſum ſuum tantum intra id, quo operitur, impendit. Jubet igitur eam in candelabro, id eſt, in officii ſui ſede conſtitui. Itaque hanc doctrinam, atque hoc verbum Dei intra nos receptum, non

otio-

otiosum, neque inutile tamquam in modio occulamus; sed lumen istud nobis ipsis primum, & rursus ex nobis omnibus gentibus præbeamus. Sequenti quoque istud mandato Dominus admonuit, dicens: Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ vestræ ardentes. Jubet ergo nihil nos agere in obscuro: quia omnis in peccatis agens odit lumen, & diligit tenebras. Vult has lucernas nostras esse semper accensas, ne quando in nocte hujus seculi relinquamur. Judæis in tabernaculo testimonii lucerna accenditur, & hæc omni festivitatis suæ tempore ardet. Illi, quod agunt, nesciunt. Sed nos in his tabernaculorum nostrorum, id est, corporum testimoniis ardentes lucernas semper habeamus, & festivitatem spei nostræ earum luce peragamus.

4. Apostolos quoque, quos sal terræ, quos & lumen mundi Dominus nuncupat, per hanc significationem hos & lucernas esse Ecclesiæ ostendit, dicens: Lucerna corporis tui est oculus tuus, corporis scilicet Ecclesiæ, quæ unum corpus in Christo est, nosque invicem membra ejus sumus. Primum enim unicuique nostrum Dei verbum oculus sive lucerna est: deinde vir apostolicus toti corpori suo, id est: Ecclesiæ lucerna est. Neque enim omne corpus, aut pes, aut oculus, aut manus est. Ergo si oculi totius corporis pars lucidissima, & ob id membris ceteris præstans, erunt tenebræ, id est, si Apostolorum lucernæ non ardebunt, lumine ipso in tenebris sito; quanta totius corporis nox manebit? Joannes prædicator pœnitentiæ lucerna & Judæis, & gentibus fuit: Domino dicente: Ille erat lucerna ardens & lucens, & vos voluistis ad horam exultare in lumine ejus. Habemus ergo doctrinæ lumen: exultemus in eo, non ad horam, sed semper; neque ad tempus, sed in æternum. Beatæ virgines illæ, & utiles olei mercatrices, quæ in lampadum suarum lumine cum sponso thala-
mum

mum ingressæ sunt, ceteris negligentibus & dormientibus ab ingressu thalami exclusis.

5. Ad omnem igitur animæ nostræ pedem utamur Dei verbo ut lucerna; sed lucerna semper ardente, semper in officium suum per nostram providentiam præparata. Verbum autem, quod pedibus lucerna est, ipsum illud & semitis lumen est. Sensim enim & domestice incedentibus lucerna opus est: peregrinum autem & publicum iter ingredientibus lumen potius necessarium est, ne latro insidietur, ne ambiguæ viæ error occurrat. Per incrementa enim a minore ad majus ascenditur: ut ei, cui verbum Dei primum lucerna sit pedibus, id ipsum verbum ei fiat lumen semitis. Sed lucerna pedibus & lumen semitis utilem profectum præstare debent. Et videamus, an dignum aliquid Propheta subjecerit.

6. Ait enim: *Juravi, & statui custodire judicia justitiæ tuæ.* Jam non in nocte seculi errat, nec pede metuit offendere. Sacramentum enim omne firma scientiæ res est, & jurandi religio ex veritatis cognitione suscipitur. Jurat ergo Propheta: nec tantum jurat, sed & statuit; quia sacramenti vinculum firmitas sit statutorum. Statuit ergo jurans custodire judicia justitiæ Dei. Et difficile est statuta convelli: optimum est statuere jurata.

7. Sed meminit nihil esse in Dei-judiciis injustum. Si enim humana judicia ea vere judicia existimantur, quæ ex arbitrio justi judicii sanciuntur; quomodo ambigendum sit, nihil esse in Dei judiciis injustum? Amittimus liberos; injustum hoc judicium existimamus. Numquid injuste Deus in Job filios dedit diabolo potestatem? Damna nostra tamquam inique accidentia dolemus. Numquid egere solum illum perfectum virum Deus sine justitiæ ratione permisit? Cruciamur doloribus; & contra Deum impatientiæ nostræ querelis increpamus. Anne incerto consilio excelsus viribus,

nibus, fanie defluens, perfossus ulcere fuit? Certe hæc omnia ad documentum fidei, & ad præmium gloriosæ patientiæ profecerunt. INFIRMITAS nostra efficit, ut malum esse id, quod patimur, existimemus. Ceterum Dei semper voluntas est, ut patientia passionum probemur: nos vero divini judicii justitiam, dum sine documento fidei latere volumus, improbamus.

8. Sed qui superius & juraverat, & statuerat, ut custodiret judicia justitiæ Dei, dignum aliquid sacramento & constitutione sua in observandis debet præstare judiciis. Non enim leve est, quod custoditurum se statuit juratus. Et quid illud sit, sequens versus loquitur. Ait enim: *Humiliatus sum usquequaque, Domine, vivifica me secundum verbum tuum.* Unigenitus Dei filius naturæ nostræ ex Virgine sibi corpus assumens, cum in se ipso veram & perfectam humanæ prudentiæ formam præbuisset, quid a se disci tamquam exemplo doctrinæ voluerit, noscendum est. Ait enim: Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego vos reficiam. Tollite jugum meum super vos, & discite a me, quoniam mitis sum, & humilis corde: & invenietis requiem animabus vestris. Ipse utique perfectus & sine peccato solus, & unus, in cujus ore dolus non fuit, hoc præcipuum a se doctrinæ sumi voluit exemplum, mansuetudinis scilicet & humilitatis, per quæ animabus requies inveniretur.

9. Scit insolentem esse & incapacem rerum secundarum naturæ nostræ infirmitatem. Alii per opes insolescunt, nescientes de largitione opum dictum esse: Eleemosyna enim abscondit peccatum; & rursum: Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in æternum; & Deum ipsum his, qui esurientem cibassent, sitientem potassent, peregrinum domo recepissent, nudum veste texissent, infirmum visitassent, clausum carcere consolati essent, dixisse: Venite benedicti patris mei, possidete præparatum vobis regnum a consti-

ſtitutione mundi. Alii gloria ſeculi tument; neſcientes hunc principalem benedictionum cœleſtium fuiſſe ſermonem: Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Alios nobilitas carnalis in faſtigium erigit; non cogitantes illis, qui in Chriſto renati ſunt, dictum eſſe: Vos autem genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta. Aliæ ſunt ſeculi leges, alia Dei munera. Diabolus cum Dominum tentare auſus eſt, ſuum eſſe ſeculum gloriatur. Dominus vero mori nos ſeculo jubet, ut vivamus *ipſi.* Cum Domino opum contemtus, opulentia eſt, *cum* Domino terreni honoris deſpectus, cælorum regnum eſt; cum Domino humilitas cordis, generoſæ & regiæ nativitatis ornatus eſt. Hoc igitur a ſe diſci voluit, quod virtutum omnium maximum eſt.

10. Apoſtolus etiam ad humilitatem nos docens, talibus adhortatur: Hoc enim ſapite in vobis, *quod* & in Chriſto Jeſu, qui, cum in forma Dei eſſet, non rapinam exiſtimavit eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſe exinanivit formam ſervi accipiens, & habitu repertus ut homo. Humiliavit ſe factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Habemus exemplum ab unigenito Deo humilitatis: ſed videamus & præmium. Propter hoc enim eum Deus exaltavit, & donavit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen, ut in nomine Jeſu omne genu flectatur cœleſtium, & terreſtrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jeſus in gloria Dei patris. Hoc humilitatis fuit præmium, ut corpus aſſumtum in gloria Dei patris maneret, ut in nomine ejus genu cœleſtia & terreſtria, & inferna curvarent. Manens enim in forma Dei, non vi aliqua ſibi ac rapina, id quod erat, præſumendum exiſtimavit, ſcilicet ut Deo eſſet æqualis. Erat enim in Dei forma, nihilque ei ex ejus gloria deerat, in cujus forma manebat; ſed formam ſervi ſui per humilitatem accepit, & habitu ut homo repertus eſt, humilians ſe per obedientiam usque ad mortem:

em: nec solum usque ad mortem, sed usque ad mortem crucis. Cœlum ex præcepto Dei ipse firmavit, mundum ex paterno jussu in hanc speciem tanti decoris ornavit, terram, & quæ in ea sunt, creavit. Sed numquid ob illa meruit hominem assumtum in æterni patris gloria collocare? Humilitatis hoc præmium est, humilitatis hæc merces est: ut, quia manens antea in forma Dei, esset in forma servi deinceps effectus; & manens in forma Dei, & effectus in forma servi, confessione cœlestium, & terrestrium, & infernorum esse in Dei patris gloria nosceretur.

11. Verens quoque idem Apostolus, ne quos ipsa illa divinorum munerum gratia efficeret insolentes, ait: Unicuique data est demonstratio Spiritus ad utilitatem. In eo enim, quod ait, ad utilitatem, docuit his humiliter utendum: ne forte quemquam spiritalium donorum confidentia efficeret insolentem, & Dei gratia per insolentiæ vitium fieret otiosa. Ex persona autem sua ipse demonstrat, etiam hoc se a Deo gratiæ consecutum, ne per confidentiam plurium in se gratiarum in aliquem tumorem superbiæ tolleretur, dicens: Et propter eminentiam revelationum datus est mihi stimulus carnis angelus satanæ, qui me colaphizet, ne extollar. Etiam hoc ille vas electionis & doctor gentium metuit, ne ultra humanæ infirmitatis mensuram per spiritalium in se munerum confidentiam superbiret. Ezechiam regem Scriptura laudat, quod fecerit rectum & bonum in conspectu Dei: sed non usque in finem potuit hæc manere laudatio. Scriptum enim est in secundo Præteritorum libro: Et cecidit Ezechias ab altitudine cordis sui. Ubi cor in altum extulerat, ubi in superbiam se per confidentiam laudationis extulerat, præteritorum gestorum gratiam per superbiæ crimen amisit.

12. Propheta igitur sacramento constituens, ut a Dei judicia custodiret, hoc primum opus sumsit,

ut humilis fieret: neque solum humilis, sed humilis valde: per adjectionem hanc consummatæ in se humilitatis modestiam edocens. Et erant causæ in eo plures superbiendi. Præbebat insolentiæ causas nobilitas ex Juda, & in eo primum potestas benedictionis regiæ inchoata. Mansit enim aliquamdiu ex David tribu regiæ potestatis familia, ex qua secundum carnem Rex æternus emersit. Erat etiam prudentissimus. Ait enim: Invisibilia & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Meruit etiam & Propheta esse, cum dicitur: Aperiam in parabolis os meum, eructabo absconsa a constitutione mundi. Humanæ quoque opulentiæ copiis abundavit. Ait enim ipse: Ecce congregavi de paupertate mea auri talenta centum millia, & argenti mille millia, & æris & ferri, quorum numerus non est. Hinc familiæ nobilitas, hinc regis potestas, hinc sapientiæ fiducia, hinc prophetiæ meritum, hinc copiæ facultatum, non erexerunt tamen in superbiam, neque in aliquem fastigii tumorem extulerunt. Tuto ergo postulat, dicens: *Vivifica me secundum verbum tuum*; id est, ut tamquam nondum vivens æternæ vitæ vitam secundum verbum Dei mereatur, quia cum humilitatis modestia intra disciplinam & doctrinam prædicationis evangelicæ contineret.

13. Deinceps sequitur: *Voluntaria oris mei fac beneplacita Domine, & judicia tua doce me.* Digne exsequitur Propheta sacramentum constitutionis suæ. Primum enim humilis valde effectus est: sequenti nunc orat, ut voluntaria oris sui beneplaceant. Non contentus est etiam præscriptis legis contineri, neque tantum necessitate obedientiæ subjacere. Lex præcipiebat malum pro malo esse reddendum. David iste cum Saul totis se imperii sui viribus persequentem, frequenter captum & conclusum habuisset, non modo non peremit, sed etiam cum honore dimisit, dicens: Non inferam super eum manum meam, quia christus Domi-

Domini est. Hunc etiam cum in bello peremtum comperisset, flevit & vindicavit. Filius quoque ejus Abessalon regnum occupat, exercitum contrahit, patrem bello parricidali persequitur. Sed militibus David dicit: Parcite puero Abessalon. Illi quidem ad resistendum necessitas imposita est, ut regi; sed pietas & bonitas adfuit ad parcendum, ut prophetæ. Mortuum quoque affectu paterno & dolore deflevit. Hæc enim voluntaria, non legitima sunt: & his obtemperare, libertatis potius, quam necessitatis officium est.

14. Habet hanc Apostolus voluntariæ doctrinæ, non & legitimæ consuetudinem, dicens: De virginibus autem præceptum Domini non habeo, consilium autem do. Aut cum gloriam viduitatis & continentiam laudat, non inhibet potestatem nubendi, sed meritum cœlibatus prædicat. Ultra legem instituit, & ultra præceptum adhortatur, voluntaria legitimis anteponens. *Et rursum ait: Numquid non habemus potestatem manducandi & bibendi? Numquid non habemus potestatem mulieres circumducendi, sicut ceteri Apostoli & fratres Domini & Cephas? Aut ego solus & Barnabas non habemus potestatem hoc operandi? Sed non utimur hac potestate. Potestas in licito est, cum lex infidelitati nostræ parcens præscriptis nos gravibus non onerat. At vero voluntatis professio ex incremento fidei est, cum in his, quæ moderata lex nobis est, nosmetipsos voluntariæ devotionis studio continemus.

15. Hæc igitur voluntaria ut Deo sint placita, Propheta orat; quia illa, quæ ex præscripto legis geruntur, ipsa servitii sui necessitate peraguntur. Caussam autem semper prætendit deprecationis suæ. Postea enim, quam voluntaria oris sui, ut beneplacita essent, oravit, adjecit: *Et judicia tua doce me.* Judicia legis agit, & quantum in se est, gestis atque operibus

 exer-

exercet; ſed nondum ea intelligit. Scit enim eſſe legem ſpiritalem. Et illud, quod ſub ſpecie præſentium operationum continetur, noſſe feſtinat: ea enim quis neceſſe eſt doceri poſtulet, quæ ignorat.

16. Totum autem ſe Propheta ſecundum ſacracramenti ſui conſtitutionem Deo dedit. Humiliatus eſt valde, voluntaria oris ejus placentia ſunt: nunc ejus anima in Dei manibus ſemper eſt, & legis Dei non obliviſcitur, dicens: *Anima mea in manibus tuis ſemper: & legem tuam non ſum oblitus.* Totum, quod vivit, Deo vivit. Omnis ejus ſenſus & ſpiritus in Deo eſt: nullum tempus admittitur, quo ſubrepere legis poſſit oblivio. In omnibus ſuis operibus & cogitationibus Deus cogitatur. Lex in memoria eſt, in Dei manibus anima viventis ſemper eſt.

17. Scit etiam, quam ſibi iſtud utile ſit, ſcit, quam ſit neceſſarium quotidie ſe manibus Dei, geſtis atque operibus ſuis, & per indefeſſam memoriam legis inſerere. Ait enim: *Poſuerunt peccatores laqueum mihi, & de mandatis tuis non erravi.* Scit in hac ſeculi ſilva plures laqueos extendi, plures vitæ ſuæ captiones parari. Sermo, cogitatio, opus noſtrum ſemper adjacentes habent laqueos: cum interdum occurrit cauſa iræ, doloris affectio, querelæ neceſſitas, malæ cupiditatis occaſio. Hos diabolus angelique ejus ab initio tranſgreſſores, & ab exordio peccatores, laqueos ſemper extendunt. Sed cujus in manibus Dei anima eſt, & qui numquam legis Dei immemor eſt, his undique licet laqueis circumjectis, a præceptis tamen non aberrabit. Semper enim Deum cogitans ab his evolat, ut in pſalmo alio loquitur: Sicut paſſer, liberatus ex laqueo venatorum. Et Dominus ipſe per Prophetam ait: Liberate vos ex laqueo venatorum, & a verbo conturbationis.

18. Non enim injuſte tenduntur retia avibus. IN COELESTEM ſcientiam homo eruditus es, quid tibi

tibi cum terrenis operibus & geſtis eſt? Avis effectus es: cur non in naturæ tuæ elemento moraris? Volucres enim cœli nuncupantur: non injuſte ergo illis in poſſeſſione terrenæ habitationis inſidiæ ſunt. Seculo renuntiaſti: quid tibi cum ſeculi rebus? quid quereris captus in ſeculo? quid quereris injuriam laquei in regione non tua? Dic potius & utere ipſe tu voce Pſalmiſtæ dicentis iſta: Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ? & volabo, & requieſcam. Natura avium eſt, ut non, cum volent, requieſcant: tu autem jam factus columba, volando requieſcis, id eſt, in cœleſtem te ſedem & cognitionem a laqueis terrenis volatu fidelis animæ efferendo.

19. Dehinc ſequitur: *Hæreditavi teſtimonia tua in ſeculum; quia exultatio cordis mei ſunt.* Hæres, ſecundum humanam conſuetudinem, omnia ejus obtinet, cujus & hæres eſt. Sed humanas hæreditates dedignatur Propheta, qui teſtimonia Dei hæreditavit. Gratum ipſi, ſi Dei fiat ipſe teſtis, quia exultatio cordis ſui ſit, ſi ſe Dei inter perſecutionum bella teſtetur. Sic & meminimus his teſtimoniis Apoſtolos gratulatos, cum exeuntes de conſeſſu perſecutorum, lætati ſunt propter Dei nomen dignos ſe injuriis judicatos. Teſtimonia ergo ejus exultatio eorum cordis fuit. Sed Propheta, ut & Apoſtoli, licet inter multas perſecutiones hæc teſtimonia Dei, id eſt, teſtandi de eo cum exultatione cordis tamquam hæreditatem retineat; tamen etiam illa Dei teſtimonia hæreditate acquiſita habet, quæ ſub teſtibus dicta ſunt. Moyſes legem ſub teſtibus dedit cœlo atque terra, Eſaias ſub teſtibus arguit cælo atque terra, Apoſtolus jam celſioribus teſtimoniis ut prædicator evangelicus uſus eſt, dicens: Teſtor vobis coram Deo & Chriſto Jeſu, & Angelis ejus. Hæc ergo teſtimonia ſub his ſcripta, & ſub his teſtata, & in his teſtata, tamquam novi patrimonii hæres occupat, non ex parte, ſed in to-

tum. Jus enim hæreditatis ex solido est. Etsi inte
plures secundum humanam successionem hæreditas di
vidatur, tamen hæreditas ipsa nomine hæredis ex so
lido est.

20. Ac ne, quod a multis dici sæpe solet, ratio
nis aliquam habeat auctoritatem, cum asserunt pro
prium Dei munus esse, ut quis in Dei rebus atqu
operibus versetur; excusantes infidelitatem suam
quod cessante erga se Dei voluntate maneant infide
les: est quidem in fide manendi a Deo munus, sed
incipiendi a nobis origo est. Et voluntas *nostra hoc*
proprium ex se habere debet, ut velit: Deus inci-
pienti incrementum dabit: quia consummationem per
se infirmitas nostra non obtinet, meritum tamen adi
piscendæ consummationis est ex initio voluntatis. Id
circo psalmum ita Propheta conclusit: *Declinavi co*
meum ad faciendas justificationes tuas in æternum prop
retributionem. Cor suum ipse declinat, & ex natu
humanæ peccatis in obedientiam Dei inflectit. N
tura quidem & origo carnis suæ eum detinebat: i
voluntas & religio cor ejus ex eo, in quo manebat
originis vitio ad justificationum opera declinat. I
declinat in omni vitæ suæ tempore: non in defi
tione aliqua spatii, sed in omni vitæ suæ seculo. D
clinat autem *propter retributionem*, certus scilicet ea
dei meritis reservari, & in his retributionem ejus es
quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in c
hominis ascenderunt, quæ præparavit Deus his, q
diligunt eum in Christo Jesu, cui gloria est & nun
& semper, & in secula seculorum. Amen.

LITTE

LITTERA XV.

ס Samech.

Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi. Adjutor & susceptor meus: & in verbum tuum speravi. Declinate a me maligni: & scrutabor mandata Dei mei. Suscipe me secundum eloquium tuum, & vivam: & non confundas me ab exspectatione mea. Adjuva me, & salvus ero, & meditabor in justificationibus tuis semper. Sprevisti omnes discedentes a justitiis tuis: quia injusta cognitio eorum. Prævaricantes reputavi omnes peccatores terræ: ideo dilexi testimonia tua semper. Confige timore tuo carnes meas: a judiciis enim tuis timui.

1. Præcepti evangelici doctrina est, ut inimicos diligamus: & non solum amantibus nos amorem, sed etiam his, qui nos oderint, debeamus. Ergo hæc Prophetæ professio adversari videtur dominicis mandatis: ut, cum amor nobis inimicorum imperetur, ille, quod iniquos oderit, tamquam bonum opus præferat, dicens: *Iniquos odio habui.*

2. Sed hujus ipsius dicti ratio ex ipsis Evangeliis noscenda est. Nam Dominus, qui inimicos diligi jussit, & maledicentes patrem, aut matrem, reos esse mortis constituit, rursum alio in loco præcepit, dicens: Si quis venit ad me, & non oderit patrem suum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc etiam & animam suam, non potest meus esse discipulus. Ergo hæc videntur sibi esse contraria, ut, cujus ex præcepto non solum odium in parentes, sed maledictio tantum morte sit digna, ipse rursum dicat, neminem discipulum suum esse posse, qui nisi patrem, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, & animam suam oderit. Durus

hic sermo, & præceptum grave est, impietatis necessitatem ad consummationem religionis imponere.

3. Verum nihil a Deo durum, nihil impium, nihil contrarium anterioribus præceptis jubetur. Irasci autem hæc charissima nobis nomina, pater scilicet ac mater, & uxor, & filii non possunt, quod eos præcipimur odisse; cum animam ipsam nostram odisse jubeamur. Scit enim esse Dominus plures tam inconsulti amoris, ut, cum persistere in martyrii gloria filios suos videant, ut tempori cedant, rogent; ut sententiam mutent, precentur; & impiæ pietatis erga eos utantur affectu; cum anus mater, & pater senex miserabiles canos filio in ipso martyrii certamine cum invidia prædurae voluntatis ejus ostendat; hinc & uxor adsit filiorum ambitiosa comitatu, oret, ut potius sibi illisque vivat: hinc fratres & sorores blandis nominum suorum familiaritatibus deprecentur: ipsa quoque anima illecebris jam pridem capta vivendi, tacitis quibusdam consiliis ad conniventiam deflectendæ voluntatis irrepat. Hoc igitur in tempore odisse nos patrem, matrem, uxorem, filios, fratres, sorores, & ipsam quoque animam Dominus præcepit. Nam hunc eumdem sermonem ita clausit, post odium universorum dicens: Et si quis non portat crucem suam, & venit post me: non poterit meus discipulus esse. Ergo tum odio habendi sunt, cum portare nos martyrii crucem nolunt, cum sequi Deum exemplo passionis adhortantur. Honestum hoc odium, & utile est, eos, qui ab amore Christi abducere conantur, odisse.

4. Itaque nunc Propheta nihil contrarium evangelicis præceptis, quibus amare inimicos jubemur, locutus videtur, dicens: *Iniquos odio habui.* Non enim inimicos suos dicit, sed *iniquos*: id est, transgressores legis. Propriore istud verbo græcitas nuncupat dicens, παρανομυς, id est, extra legem agentes. Sed qui præteritores legis odit, non potest non

id

id amare, quod odit esse neglectum; & ideo ait: *Et legem tuam dilexi.* Convenit autem, ut, quia legem amat, eos oderit, qui legis inimici sunt.

5. Dehinc sequitur: *Adjutor & susceptor meus es tu: & in verbum tuum speravi.* Magno nobis Dei auxilio opus est in tanto atque assiduo seculi istius prœlio. Non enim nobis, secundum Apostolum, pugna est adversus carnem & sanguinem, sed adversus potestates, & mundipotentes harum tenebrarum, adversus spiritales nequitias in cœlestibus. Hos ergo hostes habemus, adversus hos adjutor Deus precandus est, ut nos in susceptionem suam recipiat. Sed non tam timoris hæc precatio debet esse, quam meriti. Timor enim ex trepidatione conditionis humanæ est: Propheta autem in verbo Dei sperat. Spes non res præsentes obtinet, sed futuras. Sperat ergo, quæ verbo Dei, id est, dictis propheticis continentur. Sperat autem vel retributiones fidei in vitam spiritalem: vel ipsum illum Domini nostri, qui Dei Verbum est, adventum exspectat. Spes enim ista meretur auxilium & adjutorium Dei. Non aliter aut nos meremur, aut aliqui ante meruerunt, quam Verbum Dei Deum naturæ nostræ carnem vel habitaturum sperasse, vel, quod habitaverit, credidisse.

6. Sed Propheta multa in se esse meminit, quæ spei suæ conentur obsistere: & ideo subjecit: *Declinate a me maligni; & scrutabor mandata Dei mei.* Doctrinæ cœlestis ratio admonet, ut dictum hoc referendum ad personam hominum, quibus insit malignitas, existimetur. Propheta enim, qui gentes docet, qui verbum Dei prædicat, jubet, ut a se universi maligni declinent: quia congregatio sanctorum ad malitiæ operarios sit indigna. Et nescio, quem possit excipere: omnibus enim per naturæ demutabilis voluntatem malitia adjacet, ipsisque Apostolis verbo licet jam fidei emundatis atque sanctis, non abesse tamen mali-

malitiam per conditionem communis nobis originis docuit Dominus, dicens: Si ergo vos, cum ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris. Noſtrum autem eſt & malos amare, & bonos ad bonitatem docere, ſecundum eum, qui univerſos ad ſe potius invitat, dicens: Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati eſtis, & ego vos reficiam. Sed ſcit Propheta plures malignitates in occulto humani cordis eſſe. Secundum enim Domini dictum: De intus exeunt cogitationes malæ, cædes, mœchiæ, fornicationes, furta, falſitates, blasphemiæ. Hæc enim ſunt, quæ communem hominem faciunt. Hujusmodi igitur a ſe declinent, adverſantes fidei ſuæ poſtulat. Obſiſtunt enim innocentiæ ſtudiis, obſiſtunt doctrinæ ſpiritali: atque his per conſiliorum ſuorum aſſiduam familiaritatem ſe ingerentibus, non vacat animo Dei mandata ſcrutari: quia maligni viri præſentia multum eum, qui mandata Dei ſcrutari velit, impediat.

7. Et quia Dei opus eſt miſericordia, ut in familiam ejus recepti a dominatu malignorum horum liberemur; Propheta orat dicens: *Suſcipe me ſecundum eloquium tuum, & vivam, & non confundas me ab exſpectatione mea.* Propheta exſpectat & ſperat: nihil præſens, nihil temporarium ſectatur. Plures autem ſunt, qui hanc exſpectationem fidei noſtræ arguunt & irrident, dicentes talia: Quid jejunia, quid continentia, quid caſtitas, quid jactura patrimoniorum utilitatis auferet? Ubi ſpes veſtra eſt, o Chriſtiani? Mors æqualiter dominatur univerſorum: in omnium corporum naturas commune jus illi eſt. Quin etiam univerſis nos bonis ſeculi fruimur, & vitæ veræ licentia utimur: & in quo tandem nobis ſpei veſtræ exſpectatione præſtatis? Non confundi ergo ſe in hac exſpectatione ſua Propheta orat: ſed ut maneat confidens, & fructus veræ illius vitæ, quam exſpectat, accipiat. Scit enim ſe nondum vivere, licet vivat. Vita enim noſtra, ſecun-

ſecundum Apoſtolum, abſconſa in Chriſto eſt. Et idcirco ait: *Suſcipe me ſecundum eloquium tuum, & vivam*; quia veræ illius & indeficientis vitæ exſpectatione ac ſpe detinetur. Sperat enim æternitatem, ſperat regnum cœlorum, ſperat regnum Dei, ſperat ſpiritales benedictiones in cœleſtibus in Chriſto. In hac ſpe, in qua non confundetur, rogat, ut ſuſcipiatur & vivat.

8. Dehinc ſequitur: *Adjuva me, & ſalvus ero, & meditabor in juſtificationibus tuis ſemper.* Superius dixerat: *Adjutor & ſuſceptor meus.* Nunc autem nominum commemoratorum rem precatur, ut, qui ſuſceptor eſt, ſuſcipiat; &, qui adjutor, adjuvet. Non abeſſe a ſe adjutorium adjuvantis precatur. Non orat, ne malignantes non habeat, quia per paſſionum patientiam fides probatur: ſed, ut adverſus eos adjuvetur, orat, quia auxilium a Domino ſemper orandum eſt. Sed quemadmodum in ſuperiore ſuſceptus vivet: ita & in hoc adjutus ſalvabitur. Adhuc enim ſibi obeunda mors eſt, adhuc inferi ſuſtinendi. Tunc ſalvabitur, cum ex corporea terrenaque natura in ſpiritalem gloriam transformatus, nullum adverſantis inimici periculum metuat, vivat inter electos Angelos, ſit paradiſi incola, & abſorpta corruptione ex mortali immortalis exiſtat.

9. Sed quod meditaturum ſe in juſtitiis Dei dicit, & meditaturum ſemper: numquid non meditatur, qui & in meditatione ſperavit? Poteſt quidem & in præſens vitæ opus accipi, ut, quo usque in corpore ſit, ſemper juſtificationes meditetur: ſed nihilo minus & in futurum ſermo procedit. Scit in cœlo omnes Angelos in meditatione juſtificationum Dei eſſe. Nihil enim illic otioſum, nihil iners eſt: omnes virtutes cœleſtes in opere miniſterii ſui permanent. Et cum nobis tunc vita Angelorum vivendum ſit; poteſt ſecundum eos, qui ſemper operantur, nobis quoque æterna juſtificationum eſſe meditatio. 10. De-

10. Dehinc sequitur: *Sprevisti omnes discedentes a justificationibus tuis; quia iniqua cogitatio eorum.* Auxilium & susceptionem ob hoc Propheta orat, ne cum discedentibus a justificationibus Dei, & ipse spernatur. Sed hic servata ea ratio est, ut non dictum sit: Sprevisti omnes peccatores; sed: *Sprevisti omnes discedentes.* Si enim peccatores sperneret, omnes utique sperneret: quia sine peccato nemo sit. Sed spernit discedentes a se, quos apostatas vocant. Neque enim interest, an in justificationibus Dei quis aliquando fuerit. Spernendus enim a Deo est, quisquis discesserit: quia manentis meritum conservat consummatio permanendi. Differt vero a peccato discessio: quia peccato venia per pœnitentiam reservatur, discessio vero cum ipsa pœnitentiæ discessione se damnat; quæ hinc oritur, cum voluntas eorum, qui discessuri sunt, est iniqua.

11. Dehinc sequitur: *Prævaricantes deputavi omnes peccatores terræ, ideo dilexi justitias tuas.* Semper Prophetæ sermo longe se & ultra communem sensum tendit. Nos enim prævaricatores eos existimamus, qui susceptam fidem & cognitionem Dei adeptam relinquunt; aliud pollicitos, & aliud nunc agentes. Sed hic prævaricatores esse existimantur *omnes peccatores terræ*: nullus excipitur, generaliter ad omnes prævaricationis nomen refertur. Lex enim veluti naturalis est, injuriam nemini inferre, nil alienum præripere, fraude ac perjurio abstinere, alieno conjugio non insidiari. Novit & hanc Apostolus legem, dicens: Cum enim nationes, quæ legem non habent, naturaliter secundum legem faciunt; tales homines legem non habentes sibi ipsi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Ergo prævaricatores existimantur, qui, quod a naturali lege accipiunt, derelinquunt. Furem quis deprehensum, aut adul-

adulterum, aut homicidam arguet lege naturæ. Sed si in his ipse versetur, prævaricator est legis.

12. Novit etiam, cum ait *peccatores terræ*, alios esse & cæli peccatores. Audiamus enim evangelicæ prædicationis prodigum filium perditum atque mortuum, de peccato suo patri confitentem: Peccavi, inquit, pater in cœlum & coram te. Quisquis cœlestis doctrinæ, & spiritalis gratiæ particeps factus in peccato demorabitur; non terræ peccator est ille, sed cœli. Omnes enim credentes in se Dominus noster Jesus Christus coexcitavit, & collocavit in cœlestibus; ex quibus qui decidet, tamquam cœli peccator arguitur. Cum igitur Propheta peccatores terræ prævaricatores esse existimet, quia naturæ legem peccando transgressi sint; ob hoc ipse testimonia Dei diligit, quia cum prævaricatio sit decedere ex lege naturæ; tamen jam sine venia sit ex cœlesti lege discessio.

13. Concludit autem ita: *Confige timore tuo carnes meas; a judiciis enim tuis timui.* Novæ & inusitatæ preces Prophetæ sunt, ut a timore Dei carnes suæ configantur. Sed meminit compatiendum, & commoriendum esse cum Christo his, qui conregnare cum eo velint. Et minore istud dicti virtute latinitatis translatio elocuta est, Quod enim nobiscum est *confige*, illic καθήλωσον id significat, ut clavis se configat. Moriendum ergo nobis est, & omnia carnis nostræ vitia configenda cruci Domini sunt. Morimur enim secundum Apostolum cum Christo, & consepemur in baptismo. Et hoc Propheta quamquam in sua voluntate habeat, tamen ut per misericordiam Dei consequatur, expostulat. Configi enim ex timore Dei carnes suas orat, quia judicia Dei metuat. Timet enim æterni judicii sententiam, timet se non cum Christo configi, & commori, & consepeliri, novum hominem, nisi vetere cum vitiis & concupiscentiis exto, intelligens non futurum. LIT-

LITTERA XVI.

ע Ain.

Feci judicium & justitiam: non tradas me persequentibus me. Excipe servum tuum in bono: non calumnientur me superbi. Oculi mei defecerunt in salutare tuum, & in eloquium justitiæ tuæ. Fac cum servo tuo secundum misericordiam tuam, & justificationes tuas doce me. Servus tuus sum ego: da mihi intellectum, & sciam mandata tua. Tempus faciendi Domine: dissipaverunt legem tuam. Ideo dilexi mandata tua super aurum & topazium. Propterea ad omnia mandata tua dirigebar: omnem viam iniquam odio habui.

1. Et in psalmi exordio, & deinceps frequenter meminimus, per hæc singularum litterarum quædam quasi elementa discendi, doctrina nos pietatis, continentiæ, intelligentiæ, fidei, & timoris institui: & ut rudem infantiam ad loquendi scientiam, quam & agendi doctrina consequitur, ipsis humanæ vocis initiis erudiri: quod ex præsentibus sextæ & decimæ litteræ octo versibus intelligi licet. Propheta enim ex persona sua universos docet, quid velle, quid agere, quid profiteri unumquemque pro conscientia infirmitatis ac naturæ suæ utile sit: quid etiam metui, quid caveri, quid emundari oporteat. Beatus idem propheta, qui per misericordiam Dei ipse sibi, & universis doctor & prospector, & emundator, & judex est. Et certe dignitati ejus decentissimum est, ut, qui spiritu Dei loquitur, ea, quæ humanæ & salutis, & æternitatis sunt, eloquatur.

2. Ait enim ita: *Feci judicium & justitiam: non tradas me nocentibus me.* Fecit placentia Deo opera: & quia fecit, ne nocentibus se tradatur, orat. Opus meren-

merendi antefertur: & dehinc meriti præmium postulatur. Fit enim primum, quod placet: & tum dignatio ejus, cui per opus placetur, oratur. At nos nec operamur, nec placemus, quin etiam impiis & irreligiosis rebus offendimus: & quia tales non placemus, irascimur. Sed dignum est, contueri, qualia sint, quæ Propheta faciens, ne nocentibus se tradatur, orat.

3. Et omnia, quæcumque quis timens Deum fecerit, utilia ei atque pulchra sunt. Pudicitiam quis colens, gloriosum ac nitens sordenti corporis sui carni lumen invexit. Contemtum vero pecuniæ assumens, liberum se a terrenis dominationibus præservavit. Frugalitatem autem & parsimoniam diligens, nobilitatem animæ cœlestis captivam ebrietati non dereliquit. Sed hæc quamvis magna atque præclara sint; tamen quia Prophetæ propria, eique tantummodo utilia sunt, non referuntur ad meritum.

4. Sed quid fecit, ut non tradi se nocentibus deprecetur? *Judicium* scilicet *& justitiam*, nihil inconsultum, nihil injustum agens: sed primum faciens judicium: omnia namque ratione, modo, & veritate pertractans: ut id, quod in alterum agat, perpensum antea atque perspectum jam de consilii sententia exequatur. Non permittit autem consilio tantum suo judicii sententiam: sed facit cum judicio justitiam. Judicantis autem cum consilio hoc opus maximum est, ut, quod judicat, justum sit. Justitia etenim est amicitiæ concordia, unanimitatis vinculum, fundamentum pacis, divinæ atque humanæ rationis operatio. Hæc itaque Propheta fecit: in quibus cum opus suum ..., tamen & eorum, quibus judicium & justitiam fecit, utilitas est.

5. Postulat vero, ne nocentibus se tradatur. Omnis enim, in quo peccati voluntas est, Deo vacuus est: & ubi Deus non erit, illic diaboli locus est:

qui insidians atque obsidens, ubi adeundi opportunitatem habuerit, tamquam vacuam domum occupet, quæ ei, Deo eam deserente, sit tradita. Et Propheta quidem, quia ex persona omnium loquebatur, ne a Deo tradatur, orat. Ceterum Apostolus habet jam id in se fiduciæ, ut peccatores diabolo tradat ipse: cum Corinthiis de eo, qui fornicationes omnes supergressus, uxorem patris sui acceperat, scribit: Ego autem absens corpore, præsens autem spiritu, jam judicavi tamquam præsens eum, qui hoc fecit, congregatis vobis & meo spiritu cum virtute Domini mei Jesu, tradere istiusmodi satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus fiat in die Domini. Sed licet Apostolus tradat; scit tamen se & in virtute Christi, & in suo spiritu traditurum. Sed & in alia epistola ait de Phygello & Hermogene: Quos tradidi, inquit, satanæ, ut discant non blasphemare. Qui enim ab Ecclesiæ corpore respuuntur, quæ Christi est corpus, tamquam peregrini & alieni a Dei corpore, dominatui diaboli traduntur.

6. Sed Propheta, ne nocentibus se tradatur, orat. Adsunt enim inimicæ infestæque virtutes, quæ fidei propositum conturbent, quæ timorem Dei oblitterent, quæ in terrenas cupiditates & desideria sollicitent, quæ infirmam corporis naturam quibusdam blandimentorum aculeis in vitia commoveant. Novit & Apostolus hanc multitudinem dominantium virtutum dicens: In quibus & vos aliquando ambulastis, secundum principem potestatis aeris, spiritus, qui nunc operatur in filiis diffidentiæ. Fecit ergo Propheta judicium & justitiam: &, ne tradatur nocentibus se, rogat: & hoc modo nocentibus, cum in peccatum impellunt, cum in gloriam inflant, cum in iram accendunt, cum in odium exacerbant, cum ad lasciviam illiciunt, cum ad avaritiam provocant. Sed cum per hæc nocere properent, obtinere tamen eos, qui

qui innocentes ſunt, niſi ſibi per ſeceſſionem Dei traditi fuerint, non valebunt.

7. Dehinc ſequitur: *Excipe ſervum tuum in bonum: non calumnientur me ſuperbi.* Proficit in ſpes ſuas Propheta, & celſiorem jam deprecationis ſuæ gradum ſcandit. Qui enim oraverat, ne traderetur nocentibus ſe, jam, ut in proprietatem ſervi excipiatur, rogat, beatum illum in ſe Dei dominatum cum bona ſuſceptione ſua deprecans. Et non ob levem cauſam, ut in bonum ſuſcipiatur, orat, ſcilicet ne eum ſuperbi calumnientur. Et qui ſunt ſuperbi? Nempe illi, quorum principem loquentem Eſaias introducit ita; dixit enim: Virtute faciam, & ſapientia intellectus auferam fines gentium, & virtutem eorum, & commovebo civitates inhabitabiles, & omnem orbem terræ apprehendam manu mea ut pullos, & tamquam confracta ova auferam. Hæc ſuperbientis vox eſt, diaboli ſcilicet, qui & Deo ac Domino noſtro Jeſu Chriſto oſtenſa terrenorum imperiorum gloria dicere auſus eſt: Omnia hæc tibi dabo, ſi procidens adoraveris me. Non eſſe autem hunc ſolitarium, ſed plures ei adeſſe ſpiritalium nequitiarum miniſtros, per eum docemur, qui ait: Diſcedite a me maledicti in ignem æternum, quem præparavit Pater meus diabolo & angelis ejus. Ab horum igitur ſuperborum calumnia eſſe ſe liberum, rogat. Calumniantur enim; quia, cum ipſi peccati incentiva ſuppeditent, calumniam nobis ante Dominum peccati, quod per eos geſſerimus, intentant. Cauſam namque peccati ad crimen injiciunt, & criminis invidiam per calumniam exacerbant: Scriptura in Apocalypſi calumniatorem eum eſſe teſtante.

8. Verum etiam nunc ſe extendit Propheta in celſiorem profectum, dicens: *Oculi mei defecerunt in ſalutare tuum, & in eloquium juſtitiæ tuæ.* Oculi deficiunt, cum intentus in aliquam exſpectationem viſus laborat. Propheta itaque animæ ſuæ oculos in Dei

ſalutare defixit. Et de ſalutari quid intelligi oportet, ſæpe tractavimus, eum ſcilicet eſſe Jeſum, qui ſalvum faciet populum ſuum a peccatis. Aliis igitur oculos ſuos in deſideria ſecularia occupantibus, & in voluptates rerum præſentium tendentibus, Propheta in Dei ſalutare defixus eſt. Et ne corporales oculos ejus deficere ſub hac contemplandi intentione exiſtimaremus; non ſolum in Dei ſalutare deficiunt, ſed etiam in eloquium juſtitiæ.

9. Juſta itaque eſſe Dei eloquia confitetur. Scit eſſe quædam, quæ cum imperitis atque impiis injuſti eloquii habeant opinionem: cum Pharao cor ad contumaciam obduratur, & pertinacia ei irreligioſæ voluntatis affigitur: cum ex duabus adhuc in utero gentibus minori major ſit ſervitura, & neutra quidquam boni promerente, ſervitus uni impoſitur, dominatus alteri donatur; cum Adam de paradiſo, ne arborem vitæ contingat, expellitur: quæ homines divinæ virtutis, & bonitatis, & juſtitiæ incapaces, dum intelligere non poſſunt, injuſta eſſe conſtituunt. Sed Prophetæ hujus in iſtiusmodi eloquium juſtitiæ oculi deficiunt: quia ſciat nihil injuſtum eſſe in his dictis Dei, ſed omnia adventu ſalutaris Dei hæc eloquia & conſummanda, & intelligenda eſſe juſtitiæ. Procedit autem per hanc intentam usque ad defectionem oculorum exſpectationem, ut aliquid ultra precari audeat.

10. Confeſſus itaque eloquium juſtitiæ, hæc ſubdidit: *Fac cum ſervo tuo ſecundum miſericordiam tuam, & juſtificationes tuas doce me.* Inſolens forte vox exiſtimaretur, quæ diceret: *Fac cum ſervo tuo.* Quod enim dicitur: *Fac;* tamquam ex fiducia aliqua præſumtio eſt uſurpata poſcendi. Sed non impudenter id diceret, qui judicium & juſtitiam feciſſet, qui ſe excipi in ſervum deprecatus eſſet, & cujus oculi in ſalutare Dei, & in eloquium juſtitiæ defeciſſent. Sed ne in his quidem Propheta inſolens eſt. Non in eo

ipſo,

ipso, quod dixit: *Fac*, adjecit, *cum servo tuo*. Et quia servitus nostra ad id ipsum, ut in servitutis fide maneat, misericordia Domini indiget; superaddidit: *Secundum misericordiam tuam*; quia miseratione ejus opus est, ut in hac servitutis nostræ professione maneamus. Imbecilla enim est per se ad aliquid obtinendum humana infirmitas: & hoc tantum naturæ suæ officium est, ut aggregare se in familiam Dei & velit, & cœperit. Divinæ misericordiæ est, ut volentes adjuvet, incipientes confirmet, adeuntes recipiat: ex nobis autem initium est, ut ille perficiat.

11. Sed quid tandem, ut faciat cum servo suo secundum misericordiam suam, postulat? Nempe ut justificationes suas doceat. Scit in justificationibus, quas Moyses constituere præceptus est, magnum nescio, quid & incomprehensibile humanæ intelligentiæ contineri. Scire optat, quis iste sit; ut frequenter diximus, coemtus hebræus puer, sex tantum annis serviturus. Legit hæc quidem: sed non statim, quod legitur, & intelligitur. Scire vult, quæ illa servitus sit, quæ septimi anni libertas, quod sit auris foramen ex subula, si liber esse nolit, quæ illa mulier Hebræi, quid illud, ut sine muliere egrediatur ipse: quid deinde secunda justificatio, quid tertia, quid sequentes habeant futurorum sacramentorum præformationis. Non est humani ingenii hæc consequi posse: cœlesti opus est magistro, & plurimis fidei nostræ meritis necessarium est, ut doceri ista mereamur.

12. Scire autem nos convenit, in omnibus Prophetæ verbis nihil humile esse, nihil commune cum ceteris, sed proprium vel ipsi sibi, vel sui similibus enuntiari: latet autem sub familiaribus verbis maxima conscientiæ & fidei professio, ut nunc in eo, quod sequitur, intelligimus. Ait enim: *Servus tuus sum ego: da mihi intellectum, ut sciam testimonia tua*. Nemo nostrum est, qui non vel in orationis suæ prece, vel

 in

in communium ſermonum conſuetudine ſervum ſe Dei eſſe fateatur. Et quid magnum Propheta fecit, ſervum ſe profitendo, quod nullus auſus ſit denegare? Sed profeſſio ceterorum fallax eſt, quæ cum habeat conſcientiæ neceſſitatem, non habet tamen confeſſionis veritatem. Proprium hoc Prophetæ eſt, ut ſe ſervum Dei profiteatur, in omni vitæ genere famulatu conditionis ſuæ fungens, ſive ambulans, ſive reſidens, ſive vigilans, ſive dormiens, in cibo etiam, atque in jejuniis Deo aut eſuriat, aut ſatur ſit, & nullo in tempore a ſervitutis ſuæ officiis abſiſtat. Hic libere dicit: *Servus tuus ſum ego.* At vero, qui ſtupris dormit, latrociniis vigilat, quæſtibus peregrinatur, luxui requieſcit, ſi dicat: *Servus tuus ſum*, profitetur quidem, quod eſt, ſed, quod eſt, non agit.

13. Propheta autem, quamvis conditionem officii ſui etiam ipſo famulatu ſuo confiteatur, tamen infirmitatis ſuæ memor eſt; dari enim ſibi intellectum, rogat. Eſt enim intellectus in quodam theſauro repoſitus ſpiritalium gratiarum: quem interdum diabolus ſub falſæ opinionis errore imprudentium mentibus inſinuat. Sed a Deo intelligentiam Propheta poſtulat, ne ſibi inanis intelligentia ſubrepat, qualis gentium, qualis Judæorum, qualis hæreticorum eſt: & poſtulat ob id, ut teſtimonia Dei ſciat, quæ ſub teſtibus tradita ſunt, quæ ſub teſtibus neglecta & violata eſſe exprobrantur, quæ in adventu ejus, ob quem teſtandum dicta ſunt, neglecta & faſtidita eſſe vindicabuntur.

14. Et horum quidem teſtimoniorum tempus non ignorat Propheta, dicens: *Tempus faciendi Domino: diſſipaverunt legem tuam.* Lex populo ſub teſtibus data eſt, quæ cum diſſipata & abjecta a Judæis eſt, tum fuit tempus Domino ea, quæ continebantur lege, faciendi. Pollicitus enim in lege eſt, ut ſalutem gentibus daret, ut ipſe ſibi hominis corpus, qui ſecundum

dum imaginem & ſimilitudinem Dei eſt factus, aſſumeret, ut diſſipata lege fidei gratiam donaret. Temporis hujus meminit per Eſaiam prophetam dicens: Tempore accepto exaudivi te, & in die ſalutis auxiliatus ſum tibi. Apoſtolus vero dicti hujus interpres hæc ſcribit: Ecce nunc tempus bene acceptabile, ecce dies ſalutis; id eſt, diſſipata lege, tempus evangelicæ prædicationis advenit.

15. Sed illis legem diſſipantibus, aliud opus Prophetæ eſt. Et quod ſit, ex ſubjectis docemur. Ait enim: *Ideo dilexi mandata tua ſuper aurum & topazion.* Quod ait: *Ideo*, ad id retulit, quod dixerat: *Tempus faciendi Domino*; quia ſciret tempus faciendi Domino eſſe, cum legem diſſipaſſent. Ideo autem mandata dilexit, quia in his tempus faciendi Domino contineretur. Lex enim omnis adventum Domini teſtata eſt, ipſo dicente: Si crederetis Moyſi, crederetis utique & mihi; de me enim ille ſcripſit. Mandata igitur Dei ob id Propheta dilexit, quia in his adventum dominicæ corporationis intelligit. In eo autem, quod diligit, plus neſcio, quid ſignificat. Facere autem aliquid, minus eſt, quam diligere: quia plerumque id, quod agimus, neceſſitatis eſt; dilectio vero propriæ voluntatis affectio eſt.

16. Sed dilectio ea demum perfecta eſt, quæ maxima eſt, & quæ nulli comparatione ſimilium coæquatur. Diligit autem mandata Dei *ſuper aurum & topazion.* Humanus error pretioſius nihil auro & gemmis opinatur: & hæc ſunt, quæ hominum cupiditates dominatui pretii ſui & honoris ſubdiderunt. Auro viris honeſtas pudicitiæ venalis eſt: per gemmas vero humani corporis præſtantior, ut putant, ſpecies ad naturæ contumeliam expolitur. Et idcirco nihil habet ſexus uterque pretioſius, dum viri poſſe omnia auro volunt, mulieres vero per gemmas fieri ſe exiſtimant pulchriores. Præſtat autem, ut ceteris me-

tallis aurum, ita & aliis lapidibus topazion. Est enim ipse rarissimus & speciosissimus omnium, & maximus. In Thebaidis vero loco, cui Alabastra nomen est, reperiri solet. Hunc etiam ferunt secularium gestorum litteræ, in Topazo insula ab incolis ejus, id est, Troglodytis Arabis inventum, ad matrem regis Ægypti Ptolomæi, sub quo Scripturæ legis ex hebræo in græcum translatæ sunt, munere fuisse delatum. Continet autem ipse in se solus ceterarum gemmarum optimarum pretiosissimarumque speciem, & in uno illo diversissimorum colorum permixtio continetur. Super hunc igitur topazion, & super aurum mandata Dei Propheta dilexit, non terrenis se, sed cœlestibus desideriis significans detineri.

17. Contemta autem secularium opum cupiditate, omnem a se occasionem perversæ & pravæ voluntatis recidit. Diligens enim super aurum & topazion mandata Dei, dehinc ait: *Propter hoc ad omnia mandata tua dirigebar, omnem viam iniquam odio habui.* Non deflectitur, non detorquetur per terrenas cupiditates, sed ad omnia Dei mandata dirigitur: non occupant obvia. Vidit aurum, scivit hoc terræ limum esse: vidit gemmas, meminit esse aut montium, aut maris calculos: vidit illicem ad lasciviam vultum, scit tamquam avibus cœli ex his sibi laqueis evadendum. Resistit ergo coalitis sibi naturæ suæ vitiis, & omnem viam iniquitatis odit. Ideo itaque & ad mandata omnia dirigitur, quia ea super terrena desideria diligit: & dirigitur, ne particeps eorum fiat, quibus dicitur: Natio prava & perversa. Et omnem viam iniquitatis odit, ut sit in eo, qui est via: Domino scilicet nostro, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

LITTE-

LITTERA XVII.

פ Phe.

Mirabilia testimonia tua, Domine: ideo dilexit te anima mea. Declaratio sermonum tuorum illuminat me, & intellectum dat parvulis. Os meum aperui, & attraxi spiritum, quia mandata tua concupiscebam. Aspice in me, & miserere mei secundum judicium diligentium nomen tuum. Gressus meos dirige secundum eloquium tuum, & non dominetur mei omnis injustitia. Redime me a calumniis hominum: & custodiam mandata tua. Faciem tuam illumina super servum tuum, & doce me justificationes tuas. Exitus aquarum transierunt oculi mei: quia non custodierunt legem tuam.

Natura humani sensus ea est, ut ea mirabilia habeat, quæ ante compererit. Ex compertis enim judicium admirationis existit. Ceterum nemo poterit ignorata mirari. Hæc idcirco antea commemorata sunt, ut diligentius dicti prophetici ratio quæreretur. Contra opinionem enim generalis sensus hæc dixisse existimatur: *Mirabilia testimonia tua, Domine: ideo perscrutata est ea anima mea.* Nam cum prius secundum humanam consuetudinem oporteat perscrutari & reperire, & reperta mirari: huic testimonia Domini ante admirabilia sunt, & ob id perscrutatione sunt digna. Dicti autem hujus perfecti & pulcherrimi est ratio est. Testimonia etenim Dei, id est, ea, quæ sub testibus scripta sunt, etiamsi per observantiam legis humanam infirmitatem ad cognitionem & famulatum Dei imbuant; quippe ubi castitas, pietas, pudicitia, charitas, veritas, innocentia, frugalitas & religio mandatur, & per quasdam religionum consuetudines, hostiarumque diversitates divini honoris of-

ficium præcipitur: in quibus cum admiratio magna sit, pro peccatis oblata hostia, & datum pro redemtione animæ munus, & agnus in sacramento paschæ occisus; tamen in his plus de futurorum spe atque doctrina admirationis continetur. Hæc itaque Prophetæ huic admirabilia sunt. Sed quia per præsentes admirationes futurorum atque æternorum bonorum exemplaribus admirabilia sunt, perscrutatur ea. Non inquirit tantummodo, in quo est rerum absconditarum diligens exquisitio; sed perscrutatur etiam, per adjectionem scilicet diligentioris exquisitionis laborem suum in perscrutatione demonstrans. Neque tantummodo perscrutatur, sed perscrutatur ex anima, ad voluntatis officium animæ intentione sociata.

2. Sequitur deinde: *Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat parvulis.* Et hic quoque sermo forte videtur a naturæ nostræ consuetudine esse diversus. Cum enim ante intelligendum sit, & sic lumine intelligentiæ utendum; quia noctem ignorantiæ intelligentiæ adeptæ lumen apellat: Propheta tamen dicit declarationem verborum Dei prius illuminare, & post illuminationem intelligentiam præstare. Sed quæ sint Dei verba, ante discendum est: & tunc illuminationis, ac postea intelligentiæ ratio præstandi est. Verba Dei sunt, quæcumque prophetæ locuti sunt. Cum enim Moyses verbis suis populo Hebræo legis observantiam nuntiaverit; tamen in libro ejusdem legis ita scriptum est: Et dixit Dominus ad Moysen, dic filiis Israel. Usus igitur est his legislator verbis, quibus ei ut uteretur præceptum est. Ergo verba Dei sunt, quæ per officium licet humani oris audita sunt. Sed & magnus ille Propheta ipso judicio Domini nostri Jesu Christi bene locutus, cum dixisset: Audi cœlum, & auribus percipe terra, ait: Quoniam Dominus locutus est; & post aliqua, quæ querelis

maxi-

maximis increpabantur, dixit: Os enim Domini locutum est hæc. Hæc ergo omnia Dei verba sunt.

3. Sed declaratio verborum maxime necessaria est. Sunt enim sub velamine opinionis alterius prædicata, sunt secundum Apostolum allegorumena, sunt comparativis significationibus amphibola. Testis est Dominus hæc eadem per Esaiam ita dicta esse Judæis infidelibus exprobrans & dicens: Auditu audietis, & non intelligetis. Signata enim omnia sunt, & per solam spiritalem doctrinam resignanda. Hæc enim ad Danielem desideriorum virum dicta sunt: Vade Daniel, quia clausi sunt signatique sermones. Ait enim Esaias: Dabitur liber iste in manus hominis scientis litteras, & dicetur ei: Lege hæc; & respondebit: Non possum legere, signatum est enim.

4. Sed declaratio verborum mysticorum per Evangelia præstatur, ubi legis abscondita & occulta prophetica Domino in corpore manente panduntur, ex quibus primum fides discitur. Ibi enim ea, quæ a Prophetis dicta sunt, per eum rebus & operibus explentur. Cum virgo parit, cum Dominus verbum est, & Verbum caro fit, & habitat in nobis, cum muti loquuntur, cum surdi audiunt, cum claudi incedunt, cum leprosi emundantur, cum cæci vident, cum dæmoniaci curantur, cum mortui resurgunt: declaratio hæc verborum Dei nostræ hanc naturæ obscuritatem fidei luce illuminat. Nunc enim intelligimus resurrectionis gloriam, judicii potestatem, æternitatis honorem. Et intelligimus hæc parvuli, vel ad innocentiam renati, vel per ignorationem imperiti. Hæc declaratio verborum Dei, & intelligentia parvulis præstita, cujus temporis ætatisque res esset, Dominus in Evangeliis demonstrat, dicens: Confiteor tibi Domine Pater cœli & terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus & intelligentibus, & revelasti ea parvulis. Ecce declarationis & illuminationis, & intelligentiæ tempus.

pus. Abscons a enim usque in hos dies declarantur & declarata illuminant, & illuminantia intelligentiam parvulis subministrant; fiuntque per hanc intelligentiam sancti Spiritus jam capaces.

5. Denique id ipsum sequens sermo subjecit, dicens: *Os meum aperui, & attraxi spiritum, quia mandata tua concupiscebam.* Non de hoc utique humani corporis ore dixit, quod per labia concluditur ac pate Nam spiritum officio narium magis, quam oris haurimus. Laboriosius autem aditu oris in animam transfunditur: absolutius vero per naturalem cursum famulatu atque officio narium commeat. Sed os Scriptura non labiorum tantum, sed & cordis solita nuncupare. Corde enim per fidem patente, & per desiderium ad hauriendum hiante, intelligentia doctrinae cœlestis accipitur. Non animæ hoc, sed cordis officium est. Apostolus enim ait: Animalis enim homo non percipit, quæ sunt Spiritus, stultitia enim est. Et idem doctor gentium ait: Lex enim non in tabulis lapideis scripta, sed in tabulis cordis carnalibus. Hoc ergo os suum Propheta pandens, attraxit Spiritum. Non enim ultro ingruit. Expetendus est, attrahendus est, & infantium modo tamquam lac inhiancens hauriendum. Ideo autem Propheta os aperuit, quia meminerit sibi in psalmo altero dictum: Dilata os tuum, & adimplebo illud: & in lege scriptum sciens: Describe hæc in latitudine cordis tui. Corde enim Dei prædicatio, non ore suscipitur. Et secundum evangelicam prædicationem, verbum Dei ex corde malus abripit, quod ultra mel & favum in ore dulce ctat. Ut enim per os in alimoniam corporis cibos sumimus, ita & per cor ad vivificandam animam escas doctrinæ cœlestis accipimus: quæ nisi amplificato patente corde adtractæ quodam modo fuerint, non adibunt.

6. S-

6. Sequitur deinde: *Aspice in me, & miserere mei secundum judicium diligentium nomen tuum.* Ad id, quod dixerat: *Respice in me,* non addidit, *& miserere.* Scit enim Dominum etiam in ultionem impiorum pœnamque respicere. Respexit enim, ut scriptum est, super castra Ægyptiorum, & colligavit axes curruum eorum. Et rursum: Respexit Dominus super Sodomam & Gomorrham. Respicit vero non solum ad pœnam, sed etiam ad terrorem, cum dicitur: Aspicies in terram, & facies eam tremere. Propheta ergo non solitarium hoc orat, ut in se Deus respiciat, sed cum miseratione respiciat: neque cum miseratione tantum, sed secundum judicium diligentium nomen ejus.

7. Est quidem ex bonitate Dei misericordia; sed promerenda est hæc a nobis studio innocentiæ: ut in nos respiciat, qualiter respexit in Abraham, qualiter in Isaac, qualiter in Jacob, qualiter in Joseph, qualiter in Job, qualiter in Moysen. Scit enim ad hæc misericordiæ suæ opera Deum solere respicere, cum dicitur: Dominus de cœlo respexit in terram, ut audiret gemitum vinculatorum, & solveret filios interemtorum; & rursum: Respexit super filios pauperum, & non sprevit deprecationem eorum. Secundum ergo hoc judicium timentium Dominum orat, ut Deus super se respiciat & misereatur: ut si jejunantem videt, si miserantem contuetur, si pium ac religiosum in omni opere conspicit, tunc secundum judicium eorum, qui diligunt nomen suum, ipse quoque Dei miseratione sit dignus.

8. Dehinc sequitur: *Gressus meos dirige secundum eloquium tuum, ac ne dominetur mei omnis injustitia.* Incedit quidem Propheta ex voluntate sua justitiæ gressibus: sed scit undique sibi injustitiæ dominationes imminere. Superius oraverat, ut in se Deus respiceret ac misereretur secundum eos, qui diligunt nomen suum.

ſuum. Miſericordiæ autem, quam orat, hunc fructum eſſe ſentit, ut greſſus ſui dirigantur, non ſecundum ſeculi vias, non ſecundum humanam gloriam, non ſecundum corporis voluptates, ſed ſecundum eloquium Dei. Si nihil impedimenti usquam occurreret, ſi adverſantes ſibi non undique adeſſent, ſuis ipſe viribus in ea, quæ agere vellet, confirmaretur. Sed ubi inſidiæ ſunt, ubi bellum eſt, opus eſt potioris auxilio, ne in ſe dominetur omnis injuſtitia.

9. Non ut a ſe abſit, ſed ne dominetur ſui, orat. Scit per tentationes ad gloriam perveniri. Meminit Abraham & peregrinationis injuria, & amittendæ uxoris metu, & per immolandi filii dolorem fuiſſe tentatum. Scit Job omni tentationum eſſe militia perfunctum. Recolit Joſeph, cum a fratribus venditur, cum a domini ſui conjuge ad adulterium compellitur, cum carcere pœnæ reſervatur, gloriam maximæ fidei per hæc injuſtitiæ tentamenta meruiſſe. Dominationem injuſtitiæ Propheta metuit: tentationem vero ejus non recuſat. Dirigendos autem eſſe a Domino greſſus ſuos ſecundum eloquia ſua meminit: ne iniquitas, quæ tentatura ſit, poteſtatem poſſit habere dominandi.

10. Poſt quæ id conſequitur: *Redime me a calumniis hominum, ut cuſtodiam præcepta tua.* Humana tentatio gravis non eſt, Apoſtolo dicente: Tentatio autem non apprehendat vos, niſi humana: ſed calumnia gravis eſt. Calumnia autem ea eſt, vel cum bono operi facinoris mali nomen adſcribitur, vel cum ſpecie blandiente internæ malitiæ virus occulitur. Neque enim ejus directæ malevolentiæ opus eſt, ſed fallax, & ſubdolum, & ſub ſpecie bonæ voluntatis malitiæ operatione deſæviens. Et difficile eſt cavere a talibus, qui ſub nomine fratrum inimici ſunt, ſub nomine amicorum hoſtes ſunt, ſub filiorum ſpecie parricidæ ſunt, ſub ſpecie unanimitatis conjugum inevitabile malum ſunt. Abel juſtum Cain ſceleſtus per

fami-

miliaritatem fratris occidit. Noe Deo probatum ham filius ejus irrisit. Esau Jacob exulem esse a pa- rna domo fecit. Validissimum prœliatorem diaboli ob sola uxor ejus tentavit inflectere. Hunc ipsum nctum prophetam, quæ calumniæ hominum fefelle- int? Quotiens Sauli proditus est? Quotiens quibus i locis ageret, nuntiatus est? Ubique ei calumnian- um insidiæ adfuerunt.

11. Novit hæc Dominus domesticæ calumniæ andala gravissimum solere fidei excidium afferre, di- ens: Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, & pes dexter, aut manus scandalizat te; erue & ab- inde abs te. Non de membris corporum hæc locu- is est, cum scandala nec pes, nec manus possit af- rre; sed de conjunctissimis nobis, ac maxime neces- riis membris, quia omnes unum corpus sumus in hristo, hæc jubet: ne domesticis calumniis ac scan- alis penes nos manentibus aliqua nobis vitiorum la- es adhæreat. Ergo Propheta, si ab his redemtus es- t, custoditurum se præcepta Dei pollicetur: quia æ domesticorum omnium calumniæ impedimentum dei frequenter afferrent.

12. Dehinc sequitur: *Faciem tuam illumina super rvum tuum, & doce me justificationes tuas.* Vultus Do- ini quidem est super facientes mala, ut expugnet de rra memoriam eorum: sed sicut Deus respicit ad pœ- am, respicit & ad misericordiam; ita & vultum suum l utrumque deflectit. Sed hanc faciem Domini ad uminationem suam Propheta orat: Ex majestate enim vultu videntis nos Dei lumen accipimus, & defle- us in nos misericordiæ suæ vultus ad gratiam spiri- lis virtutis irradiat. Vel certe cum judicii die ade- t, cum visibilis nobis in gloria paternæ majestatis sistet, tunc nos faciei suæ lumine illuminabit. Ut iim quædam metalla atque gemmæ naturæ suæ ful- orem in ea, quæ sibi proxima sunt, refundunt, &

æmu-

æmulantem speciem ex vicina sui specie præstant;
ut Moyses ex contemplatione gloriæ Dei lumen
cepit, ita ut honorem gloriæ suæ contemplari po
lus non posset: sic & Propheta servum se Dei c
tens illuminari precatur, & conformis secundum A
stolum effici gloriæ Dei, & justificationes Dei doc
ut a se non ex parte, neque per legis umbram,
facie ad faciem, & spiritali contemplatione cern

13. Dehinc sequitur: *Exitus aquarum trans*
oculi mei, quia non custodierunt legem tuam. Co
peccatorum veterum, ut historia ipsa docetur,
toto corde se ad Deum direxit, tamen quia &
cati sui dolorem psalmo anteriore & ipse jam fe
rit, tunc cum Nathan propheta arguente crimen
recognovit & flevit: nunc quoque non desinit
pœnitentiæ lachrymis facti veteris crimen ablu
dicens: *Exitus aquarum transierunt oculi mei*; fo
scilicet lachrymarum suarum, fontes fluminu
transgressos. Hæc enim pœnitentiæ vox est, la
mis orare, lachrymis ingemiscere: & per hanc c
fidentiam dicere: Lavabo per singulas noctes le
meum, lachrymis meis stratum meum rigabo. H
venia peccati est, fonte fletuum flere, & larg
chrymarum imbre madefieri. Sed servavit cum
tione temporis, & fidei jam immobilis firmitatis,
quoque sui temperatissimi modum. De præterito
dixit: *Quia non servaverunt legem tuam.* Confessio
dem criminis semper in tempore est; quia opor
peccati pœnitentiam non desinere: finis autem pe
anterioris est temporis: quia vera peccati conf
est, sine intermissione temporis pœnitere; peccat
ro pœnitentia est, ab eo, quod pœnitendum in
xeris, destitisse. Atque ob id Propheta nec c
teri peccatum desinit, & peccatum ex præterito c
fitetur.

LITTE-

LITTERA XVIII.

צ Zade.

[J]ustus es, Domine, & rectum judicium tuum. Mandasti justitiam testimonia tua, & veritatem tuam nimis. Tabefecit me zelus domus tuæ: quia obliti sunt verba tua inimici mei. Ignitum eloquium tuum vehementer: & servus [tu]us dilexit illud. Adolescentior sum ego & contemtus: justificationes tuas non sum oblitus. Justitia tua justitia in [æt]ernum, & lex tua veritas. Tribulatio & angustia in[v]enerunt me: mandata autem tua meditatio mea est. Æquitas [te]stimonia tua in æternum: intellectum da mihi & vivam.

Indefessa & perseveranti fide necessarium est, ut immobilis in nobis & inconcussa confessio sit; [n]e vel aliqua temporum injuria, aut persecutionum [d]olore commoti, devotionis studium relaxemus: sed quando morbi vexabunt, passiones & cruciatus cor[po]rum desævient, damna defatigabunt, luctus & or[bi]tates affligent; semper utamur hac, qua nunc Pro[ph]eta usus est voce, dicens: *Justus es, Domine, & [re]ctum judicium tuum. Mandasti justitiam testimonia tua, [&] veritatem tuam valde.* Meminerimus enim primum [eu]m, qui universorum Dominus est, justum esse, & [ju]dicia ejus recta esse. Cur enim in suos iniquus sit? [Cu]r in eos, quos ipse genuit, injustus sit? Bonitatis [su]æ immensitas non sinit istud de eo existimari. Ge[nu]it nos non ad injuriam, genuit non ad originis no[str]æ naturæ dolorem: si quid est, quod patimur, ex [ju]dicio bonitatis suæ accidit. Vinci diabolum pa[tie]ntiæ nostræ virtutibus delectatur, & probari nos [pe]r luctus & dolores, & damna desiderat: ut nihil in [no]vos suos seculi potestas sibi esse juris & dominatio[ni]s intelligat. Quæcumque jussit, justa, & tastata,

& vera sunt cum augmento adjectionis; *valde* enim vera sunt.

2. Et quia rarum est horum observantem esse; & difficile est inconcussam fidem inter has seculi procellas, & inter hæc humanorum vitiorum naufragia dirigere; quia si quid adversi accidit, prona in Deum querela est. Deum enim inter damna sua avarus accusat. Deo cum invidia fletuum suorum orbatus irascitur. Deo injustitiam, qui ad confessionis gloriam persecutionibus probatur, exprobrat. Universorum stultissima hæc querela est, cum injustitiæ Deum per impatientiam impii doloris accusant. Et idcirco Propheta subjecit, dicens: *Tabescere me fecit zelus tuus; quia obliti sunt verborum tuorum inimici mei.* Dei zelo ad omnia vitia nostra & crimina examinatur Propheta. Habet hanc etiam natura humana consuetudinem, ut si quando eorum, quos diligimus, voluntati adversari aliquos viderimus, zelo ejus, cui non paretur, *utamur.* Quantus autem nobis dolor est, cum unum ex Dei populo effici videmus seculi ministrum, & operarium diaboli, & vas mortis, & materiam gehennæ? Zelo ergo Dei irascitur, quisquis Christianum jejunii die luxuriantem conviviis viderit. Zelo Dei irascitur, qui insolentem in fratres ministrosque conspexerit. Zelo Dei irascitur, quisquis diversari in stupris sanctificatum jam in Christo corpus arguerit.

3. Zeli hujus & Apostolos meminisse accepimus, cum Dominus templum ingressus, flagello ex funibus omnes vendentes & ementes ejecit: & ejus zeli, de quo scriptum est: Zelus domus tuæ comedit me. Efficimus enim nos interdum templum Dei, aut domum negotiationis, aut speluncam latronum. Templum enim Dei, secundum Apostolum, corpora sunt, quæ in Christo sanctificata sunt. Et hæc eadem corpora, cum cogitamus atque agimus stupra, cædes, furta, falsitates, rapinas, speluncam latronum constituimus

cum

am autem seculi negotiis, & negotiationum commer-
iis laboramus, tunc domum Dei domum negotiatio-
s efficimus: ut quæ orationis sedes esse debebat, fiat
el latibulum latrocinantium, vel domus negotiatio-
um. Hoc ergo zelo Dominus, ut istiusmodi homi-
es de templo ejiciat, commovetur. Usi sunt & hoc
elo probabiles, & accepti Deo viri. Nam & Phinees
o hunc zelum meruit judicium pacis æternæ. Cum
nim fornicati essent filii Israel, & Dei zelo incitatus
pœnam eorum fuisset; tunc ait Dominus: Phinees
ius Eleazar filii Aaron sacerdotis sedavit furorem
eum a filiis Israel, in eo, quod requievit ab anima-
one anima mea: quia zelavit zelum meum. Sanctus
e & in cœlestem habitationem raptus in corpore Elias
opheta ait: Zelans zelavi, quia dereliquerunt te fi-
Israel, & prophetas tuos occiderunt:* & ego dere-
tus sum solus.

4. Tenet itaque & hunc Prophetam zelus iste.
det enim irreligiosas damni querelas, impios luctuum
tus, profanam legis Dei oblivionem: & idcirco hæc
entes, inimici ejus sunt. Nullum enim religiosis
is cum talibus esse jus amicitiæ potest, quando de-
nandi detestandique sint odio irreligiosorum. Nam
psum psalmo altero docetur, cum dicitur: Odien-
te, Domine, odivi, & super inimicos tuos tabe-
bam: perfecto odio oderam illos. Abrahæ quoque
ominus dixit: Qui te maledixerit, maledictus erit,
inimicus ero inimicis tuis, & adversantibus tibi ad-
rsabor. Si Abrahæ inimici: Deo inimici sunt; qua-
nobis esse oportet, quos Deo videmus inimicos?

5. Causam deinde affert, cur eos oderit, qui ver-
rum Dei fuerint obliti: non enim sunt inania, non
rena, non levia. Ait enim: *Ignitum eloquium tuum*
de: & servus tuus dilexit illud. Non explicat pro-
etatem verbi hujus latina translatio. Quod enim
biscum *ignitum*, id græce πεπυρωμένον scribitur.

 Πεπυ-

Πεπυρωμένον autem id ſignificat, quod tamquam conflatum igne purgatum ſit. Quæcumque metalla igne conflantur, ſordem in ſe alienam atque inutilem non continent; totum, quidquid in his reſidet, verum & perfectum, & omni vitiorum contagione purgatum eſt: ut eloquium Dei eſt, æternorum in ſe bonorum continens fidem. Hinc illud eſt, quod in Evangeliis Dominus ait: Jota unum, aut apex non præteribit ex lege, donec hæc omnia fiant. Vera enim omnia ſunt, & neque otioſe, neque inutiliter conſtituta Dei verba; ſed extra omnem ambiguitatem ſuperfluæ inanitatis ignita: & ignita vehementer, ne quid illic eſſe, quod non perfectum ac proprium ſit, exiſtimetur. Hæc itaque diligit ſervus ejus. Non ſolum hæc agit, ſed etiam diligit: quia operationi obedientiæ præſtat dilectionis operatio. Obedientia enim ſola plerumque terroris eſt: ceterum dilectio non niſi ex devota mentis voluntate proficiſcitur.

6. Dehinc ait: *Adoleſcentior ſum ego, & contemtus: juſtificationes tuas non ſum oblitus.* Ex perſona quidem ſua Propheta hæc loquitur; ſed competunt, & noſtri temporis populo: & quatenus id David de ſe dixiſſe credatur, abſolute oſtenditur. Samuel enim propheta venire ad Jeſſe domum a Deo juſſus eſt, ut unum ex Filiis ejus in regem ungeret. Quo cum veniſſet, adeſſe omnes filios Jeſſe jubet. Videt deinde natu majorem, ſpecie pulchrum, habitu & proceritate eminentem: ſed reſponſo ita monetur: Ne inſpexeris in pulchritudinem ejus ac magnitudinem, quia non ita videt homo ut Deus. Homo enim in facie videt: Deus autem in corde. Adeſt & ſecundus, adeſt & tertius, adſunt & omnes, quos tunc Jeſſe præſentes habebat: ſed nullus de præſentibus extitit, qui placeret. Verum quia propheta Samuel non mendacem ſciret eum, qui ſe adeſſe juſſiſſet, & ex iis, qui præſentes erant, intelligeret nullum a Deo eſſe electum, Jeſſe

esse ait. Numquid est tibi adhuc filius? Qui respon-
it: Est mihi modicus, quem dereliqui in pastorali.
lic ergo electus a Spiritu sancto, & unctus in regem
st: & ex juniore atque contemto, gloriam & pro-
hetæ, & regis accepit.

7. Ad populum vero, qui & junior est, & ante
ontemtus est, hæc ita pertinent. Erat enim in vitiis
:culi, erat in ignorantiæ nocte, erat in agresti ac ru-
ica, & ruinosa terreni corporis domo. Sed hic ju-
ificationum Dei non obliviscitur, hic reprobato po-
ulo seniore junior in hæreditatem familiæ eligitur.
mit enim Jacob primogenita Esau, quæ sibi ille tam-
iam moriturus inutilia existimavit. Scit has populus
nior nativitatis suæ primitias æternas nec morte in-
rcipi posse. Has igitur non obliviscitur, quas se-
or & desperavit, & vendidit.

8. Denique id ipsum sequenti versu docet: *Ju-
tiæ tuæ in æternum, & lex tua veritas.* Has justitias
n cogitavit populus ex Ægypto progressus, cui
are aruit, cui columna nubis de die, nocte autem
lumna ignis famulata est, cui manna matutinum cœ-
m subministravit, cui viginti septem regna cesserunt,
i Jordanis stetit aridus, cui muri Jericho ad sonum
ercitus, & arcæ testamenti circuitum conciderunt.
as Dei justitias scit populus, qui est junior, æter-
s. Has, quia æternas sciret, emit fide: has, quia
oriturum se crederet senior, vendidit infidelitate.
pulo enim juniori lex veritas est. Nam vere nunc
eo circumcisio cordis per Jesum iteratur ad vitam,
re per mare hujus seculi transit in promissam sibi
ram, vere cœleste manna sumit æternus, vere in
rdane lætatur renatus, vere pascha Agni sanguine
erandus immolat, vere in azymis sinceritatis epula-
, fermentoque antiquæ malitiæ purgatur: jam non
is ei umbra, sed veritas est.

9. Scit autem ob hanc veritatis confessionem multis se persecutionibus hic junior populus urgeri. Hinc enim sunt in toto orbe terrarum beata fidelium confessorum & sancta martyria. Hinc plures patrimoniis exspoliati, exiliis dispersi, vincti, cæsi, usti, necati: sed fideli semper mandatorum meditatione omnia, quæcumque ingruerunt, confirmatæ fidei virtute vicerunt. Et ideo ait: *Tribulatio & angustia invenerunt me: mandata autem tua meditatio mea est.* Urgeant licet pugnæ, intententur exilia, proscriptiones adhibeantur, mortes non dico inferantur, sed cum pœnarum ingeniis innoventur: vox tamen ea esse semper fidelis viri debet: *Tribulatio & angustia invenerunt me: mandata autem tua meditatio mea est.* Non vi occupante, non oblivione temporis subrepente, meditationem a nobis mandatorum Dei abesse convenit.

10. Dehinc ait: *Æquitas testimonia tua in æternum: intellectum da mihi eorum, & vivificer.* Non contentus est Dei testimonia in præsens tantum æqua & existimare, & exspectare: æquitatem eorum in æternum sperat, & per superiores tribulationes & angustias obtinere ea, quæ æterna sunt, nititur. Nihil æternum esse dives ille evangelicus existimans, beatitudinem præsentem suam pœnali morte mutavit. Æterna autem Dei testimonia Lazarus pauper exspectans, Abrahæ sinu continetur, & miseriam vitæ laboriosæ beatæ quietis honore demutat. Horum intelligentiam Propheta orat, donum scilicet inter multa donorum præcipuum spiritalium gratiarum: & per eam se vivificari deprecatur. Sicut enim nunc in præsens testimonia Dei & mandata meditatur; ita exspectat æterna, & sicut vivit corporis vita, ita & per intellectum, quem a Deo acceperit, ut æterna gloria vivat, expostulat.

LITTE-

LITTERA XIX.

ק Koph.

Clamavi in toto corde, exaudi me Domine; justificationes tuas requiram. Clamavi ad te, salvum me fac: & custodiam mandata tua. Præveni in maturitate, & clamavi: in verba tua speravi. Et prævenerunt oculi mei diluculo, ut meditarer eloquia tua. Vocem meam exaudi Domine secundum multam misericordiam tuam: secundum judicium tuum vivifica me. Appropiaverunt persequentes me iniquitati: a lege autem tua longe facti sunt. Prope es Domine, & omnia mandata tua veritas. Ab initiis cognovi de testimoniis tuis: quia in æternum fundasti ea.

1. Inter multa evangelicæ doctrinæ præcepta, silentium a nobis orandi Dominus exegit: ut taciti & ex secreto cordis precaremur, neque in eo vocis potius esset officium, quam mentis: Deo orationis nostræ secreta, quia secretorum inspector est, audiente. Ergo contrarium evangelicis institutis videtur hoc, quod ait Propheta, dicens: *Clamavi in toto corde meo, exaudi me Domine; justificationes tuas requiram?* Sed scit Propheta clamorem potius cordis oportere esse, non vocis: & idcirco de corde clamat. Non hic elatæ vocis sonus est, neque corporalis auditio, sed clamor fidei, clamor mentis: usque ad thronum Dei, non nisu vocis, sed fidei spiritu efferendus. Ille enim ad Deum toto corde clamat, qui magna postulat, qui cœlestia precatur, qui æterna sperat, qui innocentis timoris vivit officiis.

2. Sic & in hujus mundi exordio justus Abel etiam peremtus magna loquitur & clamat. Scriptum est enim: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. Non humilis sanctorum querela est, nec depressa fidelium

oratio est. Altum est, quod postulat, excelsum est, quod exspectat, clamore personum est, quod precatur. Urgebat Pharao infestis Dei populum agminibus, mare rubrum fugæ obsistebat, conclusus undique Israel jam ad mortem videbatur, hoste proximo, mari obvio. Inter hæc nullam Moysi ad Deum vocem fuisse Scriptura testatur: stabat mœstus, stabat tacens; sed secreto cordis sui personans, & orationis suæ fide clamans. Vox enim istud divina testatur, dicens: Dixit autem Dominus ad Moysen: Quid proclamas ad me? Silebat ille; sed oratio fidei ejus clamor ad Deum erat. Novit & Apostolus hunc in viris fidelibus spiritus esse clamorem, cum dicit: Spiritus enim in cordibus nostris clamat: Abba pater. Penetrat hic silentii clamor usque ad aures Dei; sed aures non clamorem, sed fidem audientes; fidem, quæ non terrenas opes poscat, non gloriam inanem caducamque desideret, non, quæ moritura corporis gaudia precetur. Exiguis quidem epistolas suas Apostolus litteris scribit, & communis hæc ei elementorum atque apicum forma est: sed novit has ingentes esse litteras suas, dicens: Ecce qualibus vobis litteris scripsi mea manu: magnitudinem sensuum, & præceptorum utilitatem litteris talibus comprehendens. Clamat igitur Propheta ex toto corde. Et quia ex corde clamat, ut audiatur, orat: & auditus hæc postulat, ut justificationes Dei exquirat. Scit has esse occultas & latentes, & umbra legis obductas. Has optat inquirere, ad quas multis opus sit, magnisque rebus, clamore cordis, exauditionis merito, inquisitionis officio.

3. Sed qui clamavit, ut audiretur, & inquireret justificationes Dei, nunc clamat, ut salvus fiat, & custodiat testimonia Dei. Quantæ autem modestiæ ordinem tenuit? Non statim clamorem suum sperare ausus est proficere in salutem. Prius fuit, ut auditione

tione dignus eſſet, prius fuit, ut juſtificationes inquireret. Merenda fuit auditio, adhibenda inquiſitio: & ſalus poſt iſta ſperanda. Nos vero ſalutem tamquam debitum poſtulamus: & veluti Deo ſit hanc eamdem præſtare neceſſe, primis ab eo precibus oramus. Atque utinam cordis clamore loqueremur. Labia tantum noſtra, ſenſu peregrinante, quod neſciunt, murmurant: & officium corporis mens in res alias occupata non ſequitur. Propheta vero, cum poſt tot præcedentes antea preces, ut ſalvus eſſet, oraſſet, ſalutis ipſius ſtipendium docet, dicens: *Et cuſtodiam mandata tua.* Hæc fidei noſtræ militia eſt, cuſtodire mandata, & veluti ſecreto fideliſſimo hunc theſaurum depoſiti & commendati nobis præcepti reſervare.

4. Qui vero clamavit, & teſtimonia Dei, id eſt, ſub teſtibus cœlo ac terra, & angelis ſcripta cuſtoditurum ſe profeſſus eſt, addidit adhuc & meritum obtinendæ ſalutis, dicens: *Præveni in maturitate, & clamavi, & in verba tua ſemper ſperavi.* Non exſpectavit infirmam ad vitia ſenectutem, neque deferveſcentibus longo uſu luxuriæ æſtibus frigidæ ætatis tempus elegit: ſed maturitatem omnem fide & religione prævenit, vincens per continentiam juventutem, & comprimens laſcivientes annos, ſenectutis maturitatem modeſtæ & caſtæ adoleſcentiæ tranquillitate præveniens. Et Prophetæ clamor eſt, ſperantis in Dei verba; non aliquando, ſed *ſemper.* Finis enim nullus eſt ſpei noſtræ: ſed in cœleſtes res ſemper extenditur, & in æterna Dei promiſſa procedit. Nullum tempus vacuum habet, nullum otioſum.

5. Denique id ſequitur: *Et prævenerunt oculi mei diluculo, ut meditarer eloquia tua.* Qui in maturitate clamore prævenerat, nunc ipſos dies meditationibus prævenit. Vigilat ille diluculo, non exſpectat, ut gravatos ſomno oculos lux infuſa proturbet. Vigilat ille, & ipſum redeuntem lucis ortum orationibus

operitur: nunc prophetarum dictis occupatus, nunc psalmorum hymnis intentus, nunc patriarcharum & sanctorum gestis negotiosus, omni eloquium Dei tempore & assiduitate meditatus.

6. Dehinc sequitur: *Vocem meam exaudi secundum misericordiam tuam Domine: secundum judicium tuum vivifica me.* Discamus modestiam ex dictis Prophetæ tot superioribus, clamore cordis, justificationum inquisitione, custodia testimoniorum Dei, & continentia juventutis, & antelucanæ meditationis vigiliis: & per hæc omnem in misericordia Dei spem reponens, postremo audiri vocem suam secundum misericordiam rogat: & misericordiam secundum judicium Dei postulat. Nos si semel jejunamus, satis fecisse nos arbitramur: si aliquid ex copia domesticarum facultatum inopi damus, implevisse nos justitiam credimus: jejunantes, ut aut placeamus hominibus, aut corpora cibis fessa relevemus, & inter ipsa jejunia, stupra, injurias, odia cogitantes; donantes autem exiguum, nescio quid, dum pulsantem fores nostras inopem non sustinemus, aut dum bonitatis famam inani & otiosi hominum opinione sectamur: & deberi nobis, ut audiamur, existimamus. Sed totum a Deo Propheta sperat, totum ex misericordia ejus exspectat. In operibus quidem bonitatis totius ipse perfectus est: sed satis esse hoc sibi non putat ad salutem, nisi secundum miserationes Dei, & judicia misericordiam consequatur.

7. Numquam autem otiosus est, numquam non infestantes insectantesque proximi sunt: vita ejus omnis secundum Scripturæ fidem in insidiis fuit. Sed & quisquis nunc placere Deo vult, displiceat impiis necesse est. Et idcirco ait: *Appropiaverunt persequentes me iniquitati; a lege autem tua longe facti sunt.* Hæc quidem de se, cujus infestata fuit undique vita, dixisse creditur. Sed qui in psalmo hoc humanæ doctrinæ ordinem tenet, ad eruditionem nostram omnia temperavit:

vit: ut cognofceremus eos, qui proximi injuriæ fidelium fierent, a Dei lege longe abeffe. Quanta enim fit in fanctos injuriæ acceffio, tanta fit ex Dei lege deceffio. Cavendum autem eft, ne quando nos adverfum fratres ira commoveat, ne quando invidia ftimulet, ne quando æmulatio irritet: ut aliquid in eos irreligiofum aut faftidiofum agamus, quorum injuriæ cum affiftimus, tum a Dei lege defiftimus.

8. Dehinc fequitur: *Prope es, Domine, & omnia mandata tua veritas.* Alio in loco legimus: Deus appropians ego fum, & non Deus de longe, dicit Dominus. Non corporalibus locis Deus continetur, neque finibus, aut fpatiis divinæ virtutis immenfitas coartatur. Adeft ubique, & totus ubicumque eft: non pro parte usquam eft, fed in omnibus omnis eft. Beatus Apoftolus Athenienfibus philofophiæ inanitate ridiculis pro concione refpondens ait: Non longe a nobis manentem quærimus Deum: in ipfo enim vivimus, & movemur, & fumns. Et Spiritus Dei, fecundum Prophetam, replevit orbem terrarum. Et rurfum: Nonne cœlum & terram ego impleo, dicit Dominus? Nihil a Deo vacat, nihil indiget. Ubique eft, modo animæ corporalis, quæ in membris omnibus diffufa, fingulis quibusque partibus non abeft. Etiamfi privata quædam ei, & regia in toto corpore fedes eft; tamen in medullis, digitis, artubus infunditur. Jam fi corruptis aliquibus corporis membris recifione erit neceffe, cum ufum fuum eadem membra vitiis emortua non habebunt: id quod putre caducæ carnis eft, fine detrimento animæ recidetur. Ipfa enim corporis noftri anima fanis & integris admixta membris eft: & cum eadem fuerint & putria, & recidenda, non fequitur.

9. Hæc quidem fuperflue divinæ naturæ ad comparationem fimilitudinis conferuntur: quia incomparabile eft, quidquid æternum eft, nec recipit configuratæ

nium rerum intellectus ex contemplatione co
rerum naturisque sectatur. Solem videmus
cœli parte, prout ei cursus est, demorante
ubique protenditur, ubique adest, & qu
omnia est, ita ubicumque tantus infunditu
in clausas domorum fenestras incidet, lum
illius præsto est, sed ipsa sibi lucem ejus,
rata sunt, denegabunt.

10. In omnibus igitur vitæ nostræ op
cumspecti, & ad Deum patentes esse debemu
ut liberis & per innocentiam patulis cordi
lumen suum dignetur infundere: deinde uti
vinitatis suæ sinu agere credamus, neque e
cum irascimur, cum cædimus, cum cont
cum maledicimus, cum inebriamur, cum lib
cum divina & humana negligimus, majore
lia ejus, intra quem hæc agimus, peccante

11. Sed ad id etiam illud accedit, qui
sua veritas est. Nihil illic anceps, nihil du
tum veritatis absolutione perfectum est: qu
jore periculo negliguntur, quo magis veri
cepta sunt constituta.

12. Quatenus autem id Propheta co
subjecit dicens: *In initiis cognovi de testimoniis*

nem didicerit, qui maledictionem ferpentis audierit, qui claufum vitæ lignum Cherubim flammeo gladio, & convertibili legerit, qui occifi Abel clamantem fanguinem fcierit, qui pœnæ & in Cain, & in Lamech numerum reputet, qui translatum Enoch, qui refervatum Noe, qui benedictionem Sem & Japhet, & maledictionem Cham fcrutatus fit, qui Melchifedech facerdotem, qui Abraham electum: Ifaac promiffum: Jacob prælatum, Jofeph venditum, fanctificatum Judam, Moyfen nutritum, eruditum, & poft ingentia latæ legis facramenta in verbo Dei mortuum, & Jefum diviforem promiffæ terræ, & auctorem iteratæ circumcifionis intelliget: profecto uti Prophetæ voce poterit: *In principio cognovi de teftimoniis tuis; quia in æternum fundafti ea.* In omnium enim fuperius memoratorum virorum vita atque geftis æternorum bonorum fpes continetur: & per eos ad doctrinam evangelicæ prædicationis imbuimur. Sed quæ fundata funt, in ædificationem futuræ domus præparantur. Ædificamur enim fecundum beatum Paulum fuper fundamentum Prophetarum & Apoftolorum, in quibus teftimonia Dei fundata funt in æternum, ubi exftruetur cœleftis illa & regia civitas fancta Jerufalem: quæ domus Angelorum frequentantium, & electorum primitivorum eft, cujus fundamenta funt vivi lapides pretiofæque gemmæ in Chrifto viventes, refurgentes, regnantes, qui eft benedictus in fecula feculorum. Amen.

LITTERA XX.

ר Refch.

Vide humilitatem meam, & eripe me: quia legem tuam non fum oblitus. Judica judicium meum, & redime me:

In hac igitur judicii sui securitate Propheta tempus redemtionis exspectans, redimi se, & propter eloquia Dei vivificari precatur. Venumdati enim sub peccato, redemtione & justificatione in sanguine Domini liberabimur. Hoc legislatio, hoc omnis spiritus prophetiæ, hoc patriarcharum spes, hoc Angelorum voces, hoc toto seculi tempore divini eloquii sermo testatus est; ob quod redimi ac vivificari se deprecatur.

5. Sed hæc eadem eloquia Dei, ut piis spebus vitam redemtionemque denuntiant, ita impiis non relinquunt. Nam exspectationem Prophetæ hæc de peccatoribus mox sequuntur: *Longe est a peccatoribus salus; quoniam justificationes tuas non exquisierunt.* Non habet veniam ignoratio voluntatis: quia sub scientiæ facultate nescire, repudiatæ magis, quam non repertæ scientiæ est reatus. Ob id enim longe a peccatoribus salus est, quia non exquisierunt justificationes Dei: cum non utique ob aliud consignatæ litteris maneant, quam ut ad universorum scientiam notionemque defluerent. Sed sciens Propheta, cum a peccatoribus non exquirentibus justificationes Dei salus longe sit, juxta tamen Dominum esse his, qui recto sunt corde; secundum etiam illud Apostoli: Vos, qui eratis longe, facti estis prope: ne & ipse, & ab ipso salus longe sit, cognitionem justificationum Dei expetit.

6. Non ignorat, quantum in his sacramentum nostræ salutis expressum sit per quasdam præfigurationum æternarum in rebus præsentibus notiones; in Hebræo scilicet sex tantum annis serviente, & post hoc idem sexennii tempus, & terra omni in otium relinquenda, & fructibus ejus etiam bestiis deputandis; in Jubilei quoque anni, id est, quinquagesimi lege, per quam & laxatis pactionibus debitorum, & agris omnibus ad dominorum, si qui forte venissent, jura redeuntibus, nova & cœlestis rerum omnium & remis-

mifſio, & reformatio prænuntiatur. Et quia ab is, qui non iſta exquiſierint, ſalus longe eſt; totus exquirendis his Propheta detentus, & divinæ atque æternæ miſericordiæ juſtificationes in ſpeculo ontemplans ſubjecit: *Miſerationes tuæ multæ ſunt, omine, valde ſecundum judicium tuum vivifica me.* Valitaque multæ ſunt miſerationes Dei: modum enim umanæ opinionis excedunt.

7. Sed confidentem in his Prophetam, ac ſe vicandum in Dei judiciis ſperantem, multorum exnſecus odia & inſectationes fatigant. Verum miſeordiarum ejus, quarum ſecundum eumdem Proetam non eſt numerus, non immemor, de teſtiniis ejus non declinavit. Sequitur enim: *Multi, perſequuntur me: & tribulant me, de teſtimoniis tuis declinavi.* Non impellitur, non movetur: & cum lti perſequantur, ne declinat quidem.

8. Sed qui ita in mandatis Dei permanet, ut ab ctantibus impelli, deflectique non poſſit; habet, d ſe gravi dolore non ſolum perturbet, ſed etiusque ad tabem liqueſcentis quodam modo animæ olvat: cum ſe a teſtimoniis Dei non declinante, a Dei lege deſciſcunt, & ſuſceptam legis fidem ionemque corrumpunt. Hos habet æſtus, has um defatigationes ſentit Propheta, cum dicit: *non ſervantes pactum, & tabeſcebam, quia eloquia non cuſtodierunt.* Conſignati teſtamenti Iſrael hænuncupatus eſt, & audita de monte Domini voce ondit: Omnia, quæcumque dixit Deus, & auus, & faciemus. At vero, ubi Deos alienos avit, ubi omnium ſe ſcelerum vitiis contaminapactum & auditæ nuncupationis, & profeſſæ obtionis amiſit. Eloquia enim Dei non cuſtodie-

runt, quæ se esse facturos audituros que responderunt. Nec nova Prophetæ hujus super prævaricatione populi tabes est: quippe cum & Dominum ipsum ad impietatem Jerusalem illachrymasse noscamus: & ex doctrina eadem super impœnitentes Apostolus fleat, & insuper ipse, si quis scandalizetur, uratur.

9. Sed qui dolet super non servantes pactum, atque tabescit, mandatorum in se Dei non refugit examen. Dicit enim: *Vide, quoniam mandata tua dilexi, Domine, in tua misericordia vivifica me.* Parum Prophetæ est, per metum explere mandata, sed ea magis diligit; quia extra necessitatem timoris fit dilectionis operatio. Et quamquam amor legis potior, quam metus sit; non tamen ita sui fidens est, ut non magis vivificari se per misericordiam Dei deprecetur. Non nunc se ille vivere putat: sed vitam exemto hoc morali corpore & absorpto in gloriam immortalitatis exspectat.

10. Scit enim sibi hoc jam in exordio creationis suæ esse promissum, cum a Deo dicitur: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Hoc super homine principium vocis est Dei: cum ad imaginem interminatæ æternitatis originis nostræ exordium conderetur. Certus ergo se vita illa atque imagine Dei esse victurum, ait: *Principium verborum tuorum veritas: in æternum omnia judicia justitiæ tuæ.* Verba Dei cœlo & terra prætereunte non transeunt. Quæcumque de labiis ejus effusa sunt, non irrita sunt. Æternæ sunt justificationes, & æterna justitia est. Principium ergo verborum Dei veritas est: neque de se, id est, de hominis creatione, ullum alium anteriorem Dei scit esse sermonem, quam ut secundum imaginem Dei ac similitudinem fieret. Hæc itaque inde-

ndemutandae veritatis est constitutio: sic in princi-
io verborum Dei veritas est, ut novus homo rege-
eratus in Christo, vivat deinceps secundum æterni
Dei, id est, cœlestis Adæ imaginem jam æternus.

LITTERA XXI.

ש Sin.

Principes persecuti sunt me gratis: & a verbis tuis formidavit cor meum. Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui invenit spolia multa. Iniquitatem odio habui, & abominatus sum; legem autem tuam ego dilexi. Septies in die laudem dixi tibi super judicia justitiæ tuæ. Pax multa diligentibus nomen tuum: & non est illis scandalum. Expectabam salutare tuum, Domine, & mandata tua feci. Custodivit anima mea testimonia tua, & dilexit ea vehementer. Custodivi mandata tua, quia omnes viæ meæ in conspectu tuo.

Gravia quidem propheta David & regis Saul, & principum populi odia, & insectationes sustinuit: quia piæ conscientiæ constantiam ferre impietas professa non potuit. Sed conformans evangelicum Deo atque apostolicum virum, non ignarus est evangelici sermonis, quo ait: Tradent enim vos, & flagellabunt in synagogis, & stabitis ante reges & potestates in testimonium illis & gentibus. Quin etiam constantiam prædicationis insinuans, & confessionis gloriam docens, ante eos fuerat adhortatus, dicens: Omnis, qui confitebitur me coram hominibus, & ego confitebor eum coram patre meo, qui in cœlis: qui autem negaverit me coram homini-

 bus,

bus, ego negabo eum coram patre meo, qui eſt in cœlis. Sive igitur dedicatus ex lege, ſive etiam in Evangelii gloriam præparatus, qui neque Saul populoque ejus cauſam inſectandi ſe reliquiſſet, & per multa principum & gentium odia ſciret propter cœlorum regnum ſeculo renuntiandum; confidenter hæc Deo loquitur: *Principes perſecuti ſunt me gratis: & a verbis tuis formidavit cor meum.* Metuit enim, negari ſe, ſi negaret.

2. Sed cum beatæ hujus inſectationis præmia non ignoret, Domino dicente: Beati eſtis, cum vos perſequentur, & dicent omne malum adverſum vos propter juſtitiam; gaudete & exſultate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cœlo; poſt principum odia, formidinem verborum Dei ita conſequentibus temperavit: *Lætabor ego ſuper eloquia tua, ſicut qui invenit ſpolia multa.* Fuit ergo formidinis, ne perſecutionibus principum aut indigne ſubderetur, aut cederet: quia & cauſam odiorum præbuiſſe non ſancti eſt, & Dei gratiam metu ſeculi amiſiſſe ſine venia ſit. Sed ſpolia inveniſſe victoris eſt: certe ea ex ſe præbuiſſe jam victi eſt. Cum his itaque inſectationibus Propheta non frangitur, & odia principum fide vincit; refert quædam impietatis ſpolia de victis. Scit enim ſecundum Evangelia ligatum eſſe in domo ſua fortem, & armis ſuæ poteſtatis exutum, diripienda jam de ſe fidelibus ſpolia præbuiſſe. Lætatur ergo nunc in eloquiis Dei, tamquam qui multa ſpolia inveniat: cum fracta impiorum poteſtate, & victor fide permanens, omnibus eos armis ſeu impietatis, ſeu crudelitatis, exuerit.

3. Sed hujus lætitiæ affectus non ineſt, niſi & in divinæ legis dilectione, & in execratione iniquitatis: quia

nia neque defugere quisquam, nisi quod odit, optat, neque, nisi quod diligit, obtinere nitetur. Lætus ergo tamquam super spolia multa, subjecit: *Iniquitatem odio habui, & abominatus sum; legem autem tuam dilexi.* Iniquitatem ergo odit, & diligit Dei legem.

4. Sed diligens Dei legem, non in hæc tantum, quæ per obedientiam legis explentur, intentus est: sed aliquid autem se aliud necesse est per opus legis expendat. Et quo præterea in officio sit, audiamus: *Septies in die laudem dixi tibi super judicia justitiæ tuæ.* Sanctus propheta primum, quod agit, diligit, opus scilicet legis, quia vitiorum omnium & usus reciditur, & voluntas. Sed postea judicia justitiæ Dei laudat. Hæc enim, ut sæpe admonuimus, plus significant, quam agant, dum gesta notionem nobis æternæ dispositionis insinuant; ut sabbati requies, ut hebræus puer, ut terra otiatura, ut annus quinquagesimus, sub imaginis sacramentorum momentis intelliguntur. Hoc ergo in die septies laudatur.

5. Ac non ambiguum est, cur laudis hic numerus sit. Hæc enim eadem vel in die, vel in puero, vel in terra, vel in anno atque annis, sub sanctificatione hujus numeri continentur: cum usque ad illam quinquagesimæ æternam requiem, quod est sabbata sabbatorum, septenus numerus expleatur. Multa autem de numeri hujus sanctificatione sunt cognita: ipsa dierum constitutio, ut angelorum throno Dei adstantium electio, ut spiritalium potestatum, & requiescentium gratiarum in Domino plenitudo. Certe judicia justitiæ Dei hoc in numero laudari a Propheta convenit, per quem, & in quo earumdem justificationum virtus & constitutio continetur.

 6. Non

6. Non alius autem nunc prædicationis propheticæ ordo est, quam fidei. Nam & tolerantia persecutionum, & formido verborum, & lætitia eloquii, & odium iniquitatis, & amor legis, & laudatio justitiæ, & omne omnino, si quod aliud in lege mandatum est, in hujus tantum præcepti observatione concluditur: Diliges proximum tuum tamquam te ipsum. Hoc holocaustis, hoc sacrificiis omnibus majus est, unum atque idem sibi meminisse cum alio corpus esse, qui Christi est, & ut corpus suum, id est, ut se ipsum, amare, qui proximus sit. Sequitur enim: *Pax multa diligentibus nomen tuum, & non est illis scandalum.* Apostolus non, quæ sua sunt, sed quæ aliorum cogitans, carne se abstenturum in seculum, ne fratrem scandalizet, professus est. Adeo perfectæ charitatis & pacis tenuit affectum, ut ab ipso vitæ communis usu, dummodo causam offensionis abscideret, temperaret. Pax ergo retinenda est: & non quod unicuique, sed quod universitati congruat, expetendum est: quia secundum Evangelium utilius sit in vitam non venisse, quam scandalum minimis intulisse.

7. In his itaque pacis charitatisque præceptis manens Propheta, evangelicæ spei desiderio detentus est. Scit enim, in quo, vel quis finis sit legis, cum ait: *Exspectabam salutare tuum, Domine, & mandata tua feci.* Salutaris Jesus est. Hoc enuntiatio ex hebræo nominis, hoc ad Joseph Angelus est locutus, hoc Simeon exinde in pace dimittendus agnovit, hoc reddita nobis per eum salus edocet. In eo autem mandata Dei se fecisse profitetur, quod salutare Domini exspectet; declarans omnia legis mandata adventum Dei unigeniti continere. 8. Te-

8. Testimonia quoque Dei custodivit, vehementerque dilexit, dicens: *Custodivit anima mea testimonia tua, & dilexit ea vehementer. Custodivi mandata tua & testimonia tua: quia omnes viæ meæ in conspectu tuo.* Agens Propheta sub judice, & scrutatore cordium Deo, in custodia mandatorum testimoniorumque Dei permanet: non in viis seculi, neque in viis vitiorum & impietatis incedit. Nam quodcumque vitæ suæ iter egerit, tam probabile, tamque innocens agit, ut conspectu Dei dignum sit: Deo ipsas cogitationes cordium motusque noscente, neque conspectu ejus, qui immundo sit corde, condigno. Fidelis enim in cœlo testis hæc dixit: Dominus noster Jesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

LITTERA XXII.

ת Tau.

Appropiet oratio mea in conspectu tuo, Domine, secundum eloquium tuum, Domine, da mihi intellectum. Intret postulatio mea in conspectu tuo, Domine: secundum eloquium tuum eripe me. Eructabunt labia mea hymnum: cum docueris me justificationes tuas. Pronuntiavit lingua mea eloquia tua: quia omnia mandata tua æquitas. Fiat manus tua, ut salvum me faciat: quoniam mandata tua elegi. Concupivi salutare tuum, Domine, & lex tua meditatio mea est. Vivit anima mea, & laudabit te: & judicia tua adjuvabunt me. Erravi sicut ovis, quæ periit: vivifica servum tuum, quia mandata tua non sum oblitus.

1. Finem sumit secundum litteras psalmus. Nam omnibus in his, quæ sancto viro erant propria, juxta hebraicorum elementorum ordinem comprehensis, nunc Propheta, ut oratio ejus Deo sit proxima, deprecatur: *Appropiet oratio mea in conspectu tuo, Domine: secundum eloquium tuum, Domine, da mihi intellectum.* Multa sunt, quæ toto psalmo oravit a Domino. Sed quia eloquia Dei plurimum in se obscuritatis per rerum cœlestium sacramenta complexa sunt, nunc maxime, ut intellectu hujus eloquii Dei sit dignus, precatur. Ac primum ordinem modestæ spei suæ tenuit, cum proximam fieri conspectui Dei orationem suam poposcit. Sequens jam per gradum altioris profectus postulatio ejus iteratur, cum ait: *Intret postulatio mea in conspectu tuo, Domine, secundum eloquium tuum eripe me.* Appropinquantis orationis ad conspectum Dei hic fuit ordo, ut, cum cœpisset esse proxima, introiret: & jam eloquio Dei intellecto, eripi se secundum id ipsum eloquium Dei precatur. Non enim primum ubi est intellectus, ibi salus est: sed intelligentia adepta, salus est obtinenda.

2. Et quia hæc eadem per spiritum prophetiæ, vel sub futurarum rerum umbra, vel sub quadam veritate tamquam de speculo imaginante, vel sub divinorum verborum occulta profundaque ratione, spiritu prophetiæ magis, quam intelligentiæ humanæ sensu, proferebantur, adjecit: *Eructaverunt labia mea hymnum. Cum docueris me justificationes tuas, pronuntiabit lingua mea eloquia tua; quia omnia mandata tua æquitas.* Omne prophetiæ eloquium sub eructandi significatione meminimus ostendi, cum dicitur: Eructavit cor meum verbum bonum; vel illud: Eructabo abscondita a constitutione mundi;

vel

vel illud: Dies diei eructat verbum. Omnis autem sermo hominum ex sensu cogitationis initur ac motu, ubi ad aliquid enuntiandum mota mens nostra, id quod in affectum sibi inciderit, per verba declarat. At vero ubi extra humanæ mentis instinctum non ad animæ sententiam lingua famulatur, sed per ineuntem spiritum officio oris nostri divini sensus sermo diffunditur; illic eructatum videtur esse, quod dicitur: cum non ante cogitatione motuque percepto id, ad quod impulsa sit mens, loquatur, sed ignorante sensu spiritus vocem in verba distinguat.

3. Nunc autem quamvis eructaverint labia hymnum, tamen post doctrinam justificationum Dei pronuntiabit lingua, quod loquitur: ut, cum rerum dictarum sit percepta cognitio, tum agnitionis ipsius declaratio consequatur. Non sunt autem ita mandata Dei ab æquitate diversa, ut non Deo dignum sit, eorum primum intelligentiam tribuere prophetanti, tum deinde ad conscientiæ publicæ notionem prædicationis confessione clarescere: quia extra bonitatem Dei sit, aut occultare, quod voluerit pronuntiari, aut aliud aliquid, nisi cum æquitate mandasse. Æquitatis autem mandatorum Dei ea summa est, ut omnibus sint salutaria; ut hoc, quod in hanc vitam venimus, cum profectu æternitatis ineamus. Nam nasci ad mortem, non vitæ est causa, sed mortis.

4. Et hujus spei suæ fiduciam mox Propheta subjecit, dicens: *Fiat manus tua, ut salvum me faciat; quoniam mandata tua elegi.* Aliis gloriam sæculi eligentibus, aliis venerationem elementorum et dæmonum capessentibus, aliis terrenas opes expeten-

petentibus, sanctus iste mandata Dei elegit. Elegit autem non naturali necessitate, sed voluntate pietatis: quia unicuique ad id, quod volet, via est proposita vivendi, & appetendi, atque agendi permissa libertas. Et ob id uniuscujusque aut pœna, aut præmiis afficietur electio.

5. Sed mandatorum Domini quis esset finis, ostendit, dicens: *Concupivi salutare tuum, Domine, & lex tua meditatio mea est.* Totum se iste in adventum Jesu, id est, salutaris extendit: & illud, quod Apostolorum beatitudini videre fuit proprium, desideriis impatientibus concupiscit: hoc tamen ipsum, quod in lege agit, meditationem futuræ spei esse significans; quia non ad præsentium effectum, sed ad futurorum profectum omnis intelligitur suscipi solere meditatio.

6. Ac meditationis istius, quod præmium esset, ostendit: *Vivet anima mea, & laudabit te: & judicia tua adjuvabunt me.* Vivere se in hac vita non reputat, quippe qui dixerit: Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea. Scit sub peccati origine & sub peccati lege se esse natum: mediationem autem legis Dei ob id elegit, ut vivat. Animam suam superiore psalmo ad vitæ istius gaudia adhortatus est, cum ait: Convertere anima mea in requiem tuam, quoniam Dominus benefecit mihi: quia eripuit animam meam a morte, oculos meos a lachrymis, pedes meos a lapsu. Placebo Domino in regione vivorum. Has laudes Deo referre festinat, judiciis Dei, absorpta terrenæ corruptionis infirmitate, ad æternitatis adjutus profectum: ob id utique, quia elegit mandata, & concupivit salutare Domini, & quia meditatio ejus in lege Dei semper est.

7. Di-

7. Digno autem omnia evangelici ſacramenti
ne concluſit, dicens: *Erravi ſicut ovis, quæ per-*
t: vivifica ſervum tuum, quia mandata tua non ſum
litus. Referri enim ſe errabundam ac perditam
vem paſtoris ſui humeris feſtinat, ut per ſalva-
orem ſuum æternumque paſtorem in cœlo Angelis
terna gaudia præbeat ſe recepto. Filius enim
ominis venit ſalvare, quod perierat, miſſus ad
ves perditas domus Iſrael Dominus Jeſus Chriſtus,
ui eſt benedictus in omnia ſecula ſeculorum.
men.



















